

Ali TÜRK

Yüksek Lisans Tezi

Eskişehir, 2016

Cilt 1

HİKÂYET-İ YA‘KÛB U YÛSUF ‘ALEYHİ’S-SELÂM
(METİN-İNCELEME)

Ali TÛRK

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı

YÛKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir, 2016

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTİSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ali Türk tarafından hazırlanan Hikâyet-i Ya'kûb u Yûsuf 'Aleyhi's-selâm başlıklı bu çalışmatarihinde Eskişehir Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Prof.Dr. Ahmet KARTAL

Üye Yrd.Doç.Dr. Tuba Onat ÇAKIROĞLU

(Danışman)

Üye Doç.Dr. Mehmet TOPAL

ONAY

.../ .../ 200...

Prof.Dr. Hasan Hüseyin ADALIOĞLU

Enstitü Müdürü

...../...../.....

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin/projenin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Ali TÜRK

ÖZET

HİKÂYET-İ YA‘KÛB U YÛSUF ‘ALEYHİ’S-SELÂM

(METİN-İNCELEME)

TÛRK, Ali

Yüksek Lisans-2016

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Tuba Onat ÇAKIROĞLU

Bu çalışma “Hikâyet-i Ya‘kûb u Yûsuf ‘Aleyhi’sselâm” başlıklı, yazarı meçhul eseri konu etmektedir. Eserin, gerek dil gerekse söz varlığı hususiyetlerinden dolayı Eski Anadolu Türkçesi Döneminde kaleme alındığı değerlendirilmiştir.

Mesnevi türünde yazılan eser, Taksim Atatürk Kitaplığı K.1297 numarada kayıtlıdır. Müstensihi Hafız Osman bin Ömer Efendi’dir. Eser, toplam 108 varak, 2751 beyittir.

Esas itibarıyla “inceleme ve çeviri yazı”dan oluşan çalışmamız, giriş ve dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, Yûsuf ve Ya‘kûb’un hayatı, kutsal kitaplarda Yûsuf hikayesinin işleniş şekli, Doğu ve Batı edebiyatlarında Yûsuf hikayesinin yansımalarından bahsedilmiştir.

İkinci bölümde metin şekil yönünden incelenmiştir. Bu inceleme, eserin adı, yazarı, yazıldığı dönem, vezni, kafiyesi, nazım şekli, imla ve şekil özellikleri başlıkları altında değerlendirilmiştir.

Üçüncü bölümde metin incelemesi yapılmıştır. Bu bölümde, eserde geçen şahıslar, zaman ve mekan, sosyal hayat, nasihatler, vecizeler gibi başlıklar altında mesnevinin ayrıntılı tetkiki yapılmıştır.

Dördüncü bölümde Arap harfli metin, çevriyazı olarak verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yakub ve Yûsuf Hikayesi, Eski Anadolu Türkçesi, Mesnevi

ABSTRACT

HİKÂYET-İ YA‘KÛB U YÛSUF ‘ALEYHİ’S-SELÂM

TÛRK, Ali

Master Thesis-2016
Department of Turkish Language and Literature
Branch of Old Turkish Literature

Supervisor: Yrd. Doç. Dr. Tuba Onat Çakıroğlu

Thesis deals with “The Story of Joseph and Jacob”, whose author is unknown. The work has been accepted as written in the Old Anatolian Turkish because of language and vocabulary.

The work that was written in Masnavi form, is registered number K.1297 in Taksim Atatürk Library. Transcriber of the work is Hafız Osman bin Ömer Efendi. The work totally has 108 leaves and 2751 couplets.

Essentially, this study, which consists of analysis and criticism of text includes an introduction and four sections.

Life of Joseph and Jacob, Joseph story’s form in holy books, the story of Joseph reflections on the eastern and western literature are mentioned in the first section.

In second section, Hikâyet-i Ya‘kûb u Yûsuf ‘Aleyhi’sselâm is analyzed for shape. This investigation is done including name of text, writer, written time, prosody, rhyming, sheet review, spelling, language and style.

In third section text analysis is made. In this section, mathnawi was examined in detail under the titles such as person, time and place, social life, advice, aphorism which are mentioned in the work.

In fourth section text is presented as transcribed from Arabic letters to Latin letters,

Key Words: Story of Jacob ve Joseph, Old Anatolian Turkish, Mathnawi.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
SİMGE VE KISALTMALAR.....	xviii
METİNDE KULLANILAN ÇEVİRİYAZI ALFABESİ.....	ixx
ÖNSÖZ	xx

1. BÖLÜM

HİKAYENİN İLAHÎ KAYNAKLARI VE DOĞU, BATI EDEBİYATLARINDA YANSIMALARI

GİRİŞ	1
1.1.Kutsal Kitaplarda Yûsuf Peygamber	2
1.1.1. Kur'an-ı Kerim'de Yûsuf Hikayesi	2
1.1.2. Tevrat'ta Yûsuf Peygamber	10
1.1.3. İncilde Yûsuf Peygamber	32
1.1.4. Zebur'da Yûsuf Peygamber	34
1.2. Hz. Ya'kûb İle Hz. Yûsuf'un Hayat Hikâyeleri	34
1.2.1. Hz. Ya'kûb'un Hayatı	34
1.2.2. Hz. Yûsuf'un Hayatı	39
1.3. Dünya Edebiyatında Yûsuf Hikâyesi	48
1.3.1. Doğu Edebiyatlarında Yûsuf Hikâyesi	48
1.3.1.1. Arap Edebiyatında Yûsuf	48
1.3.1.2. Fars Edebiyatında Yûsuf	49
1.3.1.3. Eski Türk Edebiyatında Yûsuf	52
1.3.1.3.1. Ali'nin Kıssa-i Yûsuf'u (13. yy.)	53
1.3.1.3.2. Haliloğlu Ali'nin Yûsuf u Zeliha'sı (13. yy)	54
1.3.1.3.3. Şeyyad Hamza'nın Yûsuf u Zeliha'sı (14. yy)	55
1.3.1.3.4. Süle Fakih'in Yûsuf u Züleyha'sı (13? -14?)	57
1.3.1.3.5. Ahmed'in Eseri (14. yy)	58
1.3.1.3.6. Rabgûzî'nin Kıssa-i Yûsuf'u (14. yy.)	58
1.3.1.3.6. Hamzavî'nin Kıssa-i Yûsuf'u (14. yy.)	59
1.3.1.3.7. Erzurumlu Kadı Darîr'in Kıssa-i Yûsuf'u (14. yy.)	59
1.3.1.3.8. Aydınoglu Mehmed Beğ Nûshası (14. yy.)	60
1.3.1.3.9. Hamdullah Hamdî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sı (15. yy.)	60
1.3.1.3.10.1. 15. Yüzyıl	63
1.3.1.3.10.1.1 Ahmedî	63
1.3.1.3.10.1.2. Şeyhoğlu Mustafa	63
1.3.1.3.10.1.3. Çâkerî Sinan	63
1.3.1.3.10.1.4. Abdü'l-Vahhâb	64
1.3.1.3.10.1.5. Kırımlı Abdü'l-Mecid	64
1.3.1.3.10.1.6. Hatâyî	64
1.3.1.3.10.1.7. Dur Big	64

1.3.1.3.10.1.8. Hâmidî	65
1.3.1.3.10.1.9. Bihîştî Ahmed Sinan	65
1.3.1.3.10.1.10. Bekâî	65
1.3.1.3.10.2. 16. Yüzyıl	66
1.3.1.3.10.2.1. Kemâl Paşa-zâde	66
1.3.1.3.10.2.2. Bursalı Celîlî	66
1.3.1.3.10.2.3. Likâî	66
1.3.1.3.10.2.4. Nimetullâh	67
1.3.1.3.10.2.5. Taşlıcalı Yahyâ	67
1.3.1.3.10.2.6. Karamanlı Kâmî Mehmed	68
1.3.1.3.10.2.7. Ziyâî Yûsuf Çelebi	68
1.3.1.3.10.2.8. Manastırlı Kadı Sinan	69
1.3.1.3.10.2.9. Gubârî (Abdurrahmân İbn-i Abdurrahmân)	69
1.3.1.3.10.2.10. Halîfe	69
1.3.1.3.10.2.11. Şikârî	70
1.3.1.3.10.2.12. Şerîfî	70
1.3.1.3.10.2.13. Manastırlı Celâl	70
1.3.1.3.10.3. 17. Yüzyıl	71
1.3.1.3.10.3.1. Bağdadlı Zihnî Abdü'd-delil ...	71
1.3.1.3.10.3.2. Bursalı Hevâî Mustafa	71
1.3.1.3.10.3.3. Halvetî	71
1.3.1.3.10.3.4. Rif'atî Abdü'l-Hayy Çelebi	71
1.3.1.3.10.3.5. Nurm Muhammed Andelib	72
1.3.1.3.10.3.6. Şaban İbni Ebu İbni Ahmed ...	72
1.3.1.3.10.4. 18. Yüzyıl	72
1.3.1.3.10.4.1. Hevâî Abdurrahmân	72
1.3.1.3.10.4.2. Köprülü-zâde Esad Paşa	73
1.3.1.3.10.4.3. Ahmed Mürşidî	73
1.3.1.3.10.4.4. Molla Hasan	73
1.3.1.3.10.4.5. Kerküklü Mehmed Nevrûzî	73
1.3.1.3.10.4.6. Of lu Bilal Efendi	74
1.3.1.3.10.5. 19. Yüzyıl	74
1.3.1.3.10.5.1. Mehmed İzzet Paşa	74
1.3.1.3.10.5.2. Ref'et	74
1.3.1.3.10.5.3. Ta'ib	75
1.3.1.3.10.5.4. Süleyman Tefvik Bey (Öz zorluoğlu)	76
1.3.1.3.11. Kısasü'l Enbiyalar ve Yûsuf Suresi Tefsirleri	76
1.3.1.4. Yeni Türk Edebiyatında Hz. Yûsuf (A.s.)	78
1.3.2. Batı Edebiyatında Yûsuf	85
1.4. Klasik Türk Edebiyatında Yûsuf Kıssasının Yansımaları	92

2. BÖLÜM

ESERİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

2.1. Adı	102
2.2. Yazarı	104
2.3. Yazıldığı Yer	112
2.4. Yazıldığı Dönem ve Dil Özellikleri	112
2.4.1. Yazıldığı Dönem	112
2.4.2. Dil Özellikleri	113
2.4.3. Dili	120
2.4.4. Üslubu	122
2.5. Nüshaları	127
2.5.1. Atatürk Kitaplığı Nüshası	128
2.5.1.1. Şekîl Hatalar	132
2.5.1.2. Anlamsal Hatalar	138
2.5.1.2.1. Şerbetçinin Yûsuf'u Ziyareti	138
2.5.1.2.2. Âlemin Halkını Kul Etmesi	139
2.5.1.2.3. Ya'kûb'un Yakarışı	140
2.5.1.2.4. Dadının Zeliha'ya Tavsiyesi	140
2.6. Nazım Biçimi	141
2.7. Vezni	151
2.8. Kafiye	154
2.9. İmla Özellikleri	156
2.10. Eser Üzerine Yapılan Çalışmalar	165
2.10.1. Çalışmamızın Diğer Çalışmalarla Mukayesesi.....	166

3. BÖLÜM METİN İNCELEMESİ

3.1. Hikayenin İşlenişi	173
3.1.1. Ya'kûb ve Kardeşi As'ın Hikâyesi	173
3.1.1.1. Ya'kûb ve Kardeşi As'ın Özellikleri	173
3.1.1.2. İshak'ın Duası	173
3.1.1.3. Ya'kûb'un Bahran'a Gitmesi	173
3.1.1.4. Ya'kûb'un Evlilikleri ve Kenan'a Dönmesi	173
3.1.2. Yûsuf'un Hikayesi	174
3.1.2.1. Yûsuf'un Güzelliği	174
3.1.2.2. Yûsuf'un Rüyası ve Ya'kûb'un Bu Rühayı Yorumlaması..	174
3.1.2.3. Şemun'un Annesinin Tabiri Duyup Kardeşlere Ulaştırması	175
3.1.2.4. Şeytanın Gelip Kardeşlere Fitne Vermesi	175
3.1.2.5. Ya'kûb'tan Yûsuf'u İstemeleri ve Ya'kûb'un Yûsuf'u	175
Vermesi	175
3.1.2.6. Ya'kûb'un Yûsuf'u Hazırlayışı	175
3.1.2.7. Yûsuf'un Kız Kardeşi Denya'nın Kardeşlerle Beraber Gitmek	176
İsteyişi	176
3.1.2.8. Yolda Kardeşlerin Yûsuf'a Yaptıkları	176

3.1.2.9. Kardeşlerin Yûsuf'u Dövmeleri	176
3.1.2.10. Yahuda'nın Yûsuf'a Sahip Çıkması	177
3.1.2.11. Yûsuf'un Kuyuya Atılması Fikri	177
3.1.2.12. Yûsuf'un Kuyuya Atılması	177
3.1.2.13. Yûsuf'un Kuyuya Düşmesine Meleklerin İnlemesi ve Allah'ın Yardımı	177
3.1.2.14. Hud Peygamber'in Kuyuda Yûsuf'u Ziyareti	178
3.1.2.15. Yûsuf'un Kardeşlerinin Eve Dönmesi	178
3.1.2.16. Rûbil'in Olayı Anlatması	178
3.1.2.17. Ya'kûb'un Oğullarına İnanmaması.....	178
3.1.2.18. Kardeşlerin Ya'kûb'u İnandırmaya Çalışmaları	179
3.1.2.19. Ya'kûb'un Kurtla Konuşması	179
3.1.2.20. Kurdun Derdi	179
3.1.2.21. Ya'kûb'un Allah'a Sitemi	179
3.1.2.22. Malik'in Rüyası	180
3.1.2.23. Beşir'in Yûsuf'u Kuyudan Çıkarması	180
3.1.2.24. Kardeşlerin Yûsuf'un Kuyudan Çıkarıldığını Anlamaları	180
3.1.2.25. Kardeşlerin Yûsuf'u Satmaları	181
3.1.2.26. Yûsuf'un Kardeşleri ile Vedalaşması	181
3.1.2.27. Yûsuf'un Köle Olması ve Bunun Sebepleri	181
3.1.2.28. Yûsuf'un Annesinin Mezarını Ziyaret Etmesi	181
3.1.2.29. Yûsuf'a Yapılan Eziyet	182
3.1.2.30. Yûsuf'un İnlemesine Allah'ın Verdiği Cevap	182
3.1.2.31. Yûsuf'un Azad Edilmesi	182
3.1.2.32. Yûsuf'un Beysan'ı ve Tabışar'ı Ziyareti	183
3.1.2.33. Yûsuf'un Karsın'ı Ziyareti	183
3.1.2.34. Karsın'da Yûsuf'un Mucizeleri	183
3.1.2.35. Yûsuf'un Ariş'i Ziyareti	184
3.1.2.36. Yûsuf'un Nil'de Yıkanırken Balık'la Konuşması	184
3.1.2.37. Yûsuf'un Malik'in Evinde Misafirligi	184
3.1.2.38. Yûsuf'un Pazarda Satılığa Çıkarılması	184
3.1.2.39. Zeliha'nın Güzelliği	185
3.1.2.40. Zeliha'nın Rüya da Yûsuf'a Âşık Olması	185
3.1.2.41. Zeliha'nın Babasının Mısır'a Elçi Göndermesi	185
3.1.2.42. Zeliha'nın Evliliği ve Mısır'a Gelmesi	186
3.1.2.43. Yûsuf'un Çarşıya Getirilmesi	186
3.1.2.44. Yûsuf'un Sultana Satılması	187
3.1.2.45. Yûsuf'u Alan Mısır Sultanının Hazinesinin Durumu	187
3.1.2.46. Yûsuf ile Zeliha'nın Buluşması	188
3.1.2.47. Zeliha'nın Yûsuf'u Yanından Uzaklaştırması	188
3.1.2.48. Zeliha'nın Hastalanması	188
3.1.2.49. Zeliha Tarafından Yûsuf'a Tuzak Kurulması	189
3.1.2.50. Yûsuf'a İftira Atılması	190
3.1.2.51. Yûsuf'un İftiraya Uğramasının Sebepleri	190

3.1.2.52. Mısırlı Kadınların Zeliha'yı Ayıplamaları	190
3.1.2.53. Yûsuf'un Zindana Atılması	191
3.1.2.54. Yeni Sultanın Tahta Çıkması	191
3.1.2.55. Şerbetçinin ve Ekmekçinin Rüyalari	192
3.1.2.56. Yûsuf'un Şerbetçiden İsteği	192
3.1.2.57. Yûsuf'un Zindanda İken Ya'kûb'tan Haber Alması	193
3.1.2.58. Reyyan'ın Düş Görmesi	193
3.1.2.59. Yûsuf'un Sultanın Rüyasına Yorumu	194
3.1.2.60. Yûsuf'un Zindandan Çıkması	194
3.1.2.61. Yûsuf'un Hazinedar ve Sultan Olması	195
3.1.2.62. Mısır'da Kıtlık ve Bolluk Yılları	195
3.1.2.63. Yûsuf'u İftiradan Kurtaran Bebeğin Vezir Oluşu	196
3.1.2.64. Yıllar Sonra Zeliha'nın Hali	196
3.1.2.65. Zeliha'nın Müslüman Oluşu	197
3.1.2.66. Yûsuf ile Zeliha'nın Yıllar Sonra Buluşması	197
3.1.2.67. Yûsuf ile Zeliha'nın Evliliği	197
3.1.2.68. Kardeşlerin Mısır'dan Buğday Almaya Gelmeleri	198
3.1.2.69. Yûsuf'un Kardeşleri ile Karşılaşması	198
3.1.2.70. Kardeşlerin Mısır'dan Geri Dönmeleri	199
3.1.2.71. Kardeşlerin Mısır'a İkinci Kez Gitmeleri	200
3.1.2.72. Yûsuf'un İbni Yamin'le Karşılaşması	200
3.1.2.73. Yûsuf'un Kardeşlerini Ağırladığı Saray	201
3.1.2.74. Yûsuf'un İbni Yamin'e Kim Olduğunu Bildirmesi	201
3.1.2.75. İbni Yamin'in Evliliği ve Çocukları	202
3.1.2.76. Yûsuf'un, İbni Yamin'in Yanında Kalması için Yaptığı Plan	202
3.1.2.77. İbni Yamin'in "Hırsız"lığı	202
3.1.2.78. Yûsuf'un "Hırsız"lığı Dolayısıyla İbni Yamini Alıkoyması	203
3.1.2.79. Kardeşlerin İbni Yamin'i Kurtarma Çabaları	203
3.1.2.80. Ya'kûb'un İbni Yamin'in Başına Gelenleri Öğrenmesi	204
3.1.2.81. Ya'kûb'un Azrail ile Konuşması	204
3.1.2.82. Ya'kûb'un Evladından Ayrı Düşmesinin Sebebi	204
3.1.2.83. Ya'kûb'un Yûsuf'a Mektup Yazması	205
3.1.2.84. Yûsuf'un Kardeşler Tarafından Satılışını İfade Eden Mektup	205
3.1.2.85. Yûsuf'un Muciz Tası	205
3.1.2.86. Yûsuf'un Kimliğini Aşıkâr Etmesi	206
3.1.2.87. Yûsuf'un Gömleğinin Beşir'le Ya'kûb'a Ulaştırılması	206
3.1.2.88. Ya'kûb'a Beddua Eden Cariye	206
3.1.2.89. Beşir'in Annesi ile Kavuşması	207
3.1.2.90. Ya'kûb'un Yûsuf'un Hayatta Olduğunu Öğrenmesi	207
3.1.2.91. Ya'kûb'un Yûsuf'la Buluşması	208
3.1.2.92. Ya'kûb'un Vefatı	208

3.1.2.93. Yûsuf'un Vefatı	208
3.1.2.94. Zeliha'nın Vefatı	209
3.1.2.95. Hikayenin Nihayete Ermesi Dolayısıyla Dua	209
3.2. Hikayede Geçen Şahıslar	209
3.2.1. Hikayenin Kahramanları	209
3.2.1.1. Yûsuf	209
3.2.1.2. Zeliha	212
3.2.1.3. Ya'kûb	216
3.2.1.4. Yûsuf'un Kardeşleri	218
3.2.1.4.1. Yahuda	218
3.2.1.4.2. Şem'un	219
3.2.1.4.3. Rûbîl	220
3.2.1.4.4. İbni Yamin	220
3.2.1.4.5. Yûsuf'un Kardeşlerinin Ortak Özellikleri	221
3.2.1.4.6. Denya	223
3.2.1.5. İshak	223
3.2.1.6. As	223
3.2.1.7. Malik İbni Zafer	224
3.2.1.8. Karsın İli Padişahı	225
3.2.1.9. Ebul Karia Maldar	226
3.2.1.10. Şah Taymus	226
3.2.1.11. Mısır Sultanı	226
3.2.1.12. Raili ile Sultanın Amcaoğlu ve Bebekleri	228
3.2.1.13. Şomurzan	229
3.2.1.14. Mısır'ın Yeni Sultanı Reyyan	230
3.2.1.15. Meşam Bin Yûsuf - Efram Bin Yûsuf	232
3.2.1.16. Beşir	233
3.2.1.17. Beşir'in Annesi	234
3.2.1.18. Ya'kûb'un Annesi	235
3.2.1.19. Daye (Taye)	235
3.2.2. Zümre Olarak İfade Edilen Şahıslar	236
3.2.2.1. Mısırlı Kadınlar	236
3.2.2.2. Beş Yüz Atlı	237
3.2.2.3. Kamiller	237
3.2.3. Dinî Şahıslar	237
3.2.3.1. Peygamberler	237
3.2.3.1.1. Hz. Muhammed	237
3.2.3.1.1.1. Taif ve Hz. Peygamber'e Zulüm	238
3.2.3.1.1.2. Yemeğin Bitmemesi	239
3.2.3.1.2. Hz. İbrahim	240
3.2.3.1.3. Hz. İsmail	241
3.2.3.1.4. Hz. Süleyman ve Hz. Yunus	241
3.2.3.1.5. Hz. Hud	242
3.2.3.1.6. Hızır	242

3.2.3.2. Sahabeler	243
3.2.3.2.1. Hz. Ömer	243
3.2.4. Efsanevi Şahıslar	243
3.2.4.1. Leyla... ..	243
3.2.4.2. Mecnun	243
3.3. Eserde Geçen Kavim Adları	244
3.3.1. Âd	244
3.3.2. Yahudiler	244
3.3.3. Arab	245
3.4. Dinî Kavramlar	245
3.4.1. Allah	245
3.4.2. Melekler	247
3.4.2.1. Cebrail	248
3.4.2.2. Azrail	249
3.4.2.3. Diğer Melekler	249
3.4.3. Cennet	250
3.4.4. Cehennem	251
3.4.5. Ayet – Hadis - Dini Kitaplar	252
3.4.5.1. Ayetler	252
3.4.5.2. Dini Kitaplar	253
3.4.5.2.1. Suhuf-ı İbrahim	253
3.4.5.2.2. Tevrat	254
3.4.5.2.3. Tefsir	254
3.4.6. Din ile İlgili Diğer Kavramlar	255
3.4.6.1. İman ve Küfür	255
3.4.6.2. Putperestlik	256
3.4.6.3. Ahiretle İlgili Kavramlar	257
3.4.6.4. İtikat ile İlgili Kavramlar	258
3.4.6.4.1. Ruh	258
3.4.6.4.2. Ecinni	258
3.4.6.4.3. Şeytan	258
3.4.6.5. İbadetle İlgili Kavramlar	259
3.5. Hayvanlar	260
3.5.1. Taşıma Aracı Olarak Kullanılan Hayvanlar (At – Deve – Katır)	261
3.5.2. Olağanüstü Özelliklere Sahip Olan Hayvanlar (Kurt – Deve - Balık)	262
.....	262
3.5.3. Diğer Hayvanlar	263
3.5.3.1. Kuşlar	263
3.5.3.1.1. Umumi Olarak Kuşlar	263
3.5.3.1.2. Kuş Çeşitleri	264
3.5.3.1.2.1. Bülbül	264
3.5.3.1.2.2. Tavus Kuşu	265
3.5.3.1.2.3. Hüma	266
3.5.3.1.2.4. Deve Kuşu	266

3.5.3.2. Dört Ayaklılar	266
3.5.3.2.1. Kuzu	266
3.5.3.2.2. Sığır	267
3.5.3.2.3. Gazal	268
3.5.3.2.4. Köpek	268
3.5.3.3. Sürüngeñler	268
3.6. Bitkiler	269
3.6.1. Ağaçlar	269
3.6.2. Çiçekler	271
3.6.2.1. Gül	271
3.6.2.2. Diğere Çiçekler	272
3.6.3. Meyveler	273
3.6.4. Diğere Bitkiler	275
3.7. Sosyal Hayat	276
3.7.1. Meslekler	276
3.7.1.1. Hazinedar	276
3.7.1.2. Çavuşlar (Askerler)	277
3.7.1.3. Cellat	278
3.7.1.4. Münadi	279
3.7.1.5. Elçi	279
3.7.1.6. Demirciler	280
3.7.1.7. Bağvan (Bahçıvan)	281
3.7.1.8. Tabib	281
3.7.1.9. Mimar	282
3.7.1.10. Rüya Tabirciliğı	283
3.7.1.11. Kapıcılar	283
3.7.1.12. Bezirgânlık	284
3.7.1.13. Şerbetçi (Şarabdar)	284
3.7.1.14. Ekmekçi	285
3.7.2. Giyecek	285
3.7.2.1. Gömlek	285
3.7.2.2. Kaftan (Ton)	286
3.7.2.3. Aba	287
3.7.2.4. Hil'at	287
3.7.2.5. Palas	288
3.7.2.6. Hülle	289
3.7.2.7. Yen, Nikab, Dölbend	289
3.7.3. Yiyecekler	289
3.7.4. İçecekler	291
3.7.5. Süs Eşyaları	292
3.7.5.1. Kıymetli Taşlar ve Madenler	292
3.7.5.1.1. Cevahir, Cevher, Gevher, Güher	292
3.7.5.1.2. Yakut, La'l, Akik, Zümrüd, Zeberced	293
3.7.5.1.3. İnci, Dürr, Lü'lü'	294

3.7.5.1.4. Altın (Zer) - Gümüş	294
3.7.5.2. Kokular	296
3.7.5.2.1. Misk – Anber – Ud	296
3.7.5.3. Sürme	297
3.7.6. Çeşitli Gelenekler – Uygulamalar – İnanışlar	297
3.7.6.1. Mektup Yazmak	297
3.7.6.2. Saçı Saçma	300
3.7.6.3. El Ayak Göz Kaş Yazmak	300
3.7.6.4. Kelepçe	301
3.7.6.5. Selam Vermek	301
3.7.6.6. Nazardan Korunmak	302
3.7.6.7. Sultanın Yüzünü Kapatması	302
3.7.6.8. Gelinin Çeyizi	303
3.7.6.9. Ölünün Ardından Yas	303
3.7.6.10. Nikâh Yapmak	304
3.7.7. Müzik Aletleri	304
3.8. Kozmik Unsurlar	305
3.8.1. Felek	305
3.8.2. Yıldızlar	306
3.8.2.1. Güneş	307
3.8.2.2. Ay	308
3.8.2.3. Zühre	309
3.9. Zaman	309
3.9.1. Gün	310
3.9.2. Ay	314
3.9.3. Yıl	315
3.9.4. Sabah	316
3.9.5. Akşam	317
3.9.6. Gece	317
3.10. Mekân	318
3.10.1. Eserde Geçen Ülke veya Şehir Adları	319
3.10.1.1. Ken'ân	319
3.10.1.1.1. Ya'kûb'un Evi - Beytü'l Ahzân	320
3.10.1.1.2. Kuyu	322
3.10.1.1.3. Dağ	323
3.10.1.1.4. Yûsuf'un Annesinin Mezarı	324
3.10.1.1.5. Yazı - Yaban	325
3.10.1.2. Bahran	325
3.10.1.3. Şam	326
3.10.1.4. Beysan	326
3.10.1.5. Tabışar	327
3.10.1.6. Karsın	327
3.10.1.6.1. Put evi (Puthane)	327
3.10.1.7. Ariş	327

3.10.1.8. Mısır	328
3.10.1.8.1. Zeliha'nın Yaptırdığı Köşk	330
3.10.1.8.2. Kaydun	330
3.10.1.8.3. Zindan	333
3.10.1.8.4. Nil	334
3.10.1.8.5. Malik'in Evi	334
3.10.1.8.6. Mısır Pazarı	335
3.10.1.8.7. Yûsuf'un Yaptırdığı Saray	335
3.10.1.8.8. Bahçe	336
3.10.1.8.9. Yûsuf'un Mezarı	337
3.10.1.8.10. Puthane (Deyr)	337
3.10.1.9. Mağrib	338
3.10.1.10. Basra	338
3.11. Nasihatler	339
3.11.1. Yapılan Kötülüğün Karşılıksız Kalmaması	340
3.11.2. Yalan Söylememek	341
3.11.3. Mağrur Olmak	342
3.11.4. Alçakgönüllülük	342
3.11.5. Gammazlık	343
3.11.6. İşi Allah'a Havale Etmek	344
3.11.7. Resul'e Salavat	345
3.11.8. Sabır	346
3.11.9. Sadakat – Vefa	347
3.11.10. Tövbe Etmek	348
3.12. Vecizeler	348

4. BÖLÜM METİN

4.1. METİN NEŞRİNDE İZLENEN YÖNTEM	351
4.2. METİN	355
SONUÇ	547
KAYNAKÇA	550

SİMGE VE KISALTMALAR

Bkz:	Bakınız
C:	Cilt
Çev:	Çeviren
H:	Hicrî
Haz:	Hazırlayan
M:	Milâdî
ö:	Ölüm
s:	Sayfa
ss:	Sayfa aralığı
S:	Sayı
yy :	Yüzyıl
DİA:	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
EAT :	Eski Anadolu Türkçesi
ET :	Eski Türkçe
İÜEF:	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
TDK:	Türk Dil Kurumu
(?):	Anlam verilemeyen beyit
[...]:	Metinde yazılması gerekirken yazılmamış harf, ek veya kelimeyi gösterir.
< :	Bu şekilden gelir
[] :	Tarafımızca yapılan düzeltme ve tamamlama

METİNDE KULLANILAN ÇEVİRİYAZI ALFABESİ

آ	a, ā, e
ای	ı, i, ī
او	o, ö, u, ū, ü
ب	b
پ	p
تة	t
ث	ṯ
ج	c
ح	ḥ
خ	ḫ
د	d
ذ	ḏ
ر	r
ز	z
س	s
ش	ṣ
ص	ṣ
ض	ḏ, ḏ
ط	ṭ
ظ	ẓ
ع	ʿ
غ	ġ
ف	f
ق	q
ك	k
ل	l
م	m
ن	n
ك	ñ
و	v
ه	h, e, a
ي ی	y, ı, i, ī
ء	ʾ

ÖNSÖZ

Kuran'da "ahsenül kasas" tavsifiyle Yûsuf Suresinde, Tevrat'ta "Tekvin" bölümünde 37 ve 50. bablarda, İncil'de "Resullerin İşleri" bölümünde, Zebur'da 105. Memurda anlatılan Yûsuf peygamberin hayatı, doğu ve batı edebiyatlarında şairlere yazarlara ilham kaynağı olmuş, tarihten, mitolojiden, tefsir kitaplarından yararlanılarak çok çeşitli türde ve hacimde eserler ortaya konulmuştur.

Türk edebiyatında ilk olarak 13. yy işlenmeye başlayan bu konu, Türkçenin yazı dili olarak sistemleşmeye ve yaygınlık göstermeye başladığı Eski Anadolu Türkçesi döneminde birden çok eserin ortaya çıktığı görülmüştür. Anadolu sahasında ilk olarak Şeyyad Hamza tarafından bir Yûsuf hikayesi yazılmış, ilerleyen yıllarda onu Süle Fakih, Kadı Darir gibi şairler takip etmiştir.

Yazarı belli olmayan metnimiz dil ve sözcük hususiyetleri dolayısıyla sözü edilen bu dönemde kaleme alındığı düşünülmektedir. Çalışmamıza konu olan eser, İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesinde faaliyet gösteren Taksim Atatürk Kitaplığında K.1297 numara ile kayıtlı nüshadır. Eser "Hikayet Ya'kub ve Yûsuf Aleyhi'sselam" başlığı ile kaydedilmiştir. Eserin kamu kütüphanelerinde ve hususi kitaplıklarda toplam on dört nüshası tespit edilmiştir. Çalışmamız öncesinde bu on dört nüsha ile ilgili makaleler ve yüksek lisans tezleri hazırlanmış ancak bu çalışmalarda çalışmamızı gerçekleştirdiğimiz nüshadan bahsedilmemiştir. Bu çalışmalarda eserin yazarı hakkında çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Bu çalışmalarda "Garib", "Nahifi", "Taib" ve "yazarı meçhul" şeklinde eserin yazarı dört farklı isimle kaydedilmiştir. İkinci bölümde zikrettiğimiz sebepler bağlamında eserin yazarı bu isimlerden herhangi birine atfedilememiş, eserde de müstensih dışında herhangi bir isme tesadüf edilmemesi dolayısıyla eserin yazarı için "yazarı meçhul" ifadesinin uygun olacağını değerlendirilmiştir.

Eser 108 varak olup 2751 beyittir. İlk 103 varak dil hususiyetleri itibariyle kendi için bir bütün iken son 5 varakta dil ağırlaşmış ve Arapça Farsça kelimelerin yoğun bir şekilde kullanıldığı görülmüştür. Bunun sebebi son beş varağın Hamdi'nin

Yûsuf u Züleyha'sının son kısımları olmasıdır. Müstensih Yûsuf'un Ya'kûb ile Mısır'da kavuşmalarını kaydettikten sonra hikayenin geri kalanını tamamlamak için Hamdi'nin eserinin son kısmını eserin sonu olarak tayin etmiştir. Buradan hareketle eserin iki yazarından söz etmek doğru olacaktır.

Çalışmamızın dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde eserde hayatları söz konusu edilen Yûsuf'un ve Ya'kûb'un hayatları kutsal kitaplar merkeze alınarak aktarılmış, eserin büyük bir kısmının Yûsuf'a ayrılması dolayısıyla Kur'an'da, Tevrat'ta, İncil'de ve Zebur'da Yûsuf'un hayatının anlatıldığı bölümlere yer verilmiş, 13.yy 19. yy kadar eski türk edebiyatında kaleme alınan Yûsuf u Züleyha mesnevileri, kısas-ı enbiyalar ve Yûsuf Suresi tefsirleri tanıtılmış, yeni Türk edebiyatının Yûsuf kıssasına duyarlılığına örnek olarak şiir parçalarına yer verilmiş, Batı edebiyatında kaleme alınan Yûsuf hikayeleri, çalışmalar ve hikayenin olaylarını tablolastıran ressamalar ismen anılmış ve son olarak Yûsuf kıssasının edebiyatımızdaki yansımaları örneklerle ortaya konmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde eserin adı, yazarı, nazım biçimi, vezni, kafiye ile ilgili özellikleri, eserin yazıldığı yer, eserin yazıldığı dönem, dil ve imla özellikleri, eser üzerine yapılan çalışmalar üzerinde durulmuş, eserin nüshaları ve buldukları kütüphaneler ifade edilmesini müteakip çalışmamıza konu olan Atatürk Kitaplığı nüshası şekli ve içerik özellikleri ile tanıtılmıştır.

Üçüncü bölümde mesnevinin kişi, olay, yer, zaman gibi noktalardan detaylı bir incelemesine yer verilmiştir. Bu noktada, hikayenin işlenişi, şahıslar, yer, zaman, sosyal hayat, dini kavramlar, hayvanlar, bitkiler, yiyecekler, içecekler, giyecekler, çeşitli gelenekler, uygulamalar ve inanışlar, kozmik unsurlar, nasihatler ve veciz ifadelerine yer verilmiş, hikaye bütün yönleriyle ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde Arap harfli metin Türkçe çeviriyazı alfabesiyle Latin alfabesine aktarılmıştır. Aktarma işlemi sırasında vezin kusurları, yanlış harekeleme, yanlış sözcük seçimi gibi durumlar dipnotlarda gösterilmiştir.

Bu yüksek lisans tezini hazırlarken, özellikle eserin çeviriyazıya aktarılmasında belli ölçüde eksiklerimiz ve hatalarımız olabilir. Bu anlamda yapılan hataların hoşgörü ile karşılanacağını umar; gerek ders sürecinde gerekse tez sürecinde karşılaştığım problemlerin giderilmesinde maddî ve manevî desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen Prof. Dr. Ahmet Kartal'a, çalışmam sırasında kaynak ve önerileriyle beni yönlendiren ve değerli katkılarda bulunan danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Tuba Onat Çakıroğlu'na, yazılan bölümlerin tashihinde yardımcı olan ilk okurum eşime, sabır ve sevgiyle hayatım boyunca beni destekleyen çok kıymetli aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Ali Türk
Ankara, 2016

1. BÖLÜM

HİKAYENİN İLAHÎ KAYNAKLARI VE DOĞU, BATI EDEBİYATLARINDA YANSIMALARI

GİRİŞ

Yûsuf ve kıssası evrensel değerler ve motifler barındırması yönüyle Doğu ve Batı edebiyatlarında edebî eserlere konu olmuştur. Kıssanın kıskançlık, evlat sevgisi, ayrılık acısı, zulüm, aşk, duyguların kontrolü, sabır, iffet, adalet, doğruluk ve haklılıkta ısrarın karşılıksız kalmayacağı, elinde öç alma imkanı varken insanları bağışlama gibi evrensel olgulara yer vermesi onun farklı zamanlarda, farklı toplumlarda, farklı türlerde tezahür etmesini sağlamış ve ortaya konan eserler de geniş kitlelerin teveccühünü kazanmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de "insanların sima bakımından en güzelinin hikayesinin anlatılması, beşerin uhrevi ve dünyevi bakımdan ihtiyaç duyduğu birçok fayda, ibret, hikmet ve nükte bulundurması (Kiraz, 2011: 103-104)" dolayısıyla "ahsenü'l kasas" (kıssaların en güzeli) olarak nitelenen ve inananların bunlardan "hisse" almaları öğütlenen, Tevrat'ta doğumu, büyümesi, kardeşleri ile mücadeleleri pek çok detaya yer verilerek Tekvin'in 37-50. babları arasında anlatılan, İncil ve Zebur'da ise hemen hemen hiçbir detaya yer verilmeden yalnızca ana hatlarıyla aktarılan kısca ilahi kaynaklı olması kitlelerin kıssaya ilgilerini uarmıştır.

Eserin genel çerçevesinin dini kitaplar tarafından tahdit edilmesi, bir peygamberin hayatının anlatılması dolayısıyla, şairlerin eserlerini vücuda getirirken his ve hayallerini sınırlandırmak zorunda kalmaları ve konuya istedikleri şekli vermek imkânından mahrum olmaları yalnızca detay denilebilecek noktalarda yazarların hayal güçlerinin devreye girmesi bu konuda vücuda getirilen eserlerin olay anlatımlarında benzerlikleri kaçınılmaz kılmıştır.

Ancak müelliflerin "ibda ve inşa" kudretlerine bağlı olarak yaptıkları tasarruflar, bireysel katkıları, kendi kültürel birikimlerini ve bu birikimlerin çağrışımlarını eserlere yansıtmaları eserlerin birbirlerinden tefrik edilmelerinde önemli bir noktayı teşkil eder. Bu noktada şairlerin müktesebatları, tarih ve edebiyat bilgileri, mitolojik unsurlara vukufiyetleri, Kur'an, hadis, hikayeye katkı sağlayabilecek nüktelerden yapılan alıntılar, şairlerin görüş, hayatı algılayış ve

hayalleri ekseninde vücuda getirdikleri orijinal ve el değmemiş ayrıntılar, bu ayrıntıları gerçekleştiren kişiler, bu kişilerin kapsamlı ya da özet mahiyette sunulan, ana hikayeye bağlanan yan hikayeleri, ayrıntıların geçtiği mekanlar, eserin vücuda getirildiği dönemin sosyal yaşantısının izleri, hikayenin kahramanlarına yüklenen misyonlar ve bu misyonlar neticesinden ortaya çıkan olağanüstülükler, mucizeler, efsaneler gibi çeşitli etkenlerle aynı hikayenin farklı taraflarının ön plana çıkarıldığı çok çeşitli örnekleri ortaya çıkmıştır.

Çok çeşitli ürüne kaynaklık eden hikayenin kutsal kitaplarda işlenişi şöyledir:

1.1.KUTSAL KİTAPLARDA YÛSUF PEYGAMBER

1.1.1. Kur'an-ı Kerim'de Yûsuf Hikayesi¹

Yûsuf'un; zayıf bir rivayete göre ilk üç ayeti Medine döneminde indiği belirtilen (Ünver, 2001: 74), ancak genel kanaatin Mekke döneminde indiği şeklinde olan, yüz on bir ayetten oluşan ve Kur'an-ı Kerim'in on ikinci suresi olan Yûsuf Suresi'nde hayatına geniş yer verilmiştir. Surede geçen on bir ayet dışında kalan bütün ayetler Yûsuf Peygamber'den bahsetmektedir. Bu surede Yûsuf Peygamber'in hayatta karşılaştığı sıkıntılar ve bunlara sabrederek bunların üstesinden geldiği anlatılmakta ve inananlar için faydalı öğütler, önemli mesajlar verilmektedir. Kur'an'da baştan sona kadar bir tek konuyu anlatan tek sure budur. Sure Hz. Yûsuf'un gördüğü bir rüya ile başlamakta ve Hz. Yûsuf'un babası, kardeşleri ve Züleyha üçgeninde başına gelen birçok hadiseden sonra, gördüğü rüyanın aynen gerçekleşmesi ile de sonlanmaktadır.

Bismillâhirrahmânirrahîm.

3. Sana bu Kur'an'ı vahyetmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Hâlbuki daha önce sen bunlardan habersiz idin. 4. Hani Yûsuf, babasına "Babacığım! Gerçekten ben (rüyada) on bir yıldız, güneşi ve ayı gördüm. Gördüm ki onlar bana boyun

¹ Burada yer verilen Yûsuf Suresi meali, *Kur'an-ı Kerim Meali* Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Ankara 2011'den alınmıştır.

eğiyorlardı” demişti. 5. Babası, şöyle dedi: “Yavrucuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma. Yoksa sana tuzak kurarlar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır.” 6. “İşte Rabbin seni böylece seçecek, sana (rüyada görülen) olayların yorumunu öğretecek ve daha önce ataların İbrahim ve İshak’a nimetlerini tamamladığı gibi sana ve Ya‘kûb soyuna da tamamlayacaktır. Şüphesiz Rabbin hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.” 7. Andolsun, Yûsuf ve kardeşlerinde (hakikati arayıp) soranlar için ibretler vardır. 8. Kardeşleri dediler ki: “Biz güçlü bir topluluk olduğumuz hâlde, Yûsuf ve kardeşi (Bünyamin) babamıza bizden daha sevgilidir. Doğrusu babamız açık bir yanılğı içindedir.” 9. “Yûsuf’u öldürün veya onu bir yere atın ki babanız sadece size yönelsin. Ondan sonra (tövbe edip) salih kimseler olursunuz.” 10. Onlardan bir sözcü, “Yûsuf’u öldürmeyin, onu bir kuyunun dibine bırakın ki geçen kervanlardan biri onu bulup alsın. Eğer yaparsanız böyle yapın” dedi. 11. Babalarına şöyle dediler: “Ey babamız! Yûsuf hakkında bize neden güvenmiyorsun? Hâlbuki biz onun iyiliğini isteyen kişileriz.” 12. “Yarın onu bizimle beraber gönder de gezip oynasın. Şüphesiz biz onu koruruz.” 13. Babaları, “Doğrusu onu götürmeniz beni üzer, siz ondan habersiz iken onu kurt yer, diye korkuyorum.” 14. Onlar da, “Andolsun biz kuvvetli bir topluluk iken onu kurt yerse (o takdirde) biz gerçekten hüsrana uğramış oluruz” dediler. 15. Yûsuf’u götürüp kuyunun dibine bırakmaya karar verdikleri zaman biz de ona, “Andolsun, (senin Yûsuf olduğunun) farkında değillerken onların bu işlerini sen kendilerine haber vereceksin.” diye vahyettik. 16. (Yûsuf’u kuyuya bırakıp) akşamleyin ağlayarak babalarına geldiler. 17. “Ey babamız! Biz yarışa girmiştik. Yûsuf’u da eşyamızın yanında bırakmıştık. (Bir de ne görelim) onu kurt yemiş. Her ne kadar doğru söylesek de sen bize inanmazsın.” dediler. 18. Bir de üzerine, sahte bir kan bulaştırılmış gömleğini getirdiler. Ya‘kûb dedi ki: “Hayır! Nefisleriniz sizi aldatıp böyle bir işe sürükledi. Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Anlattıklarınıza karşı yardımı istenilecek de ancak Allah’tır.” 19. Bir kervan gelmiş, sucularını suya göndermişlerdi. Sucu kovasını kuyuya salınca, “Müjde! Müjde! İşte bir oğlan!” dedi. Onu alıp bir ticaret malı olarak sakladılar. Oysa Allah, onların yaptıklarını biliyordu. 20. Onu ucuz bir fiyata, birkaç dirheme

sattılar. Zaten ona değer vermiyorlardı. 21. Onu satın alan Mısırlı kişi, hanımına dedi ki: “Ona iyi bak. Belki bize yararı dokunur veya onu evlat ediniz.” İşte böylece biz Yûsuf’u o yere (Mısır’a) yerleştirdik ve ona (rüyadaki) olayların yorumunu öğretelim diye böyle yaptık. Allah, işinde galiptir, fakat insanların çoğu bunu bilmezler. 22. Olgunluk çağına erişince, ona hikmet ve ilim verdik. İşte biz, iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanları böyle mükâfatlandırırız. 23. Evinde bulunduğu kadın (gönlünü ona kaptırıp) ondan arzuladığı şeyi elde etmek istedi ve kapıları kilitleyerek, “Haydi gelsene!” dedi. O ise, “Allah’a sığınırım, çünkü o (kocan) benim efendimdir, bana iyi baktı. Şüphesiz zalimler kurtuluşa eremezler” dedi. 24. Andolsun, kadın ona (göz koyup) istek duymuştu. Eğer Rabbinin delilini görmemiş olsaydı, Yûsuf da ona istek duyacaktı. Biz, ondan kötülüğü ve fuhşu uzaklaştırmak için işte böyle yaptık. Çünkü o, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı. 25. İkisi de kapıya koştular. Kadın, Yûsuf’un gömleğini arkadan yırttı. Kapının yanında hanımın efendisine rastladılar. Kadın dedi ki: “Senin ailene kötülük yapmak isteyeninin cezası, ancak zindana atılmak veya can yakıcı bir azaptır.” 26. Yûsuf, “O, benden arzusunu elde etmek istedi.” dedi. Kadının ailesinden bir şahit de şöyle şahitlik etti: “Eğer onun gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir, o (Yûsuf) yalancılardandır.” 27. “Eğer gömleği arkadan yırtılmışsa, kadın yalan söylemiştir. O (Yûsuf) ise, doğru söyleyenlerdendir.” 28. Kadının kocası Yûsuf’un gömleğinin arkadan yırtıldığını görünce, dedi ki: “Şüphesiz bu, siz kadınların tuzağıdır. Şüphesiz sizin tuzağınız çok büyüktür.” 29. “Ey Yûsuf! Sen bundan sakın kimseye bahsetme. (Ey Kadın) sen de günahının bağışlanmasını dile. Çünkü sen günah işleyenlerdensin.” 30. Şehirde birtakım kadınlar, “Aziz’in karısı, (hizmetçisi olan) delikanlısından murad almak istemiş. Ona olan aşkı yüreğine işlemiş. Şüphesiz biz onu açık bir sapıklık içinde görüyoruz” dediler. 31. Kadın, bunların dedikodularını işitince haber gönderip onları çağırdı. (Ziyafet düzenleyip) onlar için oturup yaslanacakları yer hazırladı. Her birine birer de bıçak verdi ve Yûsuf’a, “Çık karşılarna!” dedi. Kadınlar Yûsuf’u görünce, onu pek büyüttüler ve şaşkınlıkla ellerini kestiler. “Hâşâ! Allah için, bu bir insan değil, ancak şerefli bir melektir.”

dediler. 32. Bunun üzerine kadın onlara dedi ki: “İşte bu, beni hakkında kınadığınız kimsedir. Andolsun, ben ondan murad almak istedim. Fakat o, iffetinden dolayı bundan kaçındı. Andolsun, eğer emrettiğimi yapmazsa, mutlaka zindana atılacak ve zillete uğrayanlardan olacak. 33. Yûsuf, “Ey Rabbim! Zindan bana, bunların beni dâvet ettiği şeyden daha sevimidir. Onların uzaklarını benden uzaklaştırmazsan, onlara meyleder ve cahillerden olurum.” dedi. 34. Rabbi, onun duasını kabul etti ve kadınların tuzaklarını ondan uzaklaştırdı. Şüphesiz ki O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir. 35. Sonra onlar, Yûsuf’un suçsuzluğunu ortaya koyan delilleri gördükten sonra yine de mutlaka onu bir süre zindana atmayı uygun buldular. 36. Onunla beraber zindana iki delikanlı daha girdi. Biri, “Ben rüyamda şaraplık üzüm sıkığımı gördüm.” dedi. Diğeri, “Ben de rüyamda başımın üzerinde, kuşların yediği bir ekmek taşıdığımı gördüm. Bize bunun yorumunu haber ver. Şüphesiz biz seni iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanlardan görüyoruz.” dedi. 37. Yûsuf dedi ki: “Sizin yiyeceğiniz yemek size gelmeden önce, onun ne olduğunu bildiririm. Bu, bana Rabbimin öğrettiklerindedir. Ben, Allah’a inanmayan ve ahireti inkâr eden bir milletin dinini bıraktım.” 38. “Atalarım İbrahim, İshak ve Ya‘kûb’un dinine uydum. Bizim, Allah’a herhangi bir şeyi ortak koşmamız (söz konusu) olamaz. Bu, bize ve insanlara Allah’ın bir lütfudur, fakat insanların çoğu şükretmezler.” 39. “Ey zindan arkadaşlarım! Ayrı ayrı ilâhlar mı daha iyidir, yoksa mutlak hâkimiyet sahibi olan tek Allah mı?” 40. “Siz Allah’ı bırakıp; sadece sizin ve atalarınızın taktığı birtakım isimlere (düzmece ilâhlara) tapıyorsunuz. Allah, onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Hüküm ancak Allah’a aittir. O, kendisinden başka hiçbir şeye tapmamanızı emretmiştir. İşte en doğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler.” 41. “Ey zindan arkadaşlarım! (Rüyanızın yorumuna gelince,) biriniz efendisine şarap sunacak, diğeri ise asılacak ve kuşlar başından yiyecektir. Yorumunu sorduğunuz iş böylece kesinleşmiştir.” 42. Yûsuf, onlardan kurtulacağını düşündüğü kişiye, “Efendinin yanında beni an”, dedi. Fakat şeytan onu efendisine hatırlatmayı unutturdu da bu yüzden o, birkaç yıl daha zindanda kaldı. 43. Kral, “Ben rüyamda yedi semiz ineği, yedi zayıf ineğin yediğini; ayrıca yedi yeşil başak ve yedi de kuru

başak görüyorum. Ey ileri gelenler! Eğer rüya yorumluyorsanız, rüyamı bana yorumlayın.” dedi. 44. Dediler ki: “Bunlar karma karışık düşlerdir. Biz böyle düşlerin yorumunu bilmiyoruz.” 45. Zindandaki iki kişiden kurtulmuş olanı, nice zamandan sonra (Yûsuf’u) hatırladı ve “Ben size onun yorumunu haber veririm, hemen beni (zindana) gönderin.” dedi. 46. (Zindana varınca), “Yûsuf! Ey doğru sözlü! Rüyada yedi semiz ineği yedi zayıf ineğin yemesi, bir de yedi yeşil başakla diğer yedi kuru başak hakkında bize yorum yap. Ümid ederim ki (vereceğin bilgi ile) insanlara dönerim de onlar da (senin değerini) bilirler.” dedi. 47. Yûsuf dedi ki: “Yedi yıl âdetiniz üzere ekin ekeceksiniz. Yiyeceğiniz az bir miktar hariç, biçtiklerinizi başağında bırakın.” 48. “Sonra bunun ardından yedi kurak yıl gelecek, saklayacağınız az bir miktar hariç bu yıllar için biriktirdiklerinizi yiyip bitirecek.” 49. “Sonra bunun ardından insanların yağmura kavuşacağı bir yıl gelecek. O zaman (bol rızka kavuşup) şıra ve yağ sıkacaklar.” 50. Kral, “Onu bana getirin” dedi. Elçi, Yûsuf’a gelince (Yûsuf) dedi ki: “Efendine dön de, ellerini kesen o kadınların derdi ne idi, diye sor. Şüphesiz Rabbim onların hilesini hakkıyla bilendir.” 51. Kral, kadınlara, “Yûsuf’tan murad almak istediğiniz zaman derdiniz ne idi?” dedi. Kadınlar, “Hâşâ! Allah için, biz onun bir kötülüğünü bilmiyoruz.” dediler. Aziz’in karısı ise, “Şimdi gerçek ortaya çıktı. Ondan ben murad almak istedim. Şüphesiz Yûsuf doğru söyleyenlerdendir” dedi. 52. (Yûsuf), “Benim böyle yapmam, Aziz’in; yokluğunda, benim kendisine hainlik etmediğimi ve Allah’ın, hainlerin tuzaklarını başarıya ulaştırmayacağını bilmesi içindi” dedi. 53. “Ben nefsimi temize çıkarmam, çünkü Rabbimin merhamet ettiği hariç, nefis aşırı derecede kötülüğü emreder. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” dedi. 54. Kral, “Onu bana getirin, onu özel olarak yanıma alayım.”, dedi. Onunla konuşunca dedi ki: “Şüphesiz bugün sen yanımızda yüksek makam sahibi ve güvenilir bir kişisin.” 55. Yûsuf, “Beni ülkenin hazinelerine bakmakla görevlendir. Çünkü ben iyi koruyucu ve bilgili bir kişiyim.” dedi. 56. Böylece Yûsuf’a, dilediği yerde oturmak üzere ülkede imkân ve iktidar verdik. Biz rahmetimizi istediğimize veririz ve iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanların mükâfatını zayi etmeyiz. 57. Elbette ki, ahiret mükâfatı,

inananlar ve Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için daha iyidir. 58. (Derken) Yûsuf'un kardeşleri çıkageldiler ve yanına girdiler. Yûsuf onları tanıdı, onlar ise Yûsuf'u tanımıyorlardı. 59. Yûsuf, onların yüklerini hazırlatınca dedi ki: "Sizin baba bir kardeşinizi de bana getirin. Görmüyor musunuz, ölçęği tam dolduruyorum ve ben misafir ağırlayanların en iyisiyim." 60. "Eğer onu bana getirmezsensiz, artık benim yanımda size verilecek tek ölçek (zahire) bile yoktur ve bir daha da bana yaklaşmayın." 61. Dediler ki: "Onu babasından isteyeceğiz ve muhakkak bunu yaparız." 62. Yûsuf, adamlarına dedi ki: "Onların ödedikleri zahire bedellerini yüklerinin içine koyun. Umulur ki ailelerine varınca onu anlarlar da belki yine dönüp gelirler." 63. Onlar, babalarına döndüklerinde, "Ey babamız! Bize artık zahire verilmeyecek. Kardeşimizi (Bünyamin'i) bizimle gönder ki zahire alalım. Onu biz elbette koruruz." dediler. 64. Ya'kûb onlara, "Onun hakkında size ancak, daha önce kardeşi hakkında güvendiğim kadar güvenebilirim! Allah en iyi koruyandır ve O, merhametlilerin en merhametlisidir." dedi. 65. Yüklerini açıp zahire bedellerinin kendilerine geri verildiğini gördüler. "Ey babamız! Daha ne isteriz? İşte ödediğimiz bedeller de bize geri verilmiş. Onunla yine ailemize yiyecek getirir, kardeşimizi korur ve bir deve yükü zahire de fazladan alırız. Çünkü bu getirdiğimiz az bir zahiredir." dediler. 66. Babaları, "Kuşatılıp çaresiz durumda kalmanız hariç, onu bana geri getireceğinizde dair Allah adına sağlam bir söz vermedikçe, onu sizinle göndermeyeceğim." dedi. Ona güvencelerini verdiklerinde, "Allah söylediklerimize vekildir." dedi. 67. Sonra da, "Ey oğullarım! Bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. Ama Allah'tan gelecek hiçbir şeyi sizden uzaklaştıramam. Hüküm ancak Allah'ındır. Ben O'na tevekkül ettim. Tevekkül edenler de yalnız O'na tevekkül etsinler" dedi. 68. Babalarının emrettiği şekilde (ayrı kapılardan) girdiklerinde (bile) bu, Allah'tan gelecek hiçbir şeyi onlardan uzaklaştıracak değildi. Sadece Ya'kûb, içindeki bir dileği ortaya koymuş oldu. Şüphesiz o, biz kendisine öğrettiğimiz için bilgi sahibidir. Fakat insanların çoğu bilmezler. 69. Yûsuf'un huzuruna girdiklerinde; o, kardeşi Bünyamin'i bağrına bastı ve (gizlice) "Haberin olsun ben senin kardeşim, artık onların yaptıklarına üzülme." dedi. 70. Yûsuf,

onların yüklerini hazırlatırken su kabını kardeşinin yüküne koydurdu. Sonra da bir çağırıcı şöyle seslendi: “Ey kervancılar! Siz hırsızsiniz.” 71. Yûsuf’un kardeşleri onlara dönerek, “Ne yitirdiniz?” dediler. 72. Onlar, “Hükümdar’ın su kabını yitirdik. Onu getirene bir deve yükü ödül var. Ben buna kefilim.” dediler. 73. Dediler ki: “Allah’a andolsun, siz de biliyorsunuz ki biz bu ülkede fesat çıkarmaya gelmedik, hırsız da değiliz.” 74. Onlar, “Eğer yalancı iseniz, hırsızlığın cezası nedir?” dediler. 75. Onlar da: “Cezası, su kabı kimin yükünde bulunursa, o kimsenin kendisi(nin alıkonması) onun cezasıdır. Biz zalimleri böyle cezalandırırız.” dediler. 76. Bunun üzerine Yûsuf, kardeşinin yükünden önce onların yüklerini aramaya başladı. Sonra su kabını kardeşinin yükünden çıkardı. İşte biz Yûsuf’a böyle bir plan öğrettik. Yoksa kralın kanunlarına göre kardeşini alıkoyamazdı. Ancak Allah’ın dilemesi başka. Biz dilediğimiz kimsenin derecelerini yükseltiriz. Her ilim sahibinin üstünde daha iyi bir bilen vardır. 77. Dediler ki: “Eğer o çalmışsa, daha önce onun bir kardeşi de çalmıştı.” Yûsuf, bunu içinde sakladı ve onlara belli etmedi. İçinden, “Siz kötü bir durumdasınız; anlattığınızı Allah çok daha iyi biliyor.” dedi. 78. Onlar, Yûsuf’a: “Ey güçlü vezir! Bunun çok yaşlı bir babası var. Onun yerine bizden birini alıkoy. Şüphesiz, biz senin iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanlardan olduğunu görüyoruz.” dediler. 79. Yûsuf, “Malımızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını tutmaktan Allah’a sığınırız. Şüphesiz biz o takdirde zulmetmiş oluruz” dedi. 80. Ondan ümitlerini kesince, kendi aralarında konuşmak üzere bir kenara çekildiler. Büyükleri dedi ki: “Babanızın Allah adına sizden söz aldığını, daha önce de Yûsuf hakkında işlediğiniz kusuru bilmiyor musunuz? Artık babam bana izin verinceye veya Allah, hakkımda hükmedinceye kadar buradan asla ayrılmayacağım. O, hükmedenlerin en hayırlısıdır.” 81. “Siz babanıza dönün ve deyin ki: “Ey babamız! Şüphesiz oğlun hırsızlık etti, biz ancak bildiğimize şahitlik ettik. (Sana söz verdiğimiz zaman) gaybı (oğlunun hırsızlık edeceğini) bilemezdik.” 82. “Bulduğumuz kent halkına ve aralarında olduğumuz kervana da sor. Şüphesiz biz doğru söyleyenleriz.” 83. Ya’kûb, “Nefisleriniz sizi bir iş yapmağa sürükledi. Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Umulur ki, Allah onların hepsini bana getirir. Çünkü

O, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.” dedi. 84. Onlardan yüz çevirdi ve “Vah! Yûsuf’a vah!” dedi ve üzüntüden iki gözüne ak düştü. O artık acısını içinde saklıyordu. 85. Oğulları, “Allah’a yemin ederiz ki, sen hâlâ Yûsuf’u anıp duruyorsun. Sonunda üzüntüden eriyip gideceksin veya helâk olacaksın.” dediler. 86. Ya’kûb, “Ben tasa ve üzüntümü ancak Allah’a arz ederim. Ben, Allah tarafından sizin bilmediğiniz şeyleri bilirim.” dedi. 87. “Ey oğullarım! Gidin Yûsuf’u ve kardeşini araştırın. Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah’ın rahmetinden ümidini kesmez.” 88. Bunun üzerine (Mısır’a dönüp) Yûsuf’un yanına girdiklerinde, “Ey güçlü vezir! Bize ve ailemize darlık ve sıkıntı dokundu. Değersiz bir sermaye ile geldik. Zahiremizi tam ölç, ayrıca bize sadaka ver. Şüphesiz Allah, sadaka verenleri mükâfatlandırır.” dediler. 89. Yûsuf dedi ki: “Siz (henüz) cahil kimseler iken Yûsuf ve kardeşine neler yaptığınızı biliyor musunuz?” 90. Kardeşleri, “Yoksa sen, sen Yûsuf musun?” dediler. O da, “Ben Yûsuf’um, bu da kardeşim. Allah, bize iyilikte bulundu. Çünkü kim kötülükten sakınır ve sabrederse, şüphesiz Allah iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanların mükâfatını zayi etmez” dedi. 91. Dediler ki: “Allah’a andolsun, gerçekten Allah seni bize üstün kıldı. Gerçekten biz suç işlemiştik.” 92. Yûsuf dedi ki: “Bugün size kınama yok. Allah sizi bağışlasın. O, merhametlilerin en merhametlisidir. 93. Bu gömleğimi götürün de babamın yüzüne koyun ki, gözleri açılsın ve bütün ailenizi bana getirin.” dedi. 94. Kervan (Mısır’dan) ayrılınca babaları, “Bana bunak demezseniz, şüphesiz ben Yûsuf’un kokusunu alıyorum.” dedi. 95. Onlar da, “Allah’a yemin ederiz ki sen hâlâ eski şaşkınlığındasın.” dediler. 96. Müjdecî gelip gömleği Ya’kûb’un yüzüne koyunca gözleri açılıverdi. Ya’kûb, “Ben size, Allah tarafından, sizin bilemeyeceğiniz şeyleri bilirim demedim mi?” dedi. 97. Oğulları, “Ey babamız! Allah’tan suçlarımızın bağışlanmasını dile. Biz gerçekten suçlu idik” dediler. 98. Ya’kûb, “Rabbimden sizin bağışlanmanızı dileyeceğim. Şüphesiz O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” dedi. 99. (Mısır’a gidip) Yûsuf’un huzuruna girdiklerinde; Yûsuf ana babasını bağrına bastı ve “Allah’ın iradesi ile güven içinde Mısır’a girin.” dedi. 100. Ana babasını tahtın üzerine çıkardı. Hepsi ona (Yûsuf’a)

saygı ile eğildiler. Yûsuf dedi ki: “Babacığım! İşte bu, daha önce gördüğüm rüyanın yorumudur. Rabbim onu gerçekleştirdi. Şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra; Rabbim beni zindandan çıkararak ve sizi çölden getirerek bana çok iyilikte bulundu. Şüphesiz Rabbim, dilediği şeyde nice incelikler sergileyendir. Şüphesiz O, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.” 101. Rabbim! Gerçekten bana mülk verdin ve bana sözlerin yorumunu öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Dünyada ve ahirette sen benim velimsin. Benim canımı müslüman olarak al ve beni iyilere kat.” 102. İşte bu (kıssa), gayb haberlerindedir. Onu sana biz vahiy yolu ile bildiriyoruz. Yoksa onlar tuzak kurarak işlerine karar verdikleri zaman sen onların yanında değildin.

1.1.2. Tevrat'ta Yûsuf Hikayesi

Tevrat'ın giriş bölümü olan “Yaratılış” bölümünde Alemin yaratılışı, Adem ile Havva'nın Cennet'ten kovuluşu, ilk cinayet, insan neslinin yeryüzünde çoğalması, Nuh Tufanı, İbrahim, İshak ve Yakub ile Yûsuf'un hikayeleri, Yûsuf zamanında İsrailoğullarının Mısır'a yerleşmesi gibi konulara yer verilmiştir. Bu bölümde hayatına en fazla yer ayrılan kişi Yûsuf'tur. 37-50. Bab'lar arasında toplamda 14 bölümde 416 ayette Yûsuf'un hayatı anlatılmıştır. Bu anlatımlarda Yûsuf bir peygamber olarak değil, İsrailoğullarının liderlerinden biri olarak ifade edildiği görülmektedir. Anlatının bazı yerlerinde peygamberlerin sıfatlarından günah işlememeyi ifade eden “ismet” sıfatı göz ardı edilerek İslam inancına göre peygamber olarak nitelenen, Kur'an'da isimleri zikredilen Yûsuf ve Ya'kûb, hainlik, kurnazlık, hırsızlık, yalancılık gibi peygamberlik niteliklerine yakışmayacak durumlar ve olaylar içerisinde gösterilmiştir. Tevrat bu yönüyle Yûsuf ve Ya'kûb'un hayatını konu edinen bir tarih kitabı hüviyeti arzietmekte, “Kur'an'ın eşsiz üslubu ve icazıyla karşılaştırıldığında oldukça sönük kaldığını ifade edilmektedir (Kiraz, 2011: 101). ” Kur'an'ın yanlış yolda olan kimselerin hidayetini sağlayacak detaylara yer vermeyi temel kıstas olarak kabul etmesi, anlatımının yalın, sade ve teferruattan uzak olmasını netice vermiştir. Tevrat'ta ise “bunaltı verecek derecede tekrarlar, şahıs

isimleri, yer isimleri, sayılar ve kesin rakamlar gibi teferruata ilişkin bilgilere yer verilmişken bu detaylarda hidayete müteallik bir taraftan söz etmek oldukça zordur. Tekrarlar ve detaylar yer yer çelişkileri de beraberinde getirmiştir (Ünver, 2001: 106).”

Bab 37

Ve Yakup babasının gurbet diyarında, Kenan diyarında oturdu. (2) Yûsuf on yedi yaşında olarak kardeşleriyle beraber sürü gütmekte idi. Ve o genç olup babasının karıları Bilhan'ın ve Zilpan'ın oğulları ile beraberdi ve Yûsuf onların fena sözlerini babalarına getirdi. (3) Ve İsrail, Yûsuf'u bütün oğullarından ziyade severdi, çünkü o, ihtiyarlığının oğlu idi ve ona alaca entari yaptı. (4) Ve babalarının bütün kardeşlerinden ziyade onu sevdiğini kardeşleri gördüler ve ondan nefret ettiler ve ona tatlı söz söyleyemezlerdi. (5) Ve Yûsuf rüya görüp kardeşlerine bildirdi ve ondan daha ziyade nefret ettiler. (6) Ve onlara dedi: Rica ederim gördüğüm bu rüyayı dinleyin; (7) işte tarlanın ortasında biz demetler bağlıyorduk ve benim demetim kalktı ve dikildi ve işte sizin demetleriniz etrafını kuşatıp benim demetime eğildiler. (8) Ve kardeşleri ona dediler: Gerçek üzerimize kral mı olacaksın? Yahut gerçek üzerimizde hüküm mü süreceksin? Ve rüyalarından ve sözlerinden dolayı ondan daha fazla nefret ettiler. (9) Ve yine başka bir rüya gördü ve onu kardeşlerine anlatıp dedi: İşte bir rüya daha gördüm ve işte güneş ve ay ve on bir yıldız bana eğildiler. (10) Ve babasına ve kardeşlerine anlattı ve babası onu azarlayıp kendisine dedi: Bu gördüğün rüya nedir? Gerçek ben ve anan ve kardeşlerin yere kadar sana eğilmek için mi geleceğiz? (11) Ve kardeşleri onu kıskandılar; fakat babası bu sözü yüreğinde tuttu.

(12) Ve kardeşleri babalarının sürüsünü Şekem'de gütmek için gittiler. (13) Ve İsrail Yûsuf'a dedi: Kardeşlerin sürüyü Şekem'de görmüyorlar mı? Gel de seni onların yanına göndereyim. Ve ona dedi: İşte ben. (14) Ve ona dedi: Git bak kardeşlerin iyi mi ve sürü iyi mi ve bana haber getir dedi. Ve onu Hebron vadisinden gönderdi ve Şekem'e vardı. (15) Bir adam onu buldu ve işte o kırdan avare dolaşıyordu ve adam:

Ne arıyorsun? Diye ona sordu. Ve dedi: (16) Ben kardeşlerimi arıyorum, rica ederim onlar sürüyü nerede güdüyor bana bildir. (17) Ve adam dedi: Kardeşlerin buradan göç ettiler; çünkü onların: Dotan'a gidelim dediklerini işittim. Ve Yûsuf kardeşlerinin ardına düştü ve onları Dotan'da buldu.

(18) Ve onu uzaktan gördüler ve kendilerine yaklaşmazdan önce, onu öldürmek için düzen kurdular. (19) Ve birbirlerine dediler: İşte bu rüyalar sahibi geliyor. (20) Ve şimdi gelin onu öldürelim ve onu kuyulardan birisinin içine atalım ve “Kötü bir canavar onu yedi deriz” ve onun rüyaları ne olacak görürüz. (21) Ve Ruben işitip onların elinden onu kurtardı ve dedi: Canına kıymayalım. (22) Ve onu babasına geri götürmek üzere onların elinden kurtarsın diye, Ruben onlara dedi: Kan dökmeyin, onu çölde olan bu kuyuya atın, fakat ona el uzatmayın. (23) Ve Yûsuf kardeşlerinin yanına geldiği zaman, vaki oldu ki, Yûsuf’un entarisini, üzerinde olan alaca entariyi çekip çıkardılar (24) ve kendisini alıp kuyuya attılar ve kuyu boştu, onda su yoktu. (25) Ve ekmek yemek için oturdular ve gözlerini kaldırıp gördüler ve işte, Gilead’dan İsmaililerin bir kervanı geliyordu ve onların develeri baharat, pelesenk ve mür yüklü idi ve Mısır’a indirmek için gidiyorlardı. (26) Ve Yahuda kardeşlerine dedi: Eğer kardeşimizi öldürür ve onun kanını gizlersek, ne kazanç var? (27) Gelin ve onu İsmaililere satalım ve elimiz ona dokunmasın; çünkü o kardeşimizdir, etimizdir. Ve kardeşleri sözünü dinlediler. (28) Ve Midyaniler, tacirler geçiyorlardı ve Yûsuf’u çekip kuyudan çıkardılar ve Yûsuf’u İsmaililere yirmi gümüşe sattılar. Ve onlar Yûsuf’u Mısır’a götürdüler. (29) Ve Ruben kuyuya döndü ve işte Yûsuf kuyuda yoktu ve esvabını yırttı. (30) Ve kardeşlerinin yanına dönüp dedi, “Çocuk yok ve ben, ben nereye gideyim?” (31) Ve Yûsuf’un entarisini aldılar ve bir ergeç kesip entariyi kana batırdılar (32) ve alaca entariyi gönderdiler ve babalarına getirip dediler: Bunu bulduk bak, oğlunun entarisi mi yahut değil mi? (33) Ve onu tanıyıp dedi: Oğlumun entarisidir; kendisini kötü bir canavar yemiştir; Yûsuf mutlaka parçalanmıştır. (34) Ve Yakup esvabını yırttı, beline çul sardı ve çok günler yas tuttu. (35) Ve bütün oğulları ile bütün kızları onu teselliye kalktılar ve teselli edilmek istemedi ve dedi: Çünkü oğlumun yanına ölümler diyarına yas tutarak ineceğim. Ve

babası onun için ağladı. (36) Ve Midyaniler onu Mısır'da Firavun'un bir memuru, muhafız askerler reisi olan Potifar'a sattılar.

Bab 39

Ve Yûsuf Mısır'a indirildi; Firavun'un bir memuru muhafız askerleri resi, Mısırlı Potifar, onu oraya indirmiş olan İsmaililerin elinden satın aldı. (2) Ve Rab Yûsuf'la idi ve muvaffakiyetli adamdı ve Mısırlı efendisinin evinde idi. (3) Ve efendisi gördü ki, Rab onunla idi, yaptığı her şey de Rab ona muvaffakiyet veriyordu. (4) Ve Yûsuf onun gözünde lütuf buldu ve onun hizmetinde bulunuyordu ve onu evi üzerine tayin etti ve kendisine ait olan her şeyi onun eline verdi. (5) Onu evinde ve kendisine ait olan her şeyi üzerine tayin ettiği zamandan itibaren vaki oldu ki, Rab Yûsuf'un yüzünden Mısırlıların evini mübarek kıldı ve evin içinde ve tarlada, ona ait olan her şeyde Rabbin bereketi vardı. (6) Ve kendisine ait olan her şeyi Yûsuf'un eline bıraktı ve yediği ekmekten başka onun yanında olan her bir şeyi bilmezdi. Ve Yûsuf endamı güzel ve bakılıştta güzeldi.

(7) Ve bu şeylerden sonra vaki oldu ki, efendisinin karısı Yûsuf'a göz atıp; benimle yat dedi. (8) Fakat reddedip efendisinin karısına dedi: İşte efendim benimle evde ne olduğunu bilmez, kendisine ait olan her şeyi elime vermiştir, (9) bu evde o benden büyük değildir ve senden başka her şeyi benden esirgemedi, çünkü sen karısısın ve nasıl bu büyük kötülüğü yapayım ve Allah'a karşı suç edeyim? (10) Ve her gün Yûsuf'a söylediği halde, onun yanında yatmak yahut onunla beraber olmak ricasını dinlemezdi. (11) Ve vaki oldu ki, günlerin birinde işini yapmak için eve girdi ve orada ev halkından kimse yoktu. (12) Ve benimle beraber yat, diyerek onu esvabından tuttu ve Yûsuf esvabını onun elinde bırakıp kaçtı ve dışarı çıktı. (13) Ve vaki oldu ki, esvabım elinde bırakıp dışarı kaçtığım görünce, (14) evinin adamlarım çağırdı ve onlara dedi: Bakın bizimle eğlenmek için, bu İbrani adamı bize getirdi; benimle yatmak için yanıma geldi ve yüksek sesle çağırdım (15) ve vaki oldu ki, sesimi yükseltip çağırdığımı işitince, esvabım yanıma bırakıp kaçtı ve dışarı çıktı. (16) Ve efendisi evine gelinceye kadar, esvabım yanında alıkoydu. (17) Ve ona bu

sözlere göre söyleyip dedi: Bize getirdiğin İbrani köle benimle istihza etmek için yanıma geldi (18) ve vaki oldu ki, sesimi yükseltip çağırdığım zaman, esvabım yanıma bırakıp dışarı kaçtı. (19) Ve vaki oldu ki, efendisi: Bana senin kölen böyle yaptı, diyerek karısının kendisine söylediği sözleri işittiği zaman, öfkesi alevlendi. (20) Ve Yûsuf'un efendisi onu alıp zindana kralın mahpuslarının bağlandığı yere, teslim etti ve orada zindanda kaldı. (21) Fakat Rab, Yûsuf'la idi ve ona inayet gösterdi ve zindan müdürünün gözünde ona lütuf verdi; (22) ve orada yapılan her şeyi yapan o idi. (23) Zindan müdürü onun elinde olan hiçbir şeye bakmazdı, Çünkü Rab onunla idi ve yaptığı şeyde Rab ona muvaffakiyet veriyordu.

Bab 40

Ve bu şeylerden sonra vaki oldu ki, Mısır kralının sakisi ve ekmekçisi efendileri Mısır kralına karşı ettiler. (2) Ve Firavun iki memuruna karşı, baş saki ve baş ekmekçiye karşı öfkelenildi. (3) Ve onları hapisanaya muhafız askerleri reisinin evine, zindana, Yûsuf'un mahpus olduğu yere teslim etti. (4) Ve muhafız askerler reisi Hz. Yûsuf'u onların üzerine koydu ve onlara hizmet etti ve bir müddet hapisanede kaldılar. (5) Mısır kralının zindanda mahpus olan sakisi ve ekmekçisi, her ikisi bir gecede her biri rüyasının tabirine göre birer rüya gördüler. (6) Ve sabahleyin Yûsuf onların yanına geldi ve onları gördü ve işte kederli idiler. (7) Ve hapisanede, efendisinin evinde, kendisi ile beraber olan Firavun'un memurlarına sorup dedi: Niçin bugün yüzünüz bozuk? (8) Ve ona dediler: Rüya gördük ve onu tabir eden yok. Ve Yûsuf onlara dedi: Tabir Allah'a mahsus değil mi? Rica ederim bana anlatın. (9) Ve baş saki, rüyasını Yûsuf'a hikâye edip ona dedi: Rüyamda işte, önümde bir asma ve asmada üç çubuk vardı (10) ve tomurcuklanır gibi idi ve çiçekleri çıkıp salkımları oldun üzümler verdiler (11) ve Firavun'un kasesi elimde idi ve üzümleri alıp onların Firavun'un kasesi içerisine sıktım ve kaseyi Firavun'un eline verdim. (12) Ve Yûsuf ona dedi: Onun tabiri şudur: Üç çubuk üç gündür; (13) artık üç güne kadar Firavun senin başım yükseltecek ve yine seni memuriyetine döndürecek ve onun sakisi bulunduğu vakitte olduğu gibi, evvelki usule göre,

Firavun'un kâsesini onun eline vereceksin. (14) Fakat sana iyilik olduğu zaman, beni hatırına getir, rica ederim bana lütfet ve beni Firavun'a söyle ve beni bu evden çıkar; (15) çünkü gerçek ben İbraniler diyarından çalındım ve burada dahi zindana konulacak bir şey yapmadım.

(16) Ve baş ekmekçi tabirin iyi olduğunu görünce, Yûsufa dedi: Ben de rüyamda idim ve işte başımın üzerinde üç sepet beyaz ekmek vardı (17) ve en üstteki sepette Firavun'un yiyeceklerinin her çeşidinden, ekmekçi işleri vardı ve kuşlar başımın üzerindeki sepette onları yiyorlardı. (18) Ve Yûsuf cevap verip dedi: Onun tabiri şudur: Üç sepet üç gündür; (19) artık üç güne kadar Firavun senin başını senden kaldıracak ve seni ağaca asacak ve kuşlar senin etini üzerinden yiyecekler. (20) Ve üçüncü günde Firavun'un doğum gününde, vaki oldu ki, bütün kullarına ziyafet yaptı ve kullarının ortasında baş sakinin başım yükseltti, (21) ve Yûsuf'un onlara tabir ettiği gibi, baş sakiyi sakiliğine döndürdü ve kâseyi Firavun'un eline verdi; (22) fakat baş ekmekçiyi astı. (23) Fakat baş saki Yûsuf'u hatırlamadı ve onu unuttu.

Bab 41

Ve iki tam yıl sonunda vaki oldu ki, Firavun bir rüya gördü ve işte ırmağın yanında duruyordu. (2) Ve işte, ırmaktan bakılıştaki güzel ve ette semiz yedi inek çıktı ve sazlar arasında otlanıyorlardı. (3) Ve işte onlardan sonra, bakılıştaki çirkin ve ette cılız başka yedi inek çıktı ve ırmağın kenarında ineklerin yanında durdular. (4) Ve bakılıştaki çirkin ve ette cılız olan inekler, bakılıştaki güzel ve semiz olan yedi ineği yediler. Ve Firavun uyandı. (5) Ve uykuya varıp ikinci defa rüya gördü ve işte, bir sapta yedi semiz ve iyi başak çıktı. (6) Ve işte, onlardan sonra cılız ve şark rüzgârından yanmış yedi başak bitti. (7) Ve cılız başaklar yedi semiz ve dolgun başağı yuttular. Ve Firavun uyandı ve işte rüya idi. (8) Ve vaki oldu ki, sabahleyin onun canı rahatsızdı ve gönderip Mısır'ın bütün sihirbazlarını ve bütün hikmetlerini çağırdı ve Firavun onlara rüyasını anlattı; fakat onları Firavun onlara rüyasını anlattı; fakat onları Firavun'a tabir edebilen bulunamadı.

(9) Ve baş saki Firavun'a söyleyip dedi: Ben bugün suçlarımı hatırlıyorum; (10) Firavun kullarına öfkeleni ve beni baş ekmekçiyi hapishaneye, muhafız askerler reisinin evine, teslim etti (11) ve ben ve o, bir gece rüyada gördük; her biri rüyasının tabirine göre, rüya gördük. (12) Ve orada bizimle beraber muhafız askerler reisinin kulu, İbrani bir genç vardı ve ona anlattık ve bize rüyalarımızı tabir etti; rüyalarımızı tabir etti; her birimize rüyasına göre tabir etti. (13) Ve vaki oldu ki, bize nasıl tabir etti ise, öyle oldu; ben memuriyetime döndürüldüm ve o asıldı. (14) Ve Firavun gönderip Yûsuf'u çağırdı ve onu zindandan çabuk çıkardılar ve tıraş olup esvabını değiştirdi ve Firavun'un huzuruna girdi. (15) Ve Firavun Yûsuf'a dedi: Rüya gördüm ve onu tabir eden yoktur ve ben senin hakkında ne zaman rüya işitirsen, onu tabir edebilirsin diye işittim. (16) Ve Yûsuf Firavun'a cevap verip dedi: Bende yoktur; Allah Firavun'a hayırlı cevap verecektir. (17) Ve Firavun Yûsuf'a dedi: Rüyamda işte ırmağın kenarında duruyordum (18) ve işte ırmaktan ette semiz ve görünüşte güzel yedi inek çıktı ve sazlar arasında otlanıyorlardı (19) ve onlardan sonra düşkün ve görünüşte çok çirkin ve ette cılız yedi inek çıktı, bütün Mısır diyarında çirkinlikte onlar gibi inek görmedim (20) ve cılız ve çirkin inekler evvelki yedi semiz ineği yediler (21) ve onların karnına girdikleri zaman, onların karnına girmiş oldukları bilinmezdi ve onların bakılışı başlangıçta olduğu gibi kötü idi. (22) Ve uyandım. Ve rüyamda gördüm ve işte bir sapta dolgun ve iyi yedi başak çıktı (23) ve işte, onlardan sonra solgun, cılız ve şark yelinden yanmış yedi başak bitti (24) ve cılız başaklar yedi iyi başağı yuttular ve sihirbazlara söyledim, fakat bana bildiren bulunmadı.

(25) Ve Yûsuf Firavun'a dedi: Firavun'un rüyası birdir; Allah yapmak üzere olduğu şeyi Firavun'a bildirdi. (26) Yedi iyi inek yedi yıldır ve yedi iyi başak yedi yıldır; rüya birdir. (27) Ve onlardan sonra çıkan yedi cılız ve çirkin inek ve şark yelinden yanmış boş yedi başak da yedi yıldır; yedi kıtlık yılı olacaktır. (28) Firavun'a dediğim şey budur; Allah yapmak üzere olduğu şeyi Firavun'a gösterdi. (29) İşte bütün Mısır diyarında yedi büyük bolluk yılı gelecektir (30) ve onlardan sonra yedi kıtlık yılı çıkacaktır ve Mısır diyarın bütün bolluk unutulacaktır ve diyarı kıtlık telef edecektir, (31) ve diyarda bolluk, ardınca gelen kıtlık yüzünden bilinmeyecektir; çünkü çok

ağır olacaktır. (32) Ve rüya Firavun'a iki defa tekrar edildi, çünkü mesele Allah tarafından sabittir ve Allah onu yapmakta acele edecektir. (33) Ve şimdi Firavun akıllı ve hikmetli bir adam arasın ve onu Mısır diyarı üzerine koysun. (34) Firavun bunu yapsın ve bütün Mısır diyarı üzerine memurlar koysun ve yedi bolluk yılında Mısır diyarının beşte birini alsın. (35) Ve bu gelecek iyi yılların bütün yiyeceğini toplasınlar ve buğdayı şehirlerde yiyecek olarak, Firavun'un eli altında yığsınlar ve saklasınlar. (36) Ve bu yiyecek Mısır diyarında olacak yedi kıtlık yılı için memlekete zahire olacaktır; ta ki memleket kıtlıkta kırılmasın. (37) Ve bu söz Firavun'un gözünde ve bütün kullarının gözünde iyi idi. (38) Ve Firavun kullarına dedi: Bunun gibi, kedisinde Allah'ın ruhu olan bir adam bulabilir miyiz? (39) Ve Firavun Yûsuf'a dedi: Mademki, Allah sana bütün şeyi bildirdi, senin gibi akıllı ve hikmetli adam yoktur; (40) sen evimin üzerinde bulunacaksın ve bütün kavmim senin emrin üzerine idare olunacaktır; ben yalnız tahtta senden büyük olacağım. (41) Ve Firavun Yûsuf'a dedi: Bak, seni bütün Mısır diyarı üzerine koydum. (42) Ve Firavun mühürünü parmağından çıkardı ve onu Yûsuf'un parmağına taktı ve ona ince keten esvap giydirdi ve boynuna altın zincir taktı (43) ve onu kendisinin ikinci arabasına bindirdi ve onun önünde: Diz çökün, diye bağırıldılar ve onu bütün Mısır diyarı üzerine koydu. (44) Ve Firavun Yûsuf'a dedi: Ben Firavunum ve bütün Mısır diyarında hiç kimse sensiz elini yahut ayağını kaldırmayacaktır. (45) Ve Firavun Yûsuf'un adını Zefan-paneah koydu ve kendisine On şehrinin kâhini Poti-feranın kızı Asenatı karı olarak verdi. Ve Yûsuf bütün Mısır diyarını devre çıktı.

(46) Ve Mısır kralı Firavun'un huzurunda durduğu zaman, Yûsuf otuz yaşında idi. Ve Yûsuf Firavun'un huzurundan çıkıp bütün Mısır diyarında dolaştı. (47) Ve yedi bolluk yılında toprak avuçlarla verdi. (48) Ve Mısır diyarında olan yedi yılın bütün yiyeceğini topladı ve yiyeceği şehirlere koydu; her şehrin etrafında olan tarlada yetişen yiyeceği o şehrin içine koydu. (49) Ve Yûsuf deniz kumu gibi, pek çok buğdayı, onu hesap etmekten vazgeçinceye kadar yığdı; çünkü sayısı yoktu. (50) Ve kıtlık yılı gelmeden evvel, Yûsuf'un iki oğlu oldu, onları On kâhini Poti-feran'ın kızı Asenat kendisine doğurdu. (51) Ve Yûsuf ilk oğlunun adını Manesse koydu: Çünkü

Allah bana bütün zahmetimi ve bütün babamın evini unutturdu, dedi: (52) Ve ikincinin adını Efraim koydu: Çünkü Allah düşkünlüğüm diyarında beni semereli kıldı, dedi: (53) Ve Mısır diyarında olan yedi bolluk yılı bitti. (54) Ve Yûsuf'un söylemiş olduğu gibi yedi kıtlık yılı gelmeye başladı ve bütün memleketlerde kıtlık vardı; Fakat bütün Mısır diyarında ekmek vardı. (55) Ve bütün Mısır diyarı aç kalınca, kavim Firavun'a ekmek için feryat ettiler ve Firavun, bütün Mısırlılar'a dedi: Yûsuf'a gidin onun size diyeceğini yapın. (56) Ve kıtlık bütün yeryüzü üzerinde idi ve Yûsuf yiyecek bulunan bütün yeleri açıp Mısırlılar'a satıyordu ve kıtlık Mısır diyarında şiddetlendi. (57) Ve bütün memleketler buğday satın almak için Mısır'a Yûsuf'a geldiler; çünkü bütün yeryüzünde kıtlık şiddetlendi.

Bab 42

Ve Yakup Mısır'da buğday olduğunu gördü ve Yakup oğullarına dedi: Niçin birbirinize bakıyorsunuz? (2) Ve dedi: İşte, Mısır'da buğday olduğunu işitti; Oraya inin ve oradan bize satın alın; ta ki, yaşayalım ve ölmeyelim. (3) Ve Yûsuf'un on kardeşi Mısır'dan buğday satın almak için indiler. (4) Fakat Yakup Yûsuf'un kardeşi Benyamin'i kardeşleriyle göndermedi; çünkü dedi: Belki ona bir zarar dokunur. (5) Gelenler arasında İsrailoğulları da satın almak için geldiler; Çünkü Ken'an diyarın kıtlık vardı. (6) Ve memleket üzerine vâli olan Yûsuf'tu ve memleketin bütün kavmine satan kendisi idi. Ve Yûsuf'un kardeşleri geldiler ve onun önünde yere kapandılar. (7) Ve Yûsuf kardeşleri görüp onları tanıdı, fakat kendisi bir yabancı imiş gibi davranarak onlara sert söyledi ve onlara dedi: Nereden geliyorsunuz? Ve dediler: Yiyecek satın almak için Ken'an diyarından. (8) Ve Yûsuf kardeşlerini tanıdı, fakat onlar kendisini tanımadılar. (9) Ve Yûsuf onlar hakkında gördüğü rüyaları hatırladı ve onlara dedi: Siz çayırsınız; memleketin çıplaklığını görmek için geldiniz. (10) Ve ona dediler: Hayır efendim, ancak kulların yiyecek satın almak için geldiler. (11) Biz hepimiz bir adamın oğullarıyız; biz doğru adamlarız, kulların çayıt değildir.

(12) Ve onlara dedi: Hayır, fakat memleketin çıplaklığını görmek için geldiniz. (13) Ve dediler: Biz kulların, Ken'an diyarında bir adamın oğulları, on iki kardeşiz ve

işte, küçüğü bugün babamızın yanındadır, biri de yoktur. (14) Ve Yûsuf onlara dedi: Çaçıtsınız diye size söylediğim budur; (15) bununla tecrübe edileceksiniz; Firavun'un hayatına yemin ederim, küçük kardeşiniz buraya gelmedikçe buradan çıkmayacaksınız. (16) Sizden birini gönderin de kardeşinizi getirsin ve siz bağlanacaksınız, ta ki, siz de hakikat var mı diye sözlerin tecrübe olunsun; yoksa Firavun'un hayatına yemin ederim ki, siz çaçıtsınız. (17) Ve üç gün onları hapishaneye koydu.

(18) Ve üçüncü günde Yûsuf onlara dedi: Bunu yapın ve sağ kalın; çünkü ben Allah'tan korkarım; (19) eğer doğru adamlarsanız, kardeşinizden biri hapsedildiğiniz evde bağlansın; fakat siz gidin ve evlerinizin kıtlığı için buğday götürün; (20) ve küçük kardeşinizi bana getirin; böylece sözleriniz doğru çıkacak ve ölmeyeceksiniz. Ve böyle yaptılar. (21) Ve birbirine dediler: Gerçekten biz kardeşimize karşı suçluyuz, çünkü bize yalvardığı zaman, canının sıkıntısını gördük ve dinlemedik; onun için üzerimize bu sıkıntı geldi. (22) Ve Ruben onlara cevap verip dedi: Çocuğa karşı suç etmeyin diye size söylemedim mi? Ve dinlemediniz ve onun kanı da işte aralanıyor. (23) Ve Yûsuf'un kendilerini anladığını bilmediler; çünkü aralarında tercüman vardı. (24) Ve onlardan ayrılıp ağladı ve onlara dönüp kendileriyle konuştu ve aralarından Şimeon'u alıp gözleri önünde onu bağladı. (25) Ve Yûsuf emretti ki, onların kapları buğdayla doldurulsun ve her birinin parası kendi çuvalına geri konulsun ve onlara yol için azık verilsin ve onlara böyle yapıldı.

(26) Ve buğdaylarını eşekleri üzerine yüklediler ve oradan gittiler. (27) Ve biri konak yerinde eşeğine yem vermek için çuvalını açınca parasını gördü ve işte, o çuvalının ağzında idi. (28) Ve kardeşlerine dedi: param geri verilmiş ve işte, hatta çuvalımdadır ve yürekleri yerinden oynadı ve titreyerek birbirine dönüp dediler: Allahın bize bu yaptığı nedir? (29) Ve Kenan diyarına, babaları Yakup'a geldiler ve kendilerine olan bütün bu şeyleri ona anlatıp dediler: (30) Memleketin efendisi olan adam bizimle sert söyleşti, memleketi çaçıtlayanlar gibi yuttu. (31) Ve ona dedik: Biz doğru adamlarız, çaçıt değiliz, biz babamızın oğulları, (32) on iki kardeşiz; biri

yoktur ve küçüğü bugün Ken'an diyarında babamızın yanındadır. (33) Ve o adam, memleketin efendisi, bize dedi: Sizin doğru adamlar olduğunuzu bununla bileceğim, kardeşlerinizden birini yanımda bırakın ve evlerinizin kıtlığı için buğday alıp gidin, (34) ve küçük kardeşinizi bana getirin; o zaman sizin çarşıt değil, doğru adamlar olduğunuzu bileceğim ve kardeşinizi size vereceğim ve memlekette alışveriş edersiniz.

(35) Vaki oldu ki, onlar çuvallarını boşaltırken, işte her birinin para çıkını çuvalında idi ve kendileri ve babaları paralarının çıkınlarını görünce, korktular. (36) Ve babaları Yakup onlara dedi: Beni çocuklarımdan ettiniz, Yûsuf yok ve Şimeon yok, Benyamin'i de alacaksınız, bütün bunlar benim başıma geliyor. (37) Ve Ruben babasına söyleyip dedi: Eğer onu sana getirmezsem, benim ilk oğlumu öldür; onu benim elime ver, ben de onu sana geri getiririm. (38) Ve dedi: Benim oğlum sizinle beraber inmeyecekti; çünkü kardeşi öldü ve yalnız bu kaldı; eğer gideceğiniz yolda, kendisine bir zarar değerse, o vakit benim ak saçımı ölümler diyarına kederle indireceksiniz.

Bab 43

Ve diyarda kıtlık ağırdı. (2) Ve Mısır'dan getirdikleri buğdayı yiyip tükettikleri zaman, vaki oldu ki babaları onlara dedi: Yine gidin, bize biraz yiyecek satın alın. (3) Ve Yahuda ona söyleyip dedi: O adam bize: Eğer kardeşiniz sizinle olmazsa, yüzümü görmezsiniz, diye sıkı tembih etti. (4) Eğer sen kardeşinizi bizimle gönderirsen, ineriz ve sana yiyecek satın alırız. (5) Fakat göndermezsen, inmeyiz; çünkü o adam bize: kardeşiniz sizinle olmazsa yüzümü göremezsiniz dedi. (7) Ve İsrail dedi: Niçin o adama bir kardeşiniz daha olduğunu bildirmekle bana kötülük ettiniz? Ve dediler: O adam: Daha babanız sağ mı? Başka kardeşiniz var mı? diye bizim hakkımızda ve akrabamız hakkında sordukça sordu, biz de ona bu sözlere göre bildirdik. Kardeşinizi getirin, diyeceğini hiç bilir mi idik? (8) Ve Yahuda babası İsrail'e dedi: Çocuğu benimle gönder ve kalkıp gideriz ve sen de, biz de yavrularımız da yaşarız ve ölmeyiz. (9) Ona ben kefil olurum; onu benden ararsın; eğer onu sana

getirmezsem ve karşında durdurmazsam ebediyyen sana karşı suçlu olayım; çünkü gecikmeseydik, (10) şimdi ikinci defa dönmüş olacaktık. (11) Ve babaları İsrail onlara dedi: Eğer şimdi böyle ise bunu yapın; kapılarınızda bu memleketin iyi şeylerinden alın ve o adama bir hediye biraz pelesenk ve biraz bal baharat ve mür, fıstık ve badem götürün, (12) ve yanınıza iki kat para alın ve çuvallarınızın ağzından geri verilmiş olan parayı elinizde geri götürün; belki bir yanlışlık olmuştur; (13) ve kardeşinizi alıp kalkın ve o adamın yanına dönün (14) ve adamın önünde kadir olan Allah size merhamet ihsan ettin diğer kardeşinizi ve Benyamin'i size teslim etsin. Ve ben çocuklarımdan edileceksem edileyim. (15) Ve adamlar bu hediyeyi aldılar ve ellerinde iki kat para ve Benyamin'i alıp kalktılar ve Mısır'a indiler ve Yûsufun önünde durdular.

(16) Ve Yûsuf Benyemin'i onlarla beraber görünce evinin kâhyasına dedi: Bu adamları eve götür ve davar kesip hazırla; çünkü onlar öğleyin benimle beraber yiyecekler. (17) Ve adam Yûsufun dediği gibi yaptı; o adamları Yûsufun evine götürdü. (18) Ve adamlar korktular, çünkü Yûsufun evine götürülmekte idiler ve dediler: Evvelce çuvallarımızda geri verilmiş olan para meselesi üzerine götürülüyoruz; ta ki bize karşı bahane arayıp üzerimize düşsün ve köle olarak bizi ve eşeklerimizi alsın. (19) Ve Yûsufun evinin kahyasına yaklaştılar ve evin kapısında ona söyleyip dediler: (20) Aman efendim, ilk defa yiyecek satın almak için indik; (21) vaki oldu ki, konak yerine vardığımız zaman çuvallarımızı açtık ve işte tartısı eksik olmayarak paramız her birinin parası, çuvalının ağzında idi ve onu elimizde yine getirdik. (22) Ve yiyecek satın almak için ellerimizde başka para getirdik; paramızı çuvallarımıza kim koydu bilmiyoruz. (23) Ve dedi: Selamette olun, korkmayın; Allah'ınız ve babanızın Allah'ı size çuvallarınızda hazine verdi, paranız bana geldi. Ve Şime onu onlara çıkardı. (24) Ve birisi adamları Yûsufun evine getirdi ve ayaklarını yıkamaları için su verdi ve eşeklerine yem verdi. (25) Ve öğle vakti Yûsuf 'un gelmesine kadar hediyeyi hazırladılar; çünkü orada ekmek yiyeceklerini işitmişlerdi.

(26) Ve Yûsuf eve gelince, ellerinde olan hediye evin içine ona getirdiler ve ona yere kadar eğildiler. (27) Ve onlardan hal ve hatır sordu dedi: O dediğiniz kocamış adam, babanız selamette mi? Hala yaşıyor mu? (28) Ve dediler: Babamız kulun selamette hala yaşıyor. Ve baş eğip secde kıldılar. (29) Ve gözünü kaldırıp anasının oğlu, kardeşi Benyamin'i gördü ve dedi: Bana söylediğiniz küçük kardeşiniz bu mudur? Ve dedi: Ey oğlum, Allah sana lütuf etsin. (30) Ve Yûsuf acele etti; çünkü kardeşi için yüreği yanıyordu ve ağlayacak bir yer aradı ve odasına girip orada ağladı. (31) Ve yüzünü yıkayıp çıktı ve kendisini tuttu ve dedi: Yemek koyun. (32) Ve ona ayrıca ve onlara ayrıca ve kendisiyle yiyen Mısırlılara ayrıca koydular; çünkü Mısırlılar İbranilerle beraber yemek yemezlerdi; çünkü o, Mısırlılara mekruhtu. (33) Ve onun önünde ilk doğan ilk oğulluk hakkına göre ve küçüğü küçüklüğüne göre oturdular ve adamlar birbirine bakıp şaşılar. (34) Ve önünde olandan onlara pay ayırdı; fakat Benyamin'in payı öbürlerinden her birinin payından beş kat ziyade idi. Ve içtiler ve onunla beraber hoş vakit geçirdiler.

Bab 44

Ve evinin kâhyasına emredip dedi: Bu adamların çuvallarını kaldırabildikleri kadar yiyecekle doldur ve her adamın parasını çuvalının ağzına koy. (2) Ve küçüğün çuvalının ağzına kasemi, gümüş kaseyi ve buğdayının parasını koy. Ve Yûsuf'un söylediği söze göre yaptı. (3) Ve sabah aydınlanınca adamlar kendileri ve eşekleri gönderildiler. (4) Henüz şehirden çıkmışlar, daha uzaklaşmamışlardı ve Yûsuf, evinin kâhyasına dedi; kalk, o adamların ardınca seyirt ve onlara yetiştiğin zaman kendilerine de: Niçin iyiliğe karşı kötülükle ödediniz? (5) Bu, efendimin ondan içtiği ve hem de onunla fala baktığı kase değil midir? Yaptığımız işle kötülük ettiniz. (6) Ve onlara yetişti ve bu sözleri kendilerine söyledi. (7) Ve ona dediler: Niçin efendin bu gibi sözler söylüyor? Haşa kulların böyle bir şey yapmazlar. (8) İşte çuvallarımızın ağzında bulmuş olduğumuz parayı Kenan diyarından sana geri getirdik. Ve senin efendinin evinden nasıl gümüş veya altın çalmış olalım? (9) Kullarından kimin yanında bulunursa, o ölsün ve biz de efendime köle olalım. (10)

Ve dedi: Peki, Şimdi sözünüze göre olsun; kimin yanında bulunursa, o bana köle olsun ve siz suçsuz olursunuz. (11) Ve acele ettiler, her bir kendi çuvalını yere indirdi ve her biri kendi çuvalını açtı. (12) Ve aradı, büyükten baŐlayıp küçükte bitirdi ve kase Benyamin'in çuvalında bulundu. (13) Ve esvaplarını yırttılar ve her biri eŐeĐini yükleyip Şehre döndüler.

(14) Ve Yahuda kardeşleri ile Ysuf'un evine geldi ve kendisi daha orada idi ve onun önünde yere kapandılar. (15) Ve Ysuf onlara dedi: Yaptığımız bu iş nedir? Bilmediniz mi ki, benim gibi bir adam elbet fala bakabilir? (16) Ve Yahuda dedi: Efendime ne diyelim? Ne söyleyelim? Ve kendimizi nasıl suçsuz çıkaralım? Allah kullarının fesadını buldu; işte hem biz hem kase elinde bulunan, efendime kleyiz. (17) Ve dedi: Haşa ben bunu yapmam; elinde kase bulunan adam, o bana köle olacak; fakat siz babanıza selametle gidin.

(18) Ve Yahuda ona yaklaşıp dedi: Aman efendim rica ederim kulun bir söz söylesin de efendim dinlesin ve kuluna karşı fken alevlenmesin; çünkü sen de firavun gibisin. (19) Efendim kullarına sorup demişti: Sizin babanız yahut kardeşiniz var mı? (20) Ve efendime demiŐtik: Biz de kocamış adam, babamız ve küçük, ihtiyarlık çocuğu var ve kardeşi öldü ve anasından yalnız o kaldı: Ve babası onu sever. (21) Ve kullarına demiŐtin: Kendisini bana indirin, onu gözümle göreyim. (22) Ve efendime demiŐtik: ocuk babasını bırakamaz, çünkü babasını bırakırsa babası ölür. (23) Ve kullarına demiŐtin: EĞer küçük kardeşiniz sizinle inmezse bir daha yüzümü görmezsiniz. (24) Ve babam kulunun yanına çıktığı zaman, vaki oldu ki efendimin sözlerini ona bildirdik. (25) Ve babamız dedi: Yine gidin, bize biraz yiyecek satın alın. (26) Ve dedik: İnemeyiz; eğer küçük kardeŐimiz bizimle olursa ineriz: Çünkü küçük kardeŐimiz bizimle olmazsa, o adamın yüzünü göremeyiz. (27) Ve babam kulun bize dedi: Bilirsiniz ki, karım bana iki oğul doğurdu; (28) ve biri yanımdan gitti ve mutlaka parçalandı, dedim: Ve Şimdiye kadar onu görmedim; (29) bunu da benden alırsanız ve ona bir zarar değerse ak saçımı kederle ller diyarına indirirsiniz. (30) Ve Şimdi babam kulunun yanına vardığım zaman ocuk bizimle

beraber olmazsa onun canı çocuğun canına bağılı olduğından, (31) çocuğun bizimle beraber olmadığını görünce olur ki, ölür ve kulların babamın ak saçını ölümler diyarına kederle indirirler. (32) Çünkü kulun babama çocuk için kefil olup dedim: Onu sana getirmezsem ebediyyen babama karşı suçlu olayım. (33) Ve şimdi rica ederim, çocuğun yerine efendime köle olarak kulun kalsın ve çocuk kardeşleriyle beraber çıksın. (34) Çünkü çocuk benimle beraber olmazsa nasıl babama gideyim ve babama gelecek fenalığı göreyim?

Bab 45

Ve Yûsuf yanında duranların hepsinin yanında kendini tutamadı ve bağırdı: Herkesi yanımdan çıkarın. Ve Yûsuf kendisini kardeşlerine tanıttığı zaman yanında hiçkimse yoktu. (2) Ve yüksek sesle ağladı ve Mısırlılar işittiler ve Firavun'un evi işitti. (3) Ve Yûsuf kardeşlerine dedi: Ben Yûsuf'um babam hala yaşıyor mu? Ve kardeşleri kendisine cevap veremediler; çünkü karşısında şaşıldılar. (4) Ve Yûsuf kardeşlerine dedi: Rica ederim bana yaklaşın. Ve yaklaşın. Ve yaklaştılar. Ve dedi: Mısır'a sattığınız kardeşiniz Yûsuf benim. (5) Ve şimdi beni buraya sattığınıza kederlenmeyin ve size güç gelmesin; çünkü Allah hayatı korumak için beni önünüzden gönderdi. (6) Çünkü bu iki yıldır memlekette kıtlık var ve daha beş yıl var ki, onlarda çift sürme ve biçme olmayacaktır. (7) Ve Allah yeryüzünde sizin için bir bakiye saklamak ve sizi büyük kurtuluşla yaşatmak için beni önünüzden gönderdi. (8) Ve şimdi beni buraya gönderen siz değilsiniz, Ancak Allah'tır ve beni Firavun'a baba ve bütün evine efendi ve bütün Mısır diyarına hükümdar kıldı. (9) Acele edin ve babama gidin ve ona deyin: Oğlun Yûsuf böyle diyor: Allah beni bütün Mısır diyarına hükümdar kıldı; yanıma İndurma; (10) ve Goşen vilayetinde oturursun, sen ve oğulların ve oğullarının oğulları, sürülerin ve sığırların ve senin olan her şey bana yakın olursunuz (11) ve seni orada beslerim; çünkü daha beş yıl kıtlık olacaktır; yoksa sen ve evin ve senin olanların hepsi yoksulluk çekersiniz. (12) Ve işte gözleriniz ve kardeşim Benyamin'in gözleri görüyor ki, size söyleyen benim ağzımdır. (13) Ve Mısır'da olan bütün izzetimi ve bütün gördüğünüzü baba bildiriniz

ve acele edip babamı buraya indirirsiniz. (14) Ve kardeşi Benyamin'in boynuna kapanıp ağladı ve Benyamin onun boynunda ağladı. (15) Ve bütün kardeşlerini öpüp onların boynunda ağladı ve ondan sonra kardeşleri kendisiyle konuştular. (16) Ve Yûsuf'un kardeşleri geldi diye Firavun'un evinde haber işitildi ve Firavun'un gözünde ve kullarının gözünde hoş görüldü. (17) Ve Firavun Yûsuf'a dedi: Kardeşlerine söyle: Bunu yapın; hayvanlarınızı yükletin ve gidip Kenan diyarına varın; (18) ve babanızı ve evleriniz halkını alıp yanıma gelin ve size Mısır diyarında iyi olanı vereceğim ve diyarın yağından yersiniz. (19) Ve sana emrolundu bunu yapın; yavrularınız için ve kullarınız için Mısır diyarından kendinize arabalar alın ve babanızı getirip gelin. (20) Gözleriniz de eşyalarınız üzerinde kalmasın, çünkü bütün Mısır diyarının iyi şeyleri sizindir.

(21) Ve İsrailoğulları böyle yaptılar ve Yûsuf Firavun'un emri üzerine onlara arabalar verdi ve yol için onlara azık verdi. (22) Hepsine, her birine birer kat yedek esvap verdi; fakat Benyamin'e üçyüz parça gümüş ve beş kat yedek esvap verdi. (23) Ve babasına böylece, yani Mısır'ın iyi şeyleriyle yüklü on eşek ve babası için yolda buğday ve ekme ve azık yüklü on dişi eşek gönderdi. (24) Ve kardeşlerini gönderdi ve gittiler: Ve onlara dedi: Yolda kavga etmeyin. (25) Ve Mısır'dan çıkıp Kenan diyarına babaları Yakup'a geldiler. (26) Ve ona: Yûsuf hala yaşıyor ve o bütün Mısır diyarına hükümdardır, diye bildirdiler. Ve yüreği donuk kaldı, çünkü onlara inanmadı. (27) Ve Yûsuf'un kendilerine dediği bütün sözleri ona söylediler ve kendisini taşımak için Yûsuf'un gönderdiği arabaları görünce, babaları Yakup'un canı dirildi; (28) ve İsrail dedi: Yeter; oğlum Yûsuf hala yaşıyor; gideyim ve ben ölmeden evvel onu göreyim.

Bab 46

Ve İsrail kendisine ait olan her şeyle beraber göç etti ve Beer-şebaya geldi ve babası İshak'ın Allah'ına kurbanlar kesti. (2) Ve Allah İsrail'e gece rüyalarında söyleyip dedi: Yakup Yakup! Ve o dedi: İşte ben. (3) Ve dedi: Ben Allah, babanın Allah'ıyım; Mısır'a inmekten korkma; çünkü orada seni büyük bir millet edeceğim; (4) ve

mutlaka seni yine çıkaracağım ve senin gözlerini Yûsuf'un eli kapayacaktır. (5) Ve Yakup Beer-şeba'dan kalktı ve İsrailoğulları babaları Yakup'u ve yavrularını ve karılarını, onu taşımak için Firavun'un göndermiş olduğu arabalarda taşıdılar. (6) Yakup ve kendisiyle bütün zürriyeti davarlarını ve Kenan diyarında kazanmış oldukları şeyleri alıp Mısır'a geldiler. (7) Ve kendisiyle beraber oğullarını ve oğullarının oğullarını ve kendisiyle beraber kızlarını ve bütün zürriyetini Mısır'a getirdi.

(8) Mısır'a gelen İsrail oğullarının adları şunlardır: Yakup ve oğulları, Yakup'un ilk oğlu Ruben. (9) Ve Ruben'in oğulları, Hanok, Pallu ve Hestron ve Karmi. (10) Ve Şimeon'un oğulları: Yemu'el ve Yamin ve Ohad ve Yakın ve Tsohar ve Kenanlı bir kadının oğlu olan Şaul. (11) Ve Levi'nin oğulları: Gerşon, Kohat ve Merari. (12) Ve Yahuda'nın oğulları: Er ve Onan ve Şela ve Perets ve Zerah; ancak Er ve Onan Kenan diyarında öldüler. Ve Peretsin oğulları: Hetsron ve Hamul idi. (13) İssakar'ın oğulları: Tola ve Puva ve Yob ve Şimron. (14) Ve Zebulu'nun oğulları: Sered ve Elon ve Yahleel. (15) Bunlar Lean'ın oğullarıdır, kızı Dina ve onları Paddan-aramda Yakup'a doğurdu; oğulları ve kızları bütün canlar otuz üçtü. (16) Ve Kadın oğulları: Tsifyon ve Haggi, Şuni ve Etsbon, Eri ve Arodi ve Areli. (17) Ve Aşer'in oğulları: Yimna ve Yişva ve Yişvi ve Beria ve kızkardeşleri Serah ve Beria'nın oğulları: Haber ve Malkiel. (18) Bunlar Laba'nın kızı Leaya verdiği Zilpa'nın oğullarıdır ve on altı can olarak bunları Yakup'a doğurdu. (19) Yakup'un karısı Rahel'in çocukları: Yûsuf ve Benyamin. (20) Ve Mısır diyarında Yûsuf'a Manesse ve Efraim doğdu, onları kendisine on şehri kâhini Potifera'nın kızı Asenat doğurdu. (21) Ve Benyamin'in oğulları: Bela ve Beker ve Aşbel, Gera ve Naaman, Ehi ve Roş, Muphim ve Huppim ve Ard. (22) Bunlar Rahel'in Yakup'a doğurduğu oğullarıdır. Bütün onlar on dördtü. (23) Ve Dan'ın oğulları: (24) Huşim. Ve Naftalin'in oğulları: Yahtseel ve Guni ve Yetser ve Şillem. (25) Bunlar Laba'nın kızı Rahel'e verdiği Bilha'nın oğullarıdır ve bunları Yakup'a doğurdu; bütün canlar yedi idi. (26) Bütün canlar, Yakup'un oğullarının karılarından başka Ya'kûb'un sulbünden çıkan, onunla

Mısır'a gelen bütün canlar altmış altı idi; (27) ve kendisine Mısır'da doğan Yûsuf'un oğulları iki candır; Ya'kûb'un evinin Mısır'a gelen bütün canları yetmiş idi.

(28) Ve önünden Goşen'e yol göstermek üzere Yahuda'yı kendinden önce Yûsuf'a gönderdi ve Goşen vilayetine girdiler. (29) Ve Yûsuf arabasını hazırladı ve babası İsrail'i karşılamak için Goşen'e çıktı ve ona kendisini takdim etti ve onun boynuna kapanıp epey müddet boynu üzerinde ağladı. (30) Ve İsrail Yûsuf'a dedi: Senin yüzünü gördükten sonra, şimdi öleyim, çünkü sen hala yaşıyorsun. (31) Ve Yûsuf kardeşlerine ve babasının evine dedi: Çıkıp Firavun'a bildireyim ve ona diyeyim: Kenan diyarında olan kardeşlerim ve babamın evi yanıma geldiler; (32) ve bu adamlar çobandırlar, çünkü davar sahibidirler ve kendi sürülerini ve sığırlarını ve kendilerine ait olan bütün şeyleri getirdiler. (33) Ve olur ki, sizi Firavun çağırır ve: İşiniz nedir? Der; (34) siz de: Çocukluktan şimdiye kadar hem biz hem babalarımız, kulların davar adamlarıdır, diyin ki Goşen vilayetinde otursunuz; çünkü Mısırlılar için her çoban mekruhtur.

Bab 47

Ve Yûsuf içeri girdi ve Firavun'a bildirip dedi: Babam ve kardeşlerim ve sürüleri ve sığırları ve onlara ait olan her şey, Kenan diyarından geldiler ve işte, onlar Goşen vilayetindedirler. (2) Ve kardeşleri arasından beş kişi aldı ve onları Firavun'un karşısına çıkardı. (3) Ve Firavun onun kardeşlerine dedi: İşiniz nedir? Ve Firavun'a dediler: Kulların, hem biz ve hem babalarımız çobandırlar. (4) Ve Firavun'a dediler: Memlekete misafir olmak için geldik; çünkü kullarının sürüleri için otlak yoktur; çünkü Kenan diyarında kıtlık ağırdır ve şimdi rica ederiz, kulların Goşen vilayetinde otursunlar. (5) Ve Firavun Yûsuf'a söyleyip dedi: Babam ve kardeşlerin sana geldiler; (6) Mısır diyarı senin önündedir; babanı ve kardeşlerini memleketin en iyi yerinde oturt; Goşen vilayetinde otursunlar ve onlar arasında becerikli adamlar olduğunu biliyorsan, onları benim davarlarımın üzerine reis koy. (8) Ve Yûsuf babası Yakup'u içeri getirdi ve kendisini Firavun'un karşısında durdurdu ve Yakup Firavun'a hayır dua etti. Ve Firavun Yakup'a dedi: Ömrünün yıllarının sayısı kaçtır? (9) Ve Yakup

Firavun'a dedi: Gurbet yıllarımın sayısı yüz otuz yıldır; ömrümün yıllarının sayısı az ve kötü oldu ve babalarımın gurbetlerinin günlerinde ömürlerinin yıllarının sayısına varmadı. (10) Ve Yakup Firavun'a hayır dua etti ve Firavun'un yanından çıktı. (11) Ve Yûsuf babasını ve kardeşlerini yerleştirdi ve Firavun'un emreylediği gibi Mısır diyarında, memleketin en iyi yerinde, Ramses civarında onlara mülk verdi. (12) Ve Yûsuf babasını ve kardeşlerini ve babasının bütün evini ailelerine göre ekmekle besledi.

(13) Ve bütün memlekette ekmek yoktu; çünkü kıtlık çok ağırdı ve kıtlık yüzünden Mısır diyarı ve Kenan diyarı zebun oldular. (14) Ve Yûsuf satın aldıkları buğdaya bedel Mısır diyarında ve Kenan diyarında bulunan bütün parayı topladı ve Yûsuf parayı Firavun'un evine getirdi. (15) Ve Mısır diyarında ve Kenan diyarında para tükenince, bütün Mısırlılar Yûsuf'a geldiler ve dediler: Bize ekmek ver; niçin senin karşında ölelim? Çünkü para bitti. (16) Ve Yûsuf dedi: Davarlarınızı verin, eğer para bitti ise davarlarınıza bedel veririm. (17) Ve davarlarını Yûsuf'a getirdiler ve Yûsuf atlara bedel ve koyun sürülerine bedel ve sığır sürülerine bedel ve eşeklere bedel onlara ekmek verdi ve bütün davarlara bedel o sene onları ekmekle besledi. (18) Ve o yıl sona erince ikinci yılda ona geldiler ve kendisine dediler; efendimden gizlemeyeceğiz ki para tükendi ve davar sürüleri efendimindir; bedenlerimiz ve toprağımızdan başka efendimin önünde bir şey kalmadı; (19) hem biz, hem toprağımız senin gözlerinin önünde niçin ölelim? Bizi ve toprağımızı ekmekle satın al ve biz ve toprağımız Firavun'a köle olalım ve tohum ver ve yaşayalım ve ölmeyelim ve toprak çöl olmasın.

(20) Böylece Yûsuf Mısır'ın bütün toprağını Firavun'a satın aldı; çünkü Mısırlılar, her biri kendi tarlasını sattı, çünkü kıtlık onları sıkıştırıyordu ve toprak Firavun'un oldu. (21) Kavm'a gelince, Mısır hududunun bir ucundan öbür ucuna kadar onları şehirlere geçirdi. (22) Ancak kâhinlerin toprağını satın almadı; çünkü kâhinlere Firavun tarafından tayin vardı ve Firavun'un onlara verdiği tayini yerlerdi. Bunun için topraklarını satmadılar. (23) Ve Yûsuf Kavm'a dedi: İşte, bugün sizi ve

toprağınızı Firavun'a satın aldım; işte, size tohum ve toprağınızı ekeceksiniz. (24) Ve mahsul vaktinde beşte birini Firavun'a vereceksiniz ve dört kısmı tarla tohumu için ve yiyeceğiniz için ve evinizde olanlar için ve yavrularınıza yiyecek olarak sizin olacaktır. (25) Ve dediler: Hayatımızı kurtardın; efendimin gözünde lütuf bulalım ve Firavun'a köle oluruz. (26) Ve Yûsuf bunu Mısır toprağı üzerine kanun yaptı; bu güne kadar beşte biri Firavun'undur; ancak yalnız kâhinlerin toprağı Firavun'un olmadı.

(27) Ve İsrail Mısır diyarında, Goşen vilayetinde oturduve orada mülk sahibi oldular ve semereli olup ziyadesiyle çoğaldılar. (28) Ve Yakup Mısır diyarında on yedi yıl yaşadı ve Yakup'un günleri, ömrünün yılları yüz kırk yedi yıl oldu. (29) Ve İsrail öleceği günler yaklaştığı zaman oğlu Yûsuf'u çağırdı ve ona dedi: Eğer şimdi senin gözünde lütuf buldumsa, rica ederim elini uyluğumun altına koy ve bana lütuf ve hakikat göster; rica ederim, beni Mısır'da gömme; (30) fakat ne vakit atalarım ile beraber uykuya varırsam, beni Mısır'dan kaldırırsın ve beni onların kabristanına gömersin. Ve dedi: Dediğın gibi yaparım. (31) Ve dedi: Bana yemin et ve ona yemin etti. Ve İsrail yatağının başı ucunda secde kıldı.

Bab 48

Ve bu şeylerden sonra vaki oldu ki, Yûsuf'a denildi: İşte baban hastadır ve iki oğlunu, Manesseyi ve Efraimi kendisiyle beraber aldı. (2) Ve Yakup'a bildirip denildi: İşte oğlun Yûsuf sana geliyor ve İsrail kendisini topladıve yatağı üzerine oturdu. (3) Ve Yakup Yûsuf'a dedi: Kadir olan Allah Luzda, Kenan diyarında, bana göründü ve beni mübarek kıldı, (4) ve bana dedi: İşte, ben seni semereli kılacağım ve seni çoğaltacağım ve seni kavimler cumhuru edeceğim ve senden sonra bu diyarı senin zürriyetine ebedi olarak vereceğim. (5) Ve şimdi, ben senin yanına Mısır'a gelmeden evvel, Mısır diyarında sana doğan iki oğlun benimdir; Efraim ve Manesse, Ruben ve Şimeon gibi benim olacaklardır. (6) Ve onlardan sonra sana doğan çocukların senin olacaklardır, miraslarında kardeşlerinin adına göre çağırılacaklardır.

(7) Ve ben Paddan'dan geldiğim zaman, Kenan diyarında, yolda Efrat'a daha biraz mesafe kalmışken, Rahel yanımda öldü ve onu orada, Efrat yolunda gömdüm.

(8) Ve İsrail Yûsuf'un oğullarım görüp dedi: Bunlar kimdir? (9) Ve Yûsuf babasına dedi: Allah'ın bana burada verdiği oğullarımdır. Ve dedi: Rica ederim, onları bana getir ve onları mübarek kılalım. (10) Ve İsrail'in gözleri ihtiyarlaktan zayıflamıştı, göremiyordu. Ve onları kendisine yaklaştırdı ve onları öpüp kucakladı.

(11) Ve İsrail Yûsuf'a dedi: Senin yüzünü görmeyi düşünmüştüm ve işte Allah bana senin zürriyetini de gösterdi. (12) Ve Yûsuf anları dizleri arasından çıkardı ve yere kapandı.

(13) Ve Yûsuf Efraim'i sağ eline, İsrail'in sol eline doğru ve Manesse'yi sol eline İsrail'in sağ eline doğru ikisini aldı ve ona yaklaştırdı. (14) İsrail sağ elini uzatıp küçüğü olan Efraim'in başı üzerine ve sol elini Manesse'nin başı üzerine koydu ve ellerini kasten değiştirdi, çünkü Manesse ilk doğandı. (15) Ve Yûsuf'u mübarek kılıp dedi: Babalarım İbrahim ve İshak'ın önünden yürüdükleri Allah, bugüne kadar bütün ömrümde beni güden Allah, (16) beni her kötülükten kurtaran melek, çocukları mübarek kılsın ve onların üzerine benim adım ve babalarım İbrahim ve İshak'ın adı çağırılsın ve yeryüzünde ziyadesiyle çoğalsınlar. (17) Ve Yûsuf babasının sağ elini Efraim'in başı üzerine koyduğunu gördü ve gözünde kötü göründü ve babasının elini Efraim'in başı üzerinden Manesse'nin başı üzerine değiştirmek için kaldırdı. (18) Ve Yûsuf babasına dedi: Baba öyle değil, çünkü bu ilk doğandır, sağ elini onun başı üzerine koy. (19) Ve babası koymak istemedi ve dedi: Bilirim oğlum, bilirim; o da bir kavim olacak, o da büyük olacak; fakat küçük kardeşi kendisinden daha büyük olacak ve onun zürriyeti milletler cumhuru olacak. (20) Ve o günde onları mübarek kılıp dedi: Allah seni Efraim gibi ve Manesse gibi etsin, diyerek İsrail sende hayır dua edecektir. Ve Efraimi Manesse'den evvel koydu.

(21) Ve İsrail Yûsuf'a dedi: İşte ben ölüyorum, fakat Allah sizinle olacaktır ve yine sizi babalarınızın diyarına getirecektir. (22) Ve ben sana kardeşlerinden ziyade bir hisse verdim, onu Amori'nin elinden kılıcımla ve yayımla aldım.

Ve Yûsuf babasının yüzü üzerine kapandı ve onun üzerinde ağladı ve onu öptü. (2) Ve Yûsuf babasını mumya etmelerini hekim kullarına emrettive hekimler İsrail'i mumya ettiler. (3) Ve onun için kırk gün doldu; çünkü mumya etmenin günleri böylece dolar ve Mısırlılar yetmiş gün ona ağladılar.

(4) Ve onun ağlaması günleri geçince, Yûsuf Firavun'un evine söyleyip dedi: Eğer şimdi gözünüzde lütuf buldumsa, Firavun'a dönüp söyleyip deyin: (5) Babam: İşte ben ölüyorum, beni Kenan diyarında, kendim için kazdığım kabre, oraya gömeceksin, diyerek bana yemin ettirdi. Bunun için rica ederim şimdi çıkayım, babamı gömeyim ve döneyim. (6) Ve Firavun dedi: Çık ve sana yemin ettirdiği gibi göm. (7) Ve Yûsuf babası gömmek için çıktı ve Firavun'un bütün kulları, evinin ihtiyarları, (8) ve Yûsuf'un bütün ev halkı ve kardeşleri ve babasını ev halkı kendisiyle beraber çıktılar; yalnız çocuklarını ve koyunlarını ve sığırlarını Goşen vilayetinde bıraktılar. (9) Ve arabalar ve atlılar da kendisiyle beraber çıktılar ve gayet büyük bir alay oldu. (10) Ve Erden'in öte tarafında olan Atad harmanına geldiler ve orada çok büyük ve ağır dövünme ile dövündüler ve babası için yedi gün yas tuttu. (11) Ve memleketin ahali, Kenanlılar, Atad harmanındaki yası görünce, dediler: Bu Mısırlılar için hüznü bir yastır; bundan dolayı Erden ötesinde olan o yere Abel-mitsraim denildi. (12) Ve onun oğulları onlara emretmiş olduğu gibi kendisine yaptılar; (13) ve oğulları onu Kenan diyarına götürdüler ve onu Mamre karşısında Makpela tarlasının mağarasında gömdüler, o mağarayı tarla ile beraber İbrahim, kabir için mülk olarak Hitti Efron'dan satın almıştı. (14) Ve Yûsuf kendi ve kardeşleri ve babasını gömmek için kendisiyle beraber çıkanların hepsi, babasını gömdükten sonra Mısıra döndüler.

(15) Ve Yûsuf'un kardeşleri babalarının öldüğünü görünce, dediler: Belki Yûsuf bize kin tutar ve bizim ona yaptığımız bütün kötülüğün karşılığını yapar. (16) Ve o Yûsufa haber gönderip dediler: Baban ölümünden evvel, Yûsufa böyle söyleyeceksiniz diye emretti: (17) Şimdi rica ederim, kardeşlerinin günahını ve suçlarını bağışla, çünkü sana kötülük ettiler. Ve şimdi rica ederiz, babanın Allah'ının

kullarının günahlarını bağışla ve onlar kendisine söyledikleri zaman, Yûsuf ağladı. (18) Ve kardeşleri de gidip onun önünde yere kapandılar ve dediler: İşte biz senin kullarınız. (19) Ve Yûsuf onlara dedi: Korkmayın çünkü ben Allah'ın yerinde miyim? (20) Ve siz bana karşı kötülük düşündünüz, fakat Allah onu bugün olduğu gibi yapsın diye, çok kavim yaşatmak için iyilik olarak düşündü. (21) Ve şimdi korkmayın; ben sizi ve çocuklarınızı besleyeceğim. Ve onları teselli edip yüreklerine hitap etti.

(22) Ve Yûsuf kendisi ve babasının evi, Mısır'da oturdular ve Yûsuf yüz on yıl yaşadı. (23) Ve Yûsuf Efraim'in üçüncü göbek oğullarını gördü ve Manesse'nin oğlu Makir'in çocukları Yûsuf'un dizleri üzerinde doğdular. (24) Ve Yûsuf kardeşlerine dedi: Ben ölüyorum; fakat Allah mutlaka sizi arayacaktır ve diyardan sizi İbrahim'e İshak'a ve Yakup'a yemin ettirdiği diyara çıkaracaktır. (25) Ve Yûsuf : Allah sizi ayıracaktır ve kemiklerimi buradan çıkaracaksınız, diyerek, İsrail'in oğullarına yemin ettirdi. (26) Ve Yûsuf yüz on yaşında öldü ve onu mumya edip Mısır'da bir tabuta koydular.²

1.1.3. İncil'de Yûsuf Hikayesi³

“Resullerin İşleri” bölümünde Yûsuf'un hayatı, detaylara yer verilmeden anlatılmıştır.

Bab 7

(8) Sonra Tanrı onunla, sünnete dayalı antlaşmayı yaptı. Böylelikle İbrahim, İshak'ın babası oldu ve onu sekiz günlükken sünnet etti. İshak Ya'kûb'un, Yakup da on iki büyük atalarının babası oldu. (9) Ve büyük atalar Yûsuf'u kıskanarak Mısır'a sattılar ve Allah onunla idi, (10) ve onu bütün sıkıntılarından kurtardı. Mısır kralı Firavun'un önünde ona hikmet ve inayet verdi; o da, kendisini bütün Mısır'ın ve bütün evinin

² *Kitabı Mukaddes (Eski ve Yeni Ahit)* s.38 Bab. 37- Bab 50, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 2000. İmlada ve anlatımda söz konusu kaynağa bağlı kalınmıştır.

³ *Kitab-ı Mukaddes (Eski ve Yeni Ahit)* s.125-126, Bab. 7, (8-20. ayetler) Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul 2000.

üzerine vali etti. (11) Bütün Mısır ve Kenan memleketi üzerine kıtlık ve büyük sıkıntı geldi. Atalarımız yiyecek bulamıyorlardı.(12) Fakat Yakup Mısır'da buğday olduğunu işitince, ilk defa atalarımızı gönderdi. (13) İkinci defada Yûsuf kardeşlerine bildirdi ve Yûsuf'un soyu Firavun'a belli oldu. (14) Yûsuf, babası Yakup ve bütün akrabası, yetmiş beş canı çağırdı. (15) Yakup Mısır'a indi, kendisi ve atalarımız öldüler; (16) ve Şekem'e götürülüp İbrahim'in Şekem'de Hamor Oğullarından gümüş pahası ile satın aldığı kabre konuldular. (17) Fakat Allah'ın İbrahim'e ettiği vadin vakti yaklaştığı zaman, kavim Mısır'da büyüyüp çoğalmıştı. (18) O vakte kadar ki, Mısır üzerine Yûsufu tanımayan başka bir kral çıktı. (19) O kral soyumuza hile yaptı ve yaşamasınlar diye çocuklarını dışarı atmaları için babalarımıza cefa eyledi. (20) Musa o zaman doğdu ve gayet güzeldi. ... "

Ayrıca “Vahiy” bölümünde Yûsuf ve kardeşlerinin isimleri anılmaktadır:

(1) Bundan sonra yeryüzünün dört köşesinde duran dört melek gördüm. Bunlar karaya, denize ya da herhangi bir ağaç üzerine esmesin diye, yeryüzünün dört rüzgârını tutuyorlardı. (2) Sonra gündeğusundan yükselen başka bir melek gördüm. Yaşayan Tanrı'nın mührünü taşıyordu. Karaya, denize zarar vermek için yetki verilen dört meleğe yüksek sesle bağırdı: (3) "Biz Tanrımız'ın kullarını alınlarından mühürleyene dek karaya, denize ya da ağaçlara zarar vermeyin!" (4) Mühürlenmiş olanların sayısını işittim. İsrailoğulları'nın bütün oymaklarından 144 000 kişi mühürlenmişti: (5) Yahuda oymağından 12 000 kişi mühürlenmişti. Ruben oymağından 12000, Gad oymağından 12 000, (6) Aşer oymağından 12 000, Naftali oymağından 12 000, Manaşşe oymağından 12 000, (7) Şimon oymağından 12 000, Levi oymağından 12 000, İssakar oymağından 12 000, (8) Zevulun oymağından 12 000, Yûsuf oymağından 12 000, Benyamin oymağından 12 000 kişi mühürlenmişti.

1.1.4. Zebur'da Yûsuf Hikayesi

Davud Peygamber'e indirilen kitap olan Zebur'un 105. Mezmuru'nda Yûsuf'un hayatına yer verilmiştir ancak İncil'deki gibi detaylar olmayıp bir özet mahiyetindedir.

105. Mezmur

(7) Tanrımız RAB O'dur, Yargıları bütün yeryüzünü kapsar. (8-9) O antlaşmasını, bin kuşak için verdiği sözü, İbrahim'le yaptığı antlaşmayı, İshak için içtiği andı sonsuza dek anımsar. (10-11) "Hakkınıza düşen mülk olarak Kenan ülkesini size vereceğim" diyerek, bunu Yakup için bir kural, İsrail'le sonsuza dek geçerli bir antlaşma yaptı. (12) O zaman bir avuç insandılar, sayıca az ve ülkeye yabancıydılar. (13) Bir ulustan öbürüne, bir ülkeden ötekine dolaşıp durdular. (14) RAB kimsenin onları ezmesine izin vermedi, onlar için kralları bile payladı: (15) "Meshettiklerime dokunmayın, peygamberlerime kötülük etmeyin!" dedi. (16) Ülkeye kıtlık gönderdi, Bütün yiyeceklerini yok etti. (17) Önlerinden bir adam göndermişti, köle olarak satılan Yûsuf'tu bu. (18) Zincir vurup incittiler ayaklarını, demir halka geçirdiler boynuna, (19) Söyledikleri gerçekleşinceye dek, RAB'bin sözü onu sınıdı. (20) Kral adam gönderip Yûsuf'u salıverdi, halklara egemen olan onu özgür kıldı. (21) Onu kendi sarayının efendisi, bütün varlığının sorumlusu yaptı; (22) önderlerini istediği gibi eğitsin, ileri gelenlerine akıl versin diye. (23) O zaman İsrail Mısır'a gitti, Yakup Ham ülkesine yerleşti. (24) Rab halkını alabildiğine çoğalttı, düşmanlarından sayıca arttırdı onları.

1.2. HZ. YA'KÛB İLE HZ. YÛSUF'UN HAYAT HİKÂYELERİ

1.2.1. Hz. Ya'kûb'un Hayatı

Ya'kûb'un hayatı ile ilgili tafsilatlı bilgi Tevrat'ın "Tekvin" bölümünde yer almaktadır. Kur'an, Zebûr ve İncil'de de Ya'kûb söz konusu edilmekle beraber hayatı hakkında detaylı bilgiler bulunmamaktadır.

Kur’ân-ı Kerîm’de Ya’kûb Peygamber hem bu isimle hem de “İsrail”⁴ lakabıyla bahse konu edilmektedir. “Ya’kûb” adı on surede on altı defa geçer: Bakara 2/132, 133, 136, 140; Âl-i İmrân 3/84; Nisâ 4/163; En’âm 6/84; Hûd 11/71; Yûsuf 12/6, 38, 68; Meryem 19/ 6, 49; Enbiyâ 21/72. Ankebût 29/27; Sâd 38/45. Âl-i İmrân 3/93; Meryem 19/58 ayetlerinde ise “Benî İsrâil” şeklinde ifade edilmiştir. İsminin geçtiği yerlerde muhsin,⁵ salih⁶, ilim ve amelde kuvvetli⁷, muhlis⁸ gibi sıfatlarla nitelenmiştir.

Yahudi inancına göre İsrâil’in ataları olarak üç kişiden bahsedilir. Bunlar İbrâhim, İshâk ve Ya’kûb’dur (Harman, 2013: 274). Ya’kûb; İshak’ın oğlu, İbrahim’in torunudur. İbrahim’in vefatı üzerine İshak, İshak’ın da vefat etmesi üzerine de Ya’kûb peygamberlik göreviyle tazif olunmuştur.

İshak kırk yaşında Arami Laba’nın kızkardeşi Rebeka ile evlenir (Harman, 2013: 274).⁹ Ancak karısı kısırdır. Bir gün rüyasında, belinden birçok dalı ve budağı olan büyük ve yeşil bir ağacın yükseldiğini görür. Rüyasında ona “Bu dallar ve budaklar, senin soyundan gelecek olan peygamberlerin nurudur” denilir.¹⁰ Bu müjdeden sonra karısı Rebeka seksen yaşında hamile kalır¹¹ ve ikiz erkek dünyaya getirir. İlk olarak dünyaya gelene “Esav”¹², diğerine “Ya ‘kûb” de adı verilir.¹³

⁴ Ya’kûb kardeşi Esav ile aralarında yaşadığı husumet dolayısıyla “Harran’daki dayısı Laba’nın” yanına gider. Bu seyahat sırasında can emniyetini sağlamak amacıyla gündüzleri gizlenir, geceleri seyahat eder. Gece seyahat eden manasında bu lakap kendisine verilmiştir (Taberî C.1, 1991: 441). Bu durum metinde şöyle ifade edilmiştir:

Gece gider[di] gündüz gizlenürdi
Anñ [i]çün adı İsrâ’il idi

Bil İsrâ’il gece giden dimekdür
Ki kırkub gündüz özin gizlemekdür (85-86)

⁵ Kuran-ı Kerim, 19: 5-6.

⁶ Kuran-ı Kerim, 29: 27.

⁷ Kuran-ı Kerim, 38: 45-47.

⁸ Kuran-ı Kerim, 19: 58.

⁹ Taberî’de “Rebeka” ifadesi, “Rafka” olarak geçmektedir (Taberî, C.2,1991: 453).

¹⁰ *Peygamberler Tarihi Ansiklopedisi 1*, Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul, 2004, s.353.

¹¹ *Peygamberler Tarihi Ansiklopedisi 1*, Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul, 2004, s.353.

¹² Tevrat, Tekvin, 25; İncil, Romahlara Mektup-9: 13.

Esav “bozkırda koşan usta bir avcı” iken Ya’kûb “çadırda oturan sakin bir adam”dır (Tevrat, Tekvin: 27). İshak Esav’ı daha çok severken Rebeka Ya’kûb’a karşı daha alakadardır.

İshak yaşlandığında gözleri görmez olur. Esav’a kendisinin öleceğini, ölmeden önce kendisinden sonra gelmesi için onu kutsayacağını söyler. Bunu duyan Rebeka, oğluyla gözleri görmeyen kocasına bir hile yapar ve İshak’ın Esav’a vadettiği kutsamanın Ya’kûb adına gerçekleşmesini sağlar (Tevrat, Tekvin: 27-35).

Kendi hakkının Ya’kûb tarafından alındığını öğrenen Esav öfkelenir ve Ya’kûb’u öldürmeye ant içer. Bundan haberdar olan Rebeka, Ya’kûb’a kaçmasını, Harran’daki¹⁴ dayısı Laba’nın yanına gitmesini ister. Ya’kûb bunun üzerine Harran’a doğru yola çıkar (Tevrat, Tekvin: 27-28).

Dayısının yanına gelen Ya’kûb burada önce dayısının büyük kızı Lea ile daha sonra da küçük kızı Rahel¹⁵ ile evlenir.¹⁶ Bu evlilikleri yanında Ya’kûb evlendiği eşlerinin cariyeleri olan Zilpa ile Bilha ile de evlilik yapar (Harman, 2013: 274). Ya’kûb’un Lea ile olan evliliğinden Rubil (Ruben), Yahuda, Şeman (Semion), Lavi (Levi), Zebulun ile Yaşer dünyaya gelir (Taberî C.1,1991: 437; Köksal, 2014: 264). Bu erkekler yanında Dine (Denya) adında da bir kız çocuğu olur. Rahel’in ise

¹³ Ya’kûb kelimesinin ifade edilen iki farklı anlamı vardır. İkizi Esav’dan sonra dünyaya geldiği için Esav doğarken onun topuğundan tuttuğu rivayet edilir. İşte bu durum dolayısıyla “topuk tutan” anlamında Ya’kûb olarak adlandırıldığı ifade edilir (Tevrat, Tekvin,26). Kelimenin diğer anlamı ise Yahudi kaynaklarına dayanmaktadır. Tevrat’ta kardeşi Esav ile mücadele içinde olduğu, onun hakkı olan ilk evlatlık hakkını gaspederek onun yerine geçtiği ifade edilir. Buradan hareketle kelimenin “yerini alan, yerine geçen” anlamında olduğu değerlendirilmiştir. Nitekim Esav, “Onun adı haklı olarak Ya’kûb çağrılmıyor mu, çünkü iki defa beni aldattı, benim yerime geçti” sözleriyle bunu ifade etmektedir. (Tevrat, Tekvîn, 27:36.)

¹⁴ Bazı kaynaklarda bu yerin “Babil” olduğu kaydedilmiştir. Metnimizde ise bu yer “Bahrân” olarak ifade edilmektedir.

¹⁵ Farklı kaynaklarda bu isim “Raşel” ya da “Rahil” olarak da geçmektedir. Metnimizde ise bu isim yerine “Sahil” kelimesi kullanılmıştır:

Küçük kız karındaşı ol Sâhil’den
Ki Yûsuf İbni Yâmin toğdı andan (96)

¹⁶ Bazı kaynaklar Ya’kûb’un yaptığı ikinci evliliğin birinci evliliği ile eş zamanlı olduğunu ifade ederken bazıları ilk eşi vefat ettikten sonra ikinci evliliğin gerçekleştiğini ileri sürmektedir (Taberî C.1,1991: 436).

başlarda çocuğu olmamış ancak sonradan Yûsuf ile Benyamin (Bünyamin)¹⁷ dünyaya gelmiştir. Ya'kûb'un kız kardeşler dışında onların cariyelerinden de ikişer oğlu olur ve toplamda Ya'kûb'un eşlerinden on iki tane oğlu olur.

Dayısının yanında yirmi yedi yıl¹⁸ geçiren Ya'kûb, bir gün Tanrı'nın emriyle ailesini ve mallarını alarak dayısının yanından ayrılıp Kenan'a döner. Ya'kûb'un Kenan'a geri döndüğünü öğrenen Esav, dört yüz adamı ile Ya'kûb'u karşılamaya çıkar. Ya'kûb yanında getirdiği mallarıyla kardeşi Esav'a ihsanda bulunur ve aralarındaki husumet son bulur (Tevrat, Tekvin: 33).

Ya'kûb ailesiyle Ken'ân'da yaşamaya başlar. Ya'kûb on iki oğlu arasından Rahil'den olan Yûsuf'u daha çok sever. Bu sevginin tezahür etmesinde Yûsuf'un diğer kardeşlere göre olgunluk ve asalet noktasında faikiyetinin yanısıra Bünyamin ile Yûsuf'un küçük yaşta annelerini kaybetmeleri ve Ya'kûb'un, özel hizmetinin Yûsuf tarafından yerine getirilmesi zikredilmektedir (Giritli, 2005: 67). Bu durum diğer kardeşler arasında kıskançlığa sebebiyet verir. Oğlanlar babalarını kandırarak Yûsuf'u babalarından ayırırlar. Evladını kaybeden Ya'kûb oğluna kavuşma ümidini hiçbir zaman kaybetmez ve ona kavuşacağı ana kadar yas tutar (Tevrat, Tekvin: 37).

Ken'ân ilinde kıtlık meydana gelince Ya'kûb oğullarını Mısır'a buğday almaya gönderir. Yola çıkan kardeşler on kişidir. Ya'kûb Yûsuf'u kaybettikten sonra yine Rahel'den olan oğlu Bünyamin'le yakın alaka kurmuştur. Adeta Bünyamin'i Yûsuf'un yerine koymuştur.¹⁹ Dolayısıyla kardeşleri Mısır'a gönderirken Bünyamin'i yanında bırakmış ve onlarla göndermemiştir. Ancak kardeşlerin ikinci kez Mısır'a gidişlerinde ise Ya'kûb Bünyamin'i göndermek zorunda kalır. Çünkü Mısır'dan

¹⁷ Bu isim metnimizde İbni Yâmin olarak geçmektedir.

¹⁸ Tevrat'ta Ya'kûb'un Rahel'le 20 yıllık evliliklerinden sonra Ya'kûb'un Ken'ân'a dönme kararı aldığı ifade edilmektedir. Yâkûb'un yedi yıl da Rahel'le evlenmek için dayısına çalıştığı süre göz önüne alındığında dayısının yanında yirmi yedi yıl kaldığı düşünülmektedir.

¹⁹ Kur'an'da, Ya'kûb'un Yûsuf ile beraber Bünyamin'e olan ilgisi kardeşler kanalıyla ifade edilmiştir. Yûsuf Suresi'nin 8. ayetinde "Kardeşleri dediler ki: "Biz güçlü bir topluluk olduğumuz hâlde, Yûsuf ve kardeşi babamıza bizden daha sevgilidir." buyrulmaktadır. Bu ayette kardeşlerin Yûsuf dışında kıskançlık hissini besledikleri ikinci kişi olarak Yûsuf'un aynı anneden olma kardeşi Bünyamin ifade edilmektedir.

dönüşlerinde buğday aldıkları Mısırlı yönetici yani Yûsuf, ikinci kez buğday alabilmelerini kardeşlerini getirmelerine bağlar. Aksi takdirde kendilerine buğday verilmeyecektir (Kur'an-ı Kerim, 12: 63). Kardeşlerin Mısır'a bu ikinci gelişlerinde Yûsuf kardeşi Bünyamin'e "Haberin olsun ben senin kardeşimim." diyerek kimliğini aşikâr eder (Kur'an-ı Kerim, 12: 69) ve onunla anlaşarak diğer kardeşlerine karşı bir oyun hazırlar. Yûsuf hükümdara ait bir su kabını Bünyamin'in buğday dolu çuvalına koydurur. Hükümdarın su kabının kaybolduğunun anlaşılması ve araştırmalar neticesinde Bünyamin'in çuvalında bulunması ile Yûsuf, hırsızlık yaptığı gerekçesiyle Bünyamin'i alıkoyar ve kardeşler babalarına Bünyamin'siz dönmek zorunda kalırlar.

Mısır'dan dönen kardeşlerin yanında Bünyamin'i bulamayan Ya'kûb, Yûsuf'tan sonra ikinci kez yıkılır. Ancak bu ayrılık uzun sürmez. Ya'kûb oğullarını yıllar önce kaybettikleri Yûsuf'u bulmaları ve kardeşi Bünyamin'i kurtarmaları için üçüncü kez Mısır'a gönderir. Kardeşler Bünyamin'i kurtarmak maksadıyla Yûsuf'un huzuruna çıktıklarında Yûsuf, yıllar önce kendine yapılanları kardeşlerine itiraf ettirdikten sonra "Ben Yûsuf'um, bu da kardeşim" diyerek kim olduğunu kardeşlerine bildirir (Kur'an-ı Kerim, 12: 90).

Ya'kûb'un gözleri oğullarının acısı, üzüntüsü²⁰ ve yaşlılıktan²¹ kör olmuştur. Yûsuf gömleğini babasına gönderir ve gözlerine sürülmesini söyler. Gömleği gözüne süren Ya'kûb eskisi gibi görmeye başlar (Ahmed Cevdet, 1985: 17) ve ailesini de alarak Mısır'a gelir.²²

Mısır'a gelen Ya'kûb ve ailesi Yûsuf'un yardımları ile Goşen iline yerleşir. Burada çobanlık yaparak geçimlerini sürdürürler (Tevrat, Tekvin, 46: 32).

²⁰ Kuran-ı Kerim, 12: 84.

²¹ Tevrat, "Tekvin", 48: 10.

²² Ya'kûb'un Mısır'a hareketi sırasında yanında bulunanların sayıları konusunda ihtilaf vardır. Bazı kaynaklar sayının yetmiş, (Taberî C.2, 1991: 511.) bazıları altmış altı (Tevrat, Tekvin, 46: 26) olduğunu iddia ederken bazı kaynaklar bu rakamın seksen sekiz (Furat, 1986: 351) olduğunu belirtir.

Ya'kûb Mısır'da on yedi yıl yaşar ve yüz kırk yedi yaşında vefat eder (Taberî, C.2,1991: 470). Ya'kûb vasiyeti gereği Makpela (Machpelah) mağarasına, İbrâhim ve karısı Sâre, İshak ve karısı Rebeka ile kendi karısı Lea'nın defnedildiği yere gömülür (Tevrat, Tekvin 49: 1; 50: 14).

1.2.2. Hz. Yûsuf'un Hayatı

Tarihi olarak milattan önce 1500'lü yıllarda yaşadığı değerlendirilen (Michel, 1992: 23) Yûsuf, dört ilahî kitapta da yer almaktadır. Ancak olayların ayrıntılarıyla anlatıldığı Tevrat ve Kur'an, bu noktada Zebûr ve İncil'den ayrılır. Zebûr ve İncil'de tafsilata girilmeden Yûsuf'un hayatında önemli sayılacak noktalara temas edilmektedir. Tevrat da ayrıntı vermek noktasında Kur'an'dan ayrılır. Tevrat adeta bir tarih kitabı gibi yer, zaman, yıl, isim gibi ayrıntılara girerken Kur'an'daki ayrıntılar daha azdır.

“Yûsuf” ifadesi Kur'an-ı Kerim'de 26 ayette yer almaktadır. Ayrıca Kur'an'daki on ikinci surenin adı da Yûsuf'tur. Bu surede Yûsuf'un hayatının bazı dönemleri hakkında bilgiler bulunmaktadır. Yûsuf adının geçtiği yirmi dört ayet bu surede yer alırken diğer iki ayet En'am ve Mü'min Suresi'ndedir.

Kur'an-ı Kerim dışında pek çok İslami kaynakta hayatı, yaşadıkları söz konusu edilen Yûsuf Peygamber, Hz. Peygamber'in hadislerine de konu olmuştur. Hz. Peygamber Yûsuf'un babasının, dedelerinin isimlerini zikrederek onları “kerim” sıfatıyla nitelediği şu hadis buna bir örnek olarak gösterilebilir: “Kerim oğlu, kerim oğlu, kerim oğlu kerim, İbrahim oğlu, İshak oğlu, Ya'kûb oğlu Yûsuf'tur (Tirmizi, 1994).”

Ya'kûb'un dört eşinden toplamda on iki oğlu olur. Eşleri arasından en fazla Rahel'i, oğulları arasından da Rahel'den olan Yûsuf'u sever. Yûsuf'a karşı bu iştiağın sebebi çiftin uzun yıllar çocuk hasreti çekmeleri²³ ve Ya'kûb'un evladını

²³ Uzun yıllar çocuk özleminin duyulması ve bu özlemin Yûsuf'la nihayete ermesi annenin ve babanın Yûsuf'a karşı daha fazla meyil göstermelerini ortaya çıkarmıştı. Hatta Rahel'in, dünyaya gelen bu

kucağına aldığında yaşının ileri olmasıdır. Yûsuf doğduğunda Ya'kûb 90-91 yaşlarındadır (Harman, 2013: 1).

Yûsuf'un Tevrat'ta ve Kur'an'da çocukluğuyla ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Tevrat'ta on yedi yaşında kardeşleriyle birlikte çobanlık yaptığı bilgisi yer almaktadır (Tevrat, Tekvin, 37: 29). Kur'an'da "ahsenü'l kasas" sıfatıyla bahsedilen Yûsuf kıssasına Yûsuf'un güneş, ay ve on bir yıldızın kendisine secde ettiğini gördüğü rüyası²⁴ ile başlanmaktadır (Kur'an Kerim, 12: 4).

Bu rüyadan ve bu rüyanın anlamı olan Yûsuf'un diğer kardeşleri üzerine üstün kılınmasından haberdar olan kardeşler²⁵ Yûsuf'a karşı kin, kıskançlık ve haset hisleriyle dolarlar.²⁶ Babalarının Yûsuf'a karşı aşırı sevgisi ve bunun onlarda yarattığı kıskançlık ile bu rüyanın Yûsuf'u onların üzerinde konumlandırması, kardeşlerin Yûsuf'a karşı öfkelerini artırmış ve onu ortadan kaldırmaya yönelik teşebbüslerin içine girmelerine sebep olmuştur.

Kardeşler ilk olarak Yûsuf'u öldürmeyi planlarlar. Kardeşler bir şekilde Yûsuf'u ortadan kaldırılabilseler babalarının gözünde Yûsuf'un yerine geçeceklerine

oğluna anne olamama utancından kurtulduğunu işaret etmek için "ortadan kaldırmak" anlamındaki "asaf" kökünden Yûsuf ismini verdiği ifade edilmektedir. Bununla beraber "Yûsuf" kelimesinin anlamının Yûsuf'tan sonra bir ikinci çocuğunun olması için "artırmak, ilave etmek" anlamına gelen "Yasaf" kökünden türetildiği de bir diğer iddia olarak karşımıza çıkmaktadır (Harman, 2013: 1)

²⁴ Tevrat'a göre bu rüyadan daha önce bir başka rüya daha görmüştür. Yûsuf bu rüyasında, tarlada demet bağladığını, ansızın kendi demetinin kalkıp dikildiğini ve kardeşlerinin demetlerinin kendi demeti çevresine toplanıp önünde eğildiklerini görür (Tevrat, Tekvin, 37: 7).

²⁵ Tevrat'a göre Yûsuf gördüğü rüyaları kardeşlerine kendisi anlatır. Hatta bu anlatımdan sonra kardeşleri Yûsuf'a tepki göstererek "Başımıza kral mı olacaksın, bizi sen mi yöneteceksin?" derler (Tevrat, Tekvin, 37: 8). Ancak Kur'an-ı Kerim'de Yûsuf'un rüyasını anlatma konusunda takip ettiği yol daha farklıdır. Kur'an-ı Kerim'e göre Yûsuf, rüyasını önce babasına anlatmıştır ve babası bu rüyayı yorumlamadan önce Yûsuf'a rüyasını kardeşlerine anlatmamasını tembih etmiştir (Kur'an-ı Kerim, 12: 5). Çünkü Ya'kûb, Yûsuf'un diğerlerine üstün kılınması anlamına gelen bu rüya dolayısıyla kardeşlerin Yûsuf'u kıskanabileceklerini, Yûsuf'a zarar vermek amacıyla çeşitli tedbirler alabileceklerini düşünür. Ya'kûb'un rüyayı yorumlamadan önce oğluna kardeşlerine karşı alması gereken tavrı öğütlemesi Ya'kûb'un daha önceden kardeşler arasında bu veya benzeri problemleri sezindiği düşünülebilir.

²⁶ Tevrat'a göre Yûsuf'un kardeşlerinin Yûsuf'a karşı hasmane duygular beslemelerinin iki sebebi vardır. Birincisi Yûsuf kardeşleri arasında söylenen kötü sözleri babaları Ya'kûb'a aktarmaktadır (Tevrat, Tekvin, 37: 3). İkincisi ise Ya'kûb'un Yûsuf'u diğer kardeşlerden daha üstün tutmasıdır. Hatta Yûsuf için liderliğe ya da asalate işaret eden (Harman, 2013: 1) bir giysi olan uzun ve renkli bir pelerin yaptırmıştır (Tevrat, Tekvin, 37: 3).

inanmaktadırlar. Yûsuf Ya'kûb'un gözünden irak edilebilirse gönülden de irak olacaktır! Ancak kardeşlerden biri öne çıkararak²⁷ öldürmek yerine onu bir kuyunun dibine bırakmayı teklif eder (Kur'an-ı Kerim, 12: 10). Bu teklifi kabul eden kardeşler kurdukları planı hayata geçirmek için babalarına giderek Yûsuf'u kendileriyle göndermesini isterler. Kardeşler Ya'kûb'u ikna etmek için de Yûsuf'u gezdirmek, oyunlar oynatmak amacını güttükleri yalanını söylerler (Kur'an-ı Kerim, 12: 12).

Ya'kûb, Yûsuf'un yanından ayrılmasının kendisini üzeceğini ifade eder ve bir korkusundan bahseder: "Siz ondan habersiz iken onu kurt yer diye korkuyorum (Kur'an-ı Kerim, 12: 13)." Ancak kardeşler Ya'kûb'a korktuğu meselede güven telkin ederek onu ikna ederler, Yûsuf'u yanlarında götürürler.²⁸

Babalarının yanlarından ayrılan kardeşler Yûsuf'u yakalayıp elbiselerini soyarlar ve boş ve ıssız bir kuyuya atarlar. Kardeşler yemek için oturduklarında bir kervanın kendilerine doğru geldiğini görürler. Kardeşlerden Yahuda, Yûsuf'un kuyuda ölmesiyle ellerine bir şey geçmeyeceğini söyleyerek kervana satmayı teklif eder ve bu teklif kabul görür. Kardeşler Yûsuf'u kuyudan çıkararak²⁹ yirmi gümüşe³⁰ bu kervana satarlar (Tevrat, Tekvin, 38: 28).

Kardeşler akşam eve ağlaşarak dönerler. Ağlaşmaktadırlar, çünkü kardeşler yarışa tutuştukları bir gaflet anında Yûsuf'u eşyaların başında, eşyalara gözcülük etmesi için bıraktıklarında onu kurt yemiştir (Kur'an-ı Kerim, 12: 17).

²⁷ Öne çıkan bu kardeşin ismi Kur'an'da yer almazken Tevrat'ta bu kardeşin adı "Ruben" olarak geçmektedir (Tevrat, Tekvin, 38: 21). Hatta Tevrat'a göre bu kardeşin bu teklifi öne sürmesinin amacı Yûsuf'u kurtarıp babasına götürmektir (Tevrat, Tekvin, 38: 22).

²⁸ Tevrat'ta ise Yûsuf'u kardeşlerinin yanına bizzat Ya'kûb'un gönderdiği ifade edilmektedir. Buna göre Ya'kûb Yûsuf'a "Git bak kardeşlerin iyi mi ve sürü iyi mi ve bana haber getir." diyerek onu kardeşlerinin yanına gönderir (Tevrat, Tekvin, 38: 14).

²⁹ Kur'an'da Yusuf'u kuyudan çıkaran kardeşler değil kuyunun başına konaklamak için gelen kervandaki suçudur (Kur'an-ı Kerim, 12: 19).

³⁰ Tevrat'a göre Yûsuf'un ilk satılışında taraflar Yûsuf'un kardeşleri ile kervandakilerdir. Ve bu satışın bedeli de yirmi gümüştür. Kur'an'a göre ise taraflar kervandakiler ile Mısırlı Aziz'dir. Ve bahsi geçen fiyat net olmamakla beraber "ucuz bir fiyat, birkaç gümüş para" ifadesi kullanılmıştır.

Kardeşler söyledikleri bu yalanı delillendirmek için de bir teke keserek (Tevrat, Tekvin, 38: 31) Yûsuf'un elbisesini³¹ kana bularlar. Sabah kadeşleri ile gönderdiği sevgili oğlunu akşam bulamayan Ya'kûb, üzüntüden üstünü başını yırtar, beline çul sarar, oğlu için uzun süre yas tutar (Tevrat, Tekvin, 38: 34). Sonrasında ise Ya'kûb olay karşısında yapabileceğinin ancak "güzel bir sabır (Kur'an-ı Kerim, 12: 18)" olduğunu ifade ederek oğluna kavuşma ümidini bir an elden bırakmayarak yaşamını sürdürür.

Kardeşlerin Yûsuf'u sattığı kervan, Mısır'a gider. "Yûsuf'un Mısır'a götürülüşü Hiksoslar dönemine rastlar. Hiksoslar, Mısır'ın yerlisi olmayıp Asya kökenli göçebe topluluklardır. Orta Bronz çağında M.Ö. 1800-1550 döneminde Mısır'a gelmişlerdir (Harman, 2013: 2)." Kervan, Yûsuf'u Firavun'un bir görevlisi olan muhafız birliği komutanı Potifar'a³² satar. Potifar'ın Yûsuf'u almasının sebebi çocuğu olmamasıdır.³³

Yûsuf Mısırlı efendisinin evinde yaşamaya başlar. Yûsuf'un her işte başarılı olması efendisinin dikkatini çeker ve onu özel hizmetine alır, sahip olduğu her şeyin sorumluluğunu ona verir.

Yûsuf'un beşeri güzelliği Potifar'ın karısının³⁴ dikkatini çeker. Bu dikkat çekiş zamanla aşırı ilgiye ve muhabbete dönüşür. "Yûsuf'a olan aşkı yüreğine işlemiş ve bağrını delmiştir (Kur'an-ı Kerim, 12: 30)." Bu muhabbeti taşıyamayan kadın ona kendisiyle olmak için istekte bulunur. Ancak Yûsuf efendisinin kendisine güvenip her şeyini kendisine emanet ettiğini, böyle bir şeyi yaparak efendisine ihanet edeceğini, bununla beraber Allah katında da günahkâr olacaklarını ifade eder. Ancak

³¹ Yûsuf'un kana bulanana giysisi Tevrat'ta Ya'kûb'un Yûsuf'a özel yaptırdığı uzun, renkli elbisedir. Özel bir isimle açıkça ifade edilmemiştir. Bu elbise Kur'an'da gömlek olarak zikredilmektedir.

³² Kur'an'da Yûsuf'u Mısır'da satın alan kişi ile ilgili detaylı bilgi bulunmamaktadır. Satın alan kişinin bir sıfatı olduğu düşünülen "Aziz" kelimesi kullanılmaktadır ve görevi ile ilgili herhangi bir detay yer almamaktadır.

³³ Nitekim Potifar Yûsuf'u satın alıp eve getirdiğinde hanımına "Ona iyi bak, onu evlat ediniriz" demiştir (Kur'an-ı Kerim, 12: 21).

³⁴ Potifar'ın karısının ismi ilahi kitaplarda geçmemektedir. Ancak kaynaklarda bu kadının ismi "Züleyha, Zeliha" olarak kullanılmıştır.

kadın isteğinde ısrarcıdır. Evde hiç kimsenin olmadığı bir gün Yûsuf'un yanına yaklaşıp isteğini yeniden tekrarlar. Ancak Yûsuf bu talep karşısında bulunduğu yerden kapıya doğru koşar. Kadın arkadan yetişmek için Yûsuf'u gömleğinden tutar. O sırada gömlek yırtılır.³⁵

Kadın kapıda kocasıyla karşılaşılınca Yûsuf'un kendisine saldırdığını, kendisinin bağırmasıyla da kaçtığını söyleyerek Yûsuf'a iftira atar.³⁶ Yûsuf kendisinin suçsuz olduğunu, kadının kendisine birliktelik teklif ettiğini ancak kendinin kabul etmediğini ifade eder ve anlattıklarına kadının ailesinden bir de şahit gösterir. Bu şahit suçlunun doğrudan kim olduğunu söylemek yerine bir yaklaşım ortaya koyar. Buna göre gömlek önden yırtılmışsa kadın doğru söylemiştir. Eğer gömlek arkadan yırtılmışsa Yûsuf doğru söylemiştir. Gömleğin arkadan yırtılmış olması Yûsuf'u haklı çıkarırken kadının yalanını da izhar eder.

Yaşanan bu olay şehirde duyulur ve kadınlar arasında konuşulur. Bunları duyan Aziz'in karısı kadınları evine çağırarak onları ağırlar. Yaslanıp oturacakları yerler hazırlar.³⁷ Ellerine yemeleri için yiyecek ile birer bıçak verip Yûsuf'u onların karşısına çıkarır. Kadınlar Yûsuf'u görünce şaşkınlıkla ellerini keserler. Ve karşılaştıkları kişinin ancak bir melek olabileceğini ifade ederler.

Yûsuf'un suçsuz olduğuna dair deliller olmasına rağmen "bir süre" onun zindana atılması uygun görülerek o zindana atılır (Kur'an-ı Kerim, 12: 35).

³⁵ Tevrat'ta böyle bir koşturmaca söz konusu edilmemektedir. Kadın Yûsuf'la beraber olmak isteğini ifade edip Yûsuf'un giysisinden tutar. Yusuf da bunun üzerine giysisi kadının yanında bırakarak dışarı çıkar (Tevrat, Tekvin, 39: 12).

³⁶ Tevrat'ta Potifar karısının anlattıkları karşısında "öfkesi alevlenir" ve ona inanarak Yûsuf'u zindana koydurur (Tevrat, Tekvin, 39: 19-20).

³⁷ Kadınların ellerini kesmeden önce Potifar'ın karısının kadınların ellerine turunç verdiği ve bıçakla bunları soymaları sırasında Yûsuf'un güzelliğinin şaşkına döndürdüğü için ellerini kestikleri yaygın bilinen bir bilgidir. Ancak ayette geçen "mutteke" kelimesinin anlamı yaslanıp oturulacak yer anlamındadır. Bu kelimenin anlamının turunç olduğunu iddai edenleri şiddetle reddeden Buhari "Arapça'da turunç yoktur." der (İslamoğlu, 2008: 436).

Yûsuf zindana Firavun'un³⁸ sakisi ve fırıncısı ile girer. Bu görevlilerin zindana atılmalarının sebebi efendilerine karşı gelmiş olmaları³⁹ ve onu öfkeliendirmeleridir (Tevrat, Tekvin, 40: 1).

Saki ve ekmekçi zindanda birer rüya görürler ve bunu Yûsuf'a anlatırlar. Yûsuf rüyalarını yorumlar ve yorumladığı şekilde de rüyalar tahakkuk eder. Ekmekçi asılır, saki ise eskisi gibi efendisinin hizmetine geri döner. Saki zindandan ayrılmadan Yûsuf kendisinin suçsuz olduğunu, bu suçsuzluğunu efendisine iletmesini sakiden talep eder. Ancak bu dilek saki tarafından unutulur. Tam iki yıl sonra ancak efendisi bir düş görünce hatırlanır (Tevrat, Tekvin, 41: 1).

Sakinin efendisi bir gece rüya görür. Rüyasında yedi semiz ineği, yedi zayıf ineğin yediğini; yedi yeşil başak ve yedi de kuru başak görür. Rüyasını Mısırlı büyücülere, bilginlere anlatır (Tevrat, Tekvin, 41: 8). Ancak onlar “Bunlar karma karışık düşlerdir. Biz böyle düşlerin yorumunu bilmiyoruz” derler (Kur'an-ı Kerim, 12: 44). Bunun üzerine saki Yûsuf'u hatırlar. Efendisinin rüyasını Yûsuf'a anlatır.

Yûsuf rüyayı, yedi yılın bolluk ve bereket içinde geçeceği, ancak bu yedi yıl sonunda kıtlığın baş göstereceği şeklinde yorumlayarak bolluk zamanında kıtlık zamanı için buğday depolamalarını tavsiye eder. Rüyanın yorumunu beğenen hükümdar, kendisini zindandan çıkarmak ister. Ancak suçsuz olmasına rağmen zindana atılan Yûsuf, oradan çıkmadan herkes tarafından suçsuz olduğunun bilinmesini istemektedir. Bu noktada kendisini görüp ellerini kesen kadınların şahitliğiyle suçsuzluğu herkes tarafından tasdik edilir. Kendisine atılan iftiradan kurtulan Yûsuf, zindandan çıkar ve ülke hazinelerinden sorumlu bir makama getirilir.

³⁸ Firavun Mısır krallarına verilen addır. Kuran'da “firavun” kelimesi geçmesine rağmen bu sürede Mısır'ın hükümdarı manasında “melik” kelimesi kullanılmıştır.

³⁹ Kutsal kitaplarda bu memurların karşı gelmek noktasında ne yaptıklarının ayrıntıları bulunmamaktadır. Edebi metinlerde bu iki görevliye atfedilen suç, Firavun'a karşı gerçekleştirmeye çalıştıkları suikasttır. Saki şaraba, ekmekçi de ekmeğe zehir katmak suretiyle onu öldürmeye çalışmışlardır.

Firavun “Yûsuf’un adını Zafenat-Paneah⁴⁰ koyar. On Kenti’nin kâhini Potifera’nın kızı Asenat ile evlendirir. Yûsuf Firavun’un hizmetine girdiğinde otuz yaşındadır (Tevrat, Tekvin, 41: 45-46).”

Bolluk içinde geçen yedi yıldan sonra kıtlık yılları başlar. Bütün civar ülkelerden insanlar buğday satın almak için Mısır’a, Yûsuf’a gelir. Ya’kûb Mısır’da buğdayın olduğunu öğrenince on oğlunu Mısır’a gönderir. Mısır’a gelen kardeşler Yûsuf’un huzuruna çıkar. Yûsuf kardeşlerini tanır ancak onlar Yûsuf’u tanımazlar. Tevrat’a göre Yûsuf kardeşleriyle karşılaşınca onları casuslukla suçlar. Onlar civar ülkelerden Mısır’a gelen casuslardır (Tevrat, Tekvin, 42: 9). Kardeşler her ne kadar casus olmadıklarını söyleseler de Yûsuf onlara inanmaz görünür. Onlara inanması için kardeşlerin kendilerini savunurken söyledikleri evdeki küçük kardeşinin getirilmesini şart koşar ve onlar geri gelene kadar da kardeşlerinden Şimon’u rehin olarak alır (Tevrat, Tekvin, 42: 24). Diğer kardeşlere buğdaylarını verir ve buğday karşılığında verdikleri paraları onlar fark etmeden çuvallarına geri koydurur. Bir daha buğday alabilmelerini de küçük kardeşlerinin getirilmelerine bağlar. Sonraki seferde küçük kardeşlerini getirmeleri, hem kardeşlerin masumiyetini ispatlayacak hem de yeniden buğday almalarını sağlayacaktır. Yolda yüklerini kontrol eden kardeşler buğday karşılığında verdikleri paraların çuvallarında olduğunu fark ederler.

Kardeşler Ya’kûb’a gelip hadiseleri anlatınca daha önce bir bahane ile Yûsuf’u alıp götürmeleri dolayısıyla Ya’kub, bunun da kardeşlerin bir oyunu olduğunu düşünür ve onlara inanmak istemez. Ancak ellerindeki buğday bitince küçük oğlu Benyamin’i⁴¹ hem Şimon’u kurtarmak hem de buğday alabilmek için onlarla göndermek zorunda kalır. Oğullarını yolcu etmeden önce onlara “çuvallarından çıkan paraları bir yanlışlık olabileceğini düşünerek iade etmelerini”

⁴⁰ Zafenat-paneah, Yûsuf’un Mısır dilindeki isminin İbrânice karşılığıdır ve “sırları açığa çıkaran” demektir. Ayrıca ismin, “Hayat tanrısı konuşuyor.” mânâsına geldiği de ifade edilir (Harman, 2013: 3).

⁴¹ Kur’an’da Yûsuf’un küçük kardeşinin ismi geçmezken Tevrat’ta Benyamin olarak ifade edilmektedir (Tevrat, Tekvin, 43: 14).

(Tevrat, Tekvin, 43: 12) ve şehre daha güvenli olacağını değerlendirerek “farklı kapılardan girmelerini” öğütler (Kur’an-ı Kerim, 12: 67).

Mısır’a gelen kardeşler küçük kardeşleriyle Yûsuf’un huzuruna çıkartılır. Yûsuf Benyamin’e gizlice kendisinin kardeşi Yûsuf olduğunu söyler (Kur’an-ı Kerim, 12: 69). Yûsuf onları ağırlayıp yüklerini hazırlatır. Benyamin’i yanında alıkoymak için onun yüküne buğday haricinde bir de su kabını⁴² koydurur. Kardeşler şehirden fazla uzaklaşmadan görevliler kervanı durdurup efendilerinin su tasının kaybolduğunu söyleyerek kardeşleri hırsızlıkla suçlar. Kardeşlerin yükleri arandığında aranan nesne Benyamin’in yükünden çıkar. Kardeşler babalarının Benyamin konusundaki hassasiyetini ifade ederek⁴³ onu bırakıp kendilerinden birini alıkoyması talep ederler. Ancak bu talep kabul görmez. Çünkü o zamanın hukuk kurallarına göre “hırsız olan kimse malı çalınan kimseye köle olmakla cezalandırılmaktadır (Kur’an-ı Kerim, 12: 80).”

Kardeşlerden büyüğü, Benyamin’i almadan babasına dönemeyeceğini ifade ederek Mısır’da kalır. Diğer kardeşler babalarının yanına geri döner. Ya’kûb’a başlarından geçenleri anlatırlar. Ya’kûb Yûsuf’tan duyduğu üzüntünün üzerine iki evladını daha kaybetmesi eklenince üzüntüden iki gözüne ak düşer (Kur’an-ı Kerim, 12: 84). Ancak metanet içinde Yûsuf’un kaybolması karşısında söylediğini burada yineler: “Artık bana düşen güzel bir sabırdır (Kur’an-ı Kerim, 12: 83).”

Ya’kûb oğullarına Yûsuf’u ve Benyamin’i araştırmaları için tekrar Mısır’a gönderir. Yûsuf’un huzuruna çıkan kardeşler darlık ve sıkıntıda olduklarını beyan ederler. Yûsuf da kardeşleri içinde buldukları duruma dayanamayıp kendisinin Yûsuf olduğunu kardeşlerine bildirir. Ve kardeşlerine gömleğini götürüp babalarının yüzüne koymalarını, gözlerinin bu sayede açılacağını ve bütün aileyi Mısır’a getirmelerini söyler.

⁴² Tevrat’ta bu su kabı, gümüş kase olarak geçmektedir (Tevrat, Tekvin, 44: 2).

⁴³ Nitekim Tevrat’ta Benyamin’le ilgili olarak “Ya’kûb’u hayata bağlayan oğul” ifadesi kullanılmıştır (Tevrat, Tekvin, 44: 30-31).

Ya'kûb'un yanına ulaşan kardeşler Yûsuf'un hayatta olduğunu söyleyerek yaptıklarından dolayı af dilerler. Yûsuf'un gönderdiği gömleği Ya'kûb'un gözlerine sürmeleriyle Ya'kûb'un gözleri açılır. Ve Ya'kûb bütün ailesini yanına alarak Mısır'a gelir.

Mısır'a gelen Ya'kûb ve oğullarını Yûsuf karşılar (Tevrat, Tekvin, 46: 29). “Yûsuf babasını görür görmez boynuna sarılıp uzun uzun ağlar.” “Yûsuf anne ve babasını bağrına basar (Kur'an-ı Kerim, 12: 99).” Anne ve babasını tahtın üzerine çıkarır. Annesi, babası ve kardeşleri ona saygı ile eğilirler. Bu sırada Yûsuf, babasından ayrılmadan önce gördüğü rüyayı hatırlayarak “İşte bu, daha önce gördüğüm rüyanın yorumudur. Rabbim onu gerçekleştirdi. Şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra Rabbim beni zindandan çıkararak ve sizi çölden getirerek bana çok iyilikte bulundu.” der (Kur'an-ı Kerim, 12: 100).

Kur'an'da Yûsuf kıssası bu hadise ile sona erer. Tevrat'ta ise Ya'kûb ve Yûsuf'un vefatı da konu edilmektedir. Tevrat'a göre Yûsuf sayıları altmış altıyı bulan babası ve aile fertlerini Goşen adlı bir yere yerleştirir (Tevrat, Tekvin, 46: 26-28). Orada çobanlık yaparak yaşamlarını sürdürürler.

Ya'kûb Mısır'da on yedi yıl yaşar. Yüz kırk yedi yaşında vefat eder (Tevrat, Tekvin, 47: 28). Yûsuf babasının vasiyeti gereği onu Ken'an diyarındaki Makpela Mağarası'na defneder.

Yûsuf babasından sonra yirmi üç yıl daha yaşadıktan sonra yüz on yaşında vefat eder. Vefat edince onu mumyalayıp, bir tabuta koyup Mısır'da Nil nehri kenarına gömerler (Tevrat, Tekvin, 50: 26). Bugün Mısır'ın güney bölgesinde bulunan târihî eserleriyle ünlü şehri el Uksur'un güneyinde, Nil Nehri'nin kenarında Hz. Yûsuf'a âit olduğuna inanılan bir mezar⁴⁴ mevcuttur. (Gürer, 2008: 41)

⁴⁴ Yahudi Tarihi'nde ise Yûsuf'un mezarı büyük dedesi Hz. İbrahim ve eşi Sarah, dedesi Hz. İshak ve eşi Rebecca, babası Yakub ve eşi Seah'ın de gömülü olduğu Machpelah mağarasında olduğu kaydedilmiştir (Johnson, 2001: 11).

1.3. DÜNYA EDEBİYATINDA YÛSUF HİKÂYESİ

1.3.1. Doğu Edebiyatlarında Yûsuf Hikâyesi

1.3.1.1. Arap Edebiyatında Yûsuf

Kuran'da “ahsenü'l kasas” olarak nitelenen Yûsuf kıssasının dinî metin olarak işlenen ilk şekli Arap edebiyatında ortaya konmuştur. Te'lif eser niteliği taşıyan bu metinlere bakıldığında daha çok mensur hüviyet arz eden eserler oldukları göze çarpmaktadır. Bu mensur metinlere küçük manzum parçaların dâhil edildiği de görülmektedir (Dolu, 1953: 97). Ortaya konan ilk eserlerin pek çoğu da tefsir, tefsir denemesi veya haşiye özelliği taşımaktadır (Muş, 200: 42).

Arap edebiyatında bu hikâyenin ilk örneğini Gazâlî (ö. H. 505 / M. 1111) “Bahrü'l-Mahabba” adlı eseriyle vermiştir. Bir nüshası British Museum'da bulunan eser, Bombay (1894), Delhi (1900) ve Tahran'da basılmıştır. Bu konudaki ikinci eser “Zehrü'l-Anik fi Kıssa-i Yûsuf-ı Siddîk” adlı eseriyle İbnü'l-Cevzî Abdu'r-rahman b. Ali b. Muhammed Ebu'l-Ferec Cemâlû'd-dîn'e (H. 510 / M. 1116-H. 596 / M. 1200) ait olan Yûsuf Suresi tefsiridir. Bir diğer eser, Ebu Hafs Sirâcü'd-dîn b. Ömer b. İbrâhîm el-Ensârî el-Avsî el-Mâlikî el-Müzekkir'in M. 1284 yılında yazmış olduğu “Zehrü'l-Kimâm fi Kıssati Yûsuf Aleyhi's-selâtü ve's-Selâm” adlı eserdir (Dolu, 1953: 97-98; Şanlı, 2010: 1331-1332). Bu eser “Cevahirü'l-Ahbar fi Hasaili'l-Ahyar” adıyla H.972/M.1565 yılında “Koca Nişancı” lakaplı Celâl-zâde Mustafa Çelebi tarafından Türkçeye tercüme edilmiş ve II. Selim'e sunulmuştur.

Yine Arap edebiyatında bu hususta Tacü'd-dîn Ebu Bekr Ahmed b. Muhammed Yezîd et-Tûsî'nin (bazı yazmalarda Tarsûsî) “Câmî'u Letâifi'l-Besâtîn” adlı bir eseri vardır. Altmış meclislik Yûsuf Suresi tefsiri olan eser, Muhammed b. Muhammed Altıparmak tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Eser Hicri 1031 yılı Ramazan ayının başında (10-20 Temmuz 1622) tercüme edilmeye başlanmıştır. Yûsuf Suresi'nin birçok ayetinin yanı sıra, Kuran'daki diğer surelerden ayetler de ele alınmıştır. Bu ayetlerde belirtilen olaylar, Hz. Muhammed'in yakınlarından ve İslam

büyüklerinden hikâye, rivayet ve nakiller de getirilerek geniş bir şekilde açıklanmıştır. Eser Yûsuf-name adıyla da bilinmektedir (Çiftoğlu, 2006: 3).

Mollâ Mu'înî Cuveynî'nin "Ahsenü'l-Kasas" ve Alâu'd-dîn Alî b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hazînü's-şihî el-Bağdâdî'nin "Tefsîr-i Sûre-i Yûsuf" adlı eserleri de bu mahiyette eserlerdendir (Dolu, 1953: 100).

Arap edebiyatında bu hikâyenin manzum bir örneği ise Türkiye kütüphanelerinde tespit edilebilen Şeyh İsmâîl Ebu Hadra et-Telebentî tarafından M. 1494'te yazılmış olan "El-Bedrû't-Temmâm fî Kıssati Seyyidina Yûsuf Aleyhi's-selâm" adlı eserle görülmektedir (Muş, 2000: 42).

Arap edebiyatında yukarıda ismi geçen eserler dışında Yûsuf Suresi tefsiri yazarlardan bazıları şunlardır: Muslihü'd-dîn Mustafâ b. Şa'bân es-Surûrî, Mevlânâ Ahmed b. Rûhullâh el-Ensârî, Şeyh Bahâ'u'd-dîn b. Yûsuf el- Vâ'iz, Muhammed b. İbrâhîm Sadru'd-dîn Şîrâzî, İsmâ'îl b. Muhammed b. Aydın b. Muhammed el-Ankaravî es-Sarguvî (?), Şeyh Yakûb b. Mustafâ el-Celvetî el-Afavî, Seydî Muhammed es-Süheylî, Alî Muhammed b. Sultân el-Ulemâ Muhammed en- Nakavî en-Nasirabâdî, İbn Taymiyya Takîu'd-dîn Ahmed, Muhammed b. Ebi'l- Abbâs Ahmed el-Mukrî, Ahmed b. Es'ad b. İshâk, Alî el-Beyzâvî (Dolu, 1953: 97-108).

1.3.1.2. Fars Edebiyatında Yûsuf

Fars edebiyatında Yûsuf hikâyesini konu alan manzum ve mensur olmak üzere pek çok eser bulunmaktadır. Mesnevi tarzında yazılmış şu ana kadar tespit edilen eser sayısı elli yedidir (Nıkubaht, Yeşil; 2013: 6). Bu eserlerin otuz üç tanesi günümüzde mevcut iken yirmi dört tanesini tezkire ve kaynaklarda isimleri zikredilmesine rağmen metinleri elde bulunmamaktadır.

Fuat Köprülü; Ebu'l-Müeyyed-i Belhî (H.4./M.10.yy), Bahtiyârî-i Ahvâzî'nin Yûsuf u Züleyha mesnevisi yazdıklarını ifade etmesine rağmen (Köprülü, 1980: 143) bu isimlere ait eserler günümüzde mevcut değildir (Dolu 1953: 111-113). Metni

elimizde mevcut olan en eski Yûsuf u Züleyha mesnevisinin Firdevsî Tûsî'ye ait olduğu iddia edilmektedir. Irak'ta M. 995/996'da yazılan bu eser, Mollâ Câmî'nin eserinden önce kaleme alınan en meşhur Yûsuf u Züleyha hikâyesidir (Karahan, 1994: 10). Eseri ilim dünyasına tanıtip eserle ilgili ilk çalışmaları gerçekleştiren Hermann Ethe⁴⁵ eserde mütekarib bahrinin kullanılması ve bu bahrin de İran şairleri arasında yalnızca Firdevsî tarafından kullanılması dolayısıyla eserin Firdevsî'ye ait olduğunu iddia eder (Dolu, 1953: 120). Şair, Bağdat'ta halifeyi metheden yazdığı bir manzumede ateşe tapan İran hükümdarlarının hayatlarına yer vermesi hoş karşılanmayınca bu kötü etkiyi silmek amacıyla konusunu Kur'an'dan alan bir eser yazmayı düşünür ve bu düşünce sonunda Yûsuf u Züleyha ortaya çıkar (Firdevsî, 1994). Ancak eser hakkında yapılan yeni tetkikler eserin müellifinin Firdevsî olduğu konusunda bazı tereddütleri ortaya çıkarmıştır. Eserin yeni bulunan bir nüshasının önsözünde Alparslan'ın oğlu Şemseddin Ebü'l-Fevaris Togan Şah'ın övülmesi, dilinin terim ve tertipler bakımından Sâmânî dönemi Farsçasından farklı oluşu ve üslubunun Şeh-name'den oldukça geri olması, eserin Firdevsî'ye ait olmadığı hususundaki kanaatleri güçlendirmektedir (Kanar, 1996: 125-127). 2013'te yapılan bir çalışmada eser Tuğanşahî adlı bir müellife atfedilmiştir (Nıkubaht, Yeşil; 2013: 7).

Sultan Sencer devri şairlerinden Şihâbu'd-dîn Âm'âk Buhârî (ö.H.542 / M.1147) ile Heratlı Rüknu'd-din Me'sûd b. Muhammed İmam-zâde (ö. H. 650 / M. 1227)'nin M.1223-1227 yılları arasında yazdığı Yûsuf hikâyesi ve Âzerî Tûsî (ö. H. 866 / M. 1461) tarafından ortaya konan Yûsuf u Züleyha konunun manzum olarak işlenmiş diğer örnekleridir (Dolu, 1953: 125).

Fars edebiyatında bu konuyu işleyen müellifler arasında Mollâ Câmî (ö. H.898/M.1492)'ye ayrı bir yer ayırmak gerekir. Asıl adı Nureddin Abdurrahman olan müellif, Horasan'a bağlı Câm kasabasında dünyaya gelmesi dolayısıyla "Câmî" mahlasıyla anılmaktadır. Eser M. 1483'te yazılmıştır. Câmî'nin kaleme aldığı "Yûsuf

⁴⁵ Hermann Ethe, *Yûsuf And Zalikhâ by Firdausi of Tûs*, Oxford, 1908.

u Züleyha” adlı eseri, şairin “Heft Evreng” adı altında toplanan ve içinde yedi mesnevinin bulunduğu eserinin beşinci tahtında yer alır. Mesnevi 75 bölüm ve 4010 beyitten oluşmuştur (Kut, 1977:121-147). Eserin Türkiye kütüphanelerinde tespit edilen elli nüshası mevcuttur (Cin, 2004: 31-32).

Mezkûr eser, hem Batı edebiyatlarında hem de Türk edebiyatında büyük bir beğeni toplamış ve tercümeleri yapılmış ve ona nazireler yazılmıştır. Türk edebiyatında Karamanlı şairlerden Kâmî Mehmed ve Kayserili Mehmed İzzet Paşa tarafından manzum tercümeleri yapılan esere, Hamdullah Hamdî ve Abdurrahman Gubârî tarafından nazire yazılmıştır. Auguste Bricteaux tarafından Fransızcaya tercüme edilerek⁴⁶ 1927’de Paris’te yayımlanmıştır (Demir, 2006: 28). Eser ilk olarak 1882 yılında Ralph T. H. Griffrith tarafından İngilizceye çevrilmiştir.⁴⁷ Tercümeden on yıl sonra, 1892’de A. Rogers tarafından İngilizce yeni bir tercümesi yapılmıştır.⁴⁸ Batı edebiyatında bu tercümeler dışında 1908 yılında Hadland Davis tarafından Câmî’nin hayatı ile “Yûsuf u Züleyha”nın da bulunduğu eserlerden bir seçmeler kitabı oluşturulmuştur.⁴⁹

Fars edebiyatında yukarıda ismi kaydedilen müellifler dışında Yûsuf u Züleyha mesnevisi yazan bazı şairler şunlardır: Mesud-i Dehlevî, Cemal Erdisstanî, Hace Mesud Kûmî, Feyzî Feyyazî, Dovlet Rıza Bey Çengî, Kasım Han Movci Bedeğşi, Tezrûyi Ebherî, Mir Masum Nâmî Behkerî, Ehdi Savici, Mollâ Şâhî Bedeğşânî, Nazim-i Hirevî, Hâbibî, Azerbigdilî, Haverî Şîrâzî, Cunûn, Cuher-i Tebrizî, Cunejdullah Hazıg Hirevî, Seyfi, Şûle-i Guypeygânî, Şovket-i Kaçar, Şahâb Tebrizî, Hişmet Kaçar, Movlevî Muhammed Salih Kencâhî, Muhammed Eşref, Pîrî, Rıfat Semnânî (Nıkubaht, Yeşil; 2013: 7).

⁴⁶ Augustoe Bricteux, Djami: Youssouf et Zouleikha, Paris, 1927.

⁴⁷ Ralph Thomas Hotchkin Griffrith, *Yusuf and Zulaikha, a Poem by Jami*, London 1882.

⁴⁸ A. Rogers, *The Book of Joseph and Zuleikha, Historical Romantic Persian Poem by Abdulrahman Jāmī*, trabs. into English verse by A. Rogers, London, 1892.

⁴⁹ Hadland DAVIS, *Wisdom of The East The Persian Mystics Jami*, First Edition 1908, Reprinted London, 1918.

Fars edebiyatında manzum Yûsuf u Züleyhalar dışında mensur olarak kaleme alınan eserler de vardır. İlk mensur Yûsuf u Züleyha hikâyesi, Hoca Ebu İsmâ'il Abdullah b. Ebi Mansur Muhammed el-Ensârî Herâtî (Herevî)'nin (1006-1088) “Enîsü'l- Mürîdîn ve Şemsü'l-Mecâlis” adlı eseridir (Dolu, 1953: 165). Ancak bu eserin, ismi geçen müellife aidiyeti tartışmalıdır (Uludağ, 1998: 222-226). Yine Ebû Nasr Ahmed b. Ahmed b. Nasr el-Buhârî'nin “Enîsü'l-Mürîdîn ve Ravzatü'l-Muhibbîn” adlı kırk meclislik eseri, Mahmûd b. Muhammed b. İbrâhîm ve Mu'inü'd-dîn Muhammed Emîn b. Şerefü'd-dîn Hâcî Muhammed el-Ferâhî tarafından yazılan Yûsuf Suresi tefsirleri de mensur Yûsuf u Züleyhâ hikâyelerinden sayılabilir (Dolu, 1953: 165-168).

1.3.1.3. Eski Türk Edebiyatında Yûsuf

Eski Türk Edebiyatı'nın en yaygın çift âşık kahramanlı hikâyesi Yûsuf u Züleyha'dır (Levend, 1995: Önsöz). Çok çeşitli halk tabakalarında yayılım gösteren Yûsuf kıssası, bazen avam olarak nitelenebilecek kesimin bir araya gelerek oluşturduğu meclislerde okunan bir eser olarak karşımıza çıkarken bazen de bizzat padişah tarafından okunan ve kritiği yapılan bir eser özelliği taşımaktadır. Padişah saraylarında okunması yanında kıymeti dolayısıyla önemli merasimlerde hediye olarak takdim edildiği de görülmektedir. Üçüncü Ahmed'in oğullarının sünnet düğününde elmas yakut işlemeli kıyafetlerin, kıymetli kürklerin, kokuların takdimini müteakip sunulan hediyelerden biri de “içinde Bihzad tarzında minyatürleri bulunan ve müzehheb bir Yûsuf ve Züleyha”dır (Vehbî, 1939: 17)

Yûsuf kıssasının edebi bir eserde ilk işlenişi 13. yüzyılda gerçekleşmiştir. Türk dilinin edebî metin dili olarak yaygın bir şekilde kullanılmaya başlandığı bu yüzyıldan günümüze kadar pek çok müellif, mütercim Yûsuf hikâyesini ele alarak eserler vücuda getirmiştir. Agâh Sırrı Levend “Edebiyat Tarihi”nde manzum ve mensur olarak sadece kendinin fişlediği elliye aşkın Yûsuf hikâyesinden söz etmiş, içlerinden otuz üç tane eserin yazarını ve eserin bulunduğu kütüphaneyi ifade etmek suretiyle tanıtmıştır (Levend, 1967: 99)

1.3.1.3.1. Ali'nin Kıssa-i Yûsuf'u (13. YY.)

Şu ana kadar yapılan çalışmalara göre, Yûsuf kıssası hakkında Türk edebiyatında ilk defa bir manzume kaleme alan Ali adlı Harezmi bir şahsiyettir. Yûsuf kıssası H.630/M.1233'te yazılan⁵⁰ bu eserle edebiyatımızda işlenmeye başlamıştır. Eserin "Ali, Harezmi Ali, Kul Ali, Kul Gali" gibi adlarla da tanınan müellifi hakkında birtakım biyografik bilgileri Tatar kaynaklarından ve Tajettin Yalsıgol el-Başkordî'nin "Tarihname-i Bolgar" (M. 1767-1838) adlı eserinden elde etmek mümkündür (Türkdoğan, 2008: 41).

Eser İran edebiyatı tesirinden tamamen azade ve mevzuunu Kur'an-ı Kerim ve tefsirlerden almış, eski Türk nazım şekilleri dâhilinde kaleme alınmış, tamamıyla orijinal bir Türk eseridir (Ertaylan, 1949: 216). "Kul Ali, bu geleneksel hikâyeyi ana dilinde hikâye etmekle kalmamış, onu geliştirmiş, yeni unsurlar ile zenginleştirmiş, kendi döneminin ve çağdaşlarının sanat güzelliğine bağlamak için çalışmıştır. Onun eserinde hikâye, dinî-fantastik kudret ile yoğunlaştırılmış, esere olayların ve kahramanların gerçekliği, düşünce ve fikirlerin doğallığı yerleştirilmiştir" (Daşdemir, 2012: 28).

Hece vezni ve dörtlüklerle yazılan bu eserde, kullanılan vezin Hoca Ahmet Yesevî'nin tanınmış hikmetleri tarzındadır. Manzumenin baştan sona dörtlüklerle kurulması, dörtlüklerin 4+4+4 olması, dörtlüklerin son mısralarında redifli nakaratların kullanılması dolayısıyla eserin yazarının Yesevî taklitçisi olan bir Yesevî dervişi olduğu ileri sürülmektedir (Köprülü, 1980:325). Dörtlüklerin sayısı 1200 civarındadır. Eser dil bakımından hem Hakaniye Türkçesi hem de Oğuz Kıpçak lehçelerine ait hususiyetleri ihtiva etmektedir (Ayan, 1997: 31-38).

⁵⁰ Prof. Dr. Ferhad Zeynalof son yıllarda Azerbaycan'ın Gence şehrinde Ali'nin Kıssa-i Yusuf'unun mükemmel bir nüshasının ortaya çıktığını, Bakü nüshası olarak adlandırılan bu nüshanın sonundaki bilgilerden eserin aslının H. 630'da değil H. 609'da yazıldığını anlaşıldığını ileri sürmektedir (F. Zeynalof, Ali'nin Kıssa-yı Yusuf'u, Akt. Karahan, 1994: 11).

Dresden, Berlin, Edinburg, Leningrad ve diğerk Sovyet kütüphanelerinde birçok yazma nüshası mevcuttur. Yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından eser üzerinde dil ve edebiyat yönünden önemli araştırmalar gerçekleştirilmiştir.⁵¹

1.3.1.3.2. Haliloğlu Ali'nin Yûsuf u Zeliha'sı (13. yy)

Bir tercüme niteliğinde olan eser, Kırmımlı Mahmud adlı birinin “Deşt Dili” veya “Kırım Dili”nde yazdığı Yûsuf u Züleyha nüshasının “Türkî Dili”ne çevrilmesi ile ortaya çıkmıştır(Dolu, 1952: 423). Eserin tercüme metin olduğu eserde geçen şu dörtlüklerden anlaşılmaktadır:

Bu kitabı dönderen
Kırım dilin gideren
Türki dile getüren
Çok zahmet görme diyü

Eserin müterciminin Haliloğlu Ali olduğu yukarıdaki dörtlükleri takip eden dörtlüklerde ifade edilmektedir (Ertaylan, 1949: 219):

Ol Halil oğlu Ali
Yedi divandur eli
Ol düzdi Türkî dili
Deşt dilinden dönderü

Eserden öğrendiğimize göre Kırmımlı Mahmud eserini⁵² tamamlayamadan vefat etmiş, “Tefsirden anlayanların tamamlanmayan kısımları okuyup oradan eserin geri kalan kısmı hakkında bilgi sahibi olabilecekleri” ifade edilmiştir (Ertaylan, 1949: 219):

Bu kıssa bunda dindi
Kırmımlı Mahmud öldi

⁵¹ Bu konudaki bazı çalışmlar şunlardır: Houtsma, Alman şark Cemiyeti Mecmuası, 1889; Brockelmann, *Ali's Kıssa-i Yusuf der Altteste ver Laurer des Osmanischen Literatur*, Berlin 1917; Sinan Uygur, *Ali'nin Kıssa-i Yusuf'u (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)*, Atatürk Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2003; Ali Cin, *Kıssa-i Yusuf (İnceleme-Metin-Dizin)*, Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi Ankara, 2004.

⁵² Kırmımlı Mahmud'un Yûsuf u Züleyhâ'sının adı Munisü'l-Uşşâk olup eserin ilk yaprağı Prof. Dr. Abdülkadir Gürer'in özel kütüphanesinde bulunmaktadır (şanlı, 2010: 1328-1345).

Kalanın diyemedi
Yarenlere bildirü

Ol ki tefsirden bilür
Bunu anlayı okur
Yarenlere bildürür
Dahisi vardır diyü

Eser 105 yapraktır. Her sahifede çift sütun üzerine 13 satır vardır. Buna göre eser, 1340 civarında dörtlükten ibarettir. Yazı harekeli nesihtir (Ayan, 1997: 31-38). Yedili hece vezni ve dörtlüklerden kurulu olması eserin, Ali'nin Kıssa-i Yûsuf adlı eseriyle benzer taraflarıdır (Karahan, 1994: 11).

Eserin Raif Yelkenci'de bulunan bir nüshasının istinsah tarihi M. 1235 olup bu tarih dikkate alındığında Haliloğlu Ali'nin Yûsuf ve Züleyhâ tercümesi XIII. asra tarihlendirilebilmektedir.⁵³

1.3.1.3.3. Şeyyad Hamza'nın Yûsuf u Zeliha'sı (14. yy)

“Kalender, abdal, haydarî, babaî gibi muhtelif isimler altında her tarafa sokulan Batınî mezhepli babalardan biri (Köprülü, 1980: 262)⁵⁴ olan Şeyyad Hamza, ilim âlemine ilk olarak Fuat Köprülü tarafından tanıtılmıştır.⁵⁵ Kaleme aldığı Yûsuf u Zeliha mesnevisi Ali ve Haliloğlu Ali (ya da Kırmımlı Mahmud)'nin eserinden sonra kaleme alınan üçüncü Yûsuf kıssası ve mesnevi tarzında ise yazılan ilk eserdir. Eser “Dâsitân-ı Yûsuf Aleyhisselam ve Hâzâ Ahsen'ül-Kasasü'l-Mübarek” adını taşımaktadır.

⁵³ Eser hakkında detaylı bilgi için bkz. Rasim Deniz, *Halil Oğlu Ali'nin Yusuf ve Zeliha Kıssası*, Fırat Üniversitesi SBE, Basılmamış, Doktora Tezi, Diyarbakır, 1998.

⁵⁴ Sadettin Buluç bu görüşe Şeyyad Hamza'nın naatlarını göstererek karşı çıkar ve şairin koyu bir “sünnî” olduğunu ileri sürer. (Buluç,1979: 498).

⁵⁵ Fuat Köprülü'nün Budapeşte'de yayınlanan ve sonraları tercüme edilip Türk Yurdu'nda da basılan “Selçuklular Devri Anadolu Şairleri I: Şeyyat Hamza” adlı makalesiyle tanıtılmıştır. Bu makale Türk Yurdu mecmuasının 1922 yılındaki sayısında yayınlanmıştır. (Türk Yurdu Mecmuası, İstanbul, 1324:1922, ss. 27-34.)

Mesnevi tarzında olan eser, aruzun “fâilâtün fâilâtün fâilün” vezniyle yazılmıştır. Eserin tamamı 1529⁵⁶ beyittir. Mevcut nüsha bozuk bir imlaya sahiptir. Vezin bozuklukları fazladır (Karahan, 1994: 12). Vak’aların sıralanışında ve anlatılışında sanatsız ve özentisiz bir tabiiyet vardır. Nitekim şair bir şiirinde “edebî kaideleri iyi bilemeyip sadece haktan gelen ilhamları kayd ve zabt ettiğini” ifade etmiştir (Köprülü, 1980: 262).

Kur’an-ı Kerim’de anlatılan Yûsuf kıssasını eserin merkezine oturtan şair, tefsirlerden de faydalanarak hadiseleri sade ve samimi dille anlatmıştır (Karahan, 1994: 12). Kur’an’ı merkeze alması ve yeri geldikçe Kur’an’dan iktibas ettiği ayetlere ve bunların açıklamalarına yer vermesi dönemindeki eserlere göre metnin “daha dinî” bir havaya bürünmesini sağlamıştır (Mehmed, 1965: 2).

Şair metne canlılık katmak, tekdüze anlatımın önüne geçmek maksadıyla “Bu arada nükte geldi hoş latif” gibi geçiş ifadeleri kullanarak nükte ve fıkralara yer vermiştir. Ali’nin eseriyle yakınlığı, bazı mısraların aynı olması Şeyyad Hamza’nın Yûsuf hikayesini yazarken kendinden önce bu konuda yazılan eserlerden haberdar olduğunu, onları incelediğini ve onlardan yararlandığını düşündürmektedir (Banarlı, C1, 1983: 322; Kocatürk, 1964: 112).

Sade bir XIII. asır Oğuz Türkçesiyle yazılan bu eserin dil tarihi bakımından değeri, sanat kıymetinden üstündür. Eserin Raif Yelkenci’de bulunan tek nüshası, M. 1545’de Abdu'r-rahim b. Kasım b. Hasan tarafından istinsah edilmiştir. Dehri Dilçin TDK adına 1946’da, eserin transkripsiyon ve faksimilesini neşretmiş⁵⁷, Talat Tekin de eserin dil özellikleri üzerine bir çalışma yapmıştır.⁵⁸

⁵⁶ Bu rakam Nihat Sami Banarlı’nın Resimli Türk Edebiyatı’nda 1549 olarak kaydedilmiştir (Banarlı, C1, 1983: 322).

⁵⁷ Dehri Dilçin, *Şeyyad Hamza, Yusuf ve Zeliha*, TDK Yayınları, İstanbul, 1946.

⁵⁸ Talat Tekin, *13. Asır Anadolu Şairlerinden Şeyyâd Hamza’nın Destan-ı Yûsuf Mesnevisi Üzerinde Dil Tetkikleri*, Türkiyat Enstitüsü, Tez nr: 367, İstanbul, 1981.

1.3.1.3.4. Süle Fakih'in Yûsuf u Züleyha'sı (13? -14?)

Türk edebiyatında Yûsuf kıssasını konu alarak mesnevi vücut getiren şairlerden biri Süle Fakih'tir. Şairin hayatı ve eserin hangi dönemde yazıldığı tam olarak aydınlatılamamıştır. Hayatıyla ilgili eserinde hiçbir bilgiye yer vermeyen Süle Fakih, Nihat Sami Banarlı (1983: 322) ve İsmail Hikmet Ertaylan (1960: 2)'a göre 13. yüzyıl; Agâh Sırrı Levend (1967: 99) ve Faruk Kadri Timurtaş (2005)'a göre ise 14. yüzyıl şairidir. Bazı araştırmacılar ise onun 13. yüzyılın sonu, 14. yüzyılın başlarında yaşamış ve eserini bu dönemlerde kaleme almış olduğunu iddia ederler (Köktekin, 1996: 173). Yaşadığı dönem konusunda tam bir netlik olmaması yanında ismi konusunda da farklı kullanımlar söz konusudur.⁵⁹ Metnin 4990. beytinde “Süle Fâkî” şeklinde geçen isim; İsmail Hikmet Ertaylan ve Vasfi Mahir Kocatürk “Süli Fakih”, Haluk İpekten “Sula (Suli) Fakih”, Faruk Kadri Timurtaş “Suli Fakih”, Agâh Sırrı Levend “Süle Fakih”, Halide Cemil Dolu “Sula Fakih” şeklinde şairin adını ifade etmişlerdir (Köktekin, 1996: 174).

Yazıldığı yer bilinmeyen eser, dil hususiyetleri açısından 14. yüzyıl Osmanlı ve Azeri lehçesi özelliği göstermektedir (Dolu,1952:426). Eserin yazıldığı tarih, kaynaklarda 1298 (Mengi, 2002: 90) ve 1300 (Korkmaz, 1966: 25) olarak geçmektedir. Aruzun remel bahrinin vezinlerinden “fâilâtün fâilâtün fâilün” kalıbıyla yazılan eser birçok kaynakta beyit sayısı 4800 olarak ifade edilmesine karşın yapılan doktora çalışmasında beyit sayısı 5005 olarak kaydedilmiştir (Köktekin, 1994: 3).

Süle Fakih'in eseri meclislerde, okuma toplantılarında okunmak üzere tanzim edilen eserlerden biridir. “Kıssalar ve şifahi destanlardan ilham alan, fasıllar sonunda dini ve ahlaki öğütlere yer veren, eserinin dilini halkın diline yaklaştıran ve pek çok öz Türkçe kelime kullanan” şairin bu yönleriyle eseri tanzim ederken “eserin meclislerde okunması hususunu gözden uzak tutmadığı anlaşılmaktadır (Kocatürk, 1970: 152).

⁵⁹Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Ünver, “Sulı, Suli, Sula, Sule, Süle ve Süli Fakih Rivayetleri Üzerine” *Türkoloji Dergisi*, C. 14, S. 1, Ankara, 2001, ss. 15-20.

Şeyyad Hamza'nın eseriyle tahkiye özellikleri bakımından paralellik bulunması, bazı beyitler arasında büyük benzerliklerin olması dolayısıyla Süle Fakih'in eserinin müstakil bir eser olmadığı, Şeyyad Hamza'nın Yûsuf u Züleyhası'nın hacminin artırılarak oluşturulmuş olduğu iddia edilmektedir (Banarlı, C.1, 1983: 322). Farklı eserler olduğunu belirten araştırmacılar ise eserler arası benzerliğin sebebini konunun dini mahiyetli olmasına ve çerçevesinin ilahi metinlerle çizilmiş olmasına bağlarlar (Köktekin, 1966: 177). Eserin yurt içi kütüphanelerinde on yedi nüshası tespit edilmiştir.⁶⁰

1.3.1.3.5. Ahmed'in Eseri (14. yy)

Kaynaklarda eserin yazarı hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Metnin muhtelif yerlerinde "Ahmed" adının geçmesi dolayısıyla eserin "Ahmed" isimli birine ait olduğu düşünülmektedir. Metnin tespit edilen tek nüshası Konya Âsâr-ı Atıka Müzesi (Mevlana Müzesi)'nde Ktp. İhtisas Nr. 2524\2'de kayıtlıdır. Eserin birden fazla ciltten oluştuğu düşünülmele beraber ismi geçen müzede sadece ikinci cildi mevcuttur (Dolu, 1953: 218).

1.3.1.3.6. Rabgûzî'nin Kıssa-i Yûsuf'u (14. yy.)

Rabgûzî'nin M.1311'de yazdığı mensur Kısasü'l-Enbiya içindeki hikâyelerden biri de Kıssa-i Yûsuf'tur. Eser, Moğol asıllı olup sonradan İslamiyet'e giren ve Çağatay Hanı Tarmeşir'in emirlerinden olan Nasirü'd-din Tok Buga'nın emriyle yazılmıştır (Ata, 1998: 377).

Harezmi Türkçesi özellikleri taşıyan eserin en eski ve en iyi yazma nüshası British Museum'da (Nr. Add. 7851) bulunmaktadır. Esere, dörtlükler halinde tanzim edilmiş, aruz vezniyle yazılmış manzum parçalar serpiştirilmiştir (Dolu, 1952: 423; Karahan,1994: 13).

⁶⁰ Eser hakkında detaylı bilgi için bkz. Kazım Köktekin, *Süle Fakih'in Yusuf u Zelihası (İnceleme-Metin- Dizin)*, Atatürk Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, Erzurum, 1994.

Avrupa ve Rusya kütüphanelerinde birçok nüshası bulunan eserin ilk neşri 1859'da Kazan'da İlminskiy tarafından "Kıssa-ı Rabguzî" adıyla gerçekleştirilmiştir.⁶¹

1.3.1.3.6. Hamzavî'nin Kıssa-i Yûsuf'u (14. yy.)

Hamzavî'nin hayatı hakkında bilinenler sınırlıdır. On dördüncü yüzyılın ikinci yarısında yaşayan şairin gerçek adı bilinmemektedir. Daha zamanında büyük bir şöret ve rağbet kazanan, Peygamber Efendimizin amcası Hazret-i Hamza'ya ait birtakım hâdiseler ve kahramanlıklardan bahseden, kırk küsur ciltten ibaret bulunan, sâde bir üslûpla yazılmış olan "Hamza-nâme" adlı eseri dolayısıyla "Hamzavî" mahlasını almış ve bu adla tanınmıştır (Kocatürk, 1964: 190). Hamzavî, şair Ahmedî'nin kardeşidir. Kıssa-i Yûsuf, onun mensur İskender-nâme'sinde yer almaktadır. Bu eser Raif Yelkenci'nin hususî kütüphanesinde olup Kıssa-i Yûsuf ise 226-316. sayfaları arasında yer almaktadır (Dolu, 1952: 423).

1.3.1.3.7. Erzurumlu Kadı Darîr'in Kıssa-i Yûsuf'u (14. yy.)

On dördüncü yüzyılın ikinci yarısında yaşamış olan şairin adı kaynaklarda "Ömerü'd-Darîr- el-Erzeni'r-Rûmî" ya da "Darîr-i Hakir Mustafa b. Yûsuf b. Ömerü'l Mevlevî el- Erzeni'r-Rûmî" olarak geçmektedir (Karahana, 1994: 14). Doğuştan kör olması dolayısıyla "kör, âmâ" anlamına gelen "Darîr" mahlasını kullanmıştır (Banarlı C.1, 1983: 368).

Erzurumlu Darîr'in yazılış tarihi sırasıyla ilk eseri, kendisinin:

Ol gül ile bülbüli şâd idelüm
Kıssa-i Yûsuf'u bünyad idelüm

beytinde adını belirttiği Kıssa-i Yûsuf manzumesidir. Kıssa-i Yûsuf mesnevisi, eserin içindeki "Yidi yüz altmış sekizde söyledim" mısraından da anlaşılacağı üzere H.768/M.1366'da tamamlanmıştır. "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" vezniyle kaleme

⁶¹ Eser hakkında detaylı bilgi için Aysu Ata, *Kıssa-ı Rabguzî (Giriş-Metin-Dizin)*, Ankara Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, Ankara, 1995.

alınan eserde, müstensihne ait olması muhtemel pek çok vezin kusuru bulunmaktadır. (Türkdoğan, 2008: 48)

2125 beyitten ve sekiz meclisten oluşan eserde “Şi‘r-i Yûsuf” “Şi‘r-i Züleyha” gibi başlıklar taşıyan, kahramanların ağzından söylenen gazel parçaları bulunmaktadır.

Tek nüshası, İstanbul Üniversitesi TY.311’de kayıtlı bulunan ve istinsah tarihi ile müstensihine dair bir kaydın yer aldığı 84 varaklık bir mecmuadır.⁶²

1.3.1.3.8. Aydınoğlu Mehmed Beğ Nüshası (14. yy.)

Eser, Aydınoğlu Mehmed Bey’in isteği üzerine onun zamanında (1333-1340) Sâ’lebî’nin “Arâ’isi’l-mecâlis fi Kısasi’l-Enbiyâ” adlı eserinden, henüz adı bilinmeyen bir Türk yazarı tarafından yapılan tercümedir (Banarlı,1983: 113). Allah’a, dünyanın yaratılışına, peygamberlere ve onlarla ilgili şahıslara, hadiselere ait menkıbeleri içinde toplaması dolayısıyla Arap, İran ve Türk dinî yazarlarına fıkra, hikâye ve masal cinsinden ilk malzemeyi vermiştir (Kocatürk, 1964: 107).

Sade ve yalın bir dille Türkçeleştirilen bu eserin içerisinde “Kıssa-i Yûsuf” başlıklı bölümde hikâye işlenmektedir. Kısas-ı Enbiyâ’nın tespit edilebilen bir nüshası TDK El Yazması Eserler Kitaplığı veri tabanında A.145’te, bir başka nüshası da Bursa Ulu Cami Kitaplığı’nda 2474 numarada kayıtlıdır (Dolu, 1952: 423).

1.3.1.3.9. Hamdullah Hamdî’nin Yûsuf u Züleyhâ’sı (15. yy.)

XV. yüzyılın ikinci yarısında yazdığı mesnevileriyle tanınan Mehmed Hamdullah Hamdî, Fatih Sultan Mehmet’in hocalarından meşhur mutasavvıf Akşemseddin’in oğludur. Tezkire kitaplarında gazel konusunda bir şöhretinin bulunmadığı ifade edilir (Eyduran, 2009: 256; Eyduran, 2008: 51). Ancak mesnevi şairliği hemen hemen bütün Türk ve Avrupalı müellifler (Hammer, Gibb gibi)

⁶² Eser hakkında detaylı bilgi için. Bkz.Leylâ Karahan, *Erzurumlu Darîr Kıssa-i Yusuf Yusuf u Züleyha*, TDK Yayınları, Ankara 1994.

tarafından takdirle karşılanmıştır (Banarlı, 1983: 475). Nitekim bu övgünün yersiz olmadığı kaleme aldığı hamsesini oluşturan beş mesnevinin varlığı ile ortadadır. Hamsesi yanında kaleme aldığı ve kendisine asıl şöhreti kazandıran Yûsuf u Züleyha mesnevisi diğer mesnevilerinin üzerinde bir kıymete sahiptir. Anadolu sahası Türk Edebiyatı'nda edebî değer taşıyan ilk Yûsuf ve Zeliha hikâyesi, Hamdullah Hamdi'nin bahsettiğimiz eseridir (Öztürk, 2005: 50). Hamdî'nin eserine gelene kadar Yûsuf kıssasını manzum olarak kaleme alan şairlerin eserleri “anlatım bakımından pek sanatkârane değillerdi. Zaten bu eserleri yazarlar da ifade güzelliği ve üslûba önem vermiyorlar; halka dinî bilgi vermek, vaaz ve irşad etmek için bunları kaleme alıyorlardı. Söz güzelliği, vezin ve kafiye endişesi onlar için ikinci planda kalmıştır (Öztürk, 2005).”

Eserin emsallerinden temayüz etmesi, Hamdî'ye haklı bir şöhret kazandırmış, çok sayıda yazmaların, minyatürlü nüshaların meydana getirilmesini sağlamıştır.

Eserini H.897'de tamamlayan Hamdi, “ünlü tefsircilerin eserlerini gözönünde tutmuş, Kur'an'ın bu kıssa ile ilgili âyetlerini bölüm başlarına alarak, ayrıca Züleyha'ya da büyük yer ayırarak eserini meydana getirmiştir (Levend, 1968: 173).” Hamdî sebeb-i telif bölümünde Firdevsî ve Câmî'nin mesnevileri ayarında bir mesnevi kaleme alınmadığını ifade ederek eserini oluştururken Câmî'nin aynı isim ve mevzudaki eserinden etkilendiğini belirtmiştir (Hamdi, 1991: 50):

Salmıştım bu niyyete kur'a
Câmî'den erdi nagehan cur'a

Terceman oldu ba'zı tercemesi
Nazma germ oldu tab'umun hevesi

Kimisi terceme kimisi nazîr
Umaram ahir eyleye takdîr

6241 beyitten oluşan eser, yazılan Yûsuf u Züleyha mesnevileri içerisinde en hacimli olanlardan biridir. Şair, mesnevide hikâye boyunca, olayların gidişatını bozmayacak ve okuyucunun dikkatini dağıtmayacak tarzda "nükte", "pend",

“rivayet”, “hikâye-i münâsib”lere yer vermiş, bunlardan birtakım ahlaki sonuçlar çıkarmıştır (Onur, 1991: 19).

Lâtîfî, şair Zâtî’den duyduğunu ifade ederek Hamdî’nin mesnevisini bir ithafla Sultan II. Bayezid’e sunduğunu, ancak sultandan beklediği iltifatı görmediği için sultanı methettiği ithaf bölümünü çıkarıp, zamanındaki anlayışsızlıkları dile getirdiği bir bölümü eklediğini kaydetmektedir (İsen, 1999: 212).

Şairin eseri, kendisinden sonra yazılan Yûsuf u Züleyhalar üzerinde de etkili olmuş, şairler sebep-i telif bölümünde (Gubarî) veya mesnevi içinde (Şerîfî) Hamdî’nin mesnevisini anmışlardır. Riyazî tezkiresinde, Kemâlpaşazâde’nin “Hamdî’nin Yûsuf u Zelihâsı’nı evvelce görmüş olaydım, nazm-ı Yûsuf u Zeliha’dan dem vurmazdım.” dediğini aktarır (Bursalı Mehmet Tahir, C.2, 1972: 138).

Gelibolulu Mustafa Ali şairin müellif tarafından kaleme alınan nüshasını gördüğü ifade etmiş ve eserin “vilâyet-i Rûm’da nazm olunan kitâbların cümlesinden güzide” olduğunu belirtmiştir (Gelibolulu Mustafa Ali, 1997: 766).

Anadolu sahasında en çok meşhur olan ve yayılan bu mesnevinin yazma nüshalarının yurt dışındaki sayısı yirmi iki, yurt içinde çeşitli kütüphanelerdeki sayısı ise seksen altıdır.⁶³ Yurt içi ve yurt dışındaki elyazma eser kütüphanelerinde şimdilik tespit edilebilen eserin yüzden fazla nüshasının bulunması bu eserin halk üzerindeki etkisini göstermesi açısından önemlidir.

Yukarıda ismi geçen şairler dışında XV. yüzyıl ve sonrasında Türk edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ konulu manzum eser kaleme alan bazı şairleri yüzyıllara göre şöyle sıralamak mümkündür:⁶⁴

⁶³ Eser hakkında detaylı bilgi için bkz. Hamdî, *Yûsuf u Züleyha*, Haz. Naci Onur, Akçağ Yayınları. Ankara, 1991.

⁶⁴ Bu şairler ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Dolu, 1953: 175-299; Dolu, 1952: 419-445; Levend, 1967: 71-117; Şentürk-Kartal, 2013; Türkdoğan, 2008: 40-71, Bursalı Mehmed Tahir, 1972; Kocatürk, 1964; Banarlı, 1983; Mengi, 2002, Hayyampur, 1945.

1.3.1.3.10.1. 15. Yüzyıl:

1.3.1.3.10.1.1. Ahmedî

Tebrizli Ahmedî'nin hayatı, doğum ve ölüm tarihleri hakkında bilgiler, mevcut kaynaklarda hiç yok denecek kadar azdır. Eserlerindeki mevcut bilgilerden, onun XV. yüzyıl Akkoyunlular dönemi şairlerinden olduğu öğrenilmektedir. “Yûsuf ve Zelihâ”sı, 15. asırda Akkoyunlu Uzun Hasan'ın oğlu Yakup Han devrinde (M.1478–1490 Akkoyunluların Musullu boy beylerinden Halil Bey'in isteği üzerine kaleme alınmıştır. Eserin tek nüshası Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'nde Nr. 51'de bulunmaktadır (Şentürk-Kartal, 2013: 260). Şairin “Esrar-name” adlı bir başka eseri de vardır.⁶⁵

1.3.1.3.10.1.2. Şeyhoğlu Mustafa

Agâh Sırrı Levend, Tutmacı adında bir Türk şairinin kaleme aldığı, Anadolu, Azeri ve Çağatay Türkçesi izlerini taşıyan, Anadolu'da kaleme alındığı ve çağdaşı olan Şeyhoğlu Mustafa'yı üstat olarak zikrettiği “Gül ü Hüsrev” mesnevisinde geçtiğini ifade eder. (Levend, 1967: 98; 1960: 49).

1.3.1.3.10.1.3. Çâkerî Sinan

Sultan II. Beyazıd'ın emirlerindedir. Gerçek ismi “Sinan” olmasına rağmen bazı şiirlerinde “Yûsuf” ismini de kullanmıştır. Şairin eseri Milli Kütüphanede “06 Hk 2611” arşiv numarası ile kayıtlıdır. 169 yapraktan oluşmaktadır. Eser hezec bahrinin “mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün” kalıbı ile kaleme alınmıştır. 4208 beyitten oluşan eserin, 4203. beytinde H.900/M.1495'te yazıldığı beyan edilmiştir.⁶⁶ Ayrıca

⁶⁵ Bu şair ve eseri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Nihat Azamat, “Yeni Bir Ahmedî ve İki Eseri: Yusuf u Zeliha, Esrar-name Tercümesi”, *Osmanlı Araştırmaları VII-VIII*, 1988, s.347-364; Salih Kayık, *Tebrizli Ahmedî Yûsuf u Zelihâ (1b–35b İnceleme-Metin-Dizin)*, Marmara Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007; Ahmet Çeri, *Tebrizli Ahmedî'nin Yûsuf u Zelihâ İsimli Eseri (vr. 35b-70b) (İnceleme-Metin-Dizin)*, Marmara Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010; Gönül Ayan “Tebrizli Ahmedî ve Esrar-name İsimli Mesnevisi” *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları* Volume 2/3 Summer, 2007, ss. 101.

⁶⁶ Eser hakkında detaylı bilgi için bkz. Muhammet Nalbat, *15.yy Şairi Çâkerî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sı (Metin-İnceleme)*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2012.

müellifin “Leyla ile Mecnun” mesnevisinin de olduğu kaynaklarda ifade edilmektedir. (Bursalı Mehmed Tahir C.2, 1972: 79).

1.3.1.3.10.1.4. Abdü'l-Vahhâb

Agâh Sırrı ile H. Dolu'nun tasnifinde yer almayan eser, Şentürk-Kartal (2013)'ın edebiyat tarihinde zikredilmiştir. Eser Topkapı Müzesi Kitaplığı'nda H.813'te bulunmaktadır (Karatay, C.2, 1961: 100).

1.3.1.3.10.1.5. Kırmırlı Abdü'l-Mecid

Eserin adı Mûnisü'l-Uşşâk'tır. Keşfü'z-Zünûn'da eser için “Bu konuda yazılmış eserlerin en güzeli” ifadesi yer almaktadır (Karahan, 1994: 13). Eser bugüne kadar ele geçmemiştir (Şentürk-Kartal, 2013: 260).

1.3.1.3.10.1.6. Hatâyî

Safevi Devleti hükümdarı olan Şah İsmail olmayıp Yûsuf u Züleyha mesnevisi yazarıdır. Akkoyunlu hükümdarı Sultan Yakup zamanında yaşamış ve kaleme aldığı “Yûsuf u Züleyha” adlı eserini bu hükümdara ithaf etmiştir. Eserin 1478-1490 tarihleri arasında yazıldığı tahmin edilmektedir.⁶⁷1234 beyitten oluşan eser, aruzun “fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün” kalıbıyla yazılmıştır.

1.3.1.3.10.1.7. Dur Big

Eser, Farsça mensur bir Yûsuf kıssasından manzum olarak Çağatay Türkçesine tercüme edilmesiyle vücuda gelmiştir. H.812 /M. 1409-1410 yılında Belh şehrinde Sultan Şahrüh adına yazılmıştır. (Hayyampur, 1339: 98).

⁶⁷ Bu şair ve eseri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Recep Demir, *Hatâyî-i Tebrizî ve Mollâ Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevîleri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme (İnceleme-Metin)*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, Van, 2006; Muhammed Ali Terbiyet, *Dânişmendân-ı Azerbaycan*, Tahran, 1314; Hamit Araslı, “XV-XVI. Esrlerde Azerbaycan Edebiyatı”, *Azerbaycan Edebiyatı Tarihi*, Bakü, 1960; Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara, 1988; Ahmet Caferoğlu, “Azerbaycan Edebiyatı”, *Türk Dünyası Edebiyatı*, Haz. Halil Açıkgoz, Ankara, 1991.

1.3.1.3.10.1.8. Hâmidî

Eserin adı “Dâstân-ı Hazret-i Yûsuf Aleyhi’s-selâm ve Zelîhâ”dır. Eserde Belh şehri muhasara olduğu sıralarda H.874/M.1449 Farsça mensur bir Kıssa-i Yûsuf’tan Çağatay Türkçesine tercüme edildiği bildirilmektedir. Eser Hüseyin Baykara adına yazılmıştır (Demir, 2006: 29). Eser Topkapı Müzesi Kitaplığı’nda Revan Ktp. No: 832’de kayıtlıdır. Dür Big’in eserinin Hamidî’nin eseriyle olan benzerliği dolayısıyla bu iki eserin bir mesnevinin iki farklı varyantı olduğu iddia edilmektedir. (Öztürk, 2001: 23).

1.3.1.3.10.1.9. Bihiştî Ahmed Sinan

Sultan İkinci Bâyezid devri şâirlerinden olup “Karıştıranlı Süleyman Beyoğlu Bihiştî Ahmed Sinan” olarak da anılmaktadır (Levend, 1959:148). Acem şâirlerini örnek alarak beş hikâyeyi toplayıp ortaya koymuş olduğu hamsesiyle Osmanlı şâirleri arasında ilk defa bu usûlü kullanmasıyla tebarüz etmiştir:

Dedim hele ben cevab-ı hamse
Demedi bu dilde dahi kimse (Lâtîfî Tezkiresi, 1999: 131)

Günümüzde mevcut olmayan “Yûsuf u Zeliha” mesnevisi dışında hamsesini oluşturan diğer eserleri “Vâmık ve Azrâ”, “Leylâ ve Mecnûn”, “Hasan ve Nigâr” ve “Süheyl ve Nevbahar”dır (Bursalı Mehmet Tahir, C.2, 1972: 49).

1.3.1.3.10.1.10. Bekâî

Agâh Sırrı ile H. Dolu’nun tasnifinde yer almayan eser, Şentürk-Kartal (2013)’ın edebiyat tarihinde zikredilmiştir. Şairin eserinin herhangi bir nüshası günümüzde tespit edilememiştir (Şentürk-Kartal, 2013: 260).

1.3.1.3.10.2. 16. Yüzyıl

1.3.1.3.10.2.1. Kemâl Paşa-zâde

Yavuz döneminin meşhur şeyhülislamlarından olan şair, “Müftiyü’s-sakaleyn” lakabıyla maruftur. Çok çeşitli ilim ve fen dalında üç yüze yakın eser kaleme almıştır. Kemal Paşa-zâde’nin “Yûsuf u Zeliha” mesnevisi bu konuda yazılan eserlerin en ünlülerindedir. Aruzun “mefâîlün mefâîlün feûlün” vezniyle H.940/M.1533 yılında kaleme alınan eser, müellifin de ifade ettiği gibi 7777 beyitten oluşmaktadır.⁶⁸

1.3.1.3.10.2.2. Bursalı Celîlî

Agâh Sırrı Levend, Celîlî’yi Yûsuf u Zeliha mesnevisi yazan şairler arasında zikretmekte ve eserin fotokopisinin kendisinde olduğu ifade etmektedir (Levend, 1967: 99). Ancak Bursalı Mehmed Tahir Osmanlı Müellifleri’nde, Firdevsî’yle boy ölçüşebilecek çapta bir şair olduğunu söylediği Celîlî’nin şiirleri ve eserleri hakkında bilgi verirken Yûsuf u Zeliha mesnevisi olduğundan hiç söz etmemiştir (Bursalı Mehmet Tahir, C.2, 1975: 69). Yalnızca Beyani Tezkiresinde şairin böyle bir eser sahibi olduğu bilgi yer alır ancak bu bilginin de müstensih hatası olduğu iddia edilmektedir (Ayan, 1983: 15-45)⁶⁹

1.3.1.3.10.2.3. Likâî

Şentürk- Kartal’ın edebiyat tarihinde ve Levend’in tasnifinde yer alan şair, Lâtîfî’nin ifadesine göre garip yaratılışlıdır. Ahmedî’nin Yûsuf u Züleyha’sına nazire

⁶⁸ Şair ve eseri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Cahit Kavcar, “Kemal Paşa-zâde’nin şairliği ve Yûsuf u Züleyhâ’sı”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 1968, ss. 227-249; Agâh Sırrı Levend, “Kemal Paşa-zâde’nin Yûsuf u Züleyhâ’sı”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 1969, ss. 251-281; Mustafa Demirel, *Kemal Paşa-zâde’nin Yûsuf ve Zeliha’sı ve Dil Hususiyetleri*, İstanbul Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, İstanbul, 1979; Mustafa Demirel, *Kemal Paşa-zâde Yusuf u Züleyha, Seçmeler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1983.

⁶⁹ Şair hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Şevkiye Kazan, “Hâmidî-zâde Celîlî ve Gazelleri” *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 2/4 Fall, 2007*, ss. 466-494; Hüseyin Ayan, “Hamidî-zâde Celîlî”, *Türk Kültürü Araştırmaları*, c.17-21/ S.1-2, Ankara, 1983, ss.15-45,

yazıp Sultan II. Beyazid'e sunduğu ancak eseri kaleme alırken evliya menkıbelerinde yaptığı hatalardan dolayı sultanın “ehil olmayanın bu tür işlere girişmemesini” söyleyerek eseri ateşe attığı aktarılır (Latifi:1999:289). Şentürk'de Likâî'nin böyle bir eseri olduğuna dair çeşitli kaynaklarda kayıt olduğundan bahseder ancak eser günümüze ulaşmamıştır (Şentürk-Kartal, 2013: 366).

1.3.1.3.10.2.4. Nimetullâh

Agâh Sırrı Levend bu şairin eserinin varlığını Keşfü'z-zünûn'a dayandırarak kaydetmektedir. Osmanlı Müellifleri'nde şairin “Menâkib-i Emir Sultan”, “Risale-i Tâc ve Hırka” adlı iki eserinden bahsedilir ancak Yûsuf konulu herhangi bir eserden söz edilmemiştir (Bursalı Mehmed Tahir, C.1, 1975: 161). Eser günümüzde mevcut değildir (Şentürk-Kartal, 2013: 319).

1.3.1.3.10.2.5. Taşlıcalı Yahyâ

Bursalı M. Tahir, Yahya Bey'in, Muallim Naci'nin tespitiyle “Taşlıcalı” olduğunu aktarır. Şair, sipahi zümresindedir. Hamse sahibi olan şairin Yûsuf u Züleyha'sı hamsesini oluşturan mesnevilerden biridir. Eserin tenkitli metnine göre beyit sayısı 5179'dur. Aruzun “mefâîlün mefâîlün feûlün” vezniyle yazılmıştır. Müellif eserini vücuda getirirken kendinden önce kaleme alınan Yûsuf u Züleyhalardan etkilenmiştir. Özellikle Cami ve Hamdullah Hamdi'nin Yûsuf u Züleyhalarından etkilendiği, bu etkilenmeye ile beraber üslup, ahenk ve konunun tahkiye edilişi yönlerinden orijinal bir eser ortaya koyduğu ifade edilmektedir (Çavuşoğlu,1979). Eserin başında münacat, tevhid, na't, miraciye, Kanuni Sultan Süleyman Han övgüsü ve sebep-i telif yer alır, ardından aşktan bahseden bir girişle hikâyeye geçilir.⁷⁰

⁷⁰ Eser hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Çavuşoğlu, *Yahya Bey Yûsuf ve Zeliha*, Doçentlik Tezi, İÜEF Yayınları, İstanbul, 1979; Mediha Ayan, *Hamdullah Hamdi ile Taşlıcalı Yahya'nın Yûsuf ile Züleyha'larının Mukayesesi*, Ankara Üniversitesi Dili ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyat Bölümü, Mezuniyet Tezi, Ankara, 1945; Vasfi Mahir Kocatürk, *Taşlıcalı Yahya, Yusuf ile Zeliha*, İstanbul, 1944; Müjgân Çakır, “Yahyâ Bey'in Yûsuf ve Zeliha Mesnevisi”, *Diriliş, Ekim*,

1.3.1.3.10. 2.6. Karamanlı Kâmî Mehmed

Yavuz'un meşhur şeyhülislamlarından olan Zenbilli Ali Efendi'nin yeğeni olan şair, Molla Câmî'nin Yûsuf u Züleyhası'nı bazı ilavelerle nazmen tercüme ederek eserini oluşturmuştur. (Bursalı Mehmed Tahir, C.1, 1975: 195). Agâh Sırrı Levend şairin eserini Beyâni, Riyâzî, Kafzâde ve Keşfü'z-zünûn'a dayandırarak kaydeder (Levend, 1967: 99). Ancak eser, günümüzde mevcut değildir. Şairin kaleme aldığı beyitlerden olan

Güle gûş ettiremez yok yere bülbül inler
Varak-ı mihr ü vefâyı kim okur kim dinler

beyti atasözü hükmündedir.

1.3.1.3.10.2.7. Ziyâî Yûsuf Çelebi

Osmanlı Müellifleri'nde şairin Ispartalı olduğu H. 950 senesinde vefat ettiği kaydedilmiştir. Ayrıca aynı kaynakta şairin Yûsuf u Zelihası'ndan iki beyit de aktarılmıştır:

Çün ire akıla bir kâr-ı müşkil
Ki düşvâr ola andan kâr-ı âkil

İde aklına bir akli dahî yâr
Ki ola sehl ana ol kâr-ı düşvâr (Bursalı M. Tahir, C.2, 1975:

443)

Latîfi şairin Yûsuf u Zelihası'nın “güzel renkli söz ve ifadelerle oluşturulduğunu” ifade eder (Latîfi, 1999: 491). Eserin günümüzde mevcut değildir (Şentürk-Kartal, 2013: 366).

1975, s.22-37; Muhammet Nur Doğan, “Taşlıcalı Yahyâ'nın Yûsuf u Zelihâ'sında Şiirin Şiiri, *Eski Şiirin Bahçesinde*, Yelkenli Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 110-144.

1.3.1.3.10.2.8. Manastırlı Kadı Sinan

Agâh Sırrı Levend, Beyânî Tezkiresi'ne ve Keşfü'z-zünûn'a dayandırarak kaydeder (Levend, 1967: 99). Osmanlı Müellifleri'nde tek cümlede şairin Yusûf u Zelihası olduğu kaydedilir (Bursalı Mehmed Tahir, C.2, 1975: 138). Ancak günümüzde eserin nüshası mevcut değildir (Şentürk-Kartal, 2013: 366).

1.3.1.3.10.2.9. Gubârî (Abdurrahmân İbn-i Abdurrahmân)

Kaynaklarda “âlim, mutasavvıf, edip ve şair olduğu bilgisi” yer alan, İslam yazı sanatlarından olan “Gubar” olarak adlandırılan yazıda şöhret sahibi olması dolayısıyla bu mahlasla anılan şairin Yûsuf u Züleyha mesnevisi, Molla Câmî ve Hamdî'nin aynı isimdeki mesnevilerine nazire olarak yazılmış bir aşk mesnevisidir. Şair bu mesnevilere eleştirel yaklaşarak kendi “Yûsuf gibi güzel” bir mesnevi yazmayı amaçlayarak eserini kaleme almıştır. Eserin hazırlanan tenkitli metni 2106 beyittir. Aruzun “fâilâtün (feilâtün) mefâilün feilün (fa'lün)” vezninde yazılmıştır. Millî Kütüphane'de eserin üç nüshası bulunmaktadır.⁷¹

1.3.1.3.10.2.10. Halife

Diyarbakır'da dünyaya gelen şair, gezmeyi seven fitratı dolayısıyla Halep, Şam, İstanbul, Türkistan, Horasan gibi geniş bir coğrafyada seyahat etmiştir. Kaynaklarda üç dilde şiir söylediğini, “penc gence malik” ifadesiyle hamse sahibi olduğunu, Diyarbakır güzelliklerini anlattığı “Diyarbakır Şehrengizi” “Leylâ ve Mecnun, Hüsrev ü Şirin” adlı mesnevileri bulunduğunu ifade edilir (Levend, 1959: 299). Agâh Sırrı Levend, Halife'nin “Yûsuf u Züleyha” mesnevisi yazmış olduğunu Keşfü'z-zünûn'u kaynak göstererek ifade eder (Levend, 1967: 99). Ancak eserin nüshası günümüzde mevcut değildir (Şentürk-Kartal, 2013: 366).

⁷¹ Şair ve eseri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hasan Aktaş, *Abdurrahman Gubarî, Yûsuf u Züleyha*, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2006; Osman Ünlü, “Abdurrahman Gubarî Efendi ve Kıssa-i Yûsuf'u”, *Erciyes, Sayı: 333*, ss.16-20, 2005; İsmet Parmaksızoğlu, “Abdurrahman Gubarî'nin Hayatı ve Eserleri”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, S.2*, 1950, ss.347-356; Gönül Ayan, “Gubarî ve Yûsuf u Züleyhâ Mesnevisi”, *I. Akşehir Sempozyumu(16-18 Ekim 2003) Bildirisi*, ss.3-4.

1.3.1.3.10.2.11. Şikârî

Agâh Sırrı Levend, Şikârî'nin "Yûsuf u Züleyha" mesnevisi yazmış olduğunu Keşfü'z-zünûn'u kaynak göstererek ifade eder (Levend, 1967: 99). Ancak eserin nüshası günümüzde mevcut değildir (Şentürk-Kartal, 2013: 366).

1.3.1.3.10.2.12. Şerîfî

Aruzun "mefâ'ilün mefâ'ilün feûlün" kalıbıyla yazılan eserin yazılış tarihi H.986/ M.1578'dir. Eser, Londra British Library'de OR. 6240 numara ile kayıtlı olup 38 varak ve 1172 beyittir.⁷²

1.3.1.3.10.2.13. Manastırlı Celâl

II. Selim'in şehzadeliği döneminde musahibi olarak bulunan, şehzadenin padişah olması ile de onunla İstanbul'a gelen şair, yirmi yıl sultanın meclislerinde bulunmuştur (İpekten, 1996: 121). Güzel sesi ve yazısı ile tanınan şair kaynaklarda "Musâhip Celâl, Mîr-i Âlem Celâl Beg, Celâl Çelebi" gibi adlarla anılmıştır. Şiirlerinde "Celâl" ve "Celâlî" mahlasını kullanan şairin, "Hüsn-i Yûsuf" adlı eseri dışında Divanı, Manzum Şerh-i Avâmil, Sa'd u Sa'îd, Risâle-i Arûz adında eserleri bulunmaktadır.

Eser, her biri sevgilinin güzellik unsurlarını konu eden 29 gazelden oluşmaktadır. Bu 29 gazelde sevgilinin güzelliği ile ilgili 22 unsurdan bahsedilir. Hüsn-i Yûsuf'u diğer mesnevilerden farklı kılan yönü konunun işlendiği bölümde mesnevi nazım biçimi yerine 29 gazel yerleştirilmesidir. Manastırlı Celâl'in Hüsn-i

⁷² Şair ve eseri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Zuhâl Kültürel, "Şerîfî'nin Yûsuf u Zeliha Hikâyesi ve Dil Özellikleri" *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/7 Fall, 2009*; Zuhâl Kültürel, *Şerîfî Yûsuf u Zeliha (Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*, Bayrak Basımevi, İstanbul, 2001.

Yûsuf adlı eserinin bir nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Yazmaları nr:1872’de bulunmaktadır (Aksoyak, 2007)⁷³

1.3.1.3.10.3. 17. Yüzyıl

1.3.1.3.10.3.1. Bağdadlı Zihnî Abdü’l-delil

Asıl adı “Abdü’l-delil” olan şair Abdü’l-delîl Zihnî Efendi ve Zihnî-i Kadîm olarak bilinmektedir. Agâh Sırrı Levend şairin Yûsuf u Züleyha’sını Keşfü’z-zünun ile Riyazî Tezkiresi’ne dayandırarak aktarmıştır (Levend, 1967: 99).⁷⁴

1.3.1.3.10.3.2. Bursalı Hevâî Mustafa

Bursalı Mehmed Tahir, Bursalı Hevâî Mustafa’nın müretteb bir divanı, “Vamık u Azra” “Yûsuf u Zelihası” ve ayrıca “Gülistan ve Bostan”ı şerh eden bir eseri olduğundan söz eder. (Bursalı Mehmed Tahir, C.2, 1975: 140). Agâh Sırrı Levend de esere kaynak olarak Osmanlı Müellifleri’ni göstermiştir. Eser günümüzde mevcut değildir (Şentürk-Kartal, 2013: 366).

1.3.1.3.10.3.3. Halvetî

Agâh Sırrı Levend’in yaptığı tasnifte bu şaire yer vermemiştir. Asıl adı Ömer olan şair Manisalıdır. Keşfü’z-zünûn’da Câmî’nin “Yûsuf u Züleyhâsı”nı H. 1030/M.1620’de II. Osman (ö. 1031H./1622 M.) için Türkçeye tercüme ettiği belirtilmektedir (Kâtip Çelebi 2008: 4/1649).

1.3.1.3.10.3.4. Rif’atî Abdü’l-Hayy Çelebi

Bursalı Mehmet Tahir eserinde bir münacatının 3 beytine yer vererek “değerli bir şair olduğunu, yaklaşık H.1080’lerde vefat ettiğini, Yûsuf u Zeliha ile Leylî vü

⁷³ Şair ve eseri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İ. Hakkı, Aksoyak, “Manastırlı Celâl’in Hüsn-i Yûsuf Adlı Eseri” *Edebiyat ve Dil Yazıları Mustafa İsen’e Armağan* (Editörler: Ayşenur Külahoğlu, Süer Eker), Ankara, 2007.

⁷⁴ Eser hakkında detaylı bilgi için bkz. Ahmet Doğan, “Zihnî’nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevisi”, *Uluslararası Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Ordu Üniversitesi, 10-12 Mayıs 2012) Bildiriler Kitabı*, Ordu, 2012, ss. 109-125.

Mecnûn adlı manzumeleri olduğunu” kaydeder (Bursalı Mehmed Tahir C.2, 1975: 304). Agâh Sırrı Levend, Rıza Tezkiresi ile Osmanlı Müellifleri’ne dayandırarak şairin Yûsuf u Zeliha’sının var olduğunu aktarmıştır (Levend, 1967: 99). Eser günümüzde mevcut değildir.

1.3.1.3.10.3.5. Nurmammed Andelib

1710-1770 (veya 1660-1740) yılları arasında yaşadığı tahmin edilen şair, Türkmen olup Ürgençlidir. Burada gençliğinde “Gül” isminde bir kıza âşık olduğu ve bu sebeple şiirlerinde “Andelib” mahlası kullandığı söylenir (Tosun, 2012: 443) Şair Yûsuf u Züleyha mesnevisinde; isminin “Nurmammed Garip”, mahlasının “Andelib” olduğunu beyan eder. Çağatay Türkçesiyle kaleme aldığı “Yûsuf u Züleyhası”ndan başka “Leylâ-Mecnûn, Baba Rûşen, Sa’d-i Vakkâs, Oğuz-nâme, Zeyne’l-Arab, Melike-Mehriniger ve Nesîmî” adında manzum eserleri vardır (Tosun, 2012: 443). “Yûsuf ve Züleyha” mesnevisi 1904-1912 yılları arasında Taşkent, Semerkant, Buhara ve Kagan’da birçok kere basılmış ve yayımlanmıştır.⁷⁵

1.3.1.3.10.3.6. Şaban İbni Ebu İbni Ahmed

“Kasas-ı Yûsuf” adlı eserini Farsçadan 1688 senesinde tercüme etmiştir. Eserin bir nüshası Edirne’de Sultan II. Selim Kütüphanesinde. (Bursalı Mehmet Tahir, C.3, 1975: 187).

1.3.1.3.10.4. 18. Yüzyıl

1.3.1.3.10.4.1. Hevâî Abdurrahmân

İstanbulu olan şair, hac yolunda M.1710 senesinde vefat etmiştir. Osmanlı Müellifleri’nde mürettep “Divan”ı, “Vamık u Azra”sı ile “Yûsuf u Züleyha”sının olduğu ifade edilmiştir (Bursalı Mehmet Tahir c.2, 1975: 142). Eser günümüzde mevcut değildir.

⁷⁵ <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>; Özbek Edebiyatı I. Cilt, (Çev. E.Yaman, H.Özbay), Taşkent, 1966.

1.3.1.3.10.4.2. Köprülü-zâde Esad Paşa

Sadrazam Köprülü-zâde Fazıl Mustafa Paşa'nın oğlu olan şairin, devlet adamlığı yanında şairliği de vardır. Şiirlerinde “Es’ad”, “Hicrî”, “Haşim” gibi mahlaslar kullanan şairin “Terceme-i Yûsuf u Züleyha”sı günümüzde elde mevcuttur. İran edebiyatının önemli şairlerinden Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sından tercüme yoluyla yazılmış olup eserin mevcut olan tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Lâleli Bölümü 1697/1 numarada kayıtlı bulunmaktadır.⁷⁶

1.3.1.3.10.4.3. Ahmed Mürşidî

1689-1761 yılları arasında yaşamıştır. Bursalı Mehmet Tahir, onun “meşayih-i âşıkîn”den “Diyarbakir”li bir zat olduğunu söyler. Eserleri içinde en meşhur olanı “Ahmedîye”sidir (Bursalı Mehmet Tahir C.1, 1975: 33). Pend-name olarak da bilinen bu eseri dışında “Yûsuf u Zeliha” mesnevisi de vardır. Eser, aruzun “fâ'ilâtün fâ'ilâtün” vezniyle yazılmış 2590 beyitlik bir mesnevîdir.⁷⁷

1.3.1.3.10.4.4. Molla Hasan

Agah Sırrı Levend şairin eserini M. 1761 senesinde yazıldığını belirtir (Levend, 1967: 99). Eserde yalın dil kullanılmış, halk ağzına yer verilmiştir (Dolu, 1954: 297). Eserin nüshası İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi 894.35 yer numarası ile kayıtlıdır.

1.3.1.3.10.4.5. Kerküklü Mehmed Nevrûzî

Kerküklü olan şair (ö. H.1210/M.1795), “Yûsuf u Züleyha”sı ile tanınmaktadır. Eserin tamamı sekiz bin beyit dolaylarındadır. Eserde mesnevi nazım

⁷⁶ Şair ve hayatı hakkında detaylı bilgi için bkz. Öznur Tuba Akış, *Köprülü-zade Esad Paşa'nın Terceme-i Yusuf u Züleyha Adlı Eserinin Bilimsel Yayını İle Eserin Şekil ve Muhteva Bakımından İncelenmesi*, Mimar Sinan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2003.

⁷⁷ Şair ve eseri hakkında detaylı bilgi için bkz. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>

şekli dışında farklı nazım şekilleri de kullanılmıştır. İki cilt halinde tertip edilen “Yûsuf u Züleyha” adlı eserin Kerkük’te pek çok yazma nüshası bulunmaktadır.⁷⁸

1.3.1.3.10.4.6. Oflu Bilal Efendi

Eserlerinde “Bilal” mahlasını kullanan şair, Trabzon’un Of ilçesinin Paçan köyünden olduğunu “Kıssa-ı Yûsuf u Zeliha”sında kendisi ifade etmiştir. 1636 beyitten oluşan eserin temel nazım şekli olan mesnevi haricinde sık sık gazel ve kasidelere de yer verilmiştir. Eserde Yûsuf peygamberin hikayesinin anlatılması yanında yeri geldikçe nasihat kabilinden birtakım beyitler de vardır.⁷⁹

1.3.1.3.10.5. 19. Yüzyıl

1.3.1.3.10.5.1. Mehmed İzzet Paşa

Bursalı Mehmet Tahir eserinde, “fuzalâ-yı askeriyeden mütefennin bir zât” olarak tanımladığı Mehmet İzzet Paşa, eserini Molla Câmî’nin “Yûsuf u Züleyhası”nın manzum olarak tercüme ederek oluşturur (Bursalı Mehmet Tahir C.2, 1975: 187). Ancak eser yarım kalmıştır. Agâh Sırrı Levend eserin bir formasının basıldığını kaydeder (Levend, 1967: 99). Eserin nüshası Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, Manzum, No. 1172’de kayıtlıdır (Şanlı, 2010: 1335).⁸⁰

1.3.1.3.10.5.2. Ref’et

Tercüme niteliğinde olan eser “Tercüme-i Yûsuf u Züleyhâ” adıyla 1873’te İstanbul’da basılmıştır (Demir, 2006: 28).

⁷⁸ Şair ve eser hakkında deyatlı bilgi için bkz. Ata Terzibaşı, *Kerkük Şairleri C. 3*, Bağdat, 1998, ss.60-94; Çoban Hıdır Uluhan, *Muhammed Nevruzî Yûsuf u Züleyha: (İnceleme-Metin)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.

⁷⁹ Şair ve eser hakkında deyatlı bilgi için bkz. Muhammet Kuzubaş, *Kıssa-i Yûsuf u Zelihâ (Bilâl Efendi)*, Karadeniz Dergisi Yayınları, İstanbul,2010; Ahmed Câvid, *Hadika-i Vekâyi*, (Haz. Adnan Baycar), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998; Haşim Albayrak, *Oflu Hoca Kavramını Oluşturan Din Adamları*, Sahafklar Kitap Sarayı, İstanbul, 2008;

⁸⁰ Eser hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Müjgân Çakır, “Erzurum-Erzincan-Diyarbakır ve Kars Yollarında Bir Paşa: Âteş-zâde Mehmed İzzet ve Yûsuf u Züleyhâsı”, *IV. Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu*, Ankara, Van Gölü Havzası Sempozyumu (ed. Oktay Belli), Ankara 2011, ss. 393-396.

1.3.1.3.10.5.3. Tâ'ib

Burada bahsedilen Tâ'ib, 18. yy şairlerinden olan “Melikü’ş-şuarâ” unvanına sahip Osman-zâde Ahmed Tâ'ib değildir. Asıl adı “Mehmed Tahir” olan şair 19. yy şairlerinden olup Diyarbakırlıdır. Eserin istinsah tarihi 1871 olup 2488 beyittir. Eserin tek nüshası eserin transkripsiyonlu metnini hazırlayan Gönül Ayan’ın özel kitaplığında bulunmaktadır. Nüshasının tanıtıldığı makalede yer verilen gazellerin eserin ilk olarak tanıtımını yapan Halide Cemile Dolu’nun 1952 yılında yayınladığı “Yûsuf Hikayesi Hakkında Bir Kaç Söz ve Bazı Nüshalar” başlıklı makalesindeki gazellerle aynı olması ve Tâ'ib’in eserinin olay örgüsünün çalıştığımız nüshada yer alan hikaye ile aynı olması Tâ'ib’in “Yûsuf u Züleyha”sı olarak zikredilen eserin bizim üzerinde çalıştığımız eserin farklı bir nüshası olduğunu düşündürmüştür. Ancak araştırmacı söz konusu eserde, şairin yeri geldikçe “Tâ'ib” ya da vezin gereği “Tâ'ibi” mahlaslarını kullandığını ifade etmiştir (Ayan, 2005: 73-84). Bu durum ne metnimizde ne de diğer nüshalarda karşımıza çıkmayan bir durumdur. Bu durumun ortaya çıkması esere olan rağbetle açıklanabilir. Nüsha Eski Anadolu Türkçesi dil özellikleri taşımasına rağmen nüshaların istinsah tarihlerinin 19. yy kadar gelebilmesi eserin farklı yüzyıllarda okunduğu, farklı toplumların eserden istifade ettiklerini göstermektedir. “Asırlarca çok okunan, çok kopya edilen yazma eserler aynı zamanda elden ele gezmekten çok yıpranmışlardır, değişik müstensihlerin elinde yer yer kitapların içindeki kelimeler ve müellif adları değiştirilmiş(Öztürk, 2003: 144)” ya da müellif isimleri eserden silinerek “kaybolmuş ve anonimleşmiştir (Kocatürk, 1970: 144).” Gönül Ayan tarafından neşri gerçekleştirilen nüshada eserin yazarının Tâ'ib” şeklinde zikredilmesinin sebebi ifade edilen bu durum olabilir.

Tüm bu niteliklerin uzantısında eseri, çalıştığımız metne gerek olay dizisinin paralelliği, gerekse aynı beyitlerin tekrarı dolayısıyla farklı bir eser olarak değil, çalıştığımız metnin farklı bir nüshası olarak kabul ediyoruz.⁸¹

⁸¹ Şair ve eser hakkında detaylı bilgi için bkz. Gönül Ayan, “Tâ'ib ve Yûsuf u Züleyhası”, *Osmanlı Araştırmaları XXVI (Prof. Dr. Mehmet Çavuşoğlu'na Armağan II)*, İstanbul, 2005, ss. 73-84.

1.3.1.3.10.5.4. Süleyman Tevfik Bey (Özzorluoğlu)

1861 yılında İstanbul'da doğup 1939 İstanbul'da vefat eden Süleyman Tevfik (Özzorluoğlu), mabeyn kâtiplerinden Zorluzade Hacı (Aziz) Hüsnü Bey'in oğludur. Arapça, Farsça, Fransızca ve İtalyanca öğrenmiştir. Süleyman Tevfik, telif ve çeviri olarak farklı alanlarda birçok eser vermiş, üretken bir muharrir/mütercimdir. Şarin "Yûsuf u Züleyha" adlı eseri altı bölümden oluşmaktadır. Yâkub'un Ken'ân iline yerleşmesi ile başlayan hikâye Züleyha'nın vefatı ile son bulur. Eser mensür bir nitelikte kaleme alınmıştır. Eser doğrudan basılarak çoğaltılan ilk "Yûsuf ve Züleyhâ" kitabıdır (Koncu, 2013: 38-40).⁸²

1.3.1.3.11. Kısasü'l Enbiyalar ve Yûsuf Suresi Tefsirleri

Müstakil olarak Yûsuf ile Züleyha konusunu tema olarak alıp bu konuda eser kaleme alanlar yanında kaleme aldıkları eserlerde farklı temalarla beraber Yûsuf kıssasına yer verenler de vardır. Bu eserlerin başında "kısas-ı enbiya"lar gelmektedir. İlk olarak Arap ve Fars edebiyatında ortaya çıkan bu tür, kutsal kitaplarda adı geçen peygamberlerin yaşamlarını, gönderildikleri toplumla münasebetlerini ayet, hadis, kısas veya nüktelerle izah eden ve peygambere tabi olmayanların Tanrı tarafından cezalandırılışlarını anlatan eserlerdir. Bu türde ilk insan ve aynı zamanda ilk peygamber olan Hz. Âdem'den başlanarak son peygamber Hz. Muhammed'e kadar Kur'an'da adı geçen peygamberlerin hayatlarına yer verilir. Bu eserlerde Yûsuf kıssasına da yer ayrılarak hikaye Yûsuf Suresi ekseninde Hz.Yûsuf'un babası, kardeşleri ve Aziz'in karısı Züleyha üçgeninde başından geçen olaylar ele alınır. Bu türde yazılmış Salebî'nin "Kitâbu 'Arâ'isü'l-Mecâlis'i fi Kısâsü'l-Enbiyâ"⁸³ ile Kısâ'i'nin 9. yüzyılda yazdığı "Kısâsü'l-Enbiyâ"⁸³, Rabgûzî'nin 1311'de Çağatay Hanı Termaşir'in emiri Nasirü'd-din Tok Buga'nın emriyle yazdığı "Kısâsü'l-

⁸² Şair ve eser hakkında detaylı bilgi için bkz. Süleyman Tevfik, *Yûsuf u Züleyha*, Resimli Kitap Matbaası, 1331, İstanbul; Süleyman Tevfik, *Yûsuf u Züleyha*, Liya Kitap, İstanbul, 2013.

⁸³ Bu eserin Eski Anadolu Türkçesi döneminde yapılmış çevirileri bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Emine Yılmaz, Nurettin Demir, "Salebî'nin Kitâbu 'Arâ'isü'l-mecâlis'i fi Kısâsü'l-Enbiyâsının Anadolu Sahasında Yapılmış Çevirileri", *Journal of Turkish Studies, Cilt 33/II, Cem Dilçin Armağanı*, Yayına Hazırlayan Zehra Toska, Ankara, 2009, ss. 357-370.

Enbiyâ” ve Ahmet Cevdet Paşa’nın “Kısâsü’l-Enbiyâ ile Tevârih-i Hûlefâ”⁸⁴ adlı eserler örnek olarak gösterilebilir.

Yûsuf kıssasına temas eden bir diğer tür de Kur’an tefsirleridir. Sözlükte “açıklamak, beyan etmek” anlamındaki “fesr” kökünden türeyen, tefsîr; “açıklamak, ortaya çıkarmak, kelime veya sözdeki kapalılığı gidermek” anlamına gelmektedir (Birişik, 2011: 281-290). Kur’ân-ı Kerîm âyetlerini açıklamayı ve yorumlamayı ifade eden terim, Kur’an âyetlerini yorumlama ilmi ve bu alandaki eserlerin ortak adıdır.

Kur’an’ın on ikinci süresi Yûsuf Suresi’dir. Surede bulunan 111 ayetin 98 tanesi Hz. Yûsuf’un hayat hikâyesini konu edinmiştir. Bu türde eser kaleme alan müellifler, ayetleri açıklamanın yanında Hz. Yûsuf’un tarihî hayatına diğer kutsal kitaplarda anlatılan bazı olayları da dâhil ederek aktarmışlardır. Kur’an’ı bir bütün olarak ele alıp her süreyi açıklayan müfessirler yanında sadece Yûsuf suresinin tefsirini yazanlar da vardır. Bu eserlerde yalnızca bu surenin açıklamasının yer alması dolayısıyla Yûsuf’un hayatı detaylı bir şekilde ortaya konmuştur. Aşağıda ismi geçen eserler bu türdeki metinlere örnek olarak gösterilebilir:

- Sürûrî Mustafa Efendi (16. yy) Muslihüddin Tefsir-i Sure-i Yûsuf⁸⁵
- Muhammed b. İbrahim (16. yy) Kıssa-i Ziba Terceme-i Yûsuf ve Züleyha Benam-ı Ahsenü’l-Kasas
- Abdü’l-kerim Celvetî (17. yy) Tefsir-i Sûre-i Yûsuf⁸⁶
- Füsûs Şârihi Abdullah Bosnavî (17. yy) El-Burhanü’l-Celî fi harfî’s-Suhi an vecihî’l-âyeti fi hal-i Yûsuf⁸⁷
- Niyazî Muhammed Misrî (17. yy) Tefsir-i Sûre-i Yûsuf⁸⁸
- Çıkrıkçı-zâde Altıparmak Mehmed el-Üskübî (17. yy)

⁸⁴ Eser Mahir İz tarafından sadeleştirilerek yayımlanmıştır: Ahmed Cevdet, *Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hûlefâ*, Haz. Mahir İz, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1985.

⁸⁵ Bursalı Mehmed Tahir C.2, 1975: 310

⁸⁶ A.g.e. C.1, 1975: 54.

⁸⁷ A.g.e. C.1, 1975: 61.

⁸⁸ A.g.e. C.1, 1975: 163.

- Galatalı Muhammed Efendi (17. yy)⁸⁹
- Ya'kûb Afvî (18. yy) Neticetü't-Tefâsîr⁹⁰
- Ankaralı İsmail İbni Muhammed (18. yy) Keşfü'l Kerîm⁹¹
- Raif Efendi (19. yy) Tefsir-i Sure-i Yûsuf⁹²
- Giritli Sırrı Paşa, (19. yy) Tefsîr-i Sûre-i Yûsuf Aleyhisselâm⁹³
- Ali Muhammed (19. yy) Yûsuf Suresi Tefsiri⁹⁴
- Şemseddin Yeşil (20. yy) Sure-i Yûsuf'un Tefsiri
- Mahmud Sami Ramazanoğlu (21. yy) Hazret-i Yûsuf Aleyhisselâm⁹⁵
- Mustafa Necati Bursalı (21. yy) Peygamberler Güzeli Hazret-i Yûsuf Aleyhisselâm ve Züleyha⁹⁶

1.3.1.4. Yeni Türk Edebiyatında Hz. Yûsuf (A.s.)

Yûsuf kıssası Klasik Edebiyat yanında Yeni Türk Edebiyatı'nda da sıklıkla işlenegelen bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Tanzimat'tan günümüze kadar pek çok Türk şairi Yûsuf ile Züleyha hikâyesinin değişik özellik, motif, unsur, mazmun ve tiplerine göndermelerde bulunarak şiirlerini böyle bir kültürel arka plâna yaslama ihtiyacını duymuşlardır (Çetin, 2000). Kıssada söz konusu edilen motifler alıntılanmış, yinelenmiş, telmih ve işaretlerle göndermelerde bulunulmuş ve bazen de hikaye bambaşka bağlamlarda yeniden değerlendirilerek geçmişten günümüze kadar gelmiştir. Ziya Paşa terc-i bendinin peygamberlerin gönderildikleri toplumlar tarafından kendilerine uygulanan zulümleri anlattığı bölümde Ya'kûb ile Yûsuf'un birbirlerinden ayrılmasına temas edilmiştir:

⁸⁹ A.g.e. C.1, 1975: 319.

⁹⁰ A.g.e. C.1, 1975: 229.

⁹¹ A.g.e. C.1, 1975: 462.

⁹² A.g.e. C.1, 1975: 430.

⁹³ Eser Tahir Galip Seratlı tarafından sadeleştirilerek yayımlanmıştır: Giritli Sırrı Paşa, *Hikâyelerin En Güzeli, Ahşenü'l-Kasas, Güzeli İnsan Yusuf, Yusuf Sûresi Tefsiri*, Selis Kitaplar, İstanbul, 2005.

⁹⁴ Abdülbaki Gölpınarlı, *100 Soruda Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatler*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1969, s.165.

⁹⁵ Mahmud Sami Ramazanoğlu, *Hazret-i Yûsuf Aleyhisselâm*, Erkam Yayınları, İstanbul, 2014.

⁹⁶ Mustafa Necati Bursalı, *Peygamberler Güzeli Hazret-i Yûsuf Aleyhisselâm ve Züleyha*, Çelik Yayınları, İstanbul, 2010.

Yâkûb’u kıldı firkat-i ferzend eşkbâr,
Oldu cenâb-ı Yûsuf’a çâh-ı belâ makar (Ziya Paşa, 1987: 67)

Aynı şair, terc-i bendin farklı bir bendinde sabretmeyi tavsiye ederek Yûsuf’un sabrederek elde ettiği kazanımlar hatırlara getirmektedir:

Sabret siteme ister isen hüsn-i mükâfat,
Fikreyle ne zulmeylediler Yûsuf’a ihvan! (Ziya Paşa, 1987:

107)

Tanzimat Edebiyatı’nda eski edebiyat taraftarlarının önderi konumunda olan Mallim Naci “Hz. Yûsuf’un İstigasesi Yahut Zindandan Bir Sada” adlı şiirinde zindana düşmüş, biçare durumda kalmış bir kimsenin Allah’a yakarması ve içinde bulunduğu durumdan kurtulmak için O’ndan yardım istemesi, Yûsuf’un hayatında karşılığı olan ifadeler yer verilerek anlatılmıştır:

Etmeden sinemdeki imanı derdim çâk çâk
Eylese zindanı bari serdim çâk çâk
Oldu hunin gözyaşımın ruyi zerdim çâk çâk
Olsa haşa damenin çoktan ederdim çâk çâk
Yok mu bir lebbeyk ya Rab sad-hezaran ya Rabbi (Naci, 1999:

41)

Yeni Türk Edebiyatı’nda Yûsuf kıssasına temas ederek şiir yazan diğer şair, Servet-i Fünûn dergisinin yazı işlerine getirilerek fennî bir özellik taşıyan dergiyi bir edebiyat dergisine dönüştüren Tefvik Fikret’tir. Tefvik Fikret (1867-1915) Kıssas-ı Enbiya’dan bir epigrafla giriş yaparak “Kamis-i Yûsuf” adlı bir şiir kaleme almıştır. Şair bu şiirinde, kıssanın Mısır’dan Yûsuf’un gömleğinin babasına ulaşması ve onu gözüne sürer sürmez gözlerinin açılışı bölümüne yer verir. Yûsuf’un gömleğinin Ya’kûb’a ulaştırılmasını bir metafor olarak kullanan, “garpçı düşüncenin, meşrutiyetin ve II. Abdülhamid muhalefetinin temsilcilerinden biri olan şair, Yûsuf ve onun gömleği sembolüyle toplumun terakkî, Batı medeniyeti ve bilimi, evrensel kardeşlik gibi ilkelere dayalı meşrutiyet rejimi beklentilerini, Ya’kûp istiaresiyle de baskı, geri kalmışlık, cehalet gibi olumsuz kavramlar altında bunalan, adeta gözleri

kör olan, hayatiyetini kaybetme noktasına gelen, ama yine de geleceğe dair umudunu diri tutan, özlediği ideal yaşama düzenine olan ümidini kaybetmeyen toplumu vermek istemiştir (Çetin, 2000: 117).”

Beş Hececilerin başarılı şairlerinden biri olan Faruk Nafiz Çamlıbel (1898-1973), “Yûsuf” adlı bir dörtlüğünde, mahkum ve mahpus olmuş kimselerin zindanda kalışlarını ifade ederken “Yûsuf, rüya, zindan” kelimelerini kullanarak Yûsuf kıssasına telmihte bulunmuş ve zindanda kalanları Yûsuf’la özdeşleştirmiştir:

Gece zindanda Yûsuf, sıralanmış, yatıyor;
Yüzlerinden okurum sapsarı rüyalarını;
Kimi sehpâda görür kendini, çarmıhta kimi;
Ve ararlar yine zindandaki dünyâlarını! (Çamlıbel, 1969: 181)

Aynı şair, “Eller” adlı şiirinde Hz. Âdem, Hz. Yahya, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed’in isimlerini zikrederek insanın bir uzvu olan elin bu peygamberlerin hayatlarında sebep olduğunu olumlu ve olumsuz durumları ifade eder. Bu noktada ismini andığı diğer peygamber Hz. Yûsuf’tur. Şair şiirinde en fazla yer verdiği Yûsuf’u, elin Yûsuf’un hayatında oynadığı rol açısından değerlendirerek kardeşlerin kuyuya atmaları, bir kervanın gelip onu kuyudan çıkarması ve Zeliha’nın Yûsuf’un gömleğini parçalaması konularına temas eder:

Ne olur, Yûsuf’u on kardeş unutsaydı suda,
Sona erseydi serencâmı o gün bir kuyuda;
Ne olur, bâdiyeden Mısır’a giderken kervan;
Olmaz olsaydı o gün Yûsuf’a bir taht-ı revân.
Kırk asır yâdederiz yalnız onun bir şeyini:
Yûsuf’un parçalayıp âr u haya gömleğini,
Tepeden tırnağa fâşetti Zelîhâ’nın eli. (Çamlıbel, 1969: 72)

Arif Nihat Asya (1904-1975) “Zeliha” adlı bir rubaisinde sevgilisine olan aşkı ifade ederken Zeliha’nın Yûsuf’a olan aşkı akıllara getirerek kendi aşkı Zeliha’nın aşkıyla özdeşleştirir (Çetin, 2000: 123).

Garip akımının öncülerinden olan Orhan Veli Kanık (1914-1950) “Buğday” adlı şiirinde, Yûsuf’un Mısır’da hazinenin başına geçerek kıtlığın hüküm sürdüğü yıllarda halkına buğday dağıtması olayına telmihte bulunur:

Undan bize de pay, bize de pay.
Koşun. Buğday dağıtıyor Yûsuf.
Undan bize de pay, bize de pay,
Çökmeden sonu gelmeyen kûsuf. (Kanık, 1982: 14)

Arif Ay (1953-), "Hücre" adlı şiirinde, düşünce ve bu düşünce bağlamında gerçekleştirmeye çalıştıklarından dolayı yargılanıp hapse düşmüş birinin “hem ruh hâlini hem de fiziksel olarak yer aldığı hapisane ortamını Yûsuf’un hem kuyuda geçirdiği süre hem de hapislik hayatıyla aynileştirmeye çalışır (Çetin, 2000: 118).”

Mihriban Ersöz, bütünüyle kıssadan ilhamla ördüğü “Kıssa-yı Yûsuf” adlı metninde “saf aşkın, sevginin, şehvetin, günümüz kadınının yüzleştiği dramatik ve trajik olguların ve hayatın bilincine yansımış değişik görünümelerini izlenimler hâlinde sergilemiştir (Çetin, 2000: 127).”

Şiirini geleneksel olan ile yeniyi buluşturarak oluşturan Behçet Necatigil (1916-1979); ayrılık, hasret, bir kenarda bırakılıvermişlik, unutulmuşluk, evde kalmışlık algı ve duygularını, bunların doğurduğu mahzunluğu "Ayrılıklar II" adlı şiirinde Yûsuf’un kuyuya atılışı metaforuyla birleştirerek verir:

Kervanlar kalktı gitti.
Yûsuf kuyu köşesinde
Uyudu uyandı ah etti.
Yûsufçuk bahçesinde
Dala dayandı ah etti
Kervanlar kalktı gitti. (Necatigil, 2009: 28)

Aynı şair “Besinler” adlı şiirinde, kadınların dedikodu yapmaya meyillerini, Yûsuf’un gömleğinin yırtılması ve Mısırlı kadınların bunu aralarında konuşmalarını hatırlatarak ifade eder:

Kim getirdi Yûsuf’a bu sözü, Züleyha

Etek yırtık arkadan
Kadınlar, kadınsılar, konuşunuz
Susmak gururu besliyor. (Necatigil, 2009: 130)

Turgut Uyar (1927-1985) “Turnam Bir Devir Çalsak Felekten” adlı şiirinde âşık olduğu kızı ifade etmek maksadıyla tarihe mal olmuş meşhur âşıkları zikrederken Yûsuf ile Züleyha’yı da ihmal etmez:

Yûsuf’un Züleyhası vardı Turnam, bilirsin
Yanık Keremin Aslısı.
Benim de günlerimde, gecelerimde
Bekir Efendinin kızı. (Uyar, 2011: 46)

Arif Damar (1925-2010) 31 Ekim 1964’te, şair ve arkadaşları dönemin Basın Kanunu’nu protesto etmek maksadıyla Taksim Anıtı’na çiçek koymak isterler. Ancak polis engeliyle karşılaşır. Suçlandıkları konu ise ellerindeki çiçeklerdir (Kurdakul, 2003: 180). Şair bu olayı “31 Ekim 1964” başlıklı şiirde anlatır. Şair, suçlanmalarının yersiz oluşunu ellerinde bıçak, tabanca, tüfek olmaması ile ifade eder. Suçsuz oluşlarının bir diğer kanıtı da ellerinde kanlı gömleğin olmamasıdır. Kanlı gömlek Yûsuf’un kardeşleri tarafından kuyuya atılıp suçlarını gizlemek için başvurdukları bir çaredir. Şair kendi olayları ile Yûsuf’un gömleği arasında bağ kurmuştur:

Suç kanıtı karanfiller beyazdı
Savcı söyledi yazıcı yazdı
Kanlı bir gömlek değildi
Tüfek tabanca bıçak
Karanfildiler (Soysal, 2009: 356)

Necati Cumalı “Yûsuf” adlı dördünlüğünde kısa bir Yûsuf hikâyesi anlatır. Şair, Yûsuf’un kardeşleri tarafından kör bir kuyuya atıldığını ifade ettikten sonra Yûsuf’u al atlı birinin kurtarmasını beklemektedir:

Bozkırda bir kör kuyu,
Attılar kardeşleri.
Yetiş al atlı yetiş.
Kurtar güzel Yûsufu (Cumalı, 1983: 138).

Klâsik Türk edebiyatı hocalarından Cemal Kurnaz (1956-) “Yûsuf lar Geliyor Zindanlardan” adlı bir şiirinde, 1979 senesinin sosyal ve siyasal buhranı içinde “Yûsuf” imgesini ele alarak, onu “içinde bulunulan kötü ve olumsuz durumlarla yüklü karanlık çağı aydınlatacak umut neslini temsil eden gençliğin bir simgesi olarak değerlendirir (Çetin, 2000: 134).

Son dönem şairlerinden Nurullah Genç (1960-) “İhanet Etmedim Eylül” adlı şiirinde, sevgilinin gözlerinin müessir bir güce sahipliğini ifade eder. Kavuşma ve murat alma amacı güden “Züleyha bakışı”yla sevgiliyi temaşa eden şair, Züleyha’nın Yûsuf’u elde edememesi ve Yûsuf’un zindana düşmesi olaylarına telmihte bulunarak sevgiliden ayrı düşmesi anlatır:

Züleyha bakışıyla beni zindana sürüp
Yûsuf’tan alıkoyan felaket gözlerindi (Genç, 2016: 89).

Tuğrul Keskin (1960-) “Yûsuf ile Züleyha” adlı şiirinde tarihî kıssada baba oğul ilişkisine işaret eder. Şair bir baba olan Ya’kûb’un, oğlu olan Yûsuf’a karşı sevgisini, gülmeyen babalara örnek olarak gösterir:

Şımarık gömleğimin içinden
çıkırır yıkardım kendimi
gülmeyen babalara vermek için
bir oğulun sevgisini (Behramoğlu, 2001: 607)

Cemal Süreya (1931-1990) “Kişne Kirazı ve Göç, Mevsim” adlı şiirinde Yûsuf’un zindandan çıkıp hazinenin başına geçmesiyle kıtlık yılları için bir tedbir olarak ekin ektirmesini ve Zeliha’nın Yûsuf’un gömleğini yırtmasını konu edinmiştir:

Ben bir yük vagonunda açtım gözlerimi,
Firavunun ekinlerini yöneten Yûsuf da
Arkadan yırtılmış gömleğiyle
Kanatları dökülmüş kuşa benzerdi (Süreya, 2015: 81).

Ömer Erdem (1967-) “Fısıldayan Çalılık” adlı şiirinde, Yûsuf kıssasında zikredilen “rüya ve gömlek” motiflerine yer verilmiştir. Ancak bu motifler kıssada zikredildiği şekliyle değil, yeniden yaratma ile ortaya konulmuştur:

rüyalarını kardeşlerine söyleme
yıldızları sayma güneşi ve ayı sakın anma
...
sen toprağa göm gömleğini sessizce
...
sen rüyalarını kardeşlerine söyleme (Erdem, 2011: 50-51).

İstiklal Marşımızın şairi Mehmet Akif Ersoy Yûsuf kıssasına Yûsuf suresinden aldığı bir ayeti epigraf olarak kullanarak temas etmiştir. Ya’kûb’un oğullarına Yûsuf ile Bünyamin’i bulmalarını ve Allah’ın rahmetinden ümitlerini kesmemelerini ifade eden ayeti⁹⁷ ele alan şair; ümitsizliğe düşmeme, feryat etmek yerine çalışmak gibi temaları işleyen, “Atîyi karanlık görerek azmi bırakmak” dizesiyle başlayan şiiri kaleme almıştır.

Yûsuf kıssasının şiir yanında düz yazıda da işlendiği örnekleri vardır. Kamuran Şipal’ın “Buhûrumeryem” adlı sekiz hikâyeden oluşan hikâye kitabının ikinci hikâyesinin adı Hüsn-ü Yûsuf’tur. Bu hikâyede Yûsuf’un güzelliği üzerine tasavvufî yaklaşımlar söz konusu edilmiştir.⁹⁸

Ercüment Uçarı 1962’de çıkardığı şiir kitabının adını “Kuyuda Yûsuf” olarak belirlemiştir.⁹⁹ Türk şiirinin öncü şairlerinden Nazım Hikmet (1902-1963) “Yûsuf’la Menofis” adlı oyununda¹⁰⁰, Necip Tosun (1960-) “Kuyu” (1998) adlı hikâyesinde¹⁰¹, Rasim Özdenören (1940-) “Kuyu” (1999) adlı hikâye kitabında¹⁰², Nazan Bekiroğlu “Yûsuf ile Züleyha” adlı romanında¹⁰³ Yûsuf’un hikâyesinden yararlanmışlardır.

⁹⁷ Kur’an-ı Kerim, 12: 87.

⁹⁸ Kamuran Şipal, *Buhûrumeryem*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1971.

⁹⁹ Ercüment Uçarı, *Kuyuda Yûsuf*, Kişisel Yayınlar, 1962.

¹⁰⁰ Nazım Hikmet Ran, *Yûsuf’la Menofis*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007.

¹⁰¹ Necip Tosun, “Kuyu”, *Küller ve Uçurumlar*, İstanbul, 1998.

¹⁰² Rasim Özdenören, *Kuyu*, İz Yayınları, İstanbul, 2002.

¹⁰³ Nazan Bekiroğlu, *Yusuf ile Züleyha ‘Kalbin Üzerine Titreyen Hüzün’*, Timaş Yayınları,

1.3.2. Batı Edebiyatında Yûsuf

Doğu edebiyatlarında, İslamiyetin yayılması ve Kuran mesajının toplumlara tesiriyle Yûsuf hikayesinin müstakil eserlerle ortaya konduğu görülürken hikayenin farklı hacimlerde Tevrat, İncil ve Zebur'da da zikredilişi ve bu ilahi kitaplara inanan Batı toplumlarının da bu kıssaya ilgilerini uyandırmıştır.

Voltaire, Felsefe Sözlüğü'nde Yûsuf hikâyesinin kadim bir hikaye olduğunu vurgulayarak hikayenin eskiliğini “İlkçağ”a kadar götürür ve eserin kıymetini Yunan edebiyatı için önemli bir eser olan Odisse ile mukayese ederek ortaya koyar: “O bir merak ve edebiyat konusu olmak ele alınırsa, İlkçağ’ın bize kadar gelen en değerli anıtlarından biridir. Bütün Doğulu yazarlara örnek olmuştur. Homer’in Odisse’sinden daha dokunaklıdır. Affeden bir kahraman, insanı öç alandan daha çok duygulandırır. Bunda destan şiirlerinde olan anlatış, düğüm, tekrar tanıma, serüvenler, tabiatüstü olaylar birbirini kovalar (Çığ, 2006: 107).”

Ernest Renan hikayenin hem kadim oluşunu hem de yüzyıllar öncesinden gelmesine rağmen “eskimemiş” oluşunu şu şekilde aktarır: “Değil sadece en eski, belki bu ana kadar hiç eskimemiş roman... (Ertaylan, 1949: 211)”

Tolstoy “Sanat nedir?” sorusuna cevap ararken Dickens, Puşkin, Gogol gibi dünya edebiyatının önemli öykü yazarlarının eserlerinin Yûsuf kıssasının çok gerisinde kaldığını, sığ olduklarını ifade ederek hikayedeki evrensel değerlerin ve mesajların, hikayenin zaman, zemin ve mekandan bağımsız olarak eskimez oluşuna dikkat çeker:

Don Quijote gibi, Moliere’nin güldürüleri gibi, Dickens’in *Copperfield*’i ya da *Pickwick*’i gibi, Gogol’un, Puşkin’in öyküleri ya da Maupassant’ın kimi yapıtları gibi içerik yönünden bu tür içine sokulabilecek yapıtlar varsa da, aktardığı duygunun ayrıksılığı, zaman ve yere ilişkin birtakım ayrıntılara boğulmuş olmaları ve en önemlisi,

Güzel Yûsuf'un Kıssası gibi evrensel eski sanat yapıtlarıyla karşılaştırdıklarında sınıtıveren içerik sıklıkları nedeniyle bunların çoğu yalnızca o yapıtın yaratıldığı halk, hatta yalnızca o yapıtı yaratan yazarın mensubu olduğu özel çevre tarafından anlaşılabilir yapıtlardır. Yûsuf'u babalarından kıskanan kardeşlerinin onu tüccarlara satması; Pentefriev'in karısının delikanlıyı ayartmaya çalışması; yüksek makam ve mevkie ulaşan Yûsuf'un, en sevdiği kardeşi Bünyamin de içinde olmak üzere bütün kardeşlerini bağışlaması... Bütün bu duygular, bir Rus köylüsü, Çinli, Afrikalı, genç, yaşlı, çocuk, eğitilmiş, eğitimsiz... herkesin anlayabileceği duygulardır.; üstelik öykü öylesine tutumlulukla, öylesine ayrıntılardan arındırılarak yazılmıştır ki, öyküyü istediğiniz ülkeye, ortama aktarın, herkes tarafından anlaşılacak, herkesi etkileyecektir... Bundan dolayı da öykü herkesçe anlaşılacak, bütün halklardan, sınıflardan ve her yaşta insanı duygulandırmaktadır; gücünden bir şey yitirmeden günümüze dek ulaşmıştır ve her hâlde binlerce yıl yaşamaya devam edecektir (Tolstoy, 2007: 185).

Hikaye Batı edebiyatı için böylesi anlam ifade etmesi dolayısıyla ilk eserlerin erken dönemlerde ortaya çıktığı görülmektedir. Mesîhîler zamanında Tevrat'a dayanılarak yazılmış olan "Hayât-ı Asenat duht-i Bentefris" adlı bir hikâyeye Yûsuf hikâyesi olup Latin, Yunan, Süryanî dillerinde yazılı nüshaları bulunmaktadır (Dolu, 1952: 423).

Ertaylan, Yûsuf kıssasının iki tane İspanyolca tercümesi olduğu bilgisini vermektedir (Ertaylan, 1949: 211). Bunlardan birisi on beşinci yüzyılın ortalarında Ticknor adlı bir yazar tarafından tercümesi gerçekleştirilen "Poema de Jose" adlı roman türünde vücuda getirilen eserdir.¹⁰⁴ Diğerisi ise yazarı meçhul yine roman

¹⁰⁴ Eser hakkında detaylı bilgi için bkz. Gerard Wiegers, *Islamic Literature in Spanish and Aljamiado: Yça of Segovia (fl. 1450), His Antecedents and Successors*, Newyork, E.J.Brill Publishing, 1994.

hüviyeti arz eden “Layendas de Jose” adlı eserdir. Bu eserler dışında Batı edebiyatlarında 20. yy kadar kaleme alınan eserlerden bazıları şunlardır:¹⁰⁵

- Robert Aylett: *Ioseph or Pharoah’s Fauourite* (1623)
- Paul Jeremie Bitaube: *Joseph, en Neuf Chants* (1767)
- Joost van den Vondel – Joseph in Dothan (1640), Joseph in Egypt (1640)
- E. Miller: *The Life of Joseph* (1833)
- Anonim: *Joseph: The Hebrew Prince of Egypt* (1869)
- Joseph F. Flint: *In Potiphar’s House* (1890)
- George Lesly: *Joseph Reviv’d or The Twelve Last Chapters of Genesis Metaphrased* (1678),
- William Rose: *The History of Joseph* (1712),
- Isaac Cady: *A Tragedy Founded on The History of Joseph and His Brethren* (1808),
- Elizabeth Rowe: *The History of Joseph* (1815),
- Susskind Raschkow: *Yosef ve-Asnat* (1817),
- Eleanor Sherburne Reed Deane: *History of Joseph* (1852),
- John Eyre: *Story of Joseph and His Brethren* (1854)
- Jeremias Drexel: *Ioseph Aegypti Prorex* (1640),
- William Bolton: *Joseph’s Entertainment of His Bretheren* (1684),
- Anne Claude Philippe Caylus comte de: *Histoire de Joseph* (1757),
- John Macgowan: *Life of Joseph* (1771),
- George Lawson: *Lectures on The History of Joseph* (1807),
- T. H. Gallaudet: *The History of Joseph, for Children and Youth* (1834),
- *The Life of Jacob and His Son Joseph* (1836),
- Thornley Smith: *The History of Joseph* (1875),
- William M. Taylor: *Joseph The Prime-Minister* (1886)

¹⁰⁵ Eserler hakkında detaylı bilgi için bkz. Özkan Daşdemir, *Halk Hikâyesi Olarak Yusuf ile Züleyha*, Atatürk Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, Erzurum, 2012, ss. 46-52.

20. yy başlarında ve sonrasında konu üzerinde sayısız roman, hikâye yazılmış ve incelemeler gerçekleştirilmiştir (Ajaj, 2000). Bu çalışmaların bazıları Doğu edebiyatlarında ortaya çıkan Yûsuf kıssalarının Batı dillerine çevrilmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada en fazla ilgi gören eser, Fars edebiyatının en meşhur Yûsuf kıssası olan, Mollâ Câmî tarafından kaleme alınan mesnevidir. Bu mesnevi ile ilgili yapılan bazı tercümeleler şunlardır:

- A. Rogers, *The Book of Joseph and Zuleikha, Historical Romantic Persian Poem by Muliana Abdulrahman Jāmī*, trabs. into English verse, London, 1892 (Farsçadan İngilizceye)
- Charles F. Horne, *The Sacred Books and Early Literature of the East*, Parke, Austin, & Lipscomb, New York, 1917.
- David Pendlebury, *Jami, Yûsuf and Zulaikha: An Allegorical Romance*, Ed. and Trans., Octogan Press, London, 1980.
- Auguste Bricteaux. Djami, Youssouf et Zouleikha: Traduit pour la première fois du persan en français. Paris, 1927 (Farsçadan Fransızcaya)
- Ralph Thomas Hotchkin Grifrieth. Yûsuf and Zulaikha: A poem by Jami, London, 1882 (Farsçadan İngilizceye)
- Vicenz Edlem Von Rosenzweig. Joseph und Suleicha: Historisch-romantisches Gedicht, Wien, 1824 (Farsçadan Almancaya)
- Baron Ottokar de Schlechta Wssehrd. Jussuf und Suleicha: Romantisches heldengedicht, Wien, 1889 (Farsçadan Almancaya)
- Francesco Cimmino. Dal poema persiano Jusuf e Zuleicha di Mevlana Abderrahman Giami, Napoli, 1899 (Farsçadan İtalyancaya)

Fars edebiyatında nüshası mevcut olan ilk Yûsuf kıssası olan metin ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmıştır:

- M. Grünbaum, *Zu "Jussuf und Sulecha"*, in ZDMG, XLIII (1889), ss. 1-29.
- O. Schlechta-Wssehrd, *Jussuf und Suleicha. Romantisches Heldengedicht von Firdussi*, Vienna, 1889.

Keşmir edebiyatında Mahmûd Câmî tarafından yazılan Yûsuf hikayesi Karl Friedrich Burkhard tarafından Arap harfli metin ile metnin latinize edilmiş hali notlarla yayınlanmıştır:

- Karl Friedrich Burkhard, *Mahmûd Gâmî's Jûsuf Zulaikhâ, Romantisches Gedicht in Kashmîrî-Sprache*. In ZDMG 49,1895, ss. 422–469.

Doğu edebiyatlarında kaleme alınan Yûsuf kıssalarında işlenen temaların başında Yûsuf'un Aziz'in karısı ile olan münasebeti yer alır. İlahî kitaplarda da ifade edilen bu münasebet Tevrat'ta Potifar'ın karısının Yûsuf'a meyletmesi, Yûsuf'un elbisesinin Potifar'ın karısı tarafından arkadan yırtılması ve Yûsuf'un zindana girmesinden ibarettir. Doğu edebiyatlarında ise Yûsuf'un zindandan çıkıp maliye bakanı olması ve Potifar'ın karısı ile evlenmesi ile sonlanmaktadır. Tevrat'a göre ise Yûsuf'un zindandan çıktığında evlendiği kişi On kentinin kâhini Potifera'nın kızı Asenat'tır (Tevrat, Tekvin: 41-45). Yûsuf'un Asenat ile olan evliliği çok çeşitli araştırmalara konu edilmiştir:

- Mary Brodrick & P. L. Renouf, *The Life and Confession of Asenath, The Daughter of Pentephres of Heliopolis Narrating How The All-Beautiful Joseph Took Her to Wife*, P. Wellby, London, 1900.
- E. W. Brooks, *Joseph and Asenath: The Confession and Prayer of Asenath, Daughter of Pentephres the Priest*, Translations of Early Documents, London: 1918.
- M. Philonenko, *Joseph et As 'neth: Introduction, Texte critique, Traduction, et Notes Studia Post Biblica*, E. J. Brill, Leiden, 1968.
- Randall D. Chesnutt, "From Death to Life: Conversion in Joseph and Asenath", *Journal for the Study of the Pseudepigrapha Supplement Series, 16*, Sheffield Academic Press, Sheffield, 1995.

- Ross Shepard Kraemer, *When Aseneth Met Joseph. A Late Antique Tale of the Biblical Patriarch and his Egyptian Wife Reconsidered*, Oxford University Press, Oxford, 1998.
- Edgar W. Smith, *Joseph and Asenath and Early Christian Literature: A Contribution to the Corpus Hellenisticum Novi Testamenti*, Ph. D. Dissertation, Claremont Graduate School, 1974.
- V. Aptowitzer, "Asenath, the Wife of Joseph: A Haggadic Literary-Historical Study" *Hebrew Union College Annual*, 1924, ss.239-306.
- R. T. Beckwith, "The Solar Calendar of Joseph and Asenath: A Suggestion," *Journal for the Study of Judaism* 15, 1984, ss. 90-111.
- Christoph Burchard, "Zum Text von Joseph und Aseneth", *Journal for the Study of Judaism*, 1970, ss. 3-34.
- Gerhard Dellling, "Die Kunst des Gestaltens in Joseph und Aseneth", *Novum Testamentum* 26, 1984, ss. 1-42.
- Howard Clark Kee, "The Socio-Cultural Setting of Joseph and Aseneth", *New Testament Studies* 29, 1983, ss. 394-413.
- Richard I. Pervo, "Joseph and Asenath and the Greek Novel", *Society of Biblical Literature Seminar Paper Series*, Scholars Press, 1976, s.171-181.

Yûsuf'un Tevrat'ta ifade edilen evliliğinin yanında Potifar'ın karısıyla olan ilişkisi de bazı araştırmalarda irdelenmiştir:

- Joshua Levinson, "An-Other Woman: Joseph and Potiphar's Wife: Staging the Body Politic " *Jewish Bible Quarterly* 87, 1997 ss.269-301.

- Shalom Goldman, *The Wiles of Women/the Wiles of Men: Joseph and Potiphar's Wife in Ancient Near Eastern, Jewish, and Islamic Folklore*, State University of New York, 1995.

“Sonsuz etkiye sahip epik bir gereç (Szerb, 2008: 119)” olarak tanımlanan Yûsuf kıssası konulu Thomas Mann’ın “Joseph und Seine Brüder”¹⁰⁶ adlı eseri, Batı edebiyatında yukarıda ifade edilen eserler dışında ayrıca üzerinde durulması gereken bir eserdir. Dört ciltlik bir roman olan eserin Molla Câmî’nin Yûsuf u Züleyha mesnevisi etkisiyle kaleme alındığı iddia edilmektedir (Uç, 2006: 303). Yazarının Alman olması ve Molla Câmî’nin eserinden etkilenme beraber düşünüldüğünde eserin doğu-batı sentezi bir hüviyet arz ettiği söylenebilir. Yazarına Nobel Edebiyat Ödülü kazandıran roman, Tevrat’ta anlatılan öyküyü merkeze almış ve “maneviyattan uzak yetişen modern insana bir örnek sunmak amacıyla” yeniden yazılmıştır (Türkdoğan, 2008: 32). Ya‘kûb’un hikâyesini ile başlayan eserde, “İsrail ve oğullarının” hayatı etraflıca analiz edilir. Romanın kurgusu aynı zamanda tarih, kültür ve medeniyete dair zengin bir birikimi kucaklamaktadır. “Mann’ın bu kapsamlı çalışması, anahatlarıyla Tevrat ve Talmut ekseninde şekillenmekle beraber, Mısır, Babil ve Asur mitolojisinden ve dini- tarihi kıssalardan ve Kur’an’dan da geniş ölçüde beslenmiştir.”¹⁰⁷

Batı edebiyatında ortaya konan eserlerde Yûsuf kıssası kaynaklı motiflere yer verilen örnekler de vardır. Dante’nin İlahi Komedyası buna örnek olarak verilebilir. 14. yüzyılda kaleme alınan İlahi Komedya’nın Cehennem bölümünde şair, Cehenneme atılan ve atıldığından beri hiç bir zaman kımıldamayan iki kadından bahseder:

¹⁰⁶ Thomas Mann, *Joseph und Seine Brüder: 1. Cilt Die Geschichten Jaakobs* (1926-1930); 2. Cilt *Der Junge Joseph* (1931- 1932); 3. Cilt *Joseph in Ägypten* (1932- 1936), 4. Cilt *Joseph der Ernährer* (1940-1943). Eser Türkçeye çevrilmiştir: Thomas Mann, *Yusuf ve Kardeşleri*, Çev.Z. C. Arda, Hece Yayınları, Ankara, 2006.

¹⁰⁷ Eser hakkında detaylı bilgi için bkz. Celal Settari, *Züleyha’nın Aşk Derdi*, Çev. M. Kanar, İnsan Yayınları, İstanbul, 1998.

“Buraya atıldığımda buradaydılar” diye yanıt verdi, “Hiç kıpırdamadılar, sanırım sonsuza dek de kıpırdamazlar. Biri, Yûsuf’u haksız yere suçlayan kadın; öteki de Troyalı üçkâğıtçı, Yunan Sinon. İçin için yanıyorlar, leş kokulu duman salıyorlar (Dante, 1998: 250).”

Metin yoluyla sanat eserlerine konu olan Yûsuf kıssası, aynı zamanda resim türünde de verilen eserlere kaynaklık etmiştir. Özellikle Tevrat’ta hayatı hakkında pek çok detaya yer verilen Yûsuf’un hayatına dair sahneler farklı tarz ve üsluplarda ressamlar tarafından tablolaştırılmıştır. Bu tablolardan bazıları şunlardır: Claes Cornelisz Moeyaert, “Joseph Selling Grain in Egypt” (1650); Rembrant “Joseph Lifted from the Pit by His Brethren” (1639) “Jacob Blessing Joseph's Sons”, (1656) “Joseph accused by Potifar's Wife” (1656), “Joseph and Potiphar's Wife” (1634), “Joseph Waiting on His Two Fellow Prisoners” (1656); Jacopo Amigoni, “Joseph in the Pharaoh's Palace”; Leonart Bramer “Joseph and the Wife of Potiphar”; Abraham Bloemaert “Joseph and His Brothers in Egypt” (1600); Salomon de Bray “Joseph Receives His Father and Brothers in Egypt” (1655); Jan Victors “Joseph Recounting His Dreams”(1651); Jan Lievens “Jacob Receiving Joseph's Bloody Coat” (1640); Jan van Neck “Potiphar's Woman Accusing Joseph”; Follower of Carel Fabritius “Joseph and the Baker” gibi tablolar bu tür çalışmalara örnek olarak gösterilebilir.

1.4. KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA YÛSUF KISSASININ YANSIMALARI

Yûsuf u Züleyha hikayesi toplumun zevkle okuduğu eserlerden biridir. Türk edebiyatı ürünlerinin ilk olarak verildiği yüzyıllardan günümüze kadar uzanan hatta, konunun çok çeşitli yönleriyle işlendiği görülmektedir. Şâirler, şairlik kudretleri mukabilince muhayyilelerinde besledikleri hayalleri, çerçevesi İlâhi kaynaklarla çizilen bu kıssa ile meczederek nesiller boyu varlığını koruyarak asırları aşan eserleri vücuda getirmişlerdir.

Konunun Kur’an’dan alınması dolayısıyla dinî referanslı olması, kıssada söz konusu edilen birden fazla olayın her an herkesin başına gelebilecek hüviyette

olması, bu eserlerin hayatta karşılaşılabilecek problemlerle nasıl mücadele edileceğini göstermesi, insanlara nasihatlerde bulunması gibi nedenler hikayeye olan ilginin sebebini açıklayabilir. Toplumun bu ilgisinden bigâne kalmayan şairler de divanlarında, kaleme aldıkları mesnevilerde sıklıkla bu kıssaya telmihlerde bulunmuşlardır. Söz konusu telmihler bazen o kadar fazla yapılmıştır ki kaleme alınan eserler bazen muhtasar bir Yûsuf hikayesi arz edebilmektedir. Bu noktada Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî (1207-1273)'nin Mesnevî'si örnek olarak gösterilebilir. Mevlânâ eserinde birçok peygambere göndermelerde bulunmuştur. İbrahim (A.s.) (62) kere, Süleyman (A.s.) (70) kere, Davud (A.s.) (44) kere, İsa (A.s.) (85) kere, Musa (A.s.) (76) kere farklı hususiyetleri dolayısıyla anılan peygamberlerdir (Çelik, 2010:429). Ancak içlerinde Yûsuf (A.s.)'a yaptığı göndermeler sayısal olarak diğerlerinden fazla olmasıyla göze çarpmaktadır. Mevlânâ eserinde 103 ayrı yerde Yûsuf kıssasına telmihte bulunmuştur. Mesnevî'ye bütün bu telmihler noktasından bakılacak olursa; Hz. Yûsuf (A.s.)'ın gördüğü rüya¹⁰⁸, kardeşlerin Hz. Yûsuf (A.s.)'ı kuyuya atmaları, sonrasında kardeşlerin babalarını ikna etmek için kurt yalanını uydurmaları¹⁰⁹, Hz. Yûsuf (A.s.)'ın kuyudan kuyu başına gelen bir kervan tarafından çıkarılması¹¹⁰, Mısırlı kadınların Hz. Yûsuf (A.s.)'ın güzelliği karşısında ellerini kesmeleri¹¹¹, Ya'kûb (A.s.)'ın oğullarını Hz. Yûsuf (A.s.)'ı bulmaları için göndermesi¹¹², Hz. Yûsuf (A.s.)'ın Züleyha ile evliliğinden önce Hz. Yûsuf (A.s.)'ın duası ile Züleyha'nın eski güzelliğine kavuşması¹¹³ Hz. Ya'kûb'un gözlerinin Hz. Yûsuf (A.s.)'ın gömleğinin kokusundan açılması¹¹⁴ gibi Yûsuf hikayesinin ana temalarının pek çoğunu ihtiva ettiği görülebilir. Yine VI./XII. yüzyıl sonlarının büyük sûfi, şair ve yazarlarından olan Feridüddin Muhammed Attar'ın Mantıku't-Tayr adlı eserinde de Mesnevî'ye benzer bir durum söz konusudur. Müellif eserinde

¹⁰⁸ Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevî*, c. 3, Haz. Abdülbaki Gölpınarlı, İnkılap Yayınevi, İstanbul, s. 155.

¹⁰⁹ A.g.e. C.2 s.221-222.

¹¹⁰ A.g.e. C.1, s. 474; C.2 s. 200.

¹¹¹ A.g.e. C 3 s. 116.

¹¹² A.g.e. C.3 s.63.

¹¹³ A.g.e. C.6 s.198.

¹¹⁴ A.g.e. C.1 s. 360; C.4 s. 600.

Hz. Ya'kûb'un Hz.Yûsuf'a olan sevgisi¹¹⁵, Hz. Yûsuf'un kuyuya atılması¹¹⁶, Hz. Yûsuf'un pazarda satılması¹¹⁷, Hz. Yûsuf'un kardeşlerinin kıtlık zamanı Hz. Yûsuf'a gelerek buğday almaları¹¹⁸, Hz. Yûsuf'un Züleyha marifeti ile zindana atılarak sopa vurulması¹¹⁹, Mısır Azizi'nin Hz. Yûsuf'u satın alması ve nihayetinde Hz. Yûsuf'un kardeşlerinin huzuruna çıkarılması¹²⁰ gibi olaylara yer vermiştir. Bazı eserlerde ise Yûsuf'un hayatından bazı sahneler yer verilmiştir. 14. yy. sonlarında "Mehmed" adlı bir müellif tarafından kaleme alınan "İşk-name" adlı eserde de Hz. Yûsuf'un pazarda satılması ve alış-veriş sırasında insanların ona talip olmaları anlatılmıştır (Mehmed, 1965: 67).

Telmihler konusunda şairlerin divanları zengin bir hazinedir. Şairlerin divanlarında yer verdikleri göndermeler üst üste konduğunda yukarıda ifade edildiği gibi muhtasar bir Yûsuf hikaye vücuda gelebilir. Burada yalnızca Fuzûlî'nin divanı örnek olarak verilerek geçilecektir. Şair divanında, "Ken'an elinde oturan Ya'kub peygamber' in en küçük oğlu olan Yûsuf'a diğer on bir oğlundan daha fazla muhabbeti olması yüzünden kardeşlerinin kıskanarak Yûsuf'u bir kuyuya atmaları, Yûsuf'un oradan geçen bir kervan tarafından kurtarılarak Mısır'a gitmesi ve Mısır Azizine satılması, Aziz'in kansı Züleyha'nın çok güzel olan Yûsuf'a aşık olması, Züleyha'nın kendi eteğini yırtarak Yûsuf'a iftira etmesi, Yûsuf'un zindana atılması, sonra Aziz' in rüyasını tâbir ettiği için zindandan kurtarılması ve Mısır'a Aziz olması, Ya'kub'un Yûsuf'un ayrılığı ile ağlamaktan gözlerinin kör olması, Yûsuf'un gömleğini, babasının gözüne sürmesi için Mısıra gelen kardeşleri ile Ya'kub'a göndermesi ve Ya'kub'un gömlek gelmeden Yûsuf'un kokusunu duyması (Mazıoğlu, 1956:75)" hadiselerine telmihte bulunmuştur.

¹¹⁵ Feridüddin Attar, *Mantık'ut-Tayr*, Çeviren Yaşar Keçeci, Kırkambar Yayınları, İstanbul,1998, s. 97.

¹¹⁶ A.g.e. s.305.

¹¹⁷ A.g.e. s.231.

¹¹⁸ A.g.e. s.240.

¹¹⁹ A.g.e. s.274.

¹²⁰ A.g.e. s.346.

Şairler tarafından farklı çağrışımlara kapı aralamak maksadıyla Yûsuf kıssasına telmihlerde bulunulan bazı kavramlar şunlardır:

- **Yûsuf-i Hurşîd/Mihr**

Yûsuf-1 hurşîdi gerçi miske satmışdı felek
Mısr-1 gerdûnda bu gün oldu ‘azîz-i kâm-rân (Nev’i-zâde Atayî)¹²¹

Çâh-1 arza düşecek **Yûsuf-u mihr** oldu o dem
Mâh-1 Ya’ kub-u felek külbe-i ahzân-şekil (Hayâlî, 1945: 50)

Yûsuf-1 hurşîdden ayrılmagın Ya’ kub-1 çarh
Her gice çeşm-i Züleyha gibi olur jâle-bâr (Mesihî, 1995: 165)

Ben mâr-1 zülf-i **Yûsuf-1 hurşîd-çihreyem**
Çıkmakda mihr-veş bün-i çâhumdan âfitâb (Fehîm-i Kadîm, 1991:
324)

Mâlik-i sermâye-i şevk-1 Zülehyâ ol hemân
Bir **meh-i Yûsuf-cemâle** müşterî olmak nedür (Fehîm-i Kadîm, 1991:
426)

- **Yûsuf-1 Ken’ân**

Bir kul oğlunu gönül şehrine sultân ettim
Mısr idi pâdişehin **Yûsuf-i Ken’ân** ettim (Fuzulî) (Tarlan, C.2, 1985:
231)

Terâzûya urulsa nûr-1 hüsnün
Gelürsin **Yûsuf-1 Ken’ândan** artuk (Amrî, 1979: 88)

Pîrehenden ki görindi ruh-1 nûr-efşânı
Çıkdı şan çehde iken **Yûsuf-1 Kenân-şekil** (Amrî, 1979: 102)

Gehî kan yaş akar Ya’ kûb gözinden
Geh olur **Yûsuf-1 Ken’ân-1 ‘ışkdur** (Yûnus Emre)¹²²

Vasluna rişte-i cân ile hâridâr oldum
Kıssa-i pire-zen-ü **Yûsuf -u Ken’ân-şekil** (Hayâlî, 1945: 50)

¹²¹ <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10637,nevi-zade-atayipdf.pdf>

¹²² <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10663,metinpdf.pdf?0> Çevrimiçi 15.12.2015 Saat 21.20

Gün yüzünle Mısr-ı hüsnün **Yûsuf-ı Ken'ânı** sen
Hâtem-i la' lünle hûbânun Süleymân hânı sen (Şâhî, 1999: 71)

Yaşlar yirine kan akıdan beyt-i hazende
Ya' kûb bigi ey **Yûsuf-ı Ken' anum** unutma (Şâhî, 1999: 84)

Zülfün ucıyla inüb çâh-ı zenahdânuna âh
Bendile anda niçe Yûsuf-ı Kenan görünür (Abdî, 1936: 192)

Çâh-ı zekan ki mahbes-i Mısr-ı cemâldür
Bir çâhdur ki **Yûsuf-ı Ken' ân** esîridür (Helâkî, 1982: 87)

- **Yûsuf-ı Sâni**

Bu gün o **Yûsuf-ı sâni** iner terâzûdan
Metâ'-ı vasla anuñçün ağır bahâ ister (Nev'i-zâde Atâyî)¹²³

Nazîrûn bulunur mı bir dahi ey **Yûsuf-ı sâni**
'Atâyî-veş meded cân virürüz bâzârı görsünler (Nev'i-zâde Atâyî)¹²⁴

Beni kul etdi ' aşkına bugün bir şâh-ı Ken' ânî
Mübârek ismidür Ya' kûb ü kendü **Yûsuf-u sâni** (Hayâlî, 1945: 425)

Diye vilâyet-i Mısrın gürûh-ı a' yânı
Cemâl-ı şâhid-i hulkına **Yûsuf-ı sâni** (Cevrî, 1981: 176)

Hatunla baş koşup zülfün gelüp ey **Yûsuf-ı sâni**
Gönül mısırında sultân oldı ' abbâsî ' alemlerle (Helâkî, 1982: 165)

Ey **Yûsuf-ı sâni** gel otur cân gibi tende
Tenhâ koma Ya' kûb-ı dili beyt-i hazende (Mesîhî, 1995: 274)

Zamâne Yûsuf-ı Mısrîyi satdı ise ne gam
Yirine geldi senün gibi **Yûsuf-ı sâni** (Nev'î, 1977: 146)

Ayun on dördine benzer birinün yüzi hemân
Biri bir **Yûsuf-ı sânidür** odur cân-ı cihân (Taşlıcalı Yahya, 1977: 205)

- **Yûsuf-ı gül-çehre**

¹²³ <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10637,nevi-zade-atayipdf.pdf?0> Çevrimiçi 15.12.2015 Saat 21.20

¹²⁴ <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10637,nevi-zade-atayipdf.pdf?0> Çevrimiçi 15.12.2015 Saat 21.20

Yan bassa ger ol **Yûsuf-1 gül-çehreye** agyâr
Mânend-i terâzû kefini pür-derem eyle (Nev'i-zâde Atâyî)¹²⁵

El degül cân paralardı gabgabı nârencine
Yûsuf-u gül-çihremi ' arz-ı Züleyhâ eylesem (Hayâlî, 1945: 271)

Yûsuf-1 gül-çihre çok ammâ ki ben kul olduğum
Mısr-ı hüsn içre 'azîz ü kâmrânımdur benüm (Helâkî, 1982: 144)

Ey **Yûsuf-1 gül-çihre** cemâlünle tecellî
Kim olmadı bir kimse temâşâsına mâlik (Nev'î, 1977: 385)

Malik-i hüsn ü beha **Yûsuf-1 gül-çihrelerin**
Ruhuna hat gelicek ipligi pâzâra çıkar (Rüşdî)(İsmail Belîğ, 1985:
155)

- **Yûsuf-1 gül**

Bahâr tâciri Mısr-i çemen ganîlerine
Bıraktı **Yûsuf-i gül** arz eyleyip gavgâ (Fuzûlî)¹²⁶

Gül Yûsufunun eteği niçin bu kadar parçalanmıştır; bilir misin? Aşk
(hava) Züleyhasının cefalarını gördüğü için (Fuzûlî)(Tarlan, 1950:
52)

Hüsn-i ta' bîr-i lafz-ı rengînüm
Yûsuf-1 gül 'ızâr-ı ma'nîdür (Cevrî, 1981: 210)

Gelince **Yûsuf-1 gül** intizâr-ı hasretten
Agardı dîde-i Ya' kûb gibi her jâle (Mesîhî, 1995: 34)

Kana boyandı çü **gül Yûsufunun** pireheni
Gözi ag eyledi Ya' kûb gibi yâsemeni (Mesîhî, 1995: 278)

- **Zindan**

Yûsuf ile çâha inen terâziye altın uran
Kafesini basaduran Mısr'ın ıssı sultan benim (Yûnus Emre, 1977: 58)

¹²⁵ <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10637,nevi-zade-atayipdf.pdf?0> Çevrimiçi 15.12.2015 Saat 21.20

¹²⁶ *Fuzûlî Divanı*, Kaside der Tevhid-i Hazret-i Bâri

Çemen bezmine revnak vermeğe gül gonceden çıktı
Müzeyyen kılmak için Mısr'ı Yûsuf çıktı **zindândan** (Fuzûlî)¹²⁷

Dil zenahdâna eger düşdi te'essüf kılma
Dutalum Yûsuf idi hak ana **zindân** yazmış (Kadı Burhanettin, 1980:

266)

- **Yûsuf-cemâl**

Dün gice gördüm yatur koynumda ol **Yûsuf-cemâl**
Bu düşün zevkîm kişi yâ Rab nice tabîr ide (Amrî, 1979: 140)

Hasret-i zülf ü zenahdânunla ey **Yûsuf-cemâl**
Rişte-i cân gönlüme bend ü cihân zindan olur (Amrî, 1979: 69)

Ey **Yûsuf-u cemâl** dem-âlûde olalı
Pirâhenün ' alâmeti çeşm-i pederdedür (Hayâlî, 1945: 141)

Cemâl-i Yûsuf için yaralandı ise eller
Benüm nigârüm için başlar gider elden (Hayâlî, 1945: 337)

Hasretinden sen şacı reyhânun ey **Yûsuf-cemâl**
Yâseminün gözleri Ya' kûb-veş oldu sefid (Mesîhî, 1995: 139)

- **Yûsuf-likâ**

Stanbul ol şeh-i **Yûsuf-likâsuz**
Hemân üstü açuk zindâna benzer (Hayâlî, 1945: 56)

Virdi revâc-ı hüsn ü bahâ dil-rübâlara
El virmez oldu nakd-ı dil ü cân gedâlara
Kimdür ki müşterî geçe **Yûsuf-likâlara** (Cevrî, 1981: 362)

- **Yûsuf-sûret**

Nakşını **sûret-i Yûsufda** iderdi tasvîr
Şâhid-i hulk-ı dil-ârâsını görse Bihzâd (Cevrî, 1981: 92)

Kilk-i kudret nakş-ı hüsnün evvelâ
Sûret-i Yûsufda tahrîr eylemiş (Şâhî, 1999: 41)

¹²⁷ *Fuzûlî Divanı*, Kasîde der Hakk-i İbrâhim Beg.

- **Külbe-i Ahzân/ Beyt-i(ü'l) Hazen/Ahzen**

Çâh-ı arza düşecek Yûsuf-u mihr oldu o dem
Mâh-ı Ya' kub-u felek **külbe-i ahzân**-şekil (Hayâlî, 1945: 50)

Yaşlar yirine kan akıdan **beyt-i hazende**
Ya' kûb bigi ey Yûsuf-ı Ken' anum unutma (Şâhî, 1999: 84)

Ten-i hakiden iste ruh-ı pâki her dem ey Yahyâ
Visâli kıssasını Yûsufun **beytü'l-hazenden** sor (Taşlıcalı Yahya, 1977: 364)

- **Yûsuf-ı Hüsn**

Dögünsem n'ola taşlarla bugün ol **Yûsuf-u hüsnün**
Kefine kim direm korsa terâzu-vâr mâ'ildür (Hayâlî, 1945: 123)

Dil-i pür-âteş-i uşşâktır çünkim harîdârı
Nola ol **Yûsuf-ı hüsnün** olursa germ bâzârı (Şeyhülislam Bahâyî)(Tolasa, 1979: 226)

Bâzâr-ı belâda müşterî oldu bu cân
Bir **Yûsuf-i hüsn**e bî-ser ü bî-sâmân (Şeyhülislam Bahâyî) (Tolasa, 1979: 236)

Sürhî-i dide-i Ya' kûb-ı dil iy **Yûsuf-ı hüsn**
Fikr-i pirâhen-i âlûde-be-hûnundandır (Şeyhülislam Esad, 1997: 207)

- **Yûsuf-ı Mısr**

Kul imiş bir boyu âzâde efendi sevdüm
Korkaram **Yûsuf-u Mısrî** gibi bâzâra düşe (Hayâlî, 1945: 358)

Söylenmez oldı **Yûsuf-ı Mısrî** hikâyeti
Bu hüsn-i bî-misâl ile sensin bu gün mesel (Cevrî, 1981: 241)

Satardı **Yûsuf-ı Mısr** olsa bir dilim nâna
Biri birini bu kaht-ı keremde ihvânı (Nev'i-zâde Atâyî)¹²⁸

Ehl yanında terâzidan iner şol hûb kim
Yûsuf-ı Mısrî gibi kendözini ağır tutar (Mesihî, 1995: 146)

¹²⁸ <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10637.nevi-zade-atayipdf.pdf?0> Çevrimiçi 15.12.2015 Saat 21.20

Sen **Yûsuf-1 Mısrî** vü banadur zenâhun çâh
Yûsufıġı pes çâh ile kılalum efendi (Kadı Burhanettin, 1980: 125)

- **Yûsuf -1 vakt/zaman/devran**

Salsa çâh-1 hasede ger bizi ihvân-1 vefâ
Yûsuf-u vakt olub mihnet-i çâhı çekelüm (Hayâlî, 1945: 277)

Sen **Yûsuf-1 devrânsın** u Ya' kûbı zemân ben
Pirâhenünün tıybını Ya' kûba irişdür (Kadı Burhanettin, 1980: 306)

Ey **Yûsuf-1 zamân** bize kızlıkta kıl meded
Mâhî gibi cihân biri birin yemek umar (Taşlıcalı Yahyâ, 1977: 106)

Ger binde birini yazam ey **Yûsuf-1 zamân**
Yazmakda vasf-1 hüsnüni aciz kalam senün (Taşlıcalı Yahyâ, 1977:
426)

- **Züleyhâ-yı Zamân**

Dilbere mâ'il olan merd gerek bü'l-hevesâ
Her **Züleyhâ-yı zamâna** gam-ı Yûsuf ne belâ (Fehîm-i Kadîm, 1991:
310)

Mâ'il deġiliz vasl-ı **Zelihâ-yı zamâna**
Yûsuf gibi üftâde-i peygûle-i çâhız (Şeyhülislam Esad, 1997: 220)

Züleyhâ-yı cihândan çekdi dâmen Yûsuf-ı Nâbî¹²⁹

- **Yûsuf-1 Cân**

Ya' kûb-1 dilün gözlerin ey **Yûsuf-1 cânım**
Rahm eyle hemân di açayın pirehenümle (Şâhî, 1999: 84)

Nefsün cefâlarından **cân Yûsufuna** gam yok
Olur ' Azizi Mısrın çâh-1 belâda yatmaz (Hayâlî, 1945: 201)

- **Yûsuf'un Gömleġi**

Peder-i dil-i hazînün gözin ag idüp te'essüf
Ne içün boyandı kana ' acaba **kamîs-i Yûsuf** (Mesîhî, 1995: 194)

¹²⁹ Urfalı şair Nâbî'nin vefatı üzerine yazılan tarih mısraıdır (Nabi, 1996: 39).

Ak sancak kıldı Istanbulu rûşen nitekim
Dîde-i Ya' kûbu açdı **Yûsufun pirâheni** (Hayâlî, 1945: 430)

Sensiz ey **Yûsuf-ı gül-pîrehenim** câme-i ten
Zahmurur cismime pirâhen-i mesmûm gibi (Nedim, 1951: 346)

Seyr-i gülşen eylese gönlekçek ol nâzûk-beden
Gonca-veş çâk eyler idi **Yûsuf-ı gül pîrehen** (Helâkî, 1982: 29)

- **Hayâl Yûsufu**

Sa' âdet Mısırınun sultânısın gün gibi rûşensin
Hayâlün Yûsuf'una mesken olmuş tîre çâhem ben (Hayâlî, 1945: 312)

Oldı Ya'kûb-ı câna mûnis-i rûh
Fikr-ı Yûsuf la zikr-i yâ esefâ (Helâkî, 1982: 43)

Yûsufistân-ı hayâl olmayacak vasfında
Neyle ma' mûr ola hâtır denilen beyt-i hazen (Nedim, 1951: 8)

2. BÖLÜM
ESERİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

2.1. Adı

Eserin adına metin içinde iki kez yer verilmiştir. Eser klasik manada bir Yûsuf u Züleyha metnidir. Ancak metnimizden önce ya da sonra kaleme alınan eserlerin adlandırılması ya “Kıssa-i Yûsuf” şeklinde olup yalnızca Yûsuf’un ismi zikredilmiş ya da Yûsuf’un ve Züleyha’nın isimleri zikredilerek iki kahramanlı bir adlandırma yoluna gidilmiştir. Eserimizin adında metinde geçen iki kahramanın adı zikredilmiş olmasına karşın diğerlerinden farklı olarak baba olan Ya’kûb ile oğul olan Yûsuf’un adları zikredilmiştir: Hazā Hikāyet-i Ya’kûb u Yûsuf ‘Aleyhi’sselām. Bu adlandırmanın sebebi konunun işlendiği bölümde çok fazla detaya yer verilmeden Ya’kûb’un, devamında ise ayrıntılarıyla Yûsuf’un hikayesine yer verilmesidir.

Eserin adı, ilk olarak “2a” numaralı sayfanın üst tarafında bir kısmı silik olmakla beraber kırmızı kalemle yazılmıştır. Kırmızı kalemin metinde yalnızca burada kullanılmış olması, yazılan bu başlığın yazı karakteri açısından bütün metinle bir bütünlük arz etmemesi başlığın sonradan yazıldığını akıllara getirmektedir.

Eser adının geçtiği ikinci yer ise kırmızı kalemle yazılan başlığın hemen altındaki 2a/120 numaralı beyittir. Burada “Hazā Hikāyet-i Ya’kûb u Yûsuf ‘Aleyhi’sselām” ibaresine yer verilmiştir. Kırmızı kalemin sonradan kullanılmış olmasından hareketle 120. beyitte geçen ifadenin ilk olarak yazılan başlık olduğu düşünülmektedir. Bu düşüncenin sebebi bu başlığın yazı karakterinin metnin bütününde kullanılan yazı karakteriyle gösterdiği uygunluktur.

Bu başlıklar dışında, eserin konusunu okuyucuya veya dinleyicilere hatırlatacak “Yûsuf’un destanı”, “Kıssa-ı Yûsuf” “Destân-ı Yûsuf” gibi ibarelere yer verilmiştir:

Dilërem-ki **Yûsuf’uñ destânın**
Naşîb eyle diye[yi]m gülsitânın (3)

Yahūdîler nizâ’ itdiler ‘Ömer’le
Didiler **kışsa-i Yûsuf’dur** evlâ (30)

Hazā **destān-ı Yūsuf**
Bu destān **Yūsuf'ın destānıdır** (1496)

Geldük imdi **Yūsuf'ın destānına**
Vir şalavāt Muştafa'nın cānına (2055)

Metnin içinde farklı beyit aralıklarıyla bir başlık hüviyeti arz eden yukarıdaki ibarelerin kullanılması eserin meclislerde okunmak üzere kaleme alındığı fikrini desteklemektedir. Bu başlıklar adeta meclisin her toplanışında konuya giriş mahiyetindeki ifadelerdir. Böyle bir girişten sonra konuya geçilmektedir.

Ayrıca, amacının yazma eserin kütüphanede tasnif edilebilmesi olarak düşündüğümüz bir sebepten ötürü cildinden sonra gelen boş sayfaya kırmızı kalemle Latin harfleriyle “Yūsuf ve Yakup Peygamberin Hikayesi” şeklinde bir ifade kaydedilmiştir.

Bizden önce eserin farklı nüshalarını çalışan araştırmacılar, eserin adlandırmasında farklı yollar izlemişlerdir. Eserin adı, bitirme tezi olarak hazırlanan bir çalışmada “Dâsitân-ı Yūsuf Aleyhisselâm” (1962), 2004 yılında hazırlanan yüksek lisans tezinde yalnızca “Yūsuf u Zeliha”, 2012 yılında hazırlanan yüksek lisans tezinde “Garîb'in Yūsuf u Züleyhâ'sı”, 2005'te yayınlanan bir makale'de “Tâib ve Yūsuf u Züleyhası”, 2007 yılında yayınlanan bir makalede “Nahîfi'nin Yūsuf u Zelihâ Mesnevisi”, 2011 ve 2014 yıllarında iki farklı kişi tarafından yayınlanan, eserin nüshalarının tanıtıldığı bu makalelerde ise “İbn-i Abbas'tan Rivayet Edilen Yūsuf u Züleyha Hikayesi” şeklinde adlandırmaların yapıldığı görülmektedir.

2.2. Yazarı

Eserin yazarı hakkında eserde herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Sadece eserin 108b numaralı varağında bulunan ketebe kaydında “kâtibü'l hurûf” diye bir ibare geçmektedir. Bu ibarenin kelime anlamı “harflerin yazarı” anlamına gelmekte

olup müstensihî karşılamaktadır. Dolayısıyla eserde açıkça ifade edilmeyen bu durum eserden hareketle çeşitli tahminlere konu olmuştur. Çalışmamız dışında eserin farklı nüshaları bağlamında yapılan çalışmalarda eserin yazarı hakkında dört farklı yol takip edildiği görülmüştür. 1963 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde bitirme tezi olarak yapılan çalışmada eserin yazarı tayin edilmemiş, alışma “Müellifi Mehl Dsitn-ı Ysuf Aleyhisselam” adıyla yayınlanmıştır.¹³⁰ 2004 yılında Mehtap Kaşkaya tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanan alıřma¹³¹ ile Sibel st tarafından yayınlanan makalede¹³² eserin yazarı “Nahifi” olarak kaydedilmiştir. Her iki çalışmada da Bosna Hersek’in ismi bilinmeyen bir kütüphanesinde bulunan eserin Türk Dil Kurumu tarafından temin edilen fotokopi sureti kullanılmıştır. Tezde ifade edilmemiş olup yazılan makalede şu beyitten hareketle eserin “Nahifi” adlı müellife ait olduğu bilgisine yer verilmiştir:

Añalar burada bu ben za‘ıfi
Diyeler kim İlahi şol **Nahifi** (1b/14)

amu şularını ‘afv eyle anuñ
Dağı niyyetin āsān eyle anuñ (1b/15)

Dilerem ben de anlaruñ amusın
Veresin bunda v anda umusun (1b/16)

Çalışmanın 1b/14’n sonunda yer alan “nahif” kelimesi bir mahlas olarak kabul edilmiş ve eserin bu mahlası taşıyan bir müellife ait olduğunu dşnlmştr. Ancak 1b/14’de geçen beyite dikkatle bakıldığında “nahif” kelimesi, önceki mısranın sonunda yer alan “za‘ıf” kelimesine hem kafiyeye açısından uyum sağlamakta hem de

¹³⁰ Yüksel Sungur, “Müellifi Mehl Dsitn-ı Ysuf Aleyhisselam Mesnevisi zerine Bir İnceleme”, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 1963, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü nu. 601.

¹³¹ Mehtap Kaşkaya, Ysuf u Zeliha, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2004.

¹³² Sibel st, “Nahifi’nin Yusuf ve Zeliha Mesnevisi” *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 2/4, 2007.

tevazu, alçakgönüllülük, mahviyet ifadesi olarak kullanılmaktadır. Bu kelimededen hareketle eserin “Nahîfi” adlı bir müellife ait olduğunu ifade etmek oldukça zor görünmektedir. Çünkü farklı edebi ve tarihi eserlerde bu iki kelimenin hem ses hem de anlam uygunluğu dolayısıyla ikileme gibi kullanıldığı, manzum ve mensur eserlerde paralellik arz etmesi için tercih edildiği görülmektedir. Evliya Çelebi’nin Seyahat-namesi’nde bu iki kelime on farklı yerde “zaif u nahif” tamlaması şeklinde kullanılmıştır: “Bazı cüssedar âdem yıldırım gibi geçer, bazı zaif ve nahif âdem geçemeyüb hicap ider (Evliya Çelebi, 1938: 193).” “Ve Şeyh Ali Mağzi Ol dahi bir mağarada sakindir, zaif ve nahif bir âdemdir (Evliya Çelebi, 1938: 573).” “Ol kadar zaif ve nahir kavmdir kim derilerinden üstühanları zahirdir. (Evliya Çelebi, 1938: 855).” Bu kullanımlarda, kelimenin “bedeni olarak gücün az olması, düşkün olma hali” anlamında kullanıldığı görülür. Bu kullanım yanında kelimenin beyitte ifade edilen alçakgönüllülüğün bir ifadesi olarak da kullanıldığı metinler vardır: “Ben zâif ü nahîf dahi hem ol üstâdlardan işitdüğümden ve öğrendigimden şikeste vü beste kuvvetim yetdüğü mikdar didüm (Kırşehirli Yûsuf bin Nizameddin, 2014: 48).”

Manzum metinlerde de kafiyei sağlamak için kullanıldığı görülmektedir:

Döndü yüz dert ile **za’îf** eşşek
Zar ü dilhaste vü **nahîf** eşşek (Olgun, 1949:41)

Mâlik-i reyyân pir oldu **za’îf**
Kuvveti kalmadı çün oldu **nahîf** (Cin, 2011: 47-58)

Eseri Nahîfi’ye atfeden diğer çalışmada edebiyat tarihimizde geçen üç farklı Nahîfi’nin hayatları ve eserleri hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Ancak tanıtımı yapılan müelliflerden hiçbirinin “Yûsuf u Zeliha” adlı bir eserlerinin bulunmadığı, dolayısıyla eserin bu şahsiyetler dışında başka bir “Nahîfi” mahlaslı kişiye ait olduğu sonucuna varılmıştır (Kaşkaya, 2004: 5).

Araştırmacıların eserin yazarının “Nahîfi” adlı bir kişi ait olduğunu düşünmelerinin sebebi Millî Kütüphane yazmalar veri tabanında bulunan bir Yûsuf u

Zeliha metninin yazarının “Nahîfi” olarak kaydedilmiş olması düşünülebilir. Eser 06 Hk 2073/1 kayıt numarası ile kaydedilmiştir. Eserin yazarı hanesinde “Nahîfi”, müstensihisi olarak da Tuzlalı Hasan Efendi adı geçmektedir. Eserin istinsah tarihi H.1181/M.1766’dır. Yazmanın üçüncü varağında mahlas olarak düşünülen ibare şu şekilde geçmektedir:

Añalar burada bu ben za‘îfi
Diyeler kim İlâhî şol **Nahîfi** (3b/2)

Çamu suçlarını ‘afv eyle anıñ
Dağı niyyetin âsân eyle anıñ (3b/3)

Dilerem bende anlaruñ çamusın
Veresin bunda vü anda umusın (3b/4)

Yazma eserde mahlas olarak düşünülen kelimenin altı çizilmiştir. Ancak bu çizme işleminin sonradan yapıldığı aşikârdır. Çünkü dikkatli bakıldığında yazma esere sonradan verilen sayfa numaralarının yazıldığı kalem ile mahlas olduğu düşünülen kelimenin altının çizildiği kalem aynı kalemdir.

Millî Kütüphanedeki yazma eserin 3b/2 numaralı beytinde nahif sözcüğü “h” sesi ile yazılmıştır. Kelime bu şekilde yazıldığında karşımıza çıkan anlamı “genizden gelen ses”tir. Ancak kelimedede bulunan h sesinin müstensih hatası ile “h” şeklinde yazıldığı aslında olması gereken sesin “h” sesi olduğu düşünülmektedir. Çünkü kelimeyi bu şekilde transkribe edecek olursak beytin ilk mısraının sonunda yer alan “za‘îf” kelimesi ile “nahîf” kelimesi arasında hem ses benzerlikleri hem de anlamları yönünden bir uyumluluk olduğu görülebilir. Nitekim bizim metnimizde de yukarıda geçen beyit “h” şeklindedir:

Añalar burada bu ben za‘îfi
Diyeler kim İlâhî şol **nahîfi** (22)

Çamu suçlarını ‘afv eyle anıñ
[Dağı] niyyetin âsân eyle anıñ (23)

Dilërem ben-de anlarıñ kãmusın
Viresin bunda vü anda umusın (24)

Dolayısıyla eserin “Nahifi” adlı bir müellife ait olduğu düşünce uzak bir ihtimal olduğu ortadadır. Diğer taraftan eserin farklı nüshalarında mahlas olarak düşünölen kelimenin içinde bulunduğu beyit şu şekilde geçmektedir:

Añalar buyur diyü ben za‘ [i]fi
Diyëler kim İlähî şol şad[i]kı

Añalar burada bu ben za‘ ifi
Diyëler kim İlähî şol şanîfi (Karakaya, 2012: 48-49)

Bu farklılık bağlamında değerdendirecek olursak eserin “Nahîfi” adlı bir müellife atfedilemeyeceği, kelimenin zayıf kelimesi ile kafiye oluşturmak maksadıyla oraya yerleştirilmiş olduğu sonucu çıkmaktadır.

Eserin yazarı hakkındaki diğer bir görüş, Gönöl Ayan tarafından yapılan bir çalışmada ifade edilmiştir. Bu çalışmaya göre eser Diyarbakırlı şairlerden “Mehmet Tahir” adlı “Taib” mahlaslı bir şaire aittir. Eseri yazanın “Tâ’ib” mahlasını kullanması, eserin Diyarbakır’da ele geçmesi, Tâ’ib mahlasını kullanan bir şairin doğum yılının eserin istinsah tarihi ile yakınlık göstermesi gibi mülâhazalarla eseri Diyarbakırlı Tâ’ib’in kaleme aldığı düşünölmüştür (Ayan, 2005: 73-84). Çalıştığımız nüshada “Tâ’ib” ya da buna benzer herhangi bir mahlasa rastlanmamıştır.

Eserin yazarı hakkındaki son görüş müellifin “Garib/Karib” mahlaslı/adlı bir kişiye ait olduğudur. Bu görüş ilk olarak Halide C. Dolu tarafından ortaya atılmıştır (Dolu, 1952: 435). Araştırmacı çalışmasında bu eserden bahsettikten sonra eserin müellifi konusunda biraz da ihtiyatlı davranarak “Müellif adını, şimdilik büyük bir ihtiyatla Garîb olarak kabul etmek zorundayız.” der. Bu görüşünü desteklemek için metni hareketlendirmek ve canlılık katmak amacıyla hikâyenin kahramanlarının ağzından söylenen şiir parçalarının son beyitlerinde yer alan umumiyetle “Garîb” ve

daha az olarak da “Karîb” mahlası veyahut ismi gibi kullanılmış ibareleri gösterir (Dolu, 1952: 435).

Şairler mahlaslarını tayin ve tespit ederken çok farklı değişkenleri göz önünde bulundurabilir. Mahlasın tayininde bazen divan şiirinde kullanılan kültür unsurlarından istifade edilebildiği gibi bazen de şairin şahsi durumunu, psikolojisini yansıtan mahlasların tercih edildiği görülmektedir (Yıldırım, 2006: 44-45). “Garib/Karib” de mütevazılığı, kendini küçük görmeyi, alçakgönüllüğü, mahviyeti ifade eden bir mahlas olarak seçilmiş olabilir. Esere yerleştirilmiş yirmi sekiz gazelin sekizinde ya son beyitte ya da son beyitten bir önceki beyitte “Garib” ve bir gazelde de “Karib” ibaresine rastlanmıştır. Elimizde bulunan nüshaya göre tespit ettiğimiz Garib/Karib mahlası ya da isminin geçtiği gazellerdeki beyitler şunlardır:

N’eyesün ol yakdı firqat ayrılık
Yâ **garîbiñ** gözi yaşın kim bile (346)

Ben **garîbi** böyle derde uğradım
Baña neden ötrü kin dutdınız (357)

Ben **karîb** iftâdeñi hicrâna şalma gel meded
Hicriñi vuşlata degşür ey bizi yekşân iden (751)

Ben **garîbin** sen-de garîbsin Yūsuf
Derd-i hem-firqatde yekşân olduğum (1069)

Ben **garîb** bunuñ-la eglënürem
Zîrâ bildim dünyâ[dur] fâni yalan (1329)

Derdümi söylemege bir kimse yok
[Ben] **garîb** âvâre düşdüm n’ideyin (1344)

Ey **garîb** sen medh idemezsin anı
‘Aql aña irişmez ol mestân olur (1686)

Ben **garîb** avâre düşdim ağlarım
Ey benim kıtlu taşım kıandasın (2491)

Ben **garîb[i]** ağlar-iken güldüren

Düşmişin elin alan yuvrucağım (2529)

Murabba-i mütekerrirlerde “garib” ibaresinin geçtiği beyitler ise şunlardır:

Derd-i firqat ile yanan iniler
Hasret ateşine yanan iniler (2138)

Iniler **garib** firqatden iniler
Iniler ah n’ideyin diyi diyi (2139)

Dile sen-de Hakk’a ‘aşık olasin
‘Aşıkın [derdini] ol vaqt bilesin (1228)

Bir **garbsin** ne-gerek [sen] gülesin
Key şağın ‘aşıklara ta‘n eyleme (1229)

Söz konusu edilen beyitlerde geçen “Garib” ya da “Karib” sözcüğünün beyitte ifade edilen durum içerisinde zavallılığı, kimsesizliği, gurbette olma hali ile aşına bir kimse bulamama hallerinde kullanılmış olabileceği akıllara gelmektedir. Çünkü kahramanların ağzından söylenen bu beyitlerde uğranılan olumsuz bir durum karşısında ona güç yetirememe ve bu durumdan şikayetçi olma hali göze çarpmaktadır. Üstesinden gelinememiş farklı durumlar karşısında hikaye kahramanları kendilerini çaresiz, güçsüz “garib” hissetmiş olma durumları söz konusu olabilir. Dolayısıyla bu ibarelerin bir isim/mahlas olarak düşünülmesi için daha güçlü karinelere ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca bu tarz, mesnevilerin içerisinde kullanılan gazelerde şairlerin mahlaslarını kullanmaları sık karşılaşılan bir durum değildir. Bu gazelerde ya ağzından söylenen kahramanın adı yer alır ya da herhangi bir isme yer verilmez (Ünver, 1986:445-446).

Eserde kahramanların ağzından söylenen gazeller yanında bizzat şair, olayların anlatımı sırasında mesnevi nazım biçimini bir tarafa bırakarak gazel türü üzerinden eserine devam ettiği görülür. İşte böyle bir gazelin son beytinde şairin açıkça seslenerek “Ey Garib” ifadesini kullanması bu kelimenin şairin mahlası ya da adı olabileceğini düşündürmüştür. Ancak burada da güzelliği ifade etmeye güç

yetirememe, onu kıymetince anlatamama anlamında alçakgönüllüğü ifade etmek söz konusu edilmiş olabilir.

Çünkü Yûsuf Mısr iline hân olur
Hem otuz yaşında ol sulţân olur

Tańrı aña virmiş-idi hırb cemâl
Yüzünü gören kişi hayrân olur

Yüzünü görse anıñ bedr olmuş ay
Kendi hüsnine dönüb bişmân olur

Leyli dirken Mecnûn anı görmedi
Unudup Leylâ'sını dıvâne_ olur

Gülü bülbül medh iderken görse anı
Gül buyurmuş-idi işi efgân olur

Dünyāya ancılayın hırb gelmedi
Anıñ-[i]çün 'āleme destān olur

Ey **garīb** sen medh idemezsin anı
'Aql aña irişmez ol mestān olur (1680-1686)

Yukarıda ifade edilen gerekçeler bağlamında eserin “Garib” veya “Karib” adlı/mahlaslı bir kişiye aidiyeti fikrine katılmamaktayız. Eserde herhangi bir isme de rastlanmadığı için eserin yazarı için “Müellifi Meçhul” ifadesinin daha doğru olacağı değerlendirilmiştir.

Eserin son 130 beyti bu beyitlerden öncekilerle dil ve üslup açısından bir birliktelik göstermemektedir. Söz konusu beyitlerde metnin diğer beyitlerine göre dil ağırlaşmış, Arapça Farsça kelime sayısı artmıştır. Ayrıca sanatlı bir dil kullanılmaya başlanmıştır. Bu durumlar göz önüne alınıp bir araştırma yapılmış ve bu beyitlerin 15. yy Yûsuf u Züleyha yazarlarından olan Hamdî'nin Yûsuf u Züleyha mesnevisinin son kısımlarının aynen alınarak eserin sonuna eklenmiş olduğu görülmüştür. Buradan hareketle çalıştığımız eserin yazarını ifade ederken iki farklı müellifin olduğunu belirtmemiz gerekmektedir.

Eserin sekiz nüshası ile tenkitli bir metin hazırlayan Burcu Karakaya da şairin adını “Garib” olarak kabul etmiştir (Karakaya, 2012:50).

2.3. Yazıldığı Yer

Eser, günümüzde Çankırı ilinin güneybatısında yer alan “Şabanözü” ilçesinde kaleme alınmıştır. Bu bilgi metnin sonunda eserden bağımsız olarak kaleme alınan altı satırlık, metnin sonu gittikçe kısalan satırlar halinde üçgen bir form arz eden ketebe kaydında yer almaktadır. Bu kayıta “Karye Şabanözü” ibaresinden eserin yazıldığı yer hakkında bilgi sahibi olmaktayız.

2.4. Yazıldığı Dönem ve Dil Özellikleri

2.4.1. Yazıldığı Dönem

Eserin yazıldığı yıl hakkında ne ana metinde ne de ketebe kaydında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Metnin genel özellikleri bağlamında eserin hangi yüzyılda yazıldığı ve çalıştığımız nüshanın istinsah tarihi hakkında tahminî bir yüzyıldan bahsedilebilir.

Bizden önce metnin farklı nüshaları üzerinde çalışma gerçekleştiren araştırmacılar, eserin yazıldığı yüzyılın belirtilmesinde iki farklı görüşü ortaya koymuşlardır. Birincisine göre eser, “dil özellikleri açısından bakıldığında 15. yy yazıldığı, Eski Anadolu Türkçesinin son dönemine ait dil özellikleri”¹³³ taşıdığı, “Eski Anadolu Türkçesi dil özellikleri gösterdiği”¹³⁴ ve “ eserin 14. yy’da kaleme

¹³³ Mehtap Kaşkaya, *Yûsuf u Zelîhâ*, Cumhuriyet Üniversitesi SBE, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2004, s. 7; Sibel Üst, “Nahîfî’nin Yûsuf u Zelîhâ Mesnevisi”, *Turkish Studies, Volume 2/4*, 2007, s.824.

¹³⁴ Ali Cin “İbn-i Abbas’tan Rivayet Edilen Bir Yusuf ve Züleyha Hikâyesi” *Mediterranean Journal of Humanities I/2, 2011, 47*; Kudret Safa Gümüş, “İbn-i Abbas’tan Rivâyet Edilen Yusûf u Züleyha Hikâyesinin Nüshaları Ve Nüshalardan Hareketle Eserin Değerlendirilmesi”, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi Yıl : 2014 Cilt :12 Sayı :1*, s.254.

alındığı¹³⁵ kaydedilmiştir. Bu konudaki diğer görüş ise yalnızca Gönül Ayan tarafından ortaya atılmıştır. Gönül Ayan 2005'te yazdığı makalede hususi kütüphanesinde “Tâib” adlı bir müellife ait Yûsuf u Züleyha mesnevisinden bahseder. Eserin Diyarbakır'da bulunması sebebiyle Diyarbakırlı şairler arasında bu isim aranmış ve Ali Emirî Efendi tarafından kaleme alınan “Tezkire-i Şuarâ-yı Amid”de 1789-1857 yılları arasında yaşamış, asıl ismi “Mehmet Tahir” olan, döneminde şarkı ve gazelleriyle tanınmış ve “Tâib” mahlasını kullanan bir şair tespit edilerek eser ona atfedilmiştir. Metnimizin farklı bir nüshası olarak kabul ettiğimiz bu çalışmaya göre eserin yazıldığı tarih 19. yy'dır (Ayan, 2005: 73-84).

Üzerinde çalıştığımız nüshanın dil özellikleri ile tercih edilen sözcük kadrosu ele alınıp incelendiğinde eserin Eski Anadolu Türkçesi dönemi eserleri arasında sayılabileceği değerlendirilmiştir.

Diğer taraftan eserin ne zaman istinsah edildiği hakkında keebe kaydı da dâhil olmak üzere hiçbir yerde bir bilgi bulunmamaktadır. Eserin son kısmında yer alan 130 beytin Hamdî'nin Yûsuf u Züleyha mesnevisinden alınmış olması eserin en erken 15. yy'da istinsah edilmiş olabileceği düşündürmektedir. Ancak net bir istinsah tarihinden bahsetmek söz konusu değildir.

Eserin yazıldığı yıl belirtilmemesine rağmen keebe kaydında yer alan “ezine irtesi” ve “vaktü'l asr” ibareleri ile eserin cumartesi günü ve ikindi vaktinde tamamlandığı tespit edilmiştir.

2.4.2. Dil Özellikleri

Eski Anadolu Türkçesi, 13. yüzyılda başlar ve 16. yüzyıl başlarına dek sürer. 16. yüzyılda yerini Osmanlı Türkçesine bırakır (Ercilasun, 2007:438). Ancak dil, kültür, edebiyat gibi sınırları tam olarak tayin edilemeyen kavramlarda kesin çizgilerle yüzyıllara veya isimlendirmelere ayırmak mümkün olamamaktadır.

¹³⁵ Burcu Karakaya, *Garîb'in Yûsuf u Züleyhası, (İnceleme-Tenkitledi Metin-Dizin)* Ahi Evren Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir, 2012.

Türkçenin metinlerle takip edilebilen ilk dönemi olan Eski Türkçe Dönemi ile Eski Anadolu Türkçesi Dönemi arasında yüzyıllar olmasına rağmen Eski Türkçe dil özellikleri metnimize yansımıştır.

Eski Türkçe de kelime başı t / t' ler devrenin sonuna doğru yerlerini -d sesine bırakmaya başlamıştır. Ancak Eski Anadolu Türkçesinde durum açık değildir (Timurtaş, 1990: 423). Müstensihin bilgisine ve dikkatine göre söz konusu durumda farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Aynı nüshada hatta aynı sayfada bir kelimenin iki şekli de görülebilir. tağıtdı hürmasın (227), dağıtmaya (800); boyı servi talı (1098), servi dalı (1175), Nice servi talınıñ (2152); toğunmadan (318), doğuna (310); tonlarını şoyuna (654), don (2487); toyyuyurdu ol (1733), doyurdu (1733); Toğuzuñuz (2239), doğuz (1002); danımayub (259), tanuğum (1263); durdu (506), turdu (628); Titrediler (2264), Ditredi (474); dutmañ (888) tutmadı (980); taqınur (1669), dağub (2063); tükenmedi (637), dükene (989).

Bunlar dışında yalnızca “t” sesi ile yazılan örnekler de vardır. tağlarda (44), tavarı (81), tağlara (372), tamarların (1088), (yüregini) tağladı (1524), toğdı (96), toğrı gider (102), tolaşmışam (1174), toğan (1296).

ET’ de ilk hece sonundaki g ve ğ’ lar korunur. ET’ deki bu özellik EAT’ de devam etmiştir (Ercilasun, 2007: 174). Ağladı (2283), sağdur (2334), sağlığını (2344), bağladılar (2419), tağlara (372), oğlumı (399), oğlanlarımı (405),

Kelime yapım ekleri başındaki g/ğ ünsüzlerinin yer yer korunduğu görülmektedir. Kaçağandır (482), dirgüren (726), irgüren (1481).

Seyrek olarak Eski Türkçede kullanılan -dın, -din uzaklaşma hal ekinin kullanıldığı görülmektedir. Oğlundın (2511), öñdin (2515).

1. ve 2. şahıs çekimindeki görülen geçmiş zaman ekinin, genitif ekinin ve çokluk şahıs iyelik eklerinin yuvarlak şekilleri yanında düz şekillerinin de kullanıldığı görülmektedir. gördüm (192), gördim (982); Ya‘kūb’ıñ (122),

Ya‘kūb’uñ (78); cümlemiz (1500), cümlemüz (1914); du‘āñız (969), yüküñüz (1986).

Zamir kaynaklı 2. çokluk şahıs eki -sınız bazen haploloji sebebiyle –sız şeklinde bazen de iyelik kaynaklı 2. çokluk şahıs eki ile 2. çokluk şahıs emir ekinin analogisiyle -sıñız şeklinde yazıldığı görülmektedir. Gidesiz (2446), iletésiz (2446), götüresiz (198), idersıñız (2415), dirsıñız (2415).

Geçmiş zaman partisibi olan -duk ve isimden isim yapma eki olan -lu ve -luğ bazen düz vokalli olarak da yazılmıştır. Söyledigi (564), sevdiğim (816), yaralıdır (1541), saçlı (46).

Eserde atıf vavı ile yapılması gereken bazı tamlamalar izafet tamlaması gibi “ی” “ye” ile yazılmıştır. Bu durumdaki bazı yapılarda tamlama içerisindeki kelimelerin belirtme hal ekiyle iki ayrı kelime gibi okunması da mümkündür. cismi cāniña (140), hayrı du‘āyı (21), miski ‘anberden (875), carhı felek (879), ‘ahdi peymān (955), horı haķır (1356), tağı taşlar (2122).

Eserde izafet tamlaması ile kurulması gereken bazı yapılar atıf vavı ile yazılmıştır. Rūh-u emīn (2691), Ab-u hayvān (1188), Yūsuf-u Ken‘ānım (2305), sūnbül-ü cennet (2720).

Bazı Arapça kelimelerin sonunda bulunan ve “ye” “ی” şeklinde yazılmasına rağmen “a” olarak okunan elif-i maksure örnekleri vardır: Muştafa (مصطفى), Mevla (مولى). Bu kelimelere ek geldiğinde elif-i maksureler yerlerini elif (ا)’e bırakır. Mevlām مولا (267), Mevlāya مولا (2636).

Arapça kökenli bazı kelimelerde ses türemesine örnek kullanımların olduğu görülmüştür. Derdimende (1831), berverdigār (1798), hānumānım (948).

Yuvarlaklaşma (Labialisation) Eski Anadolu Türkçesinin en önemli fonetik hususiyetlerinden biridir. Bu yuvarlaklaşmaların çeşitli sebepleri vardır. Bunlardan

biri, birden fazla heceli kelimelerin sonunda Eski Türkçe devresinde mevcut olan g/ğ 'lerin düşmesi, kendilerinden önceki vokali yuvarlaklaştırmıştır (Timurtaş, 1990: 339). Çapuyı (685), şacı (839) yabusın (2261). Ancak söz konusu seslerin düşmesine rağmen yuvarlaklaşma göstermeyen örnekler de vardır. Çatı (159) acı (2148). Yuvarlaklaşmanın diğer sebebi m, p, v, gibi dudak konsonantların yuvarlaklaştırıcı etkisiyle kelimelerde yuvarlaklaşma eğilimi görülmektedir. Demürci (1372) bilezüğünü (1564), semüz (1579), Ancak bu durum eserimizde yaygınlık kazanmamıştır.

Bu yuvarlaklaşma hadiseleri dışında herhangi bir sebebe bağlı olmayan yuvarlaklaşmalar da vardır. altun (440), kayku (1456), girü (1547), yılduzı (230).

Kelime veya hece sonu ile kelime veya hece başında k/h¹³⁶ nöbetleşmesi dikkat çekicidir. katun/hatun (833); yoħsa (1855), yoħsula (670), yıhdılar (822), aħşam (1929), oħşayuban (297), maħşaralığa (1851), yaħşi (794).

Metinde nöbetleşme olayının gözleendiği bir diğer ses grubu b/v'dir. Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde görülen bu durum, metinde fiil çekiminde birinci şahıslarda kullanılan ve zamir kaynaklı olan -ben ve -biz'in -vuz, -vüz şekline dönmüş biçimlerinde görülür: okuyavuz (1114), diyevüz (2560).

Bildirme eki olan ve -tur fiilinden türeyen durur ekinin haploloji neticesinde -dur, -dür şeklinde de kullanıldığı örnekler vardır.

Bazı kelimelerde s konsonantı ikizleşmiştir. (Hüsın hulkı) ıssı (1971), uşşı (gider) (561), Issı (oldı) (222).

3. tekil iyelik eklerinden sonra gelen belirtme hal eki -n şeklindedir. Yüzin (300), çamusın (2261), yabusın (2262).

¹³⁶ Metnimizde ħ ile h farklı yerlerde herhangi bir sistematik durum olmaksızın birbirleri yerlerine yazıldığı görülmektedir. Dolayısıyla bu duruma örnek olarak gösterilen ifadelerde “ħ” ile “h” beraber kullanılmıştır.

3. şahış zamiri olan “ol”un çok çeşitli kullanımı söz konusudur. (ol) felegiñ (144), onuñ (1513), anlarıñ (1513), anuñ (225), onlarıñ (2206), anıñ (2207), Olarıñ (2375).

Sıfatların karşılaştırılmasında günümüz Türkiye Türkçesinde kullanılmayan yalnızca ağızlarda varlığını devam ettiren -rek, -rak eki kullanılmıştır. Yigrek (991), tatlurak (869).

Batı Türkçesinin ilk devirleri olan Eski Anadolu Türkçesinde uzun zaman kullanılmış, Osmanlı Türkçesinde ise bir müddet kullanmış olan -(y)ıcak/-(y)icek ekinin (Ergin, 1985: 344) ve bu ekin genişletilmesiyle ortaya çıkan -icegiz’in (Gülsevin, 2007:127) kullanıldığı örnekler söz konusudur. Ancak ekin kalın sıralı şekline (ıcağız) eserde yer verilmemiştir. gidicek (2175), varıcağ (2191), işidicegez (2520), (2032).

Eski Türkçenin başlarında -pan, -pen (Ergin, 1985: 345-346); günümüzde -ıp, -ip, -up, -üp şeklinde kullanılan bu bağlama zarf fiili, Eski Anadolu Türkçesinde genişletilmiş -uban, -üben, -ubanı, -übeni gibi birden fazla şekilde kullanıldığı görülmüştür. Cıkarub (2220), Oğşayuban (297), olubanı (333), işidüb (337), idüben (352), deyübeni (340).

Osmanlı Türkçesi ile Türkiye Türkçesinde gelecek zaman eki –AcAk iken Eski Anadolu Türkçesinde gelecek zaman eki için -IsAr, eki kullanılmıştır. Viriser (820), geliser (849), olısar (1615). Bir örnekte ise bu ekin yuvarlak şekli kullanılmıştır: olusar (1615).

Bugün yazı dilimizde bulunmayan -(y)Up zarf-fiil eki ile –dur(ur) bildirme şeklinin birleşmesinden meydana gelen ek, Eski Anadolu Türkçesi döneminde öğrenilen geçmiş zaman için kullanılmıştır (Gülsevin-Boz, 2004: 119): gelipdür (37), kalıpdur (37).

Metinde emir eki -ğil,-gil şeklinde bütün örneklerde düz biçimiyle kullanılmıştır: eylegil (168), diñlegil (225), algıl (271), ağlamağıl (848).

Metinde küçültme eki olarak -cuk,-cük, -cek; bu eklere ünlü ile başlayan ekin gelmesi ile sedalılaşarak -cuğ, -cüg ve bu ekin genişlemesi ile ortaya çıkan -cigez eki kullanılmıştır: kızucuğum (375), körbecüğüm (242), oğlancuğların (1723), bilekcek (1370), kücücekden (2526), südücegizeni (2404).

Bazı kelimelerdeki “e” sesi Eski Türkçede olduğu gibi kendini muhafaza etmiştir. Eyü (25), gey (55). Ancak bazı kelimelerde Eski Türkçeden bu yana görülen e/i nöbetleşmesi görülmektedir. Bu sözcüklerin yazımında herhangi bir sistematik bir durumun olmadığı, yazımda birliğin sağlanmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla bazı sözcüklerin kök hecelerinde hem /i/ hem de /e/ şeklinde yazılımları görülmektedir. Bu ses nöbetleşmesinin her iki biçimi de metinde aynı kelimelerde görülmektedir: yir (573), yer (311); gice (842), gece (430); ilci (784), elci (785). Bazı kelimelerde ise Eski Türkçede “e” olan ses metnimizde “i” olarak karşılık bulmuştur. İmdi (70)¹³⁷, işit (31)¹³⁸, nice (75)¹³⁹.

Eski Türkçede hem kalın hem ince hali mevcut olan -iken gerundium eki, Eski Anadolu Türkçesinde yalnızca ince şekliyle kullanılır. Başmış-iken (1160).

Vokalle biten bir kelimedden sonra vokalle başlayan bir kelime veya ek geldiği zaman vokallerden birinin düşerek iki kelimenin birleşmesine derilme-birleşme adı verilir. Metnimizde bu duruma pek çok örnek vardır. n’eylesin (75), n’ola (188), kendözini (884)¹⁴⁰, Ş’ol (921), kimesne (1702).

¹³⁷ İmdi < emdi, emti < amtı

¹³⁸ İşit < eşit

¹³⁹ Nice < neçe

¹⁴⁰ “Kendüz” kelimesi, Eski Anadolu Türkçesinde iyelik şekilleri dönüşlülük zamiri olarak kullanılan kendü ile öz’ün birleşmesinden doğan kelimedir. İyelik ekleri ile kendüzüm, kendüzün, kendüzi, kendüzümüz, kendüzünüz, kendüzleri şeklinde dönüşlülük zamiri olarak kullanılmıştır. Bilhassa teklik şahıslarının, en çok da teklik üçüncü şahıs için kullanılmış olduğunu görüyoruz. Bu zamir Eski

Bir kelime içinde yan yana veya aralıklı olarak bulunan seslerden birinin çeşitli sebeplerle diğerini etkileyerek onu tam olarak kendisine benzetmesi olayına tam benzeşme denir (Özkan ve diğerleri, 2006:337). Bu duruma bazı sözcüklerde rastlanmıştır. Şormamıssın (1520), inciddiñiz (377), işiddi (445), (632), (783), (1590), (kör) iddi (2605).

Belirtme hal ekinin yönelme hal eki yerine, yönelme hal ekinin belirtme hal eki yerine kullanıldığı örnekler vardır:

Evi vardı giceye dek tırdı
Gice durdı Ya' kıb evine vardı (1554)

Bir māl-ile urdı **anı** cıñladı
Söyledüğün bu taşın diñle didi (2392)

Da' vāsma bile inkār ideniñ
' Ayıbı açar-idi bilgil anıñ (2391)

Eski Anadolu Türkçesinde sıkça görülen -madın, -medin şeklinde kullanılan zarf-fiili yanında, eserde bu ekin -madan, -meden biçimlerine rastlanmaktadır: Cebrā'il irişi aña **inmeden** (318), Tutdı Yūsuf'ı kıuyuya **toķunmadan** (317), bunlarıñ sözi daħı **olmadın** tamām (1573), **yıķmadın** (daħı ' ömri bünyādın) (2621)

Bazı tonsuz ünlülerin kelime bünyesinde iki ünlü arasında kalınca veya kendilerinden sonra ünlü ile başlayan bir ek gelince tonlu bir nitelik kazanması olayına sedalılaşıma adı verilir (Özkan ve diğerleri, 2006: 346). Metnimizde bu duruma pek çok örnek vardır. Kıurt (1981), Kıurd ile (420), unıtdı (1040), Unudılmaya (972), yabraķları (677), Yabrağı (1146), sütlik (2252), süd emer (2551).

Sedalılaşımanın olayının olmaması gerekip de olduğu durumlar da vardır. derdliyüdüm (413) süd biliñüz (1577).

Anadolu Türkçesinden sonra, Osmanlıcada terk edilmiştir (Ergin,1985: 273). Osmanlı Türkçesinde böyle bir kullanıma yer verilmemesi eserin Eski Anadolu Türkçesi eserleri arasında sayılması düşüncesi güçlendirmektedir.

Sedalılaşma olayının olması gerekip de olmadığı durum da vardır. bayakı (2538).

Eserde tercih edilen ısı (sahip), yavı kılmak (kaybetmek), irgürmek (eriştirmek), kanı (hani), kanda (nerede), kucmak (kucaklamak), üküş, katı, key (çok), Çalab (Allah), görklü (güzel), göyünmek (yanmak), kakımak (azarlamak), tamu (cehennem), uçmak (cennet), ugrı (hırsız), yazuk (günah) gibi Eski Anadolu Türkçesi eserlerinde sıklıkla tercih edilen sözcüklere yer verilmiş olması eserin bu dönem eserleri içinde sayılması fikrini desteklemektedir.

2.4.3. Dili

“Halk Tipi Mesnevi” (Çelebioğlu, 1999: 45) ya da “Manzum Dinî Destanlar” (Çavuşoğlu 1982: 39-40; aktaran Şentürk-Kartal 2013: 172) olarak zikredilebilecek bu ve bu tarz eserlerde asıl gaye, hikayeyi manzum ve kafiyeli olarak okuyan ve dinleyenlere aktarmak, insanlara uzun kış gecelerinde hoşça vakit geçirtmek ve yeri geldikçe de nasihatler vermek olduğu için eserler tasannudan uzak sade bir Türkçe ile yazılmışlardır (Çavuşoğlu 1982: 39-40; aktaran Şentürk-Kartal 2013: 172). Çünkü bu mesnevilerde “lafızlara, kafiyelere, tertibe ve edaya büyük dikkat sarf edilmeyerek sadece hikâye ile iktifa edilir (Köprülü, 1983: 143).”

Kullanılan dilin ve hikaye aktarılırken tercih edilen sözcüklerin seçiminde temel kıstas, hikayenin dinleyici kitlesi tarafından algılanmasını olumsuz etkilemeyecek kelime kadrosunun seçilmesidir. Bu noktada müellifin, halkın günlük hayatta kullandığı dili esere yansıtması, yabancı sözcüklerden olabildiğince arınmış bir dil tercih etmesi, alıntı sözcüklerin de halk tarafından benimsenmiş olanlarını kullanması beklenir. Kullanılan dil, arka planda olup ancak metnin bir forma oturtulmasını sağlamaktadır.

Eserlerde terkipsiz, sade bir dilin tercih edilmesi ve ağır, ağdalı sözcüklerin yerinde halkın günlük hayatta kullandığı kelimelerin bulunması bir dönem özelliği

olarak da değerlendirilebilir. Eski Anadolu Türkçesi döneminde Klasik Edebiyat sahasında ortaya konulan eserlerde nesir ve şiir dilinin henüz tam olarak olgunlaşmadığı, bu dönemde Türkçenin yabancı tesirlerden sonraki yüzyıllara göre daha az etkilenecek kelime kadrosunda yabancılaşmanın genele yayılmadan sathıta kaldığı söylenebilir.

Bu noktadan hareketle metne bakılacak olursa eserin sade bir Türkçe ile sanatsız bir dille yazıldığı söylenebilir. Arapça ve Farsça kaynaklı kelimelerin sayıları eserin hacmi düşünülecek olursa oldukça azdır. Şair tercih ettiği yabancı kelimelerde ise anlam güçlüğü yaratmayacak, halk tarafından kullanılagelen kelimeleri tercih etmiştir. Yabancı kelimeleri anlamlandırmak için işlevsel bir yöntem olan ikilemelerin çokça tercih edildiği görülmektedir. Bu ikilemeler alıntı sözcük ile yerli sözcüğün arka arkaya kullanılması ile karşımıza çıkabildiği gibi Türkçe olup arkaik özellik taşıyan bazı kelimelerin de ikilemeler içerisinde yer aldıkları görülmektedir:

İl vilāyet memleket virem aña
Melâl olmasun haber virgil aña (335)

Geldi gördi **hezār biñ** halk
Cem' olmuşlar dürli dürli çok (917)

Çok **du' ā** vü **medh** u **alkış** eyledi
Kendü bañında hikāyet eyledi (810)

Bir **za' ifce arık** ancak gör bunı
Mâlik eydür ben de fikr itdim bunı (534)

Ayrıca eserimizde görülen bir başka özellik de aynı beyitte alıntı kelime ile Türkçesinin beytin farklı mısralarında kullanılmasıdır. Bu durumun hikayenin dinleyiciler tarafından anlaşılmasını kolaylaştırdığı savunulabilir. Çünkü dinleyici kitlesi metne doğrudan ulaşamadıklarından kaçırılan, göz ardı edilen bir nokta diğer beyte geçilmeden beyit içerisinde ikinci bir tekrarla hatırlatılmaktadır:

İşit imdi Yūsuf' uñ hem **ṭayesi**

Şem‘ ūn’ n̄ bilgil olaydı **anası** (154)

Halkın yabancı olmadığı, günlük hayatında kullanageldiği, halk kültürünün en temel yaratılarından olan oluşumunu uzun yıllara borçlu deyim ve atasözleri yeri geldikçe beyitlere aktarılmıştır. Bu durum halkla olan iletişimi güçlendirmekte, halkın dünyasından verimlere yer verilmesi halkın esere olan ilgisini artırmaktadır:

Mürüvvet eyle al bu mālım benim
Hoş eyle bugün **gönlümi** benim (945)

Rūbīl oğumuş-idi gördi anı
Beñzi bozardı yuṭağıldı ḳanı (2066)

Zelḥā’ n̄n̄ cihizin sulṭān görür
Barmağın ıştırubān ḥayrān olur (840)

Benüm ol **gün görmedik** ḳuzucağım
N’eylediñiz yābāna mı atdıñız (355)

2.4.4. Üslubu

Çalıştığımız metinde amaç sanat icra etmek değil, “uzun kış gecelerinde eski Müslüman Türk cemiyetinin bir nevi eğlence ve dinlenme safhasını oluşturmaları, bu eserlerin camilerde, tekkelerde konaklarda kıssas, meddah adı verilen kimseler tarafından okunması, hikayelerin söylenmesi, destanların anlatılması, etrafındaki halkın da dinlemesi (Kocatürk, 1964: 144)” amacıyla “kış gecelerinde bir araya gelen ailelerin ayaklarını mangal üstündeki örtünün altına sokarak (Faroqhi, 1997: 223)” okuyacakları hususiyette eser vücuda getirmektir. Bu eserler “okuma toplantıları”nda okunarak dinleyici kitlesine aktarılmak üzere oluşturulmuştur. “Toplumumuzun ‘bir kişinin bir kitabı kıraat ederken çevresindekilerin onu dinlemesi’ şeklinde geliştirdiği “okuma toplantıları” geçmişten günümüze süregelen bir gelenektir. Periyodik olarak düzenlenen bu toplantılar, gelişigüzel insanların oluşturduğu kalabalıklar değil, bilâkis bir okuyucu etrafında toplanmış kişilerin, kendine özgü bir disiplin içinde gerçekleştirdikleri bilinçli toplantılardır (Öztürk, 2003: 131-132).” Kitle iletişim araçlarının olmadığı bir dönemde “otodidakt eğitim kurumu veya kendi kendine

eğitim ve öğretimin” yapıldığı bu meclis/toplantılar (Ergin, 1977; Akt. Kelpetin-Arpaguş, 2004), Türklerin Orta Asya’dan itibaren şaman ve ozanlar marifetiyle aşına olduğu, yapılan göçlerle beraber Anadolu’ya da taşınan bir gelenektir. Bu köklü gelenek okuma ve yazması olmayan kitlenin yazılı kültürle buluşturularak onların eğitimi, dinî manada irşadı için işlevsel bir metod olarak karşımıza çıkmaktadır. “Bu toplantı geleneği halk içinde *birlik, beraberlik, dayanışma* gibi hasletleri geliştirmiştir. Okunan kitaplar ise, âdeta halk vicdanında üzerinde ittifak edilmiş değerler hâline gelmiştir. Bu kitapların yüz yıllarca kitlelere okunması halk arasında ortak bir düşünce, duyuş ve zevkin gelişmesine yol açmıştır (Öztürk, 2003: 146).

Amaç halkın eğitimi, değerler öğretimi olunca seçilen eserlerin de bu amaca hizmet etmesi gerekmektedir. Yûsuf kıssası nasihat verme, ahlaki ve sosyal bir değerın bireyde ikamesi noktasında içinde pek çok ahlaki düsturu barındıran önemli bir kaynaktır. Kaynağı kutsal metinler olan, Kur’an’da “Andolsun, Yûsuf ve kardeşlerinde (hakikati arayıp) soranlar için ibretler vardır (Kuran-ı Kerim, 12: 7).” şeklinde tavsif buyrulan kıssa, İslam toplumunda okuma toplantılarında manzum olarak kaleme alınarak okunagelen eserlerden biridir. 15. yy kadar ortaya konan Yûsuf kıssaları (Halil oğlu Ali’nin Yûsuf ve Zeliha’sı, Şeyyad Hamza’nın Yûsuf ve Zeliha’sı, Darir’in Kıssa-i Yûsuf’u, Süle Fakı’nın Yûsuf ve Zeliha’sı,) bu amaca hizmet etmek maksadıyla tanzim edilmiştir (Öztürk, 2003: 142).

Bu tarz eserlerin genel özellikleri (Öztürk, 2003) ve bu özelliklerin metnimizde bulunuşuyla ilgili örnekler şöyle sıralanabilir:

1. Kitabın muhtelif yerlerinde dinleyiciye yönelik “İşit, ey hoca, dinle, ey imam (Çelebioğlu, 1999: 45-46)”, “ey ehi, hoca, dinle, ey ebî, kulak urgıl,” şeklinde hitaplar bulunur.

Geliñ şimden girü ey kavm-i ulâ
İşidiñ söylenür ol kavlı-i â’ lâ (28)

Tamâm oldı bularıñ du‘âsı
İşit imdi gelüb n’eyler çü ‘Āş’ı (68)

Zenbāl-ile hurma virmiş-idi aña
Nice oldu diñlegil eydem saña (225)

Kim deve kuşu yımurtaşu gibi
Tolu yağar diñle anı **ey eñi** (590)

Tañrı hayır yaza her kul başına
Ƙulak urğıl ol felegiñ işine (143)

Ol oğlanıñ adı bil Beşir idi
Mısr'a iletdi bāzırgān **ey ebī** (2460)

Bunı didi Cebrā'il gitdi **hoca**
Çıkağeldi uzun boylı bir koca (322)

Beş[i]r'iñ [de] anası **diñle** i yār
Oğlı şatıldı kılur āh-ıla zār (2464)

2. Kitabın sonunda yazanın ve okuyanın yanında dinleyene de dua edilir. Eserlerin hatimesinden sonra kaleme alınan bu kısımlar müellife değil, müstensihlere aittir (Kartal, 2013: 219).

Yazdıranı dilerem ey kirdigār
Okuyana rahmet eyle bī-şimār (2748)

Diñleyenler görmeye aşla 'azāb
Bunda hatm oldu bu meclisü'l kitāb (2749)

3. Bu eserlerde amaç halka dini telkinde bulunmak ve bilgi vermek maksadı olduğu için yazıya geçirilirken fazla özen gösterilmemiştir. Dolayısıyla eserde dil, vezin, kafiye, tetrip hususiyeti bakımından çok çeşitli bozukluklar vardır. Bu durum eserin vezni, nazım şekli ve kafiyesinin izah edildiği bölümde örneklerle ifade edilmiştir.

4. Halk öğretisine hizmet eden bu eserlerin İslamiyeti özümsemiş bir toplm modeli oluşturmak maksadıyla dinî kavramlara yer verdikleri, Kur'ani bir üslup olan bazen korkutarak, bazen uyararak, bazen de müjdeleyerek kitleleri eğitime yoluna gittikleri görülmektedir. Gammazlıktan uzak durulması için Cehennem ateşiyle korkutma söz konusu iken sabretmekle de Cennet'te huri kızlarıyla beraberlik müjdelenmektedir.

5. Soyut olan kavramların halk muhayyilesinde karşılık bulabilmesi, halkın anlayabilmesi için mhtasar bir somutlamaya gidildiği, somutlamanın mümkün olmadığı durumlarda ise de sıfat ve farklı isimlerle kavramın anlaşılır kılınmaya çalışıldığı görülmüştür. Allah'ın somut bir varlık olarak ortaya konulamaması dolayısıyla “O” farklı esma-i hüsnâ ile beraber zikredilmiş ve bunu destekleyecek O'nun sıfatlarına yer verilmiştir. Melekleri anlaşılır kılmak için onların kuş gibi kanatlara sahip oldukları aktarılmıştır.

Metnimizin meclislerde okunmak üzere tanzim edildiği fikrini güçlendiren detay, mesnevinin bitiş kısmında yer alan, mesnevinin orijinalinde olmayıp müstensih tarafından eklediğini düşündüğümüz iki beyitte geçen “meclis” kelimeleridir. Bu beyitlerden ilkinde meclisin sona erdiği ifade edilerek dinleyicilerden hayır dua temennisinde bulunulmaktadır:

İrişdi bu **meclis** intihāya
Raḥmet olsun yazana bi-nihāye (2747)

Diğer beyitte ise meclis kelimesi Arapça bir tamlama içerisinde kullanılmıştır. Bu tamlama Türkçe kurallara göre değerlendirildiğinde mealen “kitap meclisi” anlamına gelmektedir. “Meclis” kelimesinin “kitap” kelimesi ile beraber tamlama içerisinde kullanılması eserin toplantılarda okunmak üzere istinsah edildiği düşüncesini desteklemektedir:

Diñleyenler görmeye aşla ‘azāb
Bunda ḫatm oldu bu **meclisü**’l kitāb (2749)

Eserin meclislerde okunması düşüncesi destekleyen bir diğer detay, bazı beyitler arasında bilgi boşlukların olmasıdır. Şair, bir beyitte ifade ettiği durumla ilgili gerekli izahata başvurmadan, dinleyici için meçhul olan bir bilgiye yer vermeden diğer beyte geçtiği örnekler vardır. Bu durum dinleyici için bilgi boşluğunu doğuracakken eseri mecliste okuyan kişi esere müdahale ederek dinleyici için meçhul olan durumu giderdiği değerlendirilebilir. Örneğin, kardeşler Yûsuf'u

babalarından istemeye geldiklerinde Ya'kûb, görmüş olduğu bir rüya dolayısıyla Yûsuf'un başına kötü şeylerin gelebileceğini dillendirir:

Bir düşün oldu yakında kırkının
Añduğumca ol düşümden ürkerin (190)

Düşde gördüm-ki kızular güderin
On iki kızular sürüb giderin (191)

Eserde Ya'kûb'un düşünde on iki kuzunun akıbeti ve Ya'kûb'un hangi durum dolayısıyla Yûsuf'u göndermek istemediğı belli değildir.

Yedi yıl süren kıtlık döneminden sonra bütün Mısır Yûsuf'un mülkü ve bütün halk da Yûsuf'un kölesi olmuştur. Yûsuf cömertlik gösterip maliğı olduğu mülkleri, eski sahiplerine bağışlar. Halk bu durum karşısında Yûsuf'a “çok çok du'âlar” eyler. Bu durum sonrasında ifade edilen beyit şudur:

Şimdiye dek saña hizmet eyledüm
İşde tahtın yine teslim eyledim (1743)

Burada “Yûsuf'un hizmet ettiğı kişi kimdir?” sorusu akıllara gelmektedir. Bu ve yukarıdaki örneklerde ifade edilen durumlarda söz konusu meçhullük ancak dışarıdan bir müdahale ile giderilebilir. Bu müdahale eden kişinin metni dinleyicilere okuyan kişi olduğu düşünülmektedir.

Eserin yalın, duru anlatımı yanında 2614. beyitten itibaren eserin farklı bir dil özelliğı dairesine girdiğı, dilin ağırlaştığı, Arapça Farsça kelime ve tamlamaların sayılarının arttığı, halk söylemlerine daha az yer verildiğı görülmektedir. Bu durumun sebebi araştırıldığında 2614. beyitten itibaren müstensih'in esere farklı bir Yûsuf u Züleyha metninden devam ettiğı düşünülmüştür. Yapılan araştırmalar neticesinde 2614-2745 beyitleri arasının 15. yy şairlerinden Hamdî'nin Yûsuf u Züleyha adlı mesnevisinin son kısımları olduğı tespit edilmiştir.

2.5. Nüshaları

Eser ile ilgili bizim çalışmamızdan önce yapılan çalışmalarda eserin tespit edilen on dört nüshasından bahsedilmiştir. Bu nüshalar ve buldukları kütüphaneler şunlardır:

- Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, Milli Ktp. Arşiv Nu. 06 Hk 5027/1¹⁴¹
- Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, Milli Ktp. Arşiv Nu. 06 Hk 2073/1¹⁴²
- Bolu İl Halk Kütüphanesi, Milli Ktp. Arşiv Nu. 14 Hk 79/1¹⁴³
- Mehmet Fatih Köksal Şahsî Kütüphanesi, 131 M. 34¹⁴⁴
- Mehmet Fatih Köksal Şahsî Kütüphanesi, 193/1 Mec. 52¹⁴⁵
- Manisa İl Halk Kütüphanesi, Milli Ktp. Arşiv Nu. 45 Hk 8378¹⁴⁶
- Ankara Milli Kütüphane, Milli Ktp. Arşiv Nu. 06 Mil Yz A 9318/2¹⁴⁷
- Ankara Milli Kütüphane, Milli Ktp. Arşiv Nu. 06 Mil Yz A8930¹⁴⁸
- Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Milli Ktp. Arşiv Nu. 174/2¹⁴⁹
- Özkul Çobanoğlu Nüshası¹⁵⁰
- Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Nüshası Üniversite A87 (DTCF)4¹⁵¹

¹⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Milli kütüphane Yazmalar Veri Tabanı

¹⁴² Ayrıntılı bilgi için bkz. Milli kütüphane Yazmalar Veri Tabanı

¹⁴³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Milli kütüphane Yazmalar Veri Tabanı

¹⁴⁴ Burcu Karakaya, Garib'in Yûsuf u Züleyhası (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin), Yüksek Lisans Tezi Ahi Evren Üniversitesi, SBE, Kırşehir, 2012, s.50.

¹⁴⁵ A.g.e. s. 226-227.

¹⁴⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Milli kütüphane Yazmalar Veri Tabanı

¹⁴⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Milli kütüphane Yazmalar Veri Tabanı

¹⁴⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Milli kütüphane Yazmalar Veri Tabanı

¹⁴⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Milli kütüphane Yazmalar Veri Tabanı

¹⁵⁰ Ali Cin "İbn-i Abbas'tan Rivayet Edilen Bir Yusuf ve Züleyha Hikâyesi" *Mediterranean Journal of Humanities* 1/2, 2011, ss. 47-58.

- Fahri Bilge Şahsî Kütüphanesi¹⁵²
- Türk Dil Kurumu Kütüphanesi¹⁵³
- Gönül Ayan Şahsi Kütüphanesi

2.5.1. Atatürk Kitaplığı Nüshası

Çalışmamıza konu edilen nüsha İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesinde faaliyet gösteren Taksim Atatürk Kitaplığında bulunan, satın alma şeklinde temin edilen “Belediye Yazmaları” bölümünde K.1297 numaralı nüshadır. Eser “Hikayet Ya’kub ve Yûsuf Aleyhi’sselam” başlığı ile kaydedilmiştir. Eserin ebadı 245x165, 175x120 mm’dir. Her sayfada iki sütun bulunmaktadır. Her sayfada bulunan satır sayısı değişmektedir. Bir sayfada bulunan satır sayısı en az sekiz (7a), en fazla ise 19 (59a) olduğu görülmüştür. Ancak ortalama her sayfada on üç satır bulunmaktadır. Eser 108 varaktan ibaret olup beyit sayısı 2751’dir. Eserin 1b numaralı sayfasında Latin harfleriyle “Yûsuf ve Yakup Peygamberin Hikayesi” ibaresi yer almaktadır.

Eserin sayfa numaralandırma işleminde hem Arap alfabesinin hem de Latin alfabesinin rakamları kullanılmıştır. Ancak metnin sayfalarının sıralanışında problem olduğu düşünülmektedir. “ayak”, “çoban”, “garip” gibi farklı adlarla ifade edilen, her varağın (b) yüzünün sol alt kısmına bir sonraki varağın (a) yüzünün ilk kelimesi veya ilk kelimesinden birkaç harf yazılmasıyla varaklarda kopukluk veya karışıklık olup olmadığının tespitinin amaçlandığı (Köksal, 2008:176) kılavuz kelimelerle takip eden sayfanın ilk kelimeleri arasında bazı uyumsuzluklar vardır. Bu duruma ilk olarak metnin girişinde 2a ve 2b numaralı sayfalar arasında rastlanmıştır. 2a numaralı

¹⁵¹ Kudret Safa Gümüş, “İbn-i Abbas’tan Rivâyet Edilen Yusûf u Züleyha Hikâyesinin Nüshaları ve Nüshalardan Hareketle Eserin Değerlendirilmesi” *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi Yıl:2014 Cilt :12 Sayı :1*, ss. 244-255.

¹⁵² Halide C. Dolu, “Yûsuf Hikâyesi Hakkında Birkaç Söz ve Bazı Türkçe Nüshalar”, *İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C. IV*, İstanbul, 1952, ss. 419- 445.

¹⁵³ Sibel Üst, “Nahîfi’nin Yûsuf u Zelihâ Mesnevisi”, *Turkish Studies, Volume 2/4*, 2007, ss. 823-957.

sayfada yer verilen ayak “Yûsuf” iken 2b numaralı sayfanın ilk sözcüğü “yüzüm”dür. Bu uyumsuzluk dolayısıyla eser incelendiğinde 2a numaralı sayfanın yanlış konumlandırıldığı, 7b numaralı sayfanın “Yûsuf” kelimesi ile başladığı görülmüş ve 2a’da yer alan ayakla uygunluğu göz önünde bulundurulmuş ve 2a numaralı sayfa 7b numaralı sayfadan önceye yerleştirilmiş ve çalışmamız bu kabul üzerine hazırlanmıştır.

Nüshanın baş kısmındaki sayfaların eksik olup olmadığı ile ilgili bir malumata sahip değiliz. Ancak eserin diğer nüshalarına bakacak olursak eserin baş kısmında bazı sayfaların eksik olabileceği düşünülebilir. Çünkü metnimizin diğer nüshalarında yer verilen tevhid bölümü bizim nüshamızda yoktur.

Bundan başka metnimizin bazı sayfalarının eksik olduğunu düşünmekteyiz. 56a numaralı sayfanın sol altında yer alan ayakta “Buña aldanma” olduğu ibaresi kaydedilmiş. Ancak 56b numaralı sayfa “Yûsuf” kelimesi işe başlamıştır. Tenkitli metinden kontrol edildiğinde nüshanın iki sayfasının eksik olduğunu tespit edilmiştir. “Buña aldanma” ile başlayan kısım ile 56b numaralı sayfada bulunan ilk beyit arasında tenkitli metne göre 25 beyit eksiktir (Karakaya, 2012: 527-532). Bu da nüshamızdaki sayfalarda satır sayıları düşünüldüğünde yaklaşık iki sayfaya karşılık gelmektedir.

Metin hareketli nesih ile yazılmış ve siyah mürekkep kullanılmıştır. Başlık Türk mesnevilerinde çoğunlukla başlıkların yazımında kullanılan kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Başlığın yazımındaki yazı karakteri ile metindeki yazı karakterinin farklı olması bu kırmızı başlığın sonradan eklenmiş olabileceğini akıllara getirmektedir. Bu düşünceyi destekleyen bir diğer dikkat çeken detay da kırmızı mürekkebin buradaki yazımından başka eserde herhangi bir yerde kullanılmamış olmasıdır.

Eserin diğer nüshalarında “Der-Beyân-ı Ahvâl-i Yûsuf ‘Aleyhi’s-selâm”, “Münâcât-ı Yûsuf”, “Der-Beyân-ı Sultân Yûsuf”, “Tahrîrât”, “Der-Beyân-ı Yûsuf”, “Şi’r-i Tâye”, “Şi’r-i Zelha”, “Şi’r-i Yûsuf”, “Der-Beyân-ı Ahvâl-i Sultân”, “Der-

Beyān-ı Yūsuf”, “Yūsuf ‘Aleyhi’s-selām”, “Der-Beyān-ı Zelḥa”, “Aḥvāl-i Beyān-ı Yūsuf”, “Der-Beyān-ı Aḥvāl-i Zelḥa” gibi bölümlerde veya konular arasında geçişlerde farklı başlıklar kullanılmıştır. Ancak çalışmamızı gerçekleştirdiğimiz nüshada eserin adı haricinde hiçbir başlık kullanılmamıştır. Bu başlıkların yerine iki farklı yol takip edildiği görülmüştür. Birinci yol, sayfada beyitler arasında farklı uzunluklarda bırakılan boşluklardır. Müstensih farklı bir konuya geçerken konunun bittiği beyitten sonra, konu bütünlüğü olan beyitler arasında bıraktığı beyitlerden daha fazla boşluk bırakarak yeni konuya geçildiğini ifade etmiştir. Bu amaçla boşlukların kullanıldığı yerlere şu örnekler verilebilir:

- Yūsuf Suresi’nin indiriliş sebebini anlatan yazar konuyu bitirdikten sonra boşluk bırakarak Ya’kûb’un hikâyesine geçer. (3a)
- Züleyha Yūsuf’u rüyasında görüp aşık olup yatağa düşer. Derdini hiç kimseye anlatmaz. Müstensih bu durumdan Zeliha’nın dayesine derdini anlattığı duruma geçerken yeni olaya geçildiğini ifade etme sadedinde boşluk bırakmıştır (44a).

Takip edilen ikinci yol ise kalıplaşmış ibarelerin kullanımınıdır. Bölümün bittiğini ifade eden bu ibareler peygambere salavat getirmeyi öğütlemektedir:

Dilerseniz dü ‘âlemde necâtı
Resûl’in rûḥına idüñ eş-şalâtı (27)

Tamâm oldı bularıñ çün kelâmı
Resûl’iñ rûḥına viriñ se[lâmı] (119)

Tañrı’dan dermân ola dertlilere
Vir şalavât ‘aşq-ıla beygambere (433)

Yūsuf anda toğrı çıkdı ey yâre
Vir şalavat ‘aşq-ıla beygambere (1277)

İşde bu sözleri diñledi ‘ayân
Vir şalavât Muştafâ’ya ve’s-selām (1417)

Ḥaḳ Te‘âlâ ḥâcetin kıldı revâ

Vir şalavât ‘aşk-ıla peygambere (1507)

Eserin müstensihî ketebe kaydında (108b) yer alan “katibü’l huruf” ibaresinden anladığımızı göre Hafız Osman b. Ömer Efendi’dir. Müstensih, “Arapça “nesh” kökünden türemiş olan istinsâh “bir kitabın yahut yazılı bir metnin nüshasını çıkarma, onu harfi harfine kopya etme” anlamına gelir. Bu işi yapanlara başlangıçta kâtib veya verrâk denirken sonraları nâsîh, nessâh, müstensih gibi adlar verilmiştir (Kaya-Bozkurt, 2001: 369). Metnimizde “katibü’l huruf” tamlaması ile karşılanan müstensihînin, bu alanda faaliyet gösterebilmeleri için rüştlarini ispatlama anlamına gelen izacet almaları gerekmekte idi. Bir icazeti olmadan eser istinsah eden kimseler ise teamül gereği ketebe kaydında isimlerini zikretmez ve imza koymazlardı (Kaya-Bozkurt, 2001: 369). Eserimizde ketebe kaydında müstensihînin isminin yer alması Hafız Osman bin Ömer Efendi’nin icazetli bir müstensih olabileceğini akıllara getirmiştir.

İcazet almış ya da almamış müstensihlerin, istinsah ederken eserlerin orijinalinde olmayan çeşitli tasarruflarda buldukları, metni yanlış yazdıkları, olumlu bir eylemi tam aksi olarak olumsuz kaydettikleri, harflerin şekillerini olması gerektiği şekilde yazmadıkları gibi çeşitli yönlerde bu meslek grubundakilere şairler tarafından eleştiriler getirilmiştir ve eserin değerini düşürdüğü dolayısıyla beddua dahi edilmiştir:

Kalem olsun eli ol katib-i bed-tahririn
Ki fesâd-ı rakamı sûrumuzu şûr eyler

Gâh bir harf sukûtiyle kılır nâdir’i nâr
Gâh bir nokta kusûriyle gözü kör eyler (Fuzuli) (Doğan,

2009:41)

İrsün ol katibe bin derd-i sarîh
Yazdığı yanlış itmezse sahîh

Gelsün ol ahmak-u nadana bela
Har gibi cahil-ü nâ-kaabil ola (Levend, 1984:266)

Elif eğri elinden doğru çıkmaz

Hatası yanlış çok sıhhati az

Perişan hat yazar destinde hâme
Döner zâg izlerine satr-ı nâme

Gözü yazıda vü gönlü yabanda
Vücudu yerde fikri âsmanda

Yazıdan eylemez bunlar feragat
Meğer Allah'tan ola inayet (Levend, 1984:266)

Metnimizin müstensihî hakkında yalnızca yaşadığı yer bilgisi dışında bir bilgi sahibi değiliz. Ancak Hafız Osman Efendi'nin yukarıda şikayet edilen bazı durumları -maalesef- taşıyan bir nüsha ortaya koymuş olması birinci sınıf bir müstensih olmadığı akıllara getirmiştir. Çünkü metne dikkatle bakıldığında hem anlamsal hem de şekli pek çok hatanın olduğu tespit edilmiştir.

2.5.1.1. Şekli Hatalar

Müstensih, dalgınlık, dikkatsizlik, kayıtsızlık, bilgisizlik veya acelecilik gibi bireysel tutumlardan kaynaklanan hatalara eserin pek çok yerinde rastlamak mümkündür. Mesela, müstensih yazmış olduğu beyitleri bir sonraki sayfada tekrar etmiş, farkına varınca da üzerlerini çizerek yazması gereken beyitleri yazmıştır. 67a numaralı sayfanın ilk üç satırı, 66a numaralı sayfanın ilk üç satırındır. Bu beyitler eserin toplam beyit sayısının dışında bırakılmıştır:

Yūsuf eydür ger iz̄in ola baña
İşbu yolda hizmet idem ben saña (67a)

Zîrâ ben anîñ kolayın bilürem
Nice olur hem 'ilâcın kıluram (67a)

Sulţân eydür zî-kerem luţf idesin
Nice gerekse öyle idesin (67a)

Bazı mısraların yazıldığı zemin diğerlerine göre daha koyudur. Bu durum daha önce aynı yere farklı beyit yazıldığını ya da yanlış kelimeler yazıldığını ancak o

yazılanın oradan silinmesi suretiyle yeni bir beytin oraya işlendiğini düşündürmektedir. 78a numaralı sayfanın 6. satırında bulunan beytin ikinci mısrasında bu durum gözlenmiştir. Müstensih dalgınlıkla bahsedilen kısma aynı sayfadaki 7. beytin ilk mısraını yazmış ancak hatasını fark edince yazmış olduğunu silerek doğrusunu yazmıştır.

Bazı beyitler sayfaların kenarlarına yazılmıştır. Yine bunun sebebinin dalgınlık olduğu düşünülebilir. Yazarken beyitleri atlayan müstensih hatasını fark edince beytin olması gereken yerden kenara doğru kavisli bir çizgi çekerek beyti sayfanın kenarına yazmıştır. 2043, 2283 ve 2688 numaralı beyitler sayfaların kenarlarına yazılmıştır.

Bazen aynı sayfa içerisinde altlı üstlü beyitlerin tekrar yazıldığı görülmektedir. Örneğin 84a numaralı sayfadaki 5. beytin ikinci satırı, 6. beytin ikinci satırına da yazılmış, hatanın farkına varılması ile müstensih beytin üzerini çizerek olması gereken satırı yazmıştır.

Manzum yazma eserlerde beyitler, mısraları arasında biraz boşluk bırakılması suretiyle yatay düzlemde aynı hat üzerine yazılır. Buradan hareketle şiir için “arası açık yazı” ifadesi kullanılır. Beyti oluşturan mısraların aynı hat üzerinde olması beyit bütünlüğün sağlanması açısından önemlidir. Müstensih 85a numaralı sayfanın 5. beytinin ikinci satırı ile 6. beytin birinci satırını bir beyit bütünlüğü içerisinde aynı hat üzerinde yazmıştır. Ancak hata yaptığını anlamasıyla da satırların arasına diğer yazı karakterlerine göre daha küçük bir formda, 5. beytin ilk kısmını yazmış ve bu yazmış olduğu beytin devamı olan kısmı kavisli bir çizgi ile ikinci kısma bağlamıştır.

Sayfalarda bulunan beyit sayıları birbirini tutmamaktadır. Bazı sayfalarda bu sayı sekiz de kalırken bazı sayfalarda on dokuza kadar çıkmaktadır.

Sessiz harflerin kalınlık ya da incelik durumları göz önüne alınmadan – özellikle gayin ve kef harfleri - kullanımlar söz konusudur:

Didiler bilmezüz anıñ didigün
İşde bilürüz hemān **cıñladugun** (2393)

Anası bunı fikr itdi duraydı
Ki Ya‘ ħüb’ı burada **irgüreydi** (79)

Bazı sözcüklerin yazımında yanlış sessiz harfler kullanılmıştır:

İki ħatun ikişer **cārihe**¹⁵⁴ oldı
Bunlarıñ her birinden oğlan oldı (95)

İnn-i Yāmin¹⁵⁵ n’eylerin didi bunı
Güldi Yūsuf işidicegez anı (2031)

Böyle ‘ahd itdi bular cün yıkdılar
Heb cuvālların yire **kökdiler**¹⁵⁶ (2204)

Didiler ħaħķıñ bize eyle ħelāl
Zira biz bunda ħazandıħ çoħ **bebāl**¹⁵⁷ (2570)

Yazılan bir ekin ya da kelimenin yanlışlıkla yeniden yazıldığı pek çok örnek vardır.

Ķardaşınıñ birisi cekdi bıcaħını
Ķayķıruban **ban** kesdi Yūsuf ibini (308)

Bende üç **üc** tennüre etmek bişürem
Ķabla ile başuma götürürem (1457)

¹⁵⁴ Son hece “y” sesi ile yazılması gerekirken “h” sesi ile yazılmıştır. Bu durum metinde tarafımızca düzeltilmiştir.

¹⁵⁵ Yusuf’un kardeşi olan İbni Yamin iki yerde bu şekilde yazılmıştır. Bu durum metinde tarafımızca düzeltilmiştir.

¹⁵⁶ Dökmek fiili kullanılmak istenmiştir ancak dal harfi yerine kef harfi yazılmıştır. Bu durumun sehven olduğunu düşünmemize sebep olan kökmek fiilinin anlamları arasında yukarıda ifade edilen anlamın olmamasıdır. Ayrıca şair bu beyitten iki beyit sonra bu beytin anlamına yakın anlamlı bir beyit ifade etmiş olup kelime burada dökmek şeklinde kullanılmıştır:

Şoñra anıñ yüküni de dökdiler
Acıbeni kileyi anda buldılar (2207)

¹⁵⁷ Vebal olması gereken kelime b sesi ile yazılmıştır. Bu durum metinde tarafımızca düzeltilmiştir.

Didi ʔurĩñ cümle oq yay alalım
Bunlarıñla ʔarb u ʔıtāl **ʔıtāl** ʔılalum (2236)

Ya‘ ʔūb’a ʔarşu bunlar **bunlar** yüridiler
Birbirine çünki yaqın vardılar (2586)

Yūsuf’ı gördi vü oldı bī-ʔarar
Şıçrayup indi devesinden **indi** ey yār (2588)

Beyitte geçen bazı kelimeler eksik yazıldığı için hem anlamsal hem de vezin ile ilgili hatalar ortaya çıkmıştır. Böyle durumlarda köşeli parantez ile metne müdahale edilerek beyitte ifade edilen anlamın sağlanması için eksiklik giderilmiştir. Bu duruma örnek bazı beyitler şunlardır:

Cü Ya‘ ʔūb bu ʔa[**mu**] mülki ʔavarı
Didi ‘ Āş’a seniñdür cümle [varı] (116)

Didiler vāzgeldük anı ʔoyalum
Gele varalum ʔağda bir ʔu[**r**]d dutalum (388)

Yatur-iken uyqud[**a**] bir düş görür
Geldi bir şüret müzeyyen düş görür (727)

Ya‘ ʔūb anı işidicek ağladı
ʔurd[**d**]a anuñ-ıla bile ağladı (415)

Sulṫān anda ‘ işre[**te**] meşgūl olur
Yedi gün yedi gice düğün ʔılır (842)

Didi Yūsuf ʔalk ʔinde yimez[**em**]
ʔur gidelüm ben seni aç ʔomazam (2085)

İki gözler görmez oldı oturur
Ḥasretiñden [**düni**] gün zārī ʔılır (2117)

‘ Ādet-idi çünki bunlar ʔaḫısa
Mest olurdı Ya‘ ʔūb aşı ʔığa[**sa**] (2255)

Umar-ıduq ol bizi ‘ afıv idüp
Ker[**m**]-idi ol bize raḫim idüp (2428)

Būyı ol meyveniñ nice hoş-imiş
Ki ‘aceb dil-[r]übā vü cān-keş imiş (2692)

On güne dek gelüp anı göreler
On gü[ne]dek birer altun vireler (697)

Metinde geçen noktalı harflerle ilgili çeşitli sıkıntı vardır. Kullanılması gereken noktaların kullanılmadığı ya da kullanılmaması gereken noktaların kullanıldığı pek çok örneğe rastlamak mümkündür. Eserin elimizdeki nüshaları içerisinde müellif hattının bulunmaması, her bir nüshanın farklı müstensih tarafından kaleme alınmış olması hataların müstensihlerden mi yoksa müellif kaynaklı mı olduğu sorusuna kesin bir cevap getirilememesine neden olmaktadır. Çünkü harflerin noktalarının konulmaması bazı müelliflerin ihmalleri dolayısıyla da söz konusu olabilmektedir. Bu durumda müellif hattından başlamak üzere müstensihler kelimeyi yanlış noktalar ve bu yanlış sürüp gider (Bilgin, 2013: 369-373). Metnimizde geçen noktalı harflerin yanlış yazımları ile ilgili şu örnekleri vermek mümkündür:

Şerbetçiye şerbetiñ sen-de iç didi
İçdi şerbetçi_anı şerbetçi¹⁵⁸_ölmedi (1444)

Didi tırıñ cümle oğ yay alalım
Bunlarıñla ħarb u kıtal kılalum¹⁵⁹ (2236)

İbni Yāmin-ile ben tırayın bile
Anı koyub¹⁶⁰ gidemizin ben hele (2272)

“Ĥatun” kelimesi “ĥ” harfi ile yazılması gerekirken metinde kullanıldığı yirmi sekiz yerde sürekli olarak “h” harfi ile yazılmıştır.

Ol şūrete söze geldi söyledi
Ol ĥatuna ĥālin[i] vaşf eyledi (767)

¹⁵⁸ “Şerbetçi” kelimesinde cimin noktası bulunmamaktadır. Bu durum metinde tarafımızca düzeltilmiştir.

¹⁵⁹ “Kılalım” kelimesinde kafın noktaları bulunmamaktadır. Bu durum metinde tarafımızca düzeltilmiştir.

¹⁶⁰ “Koyub” kelimesinde “be”nin noktası bulunmamaktadır. Bu durum metinde tarafımızca düzeltilmiştir.

Eydür ey **ḥatun** diyeyim ḥālîmi
İşit ideyim şaḥa aḥvālîmi (768)

Mısr kavmi cümle karşı çıkdılar
Ḥatunumuz geldi deyü baḥdılar (834)

Noktalarla ilgili problem olan diğer harfler ayın ve gayındır.

Sultānı aga[h] idüb **ḳı'irdılar**¹⁶¹
Bādişāh ḳatına getürdiler (808)

Bıçağı kesme diyüben emr iden
İsmāğıl'a¹⁶² ḳoc[ı] ḳurbān eyleyen (267)

Yağmaya yağmur gök ot hiç bitmeye
Yimiş **a'açları**¹⁶³ yimiş ḥutmaya (1619)

Şabr it **o'ul**¹⁶⁴ ola ki şāh olasın
Şanma böyle ḳala gümrah olasın (557)

Zirā bunlarda şu ḳuvvet var-idi
Debse yedi kat yiri **ı'rar-idi**¹⁶⁵ (2241)

Bazı kelimelerin yazımında hareketlerin yanlış kullanıldığı görülmüştür. Bu kelimeler özellikle son 130 beyitte karşımıza çıkmaktadır. Son 130 beyitin Hamdî'nin Yûsuf u Züleyha'sından alınmış olması, Hamdî'nin dilinin eserin geri kalan kısımlarına göre daha ağır ve ağıdalı özellik göstermesi, Arapça ve Farsça kelime ve terkiplere fazla sayıda yer verilmesi müstensih'in de bu kısımlarda geçen yabancı sözcükleri bilmemesiyle bu sözcüklerin yanlış hareketlenmesine sebep olduğu değerlendirilmektedir.

¹⁶¹ “Kıgırtmak” çağırılmak anlamında kullanılan bir kelime olup burada noktası konulmayarak “ayın”la yazılmıştır. Bu durum metinde tarafımızca düzeltilmiştir.

¹⁶² “İsmâil” kelimesi “ayın”la yazılması gerekirken “gayın”la yazılmıştır. Bu durum metinde tarafımızca düzeltilmiştir.

¹⁶³ “Agac” kelimesi “gayın”la yazılması gerekirken “ayın”la yazılmıştır. Bu durum metinde tarafımızca düzeltilmiştir.

¹⁶⁴ “Ogul” kelimesi “gayın”la yazılması gerekirken “ayın”la yazılmıştır. Bu durum metinde tarafımızca düzeltilmiştir.

¹⁶⁵ “İgramak” “sallamak, kımıldatmak” anlamında kullanılan bir kelime olup burada noktası konulmayarak “ayın”la yazılmıştır. Bu durum metinde tarafımızca düzeltilmiştir.

Yire urub hilâl ayla bedre
Meşt¹⁶⁶ ururdu helâkı_ için şadre (2710)

Bahtı tahtını bâyidâr eyler
İzzeti [burcun] istivâr¹⁶⁷ eyler (2616)

Gördi mestür olup ol gevher-i [pâ]k
Yok nişânı meger ki peşte¹⁶⁸-i hâk (2736)

2.5.1.2. Anlamsal Hatalar

Metnin bazı yerlerinde beyitte geçen kelimeler yanlış seçilmiştir. Bu durum beytin kendi içindeki anlamı ile altındaki ve üstündeki beyitlerle olan anlamsal bütünlüğün sağlanamaması durumlarında ortaya çıkmıştır. Bu duruma şu örnekler verilebilir:

2.5.1.2.1. Şerbetçinin Yûsuf'u ziyareti

Yûsuf şerbetçinin düşünüyorum yorumladıktan birkaç gün sonra şerbetçi zindandan kurtulur. Şerbetçi zindandan ayrılmadan Yûsuf şerbetçiden kendisinin suçsuz olduğunu hükümdara bildirmesini ve buradan çıkartılması konusunda talebini hükümdara iletmesini söyler. Bu talebi yerine getireceğini ifade eden şerbetçi ilahî bir müdahale ile bu vadini unuttur. Ne zaman ki hükümdar bir rüya görür ancak o zaman hatırlar. Ve hükümdara rüyasının ne anlama geldiğini bildirebilecek kişinin Yûsuf olduğunu söyler. Hükümdar şerbetçiyi Yûsuf'a göndermek istediğinde ise şerbetçi Yûsuf'tan utandığını ifade eder:

Şerbetçi eydür utanuram varmağa
Bir emânet didi_ ideyin ol baña (1596)

¹⁶⁶ Kelime “muşt” olmalıdır.

¹⁶⁷ Kelime “üstüvar” olmalıdır.

¹⁶⁸ Kelime “püşte” olmalıdır.

Hükümdar şerbetçinin çekincesinin yersiz olduğunu söyleyerek Yûsuf'a gönderir. Yûsuf'un yanına gelen şerbetçi utandığı için yüzünü örter. Yûsuf bunun karşısında şu beyti söyler:

Yûsuf eydür aç yüziñ **unutmağıl**
Neye geldiñ turma söziñ söylegil (1604)

Beyitte geçen “unutmağıl” kelimesinin burada yersiz olduğu açıktır. Çünkü yukarıdan gelen anlam ilgisi dolayısıyla “unutulacak” herhangi bir durum yoktur. Şerbetçinin içinde olduğu his utanmadır. Kelime “unutmağıl” değil, “utanmağıl” olmalıdır.

Yine aynı olayın anlatıldığı bu beyitten bir beyit sonra Yûsuf şerbetçinin içinde bulunduğu durumdan kendini suçlamasının yersiz olduğunu ifade eder:

Yûsuf eydür Tañrı'dandur o baña
Hem odur **utanduran** anı saña (1606)

İkinci mısrada geçen “utanduran” kelimesinin yerinde kullanılmadığını, bu kelime yerine “unutduran” kelimesinin olması gerektiğini düşünüyoruz. Çünkü Yûsuf dışarı çıkmayı Allah'tan beklememiş, işini bir kula ısmarlamış ve bu durum dolayısıyla da Allah, şerbetçiye Yûsuf'un temennisi hükümdara iletmesini “unutturmuştur”.

2.5.1.2.2. Âlemin Halkını Kul Etmesi

Yûsuf Mısır'da maliyenin başına geçtikten sonra bütün halkı kendine bağlar ve kul eder. Bu durumun ifade edildiği beyitte halk kelimesi yerine “Hālîk” kelimesi kullanılmıştır:

Hālîkimi 'âlemiñ eltâf-ıla_ol
Cümlesini eyledi kendüye kul (1690)

Kullanılan kelime beyitte geçen kelimelerle anlam ilgisi kurulmaya çalışıldığında beytin bütününün aktarmaya çalıştığı anlamın ortaya çıkmadığı görülmektedir.

2.5.1.2.3. Ya‘kûb’un Yakarışı

Ya‘kûb oğullarının eve Yûsufsuz dönmeleri dolayısıyla üzgün ve mükedder halde Yûsuf’un başına gelenlerin ne olduğunu öğrenmeye çalışır. Kardeşler babalarını ikna etmek için Ya‘kûb’a yakaladıkları bir kurdu getirerek Yûsuf’un bu kurt tarafından yendiğine babalarını inandırmaya çalışırlar. Ya‘kûb kurt ile karşılaşınca bir dua eder. Kurt konuşmaya başlar ve suçsuz olduğunu anlatır. Kurtun söylediklerine inanan Ya‘kûb, kardeşini arayan kurda kardeşini bulması yönünde temennide bulunur. Kurt da Ya‘kûb’a Yûsuf’u bulması yönünde temennide bulunur:

Ya‘kûb eydür aña kardeşin vire
Kurd didi saña Yûsuf’ın vire (422)

Bu beyitten sonra Ya‘kûb Allah’a yönelip biraz da sitem ederek Yûsuf’u neden korumadığını sorar. İşte bu noktada bu sorma eyleminin öznesi, Yûsuf olarak kaydedilmiştir:

Yûsuf eydür Tañrı cömerd oğlumı
Şaklamadıñ dertli eylediñ beni (423)

Kelimenin “Yûsuf” değil “Ya‘kûb” olması gerekir.

2.5.1.2.4. Dadının Zeliha’ya Tavsiyesi

Yûsuf’a olan iştihakından hastalanarak yataklara düşen Zeliha, aşk derdini dadısına aktararak bir çözüm önermesi ister. Dadı Zeliha’ya tavsiye olarak bir saray inşa ettirmesini tavsiye eder. Bu tavsiye dillendirilirken “daye” ibaresi yerine “Zeliha” kelimesi kullanılmıştır:

Zelîha_eydür diyesin sulţâna sen

2.6. Nazım Biçimi

Eserin nazım şekli mesnevîdir. Bu tür, her beyti diğer beyitlerden bağımsız olarak kendi arasında kafiyelendiği için geniş konuların anlatımına uygun bir nazım şeklidir. Şairler, kaside ve gazelde olduğu gibi mesnevîde tek kafiyeye bağlı kalmadıkları için düşünce ve duygularını serbestçe ve geniş biçimde anlatabilmektedirler. Geniş hacimli dinî, tasavvufî, ahlâkî, öğretici bir nitelik taşıyan manzum eserler mesnevî ile yazılır (Levend, 1984: 103).

Belli bir konuyu işleyen, bağımsız bir kitap olarak yazılmış mesnevilerin planları, genellikle birbirine benzer. Bu genel planda üç ana bölüm ve bu bölümlerin alt başlıkları vardır (Ünver, 1986: 432-448):

A. Giriş Bölümü

1. Besmele
2. Tevhîd
3. Münâcât
4. Na't
5. Mi'râc
6. Mu'cizât
7. Medh-i Çehâr-yâr
8. Padişah İçin Övgü
9. Devlet Büyüğüne Övgü
10. Sebeb-i Te'lîf

B. Konunun İşlendiği Bölüm

C. Bitiş Bölümü

1. Tanrı'ya "hamd ü senâ" ve Dua
2. Sultana Övgü ve Saltanatının Devamı İçin Dua
3. Şairin Eseriyle ve Şairliğiyle Övünmesi
4. Tanınmış Mesnevi Şairleri ve Eserlerini Anma
5. Şairin Eserine Verdiği Ad

6. Hasetçilere, Acemi ve Dikkatsiz Müstensihlerle Metni Doğru Dürüst Okuyamayan Okuyuculara Yergi, Bunların Esere Vereceği Zarardan Tanrı'ya Sığınma
7. Mesnevinin Beyit Sayısı
8. Mesnevinin Yazılışıyla İlgili Tarihler
9. Okuyucudan hayır Dua İsteme
10. Mesnevinin Vezni

“Halk Tipi Mesnevilerde” tertip hususiyetinin daha basit bir şekilde uygulandığı, tevhidî bir giriş ve salâvattan sonra hemen konuya başlandığı, çok kere tevhid, münâcat vs. nin ayrı bölümler halinde değil iç içe yazıldığı, sebab-i telif, hâtîme, padişah medhi bölümlerinin bulunmadığı görülür (Çavuşoğlu 1982: 39-40; aktaran Şentürk-Kartal 2013: 172-173).

Mesnevinin klasik tertibinin bu tarz eserlerde dikkate alınmadığı, mesnevi nazım şeklinin düzenleniş biçimlerine riayet edilmediği görülür. Mesnevinin kalıplaşmış bir şekli olup yirmi bir bölümden oluşmaktadır. Metnimizde bu yirmi bir bölümden sadece münacat, sebab-i telif, konunun işlendiği bölüm, Tanrı'ya hamd ü senâ ve dua, okuyucudan hayır dua isteme bölümleri vardır. Geri kalan on altı bölüme eserde yer verilmemiştir. Bu bölümlerden “Tanrı'ya Hamd ü Sena” ile “Okuyucudan Hayır Dua İsteme” bölümlerine konunun işlendiği bölümde de yer yer rastlanmaktadır.

Farklı eserlerde karşımıza çıkan ve bölümleri birbirinden ayıran, hangi konunun işlendiğini birkaç kelime ile özetleyen başlıklar -eserin adını ifade eden başlık haricinde- mevcut olmayıp bölümler bazen boşluklarla ya da kalıplaşmış ifadelerle birbirlerinden ayrılmışlardır. Bu ifadelerde birinci beyit konunun nihayete erdiğini ifade eden kelimelerle örgülenirken ikinci beyit İslam Peygamberi'ne salavat getirmeyi tavsiye etmekle noktalanmaktadır:

Çünkü şāzumān oldı ey cān
Vir şalavāt Muştafaya ve's-selām (2607)

Çünkü bu sözler dahı oldı tamām

Vir şalavât Muştafâ'ya ey hümâm (1747)

Çünkü bu sözler tamâm oldu_ey yâre
Vir şalavat 'aşk-ıla beygambere (1566)

Şairin hikayeye giriş yapmadan yer verdiği münacat ve sebep-i telif bölümleri iç içedir. Şair burada hem Allah'a yakararak kendinin günahkâr olduğunu, niyetinin Yûsuf'un destanını yazmak olduğunu ancak bu yolda yardıma ihtiyacı olduğunu beyan eder (1-3) hem de kendinden önce Yûsuf kıssasını yazanları "kamil" kimseler olarak tavsif edip kendisini de onların izinden giden biri olarak niteleyerek onlara öğrenci olma, onlardan ders alma isteğini dillendirir. Bölümün sonunda da daha önce Yûsuf kıssasını yazanlara hayır dua eder ve kendi günahlarının bağışlanması için Allah'a yakarır. (3-27).

Konunun işlendiği bölüm ise Yûsuf'un tanıtılması ile başlayan Zeliha'nın vefatı ile noktalanın eserin en hacimli kısmıdır. Bu bölümde iki farklı hikâyeye anlatılmaktadır. 35-118. beyitleri arasında Ya'kûb'un, kardeşi As ile olan Tevrat'ta anlatılan ancak Kur'an'da yer almayan hikâyesine yer verilmiştir. İkinci hikâyeye ise 120 - 2745. beyitleri arasında anlatılan Yûsuf'un kıssasıdır. Her iki hikâyeye toplam 2710 beyitten (35-2745) oluşmaktadır.

Bitiş bölümünde ise yalnızca "Tanrı'ya Hamd ü Senâ ve Dua", "Okuyucudan Hayır Dua İsteme" kısımlarının olduğu görülmektedir (2745-2750).

Metnin erken dönem eseri ve meclislerde okunmak üzere tanzim edilmiş olması dolayısıyla bölümler kesin çizgilerle ayrılmamıştır. Bu durumun bir örneği sebep-i telif bölümünde karşımıza çıkmaktadır. Şairin okuyucudan hayır dua temennisinde bulunacağı kısım bitiş bölümünde olması gerekirken sebep-i telif kısmında dua temennisine rastlamaktayız:

Bizim-çün kıllalar hayr-ı du' âyı
Olarıñ derdine eyle devâyı (21)

Añalar burada bu ben za'îfi
Diyeler kim İlahî şol nañîfi (22)

Çamu suçlarını 'afv eyle anıñ
[Dağı] niyyetin āsān eyle anıñ (23)

Yine aynı şekilde konunun işlendiği bölümde de “Tanrı’ya Dua” kısmına dahil edebileceğimiz örneğe rastlanmıştır:

Her kim [ki] bunu yazıbanı oğuya
Allah Te'ālā'nıñ hayrından azād olmaya (2299)¹⁶⁹

Metnin farklı yerlerinde okuyandan, yazandan dua talep etmek veya Tanrı’ya dua etmek bölümlerinin bulunması eserin tertip hususiyetinin bir yansıması olarak değerlendirilmiştir. Eser, Osmanlı toplumunun özellikle uzun kış gecelerinde eğlenceli vakit geçirmek amacıyla düzenlenen meclislerde okunmak üzere tanzim edilmiştir. Bu meclislerin uzunlukları okuyana, dinleyene ve konuya göre değişiklik gösterir. Bir eser bir toplanmada tamamlanamadığı durumlarda yarıda bırakılır ve diğer oturumda devam edilir. Meclisler nihayete erdiğinde hayır dua talep edildiği gibi meclis yeniden toplandığında da dinleyicilerden dua talebinde bulunulabilir. Eserin başında, ortasında veya sonunda dua talep etme ile ilgili ifadelere rastlanmasının sebebi yarıda kalan esere devam edilirken ikinci toplanmanın başında esere yeni başlanmış gibi dinleyenden veya okuyucudan dua talep edilmesi olabilir.

Metnimiz temel olarak mesnevi nazım şekli ile yazılmış olması karşın metni tekdüzelikten kurtarmak, metne hareketlilik kazandırmak, anlatıcı olan şairin aradan çekilerek okuyucu ile kahramanın buluşmasını sağlayarak mesnevinin okur üzerinde tesirini artırmak gibi farklı maksatlarla birden fazla nazım şekilleri kullanılmıştır. Bu

¹⁶⁹ Bu durum elimizdeki metnin meclislerde okumak için kaleme alındığı fikrini güçlendirmektedir. Çünkü bu tarz toplantılarda okuma eylemi tamamlandıktan sonra meclis eseri yazana okuyana dua ile tamamlanır. Yukarıdaki duanın eserin sonunda değil de ortasında yer alması okuma eyleminin o noktada sona erdiğini ve meclisin kapanmasından önce de okuyana yazana dua edildiğini akıllara getirmektedir.

noktada farklı uzunluklara sahip, anlatılan olaya uygun olduğu değerlendirilen bir yerde, çoğunlukla kahramanın acizyet içerisinde iken dile getirdiği, okuyanda irticalen dile getirilmiş hissi uyandıran, farklı tarzda nazım şekilleri tespit edilmiştir. Bu manada yirmi sekiz adet gazel ve dört murabba-i mütekerrireye yer verilmiştir.

Bu gazel ya da murabba-i mütekerirler farklı durumlar karşısında bazen hikâyenin kahramanlarının kendi aralarında diyalog kurmaları şeklinde tezahür eder. Bazen mağdur ve mağlup olmuş kahramanın Allah'a hitap etmesi ve yakarışı şeklinde karşımıza çıkar. Bazen de şair, mesnevi nazım şeklini bir tarafa bırakarak hikayeyi gazelle anlatması şeklinde eserde yer almıştır. Söz konusu gazellerden kahramanların ağzından söylenenlerin ortak özelliği okurun kahramanın iç dünyasına bakışını sağlaması ve kahramanı yüksek sesle düşündürmesidir (Turan, Kütük; 2009: 646). Şair bunu yaparak kahramanın içinde bulunduğu durumu okura daha iyi aktarabilmektedir. Bu gazellerin beş tanesi Yûsuf'un ağzından, dört tanesi Ya'kûb'un ağzından, altı tanesi Zeliha'nın ağzından, dört tanesi Ya'kûb'un İbn-i Yamin'in annesi ölünce ona bakması için aldığı cariye'nin ağzından ve dokuz tanesi de anlatıcı konumunda olan şair tarafından aktarılmıştır. Murabba-i mütekerirlerin bir tanesi Yûsuf'un ağzından, bir tanesi Zeliha ağzından, bir tanesi İbn-i Yamin'in ağzından ve bir tanesi de anlatıcı tarafından ifade edilmiştir.

Şair bu metinlerin bazılarında şiire geçmeden önce, bazılarında ise şiiri bitirdikten sonra “bu şi'ri söylenür” “söyledi bu şi'ri” “işbu şi'ri söyledi” gibi söylemleri geçiş ifadesi olarak kullanmış ve bu sayede de zikredilen şiir ile mesnevi arasında bağlantı kurmuştur. Bu şiir parçalarına yer verilirken bazen hikaye anlatımında dikkate alınan aruz kalıbı terkedilerek tercih edilen yeni kalıpla işbu şiir söylenmiştir. Bir gazelde iki farklı vezin kullanılmıştır. 48-52. beyitler arasında zikredilen bir gazelin ilk beyitleri “fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün” kalıbıyla tanzim edilirken sona doğru “fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün” kalıbına geçilerek gazel tamamlanmıştır. Ancak gazellerin çoğunda hikaye aktarımında kullanılan vezin tercih edilmiştir.

Gazel ilk beyti kendi içinde diğer beyitlerin ikinci mısraları ilk beyitle kafiyeli olmak üzere genellikle beş ile dokuz beyit arasında yazılan nazım biçimidir (Saraç, 2007: 47). Eserde geçen bazı gazellerde tanımda ifade edilen kafiye örgüsü dışına çıkıldığına dair bazı örnekler vardır. Örneğin Yûsuf'un güzelliğinin anlatıldığı altı beyitlik gazelin üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı beyitleri ilk beyitle uygun kafiye örgüsüne sahip iken ikinci beyit hem konu hem de şekil itibarıyla söz konusu gazelden ayrı durmaktadır:

İşit şimden girü idem rivâyet
Yûsuf'ı söyleyem Hâk'dan 'inâyet

Çün Ya'kûb'mñ on iki oğlu var-idi
Yûsuf be-ğâyet erlerinden hûb idi¹⁷⁰

İşit idem anıñ hûsn-i cemâlin
Her kim yüzünü görse bulur sa'âdet

Eger kâfir gör[ür]se mü'min ola
Gider andan kamû girü şekâvet

Eger bedr anıñ hûsnin göreydi
Tutuldu şanur-[i]diñ oldı ol mât

Eger Zühre göreydi hem cemâlin
Şeherde kıla hûsninden şikâyet (120-125)

Bu durumun bir benzeri 28-34. beyitleri arasında geçen ve Yûsuf Suresi'nin indiriliş sebebinin aktarıldığı gazelde karşımıza çıkmaktadır:

Geliñ şimden girü ey kavm-i ulâ
İşidiñ söylenür ol kavlı-i â'lâ

Bu Yûsuf sûresini_indi sebeb ne
Hâbîbine bunu indürdi Mevlâ

¹⁷⁰ Tenkitli metinde bu beyit farklı geçmekte ve yukarıda ifade edilen gazelin şekli kurallarına riayet edildiği görülmektedir:

Çü Ya'kûb'uñ on iki oğlu vardı /Yûsuf aralarında hûb be-ğâyet (Karakaya, 2012: 270).

Yahūdīler nizā‘ itdiler ‘Ömer’le
Didiler kıssa-i Yūsuf’ dur evlā

Kitābımızda var ol sizde yokdur
Melūl oldu işit aşhab-ı evlā

Melāletin giderdi anlarıñ Haq
Bes inzāl itdi budur kavlı-i aqvā

Habībini cü şādān itdi Allāh
Anıñ hükmindedür heb cümle eşbāh¹⁷¹

Cemī‘-i ‘ālemin ‘ilmin bilen ol
Anıñ ‘ilmindedür heb sırr-ı aḥfa (28-34)

Şeytanın gelip kardeşlere fitne vermesinin anlatıldığı gazelin pek çok yerinde kusur vardır. Bu kusurlara, ilk beyitlerin kendi arasında kafiyelenmemesi, dördüncü beytin kafiyelerinin gazelin kafiye şemasına uymaması örnek gösterilebilir:

Geldi Şeytān bunlara itdi necāt
Gine fitne için getürdi eşās

Didi size bunca şecā‘ at var-iken
Atañ size bakmaz kılıñ ikşirās

Gicelerde çün Yūsuf ile olur
Yine sabāḥ anuñ-ıla inbi‘ āş

Eger bir dem yanında olmaya-idi
Yemez içmez ider idi iltihad

Siz[de]dür hizmet mevāşi vü ğanem
Siz cekersiz zaḥmeti ‘arş-ı hırās

Yine sizden hem anı artık sever
Hem berāberdür siziñ-ile tirās (174-179)

Bu gazeller dışında kalan gazellerin beyit numaraları ile ilk beyitleri şöyledir:

¹⁷¹ Tenkitli metinde “eşyā” olarak geçmektedir:

Habībini cü şādān itdi Allāh / Anuñ hükmindedür hep cümle eşyā (Karakaya, 2012: 253).

1. Bir gün İshāk'a irdü Hāk'dan hitāb
Ođluññ birine du' āñ müstecāb (48-52)
2. Didi Mevlā'm ıullarıñ kaydın yiyēn
Dedeme odı gülistān eyleyen (266-270)
3. Diñle ol Yahūdi nūr-ı sirāc
Yūsuf'ı ıurtarmađa itdi ' ilāc (275-280)
4. Vāh oña kim ıuzusından ayrıla
Bađrı hūn ola anıñ yile yile (241-246)
5. Didi ođul ıanı Yūsuf n'itdiñiz
Beni aldayup alıban gitdiñiz (354-357)
6. Yine Ya' ıūb iñledi eydür ođul
ıurda mı yedürdiler seni oğul (369-375)
7. Şu ıardaşlar beni Şatdılar ana
Yabā[na] atdılar alub alım ana (545-553)
8. Ger haťa ııldım sen 'afiv eylegil
Atam dedem hürmeti 'afv eylegil (575-578)
9. ıandasın ey gözlerim giryān iden
Bađrımı hūm cigerim biryān iden (741-752)
10. Őabr iderseñ maışūdiña iresin
Maışūdiñ bađından güller diresin (1013-1019)
11. Gel baña ıahr itme ıurbān olduğum
Düni gün yüzine hayrān olduğum (1063-1069)
12. Gel i Yūsuf derde dermān eylegil
Beni esirge luıf ihsān eylegil (1185-1188)
13. Biliñ işde bu-dur[ur] gönlim alan
Mecnūm idüp bu beni deli ıılan (1324-1329)
14. Ne 'aceb dildāre düşdüm n'ideyin
Bulamadım bi-ıāre düşdim n'ideyin (1341-1344)
15. Urdılar kelebcegi ıollarına
Gel gör-imdi dünyānın hālleri-ne (1385-1394)

16. Tevbe kıldım yâ İlahî derde dermân eylegil
Ben gedâyı kabuña geldim baña_ihsân eylegil (1497-1505)

17. Çünkü Yūsuf Mısr iline hân olur
Hem otuz yaşında ol sultân olur (1680-1686)

18. Didi şol karşında ayağın tıran
Eliñe ayağıña yüzün süren (1807-1812)

19. İsm-i ‘ azam okuyub kıldı du‘ â
İstedi Zelhâ yine hüsni bula (1862-1863)

20. Sevdüğümden beni ayırdı felek
Gör baña ne silleler urdı felek (2149-2153)

21. Baña dermân eyle sultânım meded
Yiñilendi gine efgânım meded (2300-2305)

22. Eydür idi ‘ aceb ol-gün ola mı
Yūsuf’um yine yanuma gele mi (2346-2348)

23. Dir İlahî yaqdı Ya‘ kırb n’ideyin
Kuzucağım şatdı Ya‘ kûb n’ideyin (2465-2467)

24. Eydür idi kuzucağım kandasın
Günden güne artdı derdim kandasın (2487-2491)

25. Yâ İlahî kanı va‘ diñ dir aña
Oğlumı virseñ gerek-idi baña (2502-2505)

26. Ey beni dertli kılan yavricağım
Düni gün derdim olan yavricağım (2525-2529)

Gazel nazım şekli yanında kullanılan ikinci nazım şekli murabba-i mütekerrirdir. Murabba-i mütekerrir (mütekerrir murabba), aynı vezinde dört mısralık bendlerden oluşan, bendlerin son mısralarının aynen tekrar edilmesiyle oluşan nazım şeklidir. Bu nazım şeklinin genel kafiye dizilişi aaaA, bbbA,cccA.... şeklindedir (Saraç, 2007: 111). Metnimizde geçen dört tane murabba-i

mütekerrirlerden yalnızca bir tanesi yukarıdaki kafiye örgüsüne sahiptir. Murabba-i mütekerrirlerin ilk dörtlükleri şöyledir:

1. Vardı şarıldı olarıñ boynına
Eydür esen alun ey ardaşlarım

Gel gör imdi bu felegiñ işi ne
Eydür esen alun ey ardaşlarım (509-520)

2. ‘ Āşık olmak bir ‘ acerb sevdā-dur[ur]
Key şaın ‘ āşıkları ta‘ n eyleme

‘ Alı fikri cān baş yağma-dur[ur]
Key şaın ‘ āşıklara ta‘ n eyleme (1214-1229)

3. Ne mālım var anı yoluña virem
Ne gözüm var bauban yüziñ gören

Ne yigitlik aldı vaşlıña irem
Yoluña cān vire[yi]m şimden girü (1817-1826)

4. Yūsuf[um] diyü düni gün iñiler
Yiri gökler anıñ-ıla iñiler

Ayrılıdan ağı aşlar iñiler
İniler āh n’ideyin diyü diyü (2120-2139)

Bu iki nazım şekli dışında olup birbirini takip eden iki beytin ilk üç mısraının kendi arasında kafiyelendiği son mısraının ise farklı olduğu iki örnek daha vardır:

1. Biti yazdı gömlegi ile bile
Virdi Beşir’e anı girdi yola

Çünkü Beşir Mısır’dan çıktı yola
Diñle imdi udretullāh ne ider (2476-2477)

2. Ağlar-idi yolum azdurdum n’ideyin
ardaşlarım diyi anda gideyin

Söylerin hic kimse bilmez n’ideyin
Yā İlahī sen bilürsin hālümü (2005-2006)

2.7. Vezni

Eserde aruzun birden fazla kalıbı kullanılmıştır. Bu kalıplar “fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün” “mefâ’îlün mefâ’îlün fe’ûlün” “fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün” “fâ’ilâtün mefâ’îlün fe’îlün”dür. Bir aruz kalıbından diğer kalıba geçerken herhangi bir sistemli bir uygulama söz konusu değildir. Şair aynı olay içerisinde bir durumu iki farklı kalıpla ifade etme yoluna gittiği bazı durumlar vardır. Örneğin İshak’ın As’tan avdan et getirmesi bir gazelle ifade edilirken aynı gazel parçası içerisinde aruz kalıbı değiştirilmiştir:

Dilerem-ki ben saña kılam du‘ â
Umaram-ki qabûl eyleye Vehhâb (51)

Av etin ister bu gönlüm anı pîryân eylegil
Yiyicek şâzân ola ide du‘ â isticâb (52)

İlk beyit “fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün” şeklinde tanzim edilmiş iken ikinci beyit “fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün” kalıbıyla düzenlenmiştir.

İsmi geçen aruz kalıpları içerisinde en fazla kullanılan ise remel bahrinin “fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün” kalıbıdır. Bu kalıp Eski Anadolu Türkçesi Döneminde manzum eser ortaya koyarken en fazla başvurulan kalıptır. Örneğin 14. yy’da kaleme alındığı tespit edilen 81 eserden 59’u bu kalıp ile tanzim edilmiştir (Kartal, 2013: 90). Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî’nin meşhur Mesnevîsi, Sultan Veled’in Rebâb-nâmesi, Şeyyâd Hamza’nın Yûsuf ü Zelihası, Gülşehrî’nin Mantıku’t-Tayr tercümesi, Âşık Paşa’nın Garîb-nâmesi, Ahmedî’nin İskender-nâmesi, Süleyman Çelebi’nin Vesiletü’n-Necat adlı Mevlîd manzumesi “fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün” kalıbında yazılan eserlerden bazılarıdır (Banarlı C.1, 1983: 163).

Eserde ikinci olarak en fazla yer verilen kalıp, hezec bahrinin “mefâ’îlün mefâ’îlün fe’ûlün” kalıbıdır. Bu kalıp da Eski Anadolu Türkçesi Döneminde “fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün” kalıbından sonra en fazla başvurulan kalıptır. Bu iki kalıp “daha çok, mesnevi edebiyatında; bilhassa halk arasında okunan, İslami kahramanlık

menkıbelerinin söylenişinde, tasavvuf eserlerinde, İslam kahramanlarının hayat hikayelerinde, Yûsuf u Zeliha gibi, İslami aşk ve iman menkıbelerinin hikayesinde kullanılagelen kalıplardır (Banarlı C.1, 1983: 163).” Banarlı’ya göre Eski Anadolu Türkçesi Döneminde vücuda gelen ilk eserlerde sıklıkla bu iki kalıbın kullanılmasının sebebi, Orta Asya’da şiir vücuda getiren şairlerin kullandığı 12’li hece vezninin, Anadolu’da bu kalıplara yakınlığıdır (Banarlı C.1, 1983: 163).

Eserin sanat yapmak amacıyla değil, eğlenceli vakit geçirmek amacıyla meclislerde okunmak üzere kaleme alınmış olması aruzun ihmal edilmesine sebebiyet vermiş ve eserin pek çok yerinde aruz kusurlarına yol açmıştır. “Özellikle “halk için yazılan eserler” diye tasnif edilen, didaktik gayeli dinî-ahlakî veya tasavvufî kimi eserlerde vezin pek dikkate alınmaz (Köksal, 2012: 194).” Bu durumun ortaya çıkmasında eserin sanat değerinin düşük olması yanında Eski Anadolu Türkçesi Döneminde kaleme alınması dolayısıyla işlenmiş bir Türkçenin henüz mevcut olmaması, dilin aruz kalıplarına yeteri kadar yatkın olmaması ve şairlerin ahenk unsurları konusunda özellikle de aruz ile ilgili yeterli düzeyde bilgi sahibi olmamaları gösterilebilir. Özellikle Türkçenin işlenmemiş ve aruza uygun halde olmaması dönem şairleri tarafından da eserlerinde ifade edilen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Tercüme bir eser hüviyetinde “Süheyl-ü Nevbahar”da mütercimi Mesut bin Ahmet, eserin sonunda Türk dilinin darlığını:

Bu arada Özüüm hemin nenkdürür
Türkün dili gen değil tenkdürür

beyti ile ifade eder. Eseri tamamlayana kadar da çektiği mihneti şu beyitle ifade eder:

Bu bir nice beyti düzünce benüm
Hacaletten eridi yaru tenüm

15. yüzyıl şairlerinden olan Sarıca Kemal (Kemal-i Zerd veya Mevlana Kemal) Türkçe ile ilgili şunları ifade eder:

Bu Türk dili begayet sert dildür

Söz ehli işbu dilden key hacildür (Levend, 1984: 621)

Pek çok beyitte hece eksiklikleri ya da fazlalıkları dolayısıyla aruz kusurları göze çarpmaktadır:

İki hatun ikişer cāriye oldı
Bunlarıñ her birinden oğlan oldı (95)

Çü destz̄r virdiler durdı yirinden
Göc eyledi Baḥrān ilinden (101)

Ḳardaşınıñ birisi çekdi bıçağını
Ḥayḳıruban ban kesdi Yūsuf ibini (308)

Bir beyitte herhangi bir kalıp tespit edilememiştir:

Temmet didüm söyledim ḳalem
Bu ḳışsa bu yirde oldı temām (2751)

Arapça kökenli olup son seste iki ünsüz bulunduran bazı kelimeler Türkçede kullanılırken bu iki ünsüz harf arasında ünlü harf getirilerek kelime telaffuz edilir. Ancak kelimeye ünlü ile başlayan ek getirildiğinde türetilen bu ünlü harf düşürülür. Örneğin emr, emir, emir-i > emri gibi. Eser harekeli metin olması dolayısıyla söz konusu edilen bu tarz kelimeler genellikle ünlü harf türetilerek yazılmıştır ve bu durum dolayısıyla eserde sıklıkla aruz kusuru meydana gelmiştir. Bu durum metinde tarafımızca düzeltilmiştir:

Çünkü Yūsuf ḳuyuya uçdı gider
Ḥaḳ Te‘ālā Cebrāīl’e **emir** ider (315)

Tañrı böyle yazmış n’ideyin
Ne gelürse ben aña **şükür** ideyin (511)

Dili söyler gözi Yūsuf’a baḳar
Fikir ider gözleriniñ yaşı aḳar (188)

Eserin tanzim aşamasında aruzun önemslenmediği, beytin aruz kalıbına uydurulması gibi bir amacın içine girilmediği görülmektedir. Bazı beyitlerde

kelimelerin yerlerinin ufak değişikliklerle ya da kullanılan sözcük yerine o sözcüğe yakın bir sözcüğün tercih edilmesiyle kusurların giderilmesi mümkün iken bu yol tercih edilmemiştir.

‘ Aklı geldi ıurdu yine oturur
İlerü vardı Beşir selâm virdi (2534)

Yukarıdaki beyti ele alırsak; ilk dize vezne uymasına rağmen ikinci dizinin sonunda yer alan “virdi” kelimesine getirilen ek hem beytin veznini bozmakta hem de üst satırdaki kafiye uymamaktadır. “virdi” ibaresi yerine “virür” şeklinde bitirilmesi ile hem vezin kurtarılmış olacak hem de kafiye örgüsü sağlanacaktır.

2.8. Kafiye

Ahengi temin eden önemli unsurlardan biri olan kafiye şiirde, mısra sonlarında farklı görevdeki seslerin benzerliğidir. Klasik şiirde ses benzerliklerin kafiye olarak adlandırılabilme koşulu seslerin farklı görevde olmalarıdır. Farklı yapıda seslerin benzerlikleri “kafiyenin göz için” olması prensibi gereğince bir kusur olarak değerlendirilmiştir. Çünkü “divan şiirinde seslerin yazılış biçimi esas alınırđı yani kafiye göze hitap ederdi (Pala, 2015: 41).” Ancak Tanzimat Edebiyatı’nda Recaizade Mahmud Ekrem’in önderliğini yaptığı “kafiye şem’ içindir” ilkesini benimseyen şairler, farklı yapıya sahip sesleri kafiye düzeni içerisinde kullanmışlardır.

Yazı benzerliği ön planda olması gerekirken muhataplara (dinleyicilere) okumaya yoluyla ulaşan eserin, kulağa hitap etmesi dolayısıyla sıklıkla farklı hususiyete sahip harflerle kafiye ilgisi kurulduğu görülmüştür. Sesleri, söylenişleri birbirine yakın harflerle kafiye kurmak olarak tarif edilen ikfaya (Karataş, 2001: 199), şunlar örnek verilebilir:

a. Elif ve güzel he ile yapılan kafiyeler:

Didi ay gün nicesi beñzer buña

Şimdi secde kıldı ikisi baña (133)

İmdi tur gey hülleyi cânuñ seve
Ne-dilersen hâcetüñ oldı revâ (668)

b. Vav ile ye ile yapılan kafiye:

Denya'ya dirler deli olma yüri
Câhil olma var eve gid dön girü (213)

Bu yaña anası cü durdı öri
Didi Ya'küb'a kim tiz gel ilerü (54)

c. Kaf ve kef ile yapılan kafiye

Çuş şanur anı Malik anlar melek
Yūsuf'a ikrām icün gönderdi Hâk (449)

Gine seni aluban alaydık
Tâ ölünce senüñ-ile_olaydık (523)

d. Nun ve sagır kef ile yapılan kafiye

Didi Yūsuf şol düşiñde gördü[gü]ñ
Çarşula deyübeni_emr olduğun (623)

e. Sad ve sin ile yapılan kafiye

Çünkü bu sözleri diñledi ' Āş
Çılıncı atdı yābāna olub yas (113)

f. Te ve dal ile yapılan kafiye

Armağanım ola dir saña yigit
İbni Yāmin қoluna daқdı becid (2033)

g. Peltek ze ve ze ile yapılan kafiye

Yūsuf anı işidüb[en] şāz olur
Cümle halk çıqsın diyü āgaz olur (2583)

h. Gayın ve kef ile yapılan kafiyeler

Ḳanı anuñ aña oğul didügi
Oğşayuban gül-ile urmadığı (296)

Bādişāh aña dir düş gördügin
Ḳarşu var diyü_aña emir olduğun (618)

Bazı beyitlerde dize sonlarında ses benzerliklerine yer verilmediği örölmüştür. “Ferd” veya “müfred” olarak ifade edilen bu kafiyeli olmayan beyitlere şunlar örnek verilebilir:

Zeliha işbu ma‘ şüküm degil
Nice bu benim üzerime girür (856)

Yine eydür atası n’oldiñ kızım
Sırrıñı söyle baña_ işidem sözün (754)

Çünkü Yūsuf şehre girdi bil i cān
Irđanur ağaçlar ider bî-қarar (677)

‘ Aceb mişlim var mıdur dünyāda didi
Yüzümi gören kişi olur esir (648)

Bunlar eydür Yūsuf’a ey sultānım
Göre idüñ yüzüni bir kez anıñ (1947)

Her kim anıñ yüzini bir kez görer
Dü cihānda ol sa‘ādete irer (675)

2.9. İmla Özellikleri

“Eski Anadolu Türkçesi Dönemi eserlerinde düzenli bir imladan söz etmek mümkün değildir. Bu dönemde yazılan eserlerin imlası genelde tutarsız ve düzensizdir (Şahin, 2003: 33).” Aynı sayfada veya aynı beyitte yazılan aynı kelimenin birden fazla yazımına şahit olunabilir. Bu durumun ortaya çıkmasının sebebi, Türkçenin bu döneminde Anadolu’da Türk dili ile ilk eserlerin verilmesi ve bu eserlerde de yazı dilinin sistemleşmemesi ve oturaklaşmaması gösterilebilir. Ayrıca müstensihlerin imla konusunda gerekli hassasiyeti göstermemeleri söz

konusu durumun ortaya çıkmasının bir başka sebebi olarak değerlendirilebilir (Şahin, 2003: 33).

Üzerinde çalıştığımız Yûsuf hikayesi metninde hem ünlü işaretleri (ل), (و), (ع) hem de hareke (üstün, esre, ötre) kullanılmıştır. Cezim işaretine sıkça yer verilirken şedde işareti bazı kelimelerde kullanılmış, tenvin işaretine ise hiç yer verilmemiştir. Metnimiz nesih hatla yazılmıştır.

Eserin, imla hususiyetlerine dikkat edilmeden kaleme alındığı görülmektedir. Bu durumun en önemli göstergelerin aynı sayfa hatta aynı beyit içerisinde aynı kelimelerin farklı seslerle yazılmalarıdır. (Ta kıyāmete) dek (443), (Bir yıla) dağ (1673) (91).

Bazı sözcüklerin yazımında hem yuvarlak hem de düz ünlü kullanılmıştır.

Yıldızlar (135) yılduzı (230)

Eyü (25) iyi (1464),

Uğru (550)¹⁷² Uğrı (2175)¹⁷³

Ayru (1938) ayrı (199)¹⁷⁴

Ꞑuzı (5)¹⁷⁵ Ꞑuzusın (143)¹⁷⁶

Artuꞑ (1865) artıꞑ (97)¹⁷⁷

Büyük (284) büyük (90)¹⁷⁸

Kendi (35)¹⁷⁹ kendü (811)¹⁸⁰

¹⁷² Metinde beş farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

¹⁷³ Metinde dört farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

¹⁷⁴ Metinde beş farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

¹⁷⁵ Metinde on iki farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

¹⁷⁶ Metinde on dokuz farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

¹⁷⁷ Metinde on dört farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

¹⁷⁸ Metinde yedi farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

¹⁷⁹ Metinde on beş farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

¹⁸⁰ Metinde otuz iki farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

Yalıñız (334) yalıñuz (2081)¹⁸¹ yaluñuz (2017)

Giri (762) girü (28)¹⁸²

Yazuları (2066) yazı (1206)¹⁸³

Küçik (478) kici (1726) küçük (91)¹⁸⁴

Aynı sözcüklerin farklı sessiz harflerle yazıldığı örnekler vardır.

Odlara (133)¹⁸⁵ otlara (462)

Derdliniñ (2130)¹⁸⁶ dertli (413)¹⁸⁷

Ḳurt (2325) Ḳurd (361)¹⁸⁸

Ḳayğum (2048)¹⁸⁹ Ḳayğumı (2332)¹⁹⁰

Ḳanğısına (235)¹⁹¹ Ḳanğısı (1269)

Ġavḳa (83) Ġavğayı (1398)¹⁹²

Ġarīb (1687)¹⁹³ ḳarīb (753)

Ḳafle (605)¹⁹⁴ Ġafle (538)¹⁹⁵

Naḳare (1644) nağare (836)

Ṭobraḳ (560)¹⁹⁶ tobrağa (571)

Ṭoz (562)¹⁹⁷ toz (561)¹⁹⁸

¹⁸¹ Metinde iki farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

¹⁸² Metinde yirmi üç farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

¹⁸³ Metinde sekiz farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

¹⁸⁴ Metinde iki farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

¹⁸⁵ Metinde yirmi iki farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

¹⁸⁶ Metinde seksen farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

¹⁸⁷ Metinde sekiz farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

¹⁸⁸ Metinde yirmi beş farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

¹⁸⁹ Metinde üç farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

¹⁹⁰ Metinde beş farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

¹⁹¹ Metinde üç farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

¹⁹² Metinde üç farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

¹⁹³ Metinde yirmi beş farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

¹⁹⁴ Metinde iki farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

¹⁹⁵ Metinde üç farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

¹⁹⁶ Metinde üç farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

Turunc (1311) turunc (1315)

Sanki (723) şanki (128)¹⁹⁹

Şandık (2382) şanduğa (437)

şarāyı (808) saraylar (826) sarāy(1114)²⁰⁰

İrgüreydi (79) irgüre (5)²⁰¹

cāriye (2336)²⁰² cārihe (95)

Bazı sözcükler bazen düz seslerden “a” veya “e” sesi ile bazen de dar seslerden “ı” veya “i” sesi ile yazılmıştır.

Bardağın (227) Bırdağıla (225)

Yedi (411)²⁰³ yididür (2411)²⁰⁴

İlerü (54)²⁰⁵ eylerü (1203)

Gice (177)²⁰⁶ gece (85)²⁰⁷

Yiri (81)²⁰⁸ yeri (138)²⁰⁹

Secde (134)²¹⁰ Sicde (135)²¹¹

Şin (195)²¹² şeniñ (138)

Eş (362) işini (2017)

¹⁹⁷ Metinde iki farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

¹⁹⁸ Metinde iki farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

¹⁹⁹ Metinde sekiz farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

²⁰⁰ Metinde kırk iki farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

²⁰¹ Metinde beş farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

²⁰² Metinde üç farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

²⁰³ Metinde yirmi iki farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

²⁰⁴ Metinde on bir farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

²⁰⁵ Metinde on farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

²⁰⁶ Metinde yirmi dört farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

²⁰⁷ Metinde on bir farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

²⁰⁸ Metinde doksan bir farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

²⁰⁹ Metinde on farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

²¹⁰ Metinde dört farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

²¹¹ Metinde üç farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

²¹² Metinde beş farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

Yitmiş (426)²¹³ Yetmişinde (1651)²¹⁴

Giysün (360)²¹⁵ gey (55)²¹⁶

Fedâ (702)²¹⁷ fidâ (737)

İlciye (795)²¹⁸ Elciye (785)²¹⁹

Diyâlar (846) dâye (847) t̄ayesi (155)²²⁰

Dilekler (864)²²¹ delegim (977)

Yişil (1619) yeşil (1130)²²²

Bazı sözcüklerde önce gelmesi gereken sesin sonra geldiği, harflerin sıralamalarında değişiklik yapıldığı (metatez) tespit edilmiştir.

Egsüsin (1030) eski (303)²²³

Kevran (292) Kervan (450)²²⁴

Ğıbra (225)

Metinde genel olarak noktalı harflerle ilgili çeşitli sıkıntılar vardır. Bazen olması gereken noktaların olmadığı görülürken bazen de olmaması gereken yerlerde harfin noktalı olarak yazıldığı görülmüştür. Bu durumun müstensih kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Çünkü çalışmanın farklı yerlerinde mateaddid olarak ifade edildiği gibi metnimiz Osmanlı toplumunda kahvelerin tertibinden önce ve sonra varlığını sürdüren, halkın eğlence ihtiyacını karşılayan meclislerde okunmak üzere

²¹³ Metinde beş farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

²¹⁴ Metinde üç farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

²¹⁵ Metinde sekiz farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

²¹⁶ Metinde yirmi dokuz farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

²¹⁷ Metinde iki farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

²¹⁸ Metinde dokuz farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

²¹⁹ Metinde üç farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

²²⁰ Metinde beş farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

²²¹ Metinde dört farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

²²² Metinde beş farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

²²³ Metinde iki farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

²²⁴ Metinde on bir farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

düzenlenmiştir. Sanat amacı veya kaygısı güdülmediğinden mesajın okuyucudan dinleyene ulaştırılmasında da harflerin noktalı olup olmaması herhangi bir önem arz etmediği açıktır. Bu noktada karşımıza çıkan durumlara şunlar örnek verilebilir:

İçinde “b” sesi bulunduran bazı sözcükler bazen “b” ile bazen de “p” ile yazılmıştır.

Ḳabūl (1)²²⁵ ḳapūl (2655)

Pencere (1514) bencere (1138)²²⁶

but (609)²²⁷ put (1791)

bula (504)²²⁸ pula (1777)²²⁹

pare (1247) bāre (633)²³⁰

piryān (52) biryān (55)²³¹

binhān (958)²³² biryān (55)

bervāz (1129)

bāyidār (2617)

berdeler (879)

Ḳabu (686)²³³ Ḳapu (681)²³⁴

Metinde ünlü ve ünsüz harflerin gösterilişi bakımından Uygur yazı geleneğinden gelen birtakım özelliklerin kullanıldığı görülmüştür. Bu yazı geleneğinde türkçe sözcüklerin yazımında ünlü harfler de işaretlerle gösterilmektedir.

²²⁵ Metinde yedi farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

²²⁶ Metinde üç farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

²²⁷ Metinde on üç farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

²²⁸ Metinde beş farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

²²⁹ Metinde iki farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

²³⁰ Metinde altı farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

²³¹ Metinde yedi farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

²³² Metinde üç farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

²³³ Metinde yirmi beş farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

²³⁴ Metinde on dört farklı yerde bu şekilde geçmektedir.

Metnimiz harekeli olmasına rağmen bazı kelimelerin yazımında hem (ا), (و), (ي) gibi ünlü harflerin ifadesinde kullanılan işaretlere hem de harekelere yer verilmiştir.

طُغْرَى (1278) doğru

اِجُونُ (175) için

Müstensihin yaptığı harekelemelerin bazen yanıltıcı olduğu görülmüştür.

- مَشْت (2711) Meşt

“Muşt” tarak anlamına gelen bir kelime olup elem keder karşısında kişinin kendisine zarar vermesi amacıyla vücuda vurulması anlam ilgisiyle kullanılmıştır. Ancak kelime yazılırken ötre değil üstün yazılmıştır.

- اِسْتِوَار (2617) İstivâr

“Üstüvar” “sağlam, kuvvetli, dayanıklı, güvenilir (Develioğlu, 1998: 1134)” anlamına gelen bir kelime olup kişinin izzetinin sağlamlığını ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. Ancak kelime yazılırken ötre olan ilk iki hece esre olarak yazılmıştır.

- اِصِّي (349) Işşı

“Us” akıl anlamına gelen Türkçe bir kelimedir. Metinde gitmek fiiliyle kullanılan bu kelime yazılırken ilk hece ötre olması gerekirken esre olarak yazılmıştır.

- دُسْتُور (99) Düstür

“Destür” “izin, müsaade, ruhsat” gibi anlamlara gelen bir kelime olup geçici olarak bir yerde bulunan birinin daimi olarak ikamet edenden nezaketen müsaade alması amacıyla kullanılan bir kelimedir. Metinde de bu bağlamda kullanılan bu kelimenin ilk hecesi üstün olması gerekirken ötre olarak yazılmıştır.

- bi-şimār (2749) بی شمار

Farsça isim olan “şümar” kelimesi “sayı hesap” anlamına gelmektedir. Yine Farsça bir ön ek olan “bi” olumsuzluk ekiyle oluşturulan yapı “sonsuz” anlamına gelen bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak kelimenin ötre olması gereken ilk hecesi esre olarak yazılmıştır.

- fitān (1170) فتنان

“Fettān” kelimesi “fitne ve fesada teşvik eden, fenalık yapan (Develioğlu, 1998: 263)” anlamına gelen özellikle kadınlarla ilgili kullanılan bir kelimedir. Metinde de bu ilgi ile kullanılan kelime hem şeddesiz hem de üstün yerine esre ile yazılmıştır.

- Peşte (پشته)

“Püşte” yığın, tepe anlamına gelen bir kelime olup eserde mezarın tepe şeklinde olması anlamı kastedilerek kullanılmıştır. Ancak ilk hece ötre olması gerekirken üstün ile harekelenmiştir.

Dize sonlarında “u” “ü” sesini sağlamak amacıyla kullanılan (و) “vav”lardan sonra elife benzeyen, kullanılış amacının ne olduğunun tespit edilemediği bir işaret kullanılmıştır.

İlerü (54) ایلرؤا

Bunda girü (103) بؤنده کړؤا

Deyü (345) ديوؤا

Şimden girü (1827) شمندن کړؤا

Bu durum genellikle dize sonlarında kullanılırken dize ortasında da olabilmektedir.

Girü (951) کړؤا

Tespit ettiğimiz bir kelime de ise (و) vav harfi olmadan dize ortasında kullanılmıştır.

Meş (2711) مَشْتُ ا

Arapça ya da Farsçada bir sesin iki defa kullanılacağını gösteren işaret olan şeddenin metnimizde farklı amaçlarla kullanıldığı tespit edilmiştir.

- Kelimenin bünyesinde var olan çift sesin gösterilmesinde kullanılmıştır.

Niyyetin نِيَّيْنُ (23), silleler سِلَّلُ (2059)

- Türkiye Türkçesinde tek ses ile kullandığımız bazı sözcükler metinde çift ses olarak gösterilmiştir. Bu yapılırken şedde işareti kullanılmıştır.

Isı-ıssı اِسِّي (229), Us-ışşı اِصِّي (349)

- Sözcüğe eklenen ekin ilk sesinin etkisiyle sözcüğün son sesini kendisine benzeterek (tam benzeşme) ortak kullanılan sesin üzerine şedde işareti konulmuştur.

iddi اِدِّي (2605), inciddiñiz اِنْحَدَّ يَكْرُ (377), işiddi اِشْدِي (445, 632, 783, 1590)

- Bir kelimedede birbirini takip eden iki sözcükten birinci sözcüğün son sesinin ikinci sözcüğün ilk sesi ile aynı olması dolayısıyla bu iki sözcük bitişik yazılmış ve ortak sesin üzerine şedde işareti konulmuştur.

Haqqatında حَقَّقْتَنَّهُ (13-a/285)

- Rivayet geçmiş zaman ekinin üzerine ikinci tekil sahiş ekinin eklenmesi ile ikinci eklenen ekin, birinci ekin son sesini kendisine bezmesiyle (tam benzeşme) aynı sesin ifade edilmesi için şeddenin kullanıldığı görülmüştür.

Şormamıssın صُورَ مَه مَسِين (60-a/1520)

Metinde iki farklı yerde Kuran'dan iktibas yapılmıştır. Ancak hikâyenin anlatıldığı kısımlarda gördüğümüz eksik, fazla ya da farklı yazımları bu ayetlerde de görmekteyiz. 1493. beyitte “Efendinin yanında beni an” anlamına gelen Yûsuf Suresi'nin 42. ayetine metnimizde şöyle yer verilmiştir:

أُذْكَرُونِي عِنْدَ رَبِّكُمْ “Üz kuruni inde rabbikum”

Ancak Kur'an-ı Kerim'de metinde yazılan ilk “ra” harfinin harekesi bulunmamakta ve cezimli okunmaktadır. Ancak eserde bu harf ötre ile harekelenmiştir. Ayrıca beytin devamında ayette geçen harf sayısının on iki olduğu için Yûsuf'un on iki yıl hapiste kalacağı ifade edilmiştir. Ancak ayeti, metnimize göre ele alıp harf sayısına bakılırsa sayısının on iki değil on dört olduğunu görülür.

Metinde geçen diğer ayet 1207. beyitte geçen İsrâ Suresi'nin “Zinaya yaklaşmayın.” mealinde olan 32. ayetidir:

وَلَا تَقْرَبُوا الزَّوْجَا

Kuran-ı Kerim'de bu ayetin son harfi elif-i maksure ile yazılmış olmasına rağmen metnimizde elif harfi kullanılmıştır.

2.10. Eser Üzerine Yapılan Çalışmalar

Eseri üzerine yapılan çalışmaları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Halide Cemile Dolu, “Yûsuf Hikâyesi Hakkında Birkaç Söz ve Bazı Türkçe Nüshalar”, *İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. IV, 1952, s.419- 445.
- Halide Cemile Dolu, *Menşe'inden Beri Yûsuf Hikâyesi ve Türk Edebiyatındaki Versiyonları*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1953.

- Yüksel Sungur, *Müellifi Meçhul Dâsitân-ı Yûsuf Aleyhi's-selâm Mesnevisi Üzerine Bir İnceleme*, Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul, 1963.
- Mehtap Kaşkaya, *Yûsuf u Zelihâ*, Cumhuriyet Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2004.
- Sibel Üst, “Nahîfî'nin Yûsuf u Zelihâ Mesnevisi”, *Turkish Studies, Volume 2/4*, 2007, s.823-957.
- Melike Gökcan Türkoğan, *Klasik Türk Edebiyatında Yûsuf u Züleyha Mesnevileri Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma*, Atatürk Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, Erzurum, 2008.
- Ali Cin “İbn-i Abbas'tan Rivayet Edilen Bir Yûsuf ve Züleyha Hikâyesi”, *Mediterranean Journal of Humanities I/2*, 2011, 47-58.
- Burcu Karakaya, *Garîb'in Yûsuf u Züleyhası, (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)* Ahi Evren Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir, 2012.
- Kudret Safa Gümüş, İbn-i Abbas'tan Rivâyet Edilen Yusûf u Züleyha Hikâyesinin Nüshaları ve Nüshalardan Hareketle Eserin Değerlendirilmesi *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi Cilt:12 Sayı:1*, 2014, s. 244-255.

2.10.1. Çalışmamızın Diğer Çalışmalarla Mukayesesi

Çalışmamıza konu olan Yûsuf hikayesi yukarıda ifade edildiği gibi farklı zamanlarda ve farklı hüviyetlerde çalışmalara konu edilmiştir. Bu çalışmalar bazen bir dil çalışması, bazen yalnızca metnin neşri bazen de tenkitli metin gibi kapsamlı bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu çalışmalarda çalıştığımız nüshadan bahsedilmemiş olması dolayısıyla eksikliği gidermek, aynı halkanın kopuk bir zincirini yerine ikame etmek ve bu nüshadan ilim âlemini haberdar kılmak amacıyla bu çalışma gerçekeştirilmiştir. Nüshamız diğer çalışmalarla mukayese edildiğinde aşağıdaki durumlar göze çarpmaktadır²³⁵:

²³⁵ Bu karşılaştırmada Burcu Karakaya (2012)'nin tenkitli metin neşri kullanılmıştır.

1. Metnimizin girişinde besmele ve Allah'a hamd gibi herhangi bir bölüm bulunmamaktadır. Diğer çalışmada ise besmele ile girişin ardından Allah'a hamd, O'na övgü ve münacat bölümüne yer verilmiştir. Bu münacat bölümünün yalnızca son kısmı bizim nüshamızda yer almaktadır.

2. Nüshamızda eserin başlığı "Hikâyet-i Ya'kûb u Yûsuf 'Aleyhi's-selâm" şeklinde hikayenin girişinde yer almaktadır. Diğer çalışmada ise "Menakıb-ı Yûsuf u Zelhâ" şeklinde bir başlık kullanılmıştır.

3. Nüshamızda hikayenin başlığı dışında metnin hiçbir yerinde hikayenin bölümlerini birbirinden ayırmak için hiçbir başlığa yer verilmemiştir. Diğer çalışmada bölümler arası geçişlerde "Der-Beyân-ı İbtidâ'-i Kelâm" "Der-Beyân-ı Ahvâl-i Yûsuf 'Aleyhi's-selâm" şeklinde başlıklara yer verilmiştir.

4. Eser Eski Anadolu Türkçesi Dönemi dil özelliklerini taşımaktadır. Ancak müellif hattının elde bulunmaması, mevcut olan nüshaların müstensihlere ait olması eserlerin dil özelliklerinde sapmaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu durum özellikle çalışmamızı gerçekleştirdiğimiz nüshada kendini göstermiştir. Eski Anadolu Türkçesi'nin en karakteristik özelliği olan yuvarlaklaşma diğer çalışmaya göre metnimizde satıhta kalmıştır. Örneğin, nüshamızda "kalıpdur" veya "dayılarıñ" şeklinde düz ünlü ile ifade edilen kelimeler diğer çalışmada "kalupdur" veya "tayularıñ" şeklinde yuvarlak ünlüler ile ifade edilmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında nüshanın istinsah tarihinin diğer nüshaya göre günümüze daha yakın bir dönemde istinsah edilmiş olabileceğini düşündürmüştür.

5. Diğer çalışmanın hacmi nüshamıza göre daha geniştir. Bizim nüshamızın beyit sayısı 2751 iken diğer çalışmada bu rakam 2926'dır. Diğer çalışmanın olaylarda yer verdiği ayrıntı daha derinliklidir. Nüshamızda birkaç beyitle ifade edilen bazı olaylar diğer çalışmada daha geniş yer tutmaktadır. Örneğin, Ya'kûb, Yûsuf'u oğullarına vermemek için gördüğü rüyadan bahseder. Nüshamızda bu rüyadan bir beyitle bahsedilir:

Düşde gördüm-ki kızular güderin
On iki kızular sürüp giderin (191)

Bunu ifade eden Ya'kûb sonrasında Yûsuf'u evlatlarına teslim eder. Bu hadise diğer çalışmada ise daha derinlikli ve ayrıntılıdır. Rüyaya anlatan Ya'kûb evlatlarını ikna edemeyince oyunun haram olduğunu ifade eder. Bunun üzerine babasını ikna eden kardeşleriyle beraber gitme yönünde meyil gösteren Yûsuf'tur.

Ayrıca nüshamızda tek beyitte ifade edilen bazı durumlar diğer çalışmada iki beyitte aktarılmıştır. Örneğin çalışmamızda

Didi İshâk ' Āş için kılam du' ā
İkiñizden birine açılır bāb (49)

beyti, diğer çalışmada

Didi İshâk ' Āş için kılam du' ā
Anası dir Ya'kûb'a ola icāb

' Āş'a İshâk didi ki kılam du' ā
İkiñüzden birine_ açılır bu bāb (74-75)

şeklinde aktarılmıştır.

Diğer bir örnekte de çalışmamızda

Didiler Yûsuf'ı alup varalum
İRte Yûsuf'ı aluban geledüm (184)

beyti, diğer çalışmada

Didiler Yûsuf'ı alup varalum
Yazularda oğ atup oynayalum

Cümlemüz de oynayalum güledüm
İRte Yûsuf'ı alalum geledüm (212-213)

şeklinde aktarılmıştır.

6. Bazı beyitlerin öncelik ve sonralık sıralarında farklılık vardır. Örneğin Zeliha ağzından söylenen bir gazel metnimizde şöyle ifade edilmiştir:

Ben arīb iftādeñi hicrāna alma gel meded
Hicriñi vulata degur ey bizi yekan iden

Ey aceb ol-gun ola mı yuze yuz gorem seni
Vulatiñ[un] gunidur bir canımı biñ can iden (751-752)

Diğer alışmada bu iki beytin yerleri farklıdır:

Ey aceb ol gun ola mı yuz-be-yuz gorem seni
Vulatuñun gunidur bir canımı biñ can iden

Ben arīb uftādeñi hicrāna alma ıl meded
Hicrānı vulata degiş ey bizi yeksān iden (865-866)

7. alışmamızın 753-1051 beyitleri arası ile diğer alışmanın 867-1154 beyitleri arasında anlatılan olaylar noktasında paralellik bulunmasına karşın gerek üslup gerekse kelime kadrosunun farklılaştığı gözlenmiştir. Örneğin bizim alışmamızda

Girdi şanem evine büte şorur
Dir ki aşkından canum irdi zarar

Yā řanem Yūsuf benim ola mı-ki
Mařsūdım uř ele gire mi-ki

Ey şanem bilgil benim ařvālimi
Ař odına dūřdim alđıl elimi

Yūsuf'ı görñ baña lāyık-mıdır
İşbu sözi söyledüğüm aş-mıdır

İmdi Tañrı taşdır[i] gör n'eyledi
Ol şanem dile gelüben söyledi

Didi Yūsuf seni alur ummađıl
Ol nebīdür aña zaşmet virmegi

şanem ol-dem atladı [oldı] bāre
Duymadı anda Yūsuf peygamberi (1045-1051)

şeklinde Yūsuf'un Zeliha ile puthaneye girmesi ve putların paralanması aktarılmaktadır. Aynı olay diğer alışmada ise şöyledir:

Yūsuf' uñ elin eline aluban
Anuñla put-hāneye varur-ıdı

Yalvarup putına eydür ey şanem
Baña sen idiviresin dilerem

‘ Aceb Yūsuf benümle bir ola mı
Yoħsa bu derdüm ölince ala mı

Tañrı emri ile ol put söyledi
‘ Āıbet senüñ Yūsuf ivme didi

Ol nebīdür sen anı incitmegil
Ṭođrı yolu oyup egri gitmegil

Böyle didi düşdi ırıldı şanem
Zelħa eydür Yā Yūsuf n’oldı şanem (1148-1153)

8. Özde aynı anlamın ifade edilmesine karşın farklı ifade kalıplarıyla aktarıldığını gösteren bazı örnekler vardır. Örneğin Ya‘ kûb’un Bahran ilinden dönüşünde kardeşi As’a elçi olarak gönderdiği oğlu amcası As’a bizim metnimize göre şunu söyler:

Yine **seni** özler [idi] işde geldi
amu ehlin ‘ ayālin bile aldı (108)

Aynı durum diğer çalışmada ise şöyledir:

Gine **şılasın** özler işde geldi
amu ehl [ü] ‘ iyālin bile aldı (135)

9. Nüşamızın sanatsal değeri diğer çalışmaya göre daha iyi bir konumda değildir. Bilgisizlik, dalgınlık gibi durumlar dolayısıyla müstensihin dağınık, düzensiz ve özensiz bir nüsha vücuda getirmiş olduğu söylenebilir. Bu duruma vezne dikkat edilmeyen şu örnek gösterilebilir:

Böyle didi dağı diñle [ne] olur
Sürdi **yolu Beşir** Ken‘ ān’a gelür (2484)

Nüşamızda geçen beytin ikinci dizesi vezne uygun değildir. Dizede geçen ikinci ve üçüncü kelimelerin yerlerinin değışmesi ile bu durum düzeltilebilecekken

müstensihin buna dikkat etmediği görülmektedir. Diğer çalışmada ise bu beyitte herhangi bir eksiklik ya da kusur bulunmamaktadır:

Böyle didi diñle imdi ne olur
Sürdi **Beşir yolu** Ken‘ān‘a varur (2677)

10. Çalışmaların en büyük farklılığı sonlarıdır. Çalışmamızın son kısmını oluşturan 130 beyit Hamdî'nin Yûsuf u Züleyha'sından alınarak aktarılmıştır. Buna göre ilk olarak Ya‘kûb vefatı söz konusu edilir. Ya‘kûb evlatlarını başına toplar, onlara nasihat eder ve vefat eder. Sonrasında Yûsuf gördüğü bir rüya ile vefat edeceğini anlayarak kendi yerine birini tayin eder. Cebrail'in cennetten getirdiği bir elmanın kokusu içine çekince canını teslim eder. Bu vefat üzerine Zeliha üç gün üç gece yas tutar ve dördüncü gün Zeliha Yûsuf'un mezarı üzerine kapanarak o da ruhunu teslim eder. Nüshamız bu şekilde sonlanmaktadır. Diğer çalışmada ise hikayenin sonu farklı olaylarla bezenmiştir. Yûsuf'un yanında bir müddet kalan Ya‘kûb yeniden evine döner. Ya‘kûb babasının kabrine gittiği bir gün orada içtiği bir kadeh sonrası canını teslim eder. Melekler tarafından kefenlenen Ya‘kûb, evlatları tarafından defnedilir. Ya‘kûb'un vefatından sonra Mısır şehrinde Yûsuf'un Müslümanlığı yaymasından rahatsızlık duyan halkın bir kısmı onu Reyyan'a şikayet eder. Bunun üzerine Yûsuf kendisine inananları yanına alarak Nil denizinin yanında "Kayyum" adını verdiği bir şehir inşa ettirir ve orada yaşamaya başlar. Bir gece düşünde ömrünün nihayete erdiğinin ona bildirilmesi üzerine yerine oğlunu tayin eder. Bu sırada rahatsızlanan Zeliha Yûsuf'tan önce vefat eder. Zeliha'nın hemen ardından da Yûsuf vefat eder. Mezarı ilk olarak inşa ettirdiği şehre, daha sonra Mısır şehrine, daha sonra ise bu iki şehrin arasına defnedilir. Nil nehrinin taşması ile kabrin yeri kaybolur. Yıllar sonra Yûsuf'un kabrini bularak onu İbrahim peygamberin türbesi kapısına defneden Musa peygamberdir.

Görüldüğü gibi olaylar ve bunların kronolojisindeki farklılıklar göze çarpmaktadır.

3. BÖLÜM
METİN İNCELEMESİ

3.1. Hikayenin İşlenişi

3.1.1. Ya'kûb ve Kardeşi As'ın Hikâyesi

3.1.1.1. Ya'kûb ve Kardeşi As'ın Özellikleri

İbrahim oğlu İshak'ın ikiz oğlu vardı. Bunlardan birinin adı Ya'kûb, diğerinin adı ise As idi. As dağlarda dolaşır, avlanır, bu avları eve getirmesiyle öne çıkan bahadır bir kişi idi. Annesinden doğduğunda vücudu üzerinde koyun tüyüne benzer bir tabaka vardı. Ya'kûb ise saçlı idi. Gözleri görmeyen İshak bu iki oğlunu bu ayırmadan tanırdı. İshak As'ı, anneleri ise Ya'kûb'u daha çok severdi.

3.1.1.2. İshak'ın Duası

Allah bir gün İshak'a hitap edip oğullarından biri için bir dua etmesini ve bu duanın kabul olacağını müjdeledi. Bu durumu As'a bildiren İshak, duayı kendisi adına yapacağını, ancak bir av getirmesini söyledi. Bunu duyan Ya'kûb'un annesi, Ya'kûb'a bir kuzu boğazlatır. Kuzunun derisini Ya'kûb'un üzerine geçirir. Kuzuyu da pişirip İshak'a sundurur. Eliyle Ya'kûb'un sırtını sıvazlayan İshak, tüylü oluşu dolayısıyla onu As zanneder. Eti yiyen İshak, As'a vadettiği peygamberlik duasını Ya'kûb'a eder.

3.1.1.3. Ya'kûb'un Bahran'a Gitmesi

Avdan dönen As, durumu öğrenince kardeşine karşı öfkeyle dolar. Kardeşine zarar vermesinden çekinen annesi, Ya'kûb'u Bahran ilindeki dayılarının yanına gönderir.

3.1.1.4. Ya'kûb'un Evlilikleri ve Kenan'a Dönmesi

Bahran'da dayısının iki kızı ve bunların iki cariyesi ile evlenen Ya'kûb'un eşlerinin her birinden oğulları olur.

Küçük kız kardeş olan Sahil'den²³⁶ Yûsuf ve İbni Yamin dünyaya gelir. Bir süre sonra Ya'kûb geri dönmek ister ve dayılarından destur alarak yola çıkar. Ya'kûb'un geri döndüğünü öğrenen ve kardeşine hiddeti geçmeyen As, onların gelmesini beklemeye başlar. Ya'kûb önden büyük oğlunu elçi olarak kardeşi As'a gönderir ve As'a kendisinin ona kul olduğunu, bütün malı ile ona geri döndüğünü söyler. Yumuşayan As ile Ya'kûb bir araya gelip kucaklaşırlar. Ölünceye kadar ikisi bir arada yaşarlar. Ölünce de aynı anne rahmini paylaştıkları gibi yine aynı kabre konurlar.

3.1.2. Yûsuf'un Hikayesi

3.1.2.1. Yûsuf'un Güzelliği

Ya'kûb'un on iki tane oğlu vardı. Bunlar içinden Yûsuf diğerlerinden daha güzel idi. Onu bir kâfir görse mümin olup bütün kötülükler ondan giderdi. Ay onun güzelliğini görse öyle bir hale gelir ki insanlar onun tutulduğunu sanırlardı. Yûsuf'un kardeşleri birer yıldız o ise ay ve güneş idi. Bundan dolayı Ya'kûb, Yûsuf'u diğer oğullarından daha çok severdi.

3.1.2.2. Yûsuf'un Rüyası ve Ya'kûb'un Bu Rühayı Yorumlaması

Yûsuf bir gün uyurken bir rüya görür. Uyandığında babasına rüyasında ay, güneş ve on bir yıldızın kendisine secde ettiklerini söyler. Babası rüyayı duyunca önce mahzun olur ve Yûsuf'a kardeşlerine bu rüyadan bahsetmemesini tembihler. Rüyada gördüğü güneşin annesi, ayın kendisi, on bir yıldızın ise kardeşleri olduğunu, kendisinin muhterem, iyi ahlak sahibi, cömert bir padişah olacağını ve herkesin kendisine tabi olacağını söyler.

²³⁶ Kaynaklarda "Rahil" ya da "Rahile" olarak geçen bu isim, metnimizde "Sahil" olarak geçmektedir.

3.1.2.3. Şemun'un Annesinin Tabiri Duyup Kardeşlere Ulaştırması

Yûsuf'un üvey annelerinden Şemun'un annesi, Ya'kûb Yûsuf'a rüyayı tabir ederken duyar ve Ya'kûb'un tabirini hemen diğer kardeşlere anlatır. Yûsuf'un padişah, kendilerinin ise kul oldukları rüyadan öğrenen kardeşler, Yûsuf'u kıskanmaya ve ondan kurtulma çareleri aramaya başlarlar. Ancak bir de Yûsuf'tan dinleyip rüyayı tahkik etmek isterler. Yûsuf'u yanlarına çağırıp rüyayı anlattırırlar.

3.1.2.4. Şeytanın Gelip Kardeşlere Fitne Vermesi

Yûsuf'tan rüyayı öğrenen kardeşler, kardeşleri hakkında şeytanın da fitnesiyle kötü düşüncelere dalarlar. Şeytan onlara evin bütün işlerinin kendileri tarafından yapıldığını ancak en çok sevilenin Yûsuf olduğunu, Yûsuf'un ortadan kalkmasıyla babalarının kendileri kalacağını söyler. Ve onlara Yûsuf'u katletmelerini tavsiye eder.

3.1.2.5. Ya'kûb'tan Yûsuf'u İstemeleri ve Ya'kûb'un Yûsuf'u Vermesi

Kardeşler babalarından Yûsuf'u kendilerine vermesini, ovada oyunlar oynayıp geleceklerini söylerler. Ancak Ya'kûb Yûsuf'u vermek istemez. Çünkü yakında gördüğü bir düş onu tedirgin etmektedir: "Düşümde kuzular güderdim ve bu kuzuların sayısı da on iki idi."²³⁷ Düşünden kaynaklı korkuya rağmen Ya'kûb, Yûsuf'u oğullarıyla ovada oynamaya gitmesine razı olur.

3.1.2.6. Ya'kûb'un Yûsuf'u Hazırlayışı

Ya'kûb Yûsuf'u eve götürüp yıkatar ve ona kaftan giydirir. Koynuna yiyecek koyar ve kötü bakışlardan koruması için de boynuna Suhûf-ı İbrahim takar, gözüne sürmeler çeker.

²³⁷ Metinde Yakubun rüyasından bu kadarıyla bahsedilmektedir. Eserin farklı nüshalarında bu rüya şöyle tamamlanmaktadır: ansızın bir bölük kurt çıkar ve körpe kuzularından bir tanesi alır ve bir yarığın içine atarlar. Üç gün sonra gidip bakan yakub körpe kuzusunu bulamaz ve nereye gittiğini bilemez (Karakaya, 2012:285).

3.1.2.7. Yûsuf'un Kız Kardeşi Denya'nın Kardeşlerle Beraber Gitmek İsteyişi

Her zaman Yûsuf'un yanında olan bir kız kardeşi vardı. Onun adı Denya idi. Denya Ya'kûb'un evden Yûsuf'la çıktığını ancak geri döndüğünde Yûsuf'un yanında olmadığını görünce Yûsuf'un nerede olduğunu sorar. Kardeşleri ile ovaya eğlenmeye gittiklerini öğrenince arkalarından koşarak onlara yetişir ve onlarla gitmek istediği söyler. Yûsuf'un eline yapışarak onu bırakmaz. Kardeşleri Denya'ya yarın yeniden gideceklerini ve o zaman kendisini de götüreceklerini söyleyerek onu gelmekten vazgeçirirler.

3.1.2.8. Yolda Kardeşlerin Yûsuf'a Yaptıkları

Kardeşler yolda Yûsuf'u önlerine katarak sürmeye ve ona vurmaya başlarlar. Sıcak artınca Yûsuf durup bir şeyler yemek içmek ister. Babası yola azık olarak ona su, süt ve hurma vermiştir. Yûsuf yemek için bunları ortaya koyduğu zaman Rûbîl gelerek bardağı döker, sütü saçar ve hurmaları dağıtır.

3.1.2.9. Kardeşlerin Yûsuf'u Dövmeleri

Rûbîl Yûsuf'u ensesinden tutarak döver ve “yalancı” diyerek ona hakaret eder: “Rüyada güneş ve ay sana secde etmişlerdi. Bugün onlar seni sıcaklıkla neden yakarlar? Yine rüyada gördüğün on bir yıldızı çağır da sana su ile yiyecek versinler. Şimdi seni öldürürüm, gelip seni elimden alsınlar bakalım.” der. Bu itab karşısında Yûsuf, diğer kardeşlerine sığınmak ister ancak her biri ensesinden tutup vurur, saçından tutup onu yerlerde sürükler. Şemun bıçağını çekerek Yûsuf'un yanına gelip “Seni doğrarım.” diye tehdit eder. Oradan kaçan Yûsuf tekrar Rûbîl'e sığınır. Ancak Rûbîl'den korunma beklerken Rûbîl de onu öldürmekle tehdit eder. Bu kez de en büyük kardeş olan Yahuda'ya sığınır. Yûsuf Yahuda'ya “Nerede kardeşin kardeşi öldürmeye kalktığını” babasının kendisini onlara emanet ettiğini, geri dönünce babalarının yüzüne nasıl bakacaklarını söyler. Ve Allah'a yakarıшта bulunur. (228-272)

3.1.2.10. Yahuda'nın Yûsuf'a Sahip Çıkması

Yahuda Yûsuf'un yakarışından etkilenir ve Yûsuf'u himayesine alır. Ancak diğer kardeşler Yahuda'nın karşısına dikilir. Yahuda onlara “Kendilerinin peygamber çocukları olduğunu, Yûsuf'un hangi suçu işlediği için onu ölümle tehdit ettiklerini, peygamber çocuklarının bir kişinin kanına nasıl gireceğini, bunu yaparlarsa Hak katında asi ve yerlerinin ebediyen cehennem olacağını” söyler. Yûsuf'a yapılanların Yûsuf tarafından babalarına söylenmeyeceğine kendisi kefil olur.

3.1.2.11. Yûsuf'un Kuyuya Atılması Fikri

Kardeşlerini razı edemeyen Yahuda, bunun üzerine onlara farklı bir teklifte bulunur: Yûsuf'u kuyuya atmak. Bu sayede kendileri öldürmeyecek, kardeş kanına girmeyeceklerdir. Ya açlıktan ölecek ya da bir kervan onu alıp uzak illere götürecektir. Kardeşler bu fikri kabul ederler. (273-294)

3.1.2.12. Yûsuf'un Kuyuya Atılması

Yılan ve çıyanın evi, ıssız, susuz ve derin bir kuyu bulurlar. Elbiselerini çıkarıp ona eski bir çul giydirebilirler. Yûsuf kuyuya atmamaları için kardeşlerine çok yalvarıp gözyaşı döker ancak onları ikna edemez. Beline bir ip takıp onu kuyunun içine sarkıtırlar ve kardeşlerden birisi ipi keser. Yûsuf sağa sola çarparak kuyuya düşmeye başlar.

3.1.2.13. Yûsuf'un Kuyuya Düşmesine Meleklerin İnlemesi ve Allah'ın Yardımı

Kardeşlerin bu yaptıklarına gök ehli olan melekler ağlayıp inlerler. Bunun üzerine Allah Cebrail'e “Yûsuf'u taşa çarpmadan ve vücudu zarar görmeden tut”masını emreder. Cebrail emri yerine getirip Yûsuf'u salimen kuyuda bir taşın üzerine indirir. Eski çulu çıkarıp yanında getirdiği cennet elbisesini giydirebilir. Ona yiyecek ikramında bulunur.

3.1.2.14. Hud Peygamber'in Kuyuda Yûsuf'u Ziyareti

İkramda bulunan Cebrail gittikten sonra uzun boylu, yüzü nurlu, ak sakallı, yaşlı biri selam vererek Yûsuf'un yanına gelir. Kucaklaşırlar. Gelen kişi kitap içinde Yûsuf'un güzelliğini okuduğunu, bir kez onu görmek için Allah'a dua ettiğini ve duasının kabul olduğunu söyleyen, iki yüz yıl günde bir nar yiyerek orada Yûsuf'u bekleyen Hud Peygamber'dir. Maksuduna ulaşan Hud, canını Hakk'a teslim eder. Hud'un gitmesiyle Yûsuf yalnız kalır. Yalnız kalışı dolayısıyla mahzun olan Yûsuf'a burada iki müjde verilir: peygamberlik, Mısır sultanlığı.

3.1.2.15. Yûsuf'un Kardeşlerinin Eve Dönmesi

Kardeşler babalarını Yûsuf'u kurt yedi yalanına inandırmak için "Bir kuzu boğazlayıp kanını Yûsuf'un gömleğine ve kaftanına sürerler." Ağlaşarak eve gelirler. Endişeli şekilde evde bekleyen Ya'kûb oğullarının sesleri duyunca korktuğunun başına geldiğini anlayarak düşer, bayılır. Yahuda babasına seslenir ancak ses gelmemesi dolayısıyla babasının da öldüğünü zanneder. Ancak biraz sonra Ya'kûb kendine gelir ve Yûsuf'un akıbetini oğullarından dinler.

3.1.2.16. Rûbil'in Olayı Anlatması

Rûbil, kendileri oyun oynarken giyeceklerinin başına Yûsuf'u koyduklarını, gaflet anında kurdun Yûsuf'u yediğini, "tek bir azasının kalmadığını" söyler. Söylediklerini inandırıcı kılmak için kana buladıkları kanlı gömleği Ya'kûb'a verir.

3.1.2.17. Ya'kûb'un Oğullarına İnanmaması

Gömleği inceleyen Ya'kûb, gömlekte Yûsuf'un kokusunun olduğunu ancak kanın onun kanı olmadığını ifade eder. Diğer taraftan kurdun yediği ifade edilmesine rağmen gömlekte diş izlerinin olmaması Ya'kûb'u şüpheye sevk eder. Çocuklarının anlattıklarına inanmayan Ya'kûb, Yûsuf'a ağıt yakar: "Seni suya mı sarkıttılar? Seni dağlara çıkarıp yabana mı attılar? Seni bir kimseye mi sattılar?"

3.1.2.18. Kardeşlerin Ya'kûb'u İnandırmaya Çalışmaları

Babalarının inanmaması dolayısıyla korkan kardeşler, Yûsuf'u kuyudan çıkarıp gerçekten öldürmeyi düşünürler. Bu sayede “öldüğüne nişan olarak” bir parçasını babalarına getirecekler ve onu inandırabileceklerdir. Ancak Yahuda ortaya atılarak Yûsuf'a sahip çıkar ve babasına olanları anlatacağını söyler. Bunun üzerine öldürmekten vazgeçen kardeşler, dağda bir kurt bulup “Yûsuf'u yedi” iddiasıyla onu babalarının huzura getirmeye karar verirler. Dağda yakalayıp ağzına kan bulaştırdıkları bir kurdu, babalarına “Yûsuf'u yiyen bu kurttur.” diye getirirler.

3.1.2.19. Ya'kûb'un Kurtla Konuşması

Ya'kûb yaşlı gözlerle kurda bakar, ona acıyıp ona “dil ver”mesi için Allah'a dua eder. Kurt duanın kabul olması ile “Selâmu 'aleyk yâ Ya'kûb” diyerek Ya'kûb'u selamlar. Ya'kûb kurda oğlunu neden yediğini sorar. Kurt “Suhuf-ı İbrahim hakkı için” yemin edip Yûsuf'u yemediğini, enbiya etinin kendilerine haram kılındığını, kendisine iftira atıldığını söyler. Bunun üzerine Ya'kûb oğullarına dönerek kurda iftira attıkları için onları azarlar.

3.1.2.20. Kurdun Derdi

Ya'kûb kurdun neden buralarda gezdiğini sorar. Kurt da Mısır'dan geldiğini, kardeşini aradığını söyler. Ya'kûb kurda, padişahın onu vurduğunu, bunu işiteli on yedi gün olduğunu aktarır. Ya'kûb kurda Yûsuf'un başına ne geldiğini sorar. Kurt Yûsuf'un başına neler geldiğini bildiğini ancak söylese gammazlık etmiş olacağını, gammazların yerinin cehennem olduğunu ifade ederek söylemez. Birbirlerine yitiklerini bulmaları için dua ederek ayrılırlar.

3.1.2.21. Ya'kûb'un Allah'a Sitemi

Yûsuf'un başına neyin geldiğini bilmeyen Ya'kûb, yüzünü Allah'a çevirir ve oğlunu neden korumadığını sorar. Bu arada Allah'tan “Sen oğlunu bana ısmarlamadın, kardeşlerine ısmarladın. Bana ısmarlasaydın ben onu korurdum”

şeklinde nida gelir. Allah Ya‘kûb’a Yûsuf’la “yetmişte” buluşacağını müjdeler ancak bu yetmişin “ gün mü, ay mı, yıl mı” olacağını bildirmez.

3.1.2.22. Malik’in Rüyası

Mısır’da Malik İbn-i Zafer adında önde gelen biri tüccar vardır. Bu tüccar bir gece rüyasında Kenan ilinde bulunan bir kuyunun yanında gezdiğini, gökten güneşin inerek elbisesinin içine girdiğini, gökten üzerine nur yağdığını, kendisinin onu alıp sandığa koyduğunu görür. Bir muabbire bu düşünüyü tabir ettirir. Muabbir “rüyasında gördüğü kuyudan bir kul çıkacağını, onun sayesinde zengin olacağını, kıyamete kadar adının anılacağını” bildirir. Elli yıl boyunca bu kuyuyu arayan Malik, Elli yılı sonunda Kenan ilinde rüyada gördüğü kuyunun başına gelir. Kuyuya varınca kuşların kuyunun etrafına üşüşüğünü görür. Oysa onlar kuş değil “Yûsuf’a ikramda bulunan melekler”dir.

3.1.2.23. Beşir’in Yûsuf’u Kuyudan Çıkarması

Malik adamlarından olan Beşir’e kuyudan su getirmesini emreder. Beşir “bardak” ile “ip”ini alarak kuyu başına gelir. Cebrail kuyuya inerek Yûsuf’a, Allah’ın kuyuya atılan ipe sarılmasını emrettiğini bildirir. Su almak için “kova”sını sarkıtan Beşir, çekmeye çalışır ancak başarılı olamaz. Bunun üzerine bir köleyi yanına çağırarak kovayı beraber çekerler. Ve Yûsuf’u görürler. Kervan ahalişi bunun üzerine kuyu başında toplanır. Malik rüyasında gördüğü “devlet”e kavuştuğu için “kulllarını” azat eder.

3.1.2.24. Kardeşlerin Yûsuf’un Kuyudan Çıkarıldığını Anlamaları

Ara sıra “Yûsuf ne halde” diye bakan kardeşler, kuyu etrafında bir kervan görür. Hemen kuyunun başına gelip Yûsuf’a seslenirler. Kuyudan ses gelmeyince kervana Yûsuf’u sorarlar. Bir yalan uydurup “kullarının kaçtığını, kendilerinin onu kovaladığını, bu kuyuya girdiğini ancak oradan çıkmış olduğunu” söylerler ve Yûsuf’u onların aldığını iddia ederler. Vermezlerse onlara zarar verebilecek maddi

“kuvvet”e sahip olduklarını ifade ederler. Kervandakiler korkularından Yûsuf’u çıkarıp verirler.

3.1.2.25. Kardeşlerin Yûsuf’u Satmaları

Kardeşlerin kuvvetinden korktuğundan Yûsuf’u teslim eden Malik, Yûsuf’u satın almak ister, “on yedi kalp akçe” verebileceğini söyler. Yûsuf’un hangi bedel karşılığında satıldığı kesin değildir. Bu konuda farklı rivayetler vardır: “Bazısı on dört, bazısı on yedi, bazısı kırk, bazısı yirmi, bazısı ise yedi” akçeye alışverişin gerçekleştiğini ifade eder. Malik’in teklif ettiği fiyatı kabul eden kardeşler Yûsuf’u Malik’e satarlar. Malik Yûsuf’un satıldığına dair bir sözleşme tanzim ettirir. Tanzim olunan bu sözleşmeyi Malik “yakasına” sokar. Yûsuf Malik’ten izin alarak kardeşleri ile vedalaşmak için onların yanına gider.

3.1.2.26. Yûsuf’un Kardeşleri ile Vedalaşması

Yûsuf kardeşlerinin yanına varır. Esen kalmalarını, babalarına iyi bakmalarını, kendisine dua etmeyi unutmamalarını söyler. Bu vedalaşmadan kardeşler yumuşayıp onu sattıkları için pişman olurlar. Ancak babalarından korktukları ve Malik’le anlaşma yaptıkları için Yûsuf’u geri almaktan vazgeçerler.

3.1.2.27. Yûsuf’un Köle Olması ve Bunun Sebepleri

Yûsuf’un ellerini bağlayıp bir deveye bindirirler. Malik, Yûsuf’u Felah adlı bir kölesine emanet eder. Yûsuf’un köle olmasının iki sebebi vardır. Birincisi “Yûsuf’un aslımızda köle yoktur.” diyerek gururlanması, ikincisi ise “ir kölesi olup onu dövmesi”dir (528-538).

3.1.2.28. Yûsuf’un Annesinin Mezarını Ziyaret Etmesi

Kervan Mısır’a doğru yol alırken Yûsuf mezarlar görür. Bu mezarlardan biri de annesinin mezarıdır. Annesinin mezarı başına oturan Yûsuf, mezarını kucaklar ve

ağlayarak kardeşlerinin kendisine yaptıklarını anlatır. Mezardan gelen hitap sabretmesini ve şah olacağını Yûsuf'a müjdeler.

3.1.2.29. Yûsuf'a Yapılan Eziyet

Malik'in Yûsuf'u emanet ettiği Felah, bir ara Yûsuf'un olmadığını fark eder ve kervanı durdurur. Bir Arap'ı Yûsuf'u aramakla görevlendirir. Geri dönüp baktığında Yûsuf'u kabirde bulan Arap, Yûsuf'un kaçtığını düşünerek ayağını çeker ve Yûsuf'u yüzü üzerine yıkar. Ayaklarıyla yerde vurmaya başlar. Yûsuf'un yüzü gözü toz toprak olur. Arap Yûsuf'u sürükleyerek kervana götürür.

3.1.2.30. Yûsuf'un İnlemesine Allah'ın Verdiği Cevap

Yûsuf kendisine yapılanlar karşısında ağlamaya ve inlemeye başlar. Hak'tan yardım diler. Allah'ın emri ile Cebrail yardıma koşar. Yûsuf'a isterse bu "yeri devirebileceğini, altını üstüne, içini dışına getirebileceğini" söyler. Ancak Yûsuf Cebrail'e sabretmesini ve Allah'tan bunları affetmesini ister.

Buna rağmen Cebrail kanadıyla yere vurur ve yağmur bulutları toplanır. Yağan yağmurla seller olur, devekuşu yumurtası büyüklüğünde dolu yağar. Güneş tutulur, ortalık karanlığa gömülür.

3.1.2.31. Yûsuf'un Azad Edilmesi

Herkes Malik'in başına toplanıp bu belanın neden geldiğini sorar. Malik kim, ne suç işledi ise tövbe etmesini, yoksa herkesin helak olacağını söyler. Bunun üzerine Yûsuf'u mezarda bulup kötü muamelede bulunan Arap, durumu anlatır. Belanın sebebinin Yûsuf'a kötü muameleden kaynaklandığının ortaya çıkması ile Arap Yûsuf'tan özür diler. Yûsuf'un Arap'ı affetmesi ile yağmur ve dolu ortadan kaybolur. Bu durum üzerine Malik, Yûsuf'un Hak katındaki değerini anlar, ona türlü türlü kaftan giydirir ve kervandakileri Yûsuf'un emrine verir.

3.1.2.32. Yûsuf'un Beysan'ı ve Tabışar'ı Ziyareti

Kervan Mısır'a giderken yol üzerinde Beysan adlı bir şehre uğrar. Yûsuf puta tapan bu şehrin insanlarına Allah'ı anlatır. Yûsuf'a inanan bu insanlar, putlarını kırarak mümin olurlar. Yine Tabışar adlı bir şehre uğrarlar. Bazısı Yûsuf'a inanıp mümin olur bazıları ise "küfr içinde" kalır.

3.1.2.33. Yûsuf'un Karsın'ı Ziyareti

Kervanın üçüncü uğradığı şehir Karsın'dır. Bu şehrin padişahına, kervan şehrine gelmeden rüyasında "şehrine sultan geleceğini, onu karşılaması ve izzet ü ikramda bulunması" emredilir. Uyanan padişah kervanın geldiğini görür. Kervana ulaşarak beylerinin kim olduğunu sorar, Malik'i gösterirler. Padişah rüyasını anlatır. Malik rüyada işaret edilen sultanın kendisi değil Yûsuf olduğunu söyler ve padişahı Yûsuf'a yönlendirir.

3.1.2.34. Karsın'da Yûsuf'un Mucizeleri

Yûsuf, padişah söylemeden padişahın gördüğü düşü anlatır. Şaşırان padişahı Yûsuf, hak yola davet eder. Padişah putuna sormak ister ve put haneye varır. Yûsuf da onun ardınca put haneye girer. Yûsuf'un yüzünü gören putlar pare pare olurlar. Bunu gören padişah imana gelir ve Hakk'ın emrini kabul eder.

Yûsuf'un önüne süt ile pirinçten oluşan bir yiyecek getirirler. Yûsuf yemekten bir parça alır ve askerlere de ikram edilmesini ister. Askerler de aynı yiyecekten yemelerine rağmen yemek bitmez. Padişah bu duruma hayran olur.

Yûsuf'a hayran olan padişah, Yûsuf'u Malik'in elinden almak için askerlerini toplayarak Malik'in üzerine varır. Malik Yûsuf'tan yardım ister. Yûsuf Malik'e kervanı sürüp götürmesi söyler. Yûsuf on iki bin askerle üzerine gelen padişaha yüzünü açar. Yûsuf'un güzelliğinin karşısında askerlerin her birinin aklı gider ve yıkılırlar. Üç gün boyunca orada yatıp kalırlar.

3.1.2.35. Yûsuf'un Ariş'i Ziyareti

Güzelliği ile askerlerin aklını başından alması, Yûsuf'un mağrur olmasına sebep olur. Uğradıkları bir sonraki Ariş adlı şehirde kimsenin yüzüne bakmaması Yûsuf'a ders olur. Hakk'a iltica ederek mağrur olduğu için tövbe eder.

3.1.2.36. Yûsuf'un Nil'de Yıkanırken Balık'la Konuşması

Kervanın Mısır'a yaklaşması ile Malik Yûsuf'un Nil kenarına inerek orada yıkanmasını ister. Suya giren Yûsuf bir balık ile karşılaşır. Balık Yûsuf'tan oğlu olması için kendisine dua etmesini talep eder. Yûsuf dua eder ve kabul olunan dua ile balığın iki oğlu olur. Bunlardan biri Yûnus Peygamber'dir. Diğeri ise Süleyman Peygamber'in yüzüğünü yutan balıktır.

Yıkanan Yûsuf'a Cebrail cennet giysisi getirir ve giydirir.

3.1.2.37. Yûsuf'un Malik'in Evinde Misafirliği

Kervan Mısır'a ulaşınca Yûsuf Malik'in evine yerleşir. Malik bir tellal tutarak şehre bir kul geldiğini ilam ettirir. Tellalın Yûsuf'un meziyetlerini sayması ile halk Malik'in evine toplanır. Malik, Yûsuf'un yüzünü görmeye mukabil bir altın talep etmektedir. Bir altını veren herkes Yûsuf'un yüzünü görmek için Malik'in evine girer. Yûsuf'u görmeleri ile akılları başlarından giden, ser-gerdan olan ahaliyi Malik'in adamları dışarı çıkarmaktadır. Dışarı çıkarılanlar da yine kendilerine gelememektedir. Bir günün sonunda altı yüz bin altın toplanır. Bir altın mukabili Yûsuf'un yüzünü görmek on gün boyunca devam eder.

3.1.2.38. Yûsuf'un Pazarda Satılığa Çıkarılması

On günün sonunda Malik, Yûsuf'u satacağını duyurur. Bunu duyan herkes neyi varsa getirip Yûsuf'u almak diler. Bunlardan biri de bir bey olan Ebul Karia Maldar'dır. Satın almak için bir yük altın ile gelir. Ancak Yûsuf'u görmesi ile aklı

başından gider, düşüp bayılır. Kendine gelince “Bu köle olamaz” der. Yûsuf kendisinin Allah’ın kölesi olduğunu söyler ve onu hak dine davet eder. Bunu kabul eden Karia mümin olur.

Yûsuf’un hikayesine burada kesen müellif, Zeliha’yı hikayeye dahil etmek için Zeliha’nın Yûsuf’u pazarda satılırken görene kadar geçen sürede zamanda geri dönüşler yaparak neler yaptığına değinir.

3.1.2.39. Zeliha’nın Güzelliği

Batıda yüz bin askeri olan, puta tapan Şeyh Taymus adında bir bey vardır. Onun Zeliha adında güzel bir kızı vardır. Onun güzellikte eşi ve benzeri yoktur. Sözleri şeker ile bal, boyu ise servi ile dal gibi mevzundur.

3.1.2.40. Zeliha’nın Rüyada Yûsuf’a Âşık Olması

Zeliha bir gün babasının dizinde uyurken bir düş görür. Rüyasında süslü ve güzel bir suret görür ve ona âşık olur. Uyanınca aşk ateşinden ah etmeye başlar. Yemeden içmeden kesilir. Gül gibi kırmızı olan yanağı lale gibi sararır. Gece gündüz ağlayıp sızlar.

Zeliha bir yıl bu aşk ateşine yanar. Yine bir gece aynı sureti rüyasında tekrar görür. Surete kim olduğunu sorar ancak herhangi bir cevap alamaz. Uyanınca ah u figan etmeye devam eder. Babası kızının bu halini görüp bir çare bulmak ister. Zeliha’ya bir daha rüyasında görürse “kimin oğlu ve kimin neslinden olduğunu” sorması söyler.

Bir gece Zeliha meftun olduğu o sureti yine görür ve ona kim olduğunu sorar. Suret bu kez cevap verir: “Ben Ya’ kûb oğlu Yûsuf’um. Beni Mısır’da bul.”

3.1.2.41. Zeliha’nın Babasının Mısır’a Elçi Göndermesi

Âşık olduğu suretin kim olduğunu öğrenen Zeliha uyanınca babasının huzuruna varır. Âşık olduğu gencin kim olduğunu ve nerede bulunduğunu haber

verir. Babası gencin Mısır'da olduğunu öğrenince kızını bu sevdadan vazgeçirmeye çalışır. Çünkü Mısır'a ulaşmak için gece gündüz altı ay gitmek gerekir.

Babası kızına çevre illerden gelen taliplerinden bahseder. Ancak Zeliha aşkında ısrarcıdır. Önce çevre illerinden gelen elçileri başından savmak için kendisinin bir hastalığı olduğu yalanını babasına söyler. Bunu duyan elçiler çeker giderler. Daha sonra Zeliha babasına Mısır sultanına gönderilmek üzere bir mektup yazdırır. Mektuba Zeliha'nın güzellikte eşsiz, güzel ahlak konusunda sultana yaraşır olduğu yazılır ve bir elçi ile gönderilir.

3.1.2.42. Zeliha'nın Evliliği ve Mısır'a Gelmesi

Elçi Mısır'a ulaşır sultanın katına iletilir. Elçi Zeliha'nın vasıflarını sayar ve sultanı düşte görüp âşık olduğunu bildirir. O kadar anlatır ki sultan Zeliha'ya âşık olur. Sultan, Zeliha için çeyiz hazırlatıp vezirle Mağrip iline gönderir. Şeyh Taymus bu elçileri şanlarına yakışır alayış ve debdebe ile karşılar, misafir eder ve kırk elli gün kızı adına düğün yapar. Düğünden sonra Zeliha'yı sultanın elçilerine teslim eder.

Bin katır yükü çeyiz ile Zeliha Mısır'a varır. Mısır halkı bin köle, bin at, on iki bin çocuk, altı yüz bin asker ile Zeliha'yı karşılar. Sultan Mısır'da yedi gün yedi gece düğün yapar. Gerdek gecesi Zeliha sultanın yüzünü görür ve düşünde görüp âşık olduğunun bu kişi olmadığını fark eder. Zeliha o sırada gaipten bir ses duyar: "Bir söz söyleme. Sabret ki sevgiline erişesin." Bu sestten sonra sultan Zeliha zannettiği cin taifesinden biriyle gerdeğe girer. Allah Zeliha'yı saklar. Çünkü Zeliha Yûsuf'un nasibidir.

3.1.2.43. Yûsuf'un Çarşıya Getirilmesi

Zeliha inci yakut ile süslenmiş, misk ve amber ile bezenmiş, Mısır çarşının karşısına denk gelen bir köşk yaptırır. On beş yıl burada yaşar. Bir gün Yûsuf çarşıya satılmak üzere getirilir. Zeliha onu köşkten görünce ah u figan etmeye başlar. Dadılar hemen koşup, Zeliha'yı tutup sakinleştirmeye çalışırlar. Zeliha pazarda

satılan gencin gerçek sevgilisi olduğunu, düşte görüp âşık olduğunu söyler ve adam gönderip Yûsuf'u satın almak diler.

Çarşıya bir adam gönderilir. Ancak Malik Yûsuf'u sultan için getirdiğini, ondan başkasının malının Yûsuf'u satın almaya yetmeyeceğini ifade eder.

3.1.2.44. Yûsuf'un Sultana Satılması

Yûsuf'un meziyetlerini duyan sultan pazara gelir ve Yûsuf'u görünce "Gökte bulunan güneşten başka yerde bulunan güneş de varmış." diyerek ona olan hayranlığı ifade eder. Sultan Malik'i yanına çağırarak Yûsuf'u almak istediğini söyler, pahasını sorar: Yûsuf'un ağırlığınca mal ve mülk. Yûsuf terazinin bir kefesine çıkar. Diğer kefeye de altın gümüş koyarlar. Hazineye bulunan altın gümüş biter ancak Yûsuf'un ağırlığına ulaşamaz. Malik olanı kabul ederek Yûsuf'u sultana satar.

Yûsuf satıldıktan sonra Malik'le vedalaşır. Vedalaşma sırasında Yûsuf, Malik'e peygamber ve Ya'kûb oğlu Yûsuf olduğu sırrını, kimseye söylememesi koşuluyla söyler. Bunu duyan Malik melûl olur ve bunu bilse idi kendisini azat edeceğini söyler. Ayrılırken Malik Yûsuf'tan erkek evladı olması için dua talep eder. Yûsuf dua eder ve Malik'in kırk erkek evladı olur. Malik'in bir dileği daha vardır. Yûsuf'a kendisini kimin sattığını sorar. Ancak Yûsuf gammazlık olacağı düşüncesi ile bunu söylemez. (874-983)

3.1.2.45. Yûsuf'u Alan Mısır Sultanının Hazinesinin Durumu

Yûsuf sultanla saraya varır. Ancak sultan bu alışverişe pişman olmuştur. Çünkü hazine boşalmıştır. Hazineci yanına çağırarak hazineye gidip bakmasını ve hazinenin ne durumda olduğunu öğrenmek ister. Hazineci gidip bakınca şaşırarak hazinenin eskisinden daha dolu olduğunu sultana bildirir. Buna inanamayan sultan hazineye bizzat kendisi giderek söyleneni tahkik eder. Bunun nasıl olduğunu düşünen sultana Yûsuf cevap verir: "Allah hazineni sana geri vererek beni senden satın aldı. Beni azat etti." (984-1006)

3.1.2.46. Yûsuf ile Zeliha'nın Buluşması

Sultan, Yûsuf'u Zeliha'ya takdim eder. Dünyada evlatlarının olmadığını, Yûsuf'un evlatlığa yaraşır biri olduğunu söyleyerek Yûsuf'u Zeliha'ya emanet eder.

Zeliha Yûsuf için her biri yakut ve incilerle bezenmiş üç yüz altmış adet elbise diktirir. Bu kıyafetlerin her birinin değeri yüz bin altındır. Yûsuf'u bunların içinde görenler bir kez daha görmek için can atar. Yûsuf'u bu elbiseler içinde gören Zeliha'nın aşkı ziyadeleşir. Zeliha için her şey ve her yer artık Yûsuf olmuştur.

Zeliha aşkından canına zarar erdiği için buna bir çare bulmak amacıyla puthaneye girer. Zeliha Yûsuf'un kendine nazar edip etmeyeceğini putlara sorar. Putlar dile gelip Yûsuf'un peygamber olduğunu ve kendisinin onunla beraber olmayı ummamasını söyler. Bunu söyleyen put parçalanır. O sırada puthaneye giren Yûsuf Zeliha'ya putların faydasız oluşlarını anlatarak Allah'tan bahseder. Sultanın parçalanmış putu görüp sinirlenmesinden korkan Zeliha Yûsuf'tan tanrısına yalvarmasını ve putun eski halini alması için dilekte bulunmasını ister. Yûsuf'un duasıyla put eski halini alır.

3.1.2.47. Zeliha'nın Yûsuf'u Yanından Uzaklaştırması

Zeliha ne kadar Yûsuf'a yakın olmaya çalışsa da Yûsuf ona yüz vermez. Zeliha da aşk ateşinin bir nebze azalması için Yûsuf'u bahçeye çalışmaya gönderir. Yûsuf orada iki yıl kalır. Bu süre zarfında bahçe derlenip toparlanır ve bahçıvan da zenginleşir. Ancak Zeliha umduğunu bulamaz. Derdi azalmak şöyle dursun daha da artar. Daha fazla dayanamayan Zeliha Yûsuf'u yeniden yanına getirir.

3.1.2.48. Zeliha'nın Hastalanması

Zeliha'nın Yûsuf'a aşkına karşılık bulmak amacıyla yalvarmaları neticesiz kalır ve nihayetinde Zeliha aşk derdinden yataklara düşer. Bir tabip getirilir. Tabip Zeliha'nın "aşk damarlarının" oynadığını ve kalbinin kaynaştığını görür ve Zeliha'nın aşk derdine düştüğünü anlar.

Zeliha yanında bulunan dadısına ne sıkıntısı olduğunu açıklar ve aşk derdine müptela olduğunu bildirir. Dadısı bunun üzerine Yûsuf'a bir tuzak kurma fikrini ortaya atar.

3.1.2.49. Zeliha Tarafından Yûsuf'a Tuzak Kurulması

Zeliha sultandan kendisine bir saray yaptırmasını ister. Bu sarayın hastalığına iyi geleceği yalanını söyler. Yeşil zebercetten, ak mermerlerden, sırcadan bir saray inşa edilir. Ayrıca sarayın duvarlarına Yûsuf ile Zeliha'nın suretleri nakşedilir. Bu nakışlar Yûsuf ile Zeliha sarmaş dolaş, öpüşür, kucaklaşır bir vaziyette düzenlenir.

Saray tamam olduktan sonra türlü ziynetle kendini bezeyen Zeliha, Yûsuf'u bu saraya çağırır. Zorla Yûsuf'u saraya sokan dadı sarayın yedi kapısını kilitler. Zeliha türlü fetanlıkla Yûsuf'un aklını başından almaya çalışır lakin Yûsuf bunlara kulak asmaz. Zeliha hatta Yûsuf'a sultanlık bile teklif eder ancak Yûsuf bunları kabul etmez.

Yûsuf saray içinde Zeliha'dan uzak durmaya çalışır ancak Zeliha onun peşini bırakmaz. Sonunda Zeliha Yûsuf'un ayağına düşüp ağlamaya başlar. Yûsuf bir an acıma hissi ile ona yaklaşır. Bu yakınlaşma sırasında Şeytan Yûsuf'un şehvet damarını okşamaya başlar. O sırada Hak'tan bir nida gelir ve Yûsuf geri çekilir. Zeliha vazgeçmez, yeniden bir hamle ile Yûsuf'un üzerine varır. Yûsuf duvarda "Zinaya yaklaşmayın." mealindeki ayeti görüp geri çekilir. Zeliha'nın üçüncü hamlesinde Yûsuf meyledecek gibi olurken Cebrail Ya'kûb suretine bürünerek Yûsuf'a görünür ve yaptığığın aslına ve peygamber nesline yakışmadığını söyler. Babasını karşısında gören Yûsuf, arkasına bakmadan kapılara doğru koşar. Kilitli olan kapılar bir anda açılmaya başlar.

Yûsuf'un arkasından koşan Zeliha, Yûsuf'un gömleğine elini atar ve Yûsuf'un hareket etmesiyle de gömlek arkadan yırtılır. Artık ikisi de yarı çıplaktır.

3.1.2.50. Yûsuf'a İftira Atılması

Sultan amcaoğlu ile kapıda otururken Yûsuf ve Zeliha'yı yarı çıplak bir halde görür. Zeliha sultanın bir şey demesine fırsat vermeden Yûsuf'un kendisine saldırdığını ve sultanın tahtında gözü olduğunu söyleyerek Yûsuf'a iftira atar. Yûsuf suçsuz olduğunu söylese suçsuzluğunu ispat etmeye şahit isterler.

Sultanın amcaoğlunun adı Raili olan bir eşi vardır. Bu kadının kundakta bazılarına göre iki aylık bazılarına göre ise kırk günlük bir bebeği vardır. Zeliha ve Yûsuf arasında gerçekleşen durumlara bu bebek şahit olmuştur. Yûsuf bebeği şahit olarak gösterir. Bebeğin şahitliğine insanlar inanmak istemez. Çünkü o yaşta bir bebek konuşamaz. Hakk'ın emriyle bebek konuşmaya başlar. Ancak açıkça kimin suçlu olduğunu söylemez. Çünkü bunu yaparsa gammazlık yapmış olacaktır. Suçlunun şöyle ayırt edilebileceğini ifade eder: Eğer gömlek önden yırtılmış ise suçlu Yûsuf'tur. Yok, eğer gömlek arkadan yırtılmış ise suçlu Zeliha'dır. Gömleğin arkadan yırtılmış olması ile suçlunun Zeliha olduğu, Yûsuf'a iftira atıldığı anlaşılır.

3.1.2.51. Yûsuf'un İftiraya Uğramasının Sebepleri

Yûsuf'a böyle bir iftira atılmasının iki sebebi vardır. Birincisi Yûsuf, Zeliha ile baş başa kalınca "Beni parça parça etseler de ben bu işi etmem" demiştir. İkincisi kardeşleri bu işi edince "Ben bu işi yapmam." diyerek övünmüştür. Ancak bunları söylerken "Allah korursa" dememiştir. Bir kişi bir işe başlayacaksa "Allah izin versin, ben de bu işi yapayım." demelidir. (1284-1289)

3.1.2.52. Mısırlı Kadınların Zeliha'yı Ayıplamaları

Zeliha'nın bir kölesine âşık olduğu ancak kölesinin ona yüz vermediği dedikodusu bütün Mısır'a yayılır. Mısırlı kadınlar Zeliha'nın içinde bulunduğu durumu ayıplarlar. Zeliha içinde bulunduğu durumu onlara anlatmak için onları evine davet eder. Bunların sayısı farklı rivayet edilir. Bazısı bunların sayısının yirmi

olduğunu on tanesi kız, on tanesi kadın; bazısı ise onların sayısının kırk olduğunu yarısının kız yarısının kadın olduğunu söyler.

Zeliha onlar için sofralar kurdurur. Sofralarda turunç da vardır. Her biri turuncu yemek için bıçakla kesmeye durdukları vakit, Zeliha Yûsuf'u onların huzuruna çıkarır. Yûsuf'un yüzünü gören kadınlar kendilerinden geçer ve turunç diye ellerini doğrularlar. Kendilerine gelen kadınlar Zeliha'ya ayıp ettiklerini anlarlar ve Zeliha'dan özür dilerler.

3.1.2.53. Yûsuf'un Zindana Atılması

Yalvarıp yakarmaları Yûsuf'a kar etmeyen Zeliha, ondan intikam almak için onun bir köle olarak kendine karşı geldiğini, halkın diline düşürmüş olduğunu söyleyerek zindana atılmasını ister. Sultanın emri ile Yûsuf zindan atılır. Ayrıca sultan öldükten sonra bile çıkarılmamasını emreder.

Sultanın veziri, Yûsuf'un suçsuz olmasına rağmen neden zindana atıldığını sultana sorar. Sultan da aslında Yûsuf'u değil, Zeliha'yı cezalandırdığını ifade eder. Çünkü aşığa en büyük ceza, istediği zaman maşukunu yanında bulamamasıdır. Yûsuf'un zindanda olması ile Zeliha onu yanında bulamayacak ve kahrolacaktır.

Yûsuf'un ellerine ve boynuna zincirler vurularak Yûsuf zindana atılır. Yûsuf zindanda ah u efgan içinde Hakk'a iltica eder. Allah da onun bu yakarışını mükâfatlandırır. Cebrail'i sarı bir inci ile gönderir. Yûsuf bu sarı inciye yutar ve yutmasıyla da rüya tabiri ilmini elde eder.

3.1.2.54. Yeni Sultanın Tahta Çıkması

Eski sultan hastalanır ve türlü ilaçlarla tedavi edilmeye çalışılır ancak fayda etmez, ölür. Üç gün yas ilan edilir. Onun yerine kardeşi Reyyan tahta çıkar. Ancak onun tahta çıkmasını istemeyenler onu öldürmek için çeşitli yollar araştırırlar. Sarayda çalışan şerbetçi ile ekmekçiyi zengin etmek vaadi ile kandırarak sultanı öldürmeye planı kurarlar.

Ekmekçi ekmeğe, şerbetçi de şerbete zehir katarak sultanı öldürmeye çalışır. Ekmekçi ekmeğe zehri katar. Şerbetçi ise şerbete zehri katmadan önce sultan şerbeti içmeden önce benim içmemi teklif edebilir düşüncesiyle şerbete zehri önceden katmaz. Sonra katmayı planlayarak zehri tırnağı içine saklar. Ekmeği ve şerbeti sunan bu görevliler sultanın huzurunda beklemeye başlarlar. Sultan ekmekçiye “Ekmeği ye.” der ancak ekmekçi yemez. Ekmeği bir köpeğe verirler. Köpek ekmeği yemesiyle ölür. Şerbetçiye “Şerbetini iç.” der. Şerbetçi şerbeti içer ve ölmez. Sultan hiddetlenerek kendisini öldürmeye çalışan bu iki görevliyi zindana attırır.

3.1.2.55. Şerbetçinin ve Ekmekçinin Rüyaları

Şerbetçi ve ekmekçi bir yıl zindanda kalır. Bir gün şerbetçi bir rüya görür. Rüyasında üç salkım üzümü bir altın tasa aldığını, bunları sıkıp şerbet yaptığını ve sultana ikram ettiğini ve sultanın da içtiğini anlatır. Yûsuf bu rüyayı hayra yorar ve üç güne kadar nimet ve hilatlerle zindandan çıkacağını müjdeler. Şerbetçi mutlu olur. Ekmekçi de bir düş görür. Rüyasında üç tekne ekmek pişirdiğini, bunları başında tabla ile taşıırken kuşların, bunları yediğini söyler. Yûsuf bunu şerre yorar. Ekmekçinin üç güne kadar zindandan alınıp asılacağını ve kuşların gelip beynini yiyeceğini söyler. Bunu duyan ekmekçi rüyayı uydurduğunu ifade eder.

Yûsuf zindan ehlini hak dine davet eder. Zindandaki bin dört yüz adam Müslüman olur yalnız ekmekçi Yûsuf'a düşünüy de hayra yormadığını söyleyerek onun yaptığı davete inanmadığını beyan eder.

Üç gün sonra Yûsuf'un tabir ettiği rüyalar tabir olunduğu şekliyle gerçekleşir. Şerbetçi hilatlerle ata bindirilerek sultanın huzuruna kabul edilerek eski işine dönerken ekmekçi asılır.

3.1.2.56. Yûsuf'un Şerbetçiden İsteği

Yûsuf şerbetçiye zindandan ayrılmadan önce sultana varınca kendisinden bahsetmesini ve kendisini zindandan çıkarması dileğini iletmesini ister. Bu söz

üzerine Hakk Teâla Cebrail'i gönderir. Cebrail kendi akıbetini neden bir mahlûka emanet ettiğini, hacetini neden bir mahlûktan istediğini sorar. Cebrail, o zamana kadar beş yılolduğunu belirterek kendisi gibi bir kuldan yardım istediği için de yedi yıl daha zindanda kalacağını bildirir. Yûsuf yaptığı hatayı anlayarak Hakk'a münacat eyler.

3.1.2.57. Yûsuf'un Zindanda İken Ya'kûb'tan Haber Alması

Zindanın bir penceresi vardır. Yûsuf buraya çıkıp zaman zaman dışarı bakar. Kenan ilinden gelen bir kervan oradan geçmektedir. O kervandaki bir deve Yûsuf'u görür ve onunla konuşmaya başlar. Deve Yûsuf'a burada ne işi olduğunu, babasının onun hasretinden belinin büküldüğünü, ağlamaktan gözlerinin kör olduğunu haber verir. Devenin sahibi olan Şomurzan adlı Arap, deveyi çekmeye çalışır ancak deve kımıldamaz.

Bu sırada Yûsuf deveciye seslenir. Onunla konuşan Yûsuf, Kenan ilinden geldiğini öğrenince ona bir soru sorar: "Orada on iki budağı olan bir ağaç vardı. Onun iyi, has dalını kestiler. O ağaç bu dal kesildiğinden beri ağlarmış. Gözyaşı hiç dinmezmiş. Bu ağacın hali nasıldır?" Bu suali duyan Şomurzan ağlar ve Yûsuf'un Ya'kûb'u sorduğunu anlar. Ya'kûb'un halini anlatır. Yûsuf ona kolundaki bileziği vererek Ya'kûb'a selam götürmesini ister. Bu teklifi kabul eden Şomurzan, Yûsuf'un adını sorar ancak Yûsuf ona adını söylemez.

Şomurzan Kenan'a varıp Ya'kûb'un evine gider. Ona zindandan meçhul birinin kendisine selam gönderdiğini iletir. Ya'kûb adını sorar ancak Şomurzan ismini söylemediğini ifade eder. Ya'kûb selam getiren adama dua ederek onu gönderir.

3.1.2.58. Reyyan'ın Düş Görmesi

Reyyan bir gün bir rüya görür. Rüyasında Nil Nehri kenarına indiğini; yedi semiz, memeleri süt ile dolu sığırın, yedi semiz olmayan sığırla beraber sudan

çıkıldığını, semiz olmayanların semiz olanları yediklerini ancak doymadıklarını; yedi dolu dolu, eksiği olmayan yeşil buğdayın bittiğini, bunların yanında tanesi olmayan başı beyaz yedi buğdayın da bittiğini, kuru ve tanesi olmayan buğdayların yaş ve tanesi olan buğdayları ortadan kaldırdığını ve kuru başların da yeşile dönmediğini görür. Muabbirleri çağırarak bu rüyanın ne anlama geldiğini sorar. Bütün muabbirler düşün ne anlama geldiğini bilmeyip ağız birliği ederek rüyanın şeytani olduğunu söylerler. Sultan da bunlara inanır. (1568-1590)

3.1.2.59. Yûsuf'un Sultanın Rüyasına Yorumu

Sultanın düşünün tabirini duyan şerbetçi güler. Sultan neden güldüğünü sorar. Şerbetçi zindan arkadaşı Yûsuf'tan bahseder ve zindanda iken bir rüya gördüğünü, bu rüyanın Yûsuf tarafından yorumlandığını ve rüyanın nasıl yorumladı ise aynen çıktığını söyler.

Sultan emrederek onu rüyayı anlatması için zindana gönderir. Şerbetçi zindana giderek sultanın rüyasını Yûsuf'a anlatır. Yûsuf da rüyanın ne anlama geldiğini şöyle ifade eder: Yedi semiz sığır ile yedi baş yeni buğday, yedi yıl sürecek bolluk olacağına, yedi cılız sığır ile yedi kuru başlı buğday, yedi yıl sürecek olan kıtlığa işaret eder. Yedi yıldan sonra ise yine bolluk gelecektir.

3.1.2.60. Yûsuf'un Zindandan Çıkması

Yûsuf'un bu anlattıklarını şerbetçi sultana anlatır. Bu yorumdan memnun kalan sultan, Yûsuf'un neden zindana atıldığını sorar. Şerbetçi tekrar zindana giderek Yûsuf'un neden zindanda olduğu sorar. Yûsuf da bunun sebebinin kendisini görüp ellerini kesen Mısırlı kadınlara sorulmasını ister. Sultan Mısırlı kadınları toplayıp Yûsuf'un suçu olup olmadığını sorar. Bütün kadınlar Yûsuf'un bir suçu olmadığını, onların Yûsuf'u hilelerle zindana attıklarını itiraf ederler.

Yûsuf'un suçunun olmadığına anlaşılması üzerine sultan şerbetçiyi göndererek Yûsuf'u zindandan çıkarır. Ona kaftanlar giydirilir, iyi bir ata bindirilerek padişahın sarayına iletilir.

Sarayda Yûsuf'u sultan karşılar. Yûsuf Arapça konuşur. Sultan bu hangi dildir diye sorar. Yûsuf "Bu amcam İsmail'in dilidir." der. Yûsuf bir kez de İmranca konuşur. Sultan yeniden sorar. Yûsuf "Bu babam dilidir." der. Yûsuf sultanın konuştuğu yetmiş dili de bilmektedir. Ayrıca Yûsuf, sultanın bildiği dilleri bilmenin yanında bu iki dili de bilmektedir.

3.1.2.61. Yûsuf'un Hazinedar ve Sultan Olması

Yûsuf sultanın rüyasında gördüklerine göre tavsiyeler verir. Ekinler ekmelerini, ambarları bunlarla doldurmalarını, hayvanlar için yiyecek biriktirmelerini söyler. Sultan bütün bu işlerden anlayan adamının olmadığını ifade eder. Bunun üzerine Yûsuf sultanın da izniyle hazinenin başına geçer ve gerekli gördüğü tedbirleri almaya başlar.

Bir yılın sonunda sultan Yûsuf'u çağırır ve kendisinden hoşnut olduğunu ifade ederek kendi yerini yani sultanlığı kendisine bırakmayı teklif eder. Ancak Yûsuf başta kabul etmez. Allah Cebrail'i Yûsuf'a göndererek sultanlığı kabul etmesini söyler. Bu ilahi emir ile Yûsuf Mısır'a otuz yaşında sultan olur. (1592-1691)

3.1.2.62. Mısır'da Kıtlık ve Bolluk Yılları

"Bolluk yılının ayının doğması" ile Yûsuf herkese ekin ekmesini emreder. Dağ taş, dereler hep ekin ekilir. Bu ekinlerden adetçe çok buğday hâsıl olur. Bunları doldurmak için Yûsuf yüz altmış arşın evler yaptırır. Hasattan elde edilenleri buralarda biriktirir. Yedi yıl sonunda herkes zengin olur.

Yedi yılın sonunda "kıtlık ayı doğar." Bu ayın doğduğuna sanat ehlinin işleyememesi, insan ve hayvanın yiyip yiyip doymaması nişan olur. Yûsuf bu

işaretleri gördükten sonra artık “Ekin ekmeyin.” der. Yağmur yağmaz, ot bitmez, ağaçlarda yemiş olmaz.

Halk toplanıp Yûsuf'a gelip yardım etmesini diler. Yûsuf ambarların açılmasını emreder. Halk, ilk iki yıl ellerindeki altına gümüşe karşılık buğday alırlar. Üçüncü yıl davarlarına karşılık, dördüncü yıl kul ve kölelerine karşılık, beşinci yıl yerlerine ve evlerine karşılık, altıncı yıl bütün oğlanlarına karşılık buğday alırlar. Yedinci yıl ise ellerinde verecek hiçbir şeyleri kalmadığından Yûsuf'a kul olmaya karşılık buğday alırlar. Bunun sonunda Mısır'da herkes Yûsuf'a kul olur. Ancak Yûsuf elde ettiklerinin hepsini eski sahiplerine bağışlar, kulları azat eyleyler.

On dört yılın sonunda Yûsuf tahtı sultana geri vermek diler ancak bu kez de sultan kabul etmez. Reyyan Yûsuf'un sultan, kendisinin ise onun kapısında bir “bende” olduğunu söyler. (1692-1748)

3.1.2.63. Yûsuf'u İftiradan Kurtaran Bebeğin Vezir Oluşu

Bir gün Hakk Teâla'dan bir nida gelir. Bu nidada “askerini toplaması ve Mısır halkını gözlemesi ve karşısına kim çıkarsa onu vezir yapması” emredilir. Emredilene yapan Yûsuf'un karşısına fakir, benzi sararmış bir kimse çıkar. Bu kimse Yûsuf'a dualar ve senalar etmesine rağmen Yûsuf ona iltifat etmez “Bu nasıl vezir olabilir?” der. Bu sırada Cebrail gelir. O kişinin Zeliha'nın iftira attığı sırada kundaktaki bebek olduğunu ve konuşması ile kendisini iftiradan kurtardığını hatırlatır. Bu sözleri duyan Yûsuf şaşırır ve o yiğidi alıp saraya götürür. Hamamlarda yıkatıp hilatler giydendir ve kendisine vezir yapar.

3.1.2.64. Yıllar Sonra Zeliha'nın Hali

Zeliha çok ağladığı için adı “müptela” olarak ünlenmiş ve ağlamaktan gözleri kör olmuştur. Başına kara bir çul sarar, üstüne de bir aba giyer. Yûsuf belki bir gün uğrar diye Yûsuf'un yolu üzerine bir ev yaptırır.

Yûsuf yılda bir kez dışarı çıkar ve insanların doğru yolda olup olmadıklarını kontrol eder. Yûsuf'un dışarı çıktığı günlerden birinde Zeliha, Yûsuf'a sesini duyurmaya çalışır ancak başarılı olamaz.

3.1.2.65. Zeliha'nın Müslüman Oluşu

Mahzun olarak eve dönen Zeliha, putunu karşısına alarak yıllardan beri kendisine taptığını ancak bir kez vefa göstermediğini, Yûsuf'un Tanrı'sının ise ona kul iken sultanlık verdiğini söyleyerek ayağıyla putu iter ve hak yola girer.

3.1.2.66. Yûsuf ile Zeliha'nın Yıllar Sonra Buluşması

Yûsuf'un dışarı çıktığı bir gün Zeliha bir kadın bulup kendisini Yûsuf'un geçeceği yola götürmesini ister.

Yûsuf yoldan geçerken Zeliha ile karşılaşır. Yûsuf Zeliha'ya kim olduğunu ve ne istediğini sorar. Zeliha uzun uzun Yûsuf'la yaşadıklarını hatırlatarak kendisinin Zeliha olduğunu, artık eski güzelliğinin kalmadığını, bi-mecal bir halde olduğunu, putları bir tarafa bırakarak Müslümanlığı kabul ettiğini, hala daha ona aşk beslediğini beyan eder. Bunu ispatlaması istenen Zeliha, Yûsuf'tan kamçısını uzatmasını ister. Uzatılan kamçıyı tutan Zeliha, aşkıdan bir kez ah edince kamçı alev alıp tutuşur. Kamçının bir ucundan tutan Yûsuf, kamçının alev almasıyla eli yanar ve kamçıyı elinden atmak zorunda kalır. Bunun üzerine Allah Yûsuf'un kalbine Zeliha'nın aşkını koyar ve Zeliha'nın uzun yıllar beklediği muradını yerine getirir.

3.1.2.67. Yûsuf ile Zeliha'nın Evliliği

Yûsuf Zeliha'ya adam göndererek kendisine talip olduğunu bildirir. Ancak Zeliha gençliğinde onunla olmadığını şimdi ise gözleri görmeyen bir kadına neden talip olduğunu anlayamaz ve kendisiyle alay edildiğini zannedip adamı geri gönderir. Bu kez Yûsuf kendisi Zeliha'ya gidip niyetini beyan eder ve onu evlenmeye razı eder.

Yûsuf ile Zeliha evlenirler ve saraya gelirler. Orada Yûsuf ism-i azam duasını okuyarak Zeliha'nın eski güzelliğine kavuşmasını için Allah'a dua eder. Allah Yûsuf'un duasını kabul eder ve Zeliha on iki yaşındaki güzelliğine kavuşur. Gerdeğe girdiklerinde Yûsuf, Zeliha'nın bakire olduğunu fark eder. Yûsuf'un bunun nasıl olduğunu sorması üzerine Zeliha, Allah'ın kendisini Yûsuf'a sakladığını beyan eder.

Yûsuf ile Zeliha'nın iki oğlu olur. Birinin adı Meşam bin Yûsuf, diğerinin adı Efram bin Yûsuf'tur.

3.1.2.68. Kardeşlerin Mısır'dan Buğday Almaya Gelmeleri

Bolluğun Mısır iline geldiği vakit kıtlık, Şam ve Kenan illerine ulaşır. Buralardan insanlar gelerek Yûsuf'tan buğday almaktadırlar. Yûsuf Kenan ilinden gelenlere ayrı bir izzet ve ikramda bulunur. Yûsuf'un bu cömertliği Ya'kûb'un kulağına gidince bu sultanın arif bir kişi olduğunu, nebi soyundan geldiğini ve o zamanda da nebi soyunun kendi soyu olması dolayısıyla bu kişinin kim olduğunu merak eder ancak yaşlandığından ve mecali olmadığından Mısır'a gidip o kişiyi göremez.

Kıtlık Ya'kûb'un evinde yaşayan altmış kişiyi de etkiler. Ya'kûb'un oğlanları kıtlıktan kurtulmak için Ya'kûb'tan da destur alarak Mısır'a buğday almaya giderler.

3.1.2.69. Yûsuf'un Kardeşleri ile Karşılaşması

Yûsuf Mısır'ın girişine bir kapı yaptırır ve buraya görevliler tayin eder. Bu görevliler Mısır'a dışarıdan gelen kimselerin neden ve nereden geldiklerini öğrenip Yûsuf'a bildirirler. Yûsuf'un kardeşleri bu kapıya gelip Kenan'dan Ya'kûb'un oğulları olduklarını ve buğday almak dilediklerini söylerler. Kapıdaki görevliler de bunu mektuba yazıp Yûsuf'a ulaştırırlar. Yûsuf kardeşlerinin geldiğini öğrenince ağlar ve onları sarayına getirmelerini emreder.

Saraya getirilen kardeşler için sofralar kurulur, atlas döşekler serilir. Kardeşler bu izzet ve ikramı sultanın kendilerini zengin zannetmesine ve

çuvallarında altın gümüş olduğunu düşünmelerine bağlarlar. Şemun ise babalarının hürmetine böyle ağırlandıklarını düşünmektedir.

Yûsuf bunları üç gün ağırlar. Üçüncü günün sonunda onların karşısına çıkar. Ancak yüzünde bir örtü vardır. O zaman sultanlar yüzlerini örterlermiş. Onlarla konuşan Yûsuf kim olduklarını sorar. Kardeşler babalarının Ya'kûb, dedelerinin İbrahim Peygamber olduğunu, on iki kardeş olduklarını, bir kardeşlerinin babalarının yanında kaldığını, bir kardeşlerinin ise küçükken kurt tarafından yendiğini anlatırlar.

Yûsuf kardeşleri ile buluşmasından sonra onlara iyi buğdaydan verir ve çuvalları içine de verdikleri paralarını gizlice koydurur. Ya'kûb'a çok selam söyleyen Yûsuf, yine iyi buğday alabilmeleri için bir dahaki seferde diğer kardeşlerini de getirmeleri gerektiğini söyler.

3.1.2.70. Kardeşlerin Mısır'dan Geri Dönmeleri

Buğdayı alıp evlerine dönen kardeşler babalarına başlarından geçenleri anlatırlar. Bu sırada babalarının uzun yıllar gülmeyen yüzü güler ve nur gibi olan dişi parlar. Kardeşler sebebini sorunca Yûsuf'un kokusunun geldiğini, ondan tebessüm ettiğini ifade eder. Ya'kûb sultanın nasıl biri olduğunu sorar. Kardeşler de ulu, muhterem, cömert, iyi ahlak sahibi biri olduğunu; kendisine selam gönderdiğini ve sultanın kendisinden dua talep ettiğini bildirirler. Ayrıca sultanın bir sonraki seferde İbni Yamin'i de yanlarında getirmelerini istediğini belirtirler. Ya'kûb bunu duyunca ah edip ağlamaya başlar. Yûsuf'un başına gelenleri hatırlatarak aynı şeylerin İbni Yamin'in de başına gelmesinden korktuğunu beyan eder.

Ya'kûb oğullarına yüklerini dökmelerini söyler ve yükler açılınca çuvalların içinden buğday alırken verdikleri akçeler çıkar. Bu durum ev ahalisini sevindirir. Ya'kûb sultanın bu cömertliği karşısında bir sonraki seferde İbni Yamin'i de kardeşleri ile göndermeye razı olur.

3.1.2.71. Kardeşlerin Mısır'a İkinci Kez Gitmeleri

Ya'kûb oğullarını yola koymadan önce onlara nasihat eder. Önce sultana selam gönderen Ya'kûb, Mısır'ın her bir kapısından ikişer ikişer girmelerini, sonra bir araya gelmelerini söyler. Kardeşler yola çıkıp Mısır'a ulaştınca her bir kapıdan ikişer ikişer geçerler. On bir kardeş olmaları dolayısıyla diğer kardeşler ikişer ikişer girmelerine karşın İbni Yamin tek başına girer ve diğer kardeşlerini kaybeder. İbni Yamin İmran dilince sultanın sarayının nerede olduğunu sorar ancak kimse bu dili bilmediğinden ona yardımcı olamaz. Bunun üzerine İbni Yamin yolunu ve kardeşlerini kaybettiği için oturtup ağlamaya başlar.

3.1.2.72. Yûsuf'un İbni Yamin'le Karşılaşması

Hak Teâla Cebrail'i görevlendirip İbni Yamin'in bu durumundan Yûsuf'u haberdar eder. Yûsuf kılık değiştirerek İbni Yamin'in yanına varır. Yûsuf İbni Yamin'e İmran dilince nereden geldiğini, kim olduğunu sorar. İbni Yamin de Kenan ilinden geldiğini, kardeşleri ile geldiğini ancak onları kaybettiğini, sultanın kasrına gitmiş olacaklarını, kendisinin de onların yanına gitmek istediğini söyleyerek ondan yardım ister. Yûsuf kendisini tanımayan kardeşini yanına alıp sultanın sarayına götürür ve yolda kolundaki camdan bileziği onun koluna takar ve ona armağan eder.

Yûsuf, İbni Yamin'i kardeşlerinin yanına bırakarak oradan uzaklaşır. Kardeşlerinin yanına gelen İbni Yamin'in tebessüm etmesi kardeşlerini şaşırır. Çünkü Yûsuf gittiğinden beri onun yüzü hiç gülmemiştir. İbn-i Yamin kendisini buraya getiren kişiden bahseder ve onun verdiği kolundaki bileziği gösterir. Kardeşleri bileziği alıp kendi kollarında denerler. Ancak camdan olan bu bileziği koluna takan kardeşler, kollarını kapattıklarında bileziğin sahibi olan İbni Yamin'in koluna gittiğini görür ve şaşırırlar.

3.1.2.73. Yûsuf'un Kardeşlerini Ağırladığı Saray

Yûsuf bir saray yaptırır ve kardeşlerinin ona yaptıklarını bu sarayın duvarlarına bir bir yazdırır. Kardeşlerini bu saraya iletir. Rûbîl saraya girip duvarlardaki yazıları görünce benzi sararır. Kardeşleri onun bu halini görünce ne olduğunu sorar. O da duvarlardaki yazıların kendilerinin Yûsuf'a yaptıklarını ifade ettiğini söyler ve her biri gamla dolar. Ne diyeceklerini bilemezler.

Yûsuf onların bu halini görünce neden böyle olduklarını sorar. Onlar da duvarda yazılanların küçük kardeşlerinin başına gelenler olduğunu, dolayısıyla melûl olduklarını söylerler. Yûsuf da onları farklı bir saraya gönderir.

Diğer sarayda Yûsuf kardeşleri için altı sofraya kurdurur. Her bir sofrada ikişer kardeş yemek yer. İbni Yamin sofrada tek kaldığı için mahzun olur. Yûsuf onun bu halini görüp kendisi ile yemeyi teklif eder. Yûsuf halk içinde yemek yiyemeyeceğini ifade edip onu alıp içeri götürür. İki kardeş için sofraya kurarlar. İbni Yamin yine bir şey yemez. Yûsuf'tan diğer saraya götürülmeyi talep eder.

3.1.2.74. Yûsuf'un İbni Yamin'e Kim Olduğunu Bildirmesi

Yûsuf, Mişam adlı oğluna İbni Yamin ile ilgilenmesini söyler. Mişam babasına onun kim olduğunu sorunca Yûsuf, amcası olduğunu ifade eder. Mişam amcasını yanına alarak diğer saraya varır. İbni Yamin duvarlardaki suret ile Mişam'ın benzerliğini fark eder ve Mişam'a kim olduğunu sorar. Mişam İbni Yamin'e "amca" diye hitap edip kendisinin Yûsuf'un oğlu olduğunu söyler. Bunu duyan İbni Yamin ah edip ağlayarak düşüp bayılır. Kendine gelince Mişam'dan kendisini Yûsuf'a kavuşturmasını ister. Mişam babasının huzuruna çıkıp amcasının kendisi ile görüşmek istediğini beyan eder. Bunu duyan Yûsuf ah edip ağlamaya başlar ve düşer bayılır. Yûsuf kendine gelince Yûsuf Mişam'e İbni Yamin'i kendi katına getirmesini emreder.

Mişam, İbni Yamin'i alıp babasının katına ulaşır. İki kardeş karşılaşınca İbni Yamin düşüp bayılır, Yûsuf onu gül suyu ile kendine getirir. Sarılır, kucaklaşır ve öpüşürler. Yûsuf kardeşine babasının halini sorar. İbni Yamin babasının durmadan ağladığını, bundan dolayı gözlerini kaybettiğini, gece gündüz Yûsuf adını sayıkladığını ifade eder. Babasının bu hale geldiğini öğrenen Yûsuf da ağlamaya başlar.

3.1.2.75. İbni Yamin'in Evliliği ve Çocukları

Yûsuf İbni Yamin'in evli olup olmadığını sorar. İbni Yamin bir eşi olduğunu ve üç tane de oğlu olduğunu söyler. Bu üç oğlunun isimleri Yûsuf, kurt ve kandır. İbni Yamin neden bu isimleri koyduğunu soran Yûsuf'a, kardeşlerin Yûsuf'u kurdun yediğini, gömleğin de kana bulandığını gördüklerinden ölen kardeşi her an hatırında tutmak için birine Yûsuf, birine Kurt, birine de Kan adını verdiğini belirtir.

3.1.2.76. Yûsuf'un, İbni Yamin'in Yanında Kalması için Yaptığı Plan

Ayrılma vakti gelince İbni Yamin ayrılmak istemediğini söyler. Bunun üzerine Yûsuf İbni Yamin'le diğer kardeşlerine bir oyun hazırlarlar. Buna göre, İbni Yamin'in çuvalına buğday yerleştirildikten sonra altın kile de çuvalına konulacak. Çalındığı düşünülen altın kilenin İbni Yamin'in çuvalından çıkması ile o altın kilenin sahibine, yani Yûsuf'a esir olarak alınacaktır. Çünkü dönemin yasaları bunu öngörmektedir. Bu sayede İbni Yamin'in Yûsuf'un yanında kalabileceğini değerlendirilir ve plan uygulanır.

3.1.2.77. İbni Yamin'in "Hırsız"lığı

Çuvallarına buğday konulan kardeşler Kenan'a doğru yola çıkarlar. Kardeşlerin kervanı Basra iline gelince Yûsuf'un beş yüz atlı askeri arkalarından yetişerek altın kilenin çalındığını ve çuvalların aranması gerektiğini ifade eder. Çuvalları döken askerler altın kileyi İbni Yamin'in çuvalında bulurlar. Bunun üzerine hiddetlenip onları hırsızlıkla itham ederek Yûsuf'un karşısına çıkarırlar.

Yûsuf bunları azarlar ve yaptığı iyiliklerin karşılığının bu olmaması gerektiğini ifade eder. Kardeşler de suçun İbni Yamin' tarafından işlendiğini, kendilerinin herhangi bir kabahati olmadığını, onun kardeşi olan Yûsuf'un da böyle hırsızlıklar yapmış olduğunu ifade ederek kendilerini aklama yoluna giderler. Onlara göre Yûsuf evden götürdüğü bazı yiyecekleri fakirlere dağıtması ve kapıya gelen dilencilere yardımda bulunması bir "hırsızlık"tı.

3.1.2.78. Yûsuf'un "Hırsız"lığı Dolayısıyla İbni Yamini Alıkoyması

Yûsuf hırsızın İbni Yamin olması dolayısıyla o dönemde hırsızlık yapan kişinin çalınan mal sahibine bir yıl köle olması hükmü gereğince diğer kardeşlerin gidebileceğini, İbni Yamin'in ise burada kalacağını bildirir. Kardeşler bu kez de babalarına ne diyeceklerini bilmediklerinden İbni Yamin'i bağışlamasını, onun yerine kendilerinden birini kul olarak almasını talep ederler. Ancak Yûsuf bunu kabul etmez. Ve kardeşleri huzurundan dışarı çıkarır.

3.1.2.79. Kardeşlerin İbni Yamin'i Kurtarma Çabaları

Kardeşler türlü hazırlıklar yaparak kardeşlerini Yûsuf'un elinden kurtarmak için plan yaparlar. Yûsuf'un kardeşleri biyolojik olarak çok kuvvetlidir. Bunlardan biri bin batman taşı atabilir, diğeri tutabilir; biri bir nara atsa bunu işitenlerin hepsi ölebilirdi. Yûsuf kardeşlerinin bu gücünün farkında olması dolayısıyla küçük oğlu Namile'yi onlarla görüşmek bahanesi ile yanlarına gönderir ve kardeşlerin sırtlarını sıvamasını ister. Kardeşlerdeki bu güç sırtların sıvanması yolu ile teskin edilebilmekte ve etkisiz hale getirebilmektedir. Bunu bilen Yûsuf, oğlunun onların sırtlarını sıvamasıyla onları güçlerini kullanmalarından men eder.

Güçlerinin etkisizleştiğini fark eden kardeşler, kendilerine yapılanın ancak bir nebi veya onun aslından gelen birisinin yapması ile mümkün olduğunu bilirler. Yûsuf onlara kendinde var olan gücü, kuvveti göstermek için bir ayağıyla yere vurur ve zelzele olur. Bir değirmen taşını kaldırıp onlara atar. Yûsuf'un bu heybetinden korktuklarından bir şey söyleyemeyen kardeşler Yûsuf'un huzurundan ayrılırlar.

Kardeşler Kenan'a doğru yola çıkar. İçlerinden Yahuda Mısır'da kalır ve İbni Yamin'i kurtarma çareleri arar.

3.1.2.80. Ya'kûb'un İbni Yamin'in Başına Gelenleri Öğrenmesi

Kardeşler Kenan varıp Ya'kûb'un huzuruna çıkar. Ya'kûb oğullarını sayar ancak iki tanesinin eksik olduğunu anlar. Kimin, nerede olduğunu sorunca kardeşler İbni Yamin'in hırsızlık yaptığını, sultanın onu hapsedtiğini, Yahuda'nın da onu kurtarmak için Mısır'da kaldığını anlatırlar. Bu anlatılanlara Ya'kûb inanmaz. Kardeşler de kervanda kendileri ile beraber gelenleri şahit olarak gösterirler. Bunu duyan Ya'kûb, ağlayıp inleyerek hüznü evine girer. Orada Hakk'a iltica edip yalvarır.

3.1.2.81. Ya'kûb'un Azrail ile Konuşması

Yalvarıp yakaran Ya'kûb'a, Hak Teâla Azrail'i gönderir. Azrail, Ya'kûb'un yanına gelerek kendisine hakkın selamını ulaştırır. Ve kendisinin Azrail olduğunu beyan eder. Ya'kûb gelenin Azrail olduğunu öğrenince Yûsuf'un canını alıp almadığını sorar. Azrail Yûsuf'un canını almadığını, Yûsuf'un şimdi bir sultan olduğunu ifade eder. Ya'kûb nerede olduğunu sorar ancak Azrail bunu söylemekle memur olmadığını söyler.

3.1.2.82. Ya'kûb'un Evladından Ayrı Düşmesinin Sebebi

Azrail Ya'kûb'un bu evlat acısının başına gelmesinin sebebinin kendi yaptığı bazı olaylar dolayısıyla olduğunu ifade eder. Buna göre; Ya'kûb bir cariye satın alır ancak o cariyenin oğlunu satarak ana ile evladı ayırır. İkinci sebebi, bir kuzu kesmesi ancak bunun kokusunu duyan bir yetime bundan ikram etmemesidir. Üçüncü sebebi, bir buzağıyı anasından ayırarak kesmesidir. Sonuncu sebebi ise Yûsuf'la bir gün yemek yiyen Ya'kûb'un, kapıya gelen bir dilenciye yemek ikram etmemesidir. Bunları duyan Ya'kûb Hakk'a iltica eder ve koyun sürüsünün yarısı bağışlar.

3.1.2.83. Ya'kûb'un Yûsuf'a Mektup Yazması

Ya'kûb evladını azat etmesi için Yûsuf'a mektup yazar. Mektuba Allah adıyla başlayan Ya'kûb, Yûsuf'a selam ederek İbni Yamin'in hırsız olamayacağını, peygamber neslinden birinin böyle bir şey yapmayacağını beyan eder ve oğlunun affedilmesini ister. Ya'kûb mektubu oğlanlarına vererek onları Mısır'a gönderir. Kardeşler Mısır'da Yahuda'yı bulup Yûsuf'un sarayına ulaşırlar. Mektubu Yûsuf'a verirler. Yûsuf mektubu öpüp başına koyar ve içeri gider. Oğullarına dedelerinden gelen mektubu gösterir.

3.1.2.84. Yûsuf'un Kardeşler Tarafından Satılışını İfade Eden Mektup

Yûsuf kardeşlerinin kendisini sattıklarını beyan eden, Malik'e yazdıkları sözleşmeyi alıp kardeşlerinin yanına varır. Yûsuf kardeşlerine bu sözleşmeyi bir sandığın içinde bulduğunu ve İmran dili olduğu için kimsenin okuyamadığını söyleyerek okumaları için onlara uzatır. Önce Yahuda alır, sonra onu Rûbîl'e verir. Rûbîl sözleşmenin ne olduğunu anlar ve ancak bilmezlikten gelerek bu dili bilmediklerini beyan eder. Yûsuf sözleşmeyi onların elinden alıp okumaya başlar. Okunanları duyan kardeşler, Yûsuf'a yaptıkları ortaya atıldığı için bunları inkâr yoluna giderler.

3.1.2.85. Yûsuf'un Muciz Tası

Yûsuf'un vurulunca çınlayan bir tası vardır. Bu tasın hüneri davasını inkâr edenin ayıbını ortaya çıkarması, hakikati ifade etmesidir. Yûsuf kardeşlerine bu tasın diyeceklerini dinlemelerini söyler. Kardeşler onun dilinden anlamayacaklarını ifade ederler. Yûsuf'a tasın ne dediğini kendilerine söylemesini isterler.

Yûsuf, tasa bir kez vurur ve tas konuşmaya başlar. Kardeşlerin on iki kardeş olduğunu, küçük kardeşlerinin güzel olduğunu, kardeşlerin onu babalarından alıp kuyuya attıklarını, yedi pula sattıklarını, babalarına kurt yedi diye yalan söylediklerini onlara ifade eder. Yûsuf bunlar karşısında kardeşlerine tasın doğru mu,

yalan mı söylediğini sorar. Kardeşleri de tası tasdik ederler. Yûsuf bunun üzerine kardeşlerinin ellerinin, ayaklarının kesilmesini ve asılmalarını emreder. Kardeşler korku içinde af dileyip tövbe ettiklerini ve pişman olduklarını söylerler. Yûsuf onların bu pişmanlıkları üzerine suçlarını bağışlar, onları affeder.

3.1.2.86. Yûsuf'un Kimliğini Aşikâr Etmesi

Kardeşlerini affeden Yûsuf tebessüm eder. Kardeşleri onun inci gibi dişlerini görürler ve bu alametten onun Yûsuf olabileceğini düşünüp tahtının önüne gelirler. Yüzünü açmasını talep ederler. Yüzünü açan Yûsuf onlara merhamet eder ve suçlarını bağışlar. Onlara türlü hilatler giydirir. Leziz nimetler yedirir.

Yûsuf babasının halini sorar. Kardeşleri Ya'kûb'un gözlerinin kör olduğunu, belinin büküldüğünü söylerler. Yûsuf gömleğini onlara vererek gömleğini gözlerine sürmesini ve gözlerinin açılacağını beyan eder. Çünkü o gömlek Yûsuf kuyuda iken cennetten Cebrail'in getirdiği gömlektir. Yûsuf kuyudan çıkınca bir körün gözlerine gömleği sürünce gözlerinin gördüğü görür. Bu gömleğin hikmetini o zaman anlar.

3.1.2.87. Yûsuf'un Gömleğinin Beşir'le Ya'kûb'a Ulaştırılması

Kardeşler gömlek ile yola çıkacakken Hak Teâla Cebrail ile Yûsuf'a, gömleği Beşir'in götürmesini emreder. Beşir, Ya'kûb'un annesinden ayırıp sattığı çocuktur.

Yûsuf'un annesi İbni Yamin iki aylık iken ölür. Ya'kûb da bir cariye satın alır. Bu cariye de bir oğlu vardır. Bu oğlan işte Beşir'dir. Cariye hem İbni Yamin'i, hem de kendi oğlunu emzirir. Cariyenin oğlunu İbni Yamin'e göre çok emzirdiğini gören Ya'kûb, cariyenin oğlunu satar. Satın alan kişi onu Mısır'a götürerek Yûsuf'a satar. Yûsuf'un yardımıyla Beşir okumuş ve âlim olmuştur.

3.1.2.88. Ya'kûb'a Beddua Eden Cariye

Ya'kûb'un evladını sattığı için ah edip ağlayan cariye Hakk'a iltica edip Ya'kûb'a beddua eder. Kendisi gibi kuzusundan ayrılması Allah'tan diler. Hak'tan

gelen bir nida ile Ya'kûb'un da evladından ayrılacağı ve kendi evlatlarına sonradan kavuşacakları ancak cariyenin evladına Ya'kûb'tan önce kavuşacağı beyan edilir.

3.1.2.89. Beşir'in Annesi ile Kavuşması

Beşir Kenan iline varınca bir kuyu kenarında bir kadının elbise yıkadığını görür. Bir taraftan elbise yıkayan bu kadın, diğer taraftan evladından ayrıldığını ifade ederek ah u efgan etmektedir. O kadına yanaşan Beşir, Ya'kûb'un evini sorar. Kadın Ya'kûb'u neden aradığını sorar. Beşir Ya'kûb'a kayıp olan oğlundan haber getirdiğini söyleyince Bunu duyan kadın Allah'ın ona vadini hatırlar. Ya'kûb'un oğluna kavuşmasından önce kendinin oğluna kavuşacağı müjdesinin gerçekleşmediğini düşünür ve ağlamaya başlar. Beşir kadına neden ağlayıp sızladığını sorar. Kadın da evladından ayrıldığını, Hakk'ın ona Ya'kûb'un evladına kavuşmasından önce kendi evladına kavuşacağını, Ya'kûb'un kavuşmasına rağmen kendisinin evladına kavuşamadığını ifade eder. Beşir kadına oğlunun kim olduğunu sorar. Kadın oğlunun adının Beşir olduğunu söyler. Bunu duyan Beşir, cariyeye "anne"si olduğunu müjdelere ve Hakk'ın vadinin gerçekleştiğini ifade eder. Kadın oğlunu kucaklar, kokusunu çeker ve öper.

3.1.2.90. Ya'kûb'un Yûsuf'un Hayatta Olduğunu Öğrenmesi

Beşir annesi ile Ya'kûb'un evine gidip ona Yûsuf'tan haber getirdiğini muştular. Bunu duyan Ya'kûb'un aklı gider, haykırır. Ya'kûb kendine gelince Beşir, gömleği Ya'kûb'a verir. Ya'kûb gömleği gözlerine sürmesiyle gözleri açılır.

Beşir'in getirdiği gömleğin içinden bir de mektup çıkar. Ya'kûb mektubu açar. Yûsuf mektupta babasına selam ederek kendisinin Mısır sultanı olduğunu ifade eder ve kendisini görmek ve hizmetinde bulunmayı arzuladığını bildirir.

Ya'kûb Beşir'e kim olduğunu sorar. Beşir kendisinin yanındaki cariyenin oğlu olduğunu, Ya'kûb'un kendisini satarak annesinden ayırdığını ifade eder.

Ya'kûb Beşir'den kendisini affetmesini ve hakkını helal etmesini talep eder, Beşir de hakkını helal eder.

3.1.2.91. Ya'kûb'un Yûsuf'la Buluşması

Yûsuf kardeşlerine ihsanda bulunup onları Kenan'a gönderir. Eve varan kardeşler babalarına karşı mahcubiyet hissederler, af dilerler. Babaları da ağlayıp inleyerek hatalarının farkına varan oğullarını bağışlar.

Cebraîl Ya'kûb'a, Hakk'ın hazırlık yaparak Mısır'a gitmesini emrettiğini haber verir. Ya'kûb yetmiş iki kişi ile yola çıkarak Mısır'a varır. Yûsuf bütün Mısır halkı ile babasını karşılar. Baba oğul kucaklaşırlar. Yûsuf yüzünü babasının ayağına sürer. Ağlaşıp öpüşürler. Yûsuf babasına rüyasında ne söyledi ise hepsinin gerçekleştiğini söyler.

Bazıları Ya'kûb Yûsuf'u kırk yılda buldu derler. Bazıları ise yetmişinde buldu derler.

Yûsuf, Zeliha'yı ve oğlanlarını babası ile tanıştırır.

3.1.2.92. Ya'kûb'un Vefatı

Mutluluk ile nice "sal" geçer. Ya'kûb bir gün vefat edeceğini oğullarına bildirir. Onlara "İslam dini üzere bir hayat yaşamalarını, ihsanda bulunan bir kişiye karşılık nankörlük etmemelerini, günah işleyen birinin günahını gizli tutmalarını aşikar etmemelerini, zalimin yanında yer almamalarını" nasihat ederek Ya'kûb vefat eder.

3.1.2.93. Yûsuf'un Vefatı

Babasının ölümünden sonra Yûsuf bir gece mihrapta halvet anında uykuya dalar. Rüyasında anne ve babasını görür. Onlar Yûsuf'a hasretliklerini ifade ederler. Uyanınca bu düşünüyü Zeliha'ya anlatır. Zeliha gam ile dolar. Ve bu rüyanın ne anlama geldiğini anlar. Hakk'a yalvararak canını Yûsuf'suz komamasını diler.

Yûsuf kendi yerine adaletle hükmedecek bir temizi yerine tayin eder. Bir gün Cebrail cennetten bir elma getirir. Yûsuf bu elmanın kokusu çok sever. O elmanın kokusu gönül alan can çeken bir özelliğe sahiptir. Yûsuf o elmanın kokusu ile beka bağını görür ve vefat eder.

3.1.2.94. Zeliha'nın Vefatı

Zeliha bu acı karşısında dayanamaz, feryat u figan koparır. Üç gün üç gece kendinde olmadan baygın yatar. Dördüncü gün Zeliha yeniden Yûsuf'u sorar. Ancak ne Yûsuf'u bulabilir ne de onun tabutunu. Ah u eninlere devam eden Zeliha Yûsuf'un kabrine girer. Orada Yûsuf'un mezarı üzerine kapanan Zeliha ruhunu teslim eder.

3.1.2.95. Hikayenin Nihayete Ermesi Dolayısıyla Dua

3.2. Hikayede Geçen Şahıslar

3.2.1. Hikayenin Kahramanları

3.2.1.1. Yûsuf

Yûsuf hikayenin baş kahramanıdır. Bütün olaylar doğrudan ya da dolaylı olarak onun ekseninde cereyan etmektedir. Hikayede anlatılan olaylar ondan bağımsız değildir.

Yûsuf hikayede farklı rollerle karşımıza çıkmaktadır. O, Ya'kûb için candan bir parça olması dolayısıyla çok sevilen bir evlattır. Hiç bilmediği bir yere sırf onu bulma ümidiyle giden, onu elde etme yolunda malını, mülkünü, aklını, güzelliği, feda eden Zeliha için maşuktur. Onu ortadan kaldırarak babalarının gözünde yer edebilme amacını taşıyan, bu amaç uğrunda da gözlerini kırpmadan kardeşlerine kıyabilen kardeşler için yerinde olunmak istenen, kıskanılan bir rakiptir. Zindana atıldığında hastalara ilaç yapan, dertli olanlara dua ederek sıkıntılarını gidermeye çalışan, düş görenlerin düşlerini tabir eden bir yardımseverdir. Tabir ettiği düşü ile ülkesinin payidar olmasını sağladığı Mısır sultanı iyi bir devlet adamıdır.

Yûsuf'un hikaye boyunca en fazla üzerinde durulan vasfı güzelliğidir. Bu güzelliği babasına sevimli gelmesinin, Zeliha'nın aşık olmasının, Mısır pazarında Mısır'ın bütün hazinelerinin karşılığında Mısır sultanına satılmasının, kuluna aşık olduğu için Zeliha'yı ayıplayan Mısırlı kadınların ellerini kesmelerinin altında yatan sebep malın, mülkün, tacın ve tahtın yolunda feda edilebileceği kadar güzel olmasıdır:

Bunlar eydür Yûsuf'a ey sulţânım
Göre idüñ yüzünü bir kez anıñ (1947)

Malı mülkiñi aña vire idiñ
Tâciñi tahtıñı heb ura idiñ (1948)

Yûsuf'un güzelliği yalnızca insanları değil kâinattaki başka varlıkları etkilemektedir:

Eger bedr ay anıñ hûsnin göreydi
Tutuldı şanur-[1]dıñ oldı ol mât (124)

Eger Zühre göreydi hem cemâlin
Şeherde kıla hûsninden şikâyet (125)

Yûsuf'un güzelliği ilahi kaynaklı manevi bir güzelliştir. Bu manevi güzellik maddi güzellik olarak da yüzüne yansımıştır. Yûsuf bu maddi güzelliği dolayısıyla gurura kapıldığında ilahi bir ikaz ile uyarılır ve mütevazı olmaya davet edilir:

‘ Aceb mişlim var mıdur dünyâda didi
Yüzümi gören kişi olur esir (648)

Çünkü Yûsuf mağrūr oldı özine
Kimse bakmadı [hiç] üşdi yüzine (649)

Yûsuf'un akılları baştan alan güzelliği yanında kokusu da varlıkları etkilemektedir:

Deve ürküb geldi bu kez kıuyuya
Bir iş itdiler kim anı kim diye (452)

Kimi çökdi yatubanı ağlaşur
Kimi yüzün yire sürüb yügreşür (453)

Zira Yûsuf hoşusunu aldılar
Heb anîñ aşkına hayrân oldılar (454)

Yûsuf bir evlat, maşuk, hazinedar ve nihayetinde de bir sultan olmasının yanında, o aynı zamanda Hakk'ın ilahi mesajını insanlara iletmekle görevlendirilmiş bir peygamberdir. Henüz kuyuda iken Cebrail ile tanışarak peygamberliğin ilk alametlerine aşina olmuş, Malik'in kervanı ile Mısır'a gelirken yolda konakladığı yerlerde putperest toplumları hak dine davet etmiştir. Bu vazifesini zindana düşünce de devam ettirmiş ve zindan ehlinin Müslüman olmalarını sağlamıştır:

Geldi şerbetçi Müselmân oldu i yâr
Zindân ehli müslimân oldu ne var (1464)

Biñ dört yüz âdem var-idi anda i cân
Heb Müselmân oldılar bîr u civân (1465)

İnsanların hem dünyalarını hem de ahiretlerini kazanmalarını amaç edinen Yûsuf Peygamber zindandan dışarı çıkmasını sağlayan rüyaya getirdiği açıklamayı hayata geçirmek için bizzat kendisi iş başına geçmiş, bolluk yıllarında dağ bayır, dere tepe demeden ekinler ekip bunları ambarlarda depolamıştır. Kıtık yıllarında da bu depolardaki buğdaylarla insanların hayatlarını idame ettirmelerini sağlamıştır:

Kıtık olıcağ Yûsuf gör n'eyledi
Şol-şadar büyük şazanlar eyledi (1730)

Günde tolu tolu aşlar bişürür
Cümle fağrıleri aña üşürür (1731)

İşbu halkı şol-şadar doyurdı ol
Aç şomaz hiç cümle şoyururdu ol (1732)

Yûsuf peygamberin hayatında rüyanın çok önemli yeri vardır. Kuyudan rüyasında kendisini gören kişi tarafından çıkarılır, Zeliha ile rüyada tanışır, zindandan çıkmasını sağlayan sultanın rüyasına getirdiği yorumdur. Vefat etmeden önce vefat edeceğini rüyasında anne ve babasını görerek anlar.

Yûsuf'un beşeri özelliklerinden biri de anlayışlı, şefkatli, merhametli, vefalı ve hoşgörülü olmasıdır. Suçsuz olmasına rağmen zindana giderken Züleyha'nın sırrını saklamıştır. Kendisini öldürmek kasdı ile yola çıkan ancak içlerinden birinin vazgeçirtmesi neticesinde kuyuya atılması ile noktalan olayda kardeşlerine karşı şefkatli davranır, elinde onları cezalandırabileceği bütün imkanlar bulunmasına rağmen onları affeder. Kıtık yıllarında insanları toplayarak onlara büyük kazanlarda yemekler ikram eder. Kendisine iyiliği dokunan Malik'i servete kavuşturur, Zeliha'nın iftirasına karşılık kendisine şahitlik yaparak iftiradan kurtaran bebeği yıllar sonra veziri yapar.

3.2.1.2. Zeliha

Tevrat'ta "Potiphar'ın Karısı" veya "Yûsuf'un Efendisinin Karısı" (Tevrat, Tekvin, 39: 7), Kur'an'da "İmraetü'l Azîz (Aziz'in Karısı)" (Kur'an-ı Kerim, 12: 30) ifadesiyle ismi açıkça zikredilmeyen, kaynaklarda "Züleyha" "Zelha" veya "Rail" olarak anılan Zeliha, hikâyenin ana karakterlerinden biridir. Zeliha eserde hem iyi hem de kötü karakterler sergiyelen bir kahraman olarak karşımıza çıkmaktadır. O, köle olarak sarayına gelen Yûsuf'a kol kanat geren, gençliğini, güzelliğini Yûsuf'a vakfeden şefkatli bir kurtarıcıdır. Ancak nefsanî arzularının eseri olması ile Yûsuf'tan murat almak istemiş, bu isteğine kavuşamaması ile de sinirlenerek suçsuz olan kölesine iftira atarak onu zindanlara attırması, kocasına karşı sadakatsiz bir eş; maiyetindekilere karşı ise hakkaniyetsiz bir efendidir.

Hikâyede âşık karakteri bu kahramanla karşılanmıştır. Divan şiirinin iki kahramanlı hikayelerinde âşık erkek, maşuk kadın iken Yûsuf kıssasında âşık kadın, maşuk erkek olarak karşımıza çıkmıştır. Rollerin değişmesi aşığın sembol

özelliklerinden de bazılarının değişmesine sebebiyet vermiştir. Âşık fiziki özellikleri bakımından zayıf, çelimsiz, güçsüz; benzi sarı, beli büküktür. Ruhun ise sabırsız, kararsız, her anı sevgiliye mahubiyeti dolayısıyla keder içinde geçmektedir. Bu özellikler Zeliha için de geçerlidir. O, hikâyenin başından sonuna kadar aşkına vasıl olabilmek maksadıyla başta Yûsuf olmak üzere çevresindeki pek çok karakterlerle mücadelele içine girmiştir. Nitekim bu mücadeleleri dolayısıyla eserde Mecnun'la özdeşleştirilen bir âşıktır:

Leyla'nın karşısına Mecnûnleyin
Gitti ' aqlım gör divâne olduğum (1064)

Ancak onda diğer aşıklarda olmayan sevgiliyi ile her an oturup kalkma, onunla aynı ortamı paylaşma, ona yakınlığı dolayısıyla hizmet etme, sevgiliden vefa görmeme dolayısıyla kendi isteği ile onu kendinden uzaklaştırma, elde edeme dolayısıyla ancak rakibin bir özelliği olan hilekar olma, oyunlar ve tuzaklar kurma ve güç yetirebilmesi dolayısıyla maşuğu zindanlara attırmak suretiyle ona eziyet çekirtme gibi farklı hususiyetler de mevcuttur.

Hikâyeye göre Zeliha'nın hayatını üç parçaya ayırmak mümkündür. Birincisi Yûsuf'a âşık olup Yûsuf olduğunu zannederek Mısır sultanı ile evlenmesi, ikincisi Yûsuf'la aynı evi paylaşması, ancak Yûsuf'tan umduğunu elde edememesi dolayısıyla bir iftira atarak onu zindana attırması, üçüncüsü ise bütün güzelliği ve serveti elinden çıktığı bir demde tekrar Yûsuf ile kavuşması ve onunla hayatını sonlandırmasıdır.

Zeliha Mağrib ili sultanının kızıdır. Zeliha'nın güzellik konusunda eşi benzeri yoktur. Söylediği sözler şeker ile bal gibidir. Boyu öylesine düzgündür ki bakınca servi ağacını andırır. Öylesi etkileyici gözleri vardır ki bir kez bakınca bütün âlemi fitne ateşi ile yakabilir. Böylesi bir güzelliği sahip olması dolayısıyla Magrib ülkesinin çevresinde bulunan beyler oğulları için kendisine talip olmuşlardır. Ancak o rüyasında üç kez bir yıl aralıklarla gördüğü surete âşık olması dolayısıyla uydurduğu bir hastalığı bahane ederek kendisine talip olan bu bey oğullarını

isteklerinden vazgeçirmiştir. Bu surete ulaşmak için de türlü işlere girişmiş, çeşitli sıkıntılara göğüs germiştir.

Rüyasında gördüğü surete yani Yûsuf'a kavuşma adına hiç bilmediği, tanıdık bir kimsenin olmadığı yalnızca Yûsuf'un orada olduğunu zannederek Mısır'a gelmiş, Yûsuf olduğunu düşündüğü kişinin o olmadığını görmüş, Yûsuf ile karşılaşınca kadar düşünde gördüğü "müzeyyen sureti" beslediği iştiyakla yanmış ve kendine zindan yaptığı sarayda oturmuştur.

Yûsuf'a kavuşunca onu el üstünde tutmuş, kıyafetler ile süslemiş, malını mülkünü ve hatta ömrünü onun hizmetine vakfetmiştir:

Gice gündüz saña mürebbî olan
Dürli ta'âmları saña yidüren (1808)

Mâl mülki dünyâdan elin çekën
Yüziñi görmek-ile câmlar viren (1809)

Tâc tahtıñ terkini uruban ol
Tâ ölünce seniñ 'aşkıñı süren ol (1810)

Zeliha Yûsuf için yaptıklarına rağmen istediği şekilde bir visali elde edememiştir. "Heva hevesi, Mısır azizinin karısının aklına, o güzel yüzüne ve fakat ahlaksızlığına rağmen galip gelmiş, kara yürekli Şeytan onun yüzündeki ar perdesini yırtmıştır. Rezil olmaktan korkmayacak kadar her şeyi göze almıştır. Tek isteği muradını almaktır. Arzusunu çekinmeden söyler. Yaptığından pişman olmadığı ve korkmadığı bellidir (Settari, 2010: 41):"

Zelha kaçır Yûsuf'a gör n'oldı-dir
İşbu rüsvâyılığı sulţân bildi-dir (1290)

Sözüme uysañ işbu iş olmaz-idi
Kimse bizim sırrımız bilmez-idi (1291)

İllâ bildügi yig oldı bes n'idem
Bildi sulţân tınmadı artık ne ğam (1292)

Yâ Yûsuf neye durursın gel didi
İşde [şimden] girü kôrku kâlmadı (1293)

Korku ve endişesi bulunmayan Zeliha, sözünü dinlemediği ve adını halkın ağzına düşürdüğü için onu zindana attırmıştır. Yûsuf'un zindana atılmasında maksat, Zeliha'nın halk nazarında masumiyetini, Yûsuf'un da suçluluğunu ortaya koymaktan çok Zeliha'nın Yûsuf'u isteklerine boyun eğmemesi dolayısıyla cezalandırması, intikam almasıdır:

İllâ bunı kıoyasın zindâna dir
‘Aklı gele ola-ki uşlana dir (1255)

Mısır sultanı olan kocasının vefat etmesi üzerine mal mülkü elinden gider. Adı sürekli ağlaması dolayısıyla müptelaya çıkan Zeliha; gözlerini, gençliğini güzelliğini kaybeder. Artık bir “gözsüz karıdır” ve belinde kuşağı ve yünden bir abası dışında bir varlığı yoktur. Böylesi bir halde olmasına rağmen Yûsuf'un aşkından vazgeçmemiş, hala daha gençliğinde kavuşamadığı vuslatı arzulamaktadır.

Yûsuf'a kavuşamaması ve başına gelen bütün olumsuzlukların kaynağının puta tapıyor olmasına bağlayan Zeliha, putu elinin tersi ile iterek yere atar ve Hakk'a iman eder. Bu iman ile Yûsuf'la karşılaşınca bir keramet bile izhar eder. Yûsuf'a olan aşkıyı ispat etmek için bir ah etmesiyle elinde tuttuğu kampı tutuşur:

Zelha bir kez ağzın açdı âh ider
Kamçı tutuşdı yanubanı gider (1838)

Zeliha'nın kendisine hala daha aşk beslediğini gören Yûsuf onunla evlenir. Evlilik sonrası Yûsuf'un yaptığı dua ile Zeliha eski güzelliğine kavuşur. Bu evlilikten iki oğulları olur:

İki oğlı oldı Meşâm bin Yûsuf
Hem birisi dağı Efrâm bin Yûsuf (1876)

Yûsuf'un gördüğü bir rüyayı kendisine anlatması ile Yûsuf'un öleceğini öğrenen Zeliha kendisini bir odaya kapatır. Allah'tan Yûsufsuz olarak nefes

almamayı dilemektedir. Yûsuf'un vefatından üç gün sonra odadan çıkarak Yûsuf'un mezarı üzerine kapanarak ruhunu teslim eder.

Eserde Zeliha'nın annesinden hiç bahsedilmemektedir. Zeliha rüyasında Yûsuf'u ilk kez gördüğünde derdini babasına açar. Mısır'da Mısır sultanı ile evli iken Yûsuf'a aşkıdan hasta olup yataklara düştüğünde derdini dayesine anlatırken babasının kendisini dayesine emanet ettiğini belirterek annesinden yine söz etmez.

3.2.1.3. Ya'kûb

Eserde iki farklı hikayede adı geçen tek kahramandır. Ya'kûb hem kardeşi As ile olan hikayede hem de oğlu Yûsuf ile olan hikayede söz konusu edilmiştir.

Ya'kûb peygamber bir baba olan İshak'ın iki oğlundan biridir. Kardeşi As ile peygamberlik duası için aday iken annelerinin Ya'kûb'u daha çok sevmesi dolayısıyla bir hileye başvurulur ve peygamberlik duasının Ya'kûb için yapılması sağlanır. Anlatılan bu hikaye Tevrat kaynaklıdır. Kuran'da herhangi bir surede böyle bir olaya yer verilmemiştir.

Kardeşi ile problem yaşayan Ya'kûb, Behran iline dayılarının yanına gider. Bu Ya'kûb'un ilk seyahatidir. Burada evlenen ve servet sahibi olan Ya'kûb hasretlik çekmesi dolayısıyla Kenan'a yeniden döner ve kardeşi ile barışır.

İlk hikaye burada noktalanırken ikinci hikaye başlar. Ya'kûb burada Yûsuf'un babasıdır. Aynı zamanda bir peygamber olan ve eserde "nübüvvet kâni" olarak tavsif edilen Ya'kûb, eserde bu yönünden ziyade baba karakteri ile ortada bulunmaktadır.

Diğer eşlerine göre daha çok sevdiği eşinden dünyaya gelen, manen ve madden bir güzelliğe sahip olan Yûsuf'a karşı derin bir sevgi beslemiştir. Ya'kûb'un bu sevgisi diğer evlatlarının Yûsuf'a karşı kıskançlık ve kin hisleriyle dolmalarına sebebiyet vermiş ve nihayetinde de Yûsuf'u elinden kaybederek evlat acısına müptela olmuştur. İlk evlat acısını Yûsuf'la yaşayan Ya'kûb, hikâyenin sonlarına

doğru İbni Yamin'inin Mısır sultanı tarafından alıkonduğunu ve İbni Yamin'i kurtarma amacıyla Yahuda'nın da onun yanında kaldığını öğrenerek tekrar evlat acısı duyar. Ya'kûb'un evlatlarının acısı dolayısıyla yanmasına, ah u efgan etmesine arş u kürsi ve melekler ağlaşmaktadır:

Anıñ āhına melekler ağlaşur
'Arşı kürsī hem melekler ağlaşur (2310)

Ya'kûb eser boyunca her daim hüznüldür ve keder içindedir. Evlat acısı dolayısıyla bir kez yüzü gülmez. Ağlamaktan gözleri kör olmuştur. Hüzne boğulmuş olması dolayısıyla lakabı Ya'kûb-u ahzan, oturuduğu evin adı da "beytül ahzan"dır:

Ya'ķz̄b'ıñ bir ayrı evi var-ıdı
Beytü'l-ahzān adını dirler-ıdı (2306)

Uzun yıllar Yûsuf'a kavuşma hayali ile yaşıyan ve bir an bu hayalden vazgeçmeyen Ya'kûb, kimine göre kırk kimine göre ise yetmiş yılda Yûsuf'a kavuşur. Yûsuf'un gömleği ile gözleri açılan Ya'kûb, hanesinden yaşıyan yetmiş iki kişilik evlad-ı iyali ile Mısır'a giderek oğluna kavuşur:

Çün bunu işitdi Ya'ķz̄b tiz durur
Ehl-i beytin cem' idüb yola girür (2581)

Yitmiş iki kişi-ile gitdiler
Vardılar şehri Mış[ı]r'a yitdiler (2582)

Esere göre Ya'kûb'un evlat acısı yaşamasının nedenleri Azrail tarafından şöyle sıralanır:

1. Ya'kûb bir cariye satın almış ve onun oğlunu cariyeden ayırarak satmıştır. (2335)
2. Ya'kûb bir oğlağı kesmiş ve büryan etmiştir ancak bu yemeğin kokusunu duyan bir yetime vermemiştir. (2336)
3. Ya'kûb bir buzağıyı boğazlamış, buzağının anası melemiştir ancak onun bu feryadını duymamıştır. (2337)

4. Ya‘kûb Yûsuf’la yemek yerken kapıya gelen bir dilenciye yediklerinden ikram etmemiştir. (2339)

3.2.1.4. Yûsuf’un Kardeşleri

Yûsuf’un on bir erkek, bir tane de kız olmak üzere 12 kardeşi vardır. Bunlardan İbni Yamin anne baba bir öz kardeşi iken diğerleri baba bir ancak anne farklı üvey kardeşleridir. Eserde Yûsuf’un kardeşlerinden Yahuda, Rûbîl, Şem’un, İbni Yamin adlı erkek kardeşlerinin ve Denya adlı kız kardeşinin adı zikredilmektedir. Diğer kardeşlerinin isimleri açıkça ifade edilmemiş, bazen “Yûsuf’un kardaşları” bazen de “Ya‘kûb’un oğlanları” ibareleri ile ifade edilmiştir.

3.2.1.4.1. Yahuda

Bu kardeşlerden en büyüğü Yahuda’dır. Babaları Ya‘kûb ölünce onun yerine geçecek kişidir. Yahuda hem Ya‘kûb’un kardeşi ile olan hikâyesinde hem de Yûsuf’un hikâyesinde geçmektedir. Birinci hikayede Ya‘kûb kardeşi As ile buluşmadan önden elçi olarak gönderilen Yahuda, ikinci hikayede Yûsuf’u kardeşlerinin elinden kurtaran, öldürmek isteyen kardeşlerini bu fikirlerinden vazgeçirerek bir kuyuya atılması fikrini ortaya atan kişidir. Yahuda aynı zamanda, Yûsuf’un kurt tarafından yenildiği yalanına babalarını inandıramamaları üzerine kardeşlerin Yûsuf’u kuyudan çıkararak gerçekten öldürmeyi planlamaları üzerine Yûsuf’u onlara vermeyeceğini ve olaylardan babalarını haberdar edeceğini söyleyerek kardeşlerini Yûsuf’u öldürmekten vazgeçirir.

Yahuda olayların başlarında diğer kardeşleri ile beraber hareket etmesine rağmen sonradan Yûsuf’un yanında yer almaktadır. Bu iyi niyetini Yûsuf kuyuda iken de sürdürür. Yûsuf kuyuda iken Yahuda her gece kuyunun başına gelerek Yûsuf’un halini hatırlar

Her gice ol Yahûda varur idi
Yûsuf’ın hâlini şorur [gelür] idi (429)

Kardeşlerin en büyüğü olması dolayısıyla kardeşlerin sorumluluğunu kendi üzerinde hisseder. Mısır'da İbni Yamin'i Mısır sultanının hırsızlık dolayısıyla esir alması üzerine kardeşlerini babalarını olaylardan haberdar etmeleri için gönderir. Kendisi ise Mısır'dan ayrılmayarak İbni Yamin'i kurtarma çareleri arar. Ya'kûb'a İbni Yamini koruyacağına dair söz veren Yahuda ya İbni Yamin'i bulunduğu zor durumdan kurtaracaktır, ya da o yolda can verecektir:

Bunda ben anuñ-ıla bile tıram
Tañrı fırsat virür-[i]se cıķaram (2274)

Hikayenin sonunda Yûsuf'un tılsımlı tasın söylediklerini kardeşlerden tasdik ettirdiği Yahuda'dır. Bu yaklaşım Yûsuf'un kardeşler arasında Yahuda'ya olan güvenini göstermektedir.

3.2.1.4.2. Şem'un

Kardeşlerin, Yûsuf'un rüyasından haberdar olmalarını sağlayan annenin oğludur. Ümm-i Şem'un, Ya'kûb Yûsuf'a rüyaya tabir ederken duyar ve bütün kardeşlere ulaştırır.

Çün ikisi işbu kavli eyledi
Digil imdi taķd̄r̄ añn n'eyledi (153)

İşit imdi Yûsuf'ũñ hem tayesi
Şem'un'ın bilgil olaydı anası (154)

Ümm-i Şem'un işbu sözi diñledi
Ne-didüğün Ya'ķub'ın ol añladı (155)

Derdi oğlanlarına didi anı
Bu düşi [hem] Ya'ķub'ın yoyduğunu (156)

Ayrıca Şemun kardeşlerin Yûsuf'u dövükleri zaman bıçağı çekerek onu öldürmekle tehdit eder:

Şoñra Şem'un bıçağı çekdi durur
Yûsuf'ı doğrayın dir yakın varur (235)

3.2.1.4.3. Rûbîl

Tevrat'ta ve İncil'de "Ruben" şeklinde ziredilen Rubil hikâyede Yahuda'dan sonra ön planda olan diğer kardeştir. Yûsuf'un teyzesinin oğlu olan Rubil, kırlarda oyun oynamaya giderken Ya'kûb'un Yûsuf'u özellikle emanet ettiği ve kardeşler döndüklerinde Ya'kûb'un suallerine cevap veren kişidir. Ancak Ya'kûb'tan ayrıldıklarında Yûsuf'a kötü davranan Yûsuf'un süt bardağını deviren, hurmalarını dağıtarak ona kötü davranan da yine Rubil'dir.

3.2.1.4.4. İbni Yâmin

Tevrat ve İncil'de "Benyamin" olarak anılan, Kuran'da ise "Yûsuf'un kardeşi" ifadesi ile işaret edilen İbni Yamin²³⁸, Ya'kûb'un küçük oğludur. Yûsuf'un anne bir öz kardeşidir. Bu öz kardeşliği ifade etmek için eserde bir yerde "karındaş" ibaresiyle tanımlanmıştır:

Yûsuf adlı **karındaşı** var-idi
Ne bulursa [anı] uğrular idi (2213)

Ya'kûb'un evlendiği dayıkızlarından küçük olanla evliliğinden dünyaya gelmiştir. Ya'kûb ilk olarak dayıkızlarından büyüğü ile evlendiği için eserin bir yerinde İbni Yamin için "kuma oğlu" ifade kullanılmıştır:

Bunı **kardeşleri** gönülediler
Bu kuma oğlu diyü söyleşdiler (2189)

İbni Yamin iki aylık iken annesini kaybetmiş, satın alınan bir cariye tarafından büyütülmüştür. Yûsuf kardeşler tarafından alınıp bir daha da geri dönmeyince Yakup, İbni Yamin'i onun yerine koymuştur.

İbni Yamin Yûsuf'un ortadan kaybolmasıyla daimi bir keder içindedir. Yüzü hiç gülmemiştir. İbni Yamin'in ilk gülüşü Mısır'da Yûsuf ile karşılaşınca olur.

²³⁸ Eserde birkaç yerde bu isim, "İnni Yamin" şeklinde yazılmıştır. Bunun sehven yapıldığı düşünülmektedir.

İbni Yamin yüzü sulu bir hatun evlidir ve üç tane de oğlu vardır. Onların adlarını Yûsuf'a olan hürmeti dolayısıyla onu hatırlatacak şekilde konulmuştur. Yûsuf kurt tarafından yendiği için birinin adını Kurt, kanlı gömleği eve geldiği için birinin adını Kan, diğerinin adını ise Yûsuf koymuştur:

Didi vardur hatunum yüzü şulu
Hüsn-ü hulq issi dahı yüzi şulu (2159)

Hem üç oğlum toğdı andan ey cüvân
Biri Yûsuf biri kırtıdur biri kıan (2160)

3.2.1.4.5. Yûsuf'un Kardeşlerinin Ortak Özellikleri

Eserde “Yûsuf'un kardaşları” ya da “Ya'kûb'un oğlanları” ifadesi kullanılırken Yûsuf ve İbni Yamin dışarıda tutularak bu tanımlama yapılmıştır.

Kardeşlerin en karakteristik özelliği kıskanç olmalarıdır. Başta babalarının Yûsuf'a olan ilgisini kıskanırlar. Sonrasında Yûsuf'un gördüğü rüyada kendileri kul iken Yûsuf'un hükümdar olmasını kendilerine yediremezler:

Didiler [kim] bu ne 'aceb düş ola
Kıatı 'ardur cümlemüze baş ola (158)

Biz aña heb kıul olavüz kıarışuda
Nice derddür cümlemüze hükm ide (159)

İlginin kendi üzerlerine dönmesi için işi Yûsuf'u ortadan kaldırmaya kadar götürürler. Mısır'da Yûsuf'un sarayında Yûsuf'un İbni Yamin ile ilgilenmesini de kıskanırlar.

Kardeşlerin diğer özelliği, hilekâr ve yalancı olmalarıdır. Bu özellikleri hikayenin farklı bölümlerinde farklı olaylarda karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak babalarını “ovalarda oynayacağız” diyerek kandırıp Yûsuf'u kuyuya atarlar. Yûsuf'u kuyuya attıktan sonra babalarına Yûsuf'un bir kurt tarafından yendiği yalanını söylerler. Yûsuf'u attıkları kuyudan çıkaran Malik'in elinden Yûsuf'u almak için

onun kendilerinin kardeşi değil bir kul olduğu ve ellerinden kaçırdıkları yalanını söylerler:

Didiler bir ulumuz kaçmış idi
Gelüben bu uyuya girmiş idi (471)

ovageldik ardı sıra anı biz
ıkaruban ulumızı aldıñız (472)

Kardeşler madden ve manen güçlüdürler. Biri bin batman taşı atabilir, diğer tarafta da bir başkası bunu tutabilir. Biri nara atacak, haykıracak olsa bu narayı duyan herkes ölebilir. Kılları giyeceğinden dışarı çıkmakta ve her bir kılın dibinden de kanlar akmaktadır. Bağırmalarını kuşlar, hayvanlar duysa korkudan bebeklerini düşürebilirler. Bu güç ve heybetleri ilk hikayede geçen Ya'küb'un ikiz kardeşi As'ı hatırlatmaktadır.

Güçlü ve kuvvetli olmalarına rağmen babalarından son derece çekinir ve korkarlar. Yûsuf'un kanlı gömleğini Ya'küb'a verdiklerinde Ya'küb'un Yûsuf'un öldüğüne inanmaması üzerinde babalarının gazabından korktuklarından Yûsuf'u kuyudan çıkarıp gerçekten öldürmeyi planlarlar.

Yûsuf'u Malik'e sattıktan sonra Yûsuf, son bir veda için yanlarına gidince kardeşler yaptıklarından pişman olur ve yumuşarlar ancak babalarından korktukları için Yûsuf'u geri almaya yanaşmazlar:

Didiler biřmān olduğ yā Yûsuf
Derdiñ-ile giryān olduğ [ya] Yûsuf (522)

Gine seni aluban alayıdık
Tā ölünce senüñ-ile_olayıdık (523)

Babamuzdan oruban alamazız
Sözümüzde hem yalan olamazız (524)

Kardeşlerin hikaye boyunca yaptıkları fiillerin merkezinde bir amaç vardır: babanın sevgisine nail olmak. Bu amaç kardeşlerin gözlerini öylesine kör etmiştir ki

bu yolda kardeşlerini bile ortadan kaldırmayı göze almışlardır. Çünkü bu sevgide kıskançlık, kibir ve haset de vardır.

3.2.1.4.6. Denya

Yûsuf'un üvey kız kardeşidir. Bütün zamanını Yûsuf ile geçiren Denya, Yûsuf'a çok bağlıdır. Onu çok sevmektedir. Yûsuf'un kardeşleri ile kırlarda oynamak için gittiğini öğrenince kendisi de ondan ayrılmamak için kardeşlerin peşinden gitmek ister ancak kardeşler onu kandırarak yanlarında götürmezler.

Yûsuf'un ortadan kaybolmasıyla hüzne boğulan bir kişi de Denya'dır. Yûsuf gittiğinden beri matem ve hüznü ifade eden bir kara palas giymekte ve yüzü hiç gülmemektedir:

Sen gidelden giyer bir kıra palās
Gülmedi hiç her gün anıñ işi yas (2146)

Benzi sararmış, yemek yiyip içmez olmuştur. Bir yerden bir yolcu gelse hemen yanına gidip Yûsuf ile ilgili herhangi bir haber olup olmadığını sorar.

3.2.1.5. İshak

İshak Peygamber, İbrahim Halilullah'ın iki oğlundan biridir. Ya'kûb ve ikiz kardeşi As'ın babasıdır. İki gözü de görmeyen İshak, oğullarını tanımada oğullarının vücut özelliklerinden faydalanmaktadır. Ya'kûb saçlı iken As'ın vücudu koyun tüylerine benzer kıllarla kaplıdır. Oğulları arasında bahadır olması ve eve yiyecek olarak dağlarda avladığı hayvanları getirmesi dolayısıyla As'ı daha çok seven İshak, Allah'ın iki oğlundan biri için kabul buyuracağını müjdelediği peygamberlik duasını As için yapmayı istemektedir.

3.2.1.6. As

Kuran'da herhangi bir şekilde temas edilmeyen, Tevrat ve İncil'de "Esav" olarak zikredilen, farklı Yûsuf kıssalarında "İs", "el-İs" ve "Ays şeklinde de zikredilen As, Ya'kûb'un ikiz kardeşidir. Doğduğunda vücudu koyun tüyüne benzer

tüylüleriyle kaplı doğan As, uzun boyu, heybeti, yiğit ve bahadır kişiliği ile ön plana çıkmaktadır. Avcılıkla uğraşmaktadır. Dağlarda avladığı hayvanlarla eve dönmesi ve bunlarla hane halkını doyurması dolayısıyla babası tarafından diğer kardeşinin üstünde bir sevgiye mazhar olmuştur. Bir gün Hakk'ın İshak'a oğullarından biri adına peygamber olması için dua etmesi istenince İshak, bu duayı As için etmek ister. Ancak hane içinde hazırlanan bir hile ile peygamberlik duası As için değil Ya'kûb için edilir.

Hakkının gaspedildiğini duyan As sinirlenir ve Ya'kûb'u öldürmek ister. Öldürülme tehlikesi ile karşı karşıya kalan Ya'kûb, annesi marifetiyle dayılarının yanına gönderilir. Uzun yıllar dayılarının yanında kalan Ya'kûb hasrete dayanamayıp geri dönerek As'tan af diler. Ya'kûb'u affeden As, Ya'kûb'un kendisine bağışladığı mal mülk ile beraber yaşarlar. Öldüklerinde de anne rahminde oldukları gibi aynı mezara defnedilirler:

İkisi dağı [bir] kabre gireler
Nite-kim ana rahminde olalar (118)

3.2.1.7.Mâlik İbni Zafer

“Malik” adıyla, “bezirgan” veya “hoca” lakabıyla eserde anılan bu kişi Mısır içinde itibar sahibi bir tüccardır. Bir gece rüyasında Yûsuf'un elli yıl sonra atılacağı kuyuyu görür ve rüyasını tabir ettirince gördüğü bu kuyudan bir kul çıkacağı ve kendisini zengin edeceği müjdesini alır.

Çul degildir ol saña devlet ola
Sebeb olur eliñe çok mâl gele (443)

Bunun üzerine elli yıl arayarak bu kuyuyu bulur ve onu oradan çıkarır. Yûsuf'un kardeşlerinin Yûsuf'u ellerinden almaları ile Yûsuf'u para karşılığında onlardan satın alarak Mısır'a götürür. Çarşıda Yûsuf'u satılığa çıkaran Malik, devletin bütün hazineleri karşılığında Yûsuf'ı sultana satar. Yûsuf Malik'ten ayrılırken kendisinin bir kul değil nebi olduğu sırrını Malik'e söyler. Bunun üzerine kız çocukları olmasına rağmen hiç erkek evladı olmayan Malik Yûsuf'tan erkek

evladı olması için dua etmesini ister. Yûsuf'un duasının kabul olmasıyla da Malik'in kırk erkek evladı olur.

Çalab anıñ du' āsın kıldı qabûl
Kırk oğlan virdi cümle[si] ūşûl (974)

3.2.1.8. Karsın İli Padişahı

Yûsuf'u satın alan Malik'in kervanı Mısra doğru yol alırken uğradığı şehirlerden birinin padişahıdır. Açıkça herhangi bir isimle karşılanmayan bu padişaha, rüyasında Yûsuf'un kendi şehrine uğrayacağı bildirilir. Kendisine onu karşılaması ve ona izzet u ikramda bulunması emredilir:

Didiler tır şehriñi sulţān gelür
Nūr-ı İbrāhīm ol Ken' ān gelür (614)

Çarşu[la] kındı[r] ziyāfet eylegil
' İzzet eyle aña gökcek söylegil (615)

Putperest olan padişah, Yûsuf'un mucizeleri karşısında mümin olur:

Yûsuf [uñ] yüzüni çünki but görür
Bāre bāre ol[ub]anı kırulur (634)

Bādişāh gördi ĩmāna geldi ol
Hakk' ĩñ emri ne-ise kıldı qabûl (635)

Yûsuf şehirden ayrılırken şehrin padişahı Yûsuf'u Malik'in elinden almak için bir ordu ile Malik'in kervanının üzerine gelir. Yûsuf'un yüzünü açmasıyla akılları başlarından giden askerler düşer ve dağılırlar. Kervan da yoluna devam eder:

Döndi Yûsuf anda yüzüni açar
Her biriniñ ' aklı başından uçar (645)

' Aklı gider cümle anda yıkılır
Üç gün anda her biri yatur qalur (646)

3.2.1.9. Ebu'l Karia Mâldâr

Mısır içinde yaşayan bir bey oğludur. Yûsuf pazarda satılığa çıkarıldığında bir yük altın ile Yûsuf'a müşteri olur. Ancak yüzünü görünce hayran olup aklı gider. Aklı gelince de Yûsuf onu dine davet eder. O da bu daveti kabul edip mümin olur.

3.2.1.10. Şâh Taymus

Hikayenin ana karakterlerinden olan Zeliha'nın babası olan Şah Taymus, Mağrib ili olarak nitelenen ülkede yaşayan büyük bir beydir. Yüz bin adamı olan bu kişi, puta tapmaktadır:

Bir ulu beg var-idi Mağrib'de şâh
Şâh Taymûs dirler [idi] aña şâh (720)

Atlanurdı bilesince yüz biñ er
Bir ulu beg illâ kim buța tabar (721)

Kızının mutluluğu için kızının isteklerine boyun eğmektedir. Sırf kızı rüyasında aşık olduğunu söylediği bir surete kavuşabilmesi için bir bey, bir padişah ve bir baba olarak sosyal kimliklerden sıyrılmış, gururunu bir tarafa bırakarak kızından haberi olmayıp herhangi bir evlilik talebinde bulunmayan birine kızını önermiştir.

Kızının rüyasında gördüğü surete aşık olması ve sonunda Mısır'a gitmesine kadar geçen sürede önce kızının verdiği tavsiye ile kızını kendi oğullarına istemek amacıyla Mağrip ülkesine gelen civar beylerin elçilerini gönderir, sonrasında da bir elçi hazırlatarak kızının meziyetlerini yazdığı bir mektupla onu Mısır sultanına gönderir.

3.2.1.11. Mısır Sultanı

Tevrat'ta "Firavun'un muhafız askerlerinin reisi" olarak tavsif edilen ve adının "Potifar" olduğu ifade edilen bu kişi, Kur'an'da herhangi bir isimle belirtilmemiş, yalnızca Mısır melikinın hazinelerinden sorumlu olması dolayısıyla

taşıdığı unvanla anılmıştır: Aziz. Kur'an'da ve Tevrat'ta Mısır kralı ile Mısır hazinelerinden sorumlu Aziz iki farklı kişi iken, eserimizde bu iki kişi tek kahramanla temsil edilmiştir. Farklı Yûsuf kıssalarında “Kutayfer, Kıtfir, Kutfir,” olarak da anılan bu kişi, eserde Mısır sultanı olarak ifade edilmekte ve Zeliha ile evliliği dolayısıyla hikayeye dahil olmuştur.

Zeliha'nın babasının mektubu ile Zeliha'dan haberdar olan sultan, yüzünü görmeden anlatılanlarla Zeliha'ya aşık olmuş ve evlenmişlerdir. Ancak sultanın, Zeliha'nın umduğu kişi olmaması dolayısıyla Zeliha hayal kırıklığına uğramış ve kedere gömülmüştür.

Sultanın bu evliliğinden çocuğu olmamıştır. Bu durumun birden fazla sebebi vardır. Birincisi sultan iktidarsızdır. İkincisi ise Zeliha ile gerdek gecesi yaşanan metafizik hadisedir. Eserde anlatıldığına göre gerdek gecesi Mısır sultanı Zeliha suretinde bir peri ile beraber olmuştur. Bu durumda evlatları olamaz. Çünkü Zeliha ile Mısır sultanının arasında çocuğun olmasını mümkün kılan cinsi manada bir birleşme yaşanmamış, Sultan Zeliha suretinde bir peri ile beraber olmuştur:

Çün bunlar gerdege girdiler
Gör Çalab neler kıılır (860)

Ḥaḫ Te' ālā hem Zeliḫa'yı bekledi
Bir ecinnī Zeliḫa yirine kucaqladı (861)

Evlatları olmadığı için de sultan Yûsuf'u Zeliha'ya takdim ederken evlat olmaya layık olduğunu belirterek Yûsuf'un evlatlık alındığını ifade etmiştir:

Dünyāda bir 'ayālimüz yoḫ-durur
Bu bize oḫulluḫa lāyık-durur (1009)

Sultan, Zeliha'nın gönlünü hoş etmede tereddüt göstermez. Hastalanan Zeliha'nın derdine iyi geleceği düşüncesiyle ihtişamlı bir saray yaptırır. Zeliha'nın maddi isteklerini karşılamada anlayış gösterdiği gibi manevi ihtiyaçlarına da hoşgörü ile yaklaşmaktadır. Zeliha'nın hekimler tarafından aşk hastalığına tutulmasının

ortaya çıkması üzerine Zeliha'nın üzerine gitmez. Zeliha'nın Yûsuf ile uygunsuz bir durumda bulunması karşısında başta Zeliha'nın iftirası ile Yûsuf'a karşı cephe alır ancak olayda Yûsuf'un suçsuz olduğunun ortaya çıkması üzerine Zeliha'nın suçunu yüzüne vurur ve Yûsuf'tan af dilemesini söyler. Olayın devamında ise Yûsuf ile Zeliha'yı sarayda kendi başlarına bırakarak oradan ayrılır:

Bunları öğütledi sultân gider
Zelha Yûsuf girdi_çerü gör n'ider (1289)

Zelha kaçır Yûsuf'a gör n'oldı-dir
İşbu rüsvâyılığı sultân bildi-dir (1290)

İllâ bildügi yig oldı bes n'idem
Bildi sultân tınmadı artık ne gam (1292)

Sultan Zeliha'nın bir kölesine âşık olması ve kölenin de bu aşka karşılık vermemesi hadisenin Mısır'da duyulması ile karısının adı çıkar. Bu duruma hiddetlenen Zeliha'nın talebi üzerine Yûsuf zindana atılır. Sultan bu olayda Yûsuf'u cezalandırmış gibi görünse de maşuku (Zeliha) aşğın (Yûsuf) yanından uzaklaştırarak aslında Zeliha'yı cezalandırmıştır:

Bir dağı bu Zeliha_anı görmeye
Görüben Yûsuf'a gönül virmeye (1364)

‘Āşıkā bundan yig kaçır olmaya
İste[ye] dūstun yanında bulmaya (1365)

Fikrim ol Zeliha mihnet iderem
Yûsuf'ı anıñ yanında giderem (1366)

Hastalanan sultan vefat ederek yerini kardeşi Reyyan'a bırakır.

3.2.1.12. Raili ile Sultanın Amcaoğlu ve Bebekleri

Mısır sultanın amcasının oğlu, Raili adlı bir kadın ile evlidir. Bunların bir rivayete göre iki aylık bir başka rivayete göre 40 günlük olan bir erkek bebekleri vardır. Bu bebek Zeliha'nın yaptırdığı sarayda bir dadı tarafından emzirilmektedir:

Bir t̄āye emzürür ol körbe idi
T̄oğalı_iki_ay ba' zılar kırk gün didi (1264)

Bu bebek Yûsuf Zeliha'dan kaçarken olaylara şahitlik etmiştir. Zeliha'nın iftirasına uğrayan Yûsuf, kendi suçsuzluğunu ispatlamak için bu bebeğin şahitliğine müracaat edilmesini ister. Kimse bebeğin konuşmasını beklemezken dile gelen bebek suçlunun nasıl bulunabileceği ile ilgili bir yol ortaya koyar. Buna göre Yûsuf ile Zeliha arasında gerçekleşen o olayda gömlek arkadan yırtılmışsa suç Zeliha'dadır. Yok eğer gömlek önden yırtılmışsa suç Yûsuf'tadır:

İllā gömlek yırtuğı ardında_ise
ZelĤa'nıñ şuc bilesin her ne_ise (1270)

Gömleg[üñ] yırtuğunu hem göresiz
Öñde ise şuc Yûsuf bilesiz (1271)

Bebek doğrudan suçlunun kim olduğunu ifade etmek yerine bu yola başvurmasını şöyle ifade eder:

Oğlan eydür ġammāzlık eylemezem
Birisi şuc Yüü söylēmezem (1269)

İllā gömlek yırtuğı ardında_ise
ZelĤa'nıñ şuc bilesin her ne_ise (1270)

Gömleg[üñ] yırtuğunu hem göresiz
Öñde ise şuc Yûsuf bilesiz (1271)

Suçsuzluğunu bebek yardımıyla ispatlayan Yûsuf, bu bebekle Mısır'a sultan olduktan sonra Allah'ın emri, Cebrail'in yönlendirmesi ile fakr u zaruret yaşarken karşılaşır. Bebeğin kendisine yapmış olduğu iyiliğe karşılık olarak da onu veziri yaparak taltif eder.

3.2.1.13. Şomurzan

Arap milliyetinden olan Şomurzan ticaret yapmak amacıyla Kenan'dan Mısır'a gelmiştir. Yûsuf zindanın penceresinden bakarken Şomurzan devesiyle orada

durur. Yûsuf'u tanıyan devesi ona selam verir ve Yûsuf'u, babasının üzüntülü halinden haberdar eder:

Yâ Yûsuf sen bunda n'eylersin didi
Ata'nî bükdi bilin hasret odı (1515)

Senden ayrulalı Ya' kûb gülmedi
Kanda gitdügi[ni] hirciz bilmedi (1516)

Key za' if olmuş-dur[ur] anî özi
Ağlamakdan görmez oldu_iki gözi (1517)

Şomurzan devesini çekerek oradan uzaklaşmaya çalışınca deve gitmek istemez. Bunun üzerine Yûsuf Şomurzan ile konuşmaya başlar ve babasının halini bir de ondan öğrenir. Yûsuf kendi kimliğini aşık etmeden kolundaki bileziği ona hediye ederek babasına selam götürmesini ister:

Çıkarup Yûsuf bilëzigin oña
Virdi [eydür] bu kazanc olsun saña (1545)

Yâ yigit dön girü eve git didi
Ya' kûb'a benim selâmum ilet didi (1546)

Bileziği alan Şomurzan Kenan'a dönerek Ya' kûb'a selamı götürür. Bu Ya' kûb'un Yûsuf kaybolduktan sonra oğluya ilk temasıdır.

3.2.1.14. Mısır'ın Yeni Sultanı Reyyân

Zeliha'nın kocasının vefat etmesi üzerine tahta çıkan kişi, ölen hükümdarın kardeşi Reyyan'dır. Bu isim diğer Yûsuf hikayelerinde "Reyyan" olarak zikredilmiştir. Eserde "ra" harfi yerine "dal" harfinin kullanılarak ortaya çıkan bu farklılığın bilerek mi yoksa sehven mi yapıldığı konusu açık değildir. Kaynakların "Reyyan" şeklinde ittifakı dolayısıyla eserde "Reyyan" ifadesi tercih edilmiştir. Tahta çıkan bu yeni hükümdar düşmanları tarafından ortadan kaldırılmak istenmektedir. Düşmanları sarayın ekmeklerini yapan ekmekçiyi ve sarayın

içkilerinden sorumlu şerbetçiyi kendi saflarına katarak sultanı öldürmek için plan yaparlar. Buna göre her iki görevli de imal ettikleri ürünlere zehir katacaklardır:

Şerbete etmege ağı katdılar
Sultānıñ öñünde elde tutdılar (1435)

İsteyicek şāha anı vireler
Aña ağı yidürüb öldüreler (1436)

Sultan kendisine böylesi bir suikastı tahmin ettiğinden her iki görevlinin kendisine sunduğu ürünü yemez, içmez ve böylece suikasttan kurtulur.

Sultan'ın Yûsuf ile ilk teması görmüş olduğu bir rüya ile gerçekleşir. Görmüş olduğu rüyayı ilk olarak yanında bulunan ve rüya tabiri ile uğraşan görevlilere anlatan Reyyan onlardan tatmin edici bir cevap alamaz. Rüyanın tabirini idrak edemeyen muabbilere göre bu rüya şeytanidir:

Bu düşün hem ne idügün hic biri bilmediler
Heb ağız birikdürüben şeytānidür didiler (1587)

Bunun üzerine Yûsuf'la zindanda arkadaşlık yapan şerbetçi vasıtasıyla düşünüyü Yûsuf'a tabir ettirir Yûsuf'un sultan olmasını kapı aralayan işte bu hadisedir. Bu tabiri beğenmesiyle de Yûsuf'u zindandan çıkartır.

Sultan kendini yetiştirmiş, bilgili bir kişilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Yûsuf'la ilk karşılaşmalarında aralarındaki konuşmada yetmiş farklı dil kullanırlar:

Yitmiş dürli dilde sultān söyledi
Yetmişinde Yûsuf bile söyledi (1650)

Sultan gördüğü düşün gereklerinin yerine getirilmesi amacıyla Yûsuf'u Mısır hazinelerinin başına getirir, yüzüğünü ve tacını çıkararak Yûsuf'a verir. Bu Yûsuf'un "haznedar" olduğunun nişanı olarak kabul edilir. Bolluk yıllarının ardından gelen kıtlık yıllarından sonra Yûsuf'un yönetiminden memnun olan sultan, kendi tahtını da

Yûsuf'a teslim ederek mütevazı bir edayla onun yanında artık bir kul olduğunu ifade eder:

Sultân eydür hâşâ [ey] cânım cānı
Sensiñ şimden girü Mısr'ın sultânı (1744)

Ben-de bil seniñ kapuñda tıruram
Sultânımsın ben-de yanıñda tıram (1745)

3.2.1.15. Meşam Bin Yûsuf - Efram Bin Yûsuf

Yûsuf'un Zeliha ile evliliğinden oğulları dünyaya gelir. Eserin bir yerinde oğullarının sayısını on iki olarak ifade edilirken farklı bir yerde iki oğlundan bahsediliyor. Bu iki oğlunun adları Meşam bin Yûsuf ve Efram bin Yûsuf'tur. Bu iki isim Kur'an'da ifade edilmezken Tevrat'ta "Manessa" ve "Efraim" (Tevrat, 41:51-52) olarak ifade edilmiştir.

"Mişalum" ve "Mişam" olarak da geçen Meşam bin Yûsuf, babası Yûsuf'a çok benzemektedir. Yûsuf'un bu oğlu Yûsuf'un kardeşlerinin sarayda ağırlanması sırasında ortaya çıkmış, amcası İbni Yamin'e "amca diye seslenerek Yûsuf ile İbni Yamin'in buluşmalarını sağlamıştır:

Şordı aña kimiñ aşlısın didi
Ol-da 'emmi Yûsuf oğluyam didi (2096)

Çün işitdi İbni Yāmin ağladı
Ben seniñ nicesi 'emmün[em] didi (2097)

Didi babam arkadaşın-dur[ur] seniñ
Āh Yūsuf didiğün işiñdür seniñ (2098)

"Namil" "Mamil" olarak da geçen, Yûsuf'un küçük oğlu Efram bin Yûsuf, kardeşlerin İbni Yamin'i kurtarmak için hazırlık yaptıkları sırada kardeşlerin sırtlarını sıvazlaması ve onlarda var olan şiddet ve hiddeti gidermesi ile eserde yer almaktadır. Bu özelliği dolayısıyla keramet sahibi olduğu düşünülebilir.

3.2.1.16. Beşîr

Eserde Beşîr adlı iki karakter bulunmaktadır. Biri Yûsuf'u kuyudan çıkaran Malik'in kervanındaki adamlarından biridir.

Geldi kervân kondılar ol kuyuya
Beşîr'e didi-ki Mâlik var şuya (450)

Beşîr anda bardağın ipin alur
Şu çıkarmağa kuyu_ağzına gelür (451)

Diğeri ise İbni Yamin küçük yaşta iken annesi kaybetmesi neticesinde ona bakması için Ya'kûb'un satın aldığı cariye'nin süt emer yaştaki oğludur. Ya'kûb İbni Yamin'e iyi bakmadığını, bunun sebebinin ise cariye'nin kendi çocuğu olduğu düşüncesiyle Beşîr'i satar. Beşîr'i satın alan bezirgan onu Mısır'da satılığa çıkarır. Yûsuf tarafından satın alınan Beşîr, ilim tahsil eder. Tahsil ettiği ilimle de Yûsuf'un kulları arasında fazilet sahibi olarak öne çıkar:

Ol oğlanın adı bil Beşîr idi
Mısır'a iletdi bâzîrgân ey ebî (2460)

Şatun aldı Yûsuf ol-şaklı gördi
Hocaya anı okumağa virdi (2461)

Oğuyuban şöyle kâ[mi]l oldu ol
Kullar arasında fâzıl oldu ol (2462)

Hem liyakat sahibi olması hem de hâlâ daha Ya'kûb'un yanında hayat süren annesiyle kavuşturulması için İlahi emirle Yûsuf'un gömleği Ya'kûb'a Beşîr tarafından götürülür. Gömleği götüren Beşîr annesi ile kavuşur ve Ya'kûb'a kim olduğunu aktarınca Ya'kûb, annesinden ayırıp çileli bir hayat yaşamalarından dolayı kendisinden helallik ister.

Metinde geçen her iki Beşîr'in ortak özelliği de isimlerinin anlamı olan müjde vermeleridir. Müjde, her ikisinde de uzun yıllar beklenen bir haberi almak için yol gözleyen kimselere verilmiştir. Birincisinde elli yıl Yûsuf'u bulmayı uman

Malik'e, Yûsuf'un kuyudan çıkarılmasını müjdelemiş, diğesinde ise uzun yıllar Ya'kûb'un beklediği Yûsuf'un ölmediği haberini vermiştir. Her ikisinde de müjde ortakdır: Yûsuf.

3.2.1.17. Beşir'in Annesi

İbni Yamin iki aylık iken annesi vefat eder. Ya'kûb da onu emzirecek, İbni Yamin yaşlarında oğlu olan bir cariye satın alır. Ya'kûb kadının hem İbni Yamin'i hem de kendi oğlunu beslerken adaletsiz davranarak İbni Yamin'e haksızlık yaptığını düşünerek cariyenin Beşir adındaki oğlunu satar:

Yûsuf [uñ] anasına ecel gelür
İbni Yâmin iki aylıcağ kâlur (2457)

İbni Yâmin çünki anasuz kâlur
Ya' kızb oğulluca câriye alır (2458)

Oğlu ile şatun aldı bil bunı
Didi bile emzür İbni Yâmin'i (2459)

Oğlunu çok emzürür bildi anı
Aldı şatdı câriyeniñ oğlunu (2460)

Beşir'in annesi evladını kendinden ayırarak satan Ya'kûb'a kendi yaşadıklarını yaşaması, çektiği ıstırapları çekmesi için beddua eder. Bedduanın kabul olmasıyla Ya'kûb Yûsuf'tan ayrı düşer ve uzun yıllar sonra ancak kavuşur. Bedduanın kabul edilmesiyle beraber Beşir'in annesi Hak'tan bir nida işitir:

Ol-dağı hem sevdüğinden ayrıla
Gice gündüz ağlaya gözsüz ola (2513)

Gine seniñ oğluñı öñdin virem
Ya' kızb'a oğlunu şoñra gösterem (2514)

Nitekim söylendiği şekilde ilk olarak Beşir annesi ile kavuşur. Bu kavuşmanın ertesinde Ya'kûb Yûsuf'la buluşur.

3.2.1.18. Ya‘kûb’un Annesi

İshak Peygamber’in eşi olan, eserde ismi açıkça söylenmemiş olan bu kadın olumsuz bir imajla eserde tanıtılmaktadır. Gözleri görmeyen kocasına oyun oynayıp diğer oğlu olan As’a göre Ya‘kûb’u çok sevmesi dolayısıyla İshak’ın edeceği peygamberlik duasının Ya‘kûb için edilmesini sağlayan kişidir.

Ya‘kûb’a verdiği akıl ile duanın Ya‘kûb adına yapılmasını sağlamıştır. Ancak ortaya çıkan duruma hiddetlenen As’ın gazabından Ya‘kûb’u kurtarmak için de oğlunu Behran ilindeki kardeşlerinin yanına göndermiştir.

3.2.1.19. Daye (Taye)

Daye, eserde hem “küçük yaştaki çocuğun gereksinimlerini karşılayan kimse” anlamında kullanılmış; hem de Zeliha’nın Mısır sultanı ile evliliğinde Mısır’da Zeliha ile ilgilenen, Zeliha’ya adab ve erkân öğreten, Zeliha ile yakınlık kurarak onun dertlerine ortak olmaya çalışan, Zeliha’nın “annesi yerine koyduğu” bu kişi; “dadi” olarak tanımlanabilecek saray görevlisi ele alınırken yer verilmiştir. Dadi , Zeliha’nın Yûsuf’a olan aşkını dillendirdiği ilk kişidir:

‘İmrân[i] kul beni mecnûn eyledi
Yanaram ‘aşk-ıla gör n’eyledi (1105)

Aşkın büyük bir dert olduğunu, pek çok kimsenin bu yolda aklını, namusunu ve canını feda ettiğini bilen dadi, Zeliha’nın aşk macerasında onun yardımcısı, akıl hocası, yol göstericisidir:

Ṭāye eydür buña tedbîr idelüm
İkimüz tedbîrimüz bir idelüm (1112)

Öngördüğü tedbir ile Zeliha’ya bir saray yaptırmasını ve bu sarayda Yûsuf’u elde edebileceğini öğütler ve sarayın bitmesine müteakip de Yûsuf’u saraya zorla sokarak planın işlemesi için ilk adımı atar:

Ṭāye aña ṭurma tiz yürü didi

Yûsuf anda bu işi fikr eyledi (1158)

Bir ayağın başmış-iken içerü
Yine kaçdı_ itdi hemân döne girü (1159)

Tiz segirtti fāye cekdi içerü
Sürdi anı bağladı kabuları (1160)

3.2.2. Zümre Olarak İfade Edilen Şahıslar

Eserde birey olarak ifade edilmeyen ancak bir topluluk olarak tanımlanan bazı gruplar vardır.

3.2.2.1. Mısırlı Kadınlar

Zeliha'nın Yûsuf'a aşkının Mısırda duyulması üzerine Mısır'ın önde gelen kişilerinin eşleri bir köleye âşık olması ve kölesinin de bu aşka karşılık vermemesi dolayısıyla Zeliha'yı ayıpladılar:

Bir kişi aqçesi-ile bir kul ala
Şatun aldığı kula gönli vire (1301)

Bu ' aceb degil kişi ' aşık ola
' Aceb oldur kim kulı ma' şük ola (1302)

Huşzâ sevdiginiñ gönli_ olmaya
Gice gündüz gel diye ol gelmeye (1303)

Zeliha onlara içinde bulunduğu durumu göstermek amacıyla sarayına davet ettirir. Bu kadınların sayıları ile ilgili farklı rivayetler vardır. Bir rivayete göre bu hanımların sayısı yirmidir, yarısı kadın diğer yarısı ise kızdır. Diğer rivayete göre ise sayıları kırktır. Yarısı kadındır diğer yarısı kızdır.

Kadınlara ikramda bulunan Zeliha kesip yemeleri için turunç ile bıçak verir. Bu sırada Yûsuf karşılıklarına çıkınca Yûsuf'un güzelliği karşısında kadınların akılları başlarından gider ve turunç diye ellerini keserler.

3.2.2.2. Beş Yüz Atlı

Yûsuf'un İbni Yamin'i yanında alıkoymak için planladığı kile çalma olayında sultanın muhafızları hırsızın kim olduğunu bulmak için yola çıkan kervana Basra ilinde yetişirler. Bu muhafız grubu beş yüz atlıdır.

3.2.2.3. Kamiller

Müellif hikayeye giriş yapmadan önce Yûsuf hikayesini kendinden önce kaleme alanları hayırla yad etmek, onlardan feyiz almak maksadıyla onları anar. Bu anma kişilerin ismen hatırlama şeklinde olmamış, onların olgunluklarını nazara vermek amacıyla "Kamil" kelimesiyle ifade edilmiştir. Onlara öğrenci olma isteğini belirten yazar, onları önden giderek yolu açan koyuna; kendisini ise onlara uyan bir kuzu olarak görüp saygısını ifade ediyor:

Şākird olaydım anlara bu yolda
Şebāk alaydım anlardan bu dilde (10)

Bu dünyāda olara öyküneydim
Kıyāmetde olarla haşr olaydım (11)

Atam anam hem üstādım anlar
Bu yolu şan' atı kōmış o cānlar (12)

3.2.3. Dinî Şahıslar

3.2.3.1. Peygamberler

3.2.3.1.1. Hz. Muhammed

Eserde ana karakterler dışında en fazla zikredilen peygamber Hz. Muhammed'dir. Ona bazen ismen bazen de remizlerle yer verilmiştir. İki yerde "Muhammed", altı yerde ise "Mustafa" ismi zikredilerek kendisine salavat getirilmesi talep edilmiştir. Buralar bölüm sonlarıdır ve kalıplaşmış ifadelere yer verilmiştir. Bunlardan başka bir yerde ise yine "Mustafa" ismi ifade edilmiş, Hz. Muhammed'in hayatında önemli bir yeri işgal eden Uhut Savaşı'nda yaşanan bir hadiseye telmihte bulunulmuştur. Bu savaşta müşrikler tarafından atılan bir ok

çenesini yarmış, dişini kırmıştır. Müellif bu hadise karşısında meleklerin ağlaşıp inleştiklerini ifade ediyor:

Biri dahı çün **Muştafa** urdılar
Yüzini yarup dişlerin çıkardılar (313)

İsmen zikredilmediği yerlerde ise Hz. Muhammed'i hatırlatacak ifadelere yer verilmiştir.

Dilerseñiz dü ' âlemde necâtı
Resûl'in rûhına idüñ eş-şalâtı (27)

Bu Yûsuf sûresini_ indi sebab ne
Ĥabîbine bunı indürdi Mevlâ (29)

Eserde İslam Peygamberi ismen ve işaret yoluyla zikredilmesi yanında İslam tarihinde karşımıza çıkan ve Hz. Peygamber ile özdeşleşen bazı hallerin Yûsuf'a yakıştırılarak onun üzerinden aktarıldığı bazı örnekler de tespit edilmiştir. Bu durum şu iki örnekle açıklanabilir:

3.2.3.1.1.1. Taif ve Hz. Peygamber'e Zulüm

Kendisine vahyolunan dini Mekke'de tebliğ etmesine rağmen Mekkeli müşriklerden olumlu yanıt alamayan Hz. Peygamber, insanlarını İslam'a davet için Tâif'e gitmiş ve buranın önde gelenleri ile görüşmeler yapmıştı. Ancak onlardan da olumlu cevap alamayan Hz. Peygamber, "kalpleri henüz Hakka açılmamış" bu topluluğa ısrarın fayda vermeyeceğini düşünerek buradan ayrılmaya karar verdi. "Hz. Peygamber'e itibar etmeyen bu heyet bizzat ona bir şey yapmadılar ancak nüfuzlarını kullanarak ayaktakımını Peygamberimize hakaret etmeye ve üzerine yürümeye teşvik ettiler. Öyle ki geçeceği yol üzerinde onu gözleyen bir topluluk, Nebi (sav) yoldan geçerken onu taşa tuttular, Allah Resulü ise onlardan kurtulmaya çalıştı. Ama mübarek ayakları kan içinde kalmıştı."²³⁹ Çaresizlik içinde Allah'a dua eden Hz. Peygamber'e yardım Cebrail vasıtasıyla ulaştırılır. Cebrail, yanında getirdiği dağlara

²³⁹ *Hadislerle İslam*, C.6, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2014, s.517.

hükmeden meleği takdim ederek dağları zulmeden halkın başına geçirerek onları helak edebileceğini bildirir ancak Hz. Peygamber yapılan zulümlere rağmen onların cezalandırılmalarını değil, affedilmesini ister.

İfade edilen bu duruma benzer bir hadise, eserde Yûsuf üzerinden aktarılmıştır. Yûsuf'un annesinin mezarında bir Arap tarafından bulunup kaçtığı zannıyla dövülür ve yerlerde sürüklenir. Güçsüz ve çaresiz halde Hakka iltica eden Yûsuf'a Hz. Peygamber örneğinde olduğu gibi Cebrail yardıma gelir ve Yûsuf'a zulmeden halkı helak edebileceğini söyler:

Ne dilerseñ dile ideyin anı
Ger dilerseñ devireyin bu yeri (583)

Üsti altına_ altı üstüne çıka
Tıışı_ içine içi tışına çıka (584)

Belki Rabb'im baña böyle_ emr eyledi
Ne-dir-ise Yûsuf'a öyle didi (585)

Ancak Cebrail'in bu talebine Yûsuf da Hz. Peygamber gibi cevap verir:

Didi Yûsuf şabr kııl yâ Cebrâ'il
' Af ide bunları dağı ol Celîl (586)

3.2.3.1.1.2. Yemeğin Bitmemesi

Hendek Savaşı'nda günlerce hendekle meşgul olan askerler, günleri bulan açlıkla da mücadele ediyorlardı. Sahabeden Cabir b. Abdullah Hz. Peygamber'in açlıktan karnına taş bağladığını görünce bu durumdan müteessir olup evine giderek eşine yemek hazırlamasını, Hz. Peygamber'i yemeğe davet edeceğini söyler. Biraz arpa unundan ekme ile bir keçi oğlağından hazırlanan yemeğe başta Hz. Peygamber ve iki dostu davet edilir. Ancak Hz. Peygamber bütün ordunun çağrılmasını emreder. "Halbuki eşi bir ölçek arpadan ekme yaparken kendisi de küçük oğlağını kesip pişiren Cabir b. Abdullah, Peygamberimizi yemeğe davet ederken bunca insanı hesaba katmamıştır. Endişe dolu ev sahibi ve bu endişeyi gideren tevekkül dolu eşi, o

gün bir orduyu ağırlar.²⁴⁰ Yemekten yemeyen kalmamasına rağmen yemeğin de arttığı görülür.

Bu mucizenin bir benzeri eserde zikredilmiştir. Karsın ilinde konaklayan Yûsuf ve Malik'in kervanı yemek için sofraya oturduklarında ikram edilen yiyecek bütün orduya yetmesiyle beraber eksilmez de:

Bes ta'âm getürdi Yûsuf önüne
Süd-ile pirinc-idi bir kab-ıla (636)

Şundı bir loğma andan Yûsuf yidi
Leşkerine siz de aluñ yiñ didi (637)

Cümle asker gelüben yidi ta'âm
Hic tükenmedi turur henüz ta'âm (638)

3.2.3.1.2. Hz. İbrâhîm

Peygamberlerin atası olarak kabul edilen Hz. İbrahim, eserde on bir yerde zikredilmiştir. “Ḥalîlullâh”, “İbrâhîm-i Ḥalîl” gibi ibarelerle zikredilen İbrahim Peygamber, Yûsuf Peygamber'in ikinci kuşaktan dedesidir. Eserin bazı bölümlerinde bu yakınlık ifade edilmiş ve Yûsuf Hz. İbrahim üzerinden tavsif edilmiştir:

Didiler turma ey Yûsuf söylegil
Dedeñ İbrâhîm haqı şerḥ eylegil (168)

Didiler tur şehriñi sulṭân gelür
Nür-ı İbrâhîm ol Ken'an gelür (614)

Ol Ḥalîl'im oğlı Yûsuf'um baña
Döndi meded dir yetişgil [tiz] aña (580)

Peygamberliği süresince Nemrut'la yaşadığı iman-küfür savaşında özellikle ateşe atılması hadisesine eserin birden fazla yerinde işaret edilmiştir.

Buniñ aşlı-dur[ur] İbrâhîm Ḥalîl
Anı oddan kırtarıbdur ol Celîl (281)

²⁴⁰ *Hadislerle İslam, C.1*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2014, s.660.

Didi Mevlâ'ın kulların kaydın yiyen
Dedeme odı gülistân eyleyen (266)

Hz. İbrahim'e peygamberliğinde Allah'ın dinini tebliğ etmesi için ilahi kitap indirilmemiştir. İlahi kitap yerine "Suhuf" adı verilen sayfeler indirilmiştir. Bir kitap hüviyetinde olmayıp birtakım sayfadan oluşan bu metinler "Suhuf-ı İbrahim" olarak anılmaktadır:

Dağı ta'âm virdi koydı koynına
Şuhuf-ı İbrâhîm tağdı boynuna (203)

Şuhuf-ı İbrâhim haqqı-çün bilmezüz
Aşlımuz nebî uğruluk kılmazuz (2201)

Ayrıca bu dini metinle hayata aktarılarak hükümlerine göre ameller icra edilmiştir:

Zîrâ şuhufîñ hükmi ol-vağt ol-[i]di
Uğrı mâl issine bir yıl kul oldu (2203)

3.2.3.1.3. Hz. İsmâ'îl

Hz. İbrahim iki oğlundan biridir. Eserde adı üç yerde zikredilmiştir. Bunlardan birinde Hz. İsmail'in babası ile imtihanına, diğerinde Hz. Muhammed'in onun neslinden geldiğine, sonuncusunda ise Yûsuf'un Mısır sultanıyla olan konuşmasında kullanılan dil dolayısıyla yer verilmiştir:

Sultâna Yûsuf 'Arabça söyledi
Sultân aña bu nice dildür didi (1647)

'Emmim İsmâ'îl dilüdür bu didi
Döndi 'İmrân[i]ce aña söyledi (1648)

3.2.3.1.4. Hz. Süleymân ve Hz. Yûnus

Hz. Yûsuf Mısır'a girmeden Nil Nehri'ne yıkanmak için girer. Burada bütün balıklara hükmetme salahiyetine sahip bir balıkla karşılaşır. Bu balığın Yûsuf'tan bir

dileği vardır: erkek evladı olması için Allah'a dua etmesi. Duanın kabul olmasıyla balığın iki erkek evladı olur:

İki oğul virdi aña bādişāh
Şāzumān itdi balığı itdi ol İlāh (664)

Ol balığın biri **Yūnus'u** yudan
Biri **Sūleymān** yüzüğünü yudan (665)

3.2.3.1.5. Hz. Hūd

Kuran'da adı geçen peygamberlerdendir. Kendinden bahsedildiđi için on birinci surenin adı Hud Suresi'dir. Hud peygamber Suhuf-ı İbrahim'de Yūsuf'un güzelliğinden haberdar olmuş, Yūsuf'a kavuşmak için Hakk'a dua etmiş ve duanın kabul olmasıyla iki yüz yıl bir kuyuda Yūsuf'u beklemiş, kardeşlerin Yūsuf'u kuyuya atmalarıyla da Yūsuf'la mülaki olarak canını teslim etmiştir:

Yüzi nārlı bir ađ şađalı ol hūmām
Geldi Yūsuf ıatına virdi selām (323)

Diledim Hāđ'dan [ki] yüzüni görem
Ölmeyem seniñ vişāline irem (327)

İki yüz yıl [idi] ıurdu anda ol
Günde bir nār gelir idi yirdi ol (331)

Yūsuf-ile _esenleşüb[en] düşdi ol
Hāđđ'a teslīm olubanı virdi cān (332)

3.2.3.1.6. Hızır

Ab-ı hayat suyunu bularak Allah'ın dilemesiyle ebedi olarak yaşadığına inanılan, bir rivayete göre de peygamber olan kişidir:

Hızır öldürmeyüben viren hayāt
Aña sebep āb-ı hayvān eyleyen (268)

3.2.3.2. Sahabeler

3.2.3.2.1. Hz. Ömer

Hz. Ömer sahabenin önde gelenlerinden olup İslam Devleti'nin ikinci halifesidir. Hikayede Yûsuf Suresi'nin sebab-i nüzulüne ilişkin bölümde ismi zikredilmektedir:

Yahūdîler nizâ' itdiler 'Ömer'le
Didiler kışsa-i Yûsuf'dur evlâ (30)

3.2.4. Efsanevi Şahışlar

3.2.4.1. Leyla

Leyla doğu edebiyatlarında çift aşık kahramanlı hikaye kahramanlarındandır. Aşığı ile kavuşamaması, ıstıraplı, umutsuz ve sevdiğine kavuşamadan ölen bir kahramandır. Hikayede Zeliha Yûsuf'a aşkını ifade ederken zikredilmiştir:

Leyla'nın karşısına Mecnûnleyin
Gitdi 'aqlım gör divâne olduğum (1064)

Leyli dirken Mecnûn anı görmedi
Unudub Leylâ'sını dîvâne olur (1083)

3.2.4.2. Mecnun

Bir Arap beyinin oğlu olan Kays, mektepte gördüğü Leyla'ya aşık olması ile hikaye başlar. Bu aşk yüzünden çöllere düşer, türlü türlü cefaya katlanmak zorunda kalır ve nihayetinde de sevdiğine kavuşamadan ölür. Aklını kaybetmesi nedeniyle "Mecnun" olarak ifade edilen bu kişi yazarların aşıklık derecelerini ifade etmede bir mihenk taşı olarak kullanılır. Eserde de Zeliha Yûsuf'a aşkını ifade ederken kullanmıştır:

Gönlümü aldı kararım kalmadı
Mecnûn oldum hic mecâlim kalmadı (731)

Mecnûn oldum şabrım oldı [bî]-karâr
Çandasın gel ey beni mestân iden (746)

3.3. Eserde Geçen Kavim Adları

3.3.1. Ād

Kuran'ın on birinci suresi olan Hud Suresi başta olmak üzere Kuran'ın yirmi üç farklı yerinde²⁴¹ ismi geçen, Yemen dolaylarında yaşadığı düşünülen bir Arap kavmidir. Bu kavme Hud Peygamber uyarıcı olarak gönderilmiş ancak kavmi Hud nebinin dediklerini dinlemeyerek Allah'ı inkâr etmişlerdir. Eserde Yûsuf'un atıldığı kuyunun Ad kavmi tarafından kazıldığı bilgisine yer verilmiştir:

‘Ād kazdığı kuyu yanında_ idi ol
Gördi düş kendin and[a] buldı ol (439)

3.3.2. Yahudiler

Hz. Yakup ve ailesi, Yahudiler tarafından ataları olarak kabul edilirler. Tevrat Kuran'a göre geniş bir şekilde hayat hikayesi verilen Yûsuf, Yahudilere göre bir peygamberden ziyade onların soyunu Mısır'a taşıyan bir liderdir. Yahudiler, tarihleri boyunca, kendilerine gönderilen peygamberlere karşı daima direnmişler, onlara işkence etmişler, onları öldürmüşler, olmadık hile ve entrikalara başvurmuşlardır. Eserde Yûsuf Suresi'nin sebab-i nüzulü dolayısıyla bir beyitte ifade edilmiştir:

Yahūdîler nizâ‘ itdiler ‘Ömer’le
Didiler kışşa-i Yûsuf’dur evlâ (30)

Ayrıca, Ya‘kûb’un oğullarının en büyüğü ses değeri olarak Yahudi kelimesine benzemektedir: Yahuda. Nitekim bir beyitte Yahuda ismi yerine Yahudi ibaresi kullanılmıştır:

Diñle ol **Yahūdi** nūr-ı sirāc
Yûsuf’ı kırtarmağa itdi ‘ilāç (275)

²⁴¹ Örneğin A'râf, 7/74; Tevbe, 9/70; Hûd, 11/50, 59-60; İbrahim, 14/ 9; Hac, 22/42.

3.3.3. Arab

Eserde iki kişinin Arab milliyetinden oldukları ifade edilmiştir. Bunlardan biri Yûsuf'u annesinin mezarında bulup kaçtığı düşüncesiyle yerlerde sürükleyen, yüzünü toz toprağa bulayan ve bu kötü muamele dolayısıyla ilahi gazaba sebep olan, Yûsuf'tan özür dileyerek helak olmaktan kurtulan kişidir:

Yûsuf ağlar āh-ıla zārī kıılır
‘ Arab aña yabışubanı sürür (570)

‘ Arab urır anı od gib[i] yaçar
Gözi yaşıla Yûsuf göge baçar (571)

Vardı ‘ Arab Yûsuf’a ‘ özr eyledi
Bilemedim yâ Yûsuf ‘ afv it didi (602)

Diğer karakter ise Mısır'a ticaret yapmak için gelen, zindanın penceresinden Yûsuf'la konuşan ve Yûsuf'un selamını Ya'kûb'a götüren Şomurzan'dır.

Kavim adı olarak ifade edilen bu kavram aynı zamanda konuşulan dil olarak da geçmektedir. Yûsuf, zindandan çıkıp Mısır sultanının huzuruna çıkınca yetmiş dil bilen sultanla farklı dillerde konuşur. Ancak Yûsuf'un bildiği sultanın bilmediği iki dilden biri Arapça'dır:

Sulţāna Yûsuf ‘ Arabça söyledi
Sulţān aña bu nice dildür didi (1647)

3.4. Dinî Kavramlar

3.4.1. Allah

Hikâyenin dini nitelikli, karakterlerden bazılarının peygamber olmaları dolayısıyla Allah pek çok yerde hikayenin içindedir. Özellikle İshak, Ya'kûb ve Yûsuf'un yapması veya yapmaması gerekenler Allah'ın çizdiği çerçevede icra edilmekte ve peygamberlerin davranışları yönlendirilmektedir. İshak'a iki oğlundan birinin peygamber olması için dua etmesi, Ya'kûb'un kaybettiği evladı Yûsuf'a kavuşması için sabır göstermesi, Ya'kûb'un Yûsuf'un Mısır'da olduğunu

öğrenmesi üzerine Mısır'a hareket etmesi, Yûsuf'un kuyudan çıkmak için sarkıtılan kovaya tutunması, Mısır sultanı Reyyan'ın Yûsuf'a tahtı teklif etmesi ancak Yûsuf'un kabul etmeme eğilimindeki iken kabul etmesi Allah'ın bu peygamberlerine verdikleri emirler doğrultusunda gerçekleşmiştir.

Allah peygamberleriyle diyalog kurduğu gibi eserde diğer kullarıyla da konuşmaktadır. Bu konuşma kulların bir "ün" ya da "nida" duyması şeklinde tezahür etmektedir:

Ben-de Hâk Hâzret'ine kıldım du'â
Didi olsun ol-da oğlundın cüdâ (2510)

Ol-da ağlasın didim bencileyin
Ben-de anıñ ağladuğun bileyin (2511)

Hâk Te'âlâ baña eyledi nidâ
Anı-da sencileyin kılam cüdâ (2512)

Allah yarattığı insanoğluna hükmettiği gibi diğer mahlûkata da hükmeder. Konuşma yeteneği olmayan hayvanlara konuşma kabiliyeti ihsan eder:

Destür virdi Hudâ geldi kurd söyledi
Selâmu 'aleyke yâ Ya'kûb didi (398)

Devesi baqdı anıñ Yûsuf'ı görür
Ol-devecik Yûsuf'a selâm virür (1514)

Yağmur yağmasını sağlayan bulutu peygamberine sırrını saklamak için sütrec yapar:

Didi Mevlâ gizle benim sırrımı
Bir büyük bulut geldi ördi añı (656)

Hikayenin öğretici bir yönünün de olması eserde Allah'ın farklı esma ve sıfatlarıyla zikredilmesine olanak sunmuştur. Allah kelimesi yerine kullanılan bazı kelimeler şunlardır: Rahman, Kirdigar, Hüda, Tanrı, Calab, Hakk, Hakîm, Alîm,

Âlim, Hâlık, İlâh, Mevla, Vehhab, Kerim, Yaradan, Sâmed, Celîl, Berverdigar-ı zül
Celâl, Lâ-yezâl. Bunun yanında farklı nitelemelerle de tanımlanmıştır:

Yûsuf eydür baña Hâk virdi buni
Baya yohsula viren ol rızqını (671)

Hâbîbini çü şādān itdi Allāh
Anîñ hükmindedür heb cümle eşbâh (33)

Cemî^c-i ‘âlemiñ ‘ilmin bilen ol
Anîñ ‘ilmindedür heb sırr-ı aḥfâ (34)

Yûsuf eydür ben ḳuluyam Tañrı’nıñ
Öldüren ol dirgüren hüküm anuñ (714)

Yûsuf eydür Tañrı’mız ‘âlim-durur
Kimse anı görmez ol ḥalkı görür (1055)

3.4.2. Melekler

İslam inancına göre melekler, yemeden içmeden uyumadan kısacası insanların ihtiyaç duyduklarından münezze olup görevlendirildikleri şekilde Allah’a hizmet eden cinsiyetsiz varlıklardır. Eserde melekler özellikle Allah’ın emirlerini peygamberlere iletme, peygamberlerin davranışlarını Allah’ın emirlerine uygun olarak şekillendirme görevleriyle ön plana çıkmışlardır.

Eserde melekler kanatlı varlıklar olarak düşünülmüştür. Yûsuf’un atıldığı kuyunun başına gelen Malik kuyunun başına kuşların üşüştüğünü görür:

Ḳuş şanur anı Malik anlar melek
Yûsuf’a ikrām için gönderdi Hâk (448)

Cebraîl Yûsuf’a Malik’in adamlarından birinin kötü muamelesi karşısında kanadıyla yere vurur:

Cebra^āil ḳanad-ile yiri_ura bir
Yir yarılır çok çok bulutlar gelür (588)

3.4.2.1. Cebrâ'îl

Melekler arasında büyük melekler zümresinden Cebrail ve Azrail zikredilmiştir. Cebrail eserde “Cibril, Ruh-u Emin, Ruhul Kudüs” gibi dört farklı ifade kalıbında, kırk beş yerde zikredilmiştir. Buralarda özellikle Yûsuf peygambere haber ulaştırma şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Yûsuf Cebrail ile ilk kez kuyuya düşerken karşılaşır. Kardeşleri tarafından kuyuya atılan Yûsuf, bedeni kuyunun zeminine çarpmadan Cebrail tarafından tutularak yere salimen indirilir. Orada kendini tanıtan Cebrail Yûsuf'a peygamber olacağının müjdesini verir:

Taîrî'nîñ hikmetleri vardur bil bunı
Taîrî peygamber idiserdür seni (321)

Yûsuf'un kuyuda ihtiyacı olacak yiyecek ve giyeceği de o getirir:

Cebrâ'îl çıkardı ol eskileri
Hülle geydirdi Yûsuf'a key arı (319)

Vardı yiyecek getürdi [hem] aña
Cebrâ'îl'em dir haber virdi aña (320)

Yûsuf'un güzelliğini görmek maksadıyla Allah'a ettiği dua kabul olan Hud nebiyi de Cebrail kuyuya indirmiştir:

Ya' nî Hûd peygamber-idi bil anı
Cebrâ'îl indürdi kuyuya anı (330)

Cebrail hikayede ortaya çıkmasında üç amacın olduğu söylenebilir. Birincisi Allah'ın emirleri doğrultusunda peygamberleri uyarmasıdır. Yûsuf Zeliha'nın yeni yaptırdığı sarayında yalnız kaldıklarında Yûsuf'un Zeliha'nın çağırardığı günaha meyletmemesi için Cebrail'in ortaya çıktığını görmekteyiz. Hatta bu ortaya çıkışında bir kılık değiştirme de söz konusudur. Cebrail burada Yûsuf'a Ya' kûb suretinde görünerek Yûsuf'un Zelihaya meyletmesini engellemiş ve onu uyarmıştır. İkincisi,

kahramanları çeşitli durumlardan haberdar ederek onlara müjdeli haberler ulaştırmasıdır. Yûsuf kuyuda iken Allah'ın onu peygamber yapacağı, Yûsuf zindanda iken onun ağzına sarı inci koymak suretiyle rüya tabir ilmini hediye etmesi, İbni Yamin'in Mısır'a gelişinde kaybolması ve kardeşinin bu durumundan Yûsuf'un haberdar kılınması, Ya'kûb'un Yûsuf'un yaşadığını öğrenmesi üzerine Mısır'a, Yûsuf'la buluşmak için yola çıkması olayları Cebrail tarafından muhataplarına bildirilmiştir. Üçüncüsü ise cezalandırmasıdır. Yûsuf'un Malik'in kervanında Mısır'a doğru giderken kaçtığı zannedilerek bulunduğu dövülmesi, yerlerde sürüklenmesi karşısında Cebrail kanadıyla yere vurarak orada bulunanlara Yûsuf'a karşı kötü davranmaları dolayısıyla cezalandırır.

3.4.2.2. Azrâ'il

Büyük meleklerden olup zikredilen diğer melek Azrail'dir. Eserde yalnızca bir yerde zikredilen bu meleğin Ya'kûb'la Yûsuf'un canının alınıp alınmaması konusunda konuşmaları söz konusudur. Bu konuşmada Ya'kûb boğulanın, kurt tarafından yenenin, insan tarafından öldürülenin, tuzağa düşenin, ateşte yananın canlarının Azrail tarafından alınıp alınmadığını sorar. Ya'kûb'un sorusunda geçen başlıklar Yûsuf'un vefat ihtimalleridir. Ya'kûb bunları sorarak Yûsuf'un hayatta olup olmadığını öğrenmeye çalışmaktadır.

3.4.2.3. Diğer Melekler

Yûsuf'u rüyasında görerek onu karşılaması ve ikramda bulunması emredilen Karsın ili hükümdarının bu rüyasından Yûsuf'u haberdar eden bir melektir:

Yûsuf'a Hağ bir melek virmiş-idi
İş ol-diyü aña göndermiş-idi (622)

Didi Yûsuf şol düşînde gördü[gü]ñ
Çarşula deyübeni_emr olduğun (623)

Yûsuf'u takip ederek ona çeşitli ikramlarda bulunan melekler vardır:

Didiler kim bular ardıñca gelür

Seni gizler heb saña izzet kıılır (631)

Yūsuf eydür heb melekler[dür] bular
Yoldaş oluban beni bekleyeler (632)

Yūsuf'un başına gelen kötü hallere ağlayan melekler vardır:

Yā Yūsuf ağlama gökler iñiler
Arşı kürsî her melekler iñiler (582)

Yūsuf'un pazarda satılırken onun pazarlayan kişi de bir melektir. Çünkü Yūsuf'un kıymetini ancak onun değerini layıkıyla bilen kişi takdir edebilir:

Ol melek kim Yūsuf'ıñ iş[i]-idi
Malik'[e] Yūsuf'ı ben şatam didi (700)

3.4.3.Cennet

“Uçmak” “cennet” ve bir yerde de “dar'üs-selam” tamlaması ile karşılanan bu kavram gammazlık etmeyenlerin, sabredenlerin, peygambere salavat getirenlerin elde edebileceği bir yer olarak tanımlanmıştır:

Şabr eyle uçmağda biñ hūri kızın
Öbesin [hem] kucasın zevk idesin (1016)

Ger severseñ Muḥammed Muştafā'yı
Şalavat vir uçmağda bul şafā'yı (2750)

Ġammāzıñ cennetde yok-durur yeri
Tamı oddır Ġammāz olanıñ yeri (420)

Dünyada yaratılan varlıkların ideal formlarının orada bulunduğu düşüncesiyle dünyevi unsurlar cennetle mukayese edilmiş ve ona yaklaştığı ifade edilmiştir:

Köşkler[i] saraylar[ı] tonatdılar
Her birini cennete beñzetdiler (825)

Şehriñ içi şanki tonanmış-idi
Şanki uçmağ gibi bezenmiş-idi (2600)

Yûsuf'un dünya hayatının son bulup vefat etmesiyle hayatiyetine Cennet'te devam ettiğine inanılır. Yûsuf vefat ettikten sonra o "sahra-yı cennet" gitmiş ve "mürğ-i cennet" olmuştur. Yûsuf'un laleleri "cennet lalesi"dir, taze reyhan gibi kokan saçları "cennet sümbülü"nü hayran bırakmaktadır, mest olan ve eden gözleri de artık cennettedir. Bal ve şeker gibi olan dudakları artık cennet suyu olan Kevser'i yudumlamaktadır. Ve Yûsuf'un ahvali öğrenilmek istenirse "cennet ahusu"na sorulmalıdır.

Eserde cennetten dünyaya Cebrail vasıtasıyla Yûsuf'a indirilen üç nesne vardır. Birincisi kardeşleri tarafından kıyafetleri soyularak kuyuya atılan Yûsuf'a, giyinmek için getirilen ve hikayenin sonlarında Ya'kûb'un gözlerine sürerek görmez olan gözlerinin açılmasını sağlayan gömlektir. İkincisi Mısır'a girmeden önce Nil Denizi'nde yıkanan Yûsuf'a giymesi için getirilen cennet giysisi hülledir. Üçüncüsü de hikayenin sonunda Yûsuf canını teslim ederken ikram edilen elmadır. Bu elmanın kokusunu alan Yûsuf canını teslim eder.

Allah tarafından mahşerde Hz. Muhammed'in tasarrufuna verilen ve mümin olanlara dağıtılacağına inanılan cennet suyu olarak da ifade edilen Kevser, kardeşlerin Yûsuf'u gördüğü rüyayı kendilerine anlatması için ikna etmek noktasında zikredilmiştir:

Dahı İshâk dahı Ya'kûb hürmeti
Âb-u Zemzem [dahı] Kevşer hürmeti (169)

Nice gördiñ söylegil bize 'ayân
Biz umaruz sen olmayasın yalan (170)

3.4.4.Cehennem

"Cehennem" "tamu" ibareleri ile ifade edilen, içerisinde ateş olması ve günah işleyeni yakmasıyla ele alınan bu kavram, korkutarak işlenme aşamasında olunan günahtan vazgeçirme amacıyla kullanılmıştır. Yûsuf Zeliha'nın günaha girme "daveti"ni kabul etmez:

Cehenneme girüp oda yanmadan
Duruban zindānda arına beden (1405)

Yahuda Yûsuf'u öldürmeyi planlayan kardeşlerini vazgeçirmek için
cehennemi hatırlatır:

Haq-ğatında cümle ‘āşi oluruz
Ṭamu icinde ebedī ħaluruz (284)

Dünyada birinin sırlarını, davranışlarını, düşüncelerini gözleyip başkalarına
bildirerek çıkar sağlayan gammazların yerlerinin cehennem ateşi olduğu ifade edilir:

Ġammāziñ cennetde yoq-durur yeri
Ṭamu oddır ġammāz olanıñ yeri (420)

3.4.5. Ayet – Hadis - Dini Kitaplar

3.4.5.1. Ayetler

Eserde iki yerde Arapça olarak ayete yer verilmiştir. Ayetlerin kullanım
noktaları durumlara uygun olarak yerleştirilmiştir. İlk ayet Zeliha Yûsuf ile yeni
yaptırıldığı sarayında baş başa kaldıklarında Yûsuf'un Zeliha'ya meyletmesi üzerine
Yûsuf bir ara duvarda yazılı olan İsra Suresi'nin 32. ayeti olan “Zinaya yaklaşmayın”
mealindeki ayeti görür:

دیدی یازی وَلَا تَقْرَبُوا الزَّنا
Oğudı yazıyı bişmān oldı_özi (1206)

İkinci ayet, Yûsuf'un zindandan kurtulan şerbetçiden ricasıdır. Haksız yere
zindana atılan Yûsuf şerbetçiden durumunu sultana arz etmesini, “Efendisinin
yanında kendisini anma”sını ister. Bu ifade Yûsuf Suresi'nin 42. ayetidir. Ancak bir
peygamber olan Yûsuf, Allah'tan beklemesi gereken yardımı kendi gibi bir kuldan
talep ettiği için Allah tarafından şerbetçiye ricasında kullandığı harf adedince hapse
mahkûm edilir:

أذْ كُرُونِي عِنْدَ رَبِّكُمْ
On iki ħarfdür bilësin anları (1492)

Ayrıca Zilzal Suresi'nin “Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse, onun mükâfatını görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlerse, onun cezasını görecektir.” mealindeki 7. ve 8. ayetlerinin de meali eserde yer almaktadır:

Zelîḥa_eydür ben işitmişem anı
Zāyi' itmez zerre mişkāl olanı (1194)

3.4.5.2. Dini Kitaplar

3.4.5.2.1. Suhuf-ı İbrahim

Eserde dört yerde İbrahim Peygamber'e indirildiğine inanılan “suhuf”lara işaret edilmiştir. “Suhuf” sahife kelimesinin çoğulu olup Kuran'da Ala Suresi'nin 18 ve 19. ayetlerinde de ifade edilen İbrahim Peygambere indirilen metinlerdir. Günümüze ulaşmayan bu metinler eserde Yûsuf peygamber zamanında hayatın ünitelerinde geçerliliğini muhafaza etmektedir. Eserde bir durum karşısında karşı tarafı ikna etmek amacıyla öne sürülmektedir:

Şuhuf İbrāhīm ḥaḫıçün yimedim
Baña inan hiç yalan söylemedim (403)

Ya'kûb Yûsuf'u kardeşleriyle yazılarda oynaması için göndermeden önce nazardan korunması için boynuna bu metinlerden takar:

Daḫı ṭa'ām virdi ḳoydı ḳoynına
Şuhuf-ı İbrāhīm ṭaḫdı boynuna (203)

Sosyal hayatın düzenlenmesinde bu metinlerin hükümlerinden faydalanılmaktadır:

Zîrâ şuhufiñ ḥükmi ol-vaḫt ol-[i]di
Uğrı māl issine bir yıl ḳul oldu (2203)

Esere göre Yûsuf'tan iki yüz sene önce yaşayan Hud Nebi Yûsuf'un güzelliğini bir kitaptan okumuştur. Ancak bu kitabın adı, evsafı ile ilgili herhangi bir bilgi söz konusu değildir. Yûsuf'un büyük dedesi olan İbrahim Peygamber ile çağdaş

olabileceği değerlendirilen Hud Nebi Yûsuf'un güzelliğini "Suhuf'tan okumuş olabilir:

Didi Yûsuf şorar-iseñ benî
Görmiş-idim kitâb içinde ħüsniñi (326)

3.4.5.2.2. Tevrat

Yûsuf Suresi'nin indiriliş sebebinin anlatıldığı yerde de Yahudiler Yûsuf kıssasının kendi "kitap"larında yer aldığını ancak Kuran'da yer almadığını ifade etmişlerdir. Burada kitap ifadesiyle Tevrat, "sizde" ifadesiyle de Kuran kastedilmektedir:

Kitâbımızda var ol sizde yokdur
Melûl oldı işit aşĥâb-ı evlâ (31)

Kardeşlerin Yûsuf'u öldürmek maksadıyla üzerine yürümesi üzerine Yahuda kardeşlerini vazgeçirmeye çalışır. Çünkü insan öldürmek büyük günahdır. Nitekim On Emir'den biri "Öldürmeyeceksindir."

Enbiyâ oĥlanları ĥan mı ider
Böyle büyük suç ve ' işyân mı ider (283)

3.4.5.2.3. Tefsir

Malik'in hikâyeye dâhil olduğu bölümde Malik'in gördüğü rüyanın bir tefsirde de ifade edildiğini aktarılır:

Diñle imdi ideyim bir ĥoş ĥaber
Tefsîr icinde gelür ol mu' teber (434)

Zeliha'nın Yûsuf'a olan tutkusu ifade edilmesinde müfessirler tarafından da aktarılan bir hadiseye işaret edilir:

Ĥan alsa ĥan yire dökülür
Yirde Yûsuf adı yazılı görür (1040)

Yirde naķış olur Yūsuf adı
Hem müfessirler dağı öyle didi (1041)

3.4.6. Din ile İlgili Diğer Kavramlar

3.4.6.1. İman ve Kūfür

Ya‘kūb bir peygamber olmasına rağmen eserde bu kimliğinden daha çok kardeşi ile olan hikayede bir evlat ve evladı ile olan hikayede ise bir baba olarak ön plana çıkmaktadır. Ancak yine de bir beyitte “imam” olarak tanımlanması bu kimliğinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir:

Çün bu ğarra²⁴² vaşiyyet oldu tamām
‘Azm-i dārü’s-selām itdi **īmām** (2631)

İslamiyet Hz. Muhammed tarafından dünyaya yayılmış olmasına rağmen Hz. Muhammed’den önce peygamberlik göreviyle tazvif olunan peygamberler yine İslam dininin tebliği ile meşgul olmuşlardır. Nitekim Ya‘kūb bir beyitte “din-i güzin” olarak tarif ettiği “İslam” dini üzere canını teslim etmek istemektedir:

Didi Hāķ virdi size dīn-i güzin
‘Ādet oldu size hemīše bu dīn (2625)

Çün ecel göndere Hāķīm-ü ‘Alīm
Cānı İslām-ile kılıñ teslīm (2626)

Kuyuda iken peygamberlik verileceđi müjdelenen Yūsuf, kuyudan çıkar çıkmaz “kūfr”e karři tebliđ görevini yerine getirmeye başlar. Mısır’a giderken yolu üzerinde olan beldelere uğrayarak onları “hoş din”e davet eder:

Yūsuf anlara çün yine söyledi
Bunları hoş dīne da‘vet eyledi (1462)

²⁴² metinde fotoğraftaki şekilde geçen kelime okunamamıştır. Bu kelime yerine Hamdullah Hamdī’nin Yūsuf u Züleyha’sında geçen “garra” kelimesi konulmuştur.

3.4.6.2. Putperestlik

Eserde hâkim iki din algısından bahsedilmektedir. Birincisi Yakup ve ailesinin temsilcisi olduğu hak din, diğeri ise özellikle Yûsuf'un mücadele ettiği putperestliktir. Eserde hakkında bilgi sahibi olduğumuz pek çok karakter putperesttir. Zeliha Yûsuf'a olan aşkının akıbetini putuna sorar, hikayenin sonlarında ise başına gelenleri Yûsuf'un Tanrısına tapmamasına, onun yerine puta tapmasına bağlayarak Yûsuf'un dinine uyar ve Müslüman olur:

Saňa tapaldan beri ben gülmedim
Geçdi 'ömrüm hiç vefâñı bulmadum (1792)

Bunı bildim saňa tapan hor olur
Tañrı'ya tapan kişiler var olur (1793)

Böyle diyüp ayağ-ile debdi_anı
Dutdı Tañrı'dan yaña ol-dem yöni (1796)

Dirdiñ evvel buğa tıbarsın baña
Şimdi müslimân oldım uydum saňa (1828)

Zeliha'nın babası, Zeliha'nın evlendiği Mısır sultanı, Karsın ili padişahı, Beysan, Tabışar halkı putperesttir. Bunların bazıları Yûsuf'un tebliği ile mümin olurken bazıları da "küfür" içinde kalırlar:

Halkı anıñ kimi mü'min oldılar
Kimi küfr içinde şöyle kaldılar (612)

Yûsuf tebliğine zindana düştüğünde de devam eder. Buradaki bin dört yüz insanı dine davet eder:

Biñ dört yüz âdem var-idi anda ey cãn
Heb Müselmãn oldılar bîr u civãn (1465)

Yûsuf'un peygamber oluşuna putlar da kayıtsız değildir. Yûsuf'un eserin diğeri karakterleriyle "sanem evi, diyr, but evi" gibi farklı adlarla tanımlanan puthaneye girmesiyle putlar "pare pare" olur:

Yūsuf [uñ] yüzünü çünkü but görür
Bâre bâre ol[ub]anı kırulur (634)

Şanem ol-dem çatladı [oldı] bâre
Duymadı anda Yūsuf peygamberi (1051)

Yūsuf putlar ve putperestlikle küçük yaşta, henüz kardeşleri tarafından babasından koparılmadan önce de mücadele etmektedir:

Yanlarında bir buğ evi var-idi
But uvadub yābāna atar-idi (2220)

3.4.6.3. Ahiretle İlgili Kavramlar

“Dü alem” olarak dünya hayatı ile beraber tanımlanan, bu dünyadan sonraki alem olan ahiret, eserde dünya hayatında elde edilemeyen istek ve arzuların elde edilebileceği, dünya hayatında yapılanların karşılıkların bulunacağı bir yurt olarak ifade edilmiştir.

Ahıretde iresen meger aña
Anıñ için söyleme [kim] ayrıq baña (780)

Böyle idicek beni oda yaqasın
Dünyāñı ahıretiñi heb yıqasın (2365)

Dünya hayatının sonu, ahiret hayatının ise başlamasını ifade eden kıyamet, ölen canlıların yeniden diriltilerek “haşrolacağı”, dünya hayatındaki iyi ya da kötü amellerin karşılıklarının elde edileceği bir zamandır.

Bu dünyāda olara öyküneydim
Qıyāmetde olarla haşr olaydım (11)

Bu dünyāda tariq üzre olalar
Qıyāmetde varup [rahmet] bulalar (26)

Yūsuf eydür yok yire zār idersin
Beni dilerseñ günehkār idesin (1190)

Tañrı qatında beni hor idesin
Hem **Qıyāmetde** işüm zār idersin (1191)

Ayrıca kıyamet; bir şeyin sürmesi, uzun bir süre devam etmesi anlamında “kıyāmete degin, tā kıyāmete-dek, tā kıyāmet” gibi kelime grupları içerisinde de kullanılmıştır:

Ġanī ola ehli evlādīñ seniñ
Tā kıyāmete-dek añıla_adiñ seniñ (444)

3.4.6.4. İtikat ile İlgili Kavramlar

3.4.6.4.1. Ruh

Vefattan sonra cismin ortadan kalkarken ruhun ebedi olarak diri kalacağına inanılması vefat eden kişileri -özellikle de peygamberleri- anma, onlara hayır dua etme maksadıyla ruh kelimesi sıklıkla kullanılmıştır:

Gel-berü cānīñ ŧamudan imdi āzād eylegil
Vir ŧalavat enbiyānīñ rūhını ŧāz eylegil (1772)

3.4.6.4.2. Ecinni

Divan şiirinde sevgilinin güzelliğine denk olmasa da ona yakın bir değerde bulunan ecinni (peri), eserde “güzellikte misli olmayan” Zeliha’nın ilk evliliğinin gerdeğinde kılık değiştirme suretiyle onun yerine geçer:

Ĥaĥ Te‘ ālā hem Zeliĥa’yı bekledi
Bir ecinnī Zeliĥa yirine kucaĥladı (861)

3.4.6.4.3. Şeytan

Şeytan, insanları saptırmak için Allah’ın dosdoğru yolunun üzerine tuzaklar kuran, kişinin günah işlemesi için çeşitli hilelere başvuran, fitne veren bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Eserde bahsi geçen kahramanlar dolayısıyla Şeytan’ın hileleri karşısında Allah’tan yardım istemektedir:

Yā İlāhī bizi ŧaĥla mekr-i Őeytāndan meded
Ĥullarıñ redd eyleme merdūdı Őeytān eylegil (1504)

Kardeşler babalarının Yûsuf'a olan bağlılığını kaldıramayıp Yûsuf'u babalarının yanında uzaklaştırmayı kararlaştırırlar.

Buña bir tedbîr idelüm cümlemüz
Anı atalum ırmağ olsun hîlemüz (160)

Babamız çün artık anı görmeye
Bizi seve artık anı görmeye (161)

Ancak yapılan planda katletmek yoktur. Katletmek fikri Şeytan'ın kardeşlere verdiği fitne ile ortaya çıkar:

Didiler ne kılalum [yā] ne dirsın
Bu tedbîre bize ne buyurursın (180)

Didi-kim қatl idüñ görmeye Ya'қüb
Anı görmeye size қala Ya'қüb (181)

Zeliha Yûsuf'tan muradını elde edemeyince ağlayıp inlemesi sırasında Yûsuf'un Zeliha'ya acıma hissi ile dolması Şeytan'ı hikayenin içine katar ve orada her ikisini de günahkar kılmaya çalışır:

Yûsuf ağladuğumı esirgedi
Geldi Şeytān tamarını ırğadı (1198)

Hikayenin sonunda Yûsuf'un babası ve kardeşleri ile bir araya gelmesiyle Şeytan'ın planlarını akamete uğramış, “kör” olmuştur:

Çok şükür Tañrı'ya bizi bir itdi
Şeytānı merdūd idüben kör iddi (2604)

3.4.6.5. İbadetle İlgili Kavramlar

Eserde ibadet kavramı “secde” kelimesi ile karşılanmıştır. Yapılan bir hatanın affedilmesinde ya da güçsüz dermansız kalınıp Hakk'a yakarılırken baş yere konularak “secde” edilir:

Yûsuf yine secdeye қodu başın
Gözlerinden dökdi ol қanlı yaşın (1568)

Zel̄ha vardı_ evine girdi_ ey yare
Secde_ ider Allāh'a yüz sürer yire (1846)

Yine Ya' k̄ub Rabb'ine secde kıılır
Yūsuf'um göster diyüben yalvarur (2344)

Ayrıca Allah'a secde dışında “büyüklüğü”nü kabul etme manasında ay, güneş ve yıldızlar Yūsuf'a secde eder:

Didi ay gün nicesi beñzer buña
Şimdi secde kııldı ikisi baña (133)

Dağı on bir yıldızlar geldiler
Sicde idüp baña tābi' oldılar (134)

İbadet noktasında karşımıza çıkan ikinci kavram “tevbe”dir. Allah'ın razı olmayacağı bir fiilin içerisinde bulunan hatasını anlar anlamaz “tevbe” kapısına koşarak, yaptığından pişmanlığını dile getirerek bağışlanma diler:

Bildi Yūsuf n'olduğun tevbe kıılır
Ağlayuban Tañrı'sına yalvarur (651)

Hata eden kişi “tevbe” ettiği gibi günahının farkına varmayan kişiye de “tevbe” etmesi tavsiye edilmektedir:

Bunca dertler geldi seniñ başıña
Tevbe eyle bişmān olğıl işiñe (1296)

3.5.Hayvanlar

Eserde at, deve, katır, kuş, yılan, çıyan, kurt, elma kurdu, kuzu, oğlak, balık, sığır gibi farklı özelliklere sahip hayvanlara yer verilmiştir. Bu hayvanlar, umumiyetle üç amaç etrafında toplanmıştır. At, deve, katır gibi hayvanlar günümüzde de kullanıldığı gibi seyahat veya taşıma aracı olarak kullanılmıştır. Kurt, deve, balık eserde karakterlerle diyaloga girmeleri dolayısıyla olağanüstü varlıklar olarak resmedilmiştir. Kuş ve kuzu gibi hayvanlar da hem gerçek anlamlarıyla hem de bir başka varlığın yerinde kullanılarak (benzetilme yoluyla) eserde yer almıştır.

3.5.1. Taşıma Aracı Olarak Kullanılan Hayvanlar (At – Deve – Katır)

Bu hayvanlar mesnevide kişileri veya eşyaları bir yerden bir yere taşıma amacıyla kullanılmasıyla ön plana çıkmaktadır. Zeliha'nın Mısır sultanı ile evliliğinde çeyiz bin katır ile taşınmıştır. Kardeşlerden Yûsuf'u satın alan Malik, Yûsuf'u Mısır'da görmeye giden Ya'kûb, Mısır'a gelip kaybolan İbni Yamin'e yol göstermek için onun yanına giden Yûsuf deveyi kullanmıştır. Şerbetçi ile Yûsuf zindan çıktıklarında onları alarak sultana kadar götürülen bir attır.

At seyahat etme amacıyla eserde söz edilmesi yanında karakterlerin bu hayvana sahip olması ile de bu hayvanın farklı özellikleriyle ortaya çıktığı görülmektedir. Zeliha'nın Kaydun adını verdiği saraya at figürleri/heykelleri yerleştirilmiştir. Bu atların renkleri altın sarısı, gözleri yakut gibi kırmızı, yelesinden misk u amber kokmakta, tırnakları ise incilerle süslenmiştir:

Bil o atlar daḥı altundan-idi
Gözleri yâḳût aḥmerden idi (1134)

Yēlisini miski ' anber eyledi
Tırnaḡını dürr-i cevher eyledi (1135)

Yûsuf'un sahip olduğu atın özel bir sesi vardır. Askerler bu atın sesini duydukları zaman Yûsuf'un dışarı çıkmak için hazırlandığı anlar ve gerekli hazırlıklarını yapıp kapıda hazır bulunurlar:

Bir atı var-idi ḡcün bislēr-idi
İger urulsa hemān kişnēr-idi ol (1784)

Anıñ ünin işidüp leşker turur
Atlanuban cümle ḡapuya gelür (1785)

Eserin sonunda Yûsuf'un ölümü alacalı bir ata binen bir süvari nitelemesi ile ifade edilmiştir:

Ḳodı bir ayaḡın rikābına şāh
Tā süvār ola eblaḡa nā-gāh (2675)

3.5.2. Olağanüstü Özelliklere Sahip Olan Hayvanlar (Kurt – Deve - Balık)

Mesnevîde kurt, deve, balık gibi hayvanların bazen dua ile bazen de doğrudan kahramanlarla konuştuğu, dileklerini aktardıkları, kahramana bilgi verdikleri görülmektedir. Hayvanlarla diyaloga giren kahramanların peygamber olmaları Allah'ın peygamberlerine diğer insanlara vermediği bazı keyfiyetleri bu özel kullarına bağışlamış olduğu düşünülebilir.

Hayvanlarla konuşma ilk olarak “kurt”ta ortaya konulmuştur. Kardeşler Yûsuf'u bir kurdun yediğine inandırmak için bir kurt yakalar ve ağzına da kan sürüp Ya'kûb'un huzuruna getirirler. Gözyaşı döken bu kurt, Ya'kûb'un duası ile konuşur, Yûsuf'u kendinin yemediğini, kendilerine peygamber etiğinin haram kılındığını, kendisine iftira edildiğini, Yûsuf'un akıbetinden haberdar olduğunu ancak gammaz olacağı endişesiyle söyleyemeyeceğini aktarır:

Çurd didi-kim çorçarın çammâz ola
Çurdlar icinde adım çammâz ola (418)

Zîrâ çammâzlık kişiyeye 'âr ola
Tañrı çatında_ işi âhı zâr ola (419)

Ya'kûb'la diyaloga giren kurdun ortak bir noktası vardır. Ya'kûb evlat acısı çekerken kurt da kardeş acısı yaşamaktadır. Çünkü kardeşini kaybetmiş onu aramaktadır:

Çurd didi-kim ben Mışır'dan gelmişem
Ben-de çardaşımı yavi çılmışam (409)

Ayrıca söz konusu edilen bu kurt, eserde geçen bir karakterinde isim babalığını yapmıştır. İbni Yamin Yûsuf'un kurt tarafından yendiği haberi karşısında Yûsuf'u yad etmek maksadıyla bir çocuğu olunca onun adını “Kurt” koymuştur:

Hem üç oğlum çoğdı andan ey cüvân
Biri Yûsuf biri Çurt'dur biri Çan (2159)

Konuşma kabiliyeti olması yönüyle eserde yer verilen diğer hayvan devedir. Yûsuf zindanın penceresinden bakarken Şomurzan'ın devesi Yûsuf'u tanır ve ona selam verir. Ya' kûb'un üzüntülü halinden Yûsuf'u haberdar eder. Yûsuf babasının gözlerinin görmediğini ilk olarak bu deveden öğrenir:

Devesi baqdı anıñ Yûsuf'ı görür
Ol-devecik Yûsuf'a selâm virür (1514)

Key za' if olmışdur[ur] anıñ özi
Ağlamaqdan görmez oldı_iki gözi (1517)

Deve konuşma özelliği yanında Yûsuf'un varlığından etkilenen varlık olarak da tavsif edilmiştir. Yûsuf kuyuda iken kuyunun başına gelen Malik'in kervanındaki develer Yûsuf'un kokusunu duymaları ile kendilerinden geçerler:

Kimi çökdi yatubanı ağlaşur
Kimi yüzün yire sürüb yügreşür (453)

Zira Yûsuf koğusunu aldılar
Heb anıñ ' aşqına hayrân oldılar (454)

Konuşan kara hayvanları yanında deniz hayvanları da bu özellikten mahrum değillerdir. Yûsuf "Nil Denizi"nde yıkanırken balıkların hükümdarı olan bir balıkla konuşur. Balığın Yûsuf'tan bir dileği vardır:

Cümle balıq diñle hükimimde benim
İllâ oğlum yoq-durur diñle hâcetim (661)

Luţf idüb Hâq'dan dilëyiviresin
Baña bir oğul vire yalvarasın (662)

3.5.3. Diğer Hayvanlar

3.5.3.1. Kuşlar

3.5.3.1.1. Umumi Olarak Kuşlar

"Kuş" veya "kuşlar"dan bazen gerçek anlamıyla uçuşu, ötmesi ile eserde söz edilirken bazen de kahramanlardan birine benzetilmesi amacıyla kullanılmıştır.

Malik Yûsuf'un atıldığı kuyunun başına geldiğinde kuyunun ağzına kuşların üşüştüğünü müşahade eder. Ancak bunlar Malik'in gördüğü gibi kuş değildir:

Vardı Ken'ân iline ol-ķuyuya
Gördi Malik ķuşlar üşmüş ol-ķuyuya (448)

Ķuş şanur anı Malik anlar melek
Yûsuf'a ikrâm için gönderdi Ħaķ (449)

Yûsuf'un dillere destan vasıfları Mısır'da şöhret bulmadan önce Yûsuf'un şehre girmesiyle kuşlar tarafından terennüm ve medh ü sena edilir:

Daķı ķuşlar medķ ider āvāz-ıla
Hem teğanni ider[ler] āğāz-ıla (679)

Munis, şefkatli kuş tasvirleri yanında eserde yırtıcı kuşlara da yer verilmiştir. Mısır sultanı Reyyan'ı ekmeğe kattığı zehirle öldürmeye çalışan saray görevlisi zindandan alınarak bir ağaca asılır ve beyni kuşlar tarafından yenilir:

Bir ağaca aşakodılar anı
Geldi ķuşlar yidiler beynisini (1467)

Kuşlar doğada canlı, ser-azad yaşamaları yanında saray veya köşk gibi yapılarda da heykelleri yapılarak da yaşatılmaktadırlar. Bu heykeller yapılarak sarayın veya köşkün süslenmesi amaçlanmıştır:

Daķı ķuşlar canāvarlar eyledi
Kimin altun kimin gümüş eyledi

3.5.3.1.2. Kuş Çeşitleri

3.5.3.1.2.1. Bülbül

Eserde pek çok yerde söz konusu edilen kuş çeşidi olan bülbül, aşığı simgelemektedir. Aşığın bülbül olarak tanımlanması bunun karşısında sevgiliyi de kaçınılmaz olarak "gül" ibaresi ile imlemektedir. Bülbülün ifade edildiği beyitlerin tamamında gül ifadesine de yer verilmiştir. Buralarda bülbülün gülden ayrılığı

dolayısıyla her seherde feryad u figan etmesi, ayrılıktan şikayeti söz konusu edilmiştir.

Eserde Ya'kûb ve Zeliha farklı zamanlarda ya kendileri ya da müellif tarafından “bülbül” olarak tanımlanmıştır. Her ikisinin de “gül”ü Yûsuf'tur. Yûsuf'u kardeşlere teslim ederek ondan ayrılan Ya'kûb bir bülbül, Yûsuf ise bir güldür:

Vây ol bülbül ki gülden ayrıla
Gülden ayrılan bülbülüñ hâli n'ola (199)

Zeliha Yûsuf'a olan aşkını ifade ederken birden çok yerde kendini bülbülün yerine koyarak içinde bulunduğu durumdan dert yanar:

Bülbülüm güle diyü âh iderem
Her seherde âhı efgân olduğum (1065)

Bülbülem dün gün figânım güldür[ur]
Elüm irmez zâra düşdüm n'ideyin (1342)

Kendisini bülbül olarak gören son kişi ise Ya'kûb'un evladını sattığı cariye dir. Onun gülü ise süt emer çağda elinden kayıp giden evlad ıdır:

Her seher bülbül gibi zâr iderim
Ârzumânım gülcügezim kıandasın (2488)

3.5.3.1.2.2. Tavus Kuşu

Tavus kuşu, Adem ve Havva'nın cennetten tahr edilmesinde Şeytan'a yardım ettiği gerekçesiyle dünyaya indirildiğine inanılan bir kuştur. Ondaki göz alıcılık, güzellik ve letafetin sebebi cennet menşeli bir varlık olmasıdır. Tavus kuşu, eserde Zeliha'nın yaptırdığı sarayda mimarlar tarafından kapıların yanlarında güzelliği ile sarayı tezyin eden bir unsur olarak konulmuştur. Bu kuşun böylesi bir mekânda konumlanması yapılan sarayın cennete olan benzerliğini vurgulamak amacı olabilir:

Her kıabuda bir zümrüd kıavus ola
Başı la'li burnı hem yâkıüt ola (1438)

Dırnağı mercân içi ‘ anber ola
Miski ‘ anber қоқусы sarāy ʔola (1439)

3.5.3.1.2.3. Hūma

Efsanevi kuşlardan olan Hūma, yükseklerde uçması ve bundan dolayı da zor ele geçirilmesi, gölgesinin üzerine düştüğü kişiye şans getirmesi yönüyle eserde Zeliha tarafından Yûsuf’a benzetilmiştir. Çünkü Zeliha Yûsuf’u bütün çabalamalarına rağmen ele geçiremez, onu avlayamaz. İşte bundan dolayı da ‘Kaydun’ adını verdiği bir saray inşa ettirmiştir. Amacı onu burada avlamaktır:

Başladı mi‘ mār anı yabdı hemān
Aña Қaydīm diyü ad virdi o cān (1126)

Ya‘ nī anıñla Yûsuf’ı қayd ide
Ol-hümā kuşunu anda şayd ide (1127)

3.5.3.1.2.4. Deve Kuşu

Yûsuf’a kötü davranılması neticesinde yağmur ve dolu yağar. Dolu tanelerinin büyüklüğü deve kuşu yumurtasının büyüklüğü nazara verilerek anlatılmıştır:

Kim deve kuşu yımurtası gibi
ʔolu yağar diñle anı ey eḫi (590)

3.5.3.2. Dört Ayaklılar

3.5.3.2.1. Kuzu

Kuzu hem gerçek anlamında “boğazlanan”, kanı akıtılan bir hayvan olarak eserde yer alır hem de kahramanlarla benzetme ilgisi kurularak söz konusu edilir.

Müellif küçüklüğü, mahviyeti ve alçak gönüllüğü ifade etme sadesinde kendinden önce Yûsuf konusunda eser kaleme alan kişileri büyük, “ulu” olarak değerlendirir, dolayısıyla onları koyuna benzetirken kendini de kuzuya benzetmiştir:

Dilërem beni-de irgüre_anlara
Қuzıları gibi uyam anlara (5)

Süri ardınca sürilen kıziyam
Kamusınıñ ayagınıñ toziyam (6)

Evladından ayrılan iki karakter olan Ya' kûb ve Beşir'in annesi evlatları için kuzu ifadesi kullanılmıştır:

Kuzılar bu deliligi_itmeñ baña
Yûsuf' uñ derdi yiter öñden şoña (1982)

Beş[i]r'iñ [de] anası dinle i yâr
Oğlı şatıldı kıılır âh-ıla zâr (2464)

Dir İlahî yaqdı Ya' kızb n'ideyin
Kuzıcağım şatdı Ya' kızb n'ideyin (2465)

Kuzu kelimesi mecaz anlam dairesi için de kullanımının yanı sıra gerçek anlamda da kullanılmıştır. Ya' kûb'un, babası İshak'tan vaad edilen duayı elde etmek amacıyla babasını As olduğuna ikna etmek için post elde etmek için kestiği bir kuzudur:

Çü Ya' kızb bir kızi[yı] itdi biryân
Derisin arkasına geydi ey cân (58)

Kardeşlerin babalarını Yûsuf'un öldüğüne inandırmak için gömleğe sürdükleri kan boğazlanan bir kuzunun kanıdır:

Bir kızi boğazlayuban kanına
Sürdiler gömlegine kaftânına (338)

3.5.3.2.2. Sığır

Eserde Mısır sultanı Reyyan'ın rüyası dolayısıyla söz konusu edilmiştir. Sığırların "Nil Denizi"nden çıkmaları onlara efsanevi bir hüviyet de katmıştır. Denizden çıkan bir grup sığırın memeleri süt ile dolu iken diğer grup zayıf olmakla beraber burunları yırtıcı hayvanlara benzemektedir. Toplam on dört tane olan bu sığırların yedisi semizliği dolayısıyla yedi yıl sürecek bolluğu ve bereketi, diğer

yedisi ise zayıflığı dolayısıyla yedi yıl sürecek kıtlığı ifade etmektedir. Zayıf sığırların semizlerini yemesi ise bolluk yıllarında depolanan ürünlerin kıtlık yıllarında tüketileceğini işaret etmektedir:

Ol semüz sığırları heb yidiler
Derisin yiyüb kıanını şordılar (1578)

3.5.3.2.3. Gazal

Gazal doğal yaşam ortamı yabani hayat olan, avlanmasının zor olduğu bir hayvandır. Zeliha Yûsuf'un vefatının ardından onu kaybetmenin verdiği ıstırapla Yûsuf'u "gazal" e benzetir:

Çandadır ol ğazāl-i Ken' āni
Cennet āhūsına şoriñ anı (2723)

3.5.3.2.4. Köpek

Ekmekçinin sultanı zehirlemek için hazırlanan ekmeği, sultanın yemeden önce zehir olup olmadığını anlamak maksadıyla verdiği hayvandır:

Sulţān etmegi bir ite virdürür
Ağı tıtdı ol iti [tiz] öldürür (1443)

3.5.3.3. Sürüngenler

Yûsuf'un öldürülmekten vazgeçilerek kardeşler tarafından atıldığı kuyu yılan ve çıyan evidir:

Yılan çıyan evidür hem ıssız ol
Dağı derindür ğāyet[de] şuşuz ol (290)

Cebrail'in Yûsuf'a yalnızca güvenilmesi gereken varlığın Allah, yerlerin ve göklerin tasarrufunun Allah'ın elinde olduğunu göstermek amacıyla kanadıyla yere vurmasıyla yer yarılar ve yedi kat aşağısı görülür. Buradaki taşın içinden bir kurt çıkar. Bu kurt yeşil bir yaprağı yemektedir:

Taş iki bāre olur bir kırt çıkar

Bir yeşil yabrağı ağzında tutar (1484)

3.6. Bitkiler

3.6.1. Ağaçlar

Genellikle “ağaç” kelimesiyle –sadece bir yerde dıraht kullanılmıştır- beyitlerde yer alan bu kavram, yemişlerinin olup olmaması, rüzgarda sallanması ve dar ağacı olması tasavvurlarıyla eserde yer almıştır.

Yûsuf'un Mısır hazinelerinin başına geçişinden yedi yıl sonra kıtlık baş gösterir. Kıtlığın ortaya çıkmasının nişanelerinden biri ağaçlarda meyvelerin olmamasıdır:

Yağmaya yağmur gök ot hiç bitmeye
Yimiş ağaçları yimiş tutmaya (1619)

Yûsuf'un bir yerde bulunması ya da bulunmaması orada bulunan insanı, hayvanı veya bitkiyi etkilemektedir:

Çünkü Yûsuf şehre girdi bil i cān
İrğanur ağaçlar ider bî-ķarar (677)

Hem yemişler göynüb[en] āvāz ider
Yil eser yabraķları iġāz ider (678)

Mısır sultanını öldürmek için ekmeğe zehir koyan ancak yaptığıının ortaya çıkması üzerine zindana atılan ekmekçi, zindanda bir müddet kaldıktan sonra idama mahkûm edilerek asılır:

Bir ağaca aşakodılar anı
Geldi ķuşlar yidiler beynisini (1467)

Ağaç kelimesi gerçek anlamının yanı sıra benzetme yoluyla da kullanılmıştır. Yûsuf'u babasından ayırıp yerde sürükleyen, ölümle tehdit eden kardeşlerin başta yanında yer alan Yahuda, yaptıklarına pişman olur ve diğer kardeşlerini de vazgeçirmeye çalışır ancak bu konuda onlar bir “ağaç” katıdırlar:

Bu yaña ķardaşları ider hücûm

Yumşamadı hiç olar şankim ağaç (277)

Yûsuf zindanın penceresinde otururken Kenan ilinden geldiğini öğrendiği Şomurzan'a kendi kimliğini de aşikar etmeden babasının ne halde olduğunu sorarken "ağaç" istiaresini kullanır:

Bir ağaç vardır o yirde ey yigit
On iki budağı vardur ki işit (1532)

Ol ağacıñ bir eyü hâs talını
Kesdiler dirler bilür misin anı (1533)

Kesilëli ol ağac ağlar-ımiş
Ol kesilen dalını özlër-ımiş (1534)

Ol kesëliden yaşı hic diñmemiş
Yaralı olmuş ağaçda oñmamış (1535)

Şomurzan işaret edilenin Ya'kûb olduğunu anlar ve Yûsuf'a cevap verir:

On iki budağ anıñ oğlu-idi
Birini yütürdi körbe_ oğlu-idi (1540)

Ol gidelden Ya'kûb üni diñmedi
Yüregi yaralıdur hic oñmadı (1541)

Genel manasıyla ifade edilen ağacın yanında bir ağaç türü olan servi de mesnevîde güzellik unsurlarından biri olarak ifade edilmektedir. Servi sevgilinin ince, uzun ve düzgün boyunu ifade etmek maksadıyla kullanılmıştır. Hem Yûsuf'un hem de Zeliha'nın boyu içinde kullanıldığı örnekler vardır:

Söyleseydi sözi şeker bal-idi
Boyı gökçek sanki servi dal-idi (724)

Ṭāye didi Zelhā'ya kıızıl gülüm
Boyı servi talı şacı sünbülüm (1097)

3.6.2. Çiçekler

Çiçekler eserde genellikle şekil, renk ve koku ilgileri dolayısıyla yer almıştır. Kahramanların saçları, yüzleriyle ilgili kurulan ilgilerde farklı çiçekleri farklı özellikleriyle yer aldıkları görülmektedir.

3.6.2.1. Gül

Eserde en fazla tekrar edilen çiçektir. Özellikle rengi dolayısıyla Yûsuf'un ve Zeliha'nın yüz güzelliği ifade edilirken kullanılır. Bu durum bazı beyitlerde ifade edilirken “gül yüz” ya da “gül yanak” kelime gruplarıyla beraber yer alır:

Uymadılar hirgiz anıñ sözine
Gözleri yaşı aqar gül yüzine (305)

Qorkdı Yûsuf düşiben uşşı gider
Gül-yanağın[1] toz [u] tobraq ider (562)

Hastalıklı bir halde bulunan, bir dertten dolayı ıstırap çeken birinin bu hal ve keyfiyetten kurtulması durumunda kişinin yüzünün canlılığı ve sıhhati gül kelimesiyle ifade edilmiştir:

Ol şarı beñzi dönmiş **güle**
Ol dutulmuş dil[i] döndi bülbüle (773)

Yûsuf'un babasının aşırı sevgisi ve bu sevgi sonrasında kardeşlerin kıskançlık ve kin hisleriyle Yûsuf'a tuzak kurmaları, Yûsuf'un kuyuya atılması, burada çaresizlik içinde iken peygamberlik ve Mısır sultanlığı ile müjdelenmesi, kuyudan çıkarılarak Mısır'da sultana satılması, Zeliha ile yaşanan aşk macerası, bunun sonucunda zindana atılması, bir rüya vesilesiyle zindandan çıkıp Mısır'a hazinedar olması, Zeliha ile evlenmesi ve babası ile kardeşlerine kavuşması ile özetlenebilecek Yûsuf'un hayat hikâyesi çeşitli renkleri bir arada barındıran dikenlerin de eksik olmadığı bir gül bahçesine benzetilmiştir:

Dilërem-ki Yûsuf'ũñ destânın

Naşīb eyle diye[yi]m gülsitānın (3)

Bir başka beyitte ise Hz. İbrahim'in ateşe atılması olayına telmihte bulunularak ateşin kızılığı dolayısıyla bu durum gül bahçesine benzetilmiştir:

Didi Mevlām kılların kaydın yiyen
Dedeme odı gülistān eyleyen (266)

Gülün geçtiği pek çok beyitte bülbül ifadesi geçmektedir. Bu beyitlerde aşık olan bülbülün feryat etmesi anlatılır ve gülden vefa beklenir:

Bülbülüm güle diyü āh iderem
Her seherde āhı efgān olduğum

Gençliğini ve güzelliğini kaybeden Zeliha kendisine talip olan Yûsuf'a sitem eder. Onun bu sitemi, gülün tazeliğinin ve canlılığının uzun ömürlü olmaması nazara verilerek Zeliha'nın eski güzelliğinin elden gitmesiyle anlatılır:

Beni tāze gül-gibi iken almaduñ
Sen benim qadrimi ol vaqt bilmeduñ (1855)

Gülün çeşitli yönleriyle işlenmesinin yanı sıra gülden elde edilen gül suyu da bazen bayılan kişinin uyandırılmasında bazen de ferahlamak amacıyla kullanılması ifade edilmiştir.

3.6.2.2. Diğer Çiçekler

Gül dışında “sünbül, lale, nergis, rihan” gibi çiçeklere renk, şekil veya kokuları dolayısıyla eserde yer verilmiştir. Sünbül özellikle rengi ve şekli dolayısıyla sevgilinin saçına benzetilir. Zeliha'nın dadısı, Zeliha'yı bu ilgi dolayısıyla “sacı sünbülüm” diyerek çağırmaktadır:

Ṭāye didi Zelhā'ya kızıl gülüm
Boyı servi ṭalı saçı sünbülüm (1097)

Zeliha, Yûsuf'u vefatı üzerine kendinden geçerek sünbüle benzeyen saçlarını çözer:

Vardı bir kûşeye dili gibi teng
Çözdü ser-bend-ü sünbül-ü şeb-reng (2655)

Yûsuf'un vefatı âşık olan Zeliha'yı etkilemesi dışında çiçekler üzerinde de tesir uyandırmıştır. Yûsuf'un varlığı veya yokluğu eserde söz konusu edilen varlıklar üzerinde farklı etkiler icra etmektedir:

Ey nice sünbülü tağıtdı o bād
Ey nice bergi hāk itdi o bād (2670)

Ey nice gül yüzünü gerd itdi
Bülbülü bür-belā vü gerd itdi (2671)

Lālesinden ayırdı her bāğı
Eşeri kalmadı meger dāğı (2672)

Nergisiñ bür-humār olub 'aynı
Kalmadı ne nişān u ne 'aynı (2673)

3.6.3. Meyveler

Eserde adı geçen beş meyve vardır: hurma, nar, turunç, üzüm, elma. Bu meyvelerden nar ve elmanın cennetten getirilmesi söz konusu iken diğerlerinde böyle bir durum yoktur.

Nar kuyuda Yûsuf'un güzelliğini temaşa için iki yüz yıl hayat süren Hud peygambere Cebrail tarafından her gün getirilen meyvedir:

İki yüz yıl [idi] tırdı anda ol
Günde bir nār gelir idi yirdi ol

Cennet'ten Cebrail marifetiyle indirilen diğer meyve ise elmadır. Yûsuf "cankeş" bir özelliğe sahi bu elmanın kokusuna hayran olması ile birlikte canını teslim eder:

Emir olub Rūḥ-u Kudse Hāzret'den
Bir hoş elma getürdi cennetden (2689)

Yûsuf'a şordı anı Rūḥ-u Emīn
Aldı çün kōkdı [verdi] cānı hemīn (2690)

Būyı ol meyveniñ nice hoş-imiş
Ki ‘aceb dil[r]übā vü cān-keş imiş (2691)

Hurma kardeşleri tarafından yazıda oyun oynamak için götürülen Yûsuf’a yolda acıktığında yemesi için babası tarafından azık olarak konulmuştur, ancak kardeşlerinden Rubil tarafından yemesine imkan bırakılmadan dağıtılır:

Zenbāl-ile hurma virmiş-idi aña
Nice oldı diñlegil eydem saña (225)

Geldi Rübāl dökdi anuñ bardağın
Şacdı südin hem tağıtdı hurmasın (226)

Turunç Yûsuf’a aşık olması dolayısıyla Mısırlı ekabirin kadınlarının dillerine düşen Zeliha’nın Yûsuf’un güzelliğini ispatlamak, kendi masuniyetini de ortaya koymak için verdiği davette ikram ettiği meyvedir. Kadınlar bu meyveyi bıçakla keserken Yûsuf’un huzurlarına çıkmasıyla meyve yerine ellerini keserler de anlamazlar:

Hem birer turunç birer bıçağ-ıla
Didiler bunu kesiñ [yiñ] hün-ıla (1310)

Her birisi aldı kesmek istedi
Zelha yā Yûsuf diyüben söyledi (1311)

Taşra çık-di[yü] Yûsuf’a buyurur
Çıkdı Yûsuf baqdı hatunlar görür (1312)

Hücreden ay toğdı şandılar hemān
Görüb anı cümle itdiler fiğān (1313)

Yûsuf’uñ derdine_olar uğradılar
Ellerin turunç diyü toğradılar (1314)

Eserde zikredilen son meyve üzümdür. Sarayın içki işlerinden sorumlusu kişisi sultana suikast işinde yer alması dolayısıyla zindana atılır. Ancak eylemin niyette kalması dolayısıyla idam edilmeden eski işine geri döndürülür. Zindanda iken

düşünde gördüğü üzüm tanelerini sıkması ve sultana ikram etmesi kurtuluşuna işaret olarak yorumlanmıştır:

Bir altun tas-ıla üç şalkım üzüm
Aluram ben elüme diñle sözüüm (1452)

Şıkıp bu şalkımı şerbet iderem
İletdüm sulţān aldı içdi görürem (1442)

3.6.4. Diğer Bitkiler

Eserde buğday önemli bir motiftir. Yûsuf'un zindandan çıkmasını sağlayan rüyanın bir yarısını oluşturan buğday, rüyaya göre iki farklı keyfiyet arz etmektedir. İlk olarak ortaya çıkan yedi baş buğdayın, taneleri yeşil, büyük ve dolgundur. Bunlar yedi yıl sürecek bolluğu işaret etmektedir. Bunların kökünden yedi tane başları yeşil olmayan akbak buğdaylar türer. Bunlar da kıtlık yıllarını imlemektedir. Beraber büyüyen bu buğdaylardan tanesi olmayanlar tanesi dolgun olanlara yapışarak onların kurumalarına sebebiyet verir:

Uzadı çıkdı bular başa berāber oldılar
Çuru paşlar yaş başa yabışıbanı şordılar (1583)

Ne dānesin kodılar ne başını heb şordılar
Ne yişerdi ne toķ oldu kurumışlar gördiler (1584)

Rüyanın kıtlık ve bolluk yıllarına işaret ettiğini öğrenen sultan gerekli tedbirler alınması için Yûsuf'u görev başına getirir. Yûsuf da ekinler ektirir:

Cümlesine ekin ekiñ didi ol
Hem ucuzlık vaķtini bildürdi ol

Cümle yiryüzine ekin ekdiler
Yir kıomadılar kıamu tüketdiler

Ekdiler kıomadılar tağı taşı
Ekin oldu dereler kıaya başı

İnsanların kıtlık zamanı hayatta kalmaları için gerekli tedbirleri alan Yûsuf, hayvanların da geleceğini düşünerek onlar için de gerekli yemleri depolama amacındadır:

Hem ‘alaf ot hem zaḥîre ne-ki-var
Cem‘ ola bes yoḡlanıla il [ü] şar (1600)

3.7.Sosyal Hayat

3.7.1. Meslekler

Eserin zaman mekan ve kişi noktasında geniş hacimli olması dolayısıyla farklı halk zümreleri eserde sö konusu edilmiş ve bunların sosyal hayat içerisinde meşgul oldukları uğraşlara yer verilmiştir.

3.7.1.1. Hazinedâr

Mısır ülkesinin maliyesinden sorumlu kişidir. Eserde Yûsuf’un pazarda Malik tarafından satılırken sultanın müşteri olmasıyla Yûsuf için istenen bedelin temin edilmesinde ortaya çıkmış, hazinede olan altın, gümüş ve değerli halıları getirmiştir. Diğer taraftan Yûsuf’un Mısır’da, sultanlığa giden yolda üstlendiği ilk resmî görevidir. Zindandan çıkan Yûsuf, sultanın gördüğü rüya dolayısıyla kıtlık yılları için gereken işleri sultana arz eder ve kendi bu işleri yerine getirmede gönüllü olduğunu beyan eder. Yûsuf’a güvenen sultan, Yûsuf’u hazinedar olarak atadığını işaret eden yüzüğünü ve tacını, çıkararak Yûsuf’a verir:

Ḥazneyi çün Yûsuf’a işmarladı
İşid imdi sulṭānı gör n’eyledi (1666)

Bes çıkardı yüzüğünü tâcını
Yûsuf’a virüb daḡın didi anı (1667)

Yûsuf anı barmaḡına ṭaḡınur
Ḥaznedârđur ol aña nişân olur (1668)

Bir yıl bu görevde kalarak sultana hizmet eden Yûsuf, bir yılın sonunda sultan tarafından altın bir taht hediye edilerek Mısır sultanlığına terfi ettirilir:

Bir yıla dağ hizmet üzre oldu ol
Yıl olıcak diñle imdi n'itdi ol (1672)

Dürlü dürlü aña libās geydürür
Hem kılincını dağı kuşandurur (1673)

Bir muraşsa' tahtı zerrin eyledi
Yâ Yūsuf bu tahta çık otur didi (1674)

Yūsuf anda tahta çıkdı oturur
Geldi sultān Yūsuf'a karşı turur (1679)

Çünkü Yūsuf Mısr iline hān olur
Hem otuz yaşında ol sultān olur (1680)

3.7.1.2. Çavuşlar (Askerler)

Sultan Mısır'da Yūsuf'un satıldığı pazara geldiğinde binlerce insanın onun başında toplandığını görür. Bu kalabalığı yaran ve sultanın Yūsuf'un yanına kadar sokulmasını sağlayan ve onun korunması görevini ifa eden kişilerdir:

Geldi çavuşlar bu halkı ayırdılar
Yūsuf'ın katına yakın vardılar

İstenen bir şeyin zorla elde edilmesinde, değer verilen bir kimsenin karşılanmasında, hırsızlık gibi ortaya çıkan herhangi bir asayişsizlikte, yaşanan belde dışında bir yere yapılacak seyahatte "er", "asker" veya "leşker" ifadesiyle karşılanan atlı birliklerin hazırlanması söz konusudur:

Ya' kûb'a karşı bunlar bunlar yürüdiler
Birbirine çünkü yakın vardılar (2586)

Deve ile Ya' kûb ilerü varur
Gördi Yūsuf leşker önünce gelür (2587)

Beş-yüz atlu ardlarından irdiler
Hışım idüben anlar[1] dönderdiler (2198)

Mısr kavmi cümle karşı cıkdılar
Hatunumuz geldi deyü bağıdılar (834)

Altı yüz biñ er[i] atlatdı ata
Ne-diyeyim vaşfını anıñ nite (837)

3.7.1.3. Cellat

Yûsuf, huzuruna gelen kardeşlerine kendine yaptıklarını itiraf ettirdikten sonra onları korkutmak için hükmün infazı gerçekleştirecek görevli olan cellatlara, ellerini kesmesini ve bunları asmasını emreder. Emri alan cellat kardeşlerin ellerini ve ayaklarını bağlar:

Emr idüb cellâdlar[1] getürdiler
Bunları anıñ eline virdiler (2418)

Ellerin ayakların kes didiler
Cümlesini iletüb aş didiler (2419)

Ellerin ayakların bağladılar
Çorçar bunlar âh idüb ağladılar (2420)

Ayrıca “cellat” kavram olarak zikredilmese ekmeğinin asılmasında görev aldığı düşünülebilir:

Üç gün oldı anda **ķullar** geldiler
Çıkarup etmekçiyi hem aldılar (1466)

Bir ağaca aşakodılar anı
Geldi ķuşlar yidiler beynisini (1467)

Yûsuf kendi suçu olmadığı halde kendine kötü davranan kardeşlerine yakıştırdığı sıfat cellattır:

Destîrîñ-ıla varayın anlara
Baña şol cellâd gibi ķıyanlara (503)

3.7.1.4. Münâdi

“Nida” kelimesinden türeyen bu kelime bir olayı, haberi şehri dolaşmak suretiyle duyuran kimselere verilen addır. Bu elçiler şifahen ahber taşıdıkları gibi mektup taşıdıkları da olabilir.

Yûsuf Mısır’a girince Malik tarafından bu kişiler görevlendirilerek şehre yeni gelen bu kişinin vasıfları sayılarak halkın haberdar olması sağlanır.

Şehre gönderdi münādîlerine
Müşteri gele diyüp Ken‘ân kıula (699)

Hem münādîler [nidâ] eyler nidâ
Kim alur şol kıula-kim cānlar fedâ (703)

3.7.1.5. Elçi

Kişiler veya devlet arasında haber veya mesaj taşıyan, dilek veya isteklerin ulaştırılmasında görevli kimselerdir. Bu elçiler bazen mektup da taşıdıkları olabilir. Zeliha’yı oğullarına isteyen Mağrib ülkesinin etrafındaki beyler Şah Taymus’a elçilerini gönderir:

Çevre beglerden ilçiler geldiler
Her birisi oğluna dilediler (784)

Şah Taymus kızı Zeliha’nın Mısır sultanı ile evlilik isteğini iletmesi için bir elçi görevlendirir. Bu elçi aynı zamanda Şah Taymus tarafından yazılan bir de mektup bulundurmaktadır:

Zelha dir ey ki [atam] diñlegil
Diñleyüp kıoyma [bu] sözüm añlagil

Mısr sultānına ilçî şalasın
Beni yazup ne-dir-[i]señ diyesin

Ya'kûb kardeşi As ile olan hikayede Kenan iline dönerken evvelden kızgınlığı bulunan kardeşinin gönlünü alması için önden oğullarından birini elçi olarak gönderir:

Didi oğluna Ya'kûb karşı varasın
Bir uzun boylu uzun kişi göresin (105)

Eger saña şorarsa ne kişisin
Diyësin sen-de Ya'kûb oğluyam ben (106)

Ayrıca Mısır sultanının İbni Yamin'i alıkoyarak Ya'kûb'u derde salması dolayısıyla oğlunu serbest bırakması için Ya'kûb'un emri ile Rubil tarafından bir mektup yazılır ve bir elçi gibi mektubu alan Rubil, "name"yi sultana arz eder:

Rûbîl'e emr eyledi mektûb yaza
Başladı Allâh'[uñ] adıyla söze (2353)

Yazdı Rûbîl [ne-ki] Ya'kûb söyledi
Aldı nâmeyi Ya'kûb mühr eyledi (2366)

Yûsuf'un zindanda iken Kenan'dan gelen Şomurzan'a bilekliği hediye ederek Ya'kûb'a selam göndermesi de elçilik olarak değerlendirilebilir.

3.7.1.6. Demirciler

Demirciler eserin iki noktasında karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak Yûsuf pazarda satılırken Yûsuf'un değeri ağırlığınca mal mülk olarak belirlenince terazi kurma görevi hasıl olur. Bu görev demirciler tarafından yerine getirilir:

Sultân işidüp bunu demirciler
Çağırın terâzî düze bunlar (931)

Çamu demircileri çağırdılar
Bize bir terâzî düziñ didiler (932)

Bir ayası elli bin altın veya elli bin batman yük alan bu teraziye kuranların üstat kabul ettikleri kişinin adı Osman'dır:

Bir ayāsı elli biñ batmān alur
Üstāzları adı Oşmān olur (933)

Bir ayāsı elli biñ kıızıl alur
‘Aqlımı dir başuña gör ne olur (934)

İkinci olarak isimleri, Yûsuf’un zindana atılmasında onun koluna, günümüzde kelepçe olarak ifade ettiğimiz mahkûmun kaçmasının önüne geçmek için tedbir amacıyla takılan, eserde “bilekcek” veya “kelebcek” olarak karşılık bulan nesnenin yapılmasında zikredilmiştir:

Zelĥa_ol demirciye_emir eyledi
Yûsuf’a düz bir ağır zencir didi (1369)

Bir bilekcek daĥı düz hem bile
Uralum anı bu ĥuluñ ĥoluna (1370)

3.7.1.7. Bagvan (Bahçıvan)

Bagvan, bahçe işleri ile meşgul olan kişidir. Zeliha Yûsuf’a olan iştıyakının artması, buna karşılık Yûsuf’un kendisine yüz vermemesi üzerine derd-i aşktan kurtulmak ümidiyle Yûsuf’u yanından uzaklaştırır. Bahçede bahçıvana yardım etmesi için gönderilir. Yûsuf burada iki yıl kalacaktır:

Baĥvāna gönderdi Yûsuf ĥün gider
Vara anda bakĥeye ĥidmet ider (1073)

3.7.1.8. Tabib

Zeliha’nın Yûsuf’tan aşkına karşılık bulamaması sonucunda Zeliha’nın baĥrı pişer ve hasta olup yataklara düşer. Sultan tabibin gelmesini emreder. Zeliha’yı muayene eden tabib, aşk damarlarının oynadıĥı ve aşkının yüreĥi içinde kaynaştıĥını görerek Zeliha’nın derdinin aşk olduĥunu ifade eder:

Geldi tabīb baĥdı ol-[dem] yüzüne
Gördi tamarların işt sözüne (1087)

Gördi ‘aşk tamarları[nı] oynasır
Yüregi icinde ‘aşkı kaynaşur (1088)

Ayrıca Zeliha’nın kocası olan sultan hastalandığında da tabiblerin ona ilaç yaptığı söz konusu edilmiştir:

Diñle n’oldı aña tabībler gelür
Bildügünce her biri ‘ilāç kıılır (1420)

Yûsuf zindanda iken hastalara ilaç yaptığı ifade edilmiş ve o, tabib olarak da düşünülmüştür:

Haste olana Yûsuf ‘ilāç ider
Dertli olana du‘ā ider gider (1448)

3.7.1.9. Mimar

Aşk derdinden hastalanarak yataklara düşen Zeliha, kocasına yaptıracığı bir sarayın derdine iyi geleceğini, orada oturması ile de dertten kurtulacağını ifade eder. Bu sarayı yapacak kimseler “mimar”lar ve “benna”lardır:

Çünkü sulţān işidür bu sözleri
Heb қаğırtdı geldiler bennāları (1121)

Başladı mi‘mār anı yabdı hemān
Aña Қaydīm diyü ad virdi o cān (1126)

Eserde “mimar” ve “benna” kelimelerinden ressam ve nakkaşlar da kastedilmiştir. Çünkü Zeliha yaptırdığı sarayın çeşitli duvarlara kendisi ile Yûsuf’un suretleri nakşedilir veya resmedilir. Bu işleri yapanlar için farklı bir ibare kullanılmaması mimar kelimesinin anlam itibariyle ressam ve nakkaş kelimelerini de kapsadığını düşündürmektedir:

Yûsuf-ıla Zelhā’nıñ şüreti
Yazdılar sarāyı_ içi tıoldı anı (1147)

Dağı üstüne ve hem divārına
Böyle yazdılar қamu direğine (1148)

3.7.1.10. Rūya Tabirciliği

Her peygambere yaşadığı topluma, döneme göre bir mucize verilmiştir. Toplumda karşılığı olan bu mucize, peygamberin işini kolaylaştırarak insanların ona inanmasını sağlamaktadır. Musa peygamberin gönderildiği toplumda ve dönemde sihir ve büyüçülük ileri bir seviyede olması dolayısıyla kendisine bazı sihirleri yapabilmesi mucize olarak verilmiştir. Hz. Peygamber'in dünyaya geldiği toplumda şiir ve belagatın toplum nazarında önemli olması dolayısıyla etkileyici söz söylemesi, kişinin aklını aciz bırakacak bir kitap gönderilmesi mucize olarak bahşedilmiştir. Yûsuf peygamber zamanında ise eserden anlaşıldığına göre "muabbirlik" bir meslek olarak icra edilmektedir. Malik gördüğü düşü bir muabbire tabir ettirir. Muabbirin tabir karşılığında bir altın istemesi onun bunu bir meslek olarak yaptığını göstermektedir:

Şordı aña düşüniñ ta' bîrini
Dir mu' abbir vir bir iki altını (441)

Reyyan düş görünce maiyetinde bulunan muabbirleri çağırarak düşünün ne anlama geldiğini sorar:

Bunlarıñ sözi daħı _olmadın tamâm
Bâdişâh uyurdu düş gördi hemân (1573)

Cümle mu' abbirlerin cem' eyledi
Anlara gördügi düşi söyledi (1574)

Yûsuf'un başına gelen olayların girizgâhında bulunan rüya Ya' kûb tabir eder. Yûsuf zindanda iken şerbetçinin, ekmekçinin ve sultanın düşünüyü taabir ederek onları başlarına gelecek hadiselerden habedar eder. Hikayenin sonunda kendi gördüğü rüyayı tabir eden Yûsuf, vefat zamanının yaklaştığını anlar. En eski rüya tabircisi Ya' kûb olarak zikredilirken bu konunun piri Yûsuf sayılmıştır.

3.7.1.11. Kapıcılar

Yûsuf, Mısır'a sultan olunca şehre giren ve şehirden çıkanları kontrol altında tutmak amacıyla şehrin dışında kapılar inşa ettirir. Bu görevliler şehrin dışında

bekleyerek şehre kimlerin, nereden, neden geldiklerini kayıt altına alarak Yûsuf'a bildirmektedirler:

Yûsuf anda bir iş eylemiş idi
Taşra[da] bir kabu bağlamış idi (1907)

Kapucılar kodı anda turalar
Kim gelürse ne kişidür şoralar (1908)

Nedür işi neredendür bileler
Varuban Yûsuf'a haber vireler (1909)

3.7.1.12. Bezirgânlık

Yûsuf'u kuyudan çıkararak Mısır sultanına satan Malik develere kumaş yükleyerek bunun ticaretini yapan bir kimsedir.

Çıkarıban bazirgâna şatdılar
Aldı katdı Yûsuf'ı kullarına (1387)

Ol bazirgân bağladı Yûsuf elin
Göc idüben gitdiler yollarına (1388)

Yûsuf'ı aldı bazirgân yürüdi
Götürür anı Mısır illërine (1389)

Zindanda olan Yûsuf'un selamını Kenan iline dönerek Ya'kûb'a ulaştıran Şomurzan da Mısır'a ticaret amacıyla gelen bir "bezirgan"dır.

Yûsuf eydür neye geldiñ yâ ' Arab
Kim bu şehre gelmeden nedür taleb(1544)

Didi ben geldüm-ki kazanç çok edim
Varam evimize [çünkü] harc idem (1545)

3.7.1.13. Şerbetçi (Şarabdar)

Padişah sarayında görev yapan, üzümü sıkarak ondan şerbet (şarap) imal eden görevlidir. Tahta yeni çıkan Reyyan'ın öldürülerek onun yerine başkasının çıkarılması planında ürettiği şerbete zehir katarak onu öldürmeyi amaç edinen grup

içindedir. Sultana sunmak için imal ettiği şerbete zehir katacakken sultanın durumdan şüphelenerek şerbeti kendisine tattırabileceğini değerlendirerek zehri katmaz:

Şerbete şerbetçi ağı katmadı
Sultān öndün baña iç diye didi (1439)

Dırnağı_içine ağıyı şakladı
Sultāna şunucağaz katam didi (1440)

Suikastın niyet aşamasında kalması dolayısıyla zindana atılır ve sonrasında da sultanın hizmetine geri verilir.

3.7.1.14.Ekmekçi

Padişahın sarayında görev yapan maiyetinden biridir. Şerbetçi gibi sultana suikast işinde yer alır. Ekmeğe zehri katması ve bunun ortaya çıkması ile zindana atılır ve zindanda bir müddet kaldıktan sonra da idam edilir.

3.7.2. Giyecek

Eserde giyim ve kuşamla ilgili olarak adı geçen eşyalar arasında kisve, kaftan, ton, aba, gömlek, etek, hilat, nikab, palas, libas, yen, dülbend, örme, çul, hülle, kuşak, kalabuk sayılabilir. Bu kıyafetler Cennet'ten indirildiğine inanılanlar, sosyo-ekonomik statüyü işaret edenler, mutad olan bazı durumlarda giyilenler, bir şeyi gizlemek amacıyla kullanılanlar veya bir mutlu haberin göstergesi olanlar şeklinde kullanım amaçları tasnif edilebilir.

3.7.2.1. Gömlek

Hikâyenin merkezindeki giyeceklerden biridir belki de birincisidir. Hikâyenin ana karakterleri olan Ya'kûb'un, Yûsuf'un ve Zeliha'nın hayatlarında dönüm noktalarını işgal etmektedir. Eserde söz konusu edilen gömleğin tarihi bir geçmiş olduğu rivayet edilir. Buna göre bu gömlek, Hz. İbrahim Nemrut tarafından ateşe atıldığında onu ateşten korumak için Cennet ipeklerinden dokunmuş bu gömlek

Cebrail tarafından ona giydirilir. Hz. İbrahim'in vefatı edince oğlu İshak'a, o da veda edince Ya'kûb'a kaldı. Ya'kûb'da bu gömleği en çok sevdiği oğluna hediye etti. Sargılar içinde muhafaza eden Yûsuf, kardeşler tarafından kuyuya atılınca Cebrail tarafından bu sargıdan çıkarılarak Yûsuf'a giydirilir (Sühreverdî, 2010:126).

Gömleğin söz konusu edildiği yerlerde sıkıntılara müptela olma veya sıkıntidan kurtularak ferahlama gömleğin hikayede konumlanması ile paralellik arz etmektedir. Ya'kûb'a oğulları tarafından Yûsuf'un öldüğü iddia edilerek kanlı gömlek sunulur, evladının ölmediğini ve bir gün kavuşacağını ümid eden Ya'kûb'a bu düşünceyi ilham eden kanlı gömlekte dış izlerinin olmamasıdır. Zeliha'nın birliktelik teklifine olur vermeyen Yûsuf'un Zeliha'dan kaçarken yine gömleği yırtılır. Gömleğin "kanlı" veya "yırtık" olması sıkıntılara işaret eder. Giyecekleri soyularak kuyuya atılan Yûsuf'a Cennet'ten Cebrail tarafından getirilen "hülle" ibaresiyle ifade edilen bir gömlek giydirilir ve bu gömlek aynı zamanda hikayenin sonlarına doğru Ya'kûb'un ağlamaktan kör olan gözlerine eski ışığını kazandırır. Yûsuf'un haksız yere suçlanmasında onu iftiradan kurtaran, Yûsuf'un suçsuzluğunu ortaya çıkaran gömleğin yırtılma şeklidir. Gömleğin cennetten indirilmesi, suçsuzluğa delil ve gözlerin açılmasına sebep olması sıkıntılardan kurtulmayı imlemektedir.

3.7.2.2. Kaftan (Ton)

Eserde zenginlik göstergesi olarak ifade edilen bu giyecek, Yûsuf kuyuya atılırken üzerinden çıkarılan eşyalardan biridir. Yûsuf, Zeliha'nın evine satıldığında Zeliha ona türlü türlü kıyafetler diktirir. Senenin her gününde farklı bir kıyafet giyeceği şekilde üç yüz altmış tane kaftan dikilir. La'l ve yakut gibi değerli madenlerle süslenen bu kaftanların her birinin değeri yüz bin altındır:

İstimâ' itgil Zelihâ gör n'ider
Yûsuf için üç yüz altmış ton [ider] (1021)

Degme toniñ kıymeti yüz biñ kızıl
Şöyle tutmuşlar bahâya ey 'aқıl (1025)

3.7.2.3. Aba

Eserde üç farklı yerde ismi geçen bu kıyafetin en temel özelliği fakirlik giyeceği olarak ifade edilmesidir. Kardeşler Mısır sultanına gitmeden önce içinde buldukları fakirliği ifade ederken giyeceklerini nazara verirler:

Didiler yalın ayak başı kaba
Biz faķirüz geydügümüz heb ‘ abā (1900)

Zeliha Mısır sultanı olan kocası vefat ettikten sonra mal varlığının tamamını kaybeder ve artık eli bir pula bile ermemektedir. Bu durumda giydiği de bir abadır:

Bir ‘ abā giyer-idi yünnden na-çār
Biline örme kuşanurdu i yār (1777)

Yûsuf Mısır’a gelip kaybolan kardeşi İbni Yamin’i diğer kardeşleri ile buluşturmak için kıyafetlerini değiştirir ve tanınmamak için aba giyer:

Dirdi Yûsuf çıkardı tonlarını
‘ Abā geydi ķodı kaftānlarını (2014)

3.7.2.4. Hil‘at

Devlet adamlarının takdir ettiği veya yeni göreve getirdiği kimselere hediye ettiği süslü kıyafettir. Bir takdir veya bir teveccühün ifadesidir. Bununla beraber zor durumda bulunan bir kimsenin söz konusu güçlükten kurtulmasına, şans ve talihinin açılmasına işaret etmede de kullanılmıştır. İlk hilat Yûsuf’u kardeşleri elinden kurtaran Malik tarafından Yûsuf’a takdim edilir:

Vardı Mālik Yûsuf’a ķarşu tırur
Aña dürlü dürlü hil‘at geydürür (605)

Zeliha yapılmasını emrettiği sarayın bitimi müteakip ortaya çıkan işten duyduğu memnuniyeti ifade etmede sarayı inşa eden ustalara hilat giydirir:

Çün tamām oldu sarāy[1] gördiler
Üstādlara hil‘atler geydürdiler (1152)

Sultanı öldürmek kastıyla yola çıkan ancak gerçekleştiremeyen, zindana atılan şerbetçi zindandan tahliye olurken kendisine affedildiğinin bir nişanesi olarak hilat getirilir:

Yine kullar hil' at-ile geldiler
Gidüb[en] şerbetçiyi hem aldılar (1468)

Aynı şekilde Yûsuf zindandan çıkarken de sultan tarafından hilat gönderilir:

Yûsuf'a bu sözi haber virdiler
Dürli hil' atler aña geydurdiler (1641)

Yûsuf kardeşlerinin kendisine, yaptıklarından pişmanlıklarını dile getirince onları bağışlar ve hilat hediye eder:

Yûsuf anlarıñ suçın bağışladı
Her birine dürlü hil' at eyledi (2439)

3.7.2.5. Palas

Eski ve değersiz olması yönüyle eserde yer verilen bu giyecek, özellikle mahkûmların giyecekleri olarak tebarüz etmiştir. Kardeşler Yûsuf'u kuyuya atarken Yûsuf'a bunu giydirirler:

Aña bir eski palās geydirdiler
Ağladıkça karşı anı vurdılar (302)

Zeliha'nın isteği üzerine zindana atılırken de Yûsuf'un giyeceği bu palastır:

Getürüp aña balās geydirdiler
Hem başına bir qalabuq urdılar (1380)

Bunlar yanında Yûsuf'un kız kardeşi olan Denya da fakirliği ifade etmesi bakımından bunu giyer ve Yûsuf'un kaybolmasının matemini tuttuğu için de bu giyeceğin rengi hüznün rengi olan siyahtır:

Sen gidelden giyer bir qara palās
Gülmedi hiç her gün anıñ işi yas (2146)

3.7.2.6. Hülle

Cennet giysisi olarak bilinen bu kıyafet, eserde iki yerde geçmektedir. Birincisi Yûsuf kuyuda iken, diğeri ise Yûsuf Nil Nehri'nde yıkandıktan sonra giymesi için Cebrail tarafından Yûsuf'a takdim edilir. İlk getirilen hülle Ya' kûb'un gözlerinin açılmasını sağlayan gömlektir.

3.7.2.7. Yen, Nikab, Dülbend

Giyeyeğin bir parçası olan yen veya başlı başına bir eşya olan nikab ve dülbend bir şeyleri saklamak veya birinden saklanmak amacıyla kullanılmışlardır. Malik Yûsuf'u Mısır'a getirdiğinde onun yüzünü nikab ile örter:

Hem Yûsuf'un yüzine çekdi niķāb
Kimse görmeye anı itdi ħicāb (673)

Yûsuf'un oğlu amcalarını sarayda ağırlarken dülbend takar:

Ṭurdı Yûsuf oğlı geydi ṭonları
Dağı dülbendi ve hem ķaftānları (1929)

Yûsuf'a kendisine saldırdığını iddia ederek iftira atan Zeliha, yalanı ortaya çıkınca utancından yüzünü yeni ile kapatır:

Zelĥa anda key utandı işe
Yiñin örtdü yüzüne vü başına (1274)

3.7.3. Yiyecekler

Eserde “şeker, bal, tatlı veya şehd” gibi kelimelerin “söz” için bir niteleme aracı veya sevgilinin dudağı olarak ele alındığı görülmüştür. Genellikle “şeker bal” “tatlı şeker” gibi ikileme şeklinde kullanımları söz konusu edilen bu yapı, özellikle Yûsuf'un vasıfları sayılırken kullanılmıştır:

Bir ğulāmdur sözi şeker-[i]le bal
Bir civāndur boyı şankim servi dal (705)

Yā Yûsuf dir ķalkğ göreyin yüzüñi

İşideyin tatlu şeker sözüni (2591)

Yûsuf'un vefatının ardından Zeliha Yûsuf'u anarken sevgilinin özelliklerinden biri olan dudağın bala teşbihi söz konusudur

Çamı ol şehd-i tâze şirin-leb
Şimdi kevşerdür aña hem-meşreb (2722)

Zeliha'nın sözünün tatlı olması onun vasıflarından biridir:

Söyleseydi sözi şeker bal-idi
Boyı gökçek sanki servi dal-idi (724)

Tatlılığı ifade eden bu ve benzeri nitelermeler kişiler için kullanıldığı gibi Yûsuf kıssasının bir özelliğı olarak da aktarılmıştır:

Geldik imdi bir hikâyet diyelim
Dürlü ni' met şehd şeker yiyelim (867)

Söyleylim sözi baldan tatlurak
Tatlusı baldan dahı kıtlurak (868)

Eserde ifade edilen diğerk bir yiyecek tuzdur. Yemeklere katılarak tat vermesi özelliğinden ziyade vefa hissi bağlamında kullanılmıştır:

Çün tuz etmek yemişem anlar-ıla
Bî-vefâ olan şu yâranlar-ıla (500)

Bizim aşlımuz hıyânet itmedi
Yidüğü tuz etmegi unutmadı (1183)

Ayrıca "melih" kelimesiyle de ifade edilen tuz, Yûsuf için bir güzellik unsuru olarak eserde ele alınmıştır.

Mış[1]r' iñ şekeriniñ [çün] duzı yok
İllâ bunun şekeriniñ duzı çok (904)

Şeker duz kıtınca duzsız olur
İlla bu şekeriniñ tuz ıla öz olur (905)

Karın doyurmak anlamında eserde “azık, ekmek, biryan, aş, hun, taam, nimet” gibi ifadeler yer verilmiştir. As babası İshak’a, yemesi için dağda avladığı hayvanları “biryan” yaparak ikram eder. Ya‘kûb kardeşleri ile gönderdiği Yûsuf’un koynuna yemesi için “etmekle azık” koyar. Yûsuf Mısır’da kıtlığın hüküm sürdüğü yıllarda “aş” pişirtirerek fakirleri doyurur:

Didi ey baba işde av getürdüm
Ki biryân idüben saña yitürdüm (69)

Yûsuf’a Ya‘kûb etmek virmiş-idi
Azıg-ıla anı göndermiş-idi (223)

Günde tolu tolu aşlar bişürür
Cümle fakîrleri aña üşürür (1731)

Ekmeğin azık olarak yola çıkan kimsenin yanına koyulan bir yiyecek olması yanında zehir katılarak yiyenin öldürülmesinde de kullanılmıştır:

Katdı etmekçi ağuyı etmege
Turdı sultâna aluban gitmege (1438)

3.7.4. İçecekler

Eserde “su, süt, şerbet” içecek olarak ifade edilmiştir. Su; sıcaklığın artması, toz toprağa bulanık birinin veya bir eşyanın temizlenmesi durumlarında ihtiyaç duyulan, nehirden veya kuyudan temin edilmesi mümkün olan bir varlıktır. Ayrıca birinin hatırını gözetmede de kullanılmıştır:

Atañız yüzi şuyına şükr idiñ
Durmañ imdi yanımdan varıñ gidiñ (2268)

Doğada bulunan ve canlılara hayat bağışlaması yanında çeşitli durumlarda hüznü ve matemi ifade eder, çokça bulunması felakete sebebiyet verebilir:

Ya‘kûb ağlar göziniñ yaşı açar
İñiler feryadı göklere çıkar (2310)

Yağdı yağmu[r] [yil]ler eser tolu_olur

Ḳara yir ḳalmaz ḳamu heb sil olur (589)

Dünya hayatında karşılaşılan “su”yun yanında efsanevi ve uhrevi sular da eserde yer almaktadır. Hızır’ın bularak ölümsüzlüğü erdiğine inanılan “âb-ı ḥayvân”a ve Hz. İbrahim’in eşi Hz. Hacer’in’in oğlu İsmail’e su ararken Hakk’ın yardımıyla ortaya çıkan “Zemzem suyu” ve kıyamette İslam peygamberinin ümmetini karşılayacağı Cennet’te bulunan “Kevser suyu” yer verilen diğer içeceklerdir.

Hızırı öldürmeyüben viren ḥayât
Aña sebeb âb-ı ḥayvân eyleyen (268)

Daḥı İṣḥāk daḥı Ya‘ ḳıḫ ḥürmeti
Âb-u Zemzem [daḥı] Kevşer ḥürmeti (168)

Süt; yola çıkana yolda tüketmesi için verilen, pirinç gibi bir tahıl ile beraber yemeği yapılan, ineklerin memelerinde dolu dolu olması ile bolluğun ve bereketin işaret edildiği bir içecek olarak ele alınmıştır. Ayrıca bebeklerin yaşını ifade etmede de kullanılmıştır:

Ḥatun eydür va‘ deyi diñle cānum
Süd emer oḡlancuḡum var-ıdı benim (2508)

Şerbet, üzümün sıkılması ile elde edilen, özellikle padişah veya sultan saraylarında altın ibriklerde sultanın özel misafirlerinin ağırlanması sunulan bir içecek olarak işlenmiştir. Ayrıca zehir katılması düşünülerek suikast aracı olarak da değerlendirilmiştir:

Şerbete etmege aḡu ḳatdılar
Sultānıñ öñünde elde tutdılar (1435)

3.7.5. Süs Eşyaları

3.7.5.1. Kıymetli Taşlar ve Madenler

3.7.5.1.1. Cevahir, Cevher, Gevher, Güher

Başlıkta geçen adlandırmalar kıymetli taşların tümüne verilen genel bir addır. Bu ifadeler bazı durumlarda sandıklarda veya devlet hazinelerinde saklanan

değerler olarak ifade edilirken bazı durumlarda ise kıymetli oluşları ve herkes tarafından itibar edilmesinden dolayı benzetme unsurları içerisinde kullanılmıştır. Mısır sultanı Zeliha ile evliliği öncesinde elçileriyle Mağrib'e gönderilen, Zeliha'nın Mısır'da karşılanmasında "saçı edilen", Yûsuf'un Mısır pazarında satın alınma bedeli olarak verilen, Zeliha'nın Yûsuf'a giydirmek için hazırlattığı kıyafetleri süslemede kullanılan "cevahir"dir. Diğer taraftan söylenen sözün değerli ve kıymetli olduğunu ifade etmede bu taşların anlam dünyalarından yararlanılmıştır:

Tevazu' taḥs̄m̄ terennüm eyleyem
Dürri cevherden kelāmım söyleyem (869)

3.7.5.1.2. Yakut, La'l, Akik, Zümrüd, Zeberced

Başlıkta ifade edilen ilk üç taş kırmızı renkleri, son ikisi ise yeşil renkli olmaları dolayısıyla eserde söz konusu edilmiştir. Yakut ile la'l, Yûsuf'un Mısır sultanına satılışından sonra kendisi için hazırlanan kıyafetlerin değerine değer katan bir unsurdur:

Degme ṭona la' li yāḳūt incüler
Kim muraşsa' idüp düzdiler (1023)

Yakut, Zeliha'nın inşa ettirdiği saraydaki atları gözlerinin renklerini ifade ederken onlara olağanüstülük katmak amacıyla kullanılmıştır:

Bil o atlar daḥı altundan-idi
Gözleri yāḳūt aḥmerden idi (1134)

Yine aynı sarayda her kapıda bulunan tavus kuşlarının özellikleri belirtilirken de ifade edilmiştir:

Her ḳabuda bir zümrüd ṭāvus ola
Başı la' li burnı hem yāḳūt ola (1138)

Zeliha'nın, Yûsuf'un ardından ağlamaları aşğın sevgilinin ardından ağlamasıdır. Dolayısıyla da bu ağlamalar, divan şiirinde sürekli terennüm edilen kanlı gözyaşlarının rengi akik kırmızılığdadır:

Güheri çişmini ‘aķık itdi
Çün ciger kıanma ıarıķ itdi (2714)

Zeliha’nın sarayının ağağlarının yeşili sıradan bir yeşil değildir:

Yeşili yeşil zebercedden gibi
Her biri bir dürli irekden gibi (1131)

3.7.5.1.3. İnci, Dürr, Lü’lü’

“Dürri cevāhir”, “dürri cevher”, “dürri yāķut” gibi değerli bir taş ile beraber zikredilen; dürr, lü’lü ve inci olmak üzere üç farklı ibare ile karşılanan bu değerli taş, Yûsuf’un dişlerinin vafedilmesinde, Yûsuf’un pazarda satılmasında ödenecek olan ücrette, Zeliha’nın yaptırdığı saraya yerleştiren tavus ve atların tırnaklarının özelliklerinin ifadesinde kullanılmıştır:

Dırnağı mercān içi ‘anber ola
Miski ‘anber kıokusu sarāy ıola (1139)

Yēlisini miski ‘anber eyledi
Tırnağını dürr-i cevher eyledi (1135)

Ayrıca Yûsuf’un rüya tabir ilmini elde etmesinde ağızına konan madde de incidir:

Ağızına bir şarı lü’lü’ kıoydı ol
Hāķ Te‘ālā hikmetini duydı ol (1413)

3.7.5.1.4. Altın (Zer) - Gümüş

Eserde kıymetli madenlerden içinde en fazla zikredilen bu ikisidir. “Altun gümüş” ikilemesi şeklinde kullanılan bu madenler; renkleri, kıymetli olmaları, alışverişlerde alınan hizmet veya meta karşılığında, evlilik merasimlerinde saçılan malzeme, evlenilecek kıza gönderilen hediye, devletin hazinesinde sakladığı değer, taç veya taht gibi padişahlık alametlerinin özellikle süslemelerinde, inşa edilen sarayların debdebe ve ihtişamının artırılmasında, günlük hayatta kullanılan malzemelerin yapımında kullanılması gibi çeşitli şekillerde ele alınmıştır.

Malik rüyasının tabirini öğrenmek için, Mısır halkı Malik'in evinde Yûsuf'un yüzünü görebilmek için birer altın vermek durumundadır:

Şordı aña düşüniñ ta' birini
Dir mu' abbir vir bir iki altını (441)

Didi Mâlik kim anı görmek diler
Birer altun virüb anı göreler (684)

Yûsuf pazarda satılırken ona talip olanlar ilk olarak altın ve gümüşe başvururlar ancak kıymetinin karşılanamaması durumunda farklı değerli ürünler devreye girmektedir:

Haznede altun gümüş hiç kalmadı
Yûsuf'a hirgiz berâber olmadı (936)

Yûsuf için hazırlanan ve sultanlık alametlerinden sayılabilecek tac ve taht altındadır:

Çünkü Yûsuf cevâhir tonlar giyer
Başına altun muraşsa' tâç vurur (1031)

Bir muraşsa' tahtı zerrin eyledi
Yâ Yûsuf bu tahta çık otur didi (1674)

Günlük hayatta sultan veya onun ailesinin kullandığı bazı eşyalar, inşa edilen mekânların kapı veya pencereleri altındadır:

Kimisi elinde hânlar götürür
Altun ibrik kimi şerbet yitürür (1142)

Bir altun tas-ıla üç şalkım üzüm
Aluram ben elüme diñle sözüm (1451)

Gümiş altun tebsi icinde seniñ
Başını yuyup saçını tarayan (1812)

Bunca eyliklerimi cün göresiz
Yine altun kile uğrulasız (2209)

Hem gümüşden bencereleri anıñ
Dağı altundan qabuları anuñ (1137)

3.7.5.2. Kokular

3.7.5.2.1. Misk – Anber - Ud

Eserde genellikle “miski anber” tamlamasıyla ifade edilmiş, hem canlı hem de cansız varlıkların güzel kokmaları amacıyla kullanılmıştır.

Yëlisini miski ‘ anber eyledi
Tırnağını dürr-i cevher eyledi (1135)

Dırnağı mercân içi ‘ anber ola
Miski ‘ anber qoqusı sarāy tola (1139)

Yûsuf’un kokusu etkileyici ve insanı hayran bırakan bir özelliğe sahiptir:

Dağı zülfiñ bendine tolaşmışam
Miski qoquñ hayretine düşmişem (1173)

“Miski anber” tamlaması yanında bir yerde de “udı anber” ibaresi kullanılmıştır:

‘ Üdı ‘ anber kimi elinde tutar
Kimi gül şuyı şaçar kimi qoqar (1143)

Koku noktasında söz konusu edilen diğerk bir unsur gül suyudur. Zeliha’nın yaptırdığı ve kaydun adını verdiği sarayda bir kısım cariye şerbet ikram ederken bir kısmı da sarayın kokması için gül suyu saçmaktadırlar:

‘ Üdı ‘ anber kimi elinde tutar
Kimi gül şuyı şaçar kimi qoqar (1143)

Gül suyu güzel kokması yanında bayılan kimselerin ellerine sürülerek onların kendilerine gelmesine yarayan bir unsur olarak da karşımıza çıkmaktadır:

İbni Yâmin gördi Yûsuf qarşuda
Âh kıldı düşdi yire ey dede

Çünkü Yûsuf vardı anıñ üstüne
Gül şuyı saçdı yabışdı destine

3.7.5.3. Sürme

Sürme hem güzellik katan bir unsur hem de kötü gözden koruduğuna inanılan bir nesne olarak ifade edilmiştir:

Zîrâ yavuz göz kılmaya buña nazar
Dağı gözlerine çekdi sürmeler (204)

3.7.6. Çeşitli Gelenekler – Uygulamalar – İnanışlar

3.7.6.1. Mektup Yazmak

“Name, biti” gibi farklı kelimelerle ifade edilen mektup, eserde uzun mesafeler arasında iletişimi sağlama, içinde bulunulan bir durumun açıklığa kavuşturma, bir istekte bulunma veya gerçekleşen bir alışverişte tarafların vazgeçmelerinin önüne geçmek amacıyla kullanılmıştır. İlk mektup kardeşlerin Yûsuf’u Malik’e sattıklarını beyan eden, İmrani diliyle kaleme alınan “name”dir:

Mâlik eydür baña nâme yazasın
Bu kuluñ hâlini bile yazasın (492)

Mısır sultanına satılan Yûsuf, bu metni Malik’ten alınarak saklanmış ve Mısır’a sultan olduğunda kardeşlerinin önlerine koyarak onlara okutmuştur:

Yûsuf’ı şatdıkları vaķit yazdılar
Mâlik’e Yûsuf’la bile virdiler (2379)

Yûsuf Mâlik’den anı almış-idi
Bunlarıñ gelecegin bilmiş-idi (2380)

Çardaşları eline virdiler anı
Şandık içre bulmuşam didi anı (2381)

İkinci mektup, Şah Taymus tarafından Zeliha’nın isteği üzerine Mısır sultanına kızının evsafını anlattığı, ona layık bir eş olduğunu belirttiği “biti”dir:

İtdi bir görgülü kızım var benim

Bî-naẓirdür ħūblık içinde cānım (803)

Bu zamānda ancılayın yok-durur
Ĥulķı ħüsni heb saña lâyıķ-durur (804)

Üçüncü mektup bir makama bilgi ulaştırmak ve durumdan haberdar etmek amacıyla kaleme alınmıştır. Yûsuf şehrin girişlerine kontrolü sağlama adına kapılar yaptırarak buralara görevliler yerleştirir. Bu görevliler şehrin dışından gelenlerin bilgilerini kaydederek Yûsuf'a mektup kanalıyla ulaştırırlar:

Didi ey sulţānım imdi ŧabuya
Bir bölük ŧā'ife geldi kapuya (1915)

Şordım anlarıñ yiri Ken'ân imiş
Babaları Ya'ķūb-u aĥzān-ımış (1916)

Yüzleri gökçek dilleri fasiĥdür
Boyı uzun kendüler şāliĥ-dur[ur] (1917)

Dördüncü mektup Ya'ķūb'un Yûsuf'la yıllar sonra ilk kez iletişim kurmasını sağlamıştır. Bu mektup, altın kileyi çalmakla suçlanarak Suhuf'un hükmü gereği çalınan malın sahibine bir yıllık köleliğe mahkûm olan İbni Yamin'in salıverilmesi için Ya'ķūb tarafından Yûsuf'a yazılan ve eserde söz konusu edilen mektuplar içinde en uzun olan "mektup"tur. Rubil tarafından kaleme alınan mektuba, Allah'ın adıyla başlanır ve mektubun nihayete ermesiyle de Ya'ķūb tarafından mühürlenir:

Hem daĥı sulţāna eyledi selām
'Ömrüñ uzun devletiñ olsun tamām (2354)

Ben bi-çāre derd-ile yanmış-idim
Dünyāñıñ ħahrından uşanmış-idim (2355)

Ķırķ yıl oldı aĥlar-ıdı gözlerim
Gice gündüz Yûsuf oldı sözlerim (2356)

Sen benim bu derdimi bilür-[i]diñ
Yine cānım derdimi yiñilëridiñ (2357)

Revā mıdur beni böyle_aĥladasın
Uĥru diyü_oĥluma bühtān idesin (2358)

Bizim aşımız uğruluk kılmadı
Nebî'âşından uğruluk gelmedi (2359)

Luţf idüben oğlumı gönderesin
Benim hayır du'âlarım alasın (2360)

Nice ihsân eylediñ oğlanlara
Gine arkadaşlarını vir anlara (2361)

Bunları ço baña hürmet eylegil
Benim bu za'ifligim esirgegil (2362)

Seni medh eylediler umar-idim
Yûsuf'umı buluvire dir idim (2363)

Oğlumıñ birin dağı yütüresin
Sen benim bu derdimi arturasın (2364)

Böyle idicek beni oda yaçasın
Dünyâñı aḫretiñi heb yıçasın (2365)

Yazdı Rübîl [ne-ki] Ya'kûb söyledi
Aldı nâmeyi Ya'kûb mühr eyledi (2366)

Sonuncu mektup ise, Yûsuf kimliğini aşikâr edip kardeşleri ile kucaklaşınca babasına gözlerinin açılması için gömleğiyle beraber gönderdiği “biti”dir:

Biti yazdı gömlegi ile bile
Virdi Beşîr'e anı girdi yola (2476)

Bitide yazmış babasına selâm
Yûsuf oğluñ Mışır'da sulṫandır tamâm (2542)

Kim seniñ du'âñ-ıla irdim aña
İllâ müştâkam didi baba saña (2543)

Murâdım hızb yüziñi görmek didi
El kavşurub karşıña durmağ didi (2544)

İn-şâ allâh naşîb ide varavüz
İkimüz birbirimizi görevüz (2545)

3.7.6.2. Saçı Saçma

Saçı saçma, Türklerin Gök Tanrı inancını benimsedikleri devirlerden beri süregelen, farklı zaman ve zeminlerde farklı uygulamaları bünyesine katarak gelişen, çeşitlenen, topluluğun kendisinin ürettiği veya onlar için kıymetli ürünlerin özellikle düğünlerde veya geniş katılımın olduğu merasimlerde gelinin, damadın veya değer verilen bir büyüğün karşılanmasında karşılanan büyüğün üzerine bolluk, bereket, zenginlik ve cömertliğin simgesi olan nesnelere saçılmasıdır (Kurtoğlu, 2009).

Mısır sultanı Zeliha'yı karşılarken "dürr ve cevahir" saçar:

Karşu varup Zelḥā'yı gör n'ider
Dürr cevāhir üstüne saçu ider (838)

Zeliha verdiği talimat ekseninde sarayı yapan ustaları taltif etmek ve onurlandırmak için altın saçar:

Geldik imdi yine Zelḥā ḥāline
Anı görüp saçular saçdı yine (1153)

Heb saçulan cümle[si] altun-[i]di
Yine üstāzlar döşürdiler añı (1154)

Yûsuf yıllar sonra kavuştuğu babasını şehrin girişinde karşılar ve sevinmenin bir göstergesi olarak saçı saçar:

Ya' kûb üzre çok [saçular] saçdılar
Zîrâ geldüğine heb sevindiler (2596)

3.7.6.3. El Ayak Göz Kaş Yazmak

Yûsuf'u elde etmek amacıyla Zeliha'nın tezyin ettiği ve Cennet'e benzetmeye çalıştığı sarayında cennet hurilerini hatırlatması amaçlanan cariyeler, günümüzde yapılan makyajı andıran, güzelliği katmerleştirmek için "el, ayak, göz ve kaş" yazmaktadırlar:

Daḥı ḥūnlar cāriyeler düzdiler
El ayak göz ve kaş yazdılar (1141)

3.7.6.4. Kelepçe

Günümüzde mahkûmun veya şüphelinin kolluk kuvvetlerine karşı mukavemet edebileceği, kaçabileceği, elleri serbest iken kendine veya etrafındakilere zarar verebileceği durumlarda kullanılan kelepçe döneminde de mahkumun zindana atılmasında kullanılmaktadır. “Kelepçek” veya “bilekçek” olarak ifade edilen kelepçe eserde Yûsuf’un zindana atılmasında Zeliha’nın demirci ustalarına emretmesiyle Yûsuf’un koluna takılır:

Zelîha_ol demirciye_emir eyledi
Yûsuf’a düz bir ağır zencir didi (1369)

Bir bilekcek dağı düz hem bile
Uralum anı bu kuluñ koluna (1370)

Çün demirci aña zencîrler düzer
Hem kelebçek dağı kilidler düzer (1377)

3.7.6.5. Selam Vermek

Selam vermek, karşı tarafa herhangi bir zararı dokunmayacağına, canının, malının, namusunun emniyette olduğunu beyan etmek demektir. Eserde konuşan hayvanlar da dahil edilmek üzere bir araya gelen kişiler söze başlamadan selam verirler. Kardeşler babalarına Yûsuf’u ovada oynamaya götürmek için izin isterken, Hud peygamber kuyuda Yûsuf’la buluştuğunda, Ya’kûb’un duası ile dile gelen kurdun konuşmasında, Zeliha’nın Yûsuf’u satın almak amacıyla gönderdiği adamların pazarlığında, zindandaki Yûsuf’u tanıyarak onunla hasbihal eden Şomorzan’ın devesinin konuşmasında vd. ilk edilen kelam “selam”dır:

Yüzi nûrlı bir aq şakallı ol hümâm
Geldi Yûsuf katına virdi selâm (323)

Destûr virdi Hüdâ geldi kurd söyledi
Selâmu ‘aleyke yâ Ya’kûb didi (398)

Devesi baqdı anıñ Yûsuf’ı görür
Ol-devecik Yûsuf’a selâm virür (1514)

3.7.6.6. Nazardan Korunmak

Toplumda kıskanarak, kin veya nefret duyarak birine bakılmasıyla bakışa muhatap olan kişinin başına kötü şeyler geleceğine inanılır ve bu “nazar değmesi” olarak kabul edilir. Bu gibi durumlardan korunmak için Kuran’dan çeşitli ayetler veya dualar okunması, nazar boncuğu takılması genel uygulamalardandır. Eserde Ya‘kûb’un böylesi bir durumdan gözünden sakındığı oğlunu korumak için önlem aldığı ifade edilmektedir:

Dağı ta‘âm virdi koydı koyunına
Şuhuf-ı İbrâhîm tağdı boynuna (203)

Zîrâ yavuz göz kılmaya buña nazar
Dağı gözlerine cekdi sürmeler (204)

3.7.6.7. Sultanın Yüzünü Kapatması

Eserde o zamanlarda sultanların yüzlerini örttükleri, maiyetleri yanında yemek yemedikleri gibi bilgiler söz konusudur. Bu iki durumla ilgili Yûsuf’tan önce sultan olmuş ne Zeliha’nın kocası ile ne de Reyyan ile ilgili herhangi bir uygulamadan haber verilmemektedir. Bu uygulamayı Yûsuf’un sultan oluşu ile öğrenmekteyiz. Müellifin Yûsuf sultan olduktan sonra böylesi bilgiler paylaşmasının sebebi Yûsuf’un kardeşleri tarafından görülerek tanınmasının önüne geçmek istemesi olabilir:

Bâdişâhlar yüzün örter-idi ol zamân
Gördiler Yûsuf’ı tûrdılar hemân (2183)

Didiler kâmusı anda sen n’ola
Bile yise cümlemüze fahr ola (2084)

Didi Yûsuf halk içinde yimez[em]
Tur gidëlüm ben seni aç komazam (2085)

3.7.6.8. Gelinin Çeyizi

Zeliha Mısır sultanı ile evlendiğinde Mısır sultanı Zeliha'ya hediyeler gönderir. Zeliha'da Mağrib ilinden ayrılarak Mısır'a doğru yola çıkan Zeliha beraberinde çeyizini de getirmektedir. Çeyizi gören Mısır sultanı hayretinden parmağını ısırır:

Biñ kaṭır yüki cihzi yükletdiler
Alub[an] Zelhā'yı Mısr'a gitdiler (832)

Zelḥā'nıñ cihizin sulṭān görür
Barmağın ısrubān ḥayrān olur (840)

3.7.6.9. Ölünün Ardından Yas

Vefat eden kişiye duyulan saygının ifadesi olarak yas tutulur. Eserde vefatı söz konusu edilen karakterlerden Mısır sultanı ile Yûsuf'un ölümünün ardından üç gün yas tutulur. Sultanın yasının halk tarafından tutulduğu açıkça ifade edilirken Yûsuf'un yası Zeliha tarafından tutulmaktadır:

Çün ecel geldi ta' bîr oldı bil
Mısr ḥalkı cümle zārî kıldı bil (1422)

Cümle maḥlûk itdiler āh [u] fiğān
Şehr içi yas oldı heb bir u civān (1423)

Cem' oluban bādişāhı yudılar
Kefen şarup ḳabre iletüp ḳodılar (1424)

Üç güne dek cümle yas eylediler
Cem' oluban soñra gör n'eylédiler (1425)

Didiler gitdi rahmete Yûsuf
Göcdi şaḥra-yı cennete Yûsuf (2697)

Çün Zeliḥa bu derdi eyledi gūş
Üç gün üç gece oldı ol bî-hūş (2700)

Ayrıca matemî ifade etmesi için “siyah” rengin kıyafetlerde kullanılması bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Denya kardeşi Yûsuf’u, Zeliha ise sevgilisini kaybetmenin hüznünü, matemîni “siyah” renkli kıyafetlerle ifade eder:

Başına bir kâra çul şarar-idi
Her gün çıkar yolda otururdu (1778)

Sen gidelden giyer bir kâra palâs
Gülmedi hiç her gün anî işi yas (2146)

3.7.6.10. Nikâh Yapmak

Evliliğin gerçekleştiğinin resmî olarak ilanı anlamına gelen nikah eserde iki yerde geçmektedir. Biri Ya’kûb’un dayısının kızlarıyla, diğeri ise Yûsuf’un Zeliha ile evlenmesinde ifade edilmiştir:

Dilediler dayısınıñ kızını
Nikâh itdi [aña] büyük kızını (90)

Çün nikâh itdiler ol anı_almağa
Diñle imdi Yûsuf’[1] nice kıla (1859)

3.7.7. Müzik Aletleri

Eserde eğlence anlarında, karşılama merasimlerinde, düğünde ortaya çıkan bazı müzik aletleri vardır. Telli çalgılardan çeng, saz, kanun; vurmali çalgılardan tabl, nakare; üflemeli çalgılardan ise zurna yukarıda ifade edilen törenlerde çalınan müzik aletleridir.

Kızı Zeliha’yı Mısır sultanı ile evlendiren Şah Taymus, kızını teslim edeceği Mısır sultanının elçilerinin karşılmasında çeng ile kanun çaldırır:

Şehri bâzârı münevver kıldılar
Ceng-ile az kânûñ caldılar (826)

Zeliha’nın Mısır’da karşılmasında hazırda bin karavaş, bin kul ve bin at bulunmaktadır. Bu karşılamada tabl ile nakare ve zurna çalınır:

Mısr kavmi cümle karşı çıkdılar
Hatunumuz geldi deyü baqdılar (834)

Çünkü tablı neğâre zurna bile
Mısr şulţanı_ alayı gavga-ıla (835)

Yûsuf'un suçsuzluğunun anlaşılmasıyla zindandan çıkışında ona olan saygının ifadesi olarak tabl, nakare ve saz çalınır ve çıkışı kutlanır. Ve yine Ya'kûb Mısır'a girişinde Yûsuf tarafından karşılanır ve tabl ile nakare çalınır:

Cümle begler diriliben geldiler
Cem' olub tablı neğâre caldılar (2584)

3.8. Kozmik Unsurlar

3.8.1. Felek

Felek, kainatın merkezinin dünya olduğu görüşünü esas alarak dünya çevresinde iç içe geçmiş dokuz halkadan oluşan, dönme özelliğine sahip ve bu özelliği dolayısıyla da insanların talihleri, refah ve mutlulukları üzerinde değişken ve çoğunlukla da aksi durumlar ortaya koyan bir gök tabakasıdır. "Felek" kelimesi yanında "çarh" kelimesiyle de ifade edilen bu kavram eserde; insanların başına neler getireceği merak konusu olan, çokça kahreden ancak hiç vefa sadır olmayan, dertlilerin dertlerine dert katmak suretiyle onlara cefadan cefaya sürükleyen bir varlık olarak düşünülmüştür. Felek insanları bir iki gün mutlu eder, viraneleri abad eyler ancak bunlar geçicidir. Bu lezzetlerden sonra mutlulukların ortasına küstahça dalarak hiçbir şeyi yerli yerinde bırakmaz:

Ravza-yı vaşla çün girer küstâh
Anda şâbit kıomaz ne biş ü ne şâh (2618)

Eserde Yûsuf ağzından söylenen bir gazelde felek için şunlar söylenmiştir:

Sevdüğümünden beni ayırdı felek
Gör baña ne silleler urdı felek (2149)

Düni gün işim âh-ıla zâr eyledi
Gözlerim nûrını çok gördi felek (2150)

Nice servi alınıñ bükdi bilin
Yirli ayaları obardı felek (2151)

Nice sultānları tahtdan indüren
Nicelerin defterin dürdi felek (2152)

Ayrılık bir yaña ğariblik firati
Āh n'ideyin aydumu gördi felek (2153)

Eserin üç farklı yerinde “Gel gör imdi bu felegiñ işi ne” ifadesinden sonra talihsiz hadiseler yaşanmaktadır. Bu yerlerin birinden sonra Ya‘kûb Yûsuf’un rüyasını tabir eder ve bu tabir kardeşler tarafından duyularak kardeşlerin Yûsuf’a hasetleri artar. İkincisinde kardeşler Yûsuf’u babalarını ikna ederek yazılarda oynamaya götürürler ancak kuyuya atarak Yûsuf ve Ya‘kûb için çileli günlerin başlamasına sebebiyet verirler. Sonuncusunda ise kuyudan Malik tarafından çıkarılan Yûsuf’u “kulumuzdur” diyen kardeşleri, para karşılığında yeniden Malik’e satarlar.

3.8.2. Yıldızlar

Eserde yedi yerde zikredilen yıldız gök cisimlerinden biridir. Yûsuf’un hikayesi bir rüya ile başlar ve bu rüyada yıldızlar vardır. On bir yıldızı rüyasında gören Yûsuf bu yıldızların ne anlama geldiğini babasından öğrenir:

On bir yıldız işbu ardaşlardur
Güneş anañdur atañ amer-durur (150)

Bu yıldızlar Yûsuf’a secde etmişlerdir. Ancak kendilerinin Yûsuf’un himayesinde birer kul olacaklarını öğrenen kardeşler Yûsuf’u ortadan kaldırmak için onu alıp kıra götürürler. Burada susayan ve acıkan Yûsuf, yiyecek içecek istediğinde kardeşler Yûsuf’un gördüğü rüyayı hatırlatırlar:

Gel-di on bir yıldızı gelsün saña
Şu virüb dağı ta‘ām vîrsün saña (229)

Öldürüben seni şimdi [ben] hele
Gele yıldızlar seni elden ala (230)

Ya' kûb ağlamaktan kör olan gözleri açılınca yıldızlara bakar. Ya' kûb'un ilk olarak yıldızlara bakmasının sebebi, karanlık bir gecede parlayan bu cisimler geceyi aydınlattıkları gibi karanlıkta bir hayat süren Ya' kûb da gözlerinin açılmasıyla aydınlığa, ışığa kavuşmuştur:

Açılup bayakı oldu gözleri
Bağdı gördi gökdeki yıldızları (2537)

Zeliha Yûsuf'a sevgisi öylesi bir noktaya ulaşmıştır ki gece yıldızlara bakınca orada Yûsuf'un adının yazıldığını görür:

Gökde dağı Yûsuf adın[ı] görür
Vardıkça ' aşkı muhkem olur (1043)

3.8.2.1. Güneş

Dördüncü felekte bulunan güneş, eserde benzerlik ilgisi kurulmasıyla kullanılmıştır. Eserde bazı yerlerde “gün” ve “afitab” olarak kullanılan güneş, Yûsuf'un gördüğü rüyada söz konusu edilen simgelerden biridir. Bu rüyada güneş, Yûsuf'un annesidir:

On bir yıldız işbu arkadaşlardır
Güneş anañdur atañ kamer-durur (150)

Yûsuf'u kuyudan çıkararak kervanın sahibi olan Malik'in, Yûsuf'u bulmasını sağlayan rüyasında güneş motifi bulunmaktadır:

Gökden inüp gün yînine girdi hem
Cıquban biraz önünde tûrdı hem (437)

Divan şiirinde sevgili, hükümdar gibi kavramlar yerine kullanılan veya bu kavramlarla mukayesesi yapılan güneş; parlaklığı, göz alıcı oluşu, hayat kaynağı olması yönleriyle işlenir. Sevgili veya hükümdar bu ve benzeri yönler dolayısıyla sevgiliden veya hükümdardan daha aşağı seviyededir. Eserde de sevgili olarak hem babasını hem de Zeliha'yı kendine bağlayan ve zindandan çıkarak Mısır'a hükümdar olan Yûsuf, güzellik noktasında güneşle karşılaştırılmaktadır:

Yûsuf'ın hüsni gibi var mı ola
Ay-i[le] gün buña beñzer mi ola (131)

Görende hayranlık uyandıran güzelliğe sahip olan Yûsuf'un, eserin birden çok yerinde güneşle mukayesesi yapılmıştır:

Didi yirde [çün] güneş toğar imiş
Ol güneşden özge güneş var imiş (921)

Kuran'da Kamer Suresi'nin birinci ayetinde de ifade edilen Hz. Peygamber'in ayı yarması mucizesi eserde güneşin yarılması olarak ifade edilmiştir:

Kimi yeşil kimi kızıl kimi aq
Şu' le virür şanki güneş oldı iki şak (1129)

Yûsuf'a kötü davranılması ve Cebrail'in bunu yapanları cezalandırması sonucunda güneş tutulur:

Gün tütüldü tütüdü zulmet 'âlemi
Görmez oldı anda âdem âdemi (590)

3.8.2.2. Ay

Birinci felekte bulunan, “kamer” “mah” veya “bedr” olarak ifade edilen ay, eserde Yûsuf ile Zeliha'nın güzellik konusunda benzetildiği bir varlık olarak ele alınmıştır:

Zelhâ dürlü zînet-ile düzinür
Tahta çıkdı şanasın ay görünür (1155)

Girdi gördi Zelha'yı köşkte tırur
Şanasın bir ay oluban oturur (1164)

Hücreden ay toğdı şandılar hemân
Görüp anı cümle itdiler figân (1313)

Didiler bir ulu bâdişâh-dur[ur]
Şanki gökden indi ol bir mäh-dur[ur] (1969)

Yûsuf'un güzelliğine benzetilmesi yanında ayın, yer yer Yûsuf'un güzelliğe gıpta ettiği ifade edilir:

Yüzünü görse anıñ bedr olmuş ay
Kendi hüsnine dönüp bişmân olur (1682)

Yûsuf'un güzelliğine gıpta eden, ona öykünmeye çalışan ay, o güzelliğe erişemeyince tutulur ve karanlığa gömülür:

Eger bedr ay anıñ hüsnin göreydi
Tutuldı şanur-[i]diñ oldı ol mât (124)

Ay benzerlik ilgilerinin yanında zaman tayin etmede de kullanılmıştır:

Çün ucuzluk yılınıñ toğar ayı
Yûsuf agâ[h] itdi yoğsulu bayı (1691)

Çünkü kıtlık yılınıñ ayı toğar
Yûsuf anda halkı ekinden yığar (1702)

3.8.2.3. Zühre

Edebiyatta şairlerin istimed ettikleri üçüncü felekte bulunan Zühre; güzellik, zarafet, maharet ve zekiliği simgeleyen bir yıldızdır. İmlediği meziyetleri dolayısıyla bu semanın kutbu Yûsuf olarak kabul edilir (Arabi, 2007:110). Bu vasıfları taşıması dolayısıyla Yûsuf'la karşılaştırılır ancak Yûsuf güzellikte diğer yıldızları geride bıraktığı gibi Zühre'yi de geçmiştir:

Eger Zühre göreydi hem cemâlin
Şeherde kıla hüsninden şikâyet (125)

3.9. Zaman

Destan, halk hikayesi, mesnevi ve modern türler olarak roman ve hikayeye kadar uzanan çizgide zaman kavramı farklı algılamalarla eserlerde söz konusu edilmiş ve bu farklı algılamalar neticesinde de zaman kavramının işlenişinde farklı yorumlar ortaya çıkmıştır. Ancak hangi dönem veya türde olursa olsun anlatının bir

hikaye etrafında şekillenmesi zaman kavramının kullanımını zorunlu kılmıştır. Çünkü hikaye demek olayların kendi içinde belli bir kronoloji ile sunulmasıdır (Tekin, 2009: 111).

Divan şiirinde anlatı türünün esas alındığı mesnevide zaman kavramı modern türlerdeki kadar sağlam temellere oturmamış, hikayenin kronolojik akışının gerektirdiği bütün unsurlar bu türde yer almamıştır.

Eserde anlatılan hikaye ile zamanın doğrusal olarak hareket etmez. Bazı olaylar yaşanırken yeni kişilerin hikayeye dahil edilmesi için hikaye kahramanları bir tarafa bırakılarak yeni kahramanın hikayesinin anlatılabilmesi için zamanda geri dönüşler de yapılır. Yûsuf'un kardeşleri tarafından kuyuya atılması, Malik'e satılması, Mısır'da kurulan pazarda satılığa çıkarılıp sultanın müşteri olmasına kadar hikaye doğrusal bir zaman içinde anlatılır. Sonrasında ise Yûsuf pazarda bırakılarak Zeliha'nın hikaye dahil edilmesi için geri dönüş yapılır:

Gel berü Yûsuf sözüne gidelüm
Sultân aña müşteri oldu idelüm (718)

Bir laṭf kıızı var-idi [bil] anuñ
Zelḥa idi adı bilgil ol cānuñ (722)

Bu geri dönüşün ne kadarlık bir zaman dilimini kapsadığını kestirmek güçtür. Ancak Zeliha'nın Mısır sultanı ile evlenmesi ile Yûsuf'u pazarda satılırken görmesi arasında on beş yıl olduğu eserde ifade edilmiştir:

On biş yıl bunıñ üstüne gecer
Çarhı felek gör ne berdeler açar (878)

Yûsuf'ı aluban bazāra geldiler
Çağıruban çoq münādī kıldılar (879)

3.9.1. Gün

Metnimizde olayların ne zaman başladığı ve olaylar arası geçişler belirsizdir. Bu başlangıç ve geçişler örneğin “bir gün” gibi bir zaman ifadesi kullanılarak

sağlanır ancak detay üzerinde durulmaz. Ya'kûb'un hikayesinde kardeşlerin dünyaya gelişleri ve kişisel özellikleri zikredilmesini müteakip zikredilen kişisel özelliklerin ancak bir zaman dilimi içerisinde kazanabilecekleri göz ardı edilmiş ve yalnızca “bir gün” ifadesi kullanılarak Ya'kûb'un kardeşi ile çatışmasına sebep olan duaya geçilmiştir. Bu noktada kardeşlerin yaşı ile ilgili herhangi bir malumat yoktur:

Bir gün İshāka irdi Hâk'dan hitâb
Oğluññ birine du'ân müstecâb (48)

Ya'kûb Bahran'da bulunan dayılarının yanında evlenir ve çocukları dünyaya gelir. Kenan'a, “vatan”ına hasreti dolayısıyla evladı ıyalini alarak geri dönmeye karar verir. Bu dönüşte de reel zaman kavramına yer verilmezken yine “bir gün” ibaresi kullanılır:

Çü Ya'kûb didi **bir gün** dayısına
Baña düstûr viriñ kim nidesine (99)

Yûsuf'un babası tarafından diğer kardeşlerine göre daha çok sevilmesinin sebeplerinin anlatılmasıyla başlanan Yûsuf hikayesi, Yûsuf'un yaşı veya içinde bulunulan zaman zikredilmeden hayatının şekillenmesine sebep olan rüyayı “bir gün”de görür:

Bir gün Ya'kûb uyurdu gündüzi
Yatdı Yûsuf düşdi kendü özini (128)

Zeliha'nın hikayeye katılışı yukarıda Yûsuf için ifade edilen durumun bir benzeri şeklindedir. O da “bir gün” rüya görür:

Zelha **bir gün** atasınıñ dizine
Kodı başın uyku geldi gözüne (726)

Olay-zaman ilişkisinin olması gereken bir düzlemde hareket etmediği, orantısız bir yol takip ettiği söylenebilir. Mesnevîde zamandan ziyade üzerinde durulan olay olduğu için geçişler çok hızlıdır. Ayların ve yılların geçişlerinde bu zamanların içlerinin dolmadığı, olayların akışı içerisinde bir veya iki beyitle söz

konusu zamanın doldurularak ifade edilen zaman geçtikten sonra sırası gelen anlatıya geçildiği görülmüştür. Zeliha Yûsuf'u kendinden uzaklaştırarak bahçeye çalışması için gönderir. Yûsuf orada iki yıl geçirir. Ancak bu birkaç beyitte ifade edilmiştir ve Yûsuf “bir gün” yeniden Zeliha'nın yanına döner:

Bağvāna gönderdi Yûsuf çün gider
Vara anda bakçeye h̄idmet ider (1073)

Vardı Yûsuf h̄idmet itdi bakçeye
Bakçe oñdı toydı bağvan akçeye (1074)

İki yıl t̄urdı Yûsuf hiç gelmedi
Derdi artdı Zeliha'nın hiç gülmedi (1075)

Durdı **bir gün** bakçeye [kendü] gelür
Yûsuf'ı aldı yine_eve getürür (1076)

“Gün” ifadesinin belgisiz sıfatla nitelenmesinin yanında sayı sıfatlarıyla birlikte kullanımları da vardır. Kurt kardeşini kaybetmiştir. Ya'kûb kurdun kaybettiği kardeşinin padişah tarafından öldürüldüğü “on yedi gün” önce duymuştur:

Didi ey misk̄m̄ seniñ kardeşini
Bādişāh t̄utuban öldürdi añı (411)

On yedi gündür işitmişem anı
Yiyemedim bir loğma diñle gele anı (412)

Yûsuf'un güzelliğini müşahede eden Karsın ilinin askerleri, üç gün boyunca aklını devşiremez:

Döndi Yûsuf anda yüzünü açar
Her biriniñ 'aqlı başından uçar (645)

'Aqlı gider cümle anda yıkılır
Üç gün anda her biri yatur qalır (646)

Büyük zaman dilimlerinin bir iki cümle ile ifade edilmesi, daha küçük zaman dilimleri olan günler ve saatlerde de kendini göstermiştir. Mısır halkı Yûsuf'u Malik'in evinde on gün boyunca gelip görürler:

On güne dek gelüp anı göreler
On gü[ne]dek birer altun vireler (697)

Çünkü on gün tamām oldu i yār
Mālīk anı zeyn idüp şatmak diler (698)

Mağrib ili şahı Taymus kızının Mısır sultanı ile evliliğinde -Bu evlilik töreninde Mısır sultanının mevcudiyeti ifade edilmemiştir- kırk elli gün süren bir düğün yapar:

İşit imdi Taymūs şāhı ne kıılır
Kırk elli gün muttaşıl düğün olur (830)

Mısır sultanı ise Mısır'a gelen Zeliha'yı karşılar ve yedi gün yedi gece süren bir düğün de o yapar:

Sulţān anda ' işre[te] meşgūl olur
Yedi gün yedi gice düğün kıılır (843)

Eserde söz konusu edilen zaman modern eserlerde işlendiği gibi bir takvime bağlı olarak kaydedilen, saatle ölçülebilen bir zaman değildir. Bazı durumlarda yukarıda ifade edildiği gibi uzun zamanların içi boş iken bazı durumlarda ise bir güne sığmayacak olaylar bir günde yaşanmış gibi ifade edilir. Yûsuf'u Malik'in evinde bir altın mukabilinde gören kişi sayısı altı yüz bindir. Bu kadar kişinin bir eve girmesi, gördüğünde düşüp aklını yitirmesi ve başkaları tarafından evin dışına çıkarılması bir günden daha fazla günlerde ancak yapılabilecek bir durum iken müellif bu durumu bir güne sığdırmıştır:

Yûsuf anda ev içinde oturur
Altını viren girer anı görür (688)

Şol kadar halk anı görmege gelür
Altı yüz biñ altun bir günde gelür (694)

3.9.2. Ay

Mağrib ülkesi ile Mısır'ın arasındaki mesafenin geceli ve gündüzlü gitme ile altı ay olduğu ifade edilmiştir:

Mısr benden altı aylık yol ola
Altı aylık yola kim vara gele (777)

Altı aylık dünigün gitmek gerek
Andan Mısr'a yitmek gerek (778)

Şah Taymus kızının isteği üzerine Mısır sultanına bir elçi gönderir. Altı aylık yolun kat edilmesi okuyucuya aktarılırken zaman unsuruna dikkat edilmediği, söz konusu mesafenin hemen kat edilmiş olduğu görülmektedir. Böylesi durumda zamanın akışını hızlandırmak amacıyla “söz üküştür” “söz geniştir” şeklinde ifadeleri kullanılarak zaman kavramı üzerinde durulmamış ve diğer olaya geçiş yapılmıştır:

Elçiye bile diyüp gönderdiler
İlçiye çok armağanlar virdiler (805)

Söz genişdür ilçi sultāna gelür
Bir gece taşrada yatur irte gelür (806)

Söz üküşdür Zelhā'yı çağırdılar
Sultānıñ ilçilerine virdiler (831)

Yûsuf'u Zeliha'nın iftirasından koruyan Zeliha'nın akrabalarından olan bebeğin iki aylık olduğu aktarılmıştır:

Bir t̄āye emzürür ol körbe idi
T̄oğalı_iki_ay ba' zılar kırk gün didi (1264)

Sultān eydür Yûsuf'a şaşgun diye
İki aylık ola nice söyleye (1265)

İbni Yamin annesi Sahil vefat ettiğinde iki aylıktır:

Yûsuf'[uñ] anasına ecel gelür
İbni Yâmin iki aylıcağ qalur (2456)

3.9.3. Yıl

Eserde yıllar, başlangıcı ve sonu tam manasıyla belli olmayan, yuvarlak, üstü kapalı, reel zamanla bağlantısı zayıf zaman dilimleri olarak ifade edilmiştir.

Eserde Yûsuf'un kaç yaşında kuyuya atıldığı, Mısır sultanının evinde kaç yıl yaşadığı gibi bilgiler açıkça ifade edilmemiştir. Ancak bazı olaylar ifade edilirken yıl ibarelerine yer verilmiştir. Yûsuf'un otuz yaşında sultan olduğu bilgisinin üzerinden bazı çıkarımlar yapmak mümkün gözükmemektedir:

Çünkü Yûsuf Mısr iline hân olur
Hem otuz yaşında ol sulţân olur (1680)

Yûsuf, bu sultanlıktan önce bir yıl hazinedar olarak görev yapar:

Bir yıla dağ hizmet üzre oldu ol
Yıl olcak diñle imdi n'itdi ol (1672)

Yûsuf hazinedar olmadan evvel Zeliha'nın isteği üzerine zindana atılmıştır ve Yûsuf'un zindan hayatı on iki yıldır:

Şimdiye dek işde biş yıl oldu didi
Tañrı yedi yıl dağı tursun didi (1493)

Yûsuf Mısır sultanının evinde Zeliha'nın beyanından öğrendiğimize göre yedi yıl kalmıştır:

Zelîha_eydür itme bu cevri baña
Yedi yıldır ben kûl olmuşam saña (1177)

Eserde beyan edilen yıllara göre – arada geçen bazı yerlerde mesela Yûsuf'un Malik'le ne kadar zaman geçirdiği bilinmiyor – Yûsuf on yaşlarında iken kuyuya atılmış olabileceği değerlendirilebilir.

Yedi yıl bolluk ve bereket içinde geçer, bu yedi yılı takip eden yedi yıl ise insanların doymak bilmediği, sanat ehlinin iş yapamadığı, yağmurun yağmadığı kıtlık içinde geçer:

Ni‘ met-ile çünki geçdi yidi yıl
Her kimesne anda ğani̇ oldı bil (1701)

Hem yedi yıl ğāyet kıızılık olısar
Her kişi nefsinde ‘ āciz olısar (1615)

Ya‘ kûb’un Yûsuf’la buluşmasının kaç yıl sonra gerçekteşiği konusunda iki farklı yorum vardır:

Ba‘ zılar kırık yılda buldı didiler
Ba‘ zılar yetmişde buldı didiler (2606)

Malik’in gördüğü rüyanın tabirini dinledikten sonra Mısır’da elli yıl oturur ve elli yılın sonunda Yûsuf’un atıldığı kuyuyu bulabilir. Bu elli yılın tamamlanması yalnızca bir beyitle aktarılmıştır:

Çünki Malik bunu işiddi tırur
Vardı Mışr’a illi [yıl] dahı tırur (446)

Tamām oldı **elli** yine tır[dı] ol
Yükledüp dürli kumaşlar sürdi ol (447)

Yûsuf’un kuyuda karşılaştığı Hud peygamber orada iki yüz yıl yaşamıştır. Ancak bu iki yüz yılın içi dolu değildir:

Ya‘ nî Hūd peygamber-idi bil anı
Cebrā’il indürdi kuyuya anı (330)

İki yüz yıl [idi] tırdı anda ol
Günde bir nār gelir idi yirdi ol (331)

Yûsuf-ıla _esenleşüb[en] düşdi ol
Ħaqq’a teslīm olubanı virdi cān (332)

3.9.4. Sabah

Eserde “sabah” veya “seher” kelimeleriyle karşılanan bu zaman dilimi günün başlangıç zamanını, uykudan uyanma anını ifade etmede kullanılmıştır:

Gicelerde çün Yūsuf ile olur
Yine şabāḥ anuñ-ıla inbi' āş (176)

Seher kelimesinin geçtiği beyitlerde ise gül bülbül hikayesine telmihte bulunulur:

Bülbülüm güle diyü āh iderem
Her seherde āhı efgān olduğum (1065)

3.9.5. Akşam

Yūsuf'un kardeşlerinin ağırlandığı ve Yūsuf'un zindanda iken babasına Şomurzan aracılığıyla selam gönderdiği durumları ifade ederken zamanın akşam olduğu kaydedilmiştir:

Yūsuf anda_ oğluna emir eyledi
Bunları aḥşam sen ağırla didi (1928)

Çünkü şağlıg-ıla eve varasın
A' şama degin eviñde turasın (1547)

3.9.6. Gece

Akşam ve sabaha göre en fazla ismi zikredilen zaman dilimidir. “dün, dün bucuğu, düni gün” gibi ibarelerle karşılanmıştır. Gece uyku zamanı olması dolayısıyla rüyaların görüldüğü, âşıkların ıstırap çektikleri, sevgiliyi veya onun kadar kıymet verilen evlatların hasretle beklendiği, gözyaşı döküldüğü, bazı durumlarda ise seyahat edilen bir zaman dilimi olarak eserde yer almıştır:

Yatır iken bir gece ol düş görür
Kim gezerken Ken' ān iline varur (436)

Dirdi Yūsuf ben hoşam babam nice
Dir Yahūda ağlar ol gündüz gece (430)

Yā Yūsuf der esirge ben miskini
Seniñ-içün ağlaram düni günü (1197)

Düni gün ol ma' şūqını fikr ider

Key şaķın ta' n eyleme ' āşıķları (1225)

Dün bucuğı ğafle giderken revān
Maķbereler gör[di] anda ol civān (540)

Gece gider[di] gündüz gizlenürdi
Anıñ [i]çün adı İsrā'il idi (85)

3.10. Mekân

Mekân, - ister mesnevi gibi geleneksel ister hikaye, roman gibi modern türler olsun - anlatı esasına dayanan metinlerde ortaya konan vak'aya yardımcı olmak için eşyanın ve şahısların konumlandığı yerin ifadesidir. Olayın geçtiği düşünölen mekan, anlatı türünün olmazsa olmazıdır. Klasik şiirde tahkiye geleneğinin bir temsilcisi sayılabilecek mesnevide mekan, diğer anlatı türlerinde olduğu gibi “gerçek”, “muhayyel” veya “ütopik” anlamda bir şekilde eserde yer alır. Mekân bu bağlamda adeta heykelin kaidesi gibi anlatımın zemine tutunması için ve gerçeklik duygusunun açığa çıkması için bir gerekliliktir (Türkdoğan, 2008: 51).

Mekan tasavvuru, şahısları ve olayları kucaklayan vak'a zincirinde bir sahne (Aktaş, 1991: 128) olarak ele alınmaktadır. Herhangi bir düşünce ve hayal sınırlaması bulunmayan insan, olayların cereyan ettiği mekanı kendi iradesiyle oluştururken bu yarattığı mekanın fiziksel özelliklerinden etkilenir. Mekâna ait bu etki; değişik şekiller, görüntüler ve seslerle ifadesini bulan, çoğu zaman psikolojik hatta psikanalitik derinliği olan bir yığın anlamsal boyutluluktur (Erbay, 2010: 49).

Eserin halk meclislerinde okunmak üzere tertip edilmiş olması, sanat yönünün zayıflığı; mekan konusunda, mekanlara yüklenen anlamlar noktasında daha sığ tasavvurların işlenmesine sebep olmuştur. Eserde derinlikli mekan tasvirlerine, katmanlı ve birden çok işlevi olan ve bu özelliği dolayısıyla kapsamlı tahlillerin yer aldığı mekanlara rastlanmaz. Mekanlar ancak olayların içinde barındığı bir sahnedan öteye geçmemiş, sadece isimleri zikredilerek olay gerçeklik zeminine oturtulmaya çalışılmış, ayrıntılı mekân tasvirine yer verilmemiştir.

Kahramanların, mekanların tanıtılması, edebi tasvirlerle yer verilmesi bu eserlerde karşılaşılan bir durum değildir. Yûsuf kırdaki kardeşleri tarafından itilip kakılırken coğrafyanın nasıl bir yer olduğunu bilmemekteyiz. Yûsuf kervanla hareketi sırasında uğradığı dört farklı²⁴³ şehre gider ancak bu şehirler hakkında isimleri dışında herhangi bir bilgi yoktur. Hikâyenin büyük kısmının geçtiği Kenan ve Mısır ile ilgili tafsilatlı bilgiler eserde işlenmemiştir. Mekânlarla ilgili tasvirlerle yer verilmediği gibi kişiler hakkında da geniş anlatımlara yer verilmediği görülmüştür. Eserin geniş bir kadrosu bulunmasına rağmen ikinci ve üçüncü dereceden hikâyeye katılan kişilere çoğu zaman tek bir cümle ile yer verilmiştir. Hikâyenin birinci dereceden kahramanları olan Yûsuf ve Zeliha tasvirlerine dahi detaylı olarak yer verilmemiştir. Meclislerde okunmak üzere yazılan bu tarz eserlerin tipik özelliklerinden biri de budur. “Bu hikâyelerde insan, hayvan, tabiat manzaraları, savaş gibi bir şairin tasvir çizmesine imkân veren birçok nesne ve hadiseler bulunmasına rağmen bu şairler bazen sayfalar dolusu mesnevi yazdıkları halde çoğunda tek bir mısra dahi edebi tasvire yer vermemişlerdir (Şentürk, 2012: 47).”

3.10.1. Eserde Geçen Ülke veya Şehir Adları

3.10.1.1. Ken'ân

Günümüzdeki İsrail, Filistin ve Lübnan toprakları ile Ürdün, Mısır ve Suriye'nin kıyı kesimlerini kapsayan Ken'ân, hikaye kadrosunu oluşturan kahramanların pek çoğunun asli mekanları olarak ifade edebileceğimiz, dünyaya geldikleri, hayatlarının belli bir dönemini veya tamamını geçirdikleri mekandır. İshak, As, Ya'kûb, Yûsuf, Ya'kûb'un eşleri ve evlatları, Beşir ve annesi, Şomurzan'ın bura ile bir rabitaları vardır. Eserde özellikle Ya'kûb ve Yûsuf üzerinden tanımlanmıştır. Ya'kûb ve Yûsuf'un adları ile tamlama içerisinde anılmaktadır:

Biriniñ adı İshâk'dur ey cân
Aniñ oğlu-dur[ur] Ya'kûb-ı Ken'ân (40)

²⁴³ Beysân, Karşın, Tabışar, 'Ariş Yûsuf'un Mısır yolunda kervan ile uğradığı şehirlerdir.

Ya'kûb oğlı Yûsuf-ı Ken'an-imiş
Mısır icinde ulu sulţan-imiş (775)

Şehre gönderdi münādilerine
Müşteri gele diyüb Ken'an kula (699)

Burası Ya'kûb için vatandır:

Yine vaţanıma varmak dilërem
Babamı anamı görmek dilërem (100)

Mısır ile aralarında ticaret kervanları gelip gitmektedir. Eserde ismi geçen tüccarlardan biri Mısır'dan Kenan'a giden Malik, diğeri ise Kenan'dan Mısır'a giden Somurzan'dır. Bu iki şehir arasındaki rabitanın kuvvetli oluşunu Yûsuf'un sultan olduktan sonra buraya inşa ettirdiği, girişleri kontrol altına almayı amaçlayan adına da "Kenan Kapısı" denen kapıyı inşa ettirmiş olmasından çıkartabiliriz:

İbni Yâmin kardaşın geldi şehre
Kaldı Ken'an kapusunda âvâre (2011)

Ayrıca eserde zikredilen diğer mekânlardan olan Ya'kûb'un evi, Yûsuf'un atıldığı kuyu, As'ın avlanmak için gittiği dağ, Yûsuf ve kardeşlerin oyun oynamak için gittiği yaban Kenan ilinde veya civarındadır.

3.10.1.1.1. Ya'kûb'un Evi - Beytü'l Ahzân

Ya'kûb'un ailesiyle oturduğu, Yûsuf'un kaybolmadan önce yaşadığı evdir. Ya'kûb eserde zikredilen oğulları, kızı, eşleri ve cariyeleri ile bu evde ikamet etmektedir. Bu evin ahalisinin mevcudu eserde iki farklı yerde farklı rakamlarla ifade edilmiştir. Buna göre Ya'kûb Mısır'a Yûsuf ile buluşmaya giderken yanındakilerin sayısı yetmiş ikidir:

Çün bunu işitdi Ya'kûb tiz durur
Ehl-i beytin cem'idüp yola girür (2580)

Yitmiş iki kişi-ile gitdiler
Vardılar şeh-i Mış[1]r'a yitdiler (2581)

Diğer beyitte ise Ya‘kûb’un evinde barmanların sayısı altmış olarak ifade edilmiştir:

İrkek dişi altmış âdem var-idi
Loğmayı Ya‘kûb yanında yir-idi (1890)

Bu evde Yûsuf’un gidişinden sonra matem ve hüznü hali hakimdir. Ya‘kûb, İbni Yamin ve kız kardeş olarak tanıtılan Denya mütemadiyen bir hüznü içindedirler ve onlardan tebessüm dahi sadır olmamaktadır:

Senden ayrulalı Ya‘kûb gülmedi
Kanda gitdüğü[ni] hirciz bilmedi (1516)

Sen gidelden giyer bir kara palâs
Gülmedi hiç her gün anıñ işi yas (2146)

Yûsuf ölelden beri hi gülmediñ
Böyle şin u şâz yanımıza gelmediñ (2178)

Ya‘kûb’un ikamet ettiği bu ev yanında klasik şiirde “külbe-i hüzn, "külbe-i ahzân, külbe-i gam, beyt-i ahzân, külbe-i zâr u hazin, beyt-i ahzân, beyt-i hazen, beytü'l hazen, mahzen-i ahzân (Güler, 2006:71)” gibi terkiplerle çeşitli telmihlere konu olan, eserimizde ise “beytü'l ahzan” olarak ifade edilen bir evi daha vardır. Evlat acısı dolayısıyla ağlamayı, inlemeyi, gülmemeyi şiar edinen “Ya‘kûb-u ahzân” bu evde de ayrıca yaşamaktadır. Bu mekan eserde zikredilen mekanlara göre yalın ve daha saf bir mahiyet arz etmektedir. Bu yalınlık ve saflıkta hüznü vardır. Bu mekan değişmeyen tek bir duruma ve fiile sahne olmaktadır: Hüznü:

Ya‘kûb’ın bir ayrı evi var-idi
Beytü'l-ahzân adını dirler-idi (2306)

Gice gündüz anda oturur-[i]di
Yâ İlahî diyü yalvarur-[i]di (2307)

Gicelerde uyumaz ağlar-idi
Yûsuf’uñ gül yüzünü özlër-idi (2308)

Gitdi gözler bükdi anıñ bilini

Gel gör imdi derdimendiñ hālını (2309)

Anıñ āhına melekler ağlaşur
‘Arşı kürsī hem melekler ağlaşur (2310)

Ya‘ķızb ağlar göziniñ yaşı aķar
İñiler feryādı göklere cıķar (2311)

3.10.1.1.2. Kuyu

Kuyu, Yûsuf’un kişilik gelişiminde önemli bir rol oynayan mekan olarak karşımıza çıkmaktadır. Kardeşler tarafından itilen, kakılan Yûsuf; Allah tarafından onların elinden kurtarılarak insanlardan uzak, şahsi gelişimini olumsuz etkileyecek etkenlerin tesir alanı dışında bir mekana ulaştırılmış ve kuyudan çıktıktan sonra hayatında beşeri ve ilahi görevlerini yerine getirmek için orada, adeta özel olarak hazırlanmıştır. Yûsuf “ana rahmine tekrar gidip orada yeniden yapılanacak ve tekrar doğacaktır (İçli, 2008: 345).”

Kuyuya atma fikri, kardeşlerin Yûsuf’tan ellerini kana bulamadan kurtulmak için Yahuda tarafından ortaya atılan planda düşünülen çaredir:

Didi ķanlı_ olmayalım diñleñ beni
Bir ķuyu vardır bulalım biz anı (289)

Yûsuf’un hayatındaki dönüm noktalarından birini teşkil eden ve eserin otuz bir yerinde ismi zikredilen bu kuyu, Kenan ili civarında olup ticaret kervanlarının yolu üzerinde, içinde suyu bulunmayan, yukarıdan biri atıldığında yere çarpması ile vücuduna zarar verebilecek derinlikte, içerisinde yılan ve çıyanların yaşadığı, insanlardan uzak ve تنها bir yerdedir. Bu özelliklere sahip kuyuya atılan Yûsuf, kuyuya atılmış olmakla herhangi bir zarara uğramamış, bilakis kazançlarla çıkmıştır. Yûsuf, kuyuda iken peygamberlikle müjdelendir, Mısır’a sultanlığı bu kuyuda iken muştulanır.

Kıyafetleri çıkarılarak kuyuya atılan Yûsuf’a hikayenin sonunda babasının gözlerinin yeniden ışığa kavuşmasını sağlayan cennet elbiselerinden bir gömlek

indirilir. Kuyuya bir adem oğlu olarak atılan Yûsuf kuyuda kaldığı süre bilinmemekle beraber kuyudan çıktığında çilesini dolduran bir derviş gibi kemalata giden yola çıkar ve Hakkın ilahi mazhariyetine de nail olması dolayısıyla bu yolda hızlı bir ilerleme kat eder:

Tañrı'nıñ hikmetleri var bil bunı
Tañrı peygamber idiserdür seni (321)

Muştulağ oña [ki] sultān eyleyem
Mısr icinde şāh-ı Ken'ān eyleyem (334)

Bu mekanla beraber kişinin ne kadar güç şartlarda bulunursa bulunsun Hakk'a güvenmekle hepsinin üstesinden gelebileceğine dair işaretler vardır. Kuyudan çıktıktan sonra Allah'ın ilahi mesajını insanlarla paylaşmaya başlar.

Tefsirlerde kuyunun nerede olduğu ile ilgili çeşitli rivayetlere yer verilmiştir. Buna göre kuyunun; “Ya' kub'un yurdundan üç fersah uzakta”, “Şam'dan Taberiye şehrine on mil mesafede Becel ile Nablus arasında”, “Ürdün'de”, “Mısır ile Medyen arasında” olduğu şeklinde çeşitli rivayetlerde zikredilmiştir (Giritli, 2005: 78).

3.10.1.1.3. Dağ

Dağ, eserde avcılığın yapıldığı, kurt gibi yabani hayvanların yaşadığı bir mekan olarak aktarılmıştır. Kardeşler babalarını Yûsuf'un kurt tarafından öldürüldüğüne inandırabilmek için dağa giderek burada bir kurt yakalarlar:

Didiler vāzgeldük anı kıoyalum
Gel varalum tağda bir kıu[r]d dutalum (388)

Bunı diyüben varub[an] gitdiler
Varubanı tağda bir kıurd dutdular (392)

Ayrıca bu mekan, mesnevide insan ilişkilerinde bir sembol işlevi yüklenmektedir. Ya' kûb'un kardeşi As yiğit ve bahadır oluşu ile heybetine kıyasın olmaması yönüyle tarif edilmiştir. Müellif bu kişilik özelliklerini verdikten sonra onu

dağlarda avcılık yaparak ailesine yiyecek getirdiğini aktarır. As için tercih edilen mekan ile As'a yüklenen bireysel özellikler arasında bir uyumdan söz edilebilir. Dağ sarp ve çetin koşulları olan bir coğrafya iken, As'ın fiziki özellikleri de bu koşulları kaldırabilecek durumdadır:

Bahâdır idi gâyet zâtı anî
Hem [av] avlar-idi şan' atı anî (43)

Varur tağlarda avlar getürürdi
Bişirür babasına yidürürdi (44)

Bolluk yılının geldiği dönemde bereketin ifade edilmesi için dağlara dahi ekin ekilmesi ve buralardan verim alınması söz konusu edilmiştir:

Ekdiler komadılar tağı taşu
Ekin oldı dereler kıya başu (1694)

3.10.1.1.4. Yûsuf'un Annesinin Mezarı

Yûsuf'u kardeşlerden satın alan Malik, Mısır'a giderken Yûsuf yolda kabirler görür. Bu kabirlerden biri de annesinin mezarıdır. Anneye duyduğu özlemle içinde bulunduğu trajik durumu birleştiren Yûsuf için bu mezar, derdin anlatıldığı, bir iç dökmenin yaşandığı mekandır:

Ya' kızb'dan ayırdılar beni ana
Diñle sözüm baña n'itdiler ana (546)

Yüzime benim tabancalar urdılar
İb daķup boynuma yitediler ana (547)

Bıcağın Şem'un eline aluban
Öldüreyin deyü kışd itdi ana (548)

Ura ura gömlegim çıkardılar
Kıuyuya şarkıtdılar beni ana (549)

Yine gelüp kıuyudan çıkardılar
Yidi kıızıl bula şatdılar ana (550)

3.10.1.1.5. Yazı - Yaban

Yazı, eserde kardeşlerin Yûsuf ile oyun oynamak, ok atmak amacıyla gittiği açık ve geniş mekandır. Bu mekan aynı zamanda bir sevgili gibi oğluna düşkün olan Ya‘kûb ile Yûsuf’un da ayrılmasını, birbirlerinden uzaklaşmalarını da işaret etmektedir:

Varıñ bugün yazılarda yazlañ didi
Ĝâfil olmañ Yûsuf’ı gözleñ didi (196)

Didi qardaşlar-ıla gitdi olar
Yazılarda oq atup oynayalar (208)

Yaban ise, göz önünde olmayan, insanların olmadığı تنها yerleri ifade ederken kullanılmıştır:

Çünkü bu sözleri diñledi ‘ Āş
Kılıncı atdı yâbâna olub yas (117)

“Yazı” da olduğu gibi bu mekanda da sevgiliden ayrılma uzaklaşma imlenmektedir:

Yûsuf’umı alubanı gitdiñiz
Kurt yidi diyü yabâña atdıñız (1980)

Beni _anamdan ayırup şatdıñ-idi
Süd emer diyü yabâna _atdıñ-idi (2550)

3.10.1.2. Bahran

Ya‘kûb’un; As’ın öfkesinden kurtulmak için annesinin tavsiyesi ile gündüz gizlenip gece seyahat ederek ulaştığı, dayılarının yaşadığı, evlendiği ve zenginliğe kavuşarak “vatanım” dediği Kenan’a döndüğü şehirdir:

Didi oğul seniñ dayılarıñ var
Git durma bunda düriş anlara var (80)

Çü Baħrân ilidür yiri olarıñ
Ki çoqdur mâlı tavarı anlarıñ (81)

3.10.1.3. Şam

Günümüzde güney komşumuz olan Suriye'nin başkenti olan bu şehir eserde, "Yûsuf'u yedi" denilerek Ya'kûb'un huzuruna getirilen kurdun dolaştığı şehirdir:

Çurd didi-kim ben MıŖır'dan gelmiŖem
Ben-de ¼ardaŖımı yavi ¼ılmıŖam (409)

Ŗâm iline gelüben gezër-idim
Çurd ger anda hâlimi dir-[i]dim (410)

Ayrıca bazı beyitlerde Kenan ile beraber anılmaktadır:

Çün ucuz[lık] geldi MıŖır iline
Vardı ¼ıtlık Ŗâm u Ken'ân iline (1876)

Ŗâm u Ken'ân halkı cümle geldiler
Yûsuf'dan ¼amusı buğday aldılar (1877)

3.10.1.4.Beysan

Yûsuf'u kardeŖlerinden satın alan Malik ve kervanının MıŖır'a doğru giderken ilk uğradığı, kuyuda peygamberlikle müjdelenen Yûsuf'un puta tapan bu şehrin halkına ilk tebliğini yaptığı ve halkın da Yûsuf'un davetine uyarak putlarını kırdıkları şehirdir:

Yürüdi kervân vardı şehre
Buða ¼abarları anlar ey yare (607)

Adı Beysân ol Ŗehir ehli gördiler
Kim yaratdı deyü anı Ŗordılar (608)

Yûsuf eydür yaradan Allâh-durur
Cümle halkı yaradan ol Ŗâh-durur (609)

Diñledi halk ol Yûsuf'ın sözünü
Mü'min olub ¼ırdılar butlarını (610)

3.10.1.5.Tabışar

Mısır'a doğru hareket eden Malik'in kervanının ikinci uğradığı, Yûsuf'un daveti neticesinden bazılarının mümin bazılarının ise küfür içinde kaldıkları ifade edilen şehirdir:

Geçdi andan dağı anlar bir şehre
Tabışar'dı adı anıñ ey yāre (611)

Ėalkı anıñ kimi mü'min oldılar
Kimi küfr içinde şöyle kaldılar (612)

3.10.1.6. Karsın

Yûsuf henüz gelmeden rüyasında Yûsuf'u karşılamakla görevlendirilen padişahın şehridir. Eserde Yûsuf'un seyahati sırasında uğradığı şehirler arasında mekan olarak en fazla kullanılan şehirdir. Yûsuf'un güzelliğinin, kişilerin akıllarını başlarından alışının ilk örneği, Yûsuf'un ilk mucizelerine konu edinilen mekan burasıdır:

Gitdi andan Ėarsıñ iline varur
Bādiřāhı uyur-[i]ken düş görür (613)

3.10.1.6.1. Put evi (Puthâne)

Yûsuf'un hak dine davetinin putuna sormak isteyen Karsın ilinin padişahı puthaneye girer. Padişahı takip eden Yûsuf, puthaneye girmesiyle Yûsuf'un yüzünü gören put parçalanır:

Yûsuf [uñ] yüzünü çünki but görür
Bāre bāre ol[ub]anı kırulur (634)

3.10.1.7. Ariş

Yûsuf'un Mısır'a ulaşmadan önce son olarak uğradığı şehirdir. Gönlünden ne kadar güzel olduğunu geçirmesi ile mağrur olmuş ve bundan dolayı da Hakk'ın bir ikazı olarak kimse yüzüne bakmamıştır:

Vardı Mālik ' Ariş adlu şehre

Yūsuf'ın gönlüne ne geldi_ey yare (647)

‘ Aceb mişlim var mıdur dünyāda didi
Yüzümi gören kişi olur esir (648)

Çünkü Yūsuf mağrūr oldu özine
Kimse bakmadı üşdi yüzine (649)

3.10.1.8. Mısır

Günümüzde büyük bir kısmı Afrika kıtasında, küçük bir kısmı ise Asya kıtasında yer alan, Nil'in mevcudiyeti ile hayat bulmuş, edebiyatta Yūsuf'un hayatına telmihlerde bulunulduğunda zikredilen şehir/ülkedir. Eserde konu edilen pek çok olayı kucaklayan, en fazla ismi zikredilen mekandır.

Mısır bir padişah tarafından yönetilmektedir. Bu padişahın zenginliği evlenirken eşi üzerine saçıklarından hem de Yūsuf'u pazarda satın alırken ortaya koyduklarından anlaşılabilir:

Karşu varup Zelhā'yı gör n'ider
Dürr cevāhir üstüne saçu ider (838)

Bir ayāsı elli biñ kıızıl alır
‘ Aqlını dir başuña gör ne olur (934)

Bādişāh şol-қadar altun getürür
Yūsuf dağı terāziye oturur (935)

Mağrib ili ile aralarında altı aylık mesafe bulunmaktadır:

Altı aylık dūniğün gitmek gerek
Andan Mışır'a yitmek gerek (778)

Şehrin büyüklüğünü nüfus yoluyla tahmin etmek mümkündür. Mısır'ın nüfusu altı yüz binin üzerindedir. Bu rakam Yūsuf'u Malik'in evinde ziyarete kişilerden tahminî olarak bir çıkarım ile elde edilmiştir. Malik Yūsuf'u evine yerleştirir ve onu görmek isteyenlerden bir altın alır. Bir gün sonunda toplanan altın sayısı altı yüz bindir:

Şol kadar halk anı görmege gelür
Altı yüz biñ altun bir günde gelür (694)

Yûsuf'un kardeşlerinin Mısır'a dört kez seyahati söz konusu edilmiştir. İlkinde Şam u Kenan'a kıtlığın ulaşması ile Mısır sultanı olan Yûsuf'tan buğday almaya gelirler:

Çün ucuz[lık] geldi Mısır iline
Vardı kıtlık Şâm u Ken'ân iline (1876)

İkinci gelişleri İbni Yamin'i de yanlarına alarak gelmeleridir:

Gördi Ya'kûb bu işi sâkin olur
İbni Yâmin oğlunu bile göndürür (1990)

Üçüncü gelişleri İbni Yamin'ini sultanın elinden kurtarmak için babalarının yazdığı mektubu iletmeleridir:

Yazdı Rübîl [ne-ki] Ya'kûb söyledi
Aldı nâmeyi Ya'kûb mühr eyledi (2366)

Viridi oğlanlarına anı hemâm
Gönderür tiz anları Mısır'a i cân (2367)

Son gelişleri ise Ya'kûb ve ailesi ile olandır:

Çün bunu işitdi Ya'kûb tiz durur
Ehl-i beytin cem' idüb yola girür (2580)

Yitmiş iki kişi-ile gitdiler
Vardılar şehr-i Mısır'a yitdiler (2581)

Anlatı esasına dayalı metinlerde kahramanların asli mekanları vardır. Bu mekan kahramanın doğumuna, büyümesine şahitlik eder ve başından geçen olayların arka planını oluşturur. Yûsuf'un asli mekanı Kenan iken Zeliha'nın asli mekanı Mağrib'dir. Ancak kahramanlar doğup büyüdükleri bu asli mekanlardan ayrılarak ikinci mekana yol alabilirler ve ikinci mekanları da asli mekana dönüşebilir. Yûsuf geçici birkaç mekândan sonra Mısır'a gider ve orada zindanda kalır, daha sonra

oraya sultan olur. Başta babası Ya‘kûb olmak üzere kardeşlerini de oraya çağırır. Zeliha ile orada evlenir. Yûsuf için ikinci mekan hüviyetinde olan Mısır, artık asli mekan haline dönüşmüştür.

Kahramanların aslî mekânlardan uzaklaşmaları, eserde olayların da başlangıcına denk düşmektedir. Olaylar, bu mekândan uzaklaştıkça karmaşıklaşarak farklı boyutlara taşınmaya başlar. Yûsuf’un başına gelen olayların başlangıcı onun Kenan’dan ayrılması ve Mısır’a gelmesidir.

Şehir olarak ele alınan Mısır, aynı zamanda hikayede söz konusu edilen farklı mekanlara da ev sahipliği yapmaktadır:

3.10.1.8.1. Zeliha’nın Yaptırdığı Köşk

Bu köşk Zeliha’nın Yûsuf ile buluşmadan önce yaptırdığı, Mısır sultanı ile evliliğinin ilk on beş yılını geçirdiği ak mermerlerle, inci ve yakutlarla bezediği köşktür. Bu köşkün karşısında da Mısır pazarı bulunmaktadır. Zeliha Yûsuf’u ilk olarak bu köşkten çarşıya bakarken görür:

Mış[1]r’iñ bāzārı aña karşı idi
Ol araya bir ulu çarşı idi (876)

Çarşı bāzār[1] gözedir oturur
Gör Çalab aña neler[i] getirür (877)

Yûsuf’ı aluban bazāra geldiler
Çağıruban çok münādī kıldılar (879)

Zelḥa köşkden baçar anı görür
Āh idüb[en] na‘ra urur çağırur (881)

3.10.1.8.2. Kaydun

Zeliha Yûsuf’a olan aşkıdan hastalanarak yataklara düşer. Bu aşk derdini dayesine açınca dayesi ona bir saray yaptırtmasını, Yûsuf’u buraya çağırarak tuzağa düşürmeyi teklif eder. “Daye”sinin tavsiyesine kulak veren Zeliha, saray yaptırmak

isteğini sultana arz edince sarayın yapımına hemen başlanır. Yûsuf'u bir kuş gibi avlamayı planlayan Zeliha, bu sarayın adını “Kaydun” olarak belirler:

Başladı mi‘ mār anı yabdı hemān
Aña Ƙaydıñ diyü ad virdi o cān (1126)

Ya‘ nī anıñla Yûsuf’ı Ƙayd ide
Ol-hümā kuşunu anda şayd ide (1127)

Kaydun adlı bu saray eserde tasvirine en fazla yer ayrılan mekandır. Saray Zeliha’nın telkin ve direktifleri ile yapılmaktadır:

Zeliha_eydür baña bir sarây idiñ
Ben nice_emir eylesem öyle idiñ (1122)

Ol sarâyı eyleyesüz key yüce
Cümle ‘ âlem görine uçdan uca (1123)

Hem tışından anıñ içi görine
Hem içinden dağı tışı görüne (1124)

Camdan inşa edilen saray o kadar yüksektir ki neredeyse uçmaktadır. Çeşit çeşit renklerle bezenmiştir:

Yabdı anı şırçadan bünyād ide[r]
Şöyle yüce şanki ol bervāz ider (1128)

Ağını aƘ mermere beñzetdiler
Ƙızılımı ‘ aƘ_ke beñzetdiler (1130)

Yeşili yeşil zebercedden gibi
Her biri bir dürli irekden gibi (1131)

Eserde yirmi dokuz beyitte tasvir edilen bu sarayın özellikleri özet olarak şöyledir: Dört direk üstüne inşa edilen sarayın direkleri altın ve gümüşten yapılmış ve her direğe bir at heykeli yerleştirilmiştir. Altın renkli olan bu heykellerin gözleri yakut kırmızısından, tırnakları inci ve mercandandır ve yelesi de misk u anber kokmaktadır. Kimi altın kimi gümüşten olan kuş ve farklı hayvan heykelleriyle de bezenmiştir. Pencereler gümüşten ve kapılar altından yapılmış, her kapıda başı

la'lden, burnu yakuttan, tırnağı mercandan ve içi amberden bir zümrüt tavus kuşuyla süslenmiştir. Sarayın içine de türlü türlü halılar döşenmiştir. Elinde yiyecekler getiren, şerbetler sunan güzeller, gül suyu, anber gibi güzel kokular saçan cariyeler vardır. Ayrıca sarayın önünde hazırlanan bahçedeki ağaçlar altından, bu ağaçların yaprağı gümüşten ve zebercet yeşilinden yapılmıştır. Ve sarayın direklerine ve duvarlarına Zeliha ve Yûsuf'un suretleri de işlenmiştir: bu suretler o kadar etkileyicidir ki bakan kişi gerçek insan zannedebilir:

Şöyle yazdılar anıñ ikisini
Birbiriniñ boynına kollarını (1149)

Şöyle yazmışlar [ki] gören kucuşur
Şarmaşuban birbiriyle öbüşür (1150)

Gören anı birbiriyle oynar şanurdı
Dir hem âdem diseñ aña inanurdı (1151)

Sarayın bitmesi üzerine Zeliha ortaya çıkan eserden memnuniyetini sarayın yapımında emeği geçen ustalara ihsanda bulunarak ortaya koyar:

Çün tamâm oldı sarây[ı] gördiler
Üstâdlara **hil'atler geydürdiler** (1152)

Geldik imdi yine Zelihâ hâline
Anı görüp **şaçular şaçdı** yine (1153)

Öğle vakti Yûsuf, yapılan bu saraya çağrılır. Daye tarafından zorla sarayın içine itilen Yûsuf, yedi kapıdan geçerek Zeliha'ya sarayının kutlu olmasını diler:

Vardı aña tabu kıldı söyledi
Kutlu olsun saña sarâyıñ didi (1165)

Yûsuf'tan murat almak amacıyla olan Zeliha Yûsuf'u sıkıştırırken Yûsuf'un yanılarak herhangi bir hata yapmaması için bazı mucizeler de ortaya çıkar:

ولأ تقربوا لنا didi yazı
Okudı yazıyı bişmân oldı_özi (1206)

Cibrîl Ya' kûb şûretine girür
İndi ol dem Yûsuf'a karşı varur (1236)

Yâ Yûsuf [dir] Hâk'dan utanmaz mısın
Nice dertler çeküp uşanmaz mısın (1238)

3.10.1.8.3. Zindan

Zeliha, adını dile düşürdüğü için Yûsuf'un cezalandırılmasını ister. Bu cezalandırma iki şekilde gerçekleşebilir:

Bunı yâ öldür yâ hûd zindâna şad
Bed hulu imiş bunı zindâna şad (1254)

Kendi isteğine uymaması dolayısıyla Yûsuf'u cezalandırmak isteyen Zeliha, onun vücudunun ortadan kalkmamasına yani öldürülmesine de gönlü razı değildir. Bundan dolayı yukarıdaki beyti takip eden beyitte cezalandırılma şeklini yeniden ortaya koyar:

İllâ bunı koyasın zindâna dir
'Aklı gele ola-ki uşlana dir (1255)

İşte bu istek üzerine Yûsuf zindana atılır. Zindan, “kuyu”da olduğu gibi onun olgunlaşma sürecine yeni şeyler katar. Yûsuf burada insanlara tebliğ yapmaya devam eder, hastalara ilaç, dertlilere dua eder:

Yûsuf anlara çün yine söyledi
Bunları hoş dîne da' vet eyledi (1462)

Haste olana Yûsuf 'ilâc ider
Dertli olana du' â ider gider (1448)

Ayrıca Yûsuf'un en önemli mucizelerinden olan rüya tabir ilmi kendisine zindanda bahşedilmiştir:

İndi Cebrâ'il Yûsuf'a selâm ider
Ağzıñ aç aña didi diñle n'ider (1412)

Ağzına bir şarı lü'lü' koydı ol
Haq Te'ālā hikmetini duydu ol (1413)

Yutduğı düş ta' bīri-idi anuñ
Her [ne] görse hātırında_ idi anuñ (1414)

Bu mucize yanında Yūsuf'un Mısır sultanı olacağı müjdesi, babası Ya' kûb'a Şomurzan ile selam göndermek suretiyle ilk teması ile on iki yıl kaldığı bu zindanda gerçekleşmiştir.

3.10.1.8.4. Nīl

Eserde üç farklı yerde geçen bu kelime yanlışlıkla olduğunu düşündüğümüz “Mīl” şeklinde yazılmıştır. Deniz olarak tavsif edilen Nil, burada ilk olarak Yūsuf'un Mısır'a girmeden önce yıkanmasında söz konusu edilir:

Anda inüben deñiz yanına var
Toz [u] tobrağı döküben ben şuya gir(654)

İndi Yūsuf vardı Nīl kenārına
Diledi-kim tonlarını şoyuna (655)

Mısır sultanı Reyyan'ın gördüğü rüyada, semiz ve zayıf sığırların Nil'den çıktıkları ifade edilmiştir:

Cümle mu'abbirlerin cem' eyledi
Anlara gördüğü düşi söyledi (1574)

Didi anlara bu gece görürem
Nīl deñiziniñ yanına varuram (1575)

3.10.1.8.5. Malik'in Evi

Malik Yūsuf'u Mısır'da pazarda satılığa çıkarmadan önce evinde on gün misafir eder. Bu on gün boyunca münadiler aracılığıyla Mısır halkını Yūsuf'tan haberdar ettirip Mısır halkının eve gelip Yūsuf'u görmelerinin yolunu açar. Görmek isteyenin ödemesi gereken bir altındır. İlk gün Yūsuf'u görenlerin sayısı altı yüz bindir:

Didi Mâlik kim anı görmek diler
Birer altun virüb anı göreler (684)

Şol kadar halk anı görmege gelür
Altı yüz biñ altun bir günde gelür (694)

3.10.1.8.6. Mısır Pazarı

Yûsuf'un satılmak üzere buraya getirilir. Burada bir münadi Yûsuf'un güzelliğini, tatlı dilini, servi boyunu bağırarak halka ilam eder:

Mış[1]r'ın bazarı aña karşı idi
Ol araya bir ulu carşu idi (876)

Yûsuf'ın aluban bazara geldiler
Çağıruban çok münâdî kıldılar (879)

Didiler kim alur bir iyi kul
Hüsni içinde hem uşlulardan uşul (880)

3.10.1.8.7. Yûsuf'un Yaptırdığı Saray

Yûsuf Mısır'a sultan olduktan sonra bir saray yaptırır:

Bir sarây yabdı Yûsuf şan'at-ıla
Toldurur anın için zeynet-ile (2056)

Bu sarayın özelliği, kardeşlerinin kendisine yaptıklarını tek tek duvarlarına yazdırmasıdır.

Atasından anı ayırdıkların
Söyledikçe silleler vurdukların (2058)

Şem'ün eline bıcağın aldığın
Öldüreyin diyübeni güldüğün (2059)

Bir eliyle saçına yapışdığın
Keseyin başını diyüb tutduğın (2060)

Rûbâl'e hem varuban şıgındığın
Ol-da karşıda yüz yire urduğın (2061)

Boğazına ib dağup yitdiklerin
Hem yüzini yire debdiklerin (2062)

Kardeşlerin İbni Yamin ile gelişlerinde bu sarayda ağırlanan kardeşlerden okumayı ve yazmayı bilen Rubil, duvarda yazılı olanların kendilerinin Yûsuf'a yaptıkları olduğunu görür:

Didi bizim itdügümüz işleri
Yûsuf'ũn başına gelen gücleri (2068)

N'eyledükse yazılmış burada
Kim bile biz nice_olayuz burada (2069)

Yine sarayda İbni Yamin kendisine amca diyen Yûsuf'un oğlu vasıtasıyla Yûsuf'tan haberdar olur:

Şordı aña kimiñ aşlısın didi
Ol-da 'emmi Yûsuf oğluyam didi (2096)

Çün işitdi İbni Yâmin ağladı
Ben seniñ nicesi 'emmüñ[em] didi (2097)

Didi babam qardaşñ-dur[ur] seniñ
Āh Yûsuf didiğñ işñdür seniñ (2098)

3.10.1.8.8. Bahçe

Zeliha, kendi isteğine uygun davranmayan, aşkına beklediği karşılığı vermeyen Yûsuf'u, yanından uzaklaştırarak bahçeye gönderir. Bundaki amacı Yûsuf'u yanından göndererek ona olan aşkını unutabileceği düşüncesidir:

Gördi Zeliḫā Yûsuf uymaz aña
Didi bir çäre ideyin buña (1071)

Didi yanımdan ırayın ben bunı
Ola-ki unudam anñ 'aşkıñı (1072)

Ancak işler Zeliha'nın umduğu gitmez. Uzaklaşma esnasında aşkın şiddeti gittikçe artar ve hatta sevgiliyle beraberken duyulan sevgiden daha şiddetli ortaya çıkar. Zeliha iki yılın sonunda Yûsuf'u yeniden yanına aldırır:

İki yıl tırdı Yûsuf hiç gelmedi
Derdi artdı Zeliha'nın hiç gülmedi (1075)

Durdı bir gün bakçeye gelür
Yûsuf'ı aldı yine_eve getirür (1076)

3.10.1.8.9. Yûsuf'un Mezarı

Yûsuf vefat edince Zeliha kendinde olmadan üç gün üç gece geçirir. Dördüncü gün uyanınca Yûsuf'un öldüğü gerçeğiyle bir daha karşılaşır. Yûsuf'un kabrine giderek üzerine uzanır ve canını teslim eder. Bu mekan sevgiliyle yakınlaşma ve buluşma mekanıdır:

Öyle diyüp 'imâriye girdi
Şevk-ile kabır-i Yûsuf'a girdi (2735)

Görüp ol hayreti bu gayret-cür
Anın üstine düşdi nite-ki nür (2737)

Hoş rızâ virdi olmağa cânsız
Razı olmadı olmağa ansız (2742)

3.10.1.8.10. Puthane (Deyr)

Zeliha bir gün deyre giderek Yûsuf'a olan aşkının akıbetini putuna sorar:

Yâ şanem Yûsuf benim ola mı-ki
Maşûdım kuş ele gire mi-ki (1046)

Put Yûsuf'un nebi olduğunu, kendisini alacağı düşüncesini taşıyarak ona zahmet vermemesini söyleyerek parçalanır:

Didi Yûsuf seni alur ummağıl
Ol nebîdür aña zaḥmet virmegil (1050)

Parçalanmış putun padişahın putu olduğunu, putunun parçalandığını öğrenirse padişahın kızacağından endişe eden Zeliha, Yûsuf'tan "Tanrı"sına dua ederek putu bütün hale getirmesini ister. Yûsuf'un duasıyla put bütünleşir:

Zelîhâ_eydür yâ Yûsuf Tañrı baña
İşbu butları bütün itsün yine (1056)

Yoğsa bunu nâgehân sulţân duyar
Kağıyup diye butumu kim kırar (1057)

Yûsuf anı Tañrı'sından istedi
Tañrı ol butları bütün eyledi (1058)

3.10.1.9. Mağrib

İsmi açıkça zikredilmeyen, sözlüklerde; "Mağrib: Garb, batı tarafında olan memleketler; Afrika'nın Mısır ötesindeki şimal kısmı, İspanya, Portekiz." (Devellioğlu, 1998: 562), "Mağrip: 1-Batı. 2-Kuzey Afrika dışında Mısır'ın batısında kalan ülkelerin topluca adı: Libya, Cezayir, Tunus, Fas. 3- Afrika'nın Mısır dışındaki kuzey ülkeleri." (TDK Sözlüğü, 2005:1325) şeklinde tanımlanan bu ülke, Zeliha'nın Mısır sultanıyla evlenmeden önce babası ile yaşadığı yerdir.

Bir ulu beg var-ıdı Mağrib'de şâh
Şâh Taymûs dirler [idi] aña şâh (720)

Atlanurdı bilesince yüz biñ er
Bir ulu beg illâ kim buğa tabar (721)

Bir laţîf kıızı var-ıdı [bil] anuñ
Zelîhâ_ıdı adı bilgil ol cânuñ (722)

3.10.1.10. Basra

Eserde Mısır'dan Kenan'a dönen kardeşlerin uğradığı bir şehir olarak ifade edilmiştir:

Göçdiler bir gice bir gün gitdiler
Başra dirler bir şehre çün yitdiler (2197)

Didiler biz Mısr'dan göcmiş-idik

3.11. Nasihatler

Uzun kış gecelerinde toplumun eğlenceli vakit geçirmek maksadıyla tercih ettiği dinî, tasavvufî yönü ağır basan didaktik mahiyette eserler, Osmanlı toplumunda rağbet gören eserler arasındadır. İslam Peygamberi'nin hayatını konu edinen, İslam tarihi kaynaklı kahramanlıkları anlatan, peygamber kıssalarına yer veren, dinî ve ahlaki öğütler ihtiva eden bu eserlerde temel izleğin dinî ve ahlaki dustûrlar olduğu ifade edilebilir. Bir kişinin okuması ve bazı yerlerde metne müdahale ederek gerekli izahlar yapması ile dinleyicilerle buluşan bu eserlerin önemli bir özelliği toplumda yerleşmesi istenen davranışların, ahlak kaidelerinin propagandasının yapılmasına imkan tanınmasıdır. Şair, telakki ettiği dinî görüşü, düşünce dünyası, kültürel normları çerçevesinde eserine ahlaki kaideleri yerleştirebilir. Bu eserlerin meclislerde veya toplantılarda okunmasıyla da eserde yer verilen değerler dinleyici kitlesiyle buluşmaktadır. Bu durumun bir benzeri de Batı kaynaklı anlatı türlerinden olan romanda söz konusudur. “Batıda 19. yy sonlarına kadar romancı kendini biraz ahlâkçı, az buçuk filozof sayardı. Onun için de hikâyesini anlatırken araya girerek karakterler hakkındaki düşüncelerini açıklamayı, davranışları ahlâk açısından değerlendirmeyi, insan tabiatı üzerinden bilgeliğini ortaya koymayı yazarlığın bir görevi bilirdi (Moran, 1983: 49).”

Okuma yazma oranının düşük, eğitim imkan ve olanakların yetersiz olduğu dönemlerde toplumda olması istenen veya istenmeyen tavır ve davranışların ikame edilmesinde bu eserlerin önemli bir rolü vardır. Bu noktadan bu tarz eserlere birer “nasihat-name” gözüyle de bakılabilir. Meclislerde okunan bu türde eserler baştan sona incelendiğinde bu eserlerde, olaylara konu olan kahramanların her birisinin toplum içinde makbul olan veya olmayan herhangi bir değeri temsil ettiği ve bu temsilden yola çıkılarak olumlu davranışların yüceltildiği, olumsuzların ise kınandığı bir üslup görülebilir.

Yûsuf hikayesinin meclislerde okunmak üzere tercih edilmesi kıssada yer alan ibretlik hadiselerin çokluğudur. Kıssada aşk, güzellik, keder, ümit, kıskançlık, pişmanlık, bolluk, kıtlık, sabır, hainlik, şefkat gibi çok çeşitli konuya temas edilmiş ve bunlardan da dersler çıkarma tavsiye edilmiştir. Eserden ders alınması gerektiği Kuran’da da Yûsuf Suresi’nde ifade edilmektedir: “Andolsun, Yûsuf ve kardeşlerinde (hakikati arayıp) soranlar için ibretler vardır (Kuran-ı Kerim, 12: 7).”

Metnimiz bu yönden ele alındığında, hayatın pek çok ünitesinde karşılaşılan güçlüklerle ilgili karakterler üzerinden nasihatlerin verildiği gözlemlenmiştir.

3.11.1. Yapılan Kötülüğün Karşılıksız Kalmaması

Hiçbir kötülüğün karşılıksız kalmayacağı eserde farklı kahraman ve olay bağlamında sık sık dile getirilir. Yakup peygamber, İbni Yamin’e sütanne olan kadının oğlunu annesinden ayırıp satarak ona en büyük kötülüğü yapmış; bunun karşılığını ise o kadının bedduasıyla aynı o kadın gibi evlat acısını tadarak görmüştür:

Bir cāriye sen şatun alduñ-udı
Oğlanın ayıruban şatduñ-udı (2335)

Bir kişinin peygamber olması, ilahi adaletin onun üzerinden de tecelli etmesine mani değildir.

Dağda yakalanan kurda “Yûsuf’u yedi” diyerek iftira atan kardeşler, Yûsuf’un altın kilesinin çalınmasında da herhangi bir suçları olmamasına rağmen kendileri tasın çalınması ile suçlanır ve itab görürler:

Tañrı beni uş yine qavışdurur
Her kişi n’ider-ise anı bulur (2551)

Yûsuf’un kul olarak alınıp satılması, kötü muamelelere maruz kalması esere göre zamanında kendinin bunları yapmasıdır:

Yûsuf kul oldı sebep bu-idi
Kul-yoq aşlımızda didi ‘aceb eyledi (537)

Bir sebep[i] dağı ıulı var-idi
Anı esirgemeyüp döğer-idi (538)

Anıñ-[i]çün anı Hağ ıul eyledi
Dürli dürli başına ħâl eyledi (539)

3.11.2. Yalan Söylememek

Olumsuz olayların başa gelebileceğini bilerek yine de yalana meyletmeme hassasiyeti taşıyan Yûsuf örneği olduğu gibi başta kardeşler olmak üzere hikayenin diğer kahramanlarından Zeliha'nın sıklıkla bu yola başvurusu ancak yalana başvuran bu iki karakter gurubunun da başlarının beladan kurtulmaması nazara verilerek olumlu davranış yüceltilmiş, olumsuzunu ise kötü sonuçları dolayısıyla reddedilmiştir. Yûsuf babasının kardeşlerine rüyasından bahsetmemesi uyarısına rağmen kardeşlerin “yalancı” olmakla itham etmeleri üzerine rüyasını anlatır:

Nice gördiñ söylegil bize ‘ayân
Biz umarız sen olmayasın yalan (170)

Aldadılar Yûsuf'ı gör ne ıılır
Fıkr ider dimez ise yalan olur (171)

Didi yalan olmayayın söyledi
Gördüğün[i] bunlara şerĥ eyledi (172)

Diğer taraftan kardeşler babalarına; Yûsuf'la eğlenmek üzere ovalara gittikleri, Yûsuf'un kurt tarafından yendiği, Malik'e; Yûsuf'un kendi kardeşleri değil kulları olduğu şeklinde hikayenin pek çok yerinde yalan söylerler. Sık sık yalana başvurmaları dolayısıyla da İbni Yamin'i Mısır sultanının istediğini babalarına ilettiklerinde babaları inanmaz: “Yalan söylemek kılıç yarasına benzer ki iyi de olsa nişanı kalır. Yûsuf Peygamberin kardeşleri gibi ki bir kere adları yalancı çıktığı için, ikinci doğru sözlerine babaları inanınayıp “Bu sizin uydurmanızdır, dedi (Sadi, 1980: 511).”

3.11.3. Mağrur Olmak

Tevazu ve alçakgönüllülüğün karşısında yer alan bu haslet, kibir ve kendini beğenme hissi ile birleşmesiyle kişide hoş karşılanmayan bir özellik olarak eserde ifade edilir. Mağrur olan kişinin başına gelenler nazara verilerek bu hasletin kötülüğü ortaya konur. Kişinin sahip oldukları özellikleri ile böbürlenmesi, o kişi peygamber bile olsa cezasız kalmaz. Yûsuf yüz güzelliği ile Karsın ilinde on iki bin kişilik orduyu bertaraf etmesi ve güzel oluşu onu mağrur kılar. Peygamber olması ile ilahi ikazla uyarılır:

‘ Aceb mişlim var mıdur dünyâda didi
Yüzümi gören kişi olur esir (648)

Çünkü Yûsuf mağrūr oldu özine
Kimse bakmadı uşdı yüzine (649)

Çün niķâbın açdı Yûsuf anlara
Hiç kılmadı eşer hûsni bunlara (650)

Neslinden hiçbir kimsenin kul ve köle olarak alınıp satılmadığını ifade eden Yûsuf, burada da mağrur oluşu dolayısıyla köle olarak alınıp satıldığı bir hayat yaşar:

Yûsuf kul oldu sebab bu-idi
Kul yok aşlımızda didi ‘ aceb eyledi (536)

3.11.4. Alçakgönüllülük

Eserde kendi değerini olduğundan daha aşağı gören, emsallerini ise kendinin fevkinde değerlendiren, kibri ve kendini beğenmeyi bir tarafa bırakan kişi, bu özelliği ile takdir edilmiş ve böyle davranması ile de kendi değerini artırmıştır. Yûsuf kendini beğendiği için, kuyudan çıkarıldığında “on yedi kalp akçe” gibi değeri yüksek olmayan bir bedel karşılığında satılırken pazarda kendini metheden dellala garip bir kişi olduğunu beyan ederek tevazuunu ortaya koymasıyla değerini artırmış ve Mısır hazineleri onu almaya yetmemiştir:

Her kişi kim kendüyi alcağ göre

Bunda ve anda devlete ire (709)

Yūsuf anda kendüyi ‘āciz bile
Hak Te‘ālā kadrini kıldı a‘lā (708)

Bādişāh şol kadar altun getürür
Yūsuf daḥı terāziye oturur (935)

Haznede altun gümüş kalmadı
Yūsuf’a hirgiz berāber olmadı (936)

3.11.5. Gammazlık

Bir kişi, olay veya durumla alakalı bilgi sahibi olup bunlarla münasebet içinde yer alan kimselere laf götürme, görevi olmadığı halde bilgi ulaştırma anlamında kullanılan “gammaz”cılık, olumsuz bir haslet olarak değerlendirilmiştir. Eserde gammazlık yapan kişinin Tanrı katında ah u zar edeceği, cennette yerinin olmadığı, onun yerinin cehennem ateşi olduğu belirtilmiştir. Bu durumlar dolayısıyla gammazlığa yanaşmayan üç kahraman zikredilmiştir. Malik, Yūsuf’u kendisine satanların kim olduğunu öğrenmek istediğinde gammazlık olacağı endişesini taşıyan Yūsuf cevap vermez.

Yūsuf eydür ben ğammāzlık itmezem
Dünyādan ben bu ad-ıla gitmezem (978)

Ya‘kūb, “Yūsuf’u yedi” denilerek huzuruna getirilen kurda, Yūsuf’un akıbetini sorar ancak cevap alamaz:

Ḳurd didi-kim ḳorḳarın ğammāz ola
Ḳurdlar içinde adım ğammāz ola (418)

Yūsuf’u Zeliha’nın iftirasından kurtaran iki aylık bebek, suçlunun doğrudan kim olduğunu söylememesinin sebebi gammaz olacağı endişesidir:

Oğlan eydür ğammāzlık eylemezem
Birisi suçlu diyü söyləmezem (1269)

Bir suç u veya günahı üçüncü kişilere anlatmama, “gammazlık” yapmama noktasında böylesi bir tavır tavsiye edilirken suçun, yaygınlık kazanmaması ve suçlunun, sonradan tövbe etmesiyle affedilebileceği düşüncesinden dolayı gizlenmesi öğütlenmektedir:

Yūsuf anlarıñ sözüni diñledi
‘Aybların yüzlerine urmadı (2216)

Şuçlunıñ suçunu kim setr eyleye
Hağ Te‘ālā suçunu ‘afv eyleye (1281)

3.11.6. İşi Allah’a Havale Etmek

Planlanan işlerin ifasında, verilen sözlerin icrasında Allah’ın takdiri unutulmamalıdır. Eğer onun dilemesi nazara verilmeden iş veya beklentiler yaratılanlar olarak gücü ve tesir alanı sınırlı olan insanların sorumluluğuna terk edilirse, söz konusu eylemin sonu hayırla neticelenmez. Ya‘kûb, gözünden sakındığı evladı Yūsuf’u içinde korku olmakla beraber oğulları ile eğlenmeye yollarken emanet ettiği kuvvet, evlatlarından Rubil’dir:

Rübîl’e [dir] n’eylediñ Yūsuf kıanı
Ben saña işmarladım idi anı (358)

Geri dönen evlatlarının yanında Yūsuf’u bulamayan Ya‘kûb, sitemkarane bir eda ile Allah’a yönelince,

Bes hiğāb geldi yā Ya‘kûb anı
Baña işmarlamadıñ sen oğluñı (424)

Ger baña işmarlasañ bekleye_idim
‘Adıllardan anı şağlaya idim (425)

itabıyla karşılaşır.

Yūsuf, suçsuz yere zindana düştüğü için zindandan çıkıp sultanın hizmetine giden şerbetçiye “suçsuzluğunu sultana” iletmesini ister. Allah’a iltica yerine kuldan

medeti bir peygamber olarak uman Yûsuf bu davranışı dolayısıyla yedi yıl zindana hayatına mahkum edilir:

Çünkü maḥlûḳdan o ḥâcet diledi
Yedi yıl daḥı zindânda ola didi (1488)

Ḥâcetin maḥlûḳdan isteyen kişi
Maḥrûm olmaḳdur bilûñ anıñ işi (1489)

Yaratılan olarak cümle istek ve beklentiler ancak Yaradan'dan istenir ve beklenir:

Ḥaḳ Te'âlâ korktuğundan kırtara
Cümle maḳşûdıñ seniñ Allâh vire (1565)

Bütün işler Allah'ın takdir ve tedbir sınırları içerisinde gerçekleşmektedir. Eğer kullar bir işin başında O'nun tasarrufunu göz ardı ederlerse o işin sonu insanlara hayır getirmez. Yûsuf'un başına gelen bazı olayların sebebi Allah'ın takdirini "ifade etmemesi"dir:

Zelḥa çünkü _anı ḥalvet eyledi
Diñle imdi Yûsuf anda ne didi (1284)

Ger beni bâre bâre ide didi
İtmeyem bu işi didi söyledi (1285)

Bir daḥı ḳardaşları şuç eyledi
Ben itmezem didi ol faḥr eyledi (1286)

Tañrı şaḳlar-ise beni dimedi
Anıñ-[i]çün işbu derde uğradı (1287)

Her kişi çünkü bir işe başlaya
Allâh rast getüre idem diye (1288)

3.11.7. Resul'e Salavat

Eserde en fazla üzerinde durulan nasihat peygamberlere, özellikle de Hz. Muhammed'e salavat getirilerek adının anılmasıdır. Ona salavat getirmekle dünya ve

ukba hayatında saadete erişileceğine, dertlilerin derman bulacağına, isteklerin yerine geleceğine, canın Cehennem ateşinden kurtulacağına inanılmaktadır:

Dilerseñiz dü ' âlemde necâtı
Resûl'in rûhına _idûñ eş-şalâtı (27)

3.11.8. Sabır

Sıkıntılardan kurtulmak veya beklentileri elde etmek için sabır göstermenin karşılığı umulanın elde edilmesidir. Belalara ve günah işlememeye karşı sabır gösteren kişi, sabrının karşılığında ödüllendirilir. Yûsuf'un hayatının her bir anı sabır örgülenmiştir. Kardeşleri Yûsuf peygamberi kuyuya atmış, kuyuya atarken bütün kıyafetlerini çıkarmışlar, yiyecek ve içecek bir şey vermeyerek aç bırakmışlar, kul diye satmışlardır. Bütün bu olaylara sabır gösteren Yûsuf Allah takdiri ile kuyudan çıkarılmış, cennet giysisi hülle ile giydirilmiş, cennet nimetleriyle doyurulmuş ve kul olarak geldiği, pazarında satıldığı, zindanında yatırıldığı zindana sultan yapılmıştır.

Çünkü Yûsuf taq̄d̄re şabr eyledi
Tañrı anı ni' mete ğarq̄ eyledi (1728)

Yakup peygamber kaybettiği Yûsuf'u bir ömür boyu sabırla geri geleceği zamanı bekler. Karşılaştığı üzücü hallere ve olaylara sabrederek rahatlığa ulaşır. Evlatları Yûsuf'un geri gelmesinin imkânsızlığından söz ederken o sabrederek teselli bulur. Beklentisinde ne umutsuzluk vardır ne de isyan. Oğluna kavuşacağı ümidiyle yaşar ve sabreder. Bu sabrı ile de hikayenin sonunda muradına kavuşur.

Hikayenin bir diğer kahramanı olan Zeliha da hem sabreden hem de sabır gösterilen bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Yûsuf'a olan aşkında sebat göstermesi dolayısıyla Yûsuf'u elde etmek için uzun yıllar sabır gösterir. Ve nihayetinde de Yûsuf ile evlenir. Evlilikten yıllar önce Yûsuf'tan elde etmeye çalıştığı gayrimeşru talebi dolayısıyla da günah işlemeye karşı sabır gösterilen kişidir.

Eserde kahramanlar üzerinden ifade edilen bu değer bir gazel ile de vurgulanmıştır:

Şabr iderseñ maqşūdıña iresin
Maqşūdıñ bağından güller diresin (1013)

Şabır eyle dilekler hāşıl ola
Şabr eyle firdevse girüb varasın (1014)

Şabır [it] biñ cān vire saña Celīl
Sen bu bir cānuñi şāzān viresin (1015)

Şabr eyle ucmağda biñ hūri kızın
Öbesin [hem] kucasın zevk idesin (1016)

3.11.9. Sadakat - Vefa

Vefa; vaad edilen sözde durma, verilen sözünü yerine getirme, borcunu ödeme, sevgi, dostluk ve bağlılıkta sebat gösterme, kendini sevenleri, kendisine iyiliği dokunanları unutmama, dostlarıyla ilgiyi kesmeme gibi anlamlara gelmektedir. Eserin pek çok yerinde Yûsuf'un vefası ve dostlarına veya kendine iyiliği dokunan kimselere karşı vefası söz konusu edilmiştir. Kendisini öldürmekle tehdit eden kardeşlerinin elinden kurtaran Malik'e Mısır hazineleri bahşeder ve ettiği dua ile kırk tane erkek evladı olur. Şahitliği ile Zeliha'nın iftirasından kurtaran genci yıllar sonra aciz bir durumda iken bularak kendine vezir yapar ve ihsanda bulunur:

Ol yigidiñ elini aldı ele
Anı sarâyına getürdi bile (1768)

Anı hāmmāma virüben yudılar
Dürli hil' atler aña geydürdiler (1769)

Vezīr itdi Yûsuf aldı yanına
Şanasın biñ cān irişdi cānına (1770)

“Tuz ekmek hakkı”nı dahi gözetmeyerek vefasızlık yapan kardeşlerine kendine yaptıkları kötülükleri görmezden gelerek affeder. Zeliha'nın aşkından deliye dönüp kocasının yerini Yûsuf'a teklif ettiğinde Yûsuf, Mısır pazarında sahip olduğu

bütün hazineleri ortaya koyarak kendini satın alan Mısır sultanına karşı vefasını ve sadakatini ortaya koyarak kendisine ikramda bulunan sultana ihanet etmez:

Seni Mısır tahtına sulṭān kılam
Sulṭānıñ adın bugün binhān kılam (1180)

Yūsuf eydür ben kılıdur sulṭānıñ
Sen-da[hı] ḥatunısın şimdi anıñ (1181)

Yā Zeliḥa sen düdüğüñ itmezem
Ṭoğrı yolu koyub egri gitmezem (1182)

Bizim aşılmuz ḥıyānet itmedi
Yidüğü tuz etmegi unutmadı (1183)

3.11.10. Tövbe Etmek

İşlenen bir günahdan veya yapılan bir hatadan dolayı Allah'a sığınmak, pişman olmak, işlediği günah veya suç dolayısıyla üzölmek ve böyle bir durumu ortaya çıkardığı için vicdanen rahatsız olmak anlamına gelen "tevbe" eserde; hem peygamberlerin hem de diğeri insanların hatadan pişmanlığı ifad etmek için başvurdukları bir yol olarak karşımıza çıkmaktadır. Ya'küb, oğlu Yūsuf'u Allah'a değil de kula ısmarladığından, Yūsuf zindandan kurtulmayı Allah'tan değil hapis arkadaşından beklediğinden, Yūsuf'un kaçtığı zannederek yakaladığı yerde döven Arab kötü muamelesinden, uzun yıllar Yūsuf'u taptığı putlardan dileyen Zeliha puta tapıcılıktan tövbe eder ve pişmanlıklarını ortaya koyarlar.

Didi Yūsuf tevbe_iden 'afv olur
Ḥaḫ ḫatında şuçları heb maḥv olur (2429)

3.12. Vecizeler

"Derli toplu kısa söz, özdeyiş" olarak tanımlanabilecek olan vecizeler, şairin yeri geldikçe kaydettiği ifadelerdendir. Bu durumu ortaya çıkaran sebeplerin; anlatımda doğallığı sağlama, savunduğı fikirlerin doğruluğuna muhataplarını ikna etmek için kanıtlar ortaya koyma, üzerinde özellikle durduğu bir durumu vurgulama,

pekiştirme ve soyut olan bir vakayı görünür ve somut kılma olduğu savunulabilir. Şair, büyük ölçüde halk muhayyilesinde yer etmiş, halk kültüründen kaynaklanan sözlere yer vererek anlatımda hem eseri vücuda getirirken kendi için hem de esere muhatap olan kitleler için kolaylık sağlamış ve işlediği konu ile münasebetli kuşatıcı ve kapsayıcı genellemeler yapabilmesinin önünü açmıştır.

Eserde yeri geldikçe kullanılan vecizelere şunlar örnek verilebilir:

Tañrı'dan emir gelicek dönmez ol
Tağdıre ' ilâc iderseñ oñmaz ol (1421)

Ĥasret olan ayruluğdan ağlaşur
Buluşanlar şâzılığdan ağlaşur (2111)

Her kim [ki] bunı yazıbeni oğuya
Allah Te'âlâ'nıñ hayrından azâd olmaya (2298)

Tañrı'[nuñ] tağdıri heb olsa gerek
Her kişi yazılanı görse gerek (2574)

Ĥoş meşeldür cihân icinde bu söz
Ki gönül katlanur çü görmeye göz (2690)

Ne yazıldıysa cümle gelür sere
Cümle kullar yazılanı [çün] göre (516)

Cân içinde söyleyeyim sözi
Dünyâdan göcücek aña sözümi

Söz kalur kişiniñ kendi gider
Zirâ dünyâ kamuya kalmaz gider (871-872)

Ĥâcetin mañlûğdan isteyen kişi
Mañrûm olmağdur bilüñ anıñ işi (1489)

Yâd kişiden güç gören kardeş deye
Kardeşından güç gören ya ne deye 260

Ali TÜRK
Yüksek Lisans Tezi
Eskişehir, 2016
Cilt II

4.BÖLÜM
METİN

4.1. METİN NEŞRİNDE İZLENEN YÖNTEM

1. Her beş beyitte bir sıra numarası verilmiştir.
2. Kur'an-ı Kerim'den yapılan iktibaslar Arap harfleriyle yazılmış ve iki yerde kaydedilen Arapça ibare Latin harfleriyle yazılmıştır. Her ikisinin de mealleri dipnotta ifade edilmiştir.
3. Başlıklar küçük harflerle ve kalın karakterlerle yazılmıştır.
4. Beytin anlam bütünlüğünü sağlamak ve beyti vezne uygun hale getirmek için;
 - a. “Zeliha” kelimesi bazen “Zeliha” bazen de “Zelha” şeklinde transkribe edilmiştir.
 - b. “yumuşadı” giyeceğinden” gibi sözcüklerinin ilk iki hecesi bazı durumlarda birleştirilerek tek hece (yumuşadı, giyeceğinden) şeklinde transkribe edilmiştir.
 - c. Müstensihin dalgınlıkla aynı beyit içerisinde bir kelime ya da eki iki kez yazdığı durumlarda bu kelime ya da eklerden yalnızca bir tanesi metne alınarak yanlışlık giderilmiştir.
 - ç. Beytin anlam bütünlüğü içerisinde uygunsuz veya gereksiz olan bazı çokluk ekleri, belirtme hal eki metinden çıkarılmıştır.
 - d. İlgi ekinin eksikliğinin vezin kusuruna sebep olduğu durumlarda ilgi eki ilgili yere yerleştirilmiştir. Örneğin Allah'[uñ] adı, Yûsuf'[uñ] hali
 - e. Zarf fiil eklerine gerekli görüldüğü durumlarda “görüp” “görüb[en]”; “görüben” “görüben[i]” şeklinde eklemeler yapılmıştır.
5. Metinde olmayıp tarafımızca yapılan kimi eklemeler ve metin tamirleri köşeli parantez “[]” içerisinde gösterilmiştir.
6. Okunmasına rağmen anlamlandırılmayan beyitlerin yanına “(?)” konulmuştur. Okunamayan kelimelerin ise fotoğrafları metin içerisinde verilmiştir.
7. İmlâ, vezin yahut anlam itibarıyla yanlış olduğuna karar verdiğimiz ibareler doğrusu olduğunu düşündüğümüz ibare ile değiştirilmiş ve bu durum dipnotta ifade edilmiştir.
8. Eser içerisinde imlâda bir müştereklik bulunmaması nedeniyle metinde birlik sağlamak adına harekelenmemiş olan kelime ya da eklerin mümkün olduğunca dönemin diline uygun kullanımları tercih edilmiştir.

9. Metne müdahale edilerek vezin kusurları giderilmeye çalışılmıştır. Buna rağmen giderilemeyen vezne uydurulamayan beyitler yanlarına (*) işareti konularak gösterilmiştir.

10. Müstensihin hikayenin kahramanlarından;

Yûsuf'un annesi Rahil'i "Sahil",

Yûsuf'un kardeşi İbni Yamin'i "İnni Yamin"

Mısır Sultanı Reyyan'ı "Deyyan"

şeklinde transkribe etmesi hikayenin kaynaklarına uygun olmaması dolayısıyla bu farklı yazımlar tarafımızca düzeltilmiştir.

11. Vezinler metin başında çizgi (-) ve noktayla (.) gösterilmiştir. Örneğin:

"Vezin: -.-- / -.-- /-.-".

12. Seslerin uzunlukları gösterilirken "vezin" göz önünde tutulmuştur. Zihafın söz konusu olduğu ünlüler nüshalarda "ā", "ī", "ū" gibi yazılmışsa bunlar metinde italik karakterde gösterilmiştir. Örneğin: "rāzī", "zīra".

13. Eserde uzun heceye karşılık gelen "e" sesinin imaleye işaret etmek için "elif"le yazılması durumunda bu ses "ë" şeklinde gösterilmiştir. Örneğin: "gögë", "görmemişem".

14. Uzun okunması halinde "medd" in hâsıl olduğu sesler de zihafı ünlülerde olduğu gibi italik karakterde yazılmıştır. Örneğin: "tīz var imdi".

15. Şeddeli kelimelerin imlâsında da vezin dikkate alınmıştır. Örneğin:

"Dēdeñ İbrāhīm̄ hākı şerḥ eylegil".

16. Vezin gereği yapılması zaruri olan ünlü ulamaları eserde ayrı kelimeler hâlinde yazılmışsa vezne dikkat çekmek maksadıyla alt çizgiyle " _ " birleştirilerek gösterilmiştir. Örneğin: "Ḳardaşuñ derdi deli_eyledi beni".

17. "ise", "idi" gibi "i-" ek fiili şekilleriyle "ile", "içün" edatlarının eserde kendinden önceki kelimeye bitişik yazılması durumunda kelime ve bu şekiller arasına "-" işareti konulmuş ve ünlü uyumu göz önünde tutularak yazılmıştır. Örneğin: "n'eyler-iseñ", "ḳullar-ıla".

18. Metin tespitinde bir birlik sağlamak gayesiyle Arapça, Farsça kelime ve tamlamaların yazımında İsmail Ünver'in "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler" (Ünver, 1993: 51-90) makalesinde getirmiş olduğu esaslara uyulmaya çalışılmıştır. Metin tamiri ve vezinle ilgili hususlarda ise M. Fatih Köksal'ın "Metin Tamiri (Usul ve Esaslar, Uygulamalar ve Bazı Teklifler)" (Köksal, 2008: 169-190) ve "Metin Neşrinde Vezinle İlgili Problemler, Bazı Tespit ve Teklifler" (Köksal, 2009: 63-86) makalelerinde teklif ettiği esaslar dikkate alınmıştır.

METİN

[Hazā Hikāyet-i Ya‘kūb u Yūsuf ‘Aleyhi’sselām]

.---/.---/.--

[2b]

Yüzüm qarasına bakma kabūl it
Ḳamu ümmetini aña sebāl it

Anıñ hürmetine bize kııl ihsān
Murādım şerh ideyim eyle āsān

Dilërem-ki Yūsuf’uñ destānın
Naşīb eyle diye[yi]m gülsitānın

Nice kāmiller anı söylemişler
Bu maḥlūkı şük[ü]rle toylamışlar

5

Dilërem beni-de irgüre_anlara
Ḳuzıları gibi uyam anlara

Sürü ardınca sürülen Ḳuzıyam
Ḳamusınıñ ayağınıñ tozıyam

Ḳoyun önünce meler Ḳuzı soñınca
Ḳuzı_ardınca gider Ḳoyun önünce

Ḳuzı[sı] meleyince toymaz ana
Ḳuzısınıñ özine toymaz ana

Olarıñ ben-de girdim izlerine
Dilërem uyğun idim sözlerine

10

Şākird olaydım anlara bu yolda
Şebāk alaydım anlardan bu dilde

Bu dünyāda olara öyküneydim
Ḳıyāmetde olarla ḥaşr olaydım

Atam anam hem üstādım anlar
Bu yolu²⁴⁴ şan‘atı Ḳomış o cānlar

Olarıñ yolına uydur İlahī
Olarıñ şan‘atın toydur İlahī

²⁴⁴ Büyülü şeklinde de okunabilir.

- [3a] Olarıñ cümlesine raḥmet eyle
Ḥabībīñ ḥürmetine ḥürmet eyle
- 15 Ḥabībīñden ayırmağıl oları
Ḷamu ʿālim kemālidür ḥıḷarı
- Günāhım çok-dur[ur] ʿafv eyle Mevlā
Oları cennetiñde eyle āʿlā
- Olarıñ ḥürmetine cümlemüzi
Ḥabībīñden ayırma cümlemüzi
- Olarıñ yolına uydum İlahī
Olarıñ şanʿatın tıydum İlahī
- Ne-deñlü var-ısa heb ehl-i ĩmān
Ḥabībīñden ayırmağıl i Raḥmān
- 20 Daḥı şunları esirge Ḥudā'ya
Bize raḥm idüp ol²⁴⁵ duta duʿāya
- Bizim-çün kıllalar ḥayr-ı duʿāyı
Olarıñ derdine eyle devāyı
- Añalar burada bu ben zaʿıfı
Diyeler kim İlahī şol naḥıfı
- Ḷamu suçlarını ʿafv eyle anıñ
[Daḥı] niyyetin āsān eyle anıñ
- Dilërem ben-de anlarıñ ḳamusın
Viresin bunda vü anda umusın
- 25 Daḥı suçlarını hiç yazmayasın
Eyü ʿamellerini bozmayasın
- Bu dünyāda ḫarīḳ üzre olalar
Ḷıyāmetde varup [raḥmet] bulalar
- [3b] Dilerseñiz dü ʿālemde necātı

²⁴⁵“Ol” kelimesi yerine el olması metnin akışı içerisinde daha yerinde olduğu değerlendirilmektedir.

Resûl'in rûhına _ idüñ eş-şalâtı

Geliñ şimden girü ey kavm-i ulâ
İşidiñ söylenür ol kavl-i â' lâ

Bu Yūsuf sūresini _ indi sebab ne
Ḥabībine bunı indürdi Mevlâ

30 Yahūdiler nizā' itdiler 'Ömer'le
Didiler kışsa-i Yūsuf' dur evlâ

Kitābımızda var ol bizde²⁴⁶ yokdur
Melûl oldı işit aşhâb-ı evlâ

Melâletin giderdi anlarıñ Hâk
Bes inzâl itdi budur kavl-i aqvâ

Ḥabībini çü şādân itdi Allāh
Anıñ hükmindedür heb cümle eşbâh

Cemî'-i ' âlemiñ ' ilmin bilen ol
Anıñ ' ilmindedür heb sırr-ı ahfâ

35 İşit şimden girü Yūsuf sözünü
Atası dedesi hem kendi özünü

Atası Ya' kûb İşhâk dedesidür
Dağı İbrâhim İşhâk atasıdur

Çün İbrâhim Ḥalîlullâh gelipdür
Bu dünyâda iki oğlu kalıpdur

Bir oğlınıñ adı İsmâ' il anıñ
Muḥammed geldi neslinden bil anıñ

[4a] Resûl dedesi oldur bil bilësin
Çamusına şalavat getüresin

40 Biriniñ adı İşhâk'dur ey cân
Anıñ oğlu-dur[ur] Ya' kûb-ı Ken' ân

²⁴⁶ "bizde" ifadesi beytin ifade ettiği anlama uygun olmadığı, "sizde" olması gerektiği düşünülmüştür.

İkiz oldu anasından çün Ya' kûb
Biriniñ adı ' Āş biriniñ adı Ya' kûb

Anasından tüli toğmış-idi ' Āş
Koyun tüvi gibi yünli idi ' Āş

Bahadır idi gāyet zātı anıñ
Hem [av] avlar-idi şan' atı anıñ

Varur tağlarda avlar getürürdi
Bişirür babasına yidürürdi

45 Bu eelden atası anası severdi
Yüzünü görmege her dem iverdi

Velī Ya' kûb saçlı idi be-gāyet
Anası sever-[i]di anı gāyet

Gözi görmezdi İshāk' ın ey cān
Tüvinden bilür-[i]di ' Āş' ı inan

-.--/-.--/-.-

Bir gün İshāk' a irdi Hāk' dan hitāb
Oğluñıñ birine du' āñ müstecāb

Didi İshāk' Āş için kılam du' ā
İkiñizden birine açılur bāb

50 Zīrā Hāk didi birine kıl du' ā
Bu benim gönlüm saña virdi cevāb²⁴⁷

Dilerem-ki ben saña kılam du' ā
Umaram-ki qabūl eyleye Vehhāb

-.--/-.--/-.--/-.-

[4b] Av etin ister bu gönlüm anı piryān eylegil
Yiyicek şāzān ola ide du' ā isticāb

²⁴⁷ “Cübab” şeklinde yazılan kelimenin herhangi bir anlamı bulunamamış, bu kelimenin beytin anlamsal bütünlüğü içerisinde “cevab” olması gerektiği düşünülmüş ve kelime “cevab” şeklinde yazılmıştır.

Duruban ʿĀş ava gitdi babasına yimege
Ki şāzān olup duʿā ide qabūl ide_üstüne

.---/.---/---

Bu yaña anası çü durdı öri
Didi Yaʿqūb’a kim tiz gel ilerü

55 Boğazla bir qızı biryān eylegil
Derisiyle gey özüni pinhān eylegil

İlet babaña di-ki av getürdüm
Ki biryān eyledüm saña yitürdüm

Çü seni ʿĀş saña kıla duʿāyı
Dilēye cümle derdiñe devāyı

Çü Yaʿqūb bir qızı[yı] itdi biryān
Derisin arqasına geydi ey cān

Varup babasına didi ey sultān
Getürdüm av etini işde piryān

60 Çü İshāq şıgadı arqasın anıñ
Çü gördi ʿĀş’a beñzer tüvisi anıñ

Didi arkañ çüʿĀş’a beñzer illā
Çokuñ Yaʿqūb’a beñzer bu ne ola

Anası didi ʿĀş’dur şuyı (*)
Bunıñ-çün dile hayr-ıla duʿāyı

Yidi biryānı oldı göñlü şāzān
Elin qaldurup didi-ki ey Raḥmān

Cemīʿ-i enbiyā vü cümle mürsel
Ḥabibiñden sivā heb cümle mürsel

[5a] 65 Qıyāmete degin cümle geleler
Qamusı bu_öglümüñ nesli olalar

Duʿāsın[ı] qabūl eyledi Allāh (*)
Ne-qadar enbiyā gele in-şāʿallāh

Ḳamusı gele heb neslinden anıñ
Ḳıyāmete degin aşıından anıñ

Tamām oldı [çü] bularıñ du‘ āsı
İşit imdi gelüp n‘eyler çü‘ Āş‘ı

Didi ey baba işde av getürdüm
Ki biryān idüben saña yitürdüm

70 Yi imdi bu şivāyı kıl du‘ āyı
Benim derdime eylegil devāyı

Didi İshāk oğlu şimdi gelen sen
Degil midüñ bu dem du‘ ā alan sen

Bunı işidüben kaçıdı ‘ Āş‘ı
Anıñ heybetiniñ yoǵdur kıyāsı

Didi_öldürüben anı kıomayayın
Murādına [anı] irgürmeyeyin

Didi_oǵul saña da idem du‘ āyı
Dilërem-ki şava Ḳaḳ bu belāyı

75 Du‘ ā buldı yirini n‘eylesin ol
Naşīb anıñ idi nice_eylesin ol

Gör imdi kıudretiñ işini ey cān
Ḳamumuz taḳdīrini elinde ḳayrān

Gör e İshāk‘ın ‘ Āş[a] himmetini
Yiye ‘ Āş‘ın bu yolda ğayretini

[5b] Nice_eyleşin naşībinde yoǵ imiş
Çü taḳdīrde naşīb Ya‘ kıüb‘uñ imiş

Anası bunı fikr itdi duraydı
Ki Ya‘ kıüb‘ı burada irgüreyydi

80 Didi oǵul seniñ dayılarıñ var
Git durma bunda düriş anlara var

Çü Baḳrān ilidür yiri olarıñ

Ki çokdur mâlı tavarı anlarıñ

Varıcağ anda olasıñ mükerrerem
Olar-ıla olasıñ sen müna‘am

Benim kórğüm oğul bil kardaşıñdan
Şavıla umaram gavğa başıñdan

Çü Ya‘küb işidür anıñ sözüni
Durup Baħrān’a dönderdi yüzüni

85 Gece gider[di] gündüz gizlenürdi
Anıñ [i]çün adı İsrā’il idi

Bil İsrā’il gece giden dimekdür
Ki kórğup gündüz özin gizlemekdür

Ki varup dayılarına irişdi
Gelüp karşuladı bir bir görüşdi

Çamusı aña ikrām eylediler
Ki dürli dürli in‘ām eylediler

Birisinüñ iki kızını var idi
Nā-gāh Ya‘küb anıñ birini gördi

[6a] 90 Dilediler dayısının kızını
Nikāħ itdi [aña] büyük kızını

Çü Ya‘küb görmüş-idi küççük kızını (*)
Didiler dayısına işbu sözi

Anı daħı nikāħ eyledi aña
Didi ne-kim dilersin anı saña

Dayısının iki kızların aldı
İkisi-de anıñ yanına geldi

İkişer cāriyeleri var idi
İkisi-de anı Ya‘küb’a viridi

95 İki hatun ikişer cāriye oldı
Bunlarıñ her birinden oğlan oldı

Küççük kız karındaşı ol Rāhil'den
Ki Yūsuf İbni Yāmin tođdı andan

Aña meyli_artık idi kalanından
Dağı oğlanların severdi andan

Yūsuf'ı ğayrıdan artık severdi
Yüzünü görmege her dem iverdi

Çü Ya'ķūb didi bir ğün dayısına
Baña düstür viriñ kim nidesine

100 Yine vaşanıma varmaķ dilërem
Babamı anamı görmek dilërem

Çü destür virdiler durdı yirinden
Göç[ün] eyledi [ol] Baħrān ilinden

[6b] Çü girdi toğrı gider[di] yoluna
Ėber irişdi Ken'an'[uñ] iline

Çü 'Āř işitdi anı durdı örü
Didi-kim neye gelür bunda girü

Ėazab itdi aña karşı yürüdi
Ki Ya'ķūb'uñ büyük ođlı var-idi

105 Didi ođluna Ya'ķūb karşı varasın (*)
Bir uzun boylu uzun kişi göresin (*)

Eger saña şorarsa ne kişisin
Diyësin sen-de Ya'ķūb ođluyam ben

O Ya'ķūb didüĖüñ 'Āř'ın ħulıdur
Ki kaçmışdur veli gine ħulıdur

Yine seni özler [idi] işde geldi
Ėamu ehlin 'ayālin bile aldı

Çü Ya'ķūb ođlına didi bu sözi
O da 'Āř'dan yaña dönderdi yüzi

110 Çü 'Āř gelür gördi karşıda bir ħūb
Didi kimsin didi [kim] āl-i Ya'ķūb

O Ya'kūb didiğın 'Āş'ın kılıdır
Ki kaçmışdır yine geldi kılıdır

[7a] Geliyor ka[mu] mülki mālī ile
Dağı ehli cümle 'ayālī ile

Çünkü bu sözleri diñledi 'Āş (*)
Kılıncı atdı yābāna olup yas

Didi n'idem-ki ben çıkdım hevāyı
O yigide ider dürlü du'āyı

115 Bu yaña geldi Ya'kūb da irişdi
İkisi de kuca kuca görüşdi

Çü Ya'kūb bu ka[mu] mülki tavarı
Didi 'Āş'a seniñdür cümle [varı]

Dirildiler ikisi tā ölünce
Ölüm geldi işit diñlendi nice

İkisi dağı [bir] kabre gireler
Nite-kim ana rahminde olalar

Tamām oldı bularıñ çün kelāmı
Resül'in rūhına viriñ se[lāmı]

[2a] **Hazā Hikāyet-i Ya'kūb**
Vü Yūsuf Aleyhi'sselām

120 İşit şimden girü idem rivāyet
Yūsuf'ı söyleyem Haq'dan 'ināyet

Çün Ya'kūb'ın on iki oğı var-idi (*)
Yūsuf be-gāyet erlerinden hūb idi (*)

İşit idem anıñ hūsn-i cemālin
Her kim yüzünü görse bulur sa'ādet(*)

Eger kāfir gör[ür]se mü'min ola(*)
Gider andan kamu girü şekāvet

Eger bedr ay anıñ hūsnin göreydi

Ṭutuldı şanur-[i]diñ oldı ol mât

125 Eger Zühre göreydi hem cemâlin
Seğerde kıla hüsinden şikâyet

Anıñ-çün sever-idi anı Ya' kûb
Zira²⁴⁸ oğlanlarından oldı ol hûb

Ḳalan oğlanları şanki yıldızdı
Ol arada kamer yâ gündüz-üdi

-.--/-.--/-.--

Bir gün Ya' kûb uyurdu gündüzi (*)
Yatdı Yûsuf düşdi kendü özini

Başını ḳodı dizi_üstüne uyur
Uyur-[i]ken Yûsuf anda düş görür

130 Bakar-idi Ya' kûb [an]ıñ yüzine
Söleyibdür ḳulaḳ urğıl sözine

[7b] Yûsuf'ıñ hüsni gibi var mı ola
Ay-ı[la] gün buña beñzer mi ola

Bunı dirken Yûsuf uyandı baḳar
Söyledi Ya' kûb'[a] odlara yaḳar

Didi ay gün nicesi beñzer buña
Şimdi secde ḳıldı ikisi baña

Daḳı on bir yıldızlar geldiler (*)
Sicde idüp baña tâbi' oldılar

135 İdivir kim düşümüñ ta' birini
Diyivir kim bunlarıñ ta' birini

Çün işitdi bunı Ya' kûb âh ider
Sen ḫatâdan şaḳla yâ Allâh dir

²⁴⁸ Metinde “vire” şeklinde transkribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelime diğer çalışmalardan kontrol edilerek “zira” olması gerektiği görülmüş, “vire” kelimesi yerine “zira” kelimesi yazılmıştır. (Karakaya, 2012:271)

Didi Yūsuf ey baba ŧeniñ yeri
Ağladuñ sen ŧanki melüliñ yeri

Ya^ç k^ub eydür çünki iriŧe ferağ
İriŧür ardınca elbetde terağ

Dime oğul düŧüñi iğvān-ıla
Kaŧdı kılma kendi cismi cāniña

140 Kim yoruŧun kabrinden fāriğ ol
Gündüzin düŧ degildir fāriğ ol

Zirā anı ŧağınurdu söylemez
Ya^ç nⁱ anıñ ħālini fāŧ eylemez

Diliñizden ŧağınurdu kuzusın
Gel gör imdi kuzusınıñ yazısın

Tañrı ħayır yaza her kul başına
Kulağ urğıl ol felegiñ iŧine

[8a] Didi Yūsuf ger sever-iseñ beni
İdivir kim düŧümüñ ta^ç birini

145 Didi nice eylesün Ya^ç k^ub özi
Beni severseñ didi göyner özi

Didi oğul di[ñle]gil ta^ç birini
Diyivirgil nicedir bir bir anı

Bādiŧāh olasın oğıl muħterem
Ĥüsn-i ħulğ issi dağı ŧağib-kerem

İŧbu mağlı^ğ cümle saña duta yüz
Anañ atañ kamu kardeş cümlemüz

Cümle varup saña tābi^ç olalar
İŧde kardeşlar saña kul olalar

150 On bir yıldız iŧbu kardeşlardur (*)
Güneŧ anañdur atañ kamer-durur

Di[me]digim budur oğul ħazer
Vağt ola saña ħased ide bular

Dime zinhār kimseye bu düşüñi
Hayr ola Tañrı oñara işiñi

Çün ikisi işbu kavli eyledi
Digil imdi taqđr̄ aña n'eyledi

İşit imdi Yūsuf'ıñ hem tayesi
Şem'ın'ın bilgil olaydı anası

155 Ümm-i Şem'un işbu sözi diñledi
Ne-didügün Ya'qub'ın ol añladı

Derdi oğlanlarına didi anı
Bu düşü [hem] Ya'qub'ın yoyduğunu

[8b] Çün[ki] oğlanlar bunu işitdiler
Cem' olup bir yirde düğün itdiler

Didiler [kim] bu ne 'aceb düş ola
Çatı 'ardur cümlemüze baş ola

Biz aña heb kul olavüz qarşuda
Nice derddür cümlemüze hüküm ide

160 Buña bir tedbir idelüm cümlemüz
Anı_atalum ırmağ olsun hilemüz

Babamız çün artık anı görmeye
Bizi seve artık anı görmeye

Varup onlar Yūsuf'ı çağırdılar
Bu ne hikmetdür diyüben şordılar

Aramuzda işbu halk seni sever
Babamız da bizi kor seni sever

Halk içinde böyle hürmetlü olan
Umaruz ki söylemez hirgiz yalan

165 İmdi kardeş bize söyle düşüñi
Nice oldı biz görelüm işiñi

Çünkü Yūsuf işidür [iş]bu sözi

Melûl oldu tanmadı hırgız özi

Didi söylesem babam gönli kalur
Söylemezsem hem adım yalan olur

Didiler turma²⁴⁹ ey Yūsuf söylegil
Dedeñ İbrāhīm haqı şerh eylegil

Dağı İshāk dağı Ya' kûb hürmeti
Āb-u Zemzem [dağı] Kevşer hürmeti

[9a] 170 Nice gördiñ söylegil bize ' ayān
Biz umaruz sen olmayasın yalan

Aldadılar Yūsuf'ı gör ne kıılır
Fıkr ider dimez ise yalan olur

Didi yalan olmayayın söyledi
Gördüğün[i] bunlara şerh eyledi

Diñledi kardaşları bu düşleri
Dürli fitne oldu heb [ol] işleri

Geldi Şeytān bunlara itdi necāt
Gine fitne için getürdi esās

175 Didi size bunca şecā' at var-iken (*)
Atañ size baqmaz kılıñ ikşirās

Gicelerde çün Yūsuf ile olur
Yine şabāh anuñ-ıla inbi' āş

Eger bir dem yanında olmaya-idi
Yimez içmez ider idi iltihad (?)

Siz[de]dür hizmet mevāşi vü ğanem
Siz çekersiz zaħmeti ' arş-ı hırās

Yine sizden hem anı artık sever
Hem berāberdür siziñ-ile tirās (?)

²⁴⁹Metinde “turam” şeklinde transkribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelimenin “turma” olması gerektiği düşünülerek “turam” kelimesi yerine “turma” kelimesi yazılmıştır.

.---/---/..--

180 Didiler ne kılalum [yā] ne dırsın
Bu tedb̄ire bize ne buyurursın

Didi-kim atlı idüñ görmeye Ya' üb
Anı görmeye size ala Ya' üb

Bular bu tedb̄ri ün gördiler h̄üb
Hem duruban Ya' üb'a vardılar h̄üb

[9b] Aña selām virüben söylediler
Ayağın urub[an] ikrām itdiler

-.---/-.---/-.--

Didiler Yūsuf'ı alup varalum
İrte Yūsuf'ı aluban geledüm

185 ünkü Ya' üb diñledi bu sözleri
ayusından oñladı gözleri(*)

Mübārek gözlerini [hem] aşını
Sözlerini dağı inci dişini

[Didi] bir gün görmesem h̄ālim n'ola
Bilmezem ir mi gele giç mi gele

Dili söyler gözi Yūsuf'a baar
Fikr ider gözleriniñ yaşı aar

Ya' üb eydür uzularım söylemeñ
Beni yamañ baña göynük eylemeñ

190 Bir düşüm oldu yaında orarın
Añduğumca ol düşümden ürkerin

Düşde gördüm-ki uzular güderin
On iki uzular sürüp giderin

Tañrı h̄ayrın yaza her ul başına
ula urğıl bu felegiñ işine

Ḳuluñ tedbîrini taḳdîr bozar (*)
Başına gelür her ne kim taḳdîr yazar (*)

Didi Ya' ḳûb n'ideyin revâ nedir
Başına yazılanı gör [kim] nedür

195 Didi oğlanlar sizi göndüreyin
Şin oluñ Yūsuf'ı size vireyin

[10a] Variñ bugün yazılarda yazlañ didi (*)
Ġāfil olmañ Yūsuf'ı gözleñ didi

Yorulucaḳ dā'im anı götüresiz (*)
Acıgıcaḳ aña etmek viresiz

Destür viridi aña gönli iñiler
Bülbüli gör ayrı gül[den] iñiler

Vây ol bülbül ki gülden ayrıla
Gülden ayrı bülbülün ḥâli n'ola

200 Gülden ayrı bülbülün işi fiğân
El-amân bu ayrılıḳdan el-amân

Ṭurdu Ya' ḳûb Yūsuf-ıla_eve varur
Başını yudurdu ḥil'at geydürür

Öper-idi Yūsuf'ı ḳucar-idi
Bağrına basup Yūsuf'ı_öber-idi

Daḥı ta'âm viridi ḳoydı ḳoynına
Şuḥuf-ı İbrāhîm taḳdı boynuna

Zîrâ yavuz göz ḳılmaya buña nazâr (*)
Daḥı gözlerine çekdi sürmeler

205 Anı işmarladı oğlanlarına
Döndi Ya' ḳûb ağlayı²⁵⁰ geldi evine

Yūsuf'ın ḳız ḳardaşı var-idi i cān

²⁵⁰ Metinde “oğlı” şeklinde transkribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelimenin “ağlayı” olması gerektiği düşünülerek “oğlı” kelimesi yerine “ağlayı” kelimesi yazılmıştır.

Ol-Yūsuf-ıla olur idi hemān

Gör[di] baba geldi Yūsuf gelmedi
Didi baba ƙanı Yūsuf gelmedi

Didi ƙardaşlar-ıla gitdi olar
Yazılarda oƙ atup oynayalar

[10b] Denya idi bil o ƙızıñ adı[nı]
Ʀurdu yirinden çün işitdi anı

210 Didi bunda Yūsuf-ıla giderin
Yūsuf olmazsa bu evi n'iderin

Yūsuf' uñ ƙardaşları yürüdiler
Götürüp Yūsuf'ı yola girdiler

Denya segirtti olarıñ yoluna
Yitdi yabıřdı Yūsuf' ın eline

Denya'ya dirler deli olma yüri
Cāhil olma var eve gid dön girü

Denya ağlar islemez dönmez girü
Yūsuf-ıla bile gider ilerü

215 Didiler şabır it bu gün ey Denya (*)
Yūsuf'ı götürelim yarın gine

Denya döndi ağlayı gitdi eve
Yūsuf'ı götürdi anlar boynuna

Bu yaña Ya' ƙūb gözler n'itdiler
Ya' ƙūb görmez olunca gitdiler

Çünkü Ya' ƙūb görmez oldu anları
Diñle imdi n'eylediler bunları

[Ol] Yūsuf'ı götüren vurdu yire
Şan kemüçikleri ƙırıldı yere

220 Öñlerince yayan idüp süreler
Ʀurduğunca ƙarşu anı vuralar

Issı oldu Yūsuf anda şuşadı
Çarnı_ açıkdı diñle imdi ne-didi

[11a] Didi qardaşlar yoruldu ben tūruñ
Çarnım açıkdı baña etmek virūñ

Yūsuf'a Ya' qūb etmek virmiş-idi
Azıg-ıla anı göndermiş-idi

Bırdağ-ıla şuyı vir[miş]di anuñ
Çıbra ile südi vir[miş]di anuñ

225 Zenbāl-ile hırma virmiş-idi aña
Nice oldu diñlegil eydem saña

Geldi Rūbāl dökdi anuñ bardağın
Şaçdı südin hem tağıtdı hırmasın

Eñsesinden tūtdı Yūsuf'ı döger
Ey yalancı düş görüci dir söger

Seni bugün ıssı yā neye yaqar
Sicde eylemiş saña şemsi kamer

Gel-di on bir yılduzı gelsün saña
Şu virüp dağı ta' am vırsün saña

230 Öldürüben seni şimdi [ben] hele
Gele yıldızlar seni elden ala

Bildi Yūsuf düşden itmişler hāzer
İñledi zārī zārī katı be-gāyet (*)

Eñsesinden tūtdı Yūsuf'a vurur
Çaçdı Yūsuf biri[si]ne şıgınur

Ol-dağı deper Yūsuf'ı yirlere
Ey yalancı düş görüci dirler [e]

Çankısına varursa urur idi
Şaçına yabısub[an] sürer idi

235 Şoñra Şem' ün bıçağı çekdi durur
Yūsuf'ı doğrayın dir yaqın varur

- [11b] Kaçdı Yūsuf gine vardı birine
 Hem şıgındı bunlarıñ her birine
- Her birine kaçça vardı anlarıñ
 Hiçbiri esirgemez[di] onlarıñ
- Turdı andan-şoñra Rübīl'e varur
 Etegi altına girüp şıgınur
- Eydür ey dizem oğlı kardaşım (*)
 Beni esirge ey yakın kardaşım
- 240 Bunca kardaşlar biri esirgemez
 Hiçbiriçiği baña raħm eylemez
- Bunca kardaş var-iken oldum ğarīb
 Beni kurtar diyi_aña çok yalvarub
- Hem babam beni saña ışmarladı
 Körbecügüm sen [beni]_esirge didi
- Bir tabanca vurdı Rübāl Yūsuf'a
 Diñle imdi ne didi idem saña
- Didi sen nicesi olduñ kardaşım
 Seni öldürmek ola benim işim
- 245 Yūsuf'ı vurdı düşürdi yatur[ur]
 Şaşdığından kalkdı gine oturur
- Fikr ider Yūsuf oturuban güler
 Ol Yahūda kardaşı aña tırur
- Yā Yūsuf neye gülersiñ söylegil
 Ağlar-iken yā neye güldüñ digil
- Yūsuf eydür güldüğüm budur didi
 Evde iken bu g[ön]ül fikr eyledi
- [12a] Ben didim ki var-dur[ur] on kardaşım
 Heb bahādurlar durur benim işim
- 250 Baña ne kórķu ola yolda didim

Bilemedim ben bu sözi söyledim

Kimseden olmaz imiş baña zarar
Birbirinden oluyor yine zarar

Mağrūr olmışız meger ben bu söze
Hudā havāle_eyledi sizi bize

Ṭurdu andan ol-Yahūda'ya varur
Düşdi andan ayağına yüz sürür

Öbdi ayaklarını zār_eyledi
Ağlayuban Yahūda'ya söyledi

255 Didi ey kardaşları[mu]ñ ulusu
Baba ölicecek yerine qalası

Cümlemüze sen re'is olsañ gerek
Babamñ yerine sen qalsañ gerek

Şimdi bir yād kişi ger beni ura
Yā döge yā söge [ve]yā öldüre

Qardaş aña sen rāzī olur mısın
Yā baqup yā danmayup durur mısın

Yād kişiden güç gören qardaş deye
Qardaşından güç gören yā ne deye

260 Kimde gördüñ qardaş qardaşı ura
Yā bıcaq alup öldürmege vara

Çünkü bu işleri qardaş itdiñüz
Babamñ vaşiyetin unutduñuz

[12b] Qanı babam ya' nī size_ışmarladı
Yūsuf'ımı hoşça dutasız didi

Babamñ yüzine nice baqasız
Yā baña qardaş nice ad daqasız

Sizden incinecegiz ger kim varam
İñileyem ma' būdıma yalvaram

- 265 Çünkü Yūsuf bu sözleri söyledi
Yüzünü göge dutup āh eyledi
- Didi Mevlā'ın kulların kaydın yiyen
Dedeme odı gülistān eyleyen
- Bıçağı kesme diyüben emr iden
İsmā'īl'e kōc[1] kurbān eyleyen
- Hızırı öldürmeyüben viren hayāt
Aña sebep āb-ı hayvān eyleyen
- Derdimend oldum baña senden meded
Cümleniñ derdine dermān eyleyen
- 270 Beni kardaşlarımdan kurtar didi (*)
Tobrağa cān virüp insān eyleyen
- Ben ğarīb oldum elim alğıl didi
Babamın hürmeti deyü ağladı
- Yahūda çünkü bu sözi diñledi
Yumşadı göñli Yūsuf'a söyledi
- Didi kōrkma yā Yūsuf bil nite-kim
Şag olam ben yok-dur[ur] saña ölüm
- Yūsuf'ı getürdi bu kez kendüye
Kardaşın derdin[e] 'aceb kim döye
- [13a] 275 Diñle ol Yahūdi nūr-ı sirāc
Yūsuf'ı kurtarmağa itdi 'ilāc
- Dir Yūsuf'a kōrkma seni kurtaram
Saña kim kōşd ider ise baña kaç
- Bu yaña kardaşları ider hücūm
Yumşamadı hiç olar şankim ağaç
- Didiler Yahūda'ya vir Yūsuf'ı
Yoħsa seni öldürürüz gözün aç
- Yahūda_ ider kōñ bu sözi söz degil
Bunu kāfir etmedi viren harāc

- 280 Cümleñüz peygamber oğlu dirseñüz
Ne şuçı vardır sürürsin yalın aç

Buniñ aşlı-dur[ur] İbrāhīm Halīl
Anı oddan kırtarıbdur ol Celīl

Bize düşmez biz anı öldürürüz
Kıbrimüzi odlara tıldu[ru]ruz

Enbiyā oğlanları kıan mı ider
Böyle büyük şuç ve ‘ işyān mı ider

Hak-katında cümle ‘ āşı oluruz
Tıamu içinde ebedī kıaluruz
- 285 Geliñiz bunı eve iletelüm
Bu işimiz iş degil[dür] n’idelüm

Ben kefilim bunı oğlan söylemeye (*)
Babamuza kelęc[i] eylemeye

Didiñ fikriñ budur ulı olasın (*)
Babamız kıatında kıürmet bulasın
- [13b] Yahūda_eydür bir dađı diñleñ beni
Erger rāzī olmadıñız kıoñ anı (*)

Didi kıanlı_olmayalım diñleñ beni
Bir kıuyu vardır bulalım biz anı
- 290 Yılan kııyan evidür hem ıssız ol (*)
Dağı derindür ğāyet[de] şuşuz ol

Yūsuf’ı bırađalım geliñ aña
Uydılar cümlesi bu söze aña

Didiler kim anda açlıkıdan öle
Ölmez ise bārī [bir] kevrān gele

Ala gide anı ırağ illere
Babam anı görmege bize kıala

Böyle diyüben Yūsuf’ı aldılar

- Ol kıyunuñ kenārına geldiler
- 295 Yūsuf'ın kisvelerin[i] şoydılar
Ya' kıb'ın gözi nārına kıydılar
- Ƙanı anuñ aña oğul didügi
Oğşayuban gül-ile urmadığı
- Boynun egip zebān oluban tırur
Kimi kıakar kimi söger kimi_ urur
- [...] ²⁵¹ öldürmedigimiz yiter
Kimi şoyar kimisi anı tıtar
- Yūsuf anda bunlara çok yalvarur
Her birine varır yüzün sürer (*)
- 300 Size n'itdim beni böyle idersiz
Beni buña bırağıban gidersiz
- [14a] İřitmediler Yūsuf'ın sözünü (*)
Tıtuban kııkardılar gömlegini
- Aña bir eski palās geydirdiler
Ağladıkça kıarşı anı vurdılar
- Yūsuf eydür kııkarmañ gömlegimi (*)
Anıñ [ile] örteyin ud yirimi
- Öldüğüm vağt kefenim ola benim
Yā nice bir çeke bu derdi cānım
- 305 Uymadılar hirgiz anıñ sözüne
Gözleri yaşı akar gül yüzüne
- Gözleriniñ yaşını akıtdılar
Aña bir ib bağlayuban yitdiler
- Ƙuyunuñ kenārına iletdiler
Tıtup anı kıuyuya şarkıtdılar
- Ƙardaşınıñ biri çekdi bıçağı

²⁵¹ Bu bölüm silinme dolayısıyla okunamıyor.

Haykıruban kesdi Yūsuf ibini

Ya' nī Yūsuf inübeni düşe dir
Yā öle yā doḡuna bir taşa dır

310 Uçdı Yūsuf kıuyuya bir bir döner
Gāh başı döner gāh ayağı döner

Bu firāğa yer [ü] gök ağlaşdılar
Heb melekler zār idüp inleşdiler

Biri İbrāhīm oda atı[lı]caḡ
Biri Yūsuf kıuyuya şarkıdıcaḡ

Biri daḡı çün Muştafa urdılar
Yüzini yarup dişin çıkardılar

[14b] İşbu üç yirde melekler ağlaşur
Āh idüben zārī zārī inleşür

315 Çünki Yūsuf kıuyuya ucdı gider
Haḡ Te' ālā Cebrāīl'e emr ider

Ṭut Yūsuf'ı kim taşa doḡanmaya
Gövdesine zarar olup şınmaya

Cebrā'il irişdi aña inmeden
Ṭutdı Yūsuf kıuyuya toḡunmadan

Ḳodı andan anı bir taş üstüne
Diñle ne ' izzet irişdi dūstuna

Cebrā'il çıkardı ol eskileri
Hülle geydirdi Yūsuf'a key arı

320 Vardı yiyecek getürdi [hem] aña
Cebrā'īl'em dir ḡaber virdi aña

Tañrı'nıñ ḡikmetleri var bil bunı
Tañrı peyḡamber idiserdür seni

Bunı didi Cebrā'il gitdi ḡoca
Çıkageldi uzun boylı bir ḡoca (*)

Yüzi nūr̄lı aķ şaķallı ol hümām
Geldi Yūsuf atına virdi selām

Didi Şükür Hāl̄ıķ'a maķŐudımı
Virdi baña görmek-idi yüzüni

325 Geldi Yūsuf yanına biliŐdiler
İkisi uca uca gör̄Ődiler

Didi Yūsuf'a Őorar-iseñ beni
Gör̄miŐ-idim kitāb içinde hūsniñi (*)

[15a] Diledim Hāķ'dan [ki] yüzüni görem
Ölmeyem seniñ viŐāline irem

Hāķ Te'ālā hācetim ıldı abūl
Tañrı getürdi seni olma melūl

Ya' nī ardaŐlar sebeb oldu hümām
Tañrı'dandur sögme anlara i cān

330 Ya' nī Hūd peyġamber-idi bil anı
Cebrā'il indürdi uyuya anı

İki yüz yıl [idi] urdu anda ol
Günde bir nār gelir idi yirdi ol

Yūsuf-ıla _esenleŐub[en] dūŐdi ol
Hāķķ'a teslīm olubanı virdi cān

Gitdi Hūd çün aldı Yūsuf yalıñız
Hāķ Te'ālā Cebrā'il'e itdi tiz

MuŐtulaķ²⁵² oña [ki] sultān eyleyem
Mışr içinde Őāh-ı Ken'an eyleyem

335 İl vilāyet memleket virem aña
Melūl olmasun haber virgil aña

Cebrā'il indi Yūsuf'a söyledi
Yūsuf anı iŐidüp Őükr eyledi

²⁵² "MuŐtulan" olması gerektiġi dūŐünölmektedir.

Yūsuf'ın ƙardaşları gör n'itdiler
Her birisi nice ħīle itdiler

Bir ƙuzı boğazlayuban ƙanına
Sürdiler gömlegine ƙaftanına

Ağlaşurlar vāh Yūsuf deyübeni
Ya' ƙızb' işitdi buların ününi

340 Zīrā Yūsuf gideliden ƙırmadı
Rāḥat olup bir sāl at oturmadı

[15b] Vāh oña kim ƙuzusından ayrıla
Bağrı ħūn ola anın yile yile

Ƙanda varsa ƙuzusın ister ola
Yiler arar ƙuzusın ƙanda bula

Bir sāl at anın gönlinden gitmeye
Gice gündüz fikri ƙuzusu ola

Düni günü iniler oğul deyü
Ƙuzusından ayrılan ƙuzum deyü

345 Ün işitse geldi şana söyleye
Diyeler ki bu meger deli ola

N'eylesün ol yaqdı firƙat ayrılığ
Yā ħaribiñ gözi yaşın kim bile

Gördi oğlanları gelür ƙarşula
Vāy Yūsuf dir ağlaşurlar zār-ıla

Düşdi ışşı gitdi Ya' ƙüb'in hemān
Gelir her ƙul başına ne yazılan (*)

Gelüp oğlanları heb ağlaşdılar
Ya' ƙızb'in çevre yanına üşdiler

350 Geldi Yahūda_aña eline varur
Baba [baba] deyübeni çağırur

Gördi hiç dınmaz anı virmez nefes
İnleye āh idüben eyledi yas

Didi eyvāh zāyi‘ itdik ardaşı
Babamuz da ldi griñ bu işi

Geldi Rūbāl̄ bařın aldı dizine
Açdı gzin badı anıñ yzine

Didi oul anı Yūsuf n’itdiñiz
Beni aldayup alıban gitdiñiz

[16a] 355 Benüm ol gn grmedik uzucaım
N’eylediñiz yābāna mı atdıñız

Ben anı gller ile vurmaz-idim
Dgdñız mi ul dey [mi] řatdıñız

Ben ġarābi byle derde uradım
Baña neden tr kin dutdıñız

Rūbāl̄’e [dir] n’eylediñ Yūsuf anı
Ben saña işmarladım idi anı

Didi baba oynamaa başladık
Giycegimiz beklesn dey odu

360 Oynar-iken ġāfil oldu urd yedi
Geregiz baba bu szler[de] didi

Dşdı yine uşsı gitdi [bil] i cān
Alaşuban ıldılar āh [u] fiġān

Gzin açdı didi n-kim urd yidi
Bir ‘ āzāsa almadı mı _anıñ didi

Getreydiñiz eş ideydim anı
Getrdiler Yūsuf’ıñ gmlegini (*)

nki Ya‘ b istedi niřānını
Getrdiler Yūsuf’ıñ gmlegini (*)

365 Grdi gmlegini ızıl an-idi

Didiler bu an Yūsuf’ıñ anıdı

Ya' k̄ub aldı eline anı k̄oqar
Hiç nişānı var mıdur deyü baqar

Didi-kim Yūsuf'ın kendisi k̄oqar (*)
Eti qanı k̄oqusından yok eşer

Qurd yedi dirsiz qanı yırtılmamış
Dişlerinden buña nişān olmamış(*)

Yine Ya' k̄ub inledi eydür oğul
Qurda mı yedürdiler seni oğul

370 Yoksa seniñ biliñe bir ib daqub
Quyuya şarkıtdılar seni oğul

[16b] Ya ' aceb eliñ ayağıñ bağlayub
Şuya mı şarkıtdılar seni oğul

Yoħsa hiçbirisi esirgemedi
Qorqarın qatlı itdiler seni oğul

Yā çıkardılar mı seni taqlara
Yabāna mı atdılar seni oğul

Beni aldayuban alup gitdiler
Kimseye mi şatdılar seni oğul

375 N'itdiler k̄orbe k̄uzucuğum benim
Bilmezem hiç n'itdiler seni oğul

Didi Ya' k̄ub Yūsuf'ımı n'itdiñiz
Şuqı ne idi niçün kin itdiñiz

Diri ise diñ varub[an] göreyin
Öldi ise añna kefen şarayın

Ṭoğrı söyleñ k̄uzucağım n'itdiñiz
Beni yaqdıñız qatı inciddiñiz

Ya' k̄ub'uñ bu sözini işitdiler
Qorqularından añaru gitdiler

380 Didiler kim gördüñüz mi n'eyledi
Cümlemüzi bozdı yalan eyledi

Bunlar itdiler ki gelũn varalum
Ol uyudan Yũsuf'ı ıaralum

Öldürelũm anı yaralayalım
Bir barãsın niřãn alup geledũm

Kim bize ol inana taşdı ide
Sözümüz gerekleyme taı ide

ũn Yahũda gördi bunlarıñ yüzün
Ortaya atdı bu kez kendi özin

385 Didi benũm-ile ' ahd eyledinĩz
Tañrı'dan utanuban ormadinĩz

Ger [bu] işi idesüz şimden girũ
Ben de dũřmãn oluram şimden girũ

Size virmezem Yũsuf'ı varurın
Hem babama bunu aber virürin

[17a] Didiler vãzgeldũk anı oyalum
Gel varalum tada bir u[r]d dutalum

Dutalım bir urdı durmañ yırtalım
Azına burnuna anlar dutalum

390 Boazına ib dauban yidelũm
Babamuza getirũben iletelũm (*)

İşde bu urd yidi anı diyelũm
Bunuñ-ıla babamuz aldayalum

Bunu diyũben varub[an] gitdiler
Varubanı tada bir urd dutdular

an bulaşdurup anı getürdiler
Baba Yũsuf'ı bu yedi didiler

Dũřdi Ya'zũb ũnki ol kurda baar
uyruın bular gözi yaşı aar

395 Ya'zũb ol urda iřãret eyledi

Gel-didi geldi ve gör kim n'eyledi

Şol-қadar geldi-ki degdi²⁵³ dizine
Acı yaşı ıolageldi gözine

Ya'қııb anı görücegez acıdı
Yā İlahī buña sen dil vir didi

Destür virdi Hüdā geldi қurd söyledi (*)
Selāmu 'aleyke yā Ya'қııb didi

Ya'қııb anıñ çün selāmını alur
Öñüne geldi soluқ-dur[ur] gelür

400 Ya'қııb eydür oğlumı niçün yidiñ
Şuçı neydi deyüvir nice_eylediñ

Қurd eydür vāllah yimedim [ben] anı
Boynuma almadım anıñ қanını

Enbiyānıñ çün eti bize ҳaram
Şöyle mi şandıқ²⁵⁴ beni yiyem ҳaram

Şuһuf İbrāhīm ҳaқıçün yimedim
Baña inan hiç yalan söylemedim

Baña бүhtān iftirā itdi bular
N'itdilerse Hақ қatında bulalar

[17b] 405 Ya'қııb'ıñ oğlanları ҳacīl olur
Ya'қııb anı gördi taһayyür қalur

Ya'қııb oğlanlarını azarladı
Hıleler siziñ imiş görüñ didi

Қardaşıñız zāyi' idüp n'itdiñiz
Bu bi-çāre қurda бүhtān itdiñiz

Didi Ya'қııb қurda eydür idivir
Ne gezersiñ baña ҳāliñ idivir

²⁵³ Metinde “dögdi” şeklinde transkribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelimenin “degdi” olması gerektiği düşünülerek “dögdi” kelimesi yerine “degdi” kelimesi yazılmıştır.

²⁵⁴ “Sandın” olması gerektiği düşünülmektedir.

Ḳurd didi-kim ben Mışır'dan gelmişem
Ben-de ardaŝımı yavi ılmıŝam

410 Ŝām iline gelüben gezër-idim
Ḳurd ger anda ḥālîmi dir-[i]dim

Didi ey misk̄m̄ seniñ ardaŝıñı
Bādiŝāḥ tütuban öldürdi añı

On yedi gündür işitmişem anı
Yiyemedim bir loma diñle gele anı (*)

ardaş[un] derdi beni deli_eyledi
Yoḥsa bunlar beni anda bula_idi

Bir arîbem avlayuban tıtdılar
Derdliyüdüm yine dertli itdiler

415 Ya'ıḇ anı işidicek aqladı
Ḳurd[d]a anuñ-ıla bile aqladı

[18a] Şordı aña didi eydür ey zubāb (?)
Yūsuf'um n'olduđını virsen cevāb

Ḳurd bilürüm didi çün Ya'ıḇ diler
İdivir n'olduğunu diyü şorar

Ḳurd didi-kim orarın ğammāz ola
Ḳurdlar içinde adım ğammāz ola

Zirā ğammāzlık kişiye 'ār ola
Tañrı atında_ıŝi āḥı zār ola

420 Ğammāzıñ cennetde yo-durur yeri
Ṭamu oddır ğammāz olanıñ yeri

Ḳurd ile Ya'ıḇ bunu söylediler
Birbir-ile du'āl̄ar eylediler

Ya'ıḇ eydür aña ardaŝıñ vire
Ḳurd didi saña Yūsuf'ın vire

Yūsuf eydür Tañrı cömerd ođlumı

Şaklamadıñ dertli eylediñ beni

Bes hiṭāb geldi yā Ya‘kūb anı
Baña işmarlamadıñ sen oğluñı

425 Ger baña işmarlasañ bekleye_ idim
‘Adūlardan anı şaklaya idim

Didi Ya‘kūb şab[1]r idüben baña
Yūsuf’um gine vire diyem baña

Yūsuf’um dir sulṭānım [dir] yalvarur
Bulasın yitmişde deyü ün gelür

Ya‘kūb anı işitdi çün ağladı
Yitmiş ay mı yıl mı yā gün mi didi

[18b] Her gice ol Yahūda varur idi
Yūsuf’ın ḥālını şorur [gelür] idi

430 Dirdi Yūsuf ben hoşam babam nice
Dir Yahūda ağlar ol gündüz gece

İllā Yūsuf ağlar-idi her zamān
Dir Yahūda neye ağlarsın i cān

Bir kişi kuyuya düşe güle mi
Dertli olmayan ḥālını bile mi

Tañrı’dan dermān ola dertlilere
Vir şalavāt ‘aşk-ıla beygambere

Diñle imdi ideyim bir hoş haber
Tefsīr içinde gelür ol mu‘teber

435 Var-idi bir Maliki İbni Zāfer
Mışır içinde ulu idi hem ol er (*)

Yatır iken bir gece ol düş görür
Kim gezerken Ken‘ān iline varur

Gökden inüp gün yānıne girdi hem
Çıkuban biraz öñünde ṭurdı hem

Şoñra gökden üstüne nār̄lar yağar
Malik anı alup şanduğa şoqar (*)

‘Ād kazdığı kuyu yanında_ idi ol
Gör̄di düş kendin and[a] buldı ol (*)

440 Şehr içinde bir mu‘ abbir var-idi
Turdı Malik ol-kişiye vardı (*)

Şordı aña düşüniñ ta‘ birini
Dir mu‘ abbir vir bir iki altunı

[19a] Vir̄di altun[1] mu‘ abbir dir aña
Ol kuyudan vire bir kul Hāq saña

Qul degildir ol saña devlet ola
Sebeb olur eliñe çok māl gele

Ġanī̄ ola ehli evlādīñ seniñ
Tā kıyāmete-dek aña_ adīñ seniñ

445 Māl̄ik anı işidüp oldı feraḥ
Ġamdan açıldı gönül oldı feraḥ

Çünkü Malik bunı işiddi turur
Vardı Mışır’a illi [yıl] daḥı turur

Tamām oldı elli yine tur[dı] ol
Yükledüp dür̄li kumaşlar sür̄di ol

Vardı Ken‘ ān iline ol-kuyuya
Gör̄di Malik kuşlar üşmüş kuyuya

Quş şanur anı Malik anlar melek
Yūsuf’a ikrām için gönderdi Hāq

450 Geldi kervān qondılar ol kuyuya
Beşīr’e didi-ki Māl̄ik var şuya

Beşīr anda bardaḡın ipin alur
Şu çıkarmağa kuyu_ aḡzına gelür

Deve ürküp geldi bu kez kuyuya
Bir iş itdiler kim anı kim diye

Kimi çökdi yatubanı ağlaşur
Kimi yüzün yire sürüp yügreşür

Zira²⁵⁵ Yūsuf koķusunu aldılar
Heb anıñ ‘ aşķına ħayrān oldılar

[19b] 455 Yūsuf’a indi-idi ol Cebrā’il
Yā Yūsuf tūr saña emr itdi Celīl

‘ Acebā bilür misin söyledüġiñ
Bencileyin ħıḫ bulunmaz didüġüñ

Kendüz[üni] göġübeni söyledüñ
Çık kuyudan gör bahāñı n’eylediñ

Geldi ķervān kuyu aġzında tūrur
Şimdi biri kuyuya ib şarkıdur

İpe yabış bile çık[ġıl] kuyudan
Böyle emr eyledi seni Yaradan

460 Şaldı Beşīr kuyuya bardaġını
Tıtdı Yūsuf koḫadı elden anı

Tıtdı Beşir ol ķovayı çekemez
Bir ġulāma çağırur daġı bu kez

İkisi bile tūrur anı çeker
Çeke çeke kuyu aġzına çıkar

Ķova diyi çekdüġi ādem çıkar
Toķunan cānları otlara yaķar

Görđi Beşīr [Yūsuf’ı] ‘ aķlı şaşar
Geldi ķervān kuyu aġzına üşer

465 Mālik’[e] kıldı işāret geldi ol
Şāz olup istēdüġünü buldı ol

²⁵⁵ Metinde “dir” şeklinde transkribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelime diğer metinlerden kontrol edilerek “zira” olması gerektiği düşünülerek “dir” kelimesi yerine “zira” kelimesi yazılmıştır (Karakaya, 2012: 345).

Tañrı virdi Malik'[i] şâz eyledi
Ol-dahı kullarını_âzâd eyledi

Yūsuf'un qardaşları çıkar-idi
Nice oldı deyüben baqar-idi

[20a] Gördiler kuyuda bir kervân turur
Cümlesi segirdişip anda gelür

Gelübeni kuyuya çağırdılar
Yūsuf'ı bulmayup nâ-çâr oldılar (*)

470 Geldiler ol kervâna söylediler
Bes olar da Yūsuf'ı gizlediler

Didiler bir kulumuz kaçmış idi
Gelüben bu kuyuya girmiş idi

Qovageldik ardı sıra anı biz
Çıkaruban kulumızı aldıñız

Gizlemëñiz kulumuzı viriñiz
Şağ salim hem yoluñuza variñuz

Yoksa şahib-kuvvetiz her birimiz
Darb urup cümleñüzi kıraruz

475 Qorqularından çıkarup virecek
Ditredi Yūsuf anlara göricek

Yahûda Yūsuf'a didi qorqma sen
Ben bulariñ kuluyam di söyle sen

Şordı Malik Yūsuf'a nesin didi
Yūsuf ol dem Mâlik'e kulam didi

Mâlik eydür hiç [bu] kula beñzemez
Bunlar eydür eydür anuñ içün beñzemez

Babamız bunu anası-la aldı
Küççik idi bu bize geldi-idi

480 Bizim-ile üns tutuban büyüdi
Anıñ-[i]çün hüyü gökçek hüy-idi

- [20b] Mālik eydür bu ulu baña atun
Māl alun bahāsına sözüm utun
- Bunlar eydür atalım ger alasın
‘ Aybı vardır ulumuzuñ bilesin
- açagandır uğrıdur yalancıdur
‘ Aceb didigimiz buña üçüdür (*)
- Mālik alalım dir [anı] ‘ ayb-ıla
İllā size bir sözüm vardur hele
- 485 Açe altun benim ile yok-durur
atlanursañuz evimde çok-durur
- Didiler heyhāt aña atlanmazuz
Ne virüseñ virüz anı aluruz
- Fıkr ider Yūsuf’ı bahā çok diler
orar Mālik gücüm yetmez diyeler (*)
- Zirā ardaşlarından orar-idi (*)
Malik beni alsa gitse dir-idi (*)
- Mālik eydür on yedi alb açe var
Aña virürseñüz alurum i yār
- 490 Kimi on dört kimi[si] on yedi dir
Kimisi kır kimisi yigirmi dir
- Kimisi hemāñ yididür didiler
Yine aldılar Yūsuf’ı virdiler
- Mālik eydür baña nāme yazasın
Bu uluñ hālını bile yazasın
- Yazuban birini virdiler aña
Mālik anı aqladı yaasına
- [21a] Didiler bu ulu iit n’idesin
Bunı alup iraq yire gidesin (*)
- 495 Elini ayagını bağlayasız

Key şaķın bunu kim kaçurmayasız

Çünki gitmek diledi Mâlik i cān
Yūsuf'ı bir deveye didi hemān

Yūsuf anı tutup ikrām eyledi
Mâlik'e yalvarubanı söyledi

Ey hoca bir hâcetim vardır saña
Bir sâ at destūr viresin baña

Ol yigitler-ile varup görüşem
Ayrılıķdur bir daħı ne buluşam

500 Çün tuz etmek yemişem anlar-ıla
Bî-vefā olan şı yāranlar-ıla

Ayrılığa katlanup şatanlara
Tuz [u] etmegi yabāna_atanlara

Yüzüme baķmayuban gidenlere
Baña dürli dürli ķahr idenlere

Destūrın-ıla varayın anlara
Baña şol cellād gibi kıyanlara

Çünki Mâlik diñledi bu sözleri
Yandı özi tolageldi gözleri

505 Didi Mâlik Yūsuf'a varma_anlara
Şol seni yedi bula şatanlara

Seniñ anlar kıymetiñi ne bilür
Yūsuf eydür cümle [iş] Hâķ'dan gelür

[21b] Virdi destūr durdı anlara varur
Yūsuf'ın varduğın anlar da görür

Beriden bu öteden anlar gelür
Vardı Yūsuf anlara tabu kılır

Vardı şarıldı olarıñ boynına
Eydür esen ķaluñ ey ķardaşlarım

- 510 Gel gör imdi bu felegiñ işi ne
Eydür esen aluñ ey ardaşlarım
- Tañrı böyle yazmış [imiş] n'ideyin
Ne gelürse ben aña şükr ideyin
- anda şalarsa varayın gideyin
Eydür esen aluñ ey ardaşlarım
- Babamuñ hātırını gözleyesiz
Eyü tıutup hılk-ıla söyleyesiz
- Hem beni du'adan unutmayasız
Eydür esen aluñ ey ardaşlarım
- 515 ız arındaşım ol miskin Denya'ya (*)
Bile aqlañ yatınca yana yana (*)
- Anasuz almış-[i]di yine gine
Eydür esen aluñ ey ardaşlarım
- Ne yazıldıysa cümle gelür sere (*)
Cümle ullar yazılanı [çün] göre
- Babama [da] Tañrı döyümlük vire
Eydür esen aluñ ey ardaşlarım
- Hoşça alıñ ben varayın gideyin
Hocam rāzī olmaz-ısa n'ideyin (*)
- [22a] 520 Ne-gelürse Tañrı'dan şükr ideyin
Eydür esen aluñ ey ardaşlarım
- Bu sözi işidüben aqlaşdılar
Birbirini ucuban şarmaşdılar
- Didiler bişmān oldu yā Yūsuf
Derdiñ-ile giryān oldu [yā] Yūsuf
- Gine seni aluban alaydı
Tā ölünce senüñ-ile_olaydı
- Babamuzdan oruban alamazız
Sözümüzde hem yalan olamazız

525 Yâ Yûsuf var Allâh'a ışmarlağıl
Ağlama bize var biraz şabır eylegil (*)

Böyle diyüp birbirinden ayrılalar (*)
Her biri âh idüben zâri kıllalar (*)

Geldi ol dem hocasınıñ kıatına
Diñle imdi ayrılık şasretine

Bir kişi sevdiklerinden ayrıla
Yine gele eli bağlu kıul ola

Bağladılar anuñ iki elini
Gel gör imdi sen ğaribiñ hâlini

530 Eli bağlu deveye yükletdiler
Sürüp anı ğöc idüben ğitdiler

Bir kıulı vardı anıñ Felâh adı
Yûsuf'ı ol-kuluna ışmarladı

Ol-kul eydür hocaya sen eyle bil
Yılda bir kez gelür idüñ bunda bil

[22b] Elli yılda_özeniben bunı bulub
Yâ n'idersin ellerini bağlayub

Bir za'ifce arık ancağ ğör bunı
Mâlik eydür ben de fikr itdim bunı

535 Zîrâ bunı birkaç bula almışam (*)
şöyle dirim-ki yabânda bulmışam

Yûsuf kıul oldı sebeb bu-idi (*)
Kıul-yok aşlımızda didi 'aceb eyledi (*)

Bir sebeb[i] dağı kıulı var-idi
Anı esirgemeyüp döğer-idi

Anıñ-[i]çün anı Hâk kıul eyledi
Dürli dürli başına hâl eyledi

Çün yöneldi ğafle Mışır'dan yaña

Diñle nice oldı ideyim saña

540 Dün bucuğı ğafle giderken revān
Mağbereler gör[di] anda ol civān

Anasımñ qabrine uğrar yolu
Diñle nice oldı Yūsuf'ũñ hāli

İndi ol qabre göricek ol hemān
Āh idüben inleyü kıldı fiğān

Anasımñ qabrini kucaqladı
İñleyüben zārī zārī ağladı

Didi ey anacığım gör hālimi
Qul idüben bağladılar elimi

.---/---/---

545 Şu qardaşlar beni şatdılar ana
Yabā[na] atdılar alup alım ana

---/---/---

[23a] Ya' qızb'dan ayırdılar beni ana
Diñle sözüm baña n'itdiler ana

Yüzime benim tabancalar urdılar (*)
İb daqup boynuma yitdiler ana

Bıçağın Şem'ün eline aluban
Öldüreyin deyü qaşd itdi ana

Ura ura gömlegim çıkardılar
Quyuya şarqıtdılar beni ana

550 Yine gelüp quyudan çıkardılar
Yidi kızıl bula şatdılar ana

Kimi yalancı didiler qaçağan
Kimi uğru_adın[1] taqtdılar ana

Şimdi bağladı elim [hem] ayağım
Deveye yükletdiler beni ana

İbni Yāmin kardaşım hiç dimedi
Bir ıssızlık yire iletdiler beni ana (*)

Ey ana dir n'olaydıñ şağ olaydıñ
Mālik'e yalvarubanı alaydıñ

555 Bir āvāz geldi kabirden söyledi
Ey gözüm nūrı saña n'oldı didi

‘Ömrümiñ hāşal[1] ey oğulcuğum
Göñülümüñ yimişi eglencüğüm

Şabr it oğul ola ki şāh olasın
Şanma²⁵⁶ böyle qala gümrāh olasın

Bu yaña Yūsuf'ı Felāhı yoqladı
Gördi gitmiş kervān[a] turıñ didi

[23b] Bir ‘Arab var-idi anı götürür
Geldi ol Yūsuf'ı kabirde bulur

560 Ayağına yabışuban çekdi ol
Urdı yüzi üzerine yıkdı ol

Ayağıyla debdi ol ‘Arab anı
Toz [u] tobraq eyledi gül yüzünü

Çorkdı Yūsuf düşiben uşşı gider
Gül-yananın[1] toz [u] tobraq ider

Toz [u] tobraqlar bulaşır yüzine
Yaşı tolageldi anıñ gözine

Gözleriniñ yaşı_açar siller olur
Gör Yūsuf'ın başına neler gelür

565 ‘Arab eydür gercek imiş didigi
Saña efendileriñ söylediği

²⁵⁶ Metinde “sanım” şeklinde transkribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelimenin “sanma” olması gerektiği düşünülerek “sanım” kelimesi yerine “sanma” kelimesi yazılmıştır.

Saňa uğru kaçagandır didiler
İşde kıldın her ne kim söylediler

Yūsuf eydür ne uğruyam ne kaçagan
Anamın kabrine uğradım i cān

Kendüyi yaňa yas düşmişem (?)
Gitdi ‘aqlım zīrā anda şaşmışam

Böyle di[yü]b gözleri yaşı aķar
‘Arab eline yabısuban çeker

570 Yūsuf ağlar āh-ıla zārī kıılır
‘Arab aňa yabısubanı sürür

‘Arab urır anı od gib[i] yaķar
Gözi yaşıla Yūsuf göge baķar

[24a] Gözi yaşlu yüzi tobraĝa bulaşur (*)
Yiri gökler iniler zārī kıılır

Hem melekler ağlaşur giryān olur
‘Arşı kürsī yir [ü] gök efgān olur

Yūsuf anda Tañrı’ya itdi niyāz
Beni ‘afv eyle didi ey bī-niyāz

575 Ger haťa kııldım sen ‘afiv eylegil
Atam dedem hürmeti ‘afv eylegil (*)

Anam atam yok kim esirger beni
Dertli oldum baňa fermān eylegil

Bir ĝarībem hiç bilür yoķdur beni
Vaşlını vir baňa mihmān eylegil

Halk içinde ĝor [u] maķhūr olmuşam
Destigir ol-baňa fermān eylegil

Çünkü Yūsuf işbu sözi söyledi
Haķ Te‘ālā Cebrā’ile _emr eyledi

580 Ol Halil’im oĝlı Yūsuf’um baňa
Döndi meded dir yetişgil [tiz] aňa

Geldi Cebrā'il yetişdi tîz aña
Yâ Yūsuf dir Hâk selâm itdi saña

Yâ Yūsuf ağlama gökler iniler
‘Arşî kürsî her melekler iniler

Ne dilersen dile ideyin anı
Ger dilersen devireyin bu yeri

Üsti altına_ altı üstüne çıka
Tışî içine içi tışına çıka

[24b] 585 Belki Rabb'im baña böyle_ emr eyledi
Ne-dir-ise Yūsuf'a öyle didi

Didi Yūsuf şabr kıl yâ Cebrā'il
‘Af ide bunları dahı ol Celîl

Kervāna yitürdi Yūsuf'ı ‘ Arab
Deveye bindirdi anı iverek

Cebrā'il kanad-ıla yiri_ ura bir
Yir yarılır çok çok bulutlar gelür (*)

Yağdı yağmu[r] [yil]ler eser tolu_ olur
Kara yir qalmaz kamu heb sil olur

590 Kim deve kuşu yımurtası gibi
Tolu yağar diñle anı ey ehi

Kimisine marazı helāk kimisine didi (*)
Zarar olmadıq orada qalmadı

Gün tütüldü tütüdü zulmet ‘alemi
Görmez oldu anda adem ademi

Kamu Mālik'in başına üşdiler
Qıruluruz deyü helāllaşdılar

Mālik eydür nice sefer itmişem
Böyle hışm olduğımı görmemişem

595 Var-ısa siz biriñiz şuc itdiñiz

Tevbe itsün her kişi kim n'itdiñiz

Yoksa şimdi cümle oluruz helāk
Ol 'Arab tırdı-kim itdi yüzi pāk

Varuban ol kulu ben buldum-idi
Yüzüne birkaç şamar urdum-idi

[25a] Āh idüp ağladı [idi] ol-đulām
Zāhir oldı ol sā at işbu zulām

Elini kaldurubanı söyledi
Bilmez in dilini ol ne-didi²⁵⁷

600 Yüzünü göge tıtuban söyledi
Bilmez in umaram-ki beddu' ā eyledi (*)

Mālik eydür tīz var imdi söylegil
Öpüp elini hem tazarru' eylegil (*)

Vardı 'Arab Yūsuf'a 'özr eyledi
Bilemedim yā Yūsuf' afv it didi

Yūsuf anıñ řucunı bađıřladı
Tañrı şavdı yağmurı 'afv eyledi

Gördi Mālik anı tīz durdı öri
Yūsuf'ın kätına vardı ilerü

605 Vardı Mālik Yūsuf'a karşı tırrur
Aña dürlü dürlü hil' at geydürür

Didi kafe ehli cümle siz bilür
Her ne dirse Yūsuf emrinde oluñ

Yürüdi kervān vardı şehre (*)
Buța şabarları anlar ey yare

Adı Beysān ol şehir ehli gördiler (*)
Kim yaratdı deyü anı şordılar

Yūsuf eydür yaradan Allāh-durur

²⁵⁷ Vezin kusurlu

- Cümle halkı yaradan ol şāh-durur
- 610 Diñledi halk ol Yūsuf'ın sözünü
Mü'min olup kırdılar butlarını
- [25b] Geçdi andan dağı anlar bir şehre
Tabışar'dı adı anıñ ey yāre
- Ḥalkı anıñ kimi mü'min oldılar
Kimi küfr içinde şöyle kaldılar
- Gitdi andan Ḳarsıñ iline varur
Bādişāhı uyur-[i]ken düş görür
- Didiler tur şehriñi sulṭān gelür
Nūr-ı İbrāhīm ol Ken'an gelür
- 615 Ḳarşu[la] kondı[r] ziyāfet eylegil
İzzet eyle aña gökçek söylegil
- Durdı çıkdı gördi bir kervān gelür
Bildi anlardur gelen karşı gelür
- Begiñüz kanı diyübeni sorur
Aña önde Mālik gösterdiler
- Bādişāh aña dir düş gördügin (*)
Ḳarşu var diyü_aña emir olduğun
- Mālik eydür saña_emir etdi gelür
Yūsuf'dır bil karşıla didi gelür (*)
- 620 Yūsuf'ı gösterdiler bular aña
Vardı eydür karşı gelmişem saña
- Didi kimsin baña anı söylegil
Kimsiñ aşlın baña şerḥ eylegil
- Yūsuf'a Ḥaḳ bir melek virmiş-idi
İş ol-diyü aña göndermiş-idi (*)
- Didi Yūsuf şol düşiñde gördü[gü]ñ
Ḳarşula deyübeni_emr olduğun

- [26a] Ol-benim kim işde gelmişem saña
Bādişāh diñledi bunu kıılır taña (*)
- 625 Bādişāh dir baña emir olduğun
Nice bildiñ kim baña_ emir olduğın
- Bādişāh dir baña şöyle [emr] olur
Karşu varam yā saña_ emir ne olur
- Yūsuf eydür bunda gelmişem aña
Buța tabma[ya] uyasın sen baña
- Bādişāh dir sözleriñ kııldım kabūl
Şorayım buțuma görem ne dir ol
- Bādişāh tırdı but evine varur
Yūsuf ardınca sürür bile varur
- 630 Bādişāh gördi [ki] Yūsuf'la gelür
Anları kim sağışın Allāh bilür
- Didiler kim bular ardınca gelür
Seni gizler heb saña izzet kıılır
- Yūsuf eydür heb melekler[dür] bular
Yoldaş oluban beni bekleyeler
- Bādişāh bunu işiddi girdi buthāneye (*)
Yūsuf ardınca varur bile yine
- Yūsuf [uñ] yüzünü çünkü but görür
Bāre bāre ol[ub]anı kıırulur
- 635 Bādişāh gördi ĩmāna geldi ol
Hāqq'ın emri ne-ise kııldı kabūl
- Bes ta'am getürdi Yūsuf önüne
Süd-ile pirinc-idi bir kab-ıla
- [26b] Şındı bir loğma andan Yūsuf yidi
Leşkerine siz de aluñ yiñ didi
- Cümle asker gelüben yidi ta'am
Hiç tükenmedi tırur henüz ta'am

Bādişāh bunı görür hayrān olur
N'idesini bilmez mestān olur (*)

640 ' Askerin cem' eyleyüp tırdı hemān
Yūsuf'ın ardınca oldılar revān

Kaşdı budur irişe ' asker-ile
Yūsuf'ı Mālik'[iñ] elinden ala

Gördi Mālik bir kervān leşker gelür
Beñzi şarardı anıñ hayrān olur

Yā Yūsuf didi meded eyle baña
Kervānı sen sür didi Yūsuf aña

Qaldı Yūsuf gör girdi diñle n' olur
On iki biñ er-ile ol-şāh gelür

645 Döndi Yūsuf anda yüzünü açar
Her biriniñ ' aklı başından uçar

' Aklı gider cümle anda yıqılır
Üç gün anda her biri yatur qalır

Vardı Mālik ' Ariş adlu şehre (*)
Yūsuf'ın göñline ne geldi_ey yare

' Aceb mişlim var mıdur dünyāda didi (*)
Yüzümü gören kişi olur esir

Çünki Yūsuf mağrūr oldı özine
Kimse bakmadı [hiç] üşdi yüzine

[27a] 650 Çün niqābın açdı Yūsuf anlara
Hiç kılmadı eşer hüsni bunlara (*)

Bildi Yūsuf n'olduğun tevbe kıılır
Ağlayuban Tañrı'sına yalvarur

Sicde kıldı Rabb'ine itdi niyāz
Qabūl itdi tevbesin ol bī-niyāz

Mısr'a yakın geldi ğafle yürüdi

Mâlik anda döndi yâ Yūsuf didi

Anda inüben deñiz yanına var
Toz [u] tobrağı döküben şuya gir

655 İndi Yūsuf vardı Nîl²⁵⁸ kenârına
Diledi-kim tonlarını şoyuna

Didi Mevlâ gizle benim sırrımı
Bir büyük bulut geldi ördi añı

Yūsuf anda şuyun içine girer
Bir balık ayağı altına tırur

Yūsuf ol balık üzerine tırur
Şu koyunur anda şuya girünür

Balık aña söyledi zârî kıılır
Âh idüben [hem] Yūsuf'a yalvarur

660 Didi yâ Yūsuf bugün geldim saña
Hâcetim vardır du'â eyle baña

Cümle balık diñle hükümimde benim
İllâ oğlum yok-durur diñle hâcetim (*)

Luţf idüp Hâk'dan dilëyiviresin
Baña bir oğul vire yalvarasın

[27b] Yūsuf anda Hâzret'e kııldı du'â
Hâk Te'âlâ hâcetin kııldı revâ

İki oğul virdi aña bâdişâh
Şâzumân itdi balığı itdi ol İlâh

665 Ol balığın biri Yūnus'u yudan
Biri Süleymân yüzüğünü yudan

Çünkü Yūsuf anda ğusl itdi i cān
Cebrâ'îl hülle getürdi bil hemân

Didi Çalab yâ Yūsuf emr eyledi

²⁵⁸ “Nîl” sözcüğü sehven “Mil” şeklinde yazılmış olup bu durum tarafımızca düzeltilmiştir.

İşbu hülleyi Yūsuf giysün didi

İmdi tır gey hülleyi cānuñ seve
Ne-dilersen hācetuñ oldu revā

Geydi Yūsuf hülleyi çün-kim tır[ur]
Mālik anı gördi nūr olmuş gelür

670 Mālik eydür bunı kim virdi saña
Seni kim ağırladı söyle baña

Yūsuf eydür baña Hāq virdi bunı
Baya yoħsula viren ol rızqını

Gitdi Mālik Mışr'a vardı evine
Yūsuf'ı şatuban göñli sevine

Hem Yūsuf'ıñ yüzine çekdi niķāb
Kimse görmeye anı itdi hiçāb

Bir münādī Mışr'a 'ilām eyledi
Şehre bir kıl geldi diyü söyledi

675 Her kim anıñ yüzini bir kez görer
Dü cihānda ol sa'ādete irer

[28a] Bir kez anıñ her kim ünün işide
Şāzumān olup göñülde gam gide

Çünkü Yūsuf şehre girdi bil i cān
İrğanur ağaçlar ider bī-ķarar

Hem yimişler göynüb[en] āvāz ider
Yil eser yabraķları ıgāz ider

Daħı ķuşlar medħ ider āvāz-ıla
Hem teğanni ider[ler] āgāz-ıla

680 Daħı Mışr'ın ehli ser-gerdān olur
Yimez içmez yimeyüp hayrān olur

ķamusı görmek diler hem yüzini
İşideler daħı şeker sözünü

Cümle Mâlik apusına geldiler
arşu durup aña  izzet ıldılar

Didiler [kim] Mâlik'e diñle i cãn
uluñı görmege geldik bil i cãn

Didi Mâlik kim anı görmek diler
Birer altun virüp anı göreler

685 Didiler kim birer altun ne ola
Cümle cãnımız aña urbãn ola

apuyı aç birer altun virelüm
Tek anıñ görgüli yüzün görelim

Cümle alk üşdi anıñ abusına
Birer altun virdiler abusına

[28b] Yüsuf anda ev içinde oturur
Altunı viren girer anı görür

Gören anıñ yüzünü ayrãn olur
Hiç mecãli almaz ol sekrãn olur

690 ullarına Mâlik emr itdi i cãn
Göreni aşra ıarıñ [dir] hemãn

Kendiler ımaya  alı almaya
ıalar anda gider [kim] bilmeye

Baalar birbirini bilmeyeler
Evlerini andadır bulmayalar

Dilleri de anlarıñ söylemeye
Kimseniñ sözünü fehm eylemeye

Şol adar alk anı görmege gelür
Altı yüz biñ altun bir günde gelür

695 Gideler evlerine ayrãn u zãr²⁵⁹

²⁵⁹ Metinde “ayrãn-vãr” şeklinde transkribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelime diğerkaynaklardan kontrol edilmiş ve “ayrãn u zãr” olması gerektiği görülerek “ayrãn-var” kelimesi yerine “ayrãn u zãr” kelimesi yazılmıştır (Karakaya, 2012:393).

Şabāha degin olurlar bī-ķarar

Çün şabāh oldı dirilüp geleler
Birer altun virüp daħı göreler (*)

On güne dek gelüp anı göreler
On gü[ne]dek birer altun vireler

Çünki on gün tamām oldı i yār
Mālik anı zeyn idüp Őatmaķ diler

Şehre gönderdi münādīlerine
Müşteri gele diyüp Ken' ān ķula

700 Ol melek kim Yūsuf'ın iş[i]-idi²⁶⁰
Malik'[e] Yūsuf'ı ben Őatam didi
[29a]

Her ķiŐi nesi var-ısa getürür
Ya' nī'kim Yūsuf'a bahā yitürür

İzdirhāmi²⁶¹ Şöyle ol[dı]-didiler
Niceleri baŐdılar öldürdiler

Hem münādīler [nidā] eyler nidā
Kim alur Şol ķulı-kim cānlar fedā

Bir ķabıh[dur] bir Őabiħ[dür] bir melih
Bir muc'b[dür] bir ed'b[dür] bir Őaħih

705 Bir ğulāmdur Őözi Şeker-[i]le bal
Bir civāndur boyı Şankim servi dal

Yūsuf anı işidüben Őöyledi
Böyle dime bunı yā dellāl didi

Şöyle di-ki bir ğar'b[dür] bir keŐib
Bir ğazīn[dür] bir naħif[dür] bir lebīb

²⁶⁰ Metinde “Malik” Şeklinde transkribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelimenin “melek” olması gerektiği düşünülerek “Malik” kelimesi yerine “melek” kelimesi yazılmıştır.

²⁶¹ Metinde “Ezderhāyi” Şeklinde transkribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelime diğer kaynaklardan kontrol edilmiş ve “izdirhāmi” olması gerektiği görülerek “Ezderhāyi” kelimesi yerine “izdirhāmi” kelimesi yazılmıştır (Karakaya, 2012:395).

Yūsuf anda kendüyi ‘āciz bile
Hāḡ Te‘ālā ḡadrini ḡıldı ‘alā

Her kişi kim kendüyi alçaḡ göre
Bunda ve anda devlete ire (*)

710 Mışır içinde bir beg oḡlu var-idi
Adı Ebü-l-Ḳāri‘ a Māldār-idi

Ḳün Yūsuf’ın vařfını iřide ol
Bir yük altun alubanı geldi ol

Geldi Yūsuf yanına yüzün görür
‘Aḡlı gitdi düşdi ol-dem uḡunur

‘Aḡlı geldi başına eydür nite
Hāřā kim sen ḡul olasın ey fetā

[29b] Yūsuf eydür ben ḡuluyam Tañrı’nıñ
Öldüren ol dirḡüren ḡüküm anuñ

715 Gel berü hem sen-de iḡrār eylegil
Tañrı bir di buḡa inkār eylegil

Ḳāri‘ a iřitdi Yūsuf’dan bunı
Mü’mın oldı şirkden arındı cānı

Cümle mālın Hāḡ yoluna virdi ol
Tā ölünce Mışır içinde ḡırdı ol

Gel berü Yūsuf sözüne gidelüm
Sulḡān aña müşteri’ oldı idelüm

Zelḡa ḡatunı da ol sulḡānıñ
İşit imdi ḡālin ide Zelḡa’nuñ

720 Bir ulu beg var-idi Maḡrib’de řāh
řāh ḡaymūs dirler [idi] aña řāh

Atlanurdu bilesince yüz biñ er
Bir ulu beg illā kim buḡa ḡabar

Bir laḡfḡ kıızı var-idi [bil] anuñ

Zelḥa_ idi adı bilgil ol cānuñ

Hüsn içinde şol kadar maḥbūb-idi
Mişli bulunmaz anıñ ki ḥūb idi

Söyleseydi sözi şeker bal-idi
Boyı gökçek sanki servi dal-idi

725 Gözleri ger bir kezin baḡar-idi
‘ Ālemi fitne ile yaḡar-idi

Zelha bir gün atasınıñ dizine
Ḳodı başın uyḡu geldi gözüne

[30a] Yatur-iken uyḡud[a] bir düş görür
Geldi bir şūret müzeyyen düş görür

‘ Āşık oldu göñlüni virdi aña
Çün uyandı uyḡudan kıldı ḡaña

Zelḥa_ uyandı ḡurup āh eyledi
Atası n’olduñ kızım deyü söyledi (*)

730 Zeliḡa eydür atasına düşin söyledi (*)
Bir şūret gördüm-ki ḡayrān eyledi

Göñlümi aldı ḡarārım ḡalmadı
Mecnūn oldum hiç mecālim ḡalmadı

Atası dir ger i kızım bile-[i]dim
Ḳandalıḡın cümle mālım vireydim

Derdine dermān olayıdı seniñ
Ne-‘ aceb sevdāya düşdi bu cānıñ

Zelḡa ne ḡa‘ ām yir-[i]di ne uyur
Ol şūretiñ ‘ aşḡına ḡayrān olur

735 Gül yüzi anıñ şarardı lāle-vār
Düni gün ider-[i]di āh-ıla zār

Bir yıla daḡ Zelḥa_ yandı bu_oda
Bir gece gördi gine cānlar fidā

‘ Āşık-idi ma‘ şükını gördi ol
Ne kişisin deyübeni şordı ol

Ol şüret dür bil²⁶² beşâretdür saña
Ben nebiyem Hâk seni virdi baña

Sen benimsin ben seniñ bil ey yâr
Kılma benden ğayrı kimse ihtiyâr

[30b] 740 Çün ki gördi işbu düşi uyanur
Kim-didi anda bu şi‘ ri söylenür

Çandasın ey gözlerim giryân iden
Bağrımı hîm cigerim biryân iden

Düşde görünüp benim göñlim alan
Dünigün işim şhıla_efġân iden

Gözümü yumduqça gelüp görünen
Uyanup bulunmayup hayrân iden

Şüretiñ naqşı muşavver cānuma
Çandasın gözüm yaşın ey kan iden

745 Ne göñül dünyâ diler ne hōd ta‘ ām
Fikri sensin ey beni mestān iden

Mecnūn oldum şabrım oldı [bī]-qarār
Çandasın gel ey beni mestān iden

Gitdi ‘ aqlım diremezem öġümü
Gel esirge ey beni sekrān iden

Şüretiñ naqşına cān olsun fedā
Gel göreyim cānımı qurbān iden

Bir yıl oldı yitesi yaqdıñ yiter
Gel ey derd-ile göñlümi mihmān iden (*)

-.--/-.-/-.-/-.-

²⁶² Metinde “bed” şeklinde transkribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelime diğer çalışmalardan kontrol edilerek “bil” olması gerektiği görülmüş ve “bed” kelimesi yerine “bil” kelimesi yazılmıştır (Karakaya, 2012:402).

750 Ne-gözimiñ yaşı ƙaldı ne vücūdım ne mecāl
Şūretin ‘ arz eyleyüp ey yüzüni nihān iden

Ben ƙarīb iftādeñi hicrāna ŧalma gel meded
Hicriñi vuŧlata degŧür ey bizi yekŧān iden

Ey ‘ aceb ŧol-gün ola mı yüze yüz görem seni
Vuŧlatıñ[uñ] günidür bir cānımı biñ cān iden

-.--/-.--/-.--

[31a] Bādiŧāh gördi ƙızımıñ ħālını
Eline aldı hem anıñ elini

Yine eydür atası n’oldıñ ƙızım
Sırrıñı söyle baña_ işidem sözün

755 Eydür ey baba yine ol ŧūreti
Görse-idim bula-idim ruŧsatı

Eydür ey ƙızım yine görürüseñ
Düş içinde muƙābil olurısañ

Adını evŧāfını ve ŧehrini
ŧorarsın aña heb varını (*)

Kimiñ oğlu[dur] ve kimiñ aŧlıdur
Ki bilësin ol kimiñ neslidür (*)

Evvel aħır çün üçünci giz urur
Zelĥa ol ŧūrete ki yalvarur

760 Eydür ey cānım gönülüm [hem] alan
Ey beni ħayrān divāne ƙılan

Ey düşümde görünüp ƙarŧu gelen
Görünüp sevindürüp giri giden

Nedür adıñ kimiñ oğlusın digil
Nice nice gizleyesin söylegil

Aŧlıñ seniñ kimdir çağırayım (*)
İŧidüp derdime dermān ƙılayım

- Yoḥsa ölürem seniñ ‘aşkıñ ile
Bir nikā qalur vebālim kim bile
- 765 Nice nice ‘aşkıñ-[i]le yanayım
Düşde görüb[eni] benim şanayım
- [31b] Söyle [kim] görgülü yüzli qandasın
Bādişāh oğlu-mısıñ yā bundasın
- Ol şūrrete söze geldi söyledi
Ol ḥatuna ḥālin[i] vaşf eyledi
- Eydür ey ḥatun diyeyim ḥālimi
İşit ideyim şaña aḥvālimi
- Ben Yūsuf’um Ya‘qūb oğlu bilesin
Beni isterseñ Mışır’da bulasın
- 770 Andan şoñra ‘aqlı düşer başıña (*)
Şāzumān ol aḡu qatma aşıña
- Zelḥā anı işidüp şāz olur
Gāhi giryān gāhi nalān gāhi fendān olur (*)
- Sevinüb[en] uyqudan [çün]uyanur
Duruban atası qatına varur
- Ol şarı beñzi dönmiş güle (*)
Ol dutulmuş dil[i] döndi bülbüle
- Didi eḡi bildim [anıñ] şehriñi
Adını ve qavmini ve yirini
- 775 Ya‘qūb oğlu Yūsuf-ı Ken‘ān-imiş
Mışır içinde ulu sulṭān-imiş
- Atası eydür eyā cānım cānı
Söyleyeyim sözümü diñle beni
- Mışır benden altı aylık yol ola
Altı aylık yola kim vara gele
- Altı aylık dünigün gitmek gerek

- Andan Mışr'a yitmek gerek (*)
- [32a] Ey kıızım yitmeñ sen aña gerek mecāl (*)
Anıñ-[i]çün söyleme bir maķāl
- 780 Aķiretde iresen meger aña
Anıñ için söyleme [kim] ayrıķ baña
- Zelķa [eydür] beni aña viresin
Yoķsa kıyam kendüme [ben] göresin
- Atası kıatı yavlaķ sever kıızı (*)
Esirgedi çün işiddi bu sözi (*)
- Atası dir ey kıızım sen diñlegil
Ne-didigim fehmi idüben añlagil²⁶³
- Çevre beglerden ilçiler geldiler
Her birisi oğlına dilediler
- 785 Elçiler şehrim içi dolmış-durur
Her biri seniñ için gelmiş-durur
- Ben bunlara [kim] ne cevāb eyleyim
Ey kıızım bunlara ne söyleyim
- Eyķa armağan baña getürdiler
Nice ĥil' atler baña geydürdiler
- Ey kıızım baña bir tedbīr eylegil (*)
Baña öđüt ne virürsin söylegil
- Zelķa dir bunları gönderesin
Her birine [dürli] ĥil' at viresin
- 790 İdesin bu kıızımıñ ' aīdesi var
Haftada bir kez bir dürlü dutar (*)
- İsteriz çok aña dermāñ bulmadıķ
Ol diviñ elinden [añı] alamadıķ
- [32b] Bunı_ işidüp her biri döner gider

²⁶³ Fehim kelimesinin i ile okuması dolayısıyla vezin kusurludur.

Bunı _iřidüp gitmeden yāhūd biter

Atası dir bir iş tedbīr eylediñ (*)
Söz içinde bunı yaħşı söylediñ

Atası ol ilçileri gönderür
Her birine mālī ħil‘ atler virür

795 Atası Zeliħa_ ile danışdılar
Diñle [añları] nice söyleşdiler

Zeliħa dir ey ki [atam] diñlegil
Diñleyüp qoyma [bu] sözüm añlagil

Mış sultānına ilçi şalasın
Beni yazup ne-dir-[i]señ diyesin

Beni andan ayrıca virmeyesin
řoñra benim qanıma girmeyesin

Gör [kim] andan ne ħaber gelür saña
‘Aqlıñı dağıtmaya dört yaña (*)

800 Diye kıızım ne dir-[i]señ dutayım
Cānım oda dir-[i]señ atayım

İlçiye çok armağanlar düzdiler
Mış sultānına bitı yazup çaldılar (*)

Biti_ içinde çok ħaberler yazdılar
Mış řāhın kendülere düzdiler

İtdi bir görgülü kıızım var benim
Bī-nařirdür ħūblık içinde cānım

Bu zamānda ancılayın yok-durur
Ĥulķı ħüsni heb saña lāyık-durur

[33a] 805 Elçiye bile diyüp gönderdiler
İlçiye çok armağanlar virdiler

Söz genişdür ilçi sultāna gelür
Bir gece şaşrada yatur irte gelür (*)

Görgülü tonlara ilçi tonanur
Sultān'ın şarāyı ışığına varur

Sultānı aga[h] idüp kığırdılar
Bādişāh[uñ] katına getürdiler

İlçi sultānı görüp başı indürür
Tahtıñın önünde yüz yire urur

810 Çok du' ā vü medh u alkış eyledi
Kendü bañında hikāyet eyledi

Şundı cibinden çıkardı [ol] nāme
Du' ālar kılup virdi sultāna (*)

Çok selām u taḥiyyāt kıldı aña (*)
İlçi didi ol sultān biz saña

Dil haberin kim dimişdi söyledi
Kızıñ aḥvālını [ol] şerh eyledi

Hüsni ḥulķı ve luḥfi (*)
Vaşfını ve sözünü vü ' aşkıñı

815 Kırdı düşde görüb[en] sevdüğünü
' Āşık olup ' aşkıñı kurgunı (*)

Sultānıñ önünde bir bir vaşf ider
Şol kadar kim sultānı ' āşık ider

Andan şoñra vezirini oқudı (*)
Ol bitiniñ haberin bir bir didi

[33b] Turdı sultān ilçiniñ elin aldı (*)
Şağ yanına geçirüp қolun dutdı(*)

' Āşık oldu görmeden aḥbārına
Bilmedi-kim ' aқıbeti ne ola

820 Hele sultān ilçı gönderir (*)
Altun gümüş cevāhirler viriser (*)

Sultān-ile vezir[i] görüşdiler
Ol kıziñ қalınıñı hem yıhdılar

Yarağ idüb[en] Mışır'dan giçdiler
Mağrib iline varup irişdiler

Zelĥa atasına muştu gelür
Mışır'dan [çün]ki çatı ilçi gelür

Zeliĥa atası[na] şarşu varur
İzzet ider ilçiye şehre gelür

825 Köşkler[i] saraylar[ı] şonatdılar
Her birini cennete beñzetdiler

şehri bāzārı münevver kıldılar
Ceng-ile az kânũñ çaldılar (*)

Begleri_ aşķına řāzılık itdiler
Her biri_ evinde oyunlar dutalar

İtdiler [kim] begimüz kızın virür
Mışır sultānı güyegimüz olur

řāzı_ işret [ü] düğün oldu tamām
İşit imdi gör neler oldu hemān

830 İşit imdi řaymūs řāhı ne kıılır (*)
Kırķ elli gün muttaşıl düğün olur (*)

[34a] Söz üküşdür Zelĥā'yı çağırdılar
Sultānıñ ilçilerine virdiler

Biñ şatır yüki cihzi yükletdiler (*)
Alub[an] Zelĥā'yı Mışır'a gitdiler

Biñ şaravaş biñ çul [u] biñ at-ıla
Mışır ilinde şatunı_ izzet-ile

Mışır şavmi cümle şarşu çıkdılar
şatunumuz geldi deyü bağdılar

835 Çünkü şablı neğāre zurna bile
Mışır řultānı_ alayı gāvga-ıla

On iki biñ şıfıl önünde yürür

Altun ayrılı cevāhir ve Һarīr

Altı yüz biñ er[i] atlatdı ata
Ne-diyeyim vaşfını aniñ nite

Қарşу varup Z̄elĥā'yı gör n'ider
Dürr cevāhir üstüne şaçu ider

Z̄elĥā'yı alur Mış[ı]r'a götürür
Kendi varur sarāyında oturur

840 Z̄elĥā'nıñ cihizin sulṭān görür
Barmağın ışırubān Һayrān olur

Didi ne-vaqt görem görgülü yüziñ (*)
Göruben[i] işidem Һatlu söziñ

Sulṭān anda ' işre[te] meşgūl olur
Yedi gün yedi gice dügün kıllur

Z̄elĥā'nıñ güregün dutdılar (?) (*)
Üstüne çadır hümāyīm dutdılar

[34b] Z̄elĥa_ev içinde şāz olup oturur
Biñ qaravaş el-bağlar Һurur

845 Diyālar ve dādılar şaf bağladı
Ol kız anda āh idüb[en] ağladı

Eydi dāye қanı bizim ilimüz
N'oldı ' aceb bizim ĥālimüz (*)

Anam atam göñlüme düşe gelür
BaҺr-ı Nāl Һoluğuban Һaşa gelür

Dāyesi dir aғlamağıl ey gülüm
Cānımuñ cānı ve şāh-ı sūnbülüm

Һāzır olğıl şimdi sulṭān geliser
Ma' şūķıñdur cāniña cān olisar

850 Olmaya seni gele aғlar bula
' Aşkı şavıya [çün] senden döküle

Āh idüb[en] sözine kulaq virür
Gözlerinüñ yaşını silüp turur

İşit imdi bir ‘acāīb bir haber
İlçi tolu bir ġarāib mu‘teber

Mışır begleri cem‘ olup geldiler (*)
Mışır sulṭānını gerdege koydılar (*)

Zelḫa sulṭāmı görür yüz dönderür
Dāyesine dir ‘aceb beg-durur (*)

855 Dāyesi dir bu sulṭān-durur (*)
İşbu seniñ cān canānıñ-durur

Zelḫa dir işbu ma‘şūqım degil
Nice bu benim üzerime girür

[35a] Ol vaqıt [kim] bir āvāz gelür aña
Zelīḫa baqar dört yaña (*)

Şaқınup bir söz dime (*)
Şabır eyle iresin canānıña

Çün bu sözi işidür [kim] Zelīḫa
Tevekkül olup bilin bağlar Ḥaққа (*)

860 Çün bunlar gerdege girdiler (*)
Gör Çalab neler kıılır (*)

Ḥaқ Te‘ālā hem Zelḫa’yı bekledi
Bir ecinnī Zelīḫa yirine kucaqladı (*)

Çün bir zamān gelür geçer (*)
Gör Ḥaқ Çalab neler kıılır (*)

Geldik imdi adı Allāhu’ş-şamed
Dilekleri andan dile cihed (*)

Ne-dilerseñ dilegil olma fużül
Cümle işleriñ ola andan iṣṣül

865 Andan Zelīḫa’yı Ḥaқ bekledi (*)
Yūsuf’a naşīb idi hem şaқladı

Dursun imdi bunda [işbu] sözüümüz
Ne kıılır imdi H̄ālīk İlahımız

Geldik imdi bir hikāyet diyelim
Dürlü ni' met şehd şeker yiyelim

Söyleyelim sözi baldan tatlurak
Tatlısı baldan dahı kıtlurak (*)

Tevazu' taḥs̄m̄ terennüm eyleyem
Dürri cevherden kelāmım söyleyem

[35b] 870 Cān içinde söyleyeyim sözi
Dünyādan göcücek aña sözümi

Sözi kıalur kişiniñ kendi gider
Zīrā dünyā kıamuya kıalmaz gider

Söz budur Zeliḥā bir köşk eyledi
Aña girdi 'aşkıını yār eyledi

Dürri yākıutdan bir muraşsa munzıra (*)
Akı mermerden müzehheb nāzıra (*)

Miski 'anberden mücevven butları
Aşa kıodı munzır[a]da anları

875 Zeliḥa bir munzaraya girmişdi
Ay oluban anda oturmuş-idi

Mış[1]r' iñ bāzārı aña kıarşı idi
Ol araya bir ulu kıarşı idi

Kıarşı bāzār[1] gözedir oturur
Gör Çalab aña neler[i] getürür

On biş yıl bunıñ üstüne geçür
Çarḥı felek gör ne berdelür açar

Yūsuf'1 aluban bazāra geldiler
Çağıruban çok münādī kııldılar

880 Didiler kim alur bir iyi kıul (*)

Hüsni içinde hem uşlulardan uşul (*)

Zelḥa köşkten bakar anı görür
Âh idüb[en] na' ra urur çağırur

Yūsuf üstüne [çün] uçmaḳ eyledi
Ma' şūḳın öbüp ḳucmaḳ eyledi (*)

[36a] Diledi kendüzini rusvāy ide
Ma' şūḳına yabıṣa sivār ide

İşit imdi ḳardaşlar n'itdiler (*)
Zelḥā'ya bek yabıṣup dutdılar

885 Ḳomadılar köşkten aşağı uca
Ḥalk arasında gizli sırrı açā

Didiler ey niḡār bu iş degil (*)
İtdigin iş belki saña hoş degil

Didi ey tayelerim dutmañ beni
Vireyim ma' şūḳuma dertli cānım

Daḡı düşde görüp sevdiğim budur (*)
'Aşḳımı dünigün tutduğum budur (*)

Üç kez düşde görüp sevdim bunu ben (*)
Hiç yañılmadım işimde daḡı ben

890 İşbu benim ḥelālindür bilesiz
Çağıruban anı şatun alasız

Zelḥa kişi gönderir anı _almaḡa
Bahāsı nedür şoruban bilmege

Geldiler Yūsuf' uñ öñin aldılar
Aḡası kimdür deyüben şordılar

Gelüp aḡasına virdiler selām
Elin alup Yūsuf' uñ durup ḳavam

Didiler ḳuluñı şat ḥatun alur
Andan özge müşteri kim olur (*)

- 895 Hoca eydür [kim] atunı Őatmazam
KarŐuma turmañ szn tutmazam
- [36b] Mış Őāhına getrdim ben dağı
Ėavka idp incitmeñ beni eği (*)
- Buña sultān yitre mal meger
Size Őatarsam olur baña zarar
- Bu klumiñ on hneri var-durur
Kimde hner var-ise gerĕek erdr (*)
- Didiler kim ne hneri var bunñ
Diñle imdi var-ısa ‘ađlıñ seniñ
- 900 Başladı sylemege hnerlerin
Őerđi tağdr eyledi birin birin
- AŞlı ‘İmrāndur bu klñ (*)
Hb yzli hayālidr bilñ (*)
- İkinci yzinde devlet nr var (*)
çnci tatlu Őekerden szi var (*)
- Drdnci sylese Mışır Őekeriden diler (*)
Kamu bal Őekerlge sade olur (*)
- Mış[ı]r’ıñ Őekerinñ [ĕn] duz yok
İllā bunñ Őekeriniñ duz ĕođ
- 905 Şeker duz katınca duzsz olur (*)
İlla bu Őekeriñ tuz ile z olur (*)
- Hb olur ki melāhatl olur
Szi anñ [ĕn] feŐāhatl olur
- Hem beşinci kat kutlu durur (*)
Dağı altnc key mrvvetl durur (*)
- Mrvveti olan kişidir ādem (*)
Er olanlar ansz adm adam
- [37a] Yedinci baldır hem bak namāz (?)(*)
Yigit olana budur niyāz (*)

- 910 Sekizinci toğrıdur ĥayın degil
Dīnine ĥāimdūr bī-dīn degil (*)
- Ṭođuzuncı hem ŗecā' atlü-dur[ur]
Hem dilāver ' ağı1-1 devrān durur
- Onuncı emāneti bekler ĥatı (*)
Evliyā hem za' īf eyler ŗefā' ati (*)
- Çün bu hūner[leri] key tađrīr ider
Ol ĥatunīn adamları döndi gider (*)
- Düşdi Mıŗır ŗehrine bir ĥulĥule
Didiler meger bunı sultān ala
- 915 Sultāna dağı ĥaber eylediler
Yūsuf' īn vaŗfın bir bir söylediler (*)
- Sultān anı iŗidüp duragelür
Ĥanđı bāzarda dīr ŗorur bilür (*)
- Geldi gördi hezār biñ ĥalđ
Cem' olmıŗlar dūrli dūrli çođ (*)
- Her birisi bağub[an] ĥayrān olur
Sultān ider ne ' aceb devrān durur
- Geldi çavıŗlar bu ĥalđı_ ayırdılar
Yūsuf' īn ĥatına yađın vardılar
- 920 Bađdı sultān gördi Yūsuf'[uñ] yüzün
ŗol sā atde yād ĥıldı kendü özin
- Didi yirde [çün] ĥüneŗ toğar imiŗ
Ol ĥüneŗden özge ĥüneŗ var imiŗ
- [37b] Bir dem Uhut tağın celebiñ geldi
Andan kendüye didiğin añladı (*)
- [Çün] çağırdı_ol Yūsuf'ı ŗatanları
Mālik'[i] dağı bile yārenleri
- Sultān eydür Mālik'e ŗat alayım

Bahāsın biç ne-қadardur vireyim

925 Çalab anda bir ferişteye bir bir (*)
Didi kim var bahāsın [sen] biçivir

Sen bahāsın biç Yūsuf'ı sultān ala (*)
Kim ola kim Yūsuf'ı ucuz ala

Ol ferişte Çalab emriyle gelür
Dellāl olur Yūsuf'ın elin alur

Mālik eydür dağı ey dellāl sen (*)
Sen bilürsin dürlü temen (*)

Dellāl eydür bunıñ ağı zer gerek
Kendi ağı zerrile güher gerek

930 Her birinden ağıınca viresin
Mālı milki devv-i zerden tırasın

Sultān işidüp bunı demirciler
Çağırın terāzī düze bunlar

Қamu demircileri çağırdılar
Bize bir terāzī düziñ didiler

Bir ayāsı elli biñ batmān alur
Üstāzları adı Oşmān olur (*)

Bir ayāsı elli biñ kızıl alur
‘Aqlımı dir başuña gör ne olur

[38a] 935 Bādişāh şol-қadar altun getürür
Yūsuf dağı terāziye oturur (*)

Ҳaznede altun gümüş hiç қалмаdı
Yūsuf'a hirgiz berāber olmadı

Ağ атлас kemhāları cümlesin (*)
Ol frengi cuhāları қamusın (*)

Ҳaznede altun gümüş қomadılar
Ҳaznedārлар dağı öndüç aldılar

Çamusından [çün] Yūsuf ağır gelür
Bādişāh[1] arada hayrān kıılır

940 Dürri cevāhir ağ atlas kıalmadı (*)
Kimse Yūsuf kıymetini bilmedi

Mālik anda bādişāha çağırur
Hazine tükendi mi dir haber virür

Ki ol kıuluñ kıymeti ki yüce (*)
Ne ‘aceb hicadur bu hicā (?)(*)

Kimse bunıñ kıymetine irmedi
İşbu sırdan haber virmedi (*)

Ben bunıñ bahāsını yitirmedim
Bahāsın virüp işim bitirmedim

945 Mürüvvet eyle al bu mālım benim (*)
Hoş eyle bugün gönlümi benim (*)

Halk içinde beni ağırlayasın
Virmez iseñ beni cūr eylesesin

Mālik eydür kıul n’olur cānım virem
Çamu mālım heb hānumānım virem

[38b] Kıutlu olsun dirben kııldı du‘ā (*)
Kıademinden üstüne rahmet yağa

Yūsuf’ıñ elin aluban döndiler
Aluban köşk sarāyına geldiler

950 Giderken gör kim Yūsuf n’ider (*)
Girü dönüp Mālik’e bir kez baçar

Çünkü Yūsuf’ıñ yüzün şöyle görür
Yūsuf’ıñ ardınca Mālik yir görür

İtdi Yūsuf bu nūr kim berk urur (*)
Baña bildür kim bu nūr ne nūr-durur

Yūsuf eydür bu nübüvvet nūrıdur
İki cihān bu nūrıñ ma‘mūrıdur

- Seniñ-ile ‘ahdi peymān iderem
Andan şoñra bu nūrı saña direm (*)
- 955 Ben daħı sırrımı saña söyleyem
Aşlımı vü neslimi vaşf eyleyem
- Mālik eydür bu cihānı yaradan haqqı (*)
Sırrıñı getürmeyem dile daħı
- Söylemem [ben] sırrıñı binhān kılam
Sırrıñı cān[um] içinde cān kılam
- Yūsuf eydür Ya‘ k̄ub’[uñ] oğlı benem
Aş[1] içinde k̄amerden düşenem
- Atamıñ on iki oğlı var-idi
K̄amusından beni [key] sever idi
- 960 Benim adım Yūsuf-ı Ken‘ ānidür
Ya‘ k̄ızb atamdur nübüvvet k̄ānidür
- [39a] Başına gelenleri kıldı muhtaşar (*)
Beyān eyleyüp virdi haber (*)
- Mālik toğrı çün bunu diñledi (*)
Dutdı bilin āh idüben iñledi
- Didi hayf kim üñündür bilmedim
Bilmez-idim saña cāre kılmadım
- Bilmedim seni āzād ider-idim
Mālı mülki hazneyi n’ideridim
- 965 N’ideyim çün sulṭān oldı müşteri
Girü dönmek yok-durur andan giri
- Ey Yūsuf irmez saña ayrık ölüm
Kılmadı zātında hiç benim bilüm
- İllā senden bir dilek idiserem
Bir oldum dünyādan gidiserem (*)
- Sen nebisin ḥācetiñ olur kabül

Du' ā kııl kim du' āñız olur kabūl

Kızlarım çok oldu oğlum olmadı
Bir oğul dünyāya benden gelmedi

970 Du' ā kııl Haq baña oğul vire
Ben ölicecek hem yirimde otura

Hem şönumda bir oğul iyi ola
Unudılmaya adım dilde kıala

Mālī mülke ihtiyācım yok-durur
İllā bir oğlum şönumda yok-durur

Yūsuf anda dizi üzre oturur
Göge tutar yüzini el getirür

[39b] Çalab anıñ du' āsın kııldı kabūl
Kırk oğlan viridi cümle[si] iṣūl

975 Mālīk'ün kaması yirin tutdılar
Her biri çok yaşayub[an] gitdiler

Hoca eydür bir delegim dağı var
Gerek andan dağı viresin haber

Seni kim şatdı baña söyleyesin
Ol şatanlardan haber eyleyesin

Yūsuf eydür ben gammāzlık itmezem (*)
Dünyādan ben bu ad-ıla gitmezem

Bizim aşıımız gammāzlık itmedi (*)
Haqqı koyup bātıla yüz tutmadı

980 Eydür ey hoca esen kıalgıl esen
İşbu sırrı kimseye dime sen (*)

Yūsuf'ı gördim diyü söylemegil
Yañılıban kimseye dimegil (*)

Esen ağır eyleyüp döndi hoca
Mısr haznesine gör n'oldı hoca

Yūsuf'ı sarāya sulṭān iletür
Zelḥā daḥı ol sarāyda biledür

Zelḥā bunı görüp şükr eyledi
Çok şafā virüp şeh[i]ri toyladı

985 İşit imdi sulṭānıñ ḥāli nedür
Saña diyem anıñ aḥvāli nedür

Sulṭān ol-gün bişmān olur [bu] işe
Düşdi sulṭān ḥuzeyne teşvişe

[40a] Ḥazinedārı oḫuyuban şorar
Māl yirine ḥaznede yiller eser

Sulṭān eydür bir girüver ḥaznene
Bunca māl dükene siz kim duy[may]a

Ḥaznedār varup ḥazneyi açar (*)
Ṭobṭolu altun bulur ‘aḫlı şaşar

990 Ḥaznedār eydür ‘acībdür işbu ḥāl
Bayağıdan yigrekdür altun māl (*)

Güle güle ḥaznedār girü döner
Sulṭān eydür ne gülersin vir ḥaber

Ol sâ‘at sulṭān’a [çün] muştuladı
Girü ḥazneye māl ile ṭolmuş didi

Sulṭān anda sevinüp girü gelür
Varur ol ḥazneyi [kim] ṭolu görür

Barmağın ıŝırdı sulṭān göricek
Ḥazne ṭolu dūrri cevher bulıcaḫ

995 Yūsuf eydür niye ḥayrān ḫalasin
Tañrı virdi girü ḥazneñ bulasin

Tañrı āzād eyledi senden beni
Mālını virdi sevindirdi seni

Tā ki itmesin minnet sen baña (*)
Dimeyësin ḥaznemi virdim saña

Sen kulumısın diyü işbāt itmegil
Māluñı _alursın beni incitmegil

Beni saña Çalab'ım kul eyledi
Māl virdi ni' metiñ bül eyledi

[40b] 1000 Tañrı şol-dem Yūsuf'a ilhām ider
İstimā' it bu söze gör [kim] n'ider

Ol [Yūsuf] kardaşları gör n'itdiler
On doqız bül aqçeye [çün] şatdılar

Anda sen yavlaq melül olmış idüñ
Zīrā kendü bahāñı bilmiş idüñ

İtdi Yūsuf göñlüni hoş tut baña
Şimdi bildürdük bahāñı girü saña (*)

Yūsuf'a çün bu haber ilhām olur
Göñli hoş hoş kaykudan āzād olur

1005 Sulţān Yūsuf'ıñ elin alup gelür (*)
Sarāya Zelhā katına getürür

Didi Zelhā bir laţif kul almışam
Elin alup uş tabuña gelmişem

Yüzi gökçek kademi [hem] kutludur
Bellü bil hatun bu mürüvvetlüdür

Hürmet idüb[en] bunı ağırlagıl
Luţf in'ām eyleyüp hoş eylegil

Dünyāda bir 'ayālümüz yok-durur
Bu bize oğulluğa lāyık-durur

1010 Yūsuf'ı [ol] hatuna işmarladı
Ma' şıķı [çün] 'āşıķa işmarladı

Kimse bilmez Zelhā murādına
Yūsuf anda iriser maqsūdına

Zelīhā'nıñ istedügi oldı (*)

- Anıñ [i]çün ahı zārī [son] buldı
- [41a] Şabr iderseñ maqşūdiña iresin
Maqşūdiñ bağında güller diresin
- Şabır eyle dilekler hāşıl ola (*)
Şabr eyle firdevse girüp varasın (*)
- 1015 Şabır [it] biñ cān vire saña Celīl
Sen bu bir cānuñı şāzān viresin
- Şabr eyle uçmağda biñ hūri kızın (*)
Öbesin [hem] kucasın zevk idesin
- Birliğimiz dirliğe uğrayasın
Cum‘ adan cum‘ aya dīdār göresin
- Nice yıl lezzet bulup hayrān olub
Rivāyede qarşumuza durasın
- Şabır iderseñ sen-dahı şöyle niqāba (*)
Evliyā’[nuñ] irdüğüne iresin
- 1020 Zeliḥā eydür ne dirsiñ ol ola
Her ne kim gelürse Haq’dan[dur] gele
- İstimā‘ itgil Zeliḥā gör n’ider
Yūsuf için üç yüz altmış ton [ider]
- Günde bir hil‘ at itdi Yūsuf’a (*)
Ol ‘ aşıklar serveri ol bür-şafā
- Degme tona la‘ li yāqūt incüler
Kim muraşsa‘ idüp [aña] düzdiler
- Degme tonıñ kıymeti yüz biñ kızıl
Şöyle tutmuşlar bahāya ey ‘ aqıl
- 1025 Oқudılar Yūsuf’a geydürmege
Sulṭān oğlın didi bildirmege
- [41b] Yūsuf anı görüben girü kaçar
Geymezem dir dürlü dürlü and içer

Ben kıl[um]dur baña kıl tını gerek
Kıla bunıñ gibi ne tertib gerek

Kıl n'ider [çünki] bu resme tertibi
Çok söylemeñüz beni döger gibi

Şah buyurmuş kim gereksin giyesin
Egsüsin şoyup gerek sen ne diyesin (*)

1030 Gerek geydüresiz Yūsuf'a ol tınları (*)
Geydürürler ol nefis kaftānları

Çünki Yūsuf cevāhir tınlar giyer
Başına altun muraşsa' tāç vurur

Kendü giydü ol nefis kaftānları
كِبْرَانٍ cibrān kıldı anları

Kim-ki görür Yūsuf'ı cānın virür
Bir dağı görsem deyüben yalvarur

Zelhā ' aşıku hōd hayrānıdır
Yūsuf anıñ cān[ı] içre cānıdır

1035 Başı cānı Yūsuf' uñ yolındadır
Her nefes Yūsuf adı dilindedür

Şem'a gibi karşusunda hoş yanar
Irķun irķun gözlerinden yaş iner

Kamuniñ dünyada sevgüsü terk ider (*)
Yūsuf' uñ ' aşkın cānında berk ider

Yūsuf [ol] hizmet kuşağın kuşanır
Kendüzine ol muṭi' ol şanur (*)

[42a] 1040 Kāmu nesneyi unuttı ol hatun
Yūsuf' uñ ' aşkını aldı [çün] şatun

1040 Kan alsa kan yire dökülür (*)
Yirde Yūsuf adı yazılı görür

Yirde naķış olur Yūsuf adı (*)

Hem müfessirler dağı öyle didi

Nice kız kim Yūsuf[u] añar-idi
Öyle yıldızları değeridi (*)

Gökde dađı Yūsuf adın[1] görür
Vardıkça ‘aşkı muhkem olur (*)

Zelīhā bir gün Yūsuf elin alur
Yürüyüben ikisi diyre gelür

1045 Girdi şanem evine büte şorur
Dir ki ‘aşkından cānum irdi zarar

Yā şanem Yūsuf benim ola mı-ki
Maşşūdım kuş ele gire mi-ki

Ey şanem bilgil benim aḥvālimi
‘Aşq odına düşdim algıl elimi

Yūsuf’ı görñ baña lāyık-mıdur
İşbu sözi söyledüğüm ḥaḥ-mıdur

İmdi Tañrı taḥdīr[i] gör n’eyledi
Ol şanem dile gelüben söyledi

1050 Didi Yūsuf seni alur ummağıl
Ol nebīdür aña zaḥmet virmegil

Şanem ol-dem çatladı [oldı] bāre
Duymadı anda Yūsuf peygamberi

[42b] Yūsuf eydür Tañrı’dur anı kıran
Cümle ḥalkı öldüren hem dirgüren

Sen buta ḥabarsın ol neye yarar
Tañrı ḥışm eyler anı şöyle kırar

Zelīhā_eydür ne bilür Tañrı bizi
İşbu tenhā yirde ḥabduğumuzu

1055 Yūsuf eydür Tañrı’mız ‘ālim-durur
Kimse anı görmez ol ḥalkı görür

Zelîhâ_eydür yâ Yûsuf Tañrı baña
İşbu butları bütün itsün yine

Yoħsa bunı nâgehân sulţân duyar
Kaқыup diye butumı kim kırar

Yûsuf anı Tañrı'sından istedi
Tañrı ol butları bütün eyledi

Zelîha bunı hem daħı_artık sever
Yüzünü görmeklige her dem iver

1060 Eydür ey Yûsuf severim ben seni
İnilërem düni [gün] gör e beni

Yûsuf anıñ yüzüne hiç bakmadı
Sözlerini gönline bırakmadı

Zelîha'nıñ zârını_ışit sen yine
Söyler idi Yûsuf'a yana yana

Gel baña qahr itme qurbân olduğum
Düni gün yüzine hayrân olduğum

Leyla'nıñ qarşusına Mecnûnleyin
Gitdi 'aqlım gör divâne olduğum

[43a] 1065 Bülbülüm güle diyü âh iderem
Her seherde âhı efgân olduğum

Ağlaram nâmûs 'ârı terk idüb
'Älemiñ halkına destân olduğum

'Älemiñ mülki gönülden çıqdı heb
Ey göz-ile qaşı seyrân olduğum

Esirge ben miskine hayf eyleme (*)
Derd[iñ]-ile zarı giryân olduğum

Ben ğarîbin sen-de ğarîbsin Yûsuf
Derd-i hem-fırqatde yeksân olduğum

1070 Zelîhâ dünigün yalvarurdı aña (*)
Hiç Yûsuf bakmaz-idi anda aña

Görđi Zeliḥā Yūsuf uymaz aña
Didi bir çāre ideyin [ben] buña

Didi yanımdan ırayın ben bunı
Ola-ki unudam anıñ ‘aşkıını

Bağvāna gönderdi Yūsuf çün gider
Vara anda bakçeye ĥidmet ider

Vardı Yūsuf ĥidmet itdi bakçeye
Bakçe oñdı toydı bağvan aqçeye

1075 İki yıl tırdı Yūsuf hiç gelmedi
Derdi artdı Zeliḥa’nıñ hiç gülmedi

Durđı bir gün bakçeye [kendü] gelür
Yūsuf’ı aldı yine_eve getürür

Çünkü Yūsuf’[ı] alup eve gelür
Yine dürli tonlarını geydürür

[43b] Yūsuf ol tonları çün geydi yine
Geçdi Zeliḥā Yūsuf karşıısına

Ellerin kavşurub[an] karşıı tıurur
Boynun eger yā Yūsuf dir yalvarur

1080 Zeliḥa yine derde dermān bulmadı
Yūsuf’ıñ hiç aña meyli olmadı

İñiledi dünigün zār eyledi
Gün-be-gün artdı Zeliḥā’ya kār eyledi (*)

Zira ol hiç anmaz-idi kendüsin
Yimez içmez uyumazdı düni gün

Böyle_iderek ‘aşkııla bağırı bişer
Ḥaste olur soñra döşege düşer

Sulṭān anıñ ĥastalığın işidür
Durđı ol-dem Zeliḥā’yı göre varur

1085 Didi kim yā Zeliḥā n’oldı-kim saña

Hiç cevābın virmedi Zeliḥā_aña

Sulṭān anıñ n'olduğın[1] bilmedi
Bir ṭabḥ getürdi tiz emr eyledi

Geldi ṭabḥ baqdı ol-[dem] yüzüne
Gördi ṭamarların işit sözüne

Gördi 'aşq ṭamarları[nı] oynasıñ
Yüregi içinde 'aşkı kaynaşur

Didi şāhā yoq bunuñ sayruluğı
Sulṭān eydür diyivir n'olduğın

1090 Didi şāhā ḥātırınıñ gözlerim
Sizi incine diyüben şaqlarım

[44a] Sulṭān eydür qorqma söylegil baña
Ya seni neye getürmişem buña

Didi sulṭānım bunuñ sayruluğı
'Āşık olmuş 'aşқа mecrḥ yüregi

Maraşı yoq kim buña ide zarar
'Aşq odı yüregine itmiş eser

Zeliḥā utandı örtdi yüzünü
Var git dir bilemediñ sözünü (*)

1095 Sulṭān anı işidüp oldu melül
Zira derde bulmadı dermānı ol

Vardı sulṭān vardı gitdi [bil] i cān
Ṭāyesiyle qaldı Zeliḥā çün hemān

Ṭāye didi Zeliḥā'ya kıızıl gülüm
Boyı servi ṭalı saçı sünbülüm

N'oldı saña şoldı kıızıl güllerin
Söylemez oldu şu bülbül dillerin

Gözlerin[ün] yaşı hem ṭurmaz aqar
Yañağıñ şarardı yüregim yaqar

1100 Gizleməgil həliñi söyle baña
Derdiñi bilem ‘ ilac idem saña

Sırrıñı fāş eylemeyüp gizleyem
Zira seniñ şıḥatüñi gözleyem

Zeliḥa_ışitdi çü taye sözünü
Āh idüp inledi acdı gözünü

[44b] Zeliḥa_eydür sen benim sevdüñ anam
Saña ıḥmarladı hem benim atam

Analıḡı yerine getir baña
Diyeyin [ben] cümle sırrımı saña

1105 ‘ İmrān[i] kul beni mecnūn eyledi
Yanaram ‘ aşq-ıla gör n’eyledi

Düni-gün şabrım qararım qalmadı
Yağdı beni nice dermān olmadı

Luṭf-ıla baña iḥsān eylegil
Bu benim derdüme dermān eylegil²⁶⁴

Taye eydür ey gözüm nūrı baña
Uyar-ısañ dermān ideyidim ben saña (*)

Zirā bu ‘ aşq derdi büyük derd olur
‘ Aşıkını yaqar ol bir od-durur

1110 Niceler ‘ arı nāmūsı terk ider
Ma‘ şūq[1] yoluna cānın berk ider

Bu büyük dertdür buña dermān gerek
Belki şağ olana cismi cān gerek

Taye eydür buña tedbīr idelüm
İkimüz tedbīrimüz bir idelüm

Zelḥa_eydür diyesin sulṭāna sen

²⁶⁴ Metinde “derderme” şeklinde transkribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelimenin “derdüme” olması gerektiği düşünülerek “derderme” kelimesi yerine “derdüme” kelimesi yazılmıştır.

İdivire bir sarāy köşklü beden

Çün düzeler ol sarāyı_ola tamām
Oқuyavuz Yūsuf'ı [diñle] kelām

1115 Göresin-kim ben aña ne eyleyem
Dürlü dürlü mekr [ü] hîle eyleyem

[45a] Zeliḥa ol-dem sulṭāna haber ider
Geldi sulṭān Zeliḥa'yı gör kim n'ider

Zeliḥa_eydür sulṭānım hoş bilesin
Bu benim derdime dermān kılasın

Bir sarāy idiviresin key yüce
Cümle şehri görine uçdan uca

Çün anıñ içine girem oturam
Derdüme dermān ola ben umarım

1120 Sulṭān eydür idivireyin n'ola
Tek seniñ derdiñe bir dermān ola

Çünkü sulṭān işidür bu sözleri
Heb қаğırtdı geldiler binnāları

Zeliḥa_eydür baña bir sarāy idiñ
Ben nice_emir eylesem öyle idiñ

Ol sarāyı eyleyesüz key yüce
Cümle 'ālem görine uçdan uca

Hem tışından anıñ içi görine
Hem içinden daḥı tışı görüne

1125 Olmayasın bināları bizere_ola (?)
Mi' marlar eydür meger ḥarçdan ola (*)

Başladı mi' mār anı yabdı hemān
Aña Qaydīm diyü ad virdi o cān

Ya' nī anıñla Yūsuf'ı kayd ide
Ol-hümā kuşunu anda şayd ide

Yabdı anı şırçadan bünyād ide[r]
Şöyle yüce şanki ol bervāz ider

[45b] Kimi yeşil kimi kızıl kimi aq
Şu' le virür şanki güneş oldu iki şak (*)

1130 Ağını aq mermere beñzetdiler
Kızılımlı ' aq̄ke beñzetdiler

Yeşili yeşil zebercedden gibi
Her biri bir dürli irekden gibi

Ol sarāyı çünki anlar yabdılar
Dört direk üstüne bünyād itdiler

Diregi altun gümüşden eyledi
Her direkde birer at bile_eyledi

Bil o atlar dağı altundan-idi
Gözleri yāqūt aq̄merden idi

1135 Yēlisini miski ' anber eyledi
Tırnağını dürr-i cevher eyledi

Dağı kuşlar canāvarlar eyledi
Kimin altun kimin gümüş eyledi

Hem gümüşden bencereleri anıñ
Dağı altundan qabuları anuñ

Her qabuda bir zümrüd qāvus ola (*)
Başı la' li burnı hem yāqūt ola

Dırnağı mercān içi ' anber ola
Miski ' anber qoqusı sarāy qola

1140 Ol sarāy içinde dürli hālilar
Ebruşimden döşediler zililer

Dağı h̄nlar cāriyeler düzdiler
El ayak göz u qaş yazdılar

[46a] Kimisi elinde h̄nlar götürür
Altun ibrik kimi şerbet yitürür

‘Üdı ‘anber kimi elinde tutar
Kimi gül şuyı şaçar kimi kıoıar

Daıı baııe eylediler öñüne
A‘ çar altun gümüş yabraıı ana

1145 Yabraıı yeşil zebercedden idi²⁶⁵
Gevher idi yimişi mercân idi

Bu sarâyı böyle ziynet itdiler
Diñle imdi daıı aña n’itdiler

Yūsuf-ıla Zelhā’nıñ şüreti
Yazdılar sarâyı_ıçı tıldı anı

Daıı üstüne ve hem divārına
Böyle yazdılar kamu direğine

Şöyle yazdılar anıñ ikisini
Birbiriniñ boynına kıollarını

1150 Şöyle yazmışlar [ki] gören kıucuşur
Şarmaşub[an] birbiriyle öbüşür

Gören anı birbiriyle oynar şanurdı (*)
Dir hem âdem diseñ aña inanurdı (*)

Çün tamām oldı sarây[ı] gördiler
Üstâdlara ħil‘ atler geydürdiler (*)

Geldik imdi yine Zelhā ħâline
Anı görüp şaçular şaçdı yine

Heb şaçulan cümle[si] altun-[ı]dı
Yine üstâzlar döşürdiler añı

[46b] 1155 Zelhā dürlü zinet-ile düzinür
Tahta çıkdı şanasın ay görünür

²⁶⁵ Metinde “adı” şeklinde transkribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelimenin “idi” olması gerektiği düşünülerek “adı” kelimesi yerine “idi” kelimesi yazılmıştır.

Öyle vaqtiydi Yūsuf t̄urur-[i]di
Ṭāye vardı Yūsuf'a tiz gel didi

Gel[di] Yūsuf sarāyın̄ ḳabusına
Ṭurdu biraz baḳdı_anıñ yabusına

Ṭāye aña t̄urma tiz yürü didi
Yūsuf anda bu işi fikr eyledi

Bir ayağın başmıḣ-iken iḳerü
Yine ḳaḣdı_itdi hemān döne girü

1160 Tiz segirtti ṭāye ḳekdi iḳerü
Sürdi anı baḳladı ḳabuları

Yūsuf anda neye bildi uğradı
Ṭurdu anda bili baḳın baḳladı

İki-kiz düḡdi didi ḳizilmeye
Bu sarāyda añsuzın güc itmeye

Yedi ḳabudan iḳerü sürdiler
Cümle ḳabulara kilid urdılar

Girdi gördi Z̄elḩa'yı köḣkde t̄urur
ḣanasın bir ay oluban oturur

1165 Vardı aña ṭabu ḳıldı söyledi
Ḵutlu olsun saña sarāyın̄ didi

Z̄elḩa eydür seniñ-ḳün eyledim
Yā Yūsuf gör bu evi [ben] n'eyledim

Baḳdı Yūsuf ol sarāyın̄ ḣaḩnına²⁶⁶
Dört yanına daḩı d̄ivārlarına

[47a] Gördi bu ḣüretleri ḳıldı ṭaña
Didi yā Rabb[i] meded eyle baña

Beni fitānlar elinden ḣaḳlaḡıl

²⁶⁶ Metinde “ḣıḩḩına” şeklinde transkribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelimenin “ḣaḩnına” olması gerektiği düşünülerek “ḣıḩḩına” kelimesi yerine “ḣaḩnına” kelimesi yazılmıştır.

İn-şâ'allâh üzerime beni bekleğil (*)

1170 Zeliha_eydür yâ Yūsuf ger şüretiñ
Beni mecnûn itdi seniñ hayretiñ

Yūsuf eydür baña Rabb'im virdi_anı
Bilmezsın sen 'âlemi yaradanı (*)

Zeliha_eydür gözleriñle kaşuñı
Göre kim nice deli kıldı beni

Dağı zülfiñ bendine tolaşmışam
Miski koğuñ hayretine düşmişem

Dağı boyuñ görelı servi dalı
Dal oluban egilüp bükdi bilim

1175 Yūsuf eydür çünki kabre gırevüz
Dökülür uç günde saç [u] kaşuñuz

Qabr içinde üçı olmasa görüñ
Bu koğulardan koğuban kaçaduñ

Zeliha_eydür itme bu cevri baña
Yedi yıldır ben kul olmışam saña

Halka sultân gör saña kul olmışam
Yâ Yūsuf esirge beni n'olmışam

Tahta lâyıqsın bugün sen ey Yūsuf
Diler-[i]señ sultânı idem defün

1180 Seni Mısır tahtına sultân kılam
Sultânıñ adın bugün binhân kılam

[47b] Yūsuf eydür ben kulıdur sultânıñ
Sen-da[hı] hatunısın şimdi anıñ

Yâ Zeliha sen düdüğüñ itmezem
Doğrı yolu koyup egri gitmezem

Bizim aşılmuz hıyânet itmedi
Yidüğü tuz etmegi unutmadı

Zelîha_eydür kaçma benden ey cānum
‘Aşkıñ-ıla eridi cānım benüm

1185 Gel i Yūsuf derde dermān eylegil
Beni esirge luḫf iḫsān eylegil

Ben seniñ yoluña cānumı virem
Vaşlıñı [gel] cānuma cān eylegil

Ben ölürem bu firāḫa doymazam
Baña vaşlıñ ab-u ḫayvān eylegil

Gel göreyim seni yanımda Yūsuf
Gir gönül taḫtına miḫmān eylegil

Söyledi bu şi‘ri Zelîha_inledi
Yūsuf anı gördi ‘aceb ḫaḫladı

1190 Yūsuf eydür yok yire zār idersin
Beni dilerseñ güneḫkār idesin

Taḫrı ḫatında beni ḫor idesin
Hem ḫıyāmetde işüm zār idersin

[48a] Zelîha_eydür cümle mālumu virem
Ben seni Taḫrı’ñ elinden ḫurtaram

Yūsuf eydür Taḫrı almaz rüşveti
Ḥoḫrular içündür anıñ raḫmeti

Zelîha_eydür ben işitmişem anı
Zāyi‘ itmez zerre mişḫāl olanı

1195 Yūsuf eydür Taḫrı’dan ḫorḫanlarıñ
Ḥabül ḫılır şadaḫasın anlarıñ (*)

Yine Zelḫa derd-ile āḫ eyledi
Yūsuf ayaḫına düşdi aḫladı

Yā Yūsuf der esirge ben miskini (*)
Seniñ-içün aḫlaram düni günü

Yūsuf aḫladuḫunu esirgedi
Geldi Şeyḫān ḫamarını ırḫadı

Kaşd ide ol dağı elini şuna
Tañrı'dan nidā irişdi pes aña

1200 Yā Yūsuf dek dur eliñ şaqla didi
[Çün] esirge dinüñü bekle didi

Çün[ki] Yūsuf bu nidāyı işidür
Korqu düşer göñlüne girü turur

Zelḥa gördi Yūsuf döndi girü
Katlanamadı çü vardı eylerü

Berk tutup Yūsuf'ı koyuvirmede
Şol-kaçar çekindi kurtulamadı

Zelīḥa kaşd itdi_anı başmaq diler
Zülfı dārına anı aşmaq diler

[48b] 1205 Karşuya Yūsuf bağıbanı görür
Bir yazı var gördi tiz girü turur

وَلَا تَقْرَبُوا الرِّئَا didi yazı
Okudı yazıyı bişmān oldı_özi

Döndi Yūsuf çün girüye yürüdi
Yine Zelḥa'nıñ iligi kırıdu

Zirā umdı ol ele gele diyü
Nefs murādın ura bula diyü

Yine Zelīḥa yüzünü sürdi_aña
Gördi Yūsuf bu ḥāli kıldı taña

1210 Zelḥa açar gögsüni eydür oña
Ne kaçarsın n'eyledim Yūsuf saña

Nice mālı mülki ben ḥarc eyledim
Dürlü ni' metlerle seni toyladum

Diler-iseñ cānumı dağı virem
Yüzümi seniñ ayağıña sürem

Anmaz ol cānı başı mālını

Yoqla ol ‘āşıklarıñ aḥvālını

‘Āşık olmak bir ‘aceb sevdā-dur[ur]
Key şaḳın ‘āşıkları ṭa‘n eyleme

1215 ‘Aqlı fikri cān baş yağma-dur[ur]
Key şaḳın ‘āşıklara ṭa‘n eyleme

Her kişi bir derde düşüben yılar
Ḥayvān olan ‘āşığa durur güler

‘Āşığıñ derdiñ ne bilsin ğayrılar
Key şaḳın ṭa‘n eyleme ‘āşıklara

[49a] Ḥayvānıñ-da ‘aşkı vardur bilesin
Aḳıdup göziñ yaşını silesin

Görmeyen bilmez bu ‘aşkıñ belāşın
Key şaḳın ‘āşıklara ṭa‘n eyleme

1220 ‘Āşık olmayan kişi ḥayvān olur
‘Āşık arasında ol nādān olur

‘Aşık kişiniñ cānına biñ cān ider
Key şaḳın ‘āşıkları ṭa‘n eyleme

‘Āşık anmaz [cān u] başı mālını
Yoqlar ol ‘āşıklar[uñ] aḥvālını

Bilemedüñ ‘āşığıñ aḥvālını
Key şaḳın ‘āşıkları ṭa‘n eyleme

‘Ār nāmūs āşık olandan gider
Āşık olan ‘ār nāmūsı n’ider

1225 Düni gün ol ma‘şūqını fikr ider
Key şaḳın ṭa‘n eyleme ‘āşıkları

Fikr ider ma‘şūqını görmek diler
Sevdüğüniñ vaşlına irmek diler

Yā yolına cānını virmek diler
Key şaḳın ‘āşıklara ṭa‘n eyleme

Dile sen-de Hakk'a 'āşık olasin
'Āşıkıñ [derdini] ol vaqt bilesin

Bir ġarġsin ne-gerek [sen] gülesin
Key şaķın 'āşıklara ta' n eyleme

1230 Gel bil imdi Zelhā'yı gör n'eyledi
Yūsuf'a yalvarubanı ağladı

[49a] Nice iñlëdüp dökersin kanlu yaş
Hiç baña raħm itmediñ [i] baġrı taş

Āh idüben iñiler zārī kıllur
Yūsuf' uñ yine aña meyli olur

Yine Şeytān Yūsuf'a fitne kıllur
Turdı Yūsuf daħı ilerü varur

Hak Te'ālā Cebrā'il'e emr eyledi
İn Yūsuf'u duzaķdan kırtar didi (*)

1235 Zelhā Yūsuf'a duzaķlar eyledi (*)
İllā Yūsuf hiç bizi unutmadı

Cibril Ya'ķüb şüretine girür (*)
İndi ol dem Yūsuf'a karşı varur

Baķdı Yūsuf gördi tıran atası
Eñsi indi bilemez hiç n'idesi

Yā Yūsuf [dir] Hakk'dan utanmaz mısın
Nice dertler çeküp uşanmaz mısın

Aşlımuzda hiç bizim var mı ola
Enbiyā aşlı zinā ider mi_ola

1240 Tevbe eyle yā Yūsuf bu iş degil
Bu işe özenmegil bu tuş degil

Tevbe eyledi ol-dem Yūsuf hemān
Kaķdı ol-dem kapuya oldı revān

Kaķularıñ kilidin fikr itmedi
Her kapu açıldı kilid tıtmadı

Ḳabulardan çıkayın diyü iver
Zelḥa segirdi hem ardınca ḳovar

[50a] Altı ḳabuyı çü açdı ol civān
Yidisinde Zelḥa yetişdi hemān

1245 Yitdi Yūsuf itigini ḳavradı
Ḳabudan taşraya [Yūsuf] şıçradı

Gömlegi Yūsuf[un] anda yırtılır
Bir parası Zelḥa elinde ḳalur

İkisi-de baş açuḳ yalın ayak
[Çün] açıldı gögsi çizildi ḳuşaḳ

Ḳovuşuraḳ çünki taşra çıktılar
Ḳabuda sultān oturur gördiler

‘ Emmisi oḑlı bildi sultān-ıla (*)
Bir ḥatunı daḥı vardı Rā ile

1250 Gördi Sultān bunları segirdişür
İkisi-de ‘ üryān olup yulışur

Zelḥā sultān göricek çağırur
Dād elinden bu ḳuluñ dir yüz urur

Sultānım dir gör ḳuluñ[ı] n’eyledi
Elini şundi baña ḳaşd eyledi

Hem daḥı seni-de öldürmek diler
Öldürüben taḥtını almaḳ diler

Bunı yā öldür yāḥūd zindāna şad
Bed ḥulu imiş bunı zindāna şad

1255 İllā bunı ḳoyasın zindāna dir
‘ Aḳlı gele ola-ki uşlana dir

Yūsuf’a key ḳatı bühtān eyledi
Diñle imdi Yūsuf[ı] gör ne didi

[50b] Didi ḥāşā sultānım ben itmedim

Ol baña kaçd itdi sözin tutmadım

Kaçdığım çün baña bühtân eyledi
Kova çıkdı gördi şekvâ eyledi

Şuç kimiñdür yoqlayasın göresin
Şuçluyu hem sultânım öldüresin

1260 Yūsuf' uñ sözine sultân kaçdı
Şuçsuz-[ol]duğuñ neden bileyim didi (*)

İkiñizden ğayrı yoğdur kim göre
Gele n'olduğın baña haber vire

Yūsuf ol-dem tanuğum vardur diye
İşbu oğlan nice oldı söyleye

Râili'niñ anda oğlı var-idi
Sultân-ıla geldi_anı yoqlar-idi

Bir t̄āye emzürür ol körbe idi
Toğalı_iki_ay ba'zılar kırk gün didi

1265 Sultân eydür Yūsuf'a şaşgun diye
İki aylık ola nice söyleye

Yūsuf eydür hele şoriñ siz aña
Diñle nice oldı ideyim saña

Cibrīl'e Haq Te'ālā_emir eyledi
Geldi Cibrīl oğlana söyle-didi

Oğlanı bişig-ile getürdiler
Kağısı suçlu diyüben şordılar

Oğlan eydür ğammâzlık eylemezem (*)
Birisi suçlu diyü söylêmezem

[51a] 1270 İllā gömlek yırtuğı ardında_ise
Zelḥā'mñ suç bilesin her ne_ise

Gömleg[üñ] yırtuğunu hem göresiz
Öñde ise suçlu Yūsuf bilesiz

Gördiler ardında imiş yırtuğı
Bildi sultān suçı kim[üñ] itdügi

Sultān eydür Zeliha suç sen eylediñ
Yūsuf'a mekr-ile bühtān eylediñ

Zeliha anda key utandı işe
Yiñin örtü yüzüne vü başına

1275 Sultān eydür yā Zeliha tevbe it
Yūsuf'ı incitme gel var hoşça it

Yūsuf'a didi-ki bunı söyleme
Kimseye bu sırrıñı fāş eyleme

Yūsuf anda tođrı çıkdı ey yāre
Vir şalavat 'aşk-ıla beygambere

Cibril dūr Yūsuf'a niçün didiñ (*)
Şuçı Zeliha_ itdi diyü söyledi

Yūsuf eydür baña bühtān eyledi
Şoñra öldürüñ diyüben söyledi

1280 Cibril dir 'āşıka budur bişe (*)
Yār elinden qahr çeker hemişe

Şuçlunıñ suçunı kim setr eyleye
Haq Te'ālā suçunı 'afv eyleye

[51b] Şol iki aylık oğlan[ı] gör ne didi
Gömlegi görüñ didi vü söyledildi (*)

Yūsuf'a niçün irişdi bu belā
Neden oldı işbu derde mübtelā

Zeliha çünki_anı halvet eyledi
Diñle imdi Yūsuf anda ne didi

1285 Ger beni bāre bāre ide didi
İtmeyem bu işi didi söyledi

Bir dağı qardaşları suç eyledi
Ben itmezem didi ol fahr eyledi (*)

Tañrı şaqlar-ise beni dimedi
Anıñ-[i]çün işbu derde uğradı

Her kişi çünki bir işe başlaya
Allāh rast getüre idem diye (*)

Bunları ögütledi sulţān gider
Zelha Yūsuf girdi_ıçerü gör n'ider

1290 Zelha kaçır Yūsuf'a gör n'oldı-dir
İşbu rüsvāyılıǵı sulţān bildi-dir

Sözüme uysañ bu iş olmaz-idi
Kimse bizim sırrımız bilmez-idi

İllā bildügi yig oldı bes n'idem
Bildi sulţān tınmadı artıq ne ğam

Yā Yūsuf neye durursın gel didi
İşde [şimden] girü qorqu qalmadı

Döndi Yūsuf söyledi ol-dem aña
Hiç utanmaduñ neler oldı saña

[52a] 1295 Görme-[mi]sin Hāq Te'ālā n'eyledi
Şol yiñice toǵan oǵlan söyledi

Bunca dertler geldi seniñ başıña
Tevbe eyle bişmān olǵıl işiñe

Çünki Yūsuf bu sözi didi aña
Bir 'acāyib söz daǵı idem saña

Zelha'nıñ başına çün dertler gelür
Bu haber Mısr'ıñ içine yayılır

Bir nice ekābiriñ hatunları
Cem' oluban qovlaşurlar anları

1300 Didiler kim bu 'acāyib iş olur
Qulunu sevmek ne 'aceb hūş olur

Bir kişi aqçesi-ile bir kul ala

Şatun aldığı kula göñli vire

Bu ‘ aceb degil kişi ‘ aşık ola
‘ Aceb oldur kim kılı ma‘ şük ola

Huşîşâ sevdiginiñ göñli _ olmaya
Gice gündüz gel diye ol gelmeye

Gel dir-ise yanına varmayalum
Varuban karşıısına tırmayalum

1305 Bunlarıñ kovlaşduğun Zeliha tıyar
Tiz âdem gönderüben da‘ vet ider

Da‘ vet itdi anları heb geldiler
Gelüben sarây iç[in]e tıldılar

Ba‘ zılar didi yigirmidür olar
On hatunı onı kızdı geldiler

[52b] Ba‘ zılar didi olar[1] kırık-idi
Yarı hatun yarısı kızlar-idi

Döşediler şıfları efenlere
Dürli ni‘ metler getürdiler anlara (*)

1310 Hem birer turunç birer bıçağ-ıla
Didiler bunı kesin [yiñ] hün-ıla

Her birisi aldı kesmek istedi
Zelha yâ Yūsuf diyüben söyledi

Taşra çık-di[yü] Yūsuf’a buyurur
Çıkdı Yūsuf bađdı hatunlar görür

Hücreden ay tığdı şandılar hemân
Görüp anı cümle itdiler fiğân

Yūsuf’uñ derdine _ olar uđradılar
Ellerin turunç diyü tığradılar

1315 Kesdiler ellerini bilmediler
‘ Aşık odında acısın tıymadılar

Zelha'nın derdini cümle bildiler
Ba' zısı haykırdı öldi didiler

Görđi [Yūsuf] bunları heb kırilur
Örtđi yüzün cümle kendüye gelür

'Aklı gelür bunlarıñ çevre baķar
Gördiler kim ellerinden ķan aķar

Bunı görüp Zelha'dan utandılar
Heb olar [da] 'aşķ odına yandılar

1320 Zelhā_eydür n'oldıñız ne şaşdıñız
Ben miskini [yā] niçün ķovlaşdıñız

[53a] Siz anıñ yüzünü bir kez göresiz
Ķaşd ķıldıñız ķamu cān viresiz

Ben anıñ her gün gördüm yüzünü (*)
İşidürem daķı şeker sözünü

İşde siz-de görđiñiz heb cümleñiz
Şim[di]den girü beni ķovlaşmañız

Biliñ işde bu-dur[ur] gönlim alan
Mecnān idüp bu beni deli kılan

1325 Doyamazsız anı bir kez görmege
Nice doysun düni gün bile olan

Hiçbir ādem göre anı doya mı
Meger anı bilmeye hayvān olan

Yüzünü gören ölümü añmaya
Yirinür mi yā baña ķurbān olan

Dünyāyı n'eyler bunı gören kişi
Budur ol cān üstüne biñ cān olan

Ben ģarāb bunuñla eglēnürem
Zirā bildim dünyā[dur] fāni yalan

1330 Ol ģatunlar işbu derdü gördiler
Şuçumuz 'afv it diyü yalvardılar

Biz haṭālar itmişiz luṭfi kerem
Size lāyık ol-durur ey muḥterem

[53b] Çünki anlar cümlesi zār eyledi
Zelīḥa anlarıñ şuḥun bağışladı

Gitdi evlerine ikisi ḳalır
Diñle imdi Zēlḥa'yı gör ne ḳılır

Gine Yūsuf ḳarşusına zār ḳılır
Boynun eger yā Yūsuf dir yalvarur

1335 Yā Yūsuf gör imdi seniñ derdiñe
N'eylediñ ḥatunları sen gördüñe

Seni bir kez görmege doymadılar
Şol-ḳadar oldu-ki heb cāñ virdiler

Her gün yüziñ gören nice eylesin (*)
Sen var-iken derdi kime söylesin

Yā Yūsuf gel esirge ḳıyma baña (*)
Ma' şūḳum ḳurbān olayım ben saña

Yūsuf anıñ sözlerin işitmedi
Ne-didi-ise ögüdün ṭutmadı

1340 Zelīḥa_ anda iñledi āḥ eyledi
Cūşa geldi işbu ş'i' ri söyledi

Ne ' aceb dildāre düşdüm n'ideyin
Bulmadım bi-çāre düşdim n'ideyin

Bülbülem dün gün fiḡānım gül-dur[ur]
Elüm irmez zāra düşdüm n'ideyin

Adı şanım ' aḳl ' arım gitdi heb
Ben ḡarīb dillere düşdüm n'ideyin

[54a] Dördümi söylemege bir kimse yok
[Ben] ḡarīb āvāre düşdüm n'ideyin

1345 Bunı diyüp yine düşer Yūsuf'a

Yalvaruban zârî kıılır Yūsuf'a

Yâ Yūsuf dir nicedür benim hâlim
N'eylediñ gör beni bükdüñ hem bilim

İşim âh [u] nâle vü vay eylediñ
Cümle halka beni rüsvây eylediñ

Yitesi kahr eylediñ gel uy baña
Yoħsa ben-de bir iş iderem saña

Yūsuf eydür yâ Zeliħa söyleme
N'eyler-iseñ rāzıyam bunı dime

1350 Ne güç işiñ var-ise eyle baña
Tañrı'dan kórķarın uymazın saña

Zeliħa bunı işidüben tiz durur
Kakıyuban Yūsuf'ı bir ki urur

Nice kıldur baña karşı söyleyen
Dürli dürli cevri miħnet eyleyen

Yine sulţāna ādem viribdi (*)
Geldi sulţān Zeliħa hāliñ ne didi

Zeliħa_eydür diñlegil feryādumı
Yaydı bu kıl şehre benim adumı

1355 Adım altun-udı bakır eyledi
Ulu iken ħorı ħakır eyledi

[54b] Baķamaz oldum bu halkıñ yüzüne
Katlanamazam bu kuluñ sözüne

Yâ izin vir halka 'özrüm dileye
Yâ Yūsuf'ı ħabs zindān eyleye

Sulţān [eydür] kō 'özür kaçan ola
Meger Yūsuf ħabisle zindān ola (*)

Çıķaruban virdi yüzügün aña
Didi virdim Yūsuf'ıñ iznin saña

1360 Sulṭān eydür Yūsuf'u ḥabs idesin
Ben ölünce anı çıkarmayasın

Çünkü sulṭān Zelhā'ya böyle didi
Sırr-ıla vezīri aña söyledi

Didi niçün Yūsuf'ı ḥabs idesin
Hem çıkarmañ diyüben 'ahd idesin

Sulṭān eydür maqşıdım bu ḥalk içi
Dilerem-ki Yūsuf eylemiş suçı

Bir daḥı bu Zeliḥa anı görmeye
Görüben Yūsuf'a gönül virmeye

1365 'Aşıkça bundan yig qahir olmaya (*)
İste[ye] dūstun yanında bulmaya

Fikrim ol Zeliḥa mihnet iderem
Yūsuf'ı anıñ yanında giderem

Çünkü sulṭān Zeliḥa izin virür
Zeliḥa ol-dem kullarına buyurur

Getürin demircilerün eyüsin
Gösterürler usta diyü birisin

[55a] Zeliḥa ol demirciye emir eyledi
Yūsuf'a düz bir ağır zencir didi

1370 Bir bilekcek daḥı düz hem bile (*)
Uralum anı bu quluñ qoluna

Demürce eydür Zeliḥa ey sulṭāna (*)
Anı zencirsiz qoyalım zindāna

Dürli ni' metlerle beslediñ anı
Ebrişime döndi şimdi anıñ teni

Şöyle yuqadır derisi şan öle²⁶⁷

²⁶⁷ Metinde "sandale" şeklinde transkribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelime diğer çalışmalardan kontrol edilerek "san öle" olduğu görülmüş ve "sandale" kelimesi yerine "san öle" kelimesi yazılmıştır (Karakaya, 2013:520).

Ağır zencir ile hâli nice ola (*)

Zelha demirciye bunu söyleme
Zeliha Yûsuf'ı esirgeye dime

1375 Zelha_eydür söyleme baña haber
Kim-ki söyler[se] aña idem zarar

Demirci eydür sulţanım uyduķ saña (*)
Her ne-kim emir oluna_idem aña

Çün demirci aña zencîler düzer
Hem kelebcek dağı kilidler düzer

Düzdi anları alubanı gelür
Yûsuf anı karşıdan bağdı görür

Çıkardılar Yûsuf'ın tonlarını (*)
Ebrü kuşaklar dağı kaftanlarını (*)

1380 Getürüp aña balâs geydirdiler
Hem başına bir qalabuķ urdılar

Getürün zencîri urun didiler
Kelebcek-ile ikisin getürdiler (*)

[55b] Çünkü Yûsuf işidür bu sözleri
Tolageldi ol mübarek gözleri

Didi geydürün baña balâs n'ola
Şimdi babamda [balâs] giyer ola

Getürüp zencîri aña dağdılar
Onın ol-dal boynuna bırağdılar

1385 Urdılar kelebcegi kıollarına
Gel gör-imdi dünyânın hâlleri-ne

Bir zamân kıuyuya kıoydılar anı
Şarkıtdılar ib dağup biline (*)

Çıkarıban bazirgâna şatdılar (*)
Aldı kıatdı Yûsuf'ı kıullarına

Ol bazirgān bağladı Yūsuf elin
Göc idüben gitdiler yollarına

Yūsuf'ı aldı bazirgān yürüdi
Götürür anı Mısr illërine

1390 Getürüp sultāna şatdılar anı
Zelḥa'yı bülbül ider güllerine

Şimdi gel gör bu ğaribiñ zencirin
Daqdılar kelebcegi ellërine

Çıkarur tonın balāsın geydürür
Gör e gözinden ağan sillërine

Zeliḥa Yūsuf'a gör neler kıılır
İnanma hiç 'avratıñ allarına (*)

Ğarīb olıcağ kişi çok derd çeker
Ne vakt şala ğarīb illërine

[56a] 1395 Yūsuf eydür bağlañ elim yiridür
Bizim aşımız belālar dāırdur

Boynuna ib takup [anı]sürdiler
Vardılar çarşu içine girdiler

Çünkü ğavğayı şehir heb tıydılar
Cem' oluban artlarına uydılar

Çarşular oluğ oluban aqdılar
Heb divārlar başına [hem] çıqdılar

Cümle ḥalk birbirine söyler-imiş
Yūsuf'ı zindāna koyarlar-ımiş

1400 Zelḥa'ya karşılayıban söylemiş
Zeliḥa_anı ehl-i zindān eylemiş

Yūsuf anlarıñ yanına uğradı
Başın egdi eli gögsine kodı

Didiler kim yā Yūsuf şol devleti
Bilemediñ işde gördiñ miḥneti

Yūsuf eydür Zəlha hışmından baña
Tañrı hışmı artıkdur öñden şoña (*)

Cehenneme girüp oda yanmadan (*)
Duruban zindānda arına beden

1405 Didiler zindāndan ölüm yig-dur[ur]
Yūsuf eydür Rabb'imiñ emri-dur[ur]

Yine oradan Yūsuf'ı sürdiler
İletüp zindān içine koydılar

Gör ki bu dünyā Yūsuf'a n'eyledi
Enbiyāyı ehl-i zindān eyledi

[56b] Yūsuf anda 'izzetini fikr ider
Biraz ağlar döndi yine şükr ider

Didi yā Rabb[i] meded eyle baña
Çaldum ayakda yönüm döndüm saña

1410 Ağlayuban anda zārī eyledi
Hağ Te'ālā Cebrā'ile emr eyledi

İn selām ile Yūsuf'a söylegil
Bir naşb virdim anı şād eylegil

İndi Cebrā'il Yūsuf'a selām ider (*)
Ağzıñ aç aña didi diñle n'ider

Ağzına bir şarı lü'lü' koydı ol
Hağ Te'ālā hikmetini duydu ol

Yutduğı düş ta' bīri-idi anuñ
Her [ne] görse hātırında_ idi anuñ

1415 Cebrā'il didi-ki Yūsuf diñle sen
Cümle hağ düşüni ta' bīr eyle sen

Çünkü Yūsuf işbu sözi diñledi
Şāz oluban Tañrı'ya şükr eyledi

İşde bu sözleri diñledi 'ayān

Vir şalavāt Muştafā'ya ve's-selām

Gel-berü diñlendi saña söyleyem
Sulţāniñ hālını taqrīr eyleyem

[57a] Haste oldu bir gice sulţān i cān
İñiler zārī kıılır āhı fiğān

1420 Diñle n'oldı aña tab̄bler gelür
Bildügünce her biri 'ilāç kıılır

Tañrı'dan emir gelicek dönmez ol
Tağdīre 'ilāc iderseñ oñmaz ol

Çün ecel geldi ta' bīr oldu bil (*)
Mısr halkı cümle zārī kııldı bil

Cümle maħlūk itdiler āh [u] fiğān
Şehr içi yas oldu heb bir u civān

Cem' oluban bādişāhı yudılar
Kefen şarup kabre iletüp kodılar (*)

1425 Üç güne dek cümle yas eylediler
Cem' oluban şoñra gör n'eylédiler

Karadaşı Reyyān'ı sulţān itdiler
Tahta çıkarup anı hān itdiler

Çünkü sulţān oldu Reyyān ey yāra
Yürüdi anıñ hükmi ile şara

Bir ki kaç haşmı var-idi ol şāhıñ
Diñle nice olduğun eydem anıñ

Cem' olup bir yire gör n'eylédiler
Sulţāniñ iki kıuluna didiler

1430 Biri sarābdār biri etmekçi_ idi
Diñle imdi bunlar aña ne didi

Didiler biz size çok māl virelüm
Sulţānı öldürüviriñ görelüm

[57b] Şöyle ğanī idelüm mällar-ıla
Sizi begler idelüm kıllar-ıla

Rāzī oldılar olar māl alalar
Diñle imdi nice tedbār kıllalar

Geldiler gice tanışık kıldılar
İkisi bu fitneyi [hem] dutdılar

1435 Şerbete etmege aĝu kıtdılar
Sulṭānıñ öñünde elde tutdılar

İsteyicek şāha anı vireler
Aña aĝu yidürüp öldüreler

Vardılar işlü işine gitdiler
Diñle imdi olar yine n'itdiler

Ķatdı etmekçi aĝuyı etmege
Ṭurdı sulṭāna aluban gitmege

Şerbete şerbetçi aĝu kıtmadı
Sulṭān öñdün baña iç diye didi

1440 Dırnaĝı_içine aĝuyı şaqladı
Sulṭāna şunucaĝaz kıtam didi

İkisi-de götürüben verdiler
Sulṭāna karşı şutuban ṭurdılar²⁶⁸

Sulṭān etmekçiye dir yi etmegi
Yimedi etmekçi ol-dem etmegi

Sulṭān etmegi bir ite virdürür
Aĝı ṭıtdı ol iti [tiz] öldürür

Şerbetçiye şerbetiñ sen-de iç didi (*)
İçdi şerbetçi_anı şerbetçi_ölmedi

[58a] 1445 Aĝuyı bıraĝdı añsuzın yire
Vaķıt ola didi beni-de_araya

²⁶⁸ “uban” zarf fiil eki “yanlışıklıkla “karşı” kelimesi eklenerek yazılmıştır. Bu durum tarafımızca düzeltilerek “uban” zarf fiil eki “tutub” kelimesinin sonuna eklenmiştir.

Sultān anlara hışm hemān eyledi
Hele variñ zindāna oyuñ didi

Bir yıl ol zindān iinde durdılar
Yūsuf' uñ halk-ıla haliñ gördiler

Haste olana Yūsuf' ilāc ider
Dertli olana du' ā ider gider

Düş göreniñ hem düşüni yoyar ol
Haste olanı varuban şorar ol

1450 Geldi ŝerbeti Yūsuf' a söyledi
Yā Yūsuf bir düş gördüm yoygıl didi (*)

Bir altun tas-ıla üç şalkım üzüm (*)
Aluram ben elüme diñle sözüüm

ŝııp ol şalkımı şerbet iderem
İletdüm sultān aldı idi görürem (*)

Yūsuf aña didi bilgil ey civān
Bunda urduuñ seniñ üç [gün] hemān

Üç günden ŝoñra saña hil' at gele (*)
ullar-ıla hem nice ni' met gele

1455 ıaruban seni āzād ideler
ayudan urtuluban ŝāz ideler

Vardı etmeki-de aña söyledi
Görmüŝem düş ben-de yā Yūsuf didi

Bende üç tennüre etmek bişürem
abla ile başuma götürürem

[58b] Sultāna alup gider-iken anı
Geldi uŝlar yidi baŝımdan bunı

Yūsuf eydür seni üç günde _alalar
ıaruban bir aaca aŝalar

1460 Geleler uŝlar hem beyniñi yiye (*)

Düşin[üñ] ta' biri budur bil diye

Etmekçi eydür yalan itdim bu düşi (*)
Yūsuf eydür düşüñiñ bitdi işi

Yūsuf anlara çün yine söyledi
Bunları hoş dīne da' vet eyledi

Etmekçi eydür inanmazam ben saña (*)
Düşü iyi yoyuvirmedin baña

Geldi şerbetçi Müselmān oldu i yār
Zindān ehli müslimān oldu ne var

1465 Biñ dört yüz ādem var-idi anda ey cān (*)
Heb Müselmān oldılar bir u civān

Üç gün oldu anda kullar geldiler
Çıkarup etmekçiyi hem aldılar

Bir ağaca aşakodılar anı
Geldi kuşlar yidiler beynisini

Yine kullar hil' at-ile geldiler
Gidüb[en] şerbetçiyi hem aldılar

Bir ata bindürübene yitdiler
Anı sultānıñ katına_ilettiler

1470 Şerbetçiye Yūsuf anda söyledi (*)
Yā yigit beni-de unutmañ didi

Beni sultāna varıcağ añasın
İn-şā'allāh beni-de çıkara diyesin (*)

Çünkü Yūsuf işbu sözi söyledi
Hağ Te' ālā Cibrīl'e_emir eyledi

İn Yūsuf'a neye di-ki söyledi
Kendini maḥlūқа neye_ışmarladı

[59a] Ben anı kurtarmağı bilmez midim
Derdine anıñ devā kılmaz mıdım

1475 İndi Cebrā'il buni haber virür
Yā Yūsuf gör Rabb'iñi ne virür (*)

Şor ki var Yūsuf'a kimdür yaradan
Hüsni-hulķı yā kimdür aña viren

Yā anı qardaşlarından kırtaran
Kimdür anı hem kıyudan çıkaran

Kimdür anı bādişāha virdüren
Zelha fitnessinden anı kırtaran

Genc oğlanı anıñ-çün söyleden
Anı toğrı Zelha'yı suçlu_iden

1480 Saña bu eylükleri kimdür iden
Dürli ni' metlere eliñ irgüren

Yūsuf eydür Rabb'im ihsān eyledi
Bunca düşvār işi āsān eyledi

Cebrā'il qanad-ıla yiri vurur
Yir yarıldı baquban Yūsuf görür

Yedi kıat yirden aşāğı taş kıturur
Cebrā'il qanad-ıla taş kıurur

Taş iki bāre olur bir kıurt çıkıar
Bir yeşil yabrağı ağızında kıutar

1485 Döndi Cebrā'il Yūsuf'a söyledi
Yā Yūsuf Rabb'ün saña gör ne didi

Yūsuf'ı bunca belādan kırtaran
Taş içinde kıurda rızkıñı viren

Ya' kızıb oğlı Yūsuf'u_unudur mıdı
Zindān içre ebedi kıalır mıdı

Çünki maħlıķdan o hācet diledi
Yedi yıl dağı zindānda ola didi (*)

Hācetin maħlıķdan isteyen kışı
Maħrūm olmaқdur bilün anıñ işi

1490 Yūsuf eydür eksiklik bende didi (*)
Luṭfı kerem yine Rabb'imde didi

Cebrā'il didi ' itāb oldur hemān
Durasın zindān içinde bir zamān

أذْ كُرُونِي عِنْدَ رَبِّكُمْ²⁶⁹ ḥarfleri²⁶⁹
On iki ḥarfdür bilësin anları

[59b] Şimdiye dek işde biş yıl oldı_didi
Tañrı yedi yıl daḥı ṭursun didi

Çünkü Yūsuf işidür bu sözleri
Tevbe kıldı ağlar-idi gözleri

1495 Tevbe kıldı sözine bişmān olur
Şöyle ağlar işiden ḥayrān olur

Hazā destān-ı Yūsuf
Bu destān Yūsuf'ın destānidur

-.--/-.--/-.--/-.-

Tevbe kıldım yā İlāhī derde dermān eylegil
Ben gedāyı ḳabuña geldim baña_iḥsān eylegil

Bol yañıldım bilemedim nefsimde oldum refīḳ
Beñi irşād eyledi nefis bişmān eylegil (*)

Raḥmetiñden tek ayırma yarın anda cümlemiz
Rāzīyam bu dünyāda yirimi zindān eylegil

1500 Dünyā sevgüsün çıkar gönülden evin ḥāli ḳıl
Ki seniñ muḥabbetiñ ṭola gönlüme miḥmān eylegil (*)

Bize tevfiḳiñ refiḳ it ḳıl ' ināyet ey Kerim
Şoñ-demi yoldaş-ıla dīni imān eylegil (*)

Bilmedim kıldım ḥaṭā ben mücrimi bağışlağıl
Yazma anı yazılanı maḥvı binhān eylegil

²⁶⁹ “Efendinin yanında beni an.” (Kuran-ı Kerim, 12:42)

Sürme abuñdan geda vü mücrim řāh bendeyi
řūretin ılma mübeddel cümle insān eylegil

Yā İlāhī bizi şaqla mekr-i řeytāndan meded
ullarıñ redd eyleme merdūdı řeytān eylegil

1505 Rametiñden tek ayırma yarın anda cümlemiz
Rāzıyam bu dünyāda yirimi zindān eylegil

-.--/-.-/-.-

Yūsuf anda çün münācāt eyledi
Rabb'isine  arz-ı hācat eyledi

Hā Te'ālā hācetin ıldı revā
Vir řalavāt  aş-ıla peygambere

[60a] Diñle imdi bir daı diyem hāber
Yūsuf [uñ] avāline eyle nazār

Zindān ire bir yüce yir var-idi
Yūsuf anda her gün oturur-idi

1510 arşusunda var-idi bir bencere
Yūsuf anda baar-idi yollara

Yine Yūsuf bir gün anda otururdu (*)
Gördi biraz arşusunda afle gelürdi (*)

Anlarıñ iinde bir er var-idi
Hem řomürzān idi bil onuñ adı

Geldi zindān yanına uğradı ol
Pencereniñ arşusına toğrı yol

Devesi badı anıñ Yūsuf görür
Ol-devecik Yūsuf'a selām virür

1515 Yā Yūsuf sen bunda n'eyleysin didi
Ataıñ bükdi bilin şasret odı

Senden ayrulalı Ya'ıb gülmedi
anda gitdügi[ni] hirgiz bilmedi

Key za' if olmuş-dur[ur] anıñ özi
Ağlamağdan görmez oldı_iki gözi

Gice gündüz gözleriniñ yaşı_açar
Yūsuf'um gele diyü yola baçar

Kim seniñ derdiñ bükübdür bilini
Şorma-mıssın babacuğun ħālını²⁷⁰

1520 Gice Yūsuf dir dağı gündüz Yūsuf
Uyanup Yūsuf dir uyurken Yūsuf

[60b] Şimdi ben Ken'ān ilinden gelürin
Babañ ħālını özge bilürin

Gicelerde_ağladuğın işidürüz
Cümle ħayvānlarla ağlaşuruz (*)

Yūsuf anı işidüben ağladı
Cümle ħalkıñ yüregini tağladı

Eydür idi vay benim ħasretime
Yā benim derdime düşen atama

1525 Deveci sürdi deveyi gitmedi
Bir adım dağı adımın admadı

Bir 'aşā elinde_anı sürmek diler
Urur anı güc-ile dağı sürür

Yūsuf eydür urma anı ey yigit
Gel-berü dir bir sözüm vardur işit

Geldi yigit pencereniñ yanına
Hem selām virdi Yūsuf'a ol yine

Yūsuf eydür ħandansın ey yigit (*)
Nereden geldiñ anı baña eyit

1530 Yigit eydür bil beni Ken'āniyem

²⁷⁰ Metinde “babacugumun” şeklinde transkribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelimenin “babacugun” olması gerektiği düşünülerek “babacugumun” kelimesi yerine “babacugun” kelimesi yazılmıştır.

Kim bu şehre gelmişem kervāniyem

Yūsuf eydür Tañrı haqqı-çün saña
Bir sū'ālim var haber virgil baña

Bir ağaç vardır o yirde ey yigit
On iki budağı vardır ki işit

Ol ağacıñ bir eyü hās talmı
Kesdiler dirler bilür misin anı

[61a] Kēsileli ol ağac ağlar-ımiş
Ol kesilen dalını özlër-imiş

1535 Ol kesëliden yaşı hiç diñmemiş
Yaralı olmuş ağaçda oñmamış

Ağlamağdan şöyle eylëmiş hālın
Yabrağı şararuban bükmiş bilin

Ol zamāndan berü hiç uzamamış
Ol kalan dallarını gözlëmemiş

Bunı Yūsuf didi ' Arab ağladı
Bu didigüñ Ya' k'ub'ıñ vaşfi didi

On iki budağ anıñ oğlu-idi
Birini yütürdi körbe_ oğlu-idi

1540 Ol gidelden Ya' k'ub üni diñmedi
Yüregi yaralıdur hiç oñmadı

Yūsuf anı işidicek ağladı
Cümle halkıñ yüregini tağladı

Şol-қadar ağlar gözi yaşı aқar
Zindān ehliniñ yüregini yaқar

Yūsuf eydür neye geldiñ yā ' Arab
Kim bu şehre gelmeden nedür taleb

Didi ben geldüm-ki kazanç çok edim
Varam evimize [çünkü] harc idem

1545 Çıkarup Yūsuf bilēzigin oña
Virdi [eydür] bu kıazanc olsun saña

Yā yigit dön girü eve git didi
Ya‘ kıub’a benim selāmum ilet didi (*)

[61b] Çünkü şağlığ-ıla eve varasın
A‘ şama degin eviñde tırasın

Halk yaticak varuban çağırasın
Benim selāmum oña götüresin (*)

Diyessin-kim bir ğarīb itdi selām
Zindān içre durur Mısr’ıñ ol-ğulām (*)

1550 Hem digil kim du‘ ādan unutmaya
Hakk onıñ du‘ āsın redd itmeye

‘ Arab eydür yā yigit anı digil
Nedür ismiñ baña anı söylegil

Yūsuf eydür anı dimezem saña
Selāmum iletdüğün yiter baña

Döndi ‘Arab hemān gitdi yoluna (*)
Giderek irişdi Ken‘ ān iline

Evi vardı giceye-dek tırdı (*)
Gice durdı Ya‘ kıub evine vardı

1555 Āl-i İbrāhīm didi itdi hitāb
Denya_ içerüden aña virdi cevāb

Didi Denya’ya Mısr’dan gelürem
Bir emānet var ki Ya‘ kıub’a direm

Denya girdi babasına söyledi
Ol-da şaz oldı vü tiz gelsin didi

Girdi_ içerü Ya‘ kıub’a virdi selām
Didi kimsin vir haber dir yā ğulām

Bir güzel kıoku bugün senden gelür
İşideli anı cān hayāt bulur

[62a] 1560 Didi bir ġarīb size selām ider
Zindān içinde ħālını_ ‘ ilām ider

Ya‘ kı̄b eydür yüzünü gördiñ-mi hiç
Yā adı nedür aniñ bildiñ-mi hiç

Yā Nebiyyallāh adımı dimesi
[Çün] yüzünü örtüdi ol göstermedi

Zīrā ol ġarīb beni itdi ġanī
İşde virdi baña bilēzüġünü

Ya‘ kı̄b aña çok du‘ālar eyledi
‘Ömri uzun şoñı ħayr ola didi

1565 Hāġ Te‘ālā ħorġduġından ħurtara
Cümle maġşūdiñ seniñ Allāh vire

Çünki bu sözler tamām oldu_ey yāre
Vir şalavat ‘aşġ-ıla beyġambere

Diñle imdi Yūsuf’uñ aĥvālını
Yidi yıl oldu tamām işit anı

Yūsuf yine secdeye ħodu başın (*)
Gözlerinden dökdi ol ħanlı yaşın

Yalvarup ağlayup ider İlāhī
Ben ħuluña luġ ħıl ey bādişāh

1570 Bir ġarībem beni āzād eylegil
Vaġtidür yā Rab beni şād eylegil

Cebrā’il geldi didi ol-dem aña
Muştularam yā Yūsuf şimdi saña

Hāġ seni bu evden āzād eyleye
Mısr’a sultān eyleyüp şāz eyleye

[62b] Bunlarıñ sözi daġı_olmadın tamām
Bādişāh uyurdu düş gördi hemān

Cümle mu‘abbirlerin cem‘ eyledi

Anlara gördüğü düşü söyledi

1575 Didi anlara bu gece görürem
Mîl deñiziniñ yanına varuram

Yidi sığır çıkdı şudan key semiz
Memeleri tobtolu süd biliñüz

Hem yidi arık sığır dağı çıkar
Yırtıcı cānavar gibi burnı var (*)

Ol semüz sığırları heb yidiler
Derisin yiyüp kanını şordılar

Birer sığır yiyüp toymadılar (*)
Karınların toyurup kabardamadılar (*)

1580 Yidi baş buğday başı dağı biter
Başı büyük dānesi toq çün biter

Hem gög-üdi dānesi yımşak i cān
Hiçbir eksigi yoğ-udı_anıñ inan

-.--/-.--/-.--/-.--

Bu yedi buğday kökinden yidi dağı kırık başı
Bitdi andan dānesi yok başı aq-baq ey eği

Uzadı çıkdı bular başa berāber oldılar
Kuru paşlar yaş başa yabışibanı şordılar

Ne dānesin kodılar ne başını heb şordılar
Ne yişerdi ne toq oldu kurumışlar gördiler

1585 Dāne dutmadı gögermez aqbaq o[lu]ban tırur
Evvelkisinden bozıtdı cümle anlar da tırur (*)

[63a] Biliñ arık semizi yidi tırular yaşları
Baña ta^c bir idiviriñ nedür [iş]bu düşleri

Bu düşüñ hem ne idügün hiç biri bilmediler
Heb ağız birikdürüben şeytānidür didiler

Öyle şandı anı sulṭān bil[e]mez nice_eylersin

Anlarıñ sözüne inandı ‘ilm yok yâ n’eylesün

-.--/-.--/-.-

Çün şerbeddâr bunı işiddi güler (*)

Geldi sulţān yanına başın şalar

1590 Sulţān eydür neye şalarsın başın
Bir fikir var sende söylegil işiñ

Şerbeddâr dir sulţānım fikrim budur (*)

Bir yigit var zindān içre ol bilür

Kendiniñ düş gördigin_ ol söyledi

Yūsuf anı yoyduğunu söyledi

Ol nice yoydı_ise öyle oldı heb

Ne-buyurdı_[ise] başıma geldi heb

Bādişāh eydür yā neye tırasın

Tīz varub[anı] anı getüresin

1595 Şerbetçi eydür utanuram varmağa (*)
Bir emānet didi_ideyin ol baña

Ben anıñ didüğünü unutmuşam

Şol vaķ[i]t zindān içinden çıkmışam

Beni sulţāna añasın dir-idi

Döne döne baña işmarlar-idi

Beni sulţān yoķlaya göre didi

Şuçum yoķdur beni çıkara didi (*)

[63b] Dimemişem ben anı gelüp saña
Utanuram varmağa şimdi aña

1600 Bādişāh eydür yüzüne urmaya
Umarın-ki seni utandırmaya

Ehl-i kemāldir zāñā ħalīm ola

Çatı söylemeye ol selīm ola

Duruban gitdi şerbeddâr n’eylesin (*)

Bādişāh emr eyledi nice eylesin

Vardı anda Yūsuf'a virdi selām
Utanuban örtdi yüzün ol hümām

Yūsuf eydür aç yüziñ utanmağıl²⁷¹
Neye geldiñ turma söziñ söylegil

1605 Didi yā Yūsuf çü zāyi' itmişem
Emānet didiñ-idi unutmışam

Yūsuf eydür Tañrı'dandur o baña
Hem odur unutturan anı saña²⁷²

Çün şerbeddār yüzün açdı söyledi (*)
Bādişāhıñ düşüni şerh eyledi

Yūsuf eydür diñle_aniñ ta' birini
Diyüvirem nicedür birbirini

Ol yedi semiz sığırlar geldügi
Hem yedi baş yiñi buğday olduğı

1610 Bil yedi yıl gāyet ucuzlık ola
Şehr ü köyler cümle heb buğday tola

Şol-қadar tağıllar ola toylar
Evlere tamlara tağıl қoyalar

[64a] Tavarlar semrüye bağılar çoğala (*)
Yimişler oña dünyā ni' met tola (*)

Yine işit yā yigit bu sözleri
Çün arıқ sığır yidi sēmizleri

Dağı bil-ki şol yedi buğday bağı
Şordı қurutdı çün ol yedi bağı

1615 Hem yedi yıl gāyet қızılıқ olıсар (*)
Her kişi nefsinde 'āciz olусар

²⁷¹ “unutmağıl” şeklinde transkribe edilen bu sözcük anlamı itibariyle beyte uymamaktadır. Bu kelime yerine beytin anlamına uygun olan “utanmağıl” tercih edilmiştir.

²⁷² “utanmağıl” şeklinde transkribe edilen bu sözcük anlamı itibariyle beyte uymamaktadır. Bu kelime yerine beytin anlamına uygun olan “unutturan” tercih edilmiştir.

Semizlerde et kan kalmadığı (*)
Yā arıklar yiyüben toymadığı

Şoñraki yıllarda ni‘ met kalmaya
Ol ucuzluk ni‘ meti hiç olmaya

Ol [yidi] başlar şorup toymadığı
Gögerüp rengi yişil olmadığı

Yağmaya yağmur gök ot hiç bitmeye
Yimiş ağaçları yimiş tutmaya

1620 Şol-kadar kaht ola kim halk buñala
Niceler bir loğma için kul ola

Gine andan şoñra ucuzluk ola
Cümle ‘ âlem yirlü yirine gele

Çün şerbeddâr bunı diñledi turur (*)
Vardı sultāna anı haber virür

Çün bu sözi sultān andan işidür
Didi yā ol zindān içre ne turur

Varuban andan anı çıkarasın
Neye girdi şuçı nedür bilesin

[64b] 1625 Aña kim güc eyledi ise bilem
Göresiñiz bende_ aña neler kılam

Çün şerbeddâr geldi zindāna ey cān (*)
Yūsuf’a didi-ki işit ey cüvān

Bādişāh bil seni āzād eyledi
Getüriñ yanıma diyü söyledi

Şor aña zindāna kim koydı didi
Zulm idüben aña kim kıydı didi

Yūsuf eydür şorsun ol hatunlara
Şol beni görüp elin kesenlere

1630 Var mı şuçum yok mıdur sultān bile

Bilmeyicek vaqt ola töhmet ola

Vardı sulţāna şerbeddār söyledi (*)
Sulţān ol hatunları cem' eyledi

Didi söyleñ bunı niçün itdiñiz
Yūsuf'ı zindāna neye_iletdüñüz

Şuçı var mıdur anıñ idiñ baña
Niçün itdiñiz bu işleri aña

Didiler kim hāşā sulţānım özi
Togrıdur ol egri söylemez sözi

1635 Hiç birimizde bizim meyl itmedi
Togrı yolu koyup egri gitmedi

Biz aña nice hāleler itmişüz
Mekr idüben zindāna iletmişüz

Heb bilürler Zelḥa_idi bunı_iden
Hātır-içün didiler bizüz iden

[65a] Bādişāh bildi Yūsuf'uñ yüzi aq
Togrı olanları heb kırtara Haq

Hem şerbeddāra o dem emir eyledi (*)
Yūsuf'ı var tız çıkar getür didi

1640 Dürli hil' atler iletüñ geydürüñüz (*)
Bir eyü_at iletüben bindürüñüz

Yūsuf'a bu sözi haber virdiler
Dürli hil' atler aña geydürdiler

Cümle şehriñ halkı bile vardılar
İzzet-ile Yūsuf'ı_alup geldiler

Ayağına düşdiler birezleri
Çaldılar tablı neqāre sazları

Bir ata bindürübene yitdiler
Anı sulţānıñ katına_iletdiler

1645 Bu beşâretler-ile getürdiler
Sulṭānıñ sarāyına yitürdiler

Görđi sulṭān Yūsuf'ı karşı varur
Yūsuf dađı sulṭāna selām virür (*)

Sulṭāna Yūsuf 'Arabça söyledi
Sulṭān aña bu nice dildür didi

'Emmim İsmā' il dilüdür bu didi
Döndi 'İmrān[i]ce aña söyledi

Gine sulṭān yā nice dil[dür] didi
Yūsuf aña bu atam dili didi

1650 Yitmiş dürli dilde sulṭān söyledi
Yetmişinde Yūsuf bile söyledi (*)

[65b] Zirā yetmiş dil bilürdi bādişāh
Yūsuf iki artıķ bilürdi i şāh (*)

Yine sulṭān aña düşün söyledi
Yoydı Yūsuf düşüni şerh eyledi

İşit imdi Yūsuf dađı ne-diler (*)
Bādişāhdan zindān ehlini diler

Sulṭān eydür göñlüñi hoş eyledim
Ne-ki-dir cümlesin āzād eyledim

1655 Zindān ehlin cümle āzād itdiler
Anları dağı kamu şād itdiler

Ḥaķ Te'ālā seni oddan kırtara
Vir şalavat 'aşķ-ıla peygambere

Diñle imdi bādişāh[1] gör n'ider
Yūsuf'a hoş dürli 'izzetler ider

Didi yā Yūsuf ögüt virgil baña
Ḥaķ Te'ālā çün kemāl virdi saña

Yūsuf eydür ekinler ekdüresin (*)
Evleri anbarları ıoldurasın

1660 Hem ʿalaf ot hem zaḥīre ne-ki-var
Cemʿ ola bes yoḡlanıla il [ü] şar

Bir ıuluña_emir idesin cemʿ ide
Dürüşe hem gice gündüz saʿ y idesin

Sultān eydür kimse anı bilmeye
Cümle şehriñ ḡalkı kâdir olmaya

[66a] Yūsuf eydür ger izīn ola baña
İşbu yolda ḡizmet idem ben saña

Zirā ben anıñ kolayın bilürem
Nice olur hem ʿilācın kıuram

1665 Sultān eydür zī-kerem luḡf idesin
Nice gerekse öyle idesin

Ḥazneyi çün Yūsufʿa işmarladı
İşid imdi sultānı gör nʿeyledi

Bes çıkardı yüzüğüni tācını
Yūsufʿa virüp daḡın didi anı

Yūsuf anı barmaḡına taḡınur
Ḥaznedārdur ol aña nişān olur

Tācı geymedi didi lāyık degil
Ḳul olana bu şifāt lāyık degil

1670 Sultān eydür gey nişānumdır benim
Efzal itdim seni bu ḡalkdan cānım

Çünki Yūsuf tācı urdı başına
Meşḡāl oldu ḡazneniñ her işine

Bir yıla daḡ ḡizmet üzre oldu ol
Yıl olıcak diñle imdi nʿitdi ol

Dürlü dürlü aña libās geydürür
Hem kııncını daḡı kuşandurur

Bir muraşşaʿ taḡtı zerrin eyledi

Yâ Yūsuf bu tahta çık otur didi

1675 Yūsuf eydür taht siziñdür sulṭānım
Ben kulam hem sulṭānım sensin benim

[66b] Sulṭān eydür her ḥālīñden hoşnudam
Dilerem-ki tahtımı saña virem

Cebrā' il geldi Yūsuf'a söyledi
Tahta çık Rabb'iñ saña_ emir eyledi

Sulṭān eydür işbu benim yirüme
Sen maḥalsın kim berü giç tahtuma

Yūsuf anda tahta çıkdı oturur
Geldi sulṭān Yūsuf'a karşı oturur

1680 Çünkü Yūsuf Mısr iline ḥān olur
Hem otuz yaşında ol sulṭān olur

Tañrı aña virmiş-idi ḥıṭb cemāl
Yüzünü gören kişi ḥayrān olur

Yüzünü görse anıñ bedr olmuş ay
Kendi ḥüsnine dönüp bişmān olur

Leyli dirken Mecnūn anı görmedi
Unudup Leylā'sını dīvāne_ olur

Gülü bülbül medh iderken görse anı
Gül buyurmuş-idi_ işi efgān olur

1685 Dünyāya ancılayın ḥıṭb gelmedi
Anıñ-[i]çün 'āleme destān olur

Ey ğarṭb sen medh idemezsin anı
'Aql aña irişmez ol mestān olur

Gel-berü söyle[ye]yim anı yine
Vir şalavāt enbiyā ervāḥına

[67a] Çünkü Yūsuf tahta çıkdı şāh olur
Cümle Mısr iline bādişāh olur

‘ Ālemiñ halkına hükmin yürüdür
Zulmi kisip ‘ adli ile yürüdür

1690 Hālķını ‘ ālemiñ eltāf-ıla_ ol
Cümlesini eyledi kendüye ķul

Çün ucuzlık yılınıñ toĝar ayı
Yūsuf agā[h] itdi yoĝsulu bayı

Cümlesine ekin ekiñ didi ol
Hem ucuzlık vaķtini bildürdi ol

Cümle yiryüzine ekin ekdiler
Yir ķomadılar ķamu tüketdiler

Ekdiler ķomadılar taĝı taşı
Ekin oldu dereler ķaya başı

1695 [Her] nereye ekdilerse bitdi heb
Uzañup ‘ ādetķe boya yitdi heb

Bayaĝı ‘ ādetķe oldu ķamusu
Bayaĝıdan artıķ oldu dānesi

Şöyle oñdı evleri taldurdılar
Nice evler büyüdüp ķaldırdılar

Daĝı Yūsuf ĝazneler eyledi ol
Diñle imdi diyeyin n’eyledi ol

Yüz altmış arşun evler yabdurur (*)
Buĝday ile heb oları taldurur

1700 Şeher içi tolu buĝday eyledi
Daĝı ot ‘ alaf[1] hem cem‘ eyledi

[67b] Ni‘ met-ile ķünki geķdi yidi yıl
Her kimesne anda ĝanı oldu bil

Çünki kıtlıķ yılınıñ ayı toĝar
Yūsuf anda ĝalkı ekinden yıĝar

Κıtlıĝıñ dürli nişānı yayılır
Şan‘ at ehli işleyemez yorulur

Bir gece sultān yaturken hem ʔurur
Baña yimek getürin dir ʔağırur

1705 Ādem hayvānı yiyüp ʔoymaz olur (*)
Bu aʔıķmanıñ sebebi ne ola didi (*)

Hak Te'ālā Cebrā'il'e _emr eyledi
'Āşī'oldı cümle maħlūk in didi

İndi Cebrā'il acığın dir ʔağırur (*)
'Āşisiñiz Tañrı size kıtlık virür (*)

Virmek almak Tañrı'nın[dur] bilesiz
Mü'min olup ʔoğrı yola gelesiz

Ekin ekmeñ didi hem şimden girü
Ekin olmaz biliñiz şimden girü

1710 Yağmadı yağmur hem esmedi yıl (*)
Bitmedi ot hem ekin olmadı bil

Yimiş olmadı ağaçlar ķurudı
Canāvarlar birbirin[i] yir idi

Çünki halk elde olanın yidiler
Cümle gelüp Yūsuf'a yalvarurlar (*)

[68a] Didiler kim bize çāre idesin
Biz kırıldık yā bizi nice_ idesin

Bunlarıñ sözüni Yūsuf diñledi
Anbar açuñ diyüben emr eyledi

1715 Vardı ķullar açdılar anbarları
İşbu halka şatdılar tahılları

Altun aķçe ellerinde olanı
Virdiler tāhıla aldılar anı

Bir yıla dağın yiyüp tüketdiler
Yine buğday Yūsuf'a şatdılar

Evde olan altun gümüş bozu andaları

Dağı her ne var-ısa her varını

İletüp virdiler anları dağı
Yine buğdayı aldılar bil ey eği

1720 Üçüncü yıl cümle tavarlarını (*)
Buğday[a] virdiler aldılar anı

Dördüncü yıl kul karavaş ne-ki var
Cümlesin buğdaya virdiler i yâr

Beşinci yıl yirlerin evlärini (*)
Virdiler buğdaya cümle varını

Altıncı yıl cümle oğlanuıkların (*)
Virdiler buğdaya heb birin birin

Yedinci yıl cümle geldi kendüler (*)
İrkek dişi Yūsuf'a kul oldılar (*)

1725 Ulu kiçi Mısr'da hiç kalmadı
Ya' nî gelüp Yūsuf'a kul olmadı

[68b] Hağ Te' ālā Yūsuf'a ikrām ider
Virdi bu devletleri in' ām ider

Ya' nî ol Yūsuf'u kul eyledi
Şoñra halkı Yūsuf'a kul eyledi

Çünkü Yūsuf tağdîre şabr eyledi
Tañrı anı ni' mete ğarğ eyledi

Hānumān-ı Mısr heb mülki olur
İşid imdi Yūsuf[1] ne[ler] kılur

1730 Kıtılık olıcağ Yūsuf gör n'eyledi
Şol-ğadar büyük qazanlar eyledi

Günde tolu tolu aşlar bişürür
Cümle fağdîleri aña üşürür

İşbu halkı şol-ğadar doyurdu ol
Aç qomaz hiç cümle toyrurdu ol

Yine yağmurlar yağar otlar biter
Cümle halkıñ eli ni‘ mete biter

Diñle imdi Yūsuf’ı sultān-ıla
Söyleşürler ikisi ol hān-ıla

1735 Yūsuf’a sultān didi-kim çok yaşa
Mısr’ı heb kul eylediñ başdan başa

Bislediñ heb anlarıñ cümlesini
Şinlik eylediñ bu halkıñ yasını

Yūsuf eydür diñle di-direm saña
Mısr halkı cümle kul oldu baña

Hak Te‘ālā virdi bu devletleri
Kereminden virdi bu ni‘ metleri

[69a] Diñle sultān bunları ben n’eyledüm
Bunlarıñ cümlesin āzād eyledüm

1740 Dağı malların taşaduk eyleyem
Tañrı’nıñ virdüğüne şükr eyleyem

Mālların tavarların cümle vire
Āzād oluñ diyübene buyura

Çünkü anlar bu sözi işitdiler
Yūsuf’a çok çok du‘ālar itdiler

Şimdiye dek saña hizmet eyledüm
İşde tahtıñ yine teslīm eyledim

Sultān eydür hāşā [ey] cānım cānı
Sensiñ şimden girü Mısr’ıñ sultānı (*)

1745 Ben-de bil seniñ kapuñda tururam
Sultānımsın ben-de yanıñda turam

Seniñ itdüğüni ‘aceb kim ider
Yā seniñ yoluña var mı kim gider

Çünkü bu sözler dağı oldu tamām
Vir şalavāt Muştafā’ya ey hümām

Diñle imdi yine Yūsuf nice_ola
Haḫ Te' ālā Cebrā'il'e buyura

İn Yūsuf'a benim emrim söylegil
Leşkerin cümle cem' eylesin öyle digil (*)

1750 Mısr ḫalkın çıkuban[anı] gözlesin
Her kime uğrarsa vezir eylesin

[69b] Cebrā'il indi Yūsuf'a söyledi
Ol-da dirdi leşkerin cem' eyledi

Çıkdı şehri taşra yolu gözledi
Kime uğrayam 'aceb ben dir-idi

Gördi Yūsuf bir faḫr' yolda gelür
İñiler hem āh-ıla zārī kıılır

Beñzi şarı şanasın dönmiş güle
Geydigini kimse almaz bir bıla

1755 İllā Yūsuf'a du' ālar eyledi
Hoş tazarru' lar şenālar eyledi

Yūsuf aña iltifāt eylemedi
Yüzine bakmadı hiç söylemedi

Didi bu baña nice vezir ola
Her kişiniñ gözüne ḫaḫir ola

Geldi Cebrā'il Yūsuf'a söyledi
Ol yigide neye bakmadıñ didi

Ölümden kırtardı bilgil ol seni (*)
Şimdi sen begenmediñ hirgiz anı

1760 Yūsuf eydür Cebrā'il ben n'eyledüm
Bu beni kırtarana suç eyledim

Cebrā'il didi bilemediñ bunı
Bu şehādet itdi kırtardı seni

Zelḫa_ile kıovuşurak çıkıcaḫ

Zelḥa_ anda ũuı saña yıķıcaķ

ŖaŖduñ n'idesini bilemediñ (*)
Derd-ile cānuña devā bulmadiñ

[70a] Añsiñ anda bi-çāre kıldıñ-idi
Ŗāh öñünde bi-çāre olduñ-udı

1765 Bu-durur ol seniñ için söyleyen
Seni toğru Zelḥa'yı ũuclu_iden

Ķayķudan ķurtardı bu onda seni
Ŗimdi sen-de vezir eylegil anı

Yūsuf anda [çün] bu sözi diñledi
Key ta' accub idübeni tañladı

Ol yigidiñ elini aldı ele
Anı sarāyına getürdi bile

Anı ḥammāma virüben yudılar
Dürli ḥil' atler aña geydürdiler

1770 Vezir itdi Yūsuf aldı yanına
Ŗanasın biñ cān iriŖdi cānına

Ḥaķ Te' ālā ḥikmetin gör n'eyledi
Faķr iken anı vezir eyledi

-.--/-.--/-.--/-.-

Gel-berü cāniñ ṭamudan imdi āzād eylegil
Vir Ŗalavat enbiyāniñ rüḥını Ŗāz eylegil

-.--/-.--/-.-

Gel-berü diñle saña söyleyeyin
Zelḥa'nıñ nice_olduğunu diyeyin

Ađlamaķdan mübtelā olmiŖ adı
Gözsüz olup bi-çāre ķalmıŖ-idi

1775 Yūsuf uñ yoluna bir ev yabdurur
Gele Yūsuf uđraya diye ṭurur

[70b] Şöyle qarı_idi büküldi hem bili
Bir pūla irmez idi anıñ eli

Bir ‘ abā giyer-idi yūñden na-çār
Biline örme kuşanurđı i yār

Başına bir kara çul şarar-idi
Her gün çıkar yolda otururđı (*)

Şöyle faķır ider [ol] ğāyet qarır
Kimse yüzüne baķamaz yigrenür

1780 İllā ‘ aşķın Yūsuf’uñ kovar-idi
Gelse uğrasa diyü ivēr-idi

Ayağı tapıldıñın diñler-idi
Ününi bārī işitsem dir-idi

Yılda Yūsuf-da bir kez çıkar-idi (*)
Zālumi mazlūmı heb yoķlar-idi

Şorar-[i]di kimse ne zulm itdi mi
Hakķı koyup bātıl yola gitdi mi (*)

Bir atı var-idi çün bislēr-idi
İger urulsa hemān kişñēr-idi

1785 Anıñ ünin işidüp leşker turur²⁷³
Atlanuban cümle kapuya gelür

Çıkdı Yūsuf atlanubanı gider
Gel-berü diñle Zeliħa gör n’ider

Yā Yūsuf dir gör e benim ħālūmi
Kaldım ayaklarda alğıl elūmi

Yūsuf anıñ ününi işitmedi
Halk işitdi hiç iltifāt itmedi (*)

²⁷³ Metinde “şükür” şeklinde transkribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelimenin “leşker” olması gerektiği düşünülerek “şükür” kelimesi yerine “leşker” kelimesi yazılmıştır.

- [71a] Gitdi Yūsuf yine Z̄elīḥa_ iñledi
Geldi_ evine diñle imdi ne-didi
- 1790 Geldi butuniñ yanına oturur
Götürüben putunu yire urur
- Debdi ayağ-ıla butunu yire
Didi ey but n'eylediñ beni gör e
- Saña ṭapaldan beri ben gülmedim
Geçdi 'ömrüm hiç vefānı bulmadum
- Bunu bildim saña ṭapan ḥor olur
Tañrı'ya ṭaban kişiler var olur
- Gör e Yūsuf Tañrı'ya ṭabardı ol
Ḳulum-iken Mısr'a sulṭān oldu ol
- 1795 Ben saña ṭabınca aña ṭabayın
Yüzüñü yirlere seniñ debeyin
- Böyle diyüp ayağ-ıla debdi_anı
Dutdı Tañrı'dan yaña ol-dem yöni
- Didi ey Berverdigār-ı z̄ü'l-celāl
Ben-de bildim bākī̄sensin Lā-yezāl
- Şimdiye degin yolu yañılmışam
İşde bildim ben ḳapuña gelmişem
- Şimdi hem īmān getürdüm ben saña
Dilerem maḳşūdumu virgil baña
- 1800 Bunu didi Z̄elīḥa_ īmān getürür
Ḥaḳ Te'ālā maḳşūdın aña virür
- Gine Yūsuf bir gün atlandı gelür
Z̄elīḥa bir ḳarucuğı_ister bulur
- [71b] Dir ḳarıya kerem it mürüvvet didi (*)
Beni Yūsuf yoluna ilet didi
- Z̄elīḥa'nıñ ḳarı yabışdı_eline
İletür anı Yūsuf'uñ yoluna

Geldi Yūsuf çün oraya uğradı
Zelîḥa'nıñ uğraduğın añladı

1805 Eydür kulı bādişāh iden Allāh (*)
Ey bādişāhı esir iden Allāh

Sürdi atın Yūsuf vardı ilerü (*)
Didi kimsin ne dilersin yā qarı

Didi şol qarşuñda ayağın tıran
Eliñe ayağıña yüzün süren

Gice gündüz saña mürebbī olan
Dürli ta'āmları saña yidüren

Māl mülki dünyādan elin çekēn
Yüziñi görmek-ile cānlar viren

1810 Tāc tahtıñ terkini uruban ol
Tā ölünce seniñ 'aşkıñ süren ol

Dünyāñıñ dürli qahırların görüb
Dönmeyüp 'aşkıñda şol qāim tıran

Gümiş altun tebsi içinde seniñ
Başıñı yuyup saçıñı tırayan

Zelḥā'yam ben işde gözsüz olmışam
Bī-mecālem sürünüben gelmişem

[72a] Kim gözüm qalması benim kuvvetim
Tāqatim taq oldu gitdi tāqatim

1815 Cümlesi elimde iken Mışır şehri (*)
Şimdi baña ta' n iderler her biri

Bunı didi Zelîḥa āh eyledi
Yūsuf'a gine bu şi'ri söyledi

Ne mālım var anı yoluña virem
Ne gözüm var baquban yüziñ gören

Ne yigitlik qaldı vaşlıña irem

Yoluña cān vire[yi]m ŧimden girü

Var mı ola bencileyin fikr eylegil
Döndi kim eyledi baña söylegil

1820 Gör e benim derdimi raħm eylegil
Yoluña cān vireyin ŧimden girü

Cāndan artıķ armaġa[num] ġalmadı
Giġdi ‘ömrüm gözüm aġlar gülmedi

N’eyleyeyin Yūsuf benim olmadı (*)
Yoluña cān vireyin ŧimden girü

Yā Yūsuf sulţān-idim sencileyin
Var mı ŧimdi bir faķr̄ bencileyin

Derdime dermān yaķında bulayın
Yoluña cān vireyin ŧimden girü

1825 Sulţān-iken zebūn olmiŧ var mı_ola
Bencileyin kendine_il kıyar mı_ola

[72b] ‘Aŧķ odına kimse hiġ yanar mı_ola
Yoluña cān vireyin ŧimden girü

İŧit bilgil sen beni ŧöyle eylediñ (*)
Yā Yūsuf gör imdi [beni] n’eylediñ

Dirdiñ evvel buća ŧabarsın baña
ŧimdi Müslimān oldım uydum saña (*)

Yūsuf anıñ sözlerini diñledi
Elini yüzüne tutup aġladı

1830 Dir bu ġahrı çoķ felek bu bī-vefā
Derdimende nice eylemiŧ cefā

Zelħa’yı Yūsuf görüp esirgedi
Dönüp aña ŧefķat-ile söyledi

Yūsuf eydür bī-ġāre n’olmiŧ öziñ
ġanı ol ħüsni cemāl ġanı göziñ

Bunca qahrı dünyāda oldu saña
Dağı ‘aşq sürer misin söyle baña

Zelîha_eydür dağı ‘aşkı şol-ğadar
Yir yüzi altun tolu olsa eger

1835 Baña andan yigrek-idi ey cüvân
Yüzüni bir kez göre idim hemân

Yūsuf eydür bir nişān göster baña
Zelîha_eydür qamçıni şungıl baña

Yūsuf aña qamçısını uzadur
N’eyleye dir çevrede halk gözedür

Zelha bir kez ağızın açdı āh ider
Qamçı tutuşdı yanubanı gider

[73a] Od şıyırduban gelür qamçı yanar
Yābaña_atdı gördi kim eli yanar

1840 Zelîha_eydür nice oldu yā Yūsuf
Yābaña_atdum qamçıyı didi Yūsuf

Zelîha_eydür gör e benim derdümi
Bir sâ at elde tutamadıñ anı

Zelîha_eydür yā Yūsuf gör hālümü
Qaldım ayakda ben alğıl elümi

Hâq Te‘ālā ‘aşkı Yūsuf’a virür
Zelha’nıñ heb hâcetini bitürür

Zîrâ Zelha mü’min oldu ey yare
Yalvarur Allāh’a yüz sürer yire

1845 Yūsuf eydür yā Zelîha var hele
Vaqtidür kim derdine dermân ola

Zelha vardı_evine girdi_ey yare
Secde_ider Allāh’a yüz sürer yire

Vardı Yūsuf Zelha’ya_âdem gönderür
Baña gelsün alayın dir buyurur

Zelîha_ol gelen âdeme söyledi
Beni masharalığa alma didi

Didi yâ yigit beni almadı ol
Yigid-iken şimdi ider mi kabûl

1850 Şimdi bir gözsüz kıryam n'eyleye
Gel beni masharalığa_ alma yine

Döndi yigit yine Yūsuf'a varur
Zelha'nın kabusına karşı turur

[73b] Zelha duydu karşı vardı Yūsuf'a
Diñle imdi Yūsuf aña ne diye

Yâ Zelîha saña_ âdem gelmedi mi
Yâ seniñ göñlüñ baña olmadı mı

Zelîha_eydür yâ Yūsuf güler misin
Yohsa gerçekden beni diler misin

1855 Beni tâze gül-gibi_ iken almaduñ
Sen benim kadrimi ol vaqt bilmeduñ

Şimdi bir gözsüz kıryın söyleme
Ko beni illere mashara_eyleme

Yūsuf eydür Zelha gel cevr itmegil
Ol geçenden ötürü kin tutmağıl

Zelha râzi_ oldu Yūsuf'a varmağa
Zirâ müştâk-idi aña irmege

Çün nikâh itdiler ol anı_ almağa
Diñle imdi Yūsuf[1] nice kıla

1860 Emr ider Zelîha'yı getürdiler
Yūsuf'un sarâyına yitürdiler

Geldi Yūsuf sarâyıñ kabusına
Bir ayağın aduban durdı yine

İsm-i â' zam okuyup kıldı du' â

İstedi Z̄elḩa yine ḩüsni bula

ḩaḩ Te' ālā aña virdi ḩüsni
Şol ḩadar kim nice vaşf idem saña

Evveliñden daḩı artuḩ eyledi
On iki yaşında maḩbüb eyledi

[74a] 1865 Yūsuf anda çünki girdi sarāya
Gördi Z̄elḩa'nuñ yüzi beñzer aya

ḩayrān oldı çün Yūsuf anı görür
ḩatlanamaz Z̄elḩa'dan yaña varur

Elin uzatdı anı tutmaḩ diler
Z̄elḩa çekindi girü ḩaçmaḩ diler

Döndi Yūsuf eydür ey cānım cānı
Neye ḩaçarsın çü sevdim ben seni

Geldi çünki ikisi bir araya
Biri güneşdür biri beñzer aya

1870 Z̄elḩa_ ile çün Yūsuf gerdek olur
Yūsuf anda Z̄elḩa'yı bākire bulur (*)

Yā Z̄elḩa didi eriñ var-idi
Degmedi mi saña ol ḩod er-idi

Z̄elḩa_eydür ḩādir olmadı baña
Z̄irā Allāḩ şaḩladı beni saña

İkisi birbirine çün buluşur
Z̄elḩa'dan Yūsuf oğulları olur

İki oğlı oldı Meşām bin Yūsuf
Hem birisi daḩı Efrām bin Yūsuf

1875 Anlarıñ şāzılıḩ irdi rūḩına
Vir şalavāt enbiyā ervāḩına

Çün ucuz[lıḩ] geldi Mışır iline
Vardı ḩıtlıḩ Şām u Ken' ān iline

[74b] Şām u Ken‘ān halkı cümle geldiler
Yūsuf‘dan amusı buğday aldılar (*)

Diñle Yūsuf ol ilden gelene (*)
‘İzzet iderlerdi buğday alana

Açesi olsun olmasun virdiler (*)
Ya‘ızb’ıñ evi yanına ondılar

1880 Vaşf iderlerdi Mışır sultānını
Eylüğüni hem dağı in‘āmını

Hem Şām u Ken‘ān’u sever didiler
Bize virdi çok ‘aalar didiler

Ya‘ızb anlarıñ sözünü diñledi
Göñlü ile hem biraz fikr eyledi

Didi bu ‘ārif kişiniñ işidür
Anda nebi‘ olmasa ne kişidür

Zirā ol zamān nebi‘ olsa i cān
Ya‘ızb’ıñ aşlından olurdu hemān

1885 Ya‘ızb anda fikr idüp āh eyledi
N’olaydı evveliki mecālim olaydı (*)

Yūsuf‘um arayı Mışır’a vara_idüm
Ola-ki anıñ yanında bula_idüm

Bunı didi Tañrı’ya zār eyledi
Ey Çalab‘um Yūsuf‘umı vir didi

Va‘di itdiñ benüm-ile dilerem
Vati geldi Yūsuf‘umı umaram

İşbu fikir düşdi Ya‘ızb yādına
İllā alık irişür evlerine

[75a] 1890 İrkek dişi altmış ādem var-idi (*)
Lomayı Ya‘ızb yanında yir-idi

Gelüben oğlanları aqladılar
Cem‘ oluban Ya‘ızb’a söylediler

Yitmiş yıldır hiç bize söylemediñ (*)
Bizim-ile kelecı eylemediñ

Gülmediñ bir kez dönüp yüzümüze
İltifât eylemediñ sözümüze

Bizde bilürüz ki ‘āşī olmışuz
Kim saña çok çok zararlar kılmışuz

1895 İllā ki kıatı buñaldık ey baba
Bize du‘ā kııl luṭ[u]f eyle ‘aṭā

Ya‘kıṭb anlarıñ sözünü diñledi
Du‘ā kııldı anlara esirgedi

Ya‘kıṭb eydür ey oğullar durıñuz
Yaraḳ idüp cümle Mıṣır’a varıñuz

Varub[an] görenler öger sultānı
Siz de varıñ görıñ oğullar anı

Varuban benden aña idüñ selām
Belki size ḫürmet ide ol-hümām

1900 Didiler yalın ayaḳ başı kıaba
Biz faḳīrüz geydügümüz heb ‘abā

Hem varanlar dürli ṭonlarla varur
Altun aḳçe virüben buḡday alur

Ya‘kıṭb eydür diñlen oğullar beni
Ögdiler ḡāyet kerīm-imiş anı

[75b] Kerīm olan kışı_azı çoḡı bilür
Aña dürli dürli ‘aṭālar kıılır

Rāzī olup getdiler oğlanları
İbni Yāmin kıaldı Yūsuf’uñ biri

1905 Ya‘kıṭb anlara du‘ālar eyledi
Yürıñ imdi Tañrı yardımcı didi

Gitdi bunlar kıamusı Mıṣır’a varur

Diñle imdi Yūsuf'ı nice kıılır

Yūsuf anda bir iş eylemiş idi
Taşra[da] bir abu baqlamış idi

apucılar odı anda turalar
Kim gelürse ne kişidür şoralar

Nedür işi neredendür bileler
Varuban Yūsuf'a haber vireler

1910 Beklemëge odı Yūsuf anları
Geldi bir gün Ya'ıb'ın oqlanları

abucı şordı_anlara nerdensiñiz
Ne kişisiñiz yā neye geldiñiz

Bunlar eydür bil bizi Ken'ān'üz
Ger şorar[sañ] Ya'ıb'[uñ] oqlanıyuz

Enbiyādur cümle bizim aqlımız
Buğday almaq dilerüz heb cümlemüz

apucı mektūba yazdı bunları
Yūsuf'a 'arz eyledi heb bunları

1915 Didi ey sulţānım imdi abuya
Bir bölük ā'ife geldi apuya

[76a] Şordım anlarıñ yiri Ken'ān imiş
Babaları Ya'ıb-u aqlzān-ımış

Yüzleri gökçek dilleri fasihdür (*)
Boyı uzun kendüler şālih-dur[ur]

Çünkü Yūsuf oqladı bu mektūbı
Aqladı yaşın yaşın bildi anı

Getürüñ dir getürüp indürdiler
Yūsuf'un sarāyına ondurdılar

1920 Öñlerine tiz ā'ām getürdiler
Dürli hūnlar anlara yidürdiler

Hem döşediler atlas döşekleri (*)
Şöyle zeynet eylediler köşkleri

Dağı şerbetler getürdiler i cān
İçdiler anlar kamu bīr u cūvān

Yūsuf anda bunları diñler-idi
Birbiriyle bular söylër-idi

Ne hoş ağırladı bu sulṭān bizi
Māl şanur mı-ki ‘aceb yükümüzi

1925 Şem‘ ūn eydür babamız ağırladı
Anıñ-[i]çün bize hürmet eyledi

Birisi eydür ol bize raḥm eyledi
Gördi faķīrüz bizi esirgedi

Her biri bir dürli söz söyle[r-i]di
Yūsuf anlarıñ sözün diñlër-idi

Yūsuf anda _oğluna emir eyledi
Bunları aḥşam sen ağırla didi

[76b] Turdı Yūsuf oğlı geydi ṭonları
Dağı dülbendi ve hem kaftānları

1930 Dürlü ni‘ met ḥāzır itdi bunlara
Aḥşam oluban yidürdi bunlara

Şol-ḳadar ḥıñlar yidürdi anlara
Dağı şerbetler içürdi anlara

Bunları üç güne dek ağırladı
Dürli dürli ḥıñlar-ıla ṭoyladı

Durdı Yūsuf bir gün anlara varur
Yüzün örtüdi bunlara selām virür

Çünkü anlar [da] Yūsuf’ı gördiler
Aldılar selāmın örü ṭurdılar

1935 Çünkü Yūsuf’uñ selāmın aldılar
Yūsuf’a alķış du‘ālar ḳıldılar

Şordı Yūsuf bunlarıñ illëriñi
Aşlını neslini hem hällëriñi

Onuñuz da didi bir şoydan mısız
Ayrı mısız yoħsa bir köyden misiz

Didiler ey sulţānım siz biliñiz
Ƙardaşuz biz cümle birdür atamız

Atamız Ya‘ kûb yirimiz Ken‘ ān
Dedemiz İbrāhim Ħalīl‘dür ey cān (*)

1940 Sulţānım biz on iki idik cümlevüz
Babam-ile evde [Ƙaldı] birimüz

Bir daħıca var-idi Ƙardaşımız
Anı artıƘ sevër-idi atamız

[77a] Körbe Ƙardaş-idi ol Yūsuf adı
Bir gün duymaduƘ biz anı Ƙurd yidi (*)

Ol gidelden atamız hiç gülmedi
Bizim-ile eglenüben Ƙalmadı

Yūsuf eydür ne ‘ aceb söylediñiz
Atañızdan şikāyet eylediñiz

1945 Biliñiz peygamber olsa bir kişi
Berāber ola yanında her kişi

Birini birinden artıƘ seve ol
Beyğamber bu işlere lāyık degil (*)

Bunlar eydür Yūsuf‘a ey sulţānım
Göre idüñ yüzüni bir kez anıñ

Malı mülkiñi aña vire idiñ
Tāciñi tahtıñı heb ura idiñ

Çünki Yūsuf işbu sözi diñledi
Toymadı anlardan uğrın ağladı

1950 Didi imdi ey yigitler geliñiz

Getürin̄ aqçeyi buğday aln̄ız

Qablarını getürür çünki olar
Buğday anbârını qullar açdılar

Yūsuf anlara iyü buğday virür
Cümlesiniñ qablarını taldurur

İllā bunlar tuymadan Yūsuf yine
Aqçelerin qoydı çuvāllarına

Yūsuf anda bunları esenledi
Babañıza çoq selām eyleñ didi

[77b] 1955 Didi imdi baña gine gelesiz
İbni Yāmin'ide bile alasız

Gine size eyü tağıllar virem
Şāz idüben şinlik ile gönderem

Yūsuf'a baş urubanı gitdiler
Diñle imdi yolda anlar n'itdiler

Yolda bunlar her köye uğrar-idi
Halk çıqup bunları ağırlar-idi

Zirā Yūsuf' uñ qoqusı bunlara
Siñdi bile gider-idi yollara

1960 Gitdi bunlar geldiler evlërine
Geldi irdi cümle babalarına

Çün babalarına bunlar buluşur
Geldiler bir bir anuñla görüşür

Ol-da bunları kamu ağırladı
Hāliñiz nite oğullarım didi

Çünki Ya' qızb bunlar-ıla görüşür
Güldi bir kez dişiniñ nürü ıdır

Didiler baba ne hikmet gülesin
Luţf idüben bize haber viresin

1965 Didi siziñle görüşdüm ey cüvân
Baña Yūsuf ƙoƙusu geldi hemân

Duydum ol ƙoƙuyı sevindi cānım
Ey oğullar güldüğüm budur benim

Ya‘ ƙı̄b eydür ol Mışır sultānınıñ
Hālini diñ dīniniñ imānınıñ

[78a] Siziñ-ile nice ‘amel itdi mi_ol
Size buğday virdi mi nice_itdi ol

Didiler bir ulu bādişāh-dur[ur]
Şanki gökden indi ol bir māh-dur[ur]

1970 Hem-dağı cömertdür ol muhterem
Hüsñ hıllıƙ issi dağı şāhib-kerem

Hem dağı baba selām eyler saña
Sen-de hayır du‘ ā idesin aña

Zīrā muhkem ol bize işmarladı
Beni du‘ ādan unutmasın didi

Baba du‘ āña ƙatı müştāk-durur
Seni sever ol ğāyet müştāk-durur

Dağı bizden İbni Yāmin’i_istedi
Getüriñ anı-da göreyin didi

1975 Getüresiz çünkü anı-da görem
Didi gine eyü buğdaylar virem

Zīra baba bizi utandırdı ol
Dürli dürli ni‘ mete ƙandırdı ol

Gelür-idi bize buluşur-idi
Oturup bizimle söyleşür-idi

Ya‘ ƙı̄b anı işidüp āh eyledi
Gözi yaşı ƙolageldi ağladı

Didi oğullar ‘aceb söylediniñiz
Bilmez ki bunu-da n’eylëyesiz

- 1980 Yūsuf'umı alubanı gitdiñiz
Kurt yidi diyü yabāña atdıñız
- [78b] Hem bunı-da alıbanı gidesiz
Baña gine bir yiñi derd idesiz
- Kuzılar bu deliligi_itmeñ baña
 Yūsuf'uñ derdi yiter öñden şoña
- Didiler haqdur söziñ biz itmüşüz
 Bilürüz saña cefalar itmişüz
- Didiler baba bu kez and içelüm
 Zarar itmeyüp anı getürelüm
- 1985 Ya'kızb eydür hele döküñ yüküñüz
Görelim ne itdiñiz n'eylëdiñiz
- Çünkü açup döktiler çuvālları
 Çuvāl içinde çıkar aqççeleri
- Aqçeyi görübeni sevindiler
 Baba gör bu keremi-de didiler
- Gör anıñ cömerdliğini n'eylemiş
 Aqçemüzi-de çuvāla eylemiş
- Dürli dürli bize eylik ider ol
 İbni Yāmin gele diyü ider ol
- 1990 Çünkü bu eyelüklerini göresin
İbni Yāmin'i bile göndüresin
- Gördi Ya'kızb bu işi sākin olur
 İbni Yāmin oğlunu bile göndürür (*)
- Didi çünkim sağlıg-ıla varasız
 Sultāna selāmımı irgüresiz
- Çünkü size böyle eylik ider ol
 Biliñüz ol eyelügi baña_ider ol
- [79a] Ey oğullar yine diñleñ bu sözi

Kim yavuz gözden şakınuram sizi

1995 İkişerce her kapudan giresiz
Şoñra bir yire biriküp varasız

Çorqaram ben size yavuz göz ire
Cümle işiñüzi Allāh oñara

Virdi destūr Ya‘ qūb anlar gitdiler
Mısr şehrine varuban yitdiler

Çünkü Mısr’ın qabusına vardılar
Her qabudan ikin ikin girdiler

Her iki qardaş girür bir qabudan
İbni Yāmin yalıñuz qaldı i cān

2000 Qabudan girdi o da tırmaz gider
Ugraduğı yolu kimseye şorar

Didi sulţanıñ sarāyı qandadur
Bunda hem qardaşlarım var andadur

Kimse bilmēz-idi dilini anıñ
Zirā‘ İmrān dilidür dili anıñ

Söyler ol halk baqışur[lar] sözine
Kendi bişmān olur söyledüğüne

İbni Yāmin bilmez-idi halk dilin
Bilmez anlar [hem] dağı bunuñ dilin

2005 Ağlar-idi yolum azdurdum n’ideyin (*)
Qardaşlarım diyi qanda gideyin (*)

Söylerin hiç kimse bilmez n’ideyin
Yā İlāhī sen bilürsin qālūmi

[79b] Ben qarīb oldum meded eyle baña
Eñsim endi gözüm oldı dört yaña

Yol bilmez ağlayuban durur
Haq Te‘ ālā Cebrā’ıl’e buyurur

İn Yūsuf'a tiz selām eyle didi
Çardaşı geldüğünü söyle didi

2010 İndi Cebrā'il Yūsuf'a virdi selām (*)
Tur oturma [tiz] yiriñde ey hümām

İbni Yāmin çardaşıñ geldi şehre (*)
Çaldı Ken'ān çapusunda āvāre

Çanda gider yolunu bilemedi
Dilin[i] bilür kişi bulamadı

Faķır tonın ögnüñe vü başıña (*)
Bunda turma çarşu var çardaşıña

Dirdi Yūsuf çıkardı tonlarını (*)
Abā geydi kodı kaçtānlarını

2015 Bir deveye bindi yüzün örtüdi ol
Çardaşın isteyüben[i] gitdi ol

Dir-[i]di çanda bulam çardaşımı
Bu yaluñuz başımıñ ol işini

Naşib olup yüzünü görem-[mi]-ki
Yüze yüz çarşusına turam-[mi]-ki

Arayı Ken'ān çabusına varur
Çardaşını gördi bir yirde turur

Çarşudan Yūsuf varur selām virür
İbni Yāmin turdı selāmın alur

[80a] 2020 İmrān[i]ce söyledi Yūsuf aña
Ner[e]den geldiñ yigit söyle baña

Çanda gidersin gelürsin ner[e]den
Kimiñ oğlusın dağı aşıñ neden

İbni Yāmin diñledi Yūsuf sözün
Söyledi heb Yūsuf'a cümle rāzın

Didi yigit bil beni Ken'āniyem
Ya'ķızb atamdur kiçi oğlanıyam

Hem dağı ęardařlarım vardur i yār
Benden öñden ilerü gitdi olar

2025 Babamız bir ęabudan girmeñ didi
Anıñ-içün ayrılup ęaldum-idi

Sultāñıñ ęaşrına varsalar gerek
Varup anda buğday alsalar gerek

Luř idüp ęaşrı baña gösteresin
Gine andan şöñra_ işüñe varasın

İbni Yāmin Yūsuf'a_eydür yā yigit
‘İmrāñi dilin nite bildiñ iyit

Yūsuf eydür Ken‘ ān’ı ben gezmişem
Anda öğrendim biraz ben tırmuşam

2030 Yūsuf ol dem bilezüğün ęıķarur
İbni Yāmin’e anı şunuvirür

İbni Yāmin n’eylerin didi bunı
Güldi Yūsuf işidicegez anı

İbni Yāmin zīra bilmezdi anı
Yūsuf aña ęoluña daķıl didi

[80b] Armağanım ola dir saña yigit
İbni Yāmin ęoluna daķdı becid

Şırça şanūr göz degince ol anı
Yūsuf aldı gitdi İbni Yāmin’i

2035 Yūsuf anıñla sarāya vardılar
Āardařları tırur anda gördiler (*)

Yūsuf eydür ęardařıñ şunlar mıdur
İbni Yāmin didi ki bunlar durur

İbni Yāmin eydür Yūsuf’a şöyle bil (*)
Senden ayrıлмаķ dilēmez bu gönül bil (*)

Yūsuf eydür nice ayrılmayasın

Bir kimseniñ kuluyam ben bilesin (*)

Ben anıñ destūri ile gelmişem
Bu kadarca senüñ-ile olmuşam

2040 İbni Yāmin Yūsuf'a du'ā ider
Gitdi Yūsuf kaldı ol diñle n'ider

Durdı andan vardı qardaşlarına
Şinlik irdi İbni Yāmin cānına

Görđi bunlar İbni Yāmin şāzumān
Didiler neye şin oldıñ sen i cān

Yūsuf ölelden beri şāz olmadıñ
Ġamgāñ idüñ aşla bir gün gülmediñ

Neye şāz olduñ bugün virgil haber
Neye irdiñ yā ne gördüñ mu' teber

2045 İbni Yāmin didi ey qardaşlarım
Bir yigit geldi tutdı benim elüm

[81a] Size dek geldi benimle ol civān
Baña bilēzüġüni virdi i cān

Anı gördüm cümle kayġum taġılur
Gitdi kayġum işbu gönlüm şāz olur

Didiler kanı görelüm biz anı
Neye virdi saña bilēzüġüni

İbni Yāmin çün qolından çıkarur
Yahūda aldı _anı qoluna vurur

2050 Şırça ancak bu bilēzüġüñ didi
Yiñiyile qolunı örteqodı

Şoñra açdı qolunı gitmiş i cān
Gine issi qoluna vardı hemān

Daġı Şem'ün her birisi aldılar
Tama' idüp qollarına urdılar

Durmadı hiç biriniñ qolında ol
Yine issi qoluna var[mış] ‘ acül

Bildiler kim kimsede turmaz anı
Didiler kim saña virmiş ol ğanı

2055 Geldük imdi Yūsuf’uñ destānına
Vir şalavāt Muştafā’niñ cānına

Bir sarāy yabdı Yūsuf şan‘at-ıla
Toldurur anıñ için zeynet-ile

Yazdı aña cümle kendi ħālını
Atasıyla kendüniñ aĥvālını

[81b] Atasından anı ayırdıkların
Söyledikce silleler vurdukların

Şem‘ın eline bıçağın aldığın
Öldüreyin diyübeni güldüğün

2060 Bir eliyle saçına yapışdığın
Keseyin başını diyüp tutduğun

Rübīl’e hem varuban şıgındığın
Ol-da qarşuda yüz yire urduğun

Boğazına ib daqup yitdiklerin
Hem [de] yüzini yire debdiklerin

Yazdı bunu dīvāre naqş eyledi
Başına ne geldi cümle söyledi

Yūsuf anı kullara _emir eyledi
Bunları yiñi sarāya _ilet didi

2065 Qamu cümlesi girüben oturur
Baqdı Rübīl ol yazuları görür

Rübīl oqumış-idi gördi anı
Beñzi bozardı yuṭağıldı qanı

Döndi[ler] qardaşları şordı aña
Ol-yazı nedir yā ne geldi saña

Didi bizim itdügümüz işleri
Yūsuf' uñ başına gelen güçleri

N'eyledükse [heb] yazılmış burada
Kim bile biz nice_olayuz burada

2070 İşidüben cümle melül oldılar
Ėam yürüdi kıyğuyıla taldılar

[82a] Her biri[si] söylemez dili şaşar
Nice olavüz diyü ' aklı şaşar

Ağlamak oldu olarıñ heb işi
Yimediler öñlerindeki aş

Yimediler çün Yūsuf řordı_ anlara
Didi niçün řunmadıñız ħımlara

Didiler kim bir kiçi kıardaşımız
Ėurd yedi idi bizim bir işimiz

2075 Bu yazılar hemān anıñ ħālidür
' Aqlımız şaşdı anıñ-çün delidür

Yūsuf emr eydür yine çün bunları
Bir sarāya dağı_iletüñ anları

Bir dağı eve varup oturdılar
Öñlerine ħıñ getürüñ didiler

İkişer ikişer olup yidiler
Orada hiç Yūsuf' ı añmadılar

Anlara_ altı şofra çün gelmiş-idi
İki kıardaş bir yire_ oturmış-idi

2080 İbni Yāmin kıaldı anda yalıñuz
Ağlar-idi yaş-ıla taldardı göz

Yūsuf ol-dem geldi aña söyledi
Neye ağlarsın yimek yigil didi

İbni Yāmin didi benim kıardaşım

Bile olsa ben-de şimdi yiyirim

Yūsuf anda çün bulara söyledi
Bunuñ-ıla ben bile yiyem didi

[82b] Didiler şamusı anda sen n'ola
Bile yise cümlemüze faħr ola

2085 Didi Yūsuf halk içinde yimez[em]
Tır gidëlüm ben seni aç kıomazam

Bunı alup içerü girdi anı
Hın getürdiler yimedi hiç anı

Yūsuf'a yalvardı kim ey sultānım
Kim yanıñda bir dileğim var benüm

Ol sarāya beni iletseñ yine
Varuban ol şureti görsem yine

Yūsuf eydür ol şuret neñdür seniñ
Didi kıardaşcuğum-idi ol benim

2090 Var didi Yūsuf yine tırdı varur
Ol şuret kıarşusına zārī kıılır

Yūsuf uñ bir oğlı var-idi i cān
Adı Mişām-idi bilgil ey hümām

Yūsuf aña didi var ey oğul tır (*)
Şol sarāydaki yigid-ile otur

Didi oğlı nemdür ol baba benim
Didi 'emmüñdür oğul bil ol seniñ

Durdı vardı ol-dem aniñ yanına
Şaņasın biñ cān irişdi cānına

2095 Bir yazıya bir aña baķar-idi
İkisi birbirine beñzer idi

Şordı aña kimiñ aşlısın didi
Ol-da 'emmi Yūsuf oğluyam didi

[83a] Çün işitdi İbni Yāmin ağladı
Ben seniñ nicesi ‘emmün[em] didi

Didi babam ƙardaşıñ-dur[ur] seniñ
Āh Yūsuf didiğñ işiñdür seniñ

Çün işitdi yinemedi kendü_özün
‘Aklı gitdi yire urdı kendüzin

2100 Zārī zārī ağlayup āh eyledi
Ƙandadur ol ƙardaşum Yūsuf didi

N’ola beni_aña ƙavuşdura idüñ
Ĥasretime beni_ulaşdura idiñ

Mişām dir hele ben bir eve varın (*)
Ne buyurur babamı bir göreyin

Vardı babasına didi söyledi
Didügüni aña i‘lām eyledi

‘Aklı gitdi işidecegez seni
‘Aklı geldi didi yā şimdi ‘anı

2105 Ƙatı ĥasret buluşmaƙ ister saña (*)
Ne buyurursan diyeyin ben aña

Yūsuf eydür var getür bunda eve
Kimse urmasın anı tizce ive

Mişālum vardı sarāya getürür
Yūsuf anı gördi vü ƙarşu varur

İbni Yāmin gördi Yūsuf ƙarşuda
Āh ƙıldı düşdi yire ey dede (*)

Çünki Yūsuf vardı anıñ üstüne
Gül şuyu şaçdı yabışdı destine

[83a] 2110 Açdı gözin ‘aklı başına gelür
Ƥurugeldi Yūsuf anıñ elin alur (*)

Ƙucuşup ağladı ikisi bile
Anlarıñ zevƙini anda kim bile

Ḥasret olan ayruluḡdan aḡlaşur
Buluşanlar şāzılıḡdan aḡlaşur

Aḡlaşuban şoñra yine güldiler
İki ḡasret birbirin[i] buldılar

İllā Yūsuf derdi²⁷⁴ babası-idi
Ey gözüm nūrı babam nice didi

2115 İbni Yāmin didi ey ḡardaş baña
[Ne] şorarsın anı diyem ben saña

Sen gidēliden beri _aḡlar gülmedi
Kimse anıñ ḡālını hiç bilmedi

İki gözler görmez oldu oturur
Ḥasretiñden [düni] gün zārī ḡılır

Uyur-iken iñiler Yūsuf diyi
Uyanıcaḡ hem aḡlar Yūsuf diyi

Gözleri aḡlardı büküldi bili
Key za‘if olmuş-dur[ur] şimdi ḡāli

2120 Yūsuf[um] diyü düni gün iñiler
Yiri gökler anıñ-ıla iñiler

Ayrılıḡdan ḡaḡı ḡaşlar iñiler
İniler āh n’ideyin diyü diyü

[84a] Firḡat-ile baḡrı başlar iñiler
Ḥasret-ile gözi yaşlar iñiler

İñiler derd-ile yanan iñiler
İñiler āh n’ideyin diyi diyi

Yüregi biryān olanlar iñiler
Gözleri giryān olanlar iñiler

²⁷⁴ Metinde “durdı” şeklinde transkribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelimenin “derdi” olması gerektiği düşünülerek “durdı” kelimesi yerine “derdi” kelimesi yazılmıştır.

2125 Düni gün hayrân olanlar iñiler
İñiler âh n'ideyin diyi diyi

Ayrılıqdan bağıri bişen iñiler
Sevdüğünden ayrı düşen iñiler

Hasret olup ' aklı şaşan iñiler
İñiler âh n'ideyin diyi diyi

İñiler şol yüregi yaralı iñiler (*)
İñiler şol ezelden yaralılar (*)

İñiler derdliniñ derdin yiñiler (*)
İñiler âh n'ideyin diyi diyi

2130 İñiler dertli olanlar iñiler
Dermân bulamayup qalanlar iñiler (*)

Dertliniñ derdin bilenler iñiler
İñiler âh n'ideyin diyi diyi

İñiler şayru [vü] şağlar iñiler
İñiler tahtında begler iñiler

İñiler yirler [vü] gökler iñiler
İñiler âh n'ideyin diyi diyi

İñiler dünyāya gelen iñiler
İñiler âh n'ideyin diyi diyi

[84b] 2135 İñiler görür bu dünyāyı yalan iñiler (*)
İñiler âh n'ideyin diyi diyi

İñiler Ya' kûb-u Ken' ān iñiler
İñiler Yūsuf-u sulţān iñiler

İñiler girdün-i zindān iñiler
İñiler âh n'ideyin diyi diyi

Derd-i firqat ile yanan iñiler
Hasret ateşine yanan iñiler

İñiler ğarīb firqatden iñiler (*)
İñiler âh n'ideyin diyi diyi

2140 Ne şorarsın baña ardaş bunları
Gece gündüz di nmez oldu  nleri

Sen gid liden beri_ aqlar gülmedi
Z r  hi sen ne_ olduğuğn  bilmedi

Didi ız ardaşım ol misk n Denya (*)
 niler mi derd-ile yana yana

 bni Y min didi şormağıl anı
Sen gideliden di nmedi_ anığ  ni

Yimek imek yimey ben aqlar ol
Beğzi şoldı hem n seni  zler ol (*)

2145 Yolc  gelse arur  varur şorar
G rd Ğn z mi Y suf'ı diyü arar

Sen gid lden giyer bir ara pal s
Gülmedi hi her gün anığ işı yas

unki Y suf işidür bu sözleri
Acı yaşı t ldi iki gözleri

[85a] Dir n'olaydım anadan toğmaya-idim
Babamığ derdini işitmeye-idim

Sevd Ğ mden beni ayırdı felek
G r baña ne silleler urd  felek

2150 D ni gün işim  h-ıla z r eyledi
Gözlerim n rım  oğ gördi felek

Nice servi alınığ b kdi bilin
Yirli ayaları obardı felek

Nice sult nları tahtdan ind ren
Nicelerin defterin dürdi felek

Ayrılık bir yağa Đariblik firati (*)
 h n'ideyin aydum  gördi felek

Bunı didi hem Y suf z r  ılır

Yā İlāhī diyüben[i] yalvarur

2155 Luṭıf iḥsān eylegil ben yet̄me
Yine ulaşdır beni ḥasretüme

Yūsuf anda Ḥazret'e kıldı du'ā
Ḥaḳ Te'ālā ḥacetin kıldı revā

Ölmeden biri birini bulalar
Ya'kızb oğlı kıızı-ile geleler

Şordı Yūsuf yine İbni Yāmin'e
Ḥatunıñ var mı didi aña yine

Didi vardur ḥatunum yüzü şulu
Ḥüsn-ü ḥulḳ issi daḥı yüzi şulu

[85b] 2160 Hem üç oğlum toğdı andan ey cüvān
Biri Yūsuf biri Ḳurtdur biri Ḳan

Yūsuf eydür bu nice addur digil
Neye ad virdiñ buları söylegil

İbni Yāmin ḳardaşlar didi seni (*)
Çün babamdan aldılar diñle beni

Oynamağa diyübeni gitdiler
Bilmezüz seni nireye_iletdiler

Eve geldi ḳamusı itdi fiğān
Gömlegiñi eylemişler ḳara ḳan

2165 Geldiler ağlaşurlar zār u zār (*)
Ḳurda yidürdük Yūsuf'ı didiler

Çün ki işitdik olardan bunu biz
Heb inanduk öyle şanduk cümle[müz]

Ḳurd didikçe yidüğün fikr ider-idim (*)
Ḳan didikçe gömlegi zıkr ider-idim (*)

Yūsuf dirdim ḥazretiñ añar-idim (*)
Bu üçile gönlümi eglër-idüm

Bunı işitdi Yūsuf şükür kıılır
Ne didiklerin dağı şimdi bilür

2170 Yūsuf anda didi İbni Yāmin'e
Vargıl anda yine arkadaşlarıña

İbni Yāmin didi nice ayrılam
Kırk yıl ayruyam güc-ile bulmuşam

Yūsuf eydür diler-[i]señ turasın
Bir iş iderem bunlara sen göresin (*)

[86a] Gine bunlara eyü buğday virem
Kileyi seniñ çuvālña koyam

Sen gidicek kileyi yoqlayalar
Varuban seniñ yoluñda bulalar

2175 Uğrı diyü seni alıqoyayım
Anları sensiz eve göndüreyin

İbni Yāmin rāzī̄ oldu çün tırur
Yine arkadaşları yanına varur

Gördiler kim İbni Yāmin şāzumān
Didiler kim sen [ne] gördüñ ey cüvān

Yūsuf ölelden beri hiç gülmediñ
Böyle şin u şāz yanımıza gelmediñ (*)

İbni Yāmin didi eger göresiz
Gördüğümü cümle hayrān olasız

2180 Anı gördüm hācetüm oldu revā
Cümle derdüme benim irdi devā

Bu söziñ hiç ma' nisin bilmediler
Didüğünden haberdār olmadılar (*)

İbni Yāmin şin oluban oturur
Geldi Yūsuf yine yüzün örtünür

Bādişāhlar yüzün örterdi_ol zamān
Gördiler Yūsuf'ı tırdılar hemān

Geldi Yūsuf anlar-ıla oturur
İki kardaş birbirile oturur

2185 İbni Yāmin'e de bir sīnī gelür
Vardı Yūsuf anuñ-ıla oturur

[86b] Nice günler [çün] evinde tırdılar
İki kardaş bir yire oturdılar

Gice anlara döşekler itdiler
İki kardaş bir döşekde yatdılar

İbni Yāmin-ile Yūsuf oturur
Gice sarāyında bile yaturur

Bunı kardaşları gönülediler
Bu kuma oğlu diyü söyleşdiler

2190 Eve varıcağ o bize fahr ide
Sultān-ıla ben bile yidüm diye

Gine Yūsuf bunlara buğday virür
Cümlesiniñ çuvālını tıldurur

Tıymadan çün Yūsuf anlar buyurur
Kīleyi buğday içine koydurur

İbni Yāmin çuvālın soñra_ölçdiler
Kīleyi buğday-ıla çün koydılar

Her kişi gāfil çuvālını diker
Bunlar ol kīleyi çuvāla şoğar

2195 Çün tamām oldı bular yükletdiler
Yūsuf'a çok çok du'ālar itdiler

Yūsuf-ıla cümlesi vidālaşur
İbni Yāmin de bile esenleşür

Göçdiler bir gice bir gün gitdiler
Başra dirler bir şehre çün yitdiler

Beş-yüz atlu ardlarından irdiler

- Hışm idüben anlar[1] dönderdiler
- [87a] Didiler siz bunca eylik bulasız
Gine sulţānıñ k̄lesin alasız
- 2200 Didiler kim biz k̄leyi almaduğ
Biz k̄ile uğruluğına gelmedük
- Şuħuf-ı İbrāhim hađđı-çün bilmezüz (*)
Aşlımuz nebī uğruluğ kılmauzuz (*)
- Uğru māl issine bir yıl kul olavüz (*)
Bulunursa biz onumuz kul olavüz (*)
- Zīrā şuħufıñ ħükmi ol-vağt ol-[i]di
Uğrı māl issine bir yıl kul oldu
- Böyle ‘ahd itdi bular çün yığdılar
Heb çuvālların[1] yire dökdiler
- 2205 Öñ aradılar olarıñ çuvālın
Şoñra kodı İbni Yāmin yüklerin
- Şoñra anıñ yüküni de dökdiler
Açıbanı k̄leyi_anda buldılar
- Dönderüben bunlar[1] getürdiler
Yūsuf’uñ karşıısına yitürdiler
- Yūsuf eydür anlara böyle mi_olur
Eylik idene yavuzluğ-mı olur
- Bunca eyliklerimi çün göresiz
Yine altun k̄ile uğrulasız
- 2210 Bir zamān tınmayubanı tırdılar
Utanurağ başların kaldurdılar
- Didiler biz degilüz k̄ile alan
Aramuzda işbudur uğrı olan
- [87b] K̄ile çığan bil bunıñ yüki-dur[ur]
Biz bilürüz bunıñ aşlı uğrıdur

Yūsuf adlı qarındaşı var-idi
Ne bulursa [anı] uğrular idi

Uğruluk yalancılık idi _oyunu
İşde bu da tutdı anıñ hūyunı

2215 Bize qardaş şanma sultānım bunı
Saña virdik işbu uğrı şoyını

Yūsuf anlarıñ sözünü diñledi
‘ Aybların yüzlerine urmadı

Döndi Yūsuf yine bunlara şorar
Baña diñ bunlar ne uğruladılar

Diñle imdi Yūsuf’uñ uğruluğın
İdivirem saña anıñ n’idügün

Ṭa‘ām yirken birazın alur-idi (*)
Çıkarup faqırlere virür idi

2220 Yanlarında bir buṭ evi var-idi
But uvadup yābāna atar-idi

Bir dilenci geldi bir gün qabuğa
Bir yımurta toymadan virdi

Yūsuf’uñ uğruluğı işbu idi
Yūsuf’a bunlar bunı bir bir didi

Yūsuf anlarıñ sözünü diñledi
Şabr kıldı anlara hiç tınmadı

Yūsuf eydür varıñ siz yoluñıza (*)
Uğruyı tutduğumuz yiter bize

[88a] 2225 Baña bir yıl kulluq eyleye ṭura
Yıl olcaq ol-dağı size vara

Döndi anlar yine aña yalvarur
Ağlaşuban cümlesi zārī kıılır

Babamız bunı qatı sever-idi
Hemān Yūsuf yirine olur-idi (*)

Yūsuf eydür nice yıldur ağlar ol
Bu qalıcak gine gine ağlar ol

Babamızıñ za' fını esirgegil
İşde bildiñ aña hürmet eylegil

2230 Hem Yūsuf eydür siz hürmet itmişsiz (*)
Bir oğlunu hem yabāna _ atmışsı[ñı]z

Didiler za' if-dur[ur] bunıñ teni
Birimüz habs eyle qoyuvir bunı

Yūsuf eydür şuçı bu _ itdi n' eyleyem
Şer' i degil biriñiz habs eyleyem

İbni Yāmin' i anlara virmedi
Yūsuf anı hiç yanından ırmadı

Çün cevāb[ı] kesdi Yūsuf şaşdılar
Taşra bir yire çıqup tanışdılar

2235 Nice _ idelüm diyüben söyleşdiler
Yahıda söyler olar diñlediler

Didi tırıñ cümle oq yay alalım
Bunlarıñla harb u kıtāl kılalum

Bunlarıñ cümlesini heb kıralum
Qardaşımız çıkarup kırtaralum

[88b] Toquzuñuz toquz çārsūya varıñ (*)
Bādişāhı siz baña başka virüñ

Kimimüz haykırup itsün şayhalar
Kimimüz kırsun kimimüz na' ralar

2240 Bir taş-ıla cümle şehri yıqaram
Umaram-ki qardaşımı çıkararam

Zirā bunlarda şu kuvvet var-idi
Debse yedi kat yiri iğrar-idi

Biri biñ batman taşı atar-idi

Biri anı kavrayup dutar-idi

Na‘ra urup biri haykırsa eger
Heb işidenler ölürdi ser-te-ser

2245 Giyceginden taşra çıkar kılları
Her kılıñ dibinde açar kanları

2245 Dağı kuşlar cümle hayvānlar i cān
Bırağurdı qorqudan hamlin inan

Didiler sulṭāna yine varalum
Hele bir dağı varuban görelüm

Yūsuf anlarıñ ‘azabını görür
Kiçi oğlu Efrām’a²⁷⁵ hemān tiz buyurur (*)

Didi oğul şunlara tiz varasın
Arqaların şığayup görüşesin

Vardı Māmil anları qarşuladı
Her birine ‘izzet ikrām eyledi

2250 Her biriniñ elin aldı görüşür
Arqaların şığayuban görüşür

[89a] Geldi bunlar çün Yūsuf qarşusına
Şöyle sütlik irişür qamusına

Söyleşür[ler] ünleri çıkmaz-idi
Kimse hiç yüzlerine bakmaz-idi

Didilerdi şu bize n’oldı meger
Şol oğlandan irişdi bize zarar (*)

Bilmedik ol geldi bizi şığadı
Tekin degil peygamber aşı didi (*)

2255 ‘Ādet-idi çünki bunlar kaçısa
Mest olurdu Ya‘ kıṭb aşı şığa[sa]

²⁷⁵ Metinde “Namil” şeklinde transkribe edilen kelimenin yanlışlıkla bu şekilde yazıldığı düşünülmüş ve kaynaklarda da “Efram” olarak kaydedildiği için bu durum tarafımızca düzeltilmiştir.

Ya' kızb aşlı bunda vardur bildiler
Bî-mecâl olup kıruyu kıldılar

Görđi Yūsuf bunları örü tırur
Şanasın bir aşlan olup haykıırur

Didi bilürem sizi n'eylëyesiz
Na' ra urup cümle halkı kırasız

Siz de hüner var ya biz de yok mıdur
Ayağ-ıla debdi sarâyı_ıgradur

2260 Zelzele itdi sarâyıñ kıamusın
Şöyle oldı yıkıayazdı yabusın

Bir degirmën taşın anlara atar
Yahūda_anı kıarşudan kıarvar tıtar

[Ki] bularda öyle kıuvvet var-idi
Gıtdi kıuvvetleri cümle farıdı

Қorқdılar çün heybetinden Yūsuf'uñ
Tıtređiler dehşetinden Yūsuf'uñ

[89b] Қorқdılar bu bizi öldürür diyi
Uğru diyü cümlemüz kırar diyi

2265 Diyeceklerin bilmeyüp şaşdılar
Biz tamām olduğ diyü ditreşdıler

Қorқdılar heb bildi Yūsuf bunları
Hoş tesellâ eyledi hem anları

Didi hürmet iderin atañıza
Yoħsa şimdi n'eyleyeydim ben size

Atañız yüzi şuyına şükr idiñ
Durmañ imdi yanımdan varıñ gidiñ (*)

Yūsuf öyle_emir idicek gıtdiler
Çıkdılar taşra danışık itdiler

2270 Didiler kim nice idelim bunı

Alımazuz biliñ İbni Yāmin'i

Yahūda dir varıñ imdi siz gidiñ
Atama bunu bir bir haber idüñ (*)

İbni Yāmin-ile ben tırayın bile (*)
Anı koyup gidemezsin ben hele

İbni Yāmin kīle aldı diyemez
N'eylediyse atama söyle[ye]siz

Bunda ben anuñ-ıla bile tıram
Tañrı fırsat virür-[i]se çıkaram

2275 Göçdi arkadaşları andan gitdiler
Vardılar Ken'ân iline yitdiler

Atalarına gelüp irişdiler
Bir bir anıñla kamu görüşdiler

[90a] Ya'kūb anları kucup öber-idi
Arkaların şığayup yıbar-idi

Şayar-idi anları bir bir arar
İkiñiz eksik kanı didi şorar

Nice oldı heb hikāyet itdiler
İbni Yāmin'den şikāyet itdiler

2280 İbni Yāmin kīle aldı didiler
Geldi kullar anda buldı didiler

Sulṭān anı tıtuban kul eyledi
Bizi söyle horı hacil eyledi

Ya'kūb anlarıñ sözün[i] diñledi
Gine beni yaqdıñız diyü_ ağladı

Yūsuf'a bile hāleler itdiñiz
Tığrı söyleñ bunu-da n'eylediñiz

Didiler bize inanmazsıñ bunu
İşde yoldaşlarımıza şor anı

2285 Ya' kızb eydür nicesi uğruladı
Aldılar yükün şehâdet eyledi

Didiler biz Mısr'dan göçmiş-idik
Gelüben Başra'ya yetişmiş-idik

Beş-yüz atlı ardımızdan irdiler
Kileyi anıñ yükinde buldılar

Anda bizi cümle suçlu itdiler
Sürüben sulţān önüne_ilettiler

Bādişāh bize katı hışm eyledi
Şimdi sizi cümle kırarım didi

2290 İllā atañıza hürmet iderem
Göre-idiñiz şimdi sizi n'eylerem

[90b] Baba saña katı hürmet ider ol
Adıñ añdıkça inil inil iniler ol (*)

Aña bir nāme yazup göndüresin
Nāme içre çok selāmlar idesin

Nēyise heb hāliñi söylēyesin
Ayrılıqdan şikāyet eyleyesin

Seni esirgeye olañı vire
İbni Yāmin'i saña [hem] göndere

2295 İşde bize virmedi alıqodı
Yahūda anıñ-ıla qaldı didi

Didi-kim Tañrı vire fırsat bulam
Yā çıkaram yā yoluna cān virem

Ya' kızb anlarıñ sözün diñlēr-idi
Körbe oğullar diyüp ağlar-idi

Yā İlahi diyüb[en] yalvarayım
Kapuñı qoyup yā kime varayım

Her kim [ki] bunu yazıban oquya
Allāh Te'ālā'nıñ hayrından āzād olmaya (*)

- 2300 Baña dermān eyle sulṭānım meded
Yiñilendi gine efgānım meded
- Nice bir yanam bu firḳat odına
Başına yitdi [çü] hiçrānım meded
- Durmayup artar yüregim yarası
Derdime olmaz mı dermānım meded
- Günāhım çoḳluđına kılma nazar
Şuçumı ‘afv eyle ğufrānım meded
- [91a] Ağlamaḳdan iki gözüm ḳalmadı
Vir baña Yūsuf-u Ken‘ān’ım meded
- 2305 Ben Yūsuf[uñ] derdine yanar-iken
Gine gitdi iki evlādım meded
- Ya‘ḳūb’ıñ bir ayrı evi var-idi
Beytü’l-aḫzān adını dirler-idi
- Gice gündüz anda oturur-[i]di
Yā İlahī diyü yalvarur-[i]di
- Gicelerde uyumaz ağlar-idi
Yūsuf uñ gül yüzünü özlër-idi
- Gitdi gözler bükdi anıñ bilini
Gel gör imdi derdimendiñ ḫālını
- 2310 Anıñ āhına melekler ağlaşur
‘Arşı kürsī hem melekler ağlaşur
- Ya‘ḳūb ağlar göziniñ yaşı aḳar
İñiler feryādı göklere çıkar
- Cümle maḫlūḳ raḫim iderlerdi_aña
Ḥaḳ murādıñ vire dirlerdi_aña
- Çünkü Ya‘ḳūb düni gün zārī ḳılur
Ḥaḳ Te‘ālā ‘Azrā’īl’e buyurur
- Didi in Ya‘ḳūb’a selām eylegil

Sırr-ıla Yūsuf'ı aña söylegil

[91b] 2315 İndi 'Azrā'il aña viridi selām
Çün selāmın Ya'qūb aldı ey hümām

Otururken Ya'qūb tiz örü tırur (*)
Korqu düşdi gönlüne_ilerü tırur

Didi kimsin heybetiñden korqmışam
Gözüm görmez cür'etinden korqmışam (*)

Didi aña 'Azrā'il'em bil beni
Ya'nīkim görmege geldim ben seni

Hak Te'ālā bil baña_emir eyledi
Ya'qūb'ın in hātırın şorgıl didi

2320 Yūsuf'ın derd[i]-ile nedür hālīñ
Düni gün Yūsuf'ı söyler bu diliñ

Ya'qūb eydür çok zamāndan ben seni
İster idüm Hak sevindürdi beni

Şora-idim Yūsuf'um gördiñ mi hiç
Cānın almadım elim degirmedim hiç (*)

Ya'qūb eydür bir dağı şoram saña
Luḫ idüp anı dağı söyle baña

Sen-mi_alursiñ cānını ğark olanıñ
Kurt yiyēniñ ādem elinde_oleniñ

2325 Tam başup dağı oda yananlarıñ
Sen-mi alursiñ cānın heb anlarıñ

'Azrā'il dir ben yabışmayınca cān
Gövdeden çıkmaz aña tıtma gümān

Ya'qūb eydür yā melek bilmē misin
Yūsuf'um n'oldı ḫaber bilmē misin

[92a] 'Azrā'il didi işit söylēyeyin
Ġamda kalma seni şāz eyleyeyin

Diñledim gökde melekler söyleşür
Şimdi Yūsuf bādişāh dir söyleşür

2330 Bir ulu sulṭān olubdur didiler
‘ Āleme adı ṭolubdur didiler

Ya‘ k̄ūb eydür ner[e]dedür söylegil
Kaykumı gider beni şāz eylegil

‘ Azrā’il didi-ki Hāḫ emri baña
Şağlıǵı[nı] bildürem ancaḫ saña

Yūsuf’[uñ] şağdur cānıñı ṭağlama
‘ Āḫıbet bulasın anı ağlama

‘ Azrā’il didi [ki] hem nebī bunı
Neye böyle eyledi Tañrı seni

2335 Bir cāriye sen şatun alduñ-udı
Oğlanın ayıruban şatduñ-udı

Daḫı bir olaǵı biryān eylediñ
Bir yetim ṭuydı ḫoḫusın virmediñ

Daḫı bir buzaǵıyı boğazladıñ
Anası meledi esirgemediñ

Görmedi göziñ biliñ büküldigin
Diyüvirem anı-da neyidügin

Sen Yūsuf ile çü yimeḫ yir idiñ
Bir sā’il geldi ḫapuya virmediñ

[92b] 2340 ‘ Azrā’il’den bunı Ya‘ k̄ūb işidür
ḫoyunıñ yarısın faḫire virür (*)

Tevbe ḫıldı iñiler efgān ider
Hāḫ Te‘ ālā derdine dermān ider

Oğlunı āḫir yine aña virür
Ya‘ k̄ūb ölmeden Yūsuf’ını bulur

Bildi Ya‘ k̄ūb Yūsuf’uñ şağlıǵını
Bu kez eydür görmek ister yüzüni

Yine Ya' k̄ub Rabb'ine secde kıılır
Yūsuf'um göster diyüben yalvarur

2345 Dir İlahî derde dermân eylegil
Yūsuf'um vir baña ihsân eylegil

Eydür idi ' aceb ol-gün ola mı
Yūsuf'um yine yanuma gele mi

Derdimendem düni gün inlër-iken
Bu gönül derdine dermân ola mı

Gözlere kıan yaşlar döküp ağlar-iken (*)
Bir gün olur şin oluban güle mi

Bunu didi Tañrı'ya şükr eyledi
Döndi oğlanlarına gör ne didi

2350 İbni Yāmin nice oldı göresiz
Dađı Yūsuf'ın ħaberin şorasız

Oğlanları eydür baba buñadıñ (*)
Yūsuf öldi sen anı unutmadıñ

[93a] Ya' k̄ub eydür Tañrı'dan ben dilerem
Yūsuf'umu [gine] vire umaram

Rüb'l'e emr eyledi mektûb yaza
Başladı Allāh'[uñ] adıyla söze

Hem dağı sulţāna eyledi selām
'Ömrüñ uzun devletiñ olsun tamām

2355 Ben bi-çāre derd-ile yanmış-idim
Dünyāñıñ kıahrından uşanmış-idim

Kırkı yıl oldı ağlar-idi gözlerim
Gice gündüz Yūsuf oldı sözlerim

Sen benim bu derdimi bilür-[i]diñ
Yine cānım derdimi yiñilëridiñ (*)

Revā mıdur beni böyle _ağladasın

Uğru diyü_ oğluma bühtān idesin

Bizim aşlımuz uđrulıķ kılmadı
Nebī aşlından uđrulıķ gelmedi

2360 Luşf idüben oğlumı gönderesin
Benim ĥayır du‘ālarım alasın (*)

Nice iĥsān eylediñ oğlanlara
Gine ĥardařlarını vir anlara

Bunları ĥo baña ĥürmet eylegil
Benim bu za‘ifligim esirgegil (*)

Seni medĥ eylediler umar-idim
Yūsuf umı buluvire dir idim

Ođlumıñ birin daĥı yütüresin
Sen benim bu derdimi arturasın

[93b] 2365 Böyle_ idicek beni oda yaĥasın
Dünyāñı aĥretiñi heb yıĥasın

Yazdı Rübīl [ne-ki] Ya‘ ĥüb söyledi
Aldı nāmeyi Ya‘ ĥüb mühr eyledi

Virdi oğlanlarına anı hemām
Gönderür tiz anları Mışr’a i cān

Vardılar Mışr’ıñ içine girdiler
Yahūda ĥardařlarını buldılar

Nedür ĥālīñ diyübeni şordılar (*)
Yine sulțān sarāyına geldiler

2370 Ťabulayup yire yüzler sürdiler
Ĥaldurup baş ĥarřusına şurdılar

Ĥıĥardılar ol mühirli nāmeyi (*)
Öbüben öñinde şodılar anı

Aldı Yūsuf öbdi başında řodı
Gözlerine sürdi gör [kim] ne didi

Nāmeyi hem okuyup ʿizzet itdügüm (*)
Atañız hürmetidür gözetdügüm

Ulularıñ sözine ʿizzet gerek
Nebī aşlıdur aña hürmet gerek

2375 Çünkü aldı nāmeyi Yūsuf gider
Vardı oğlanlarına işit ne dir

Cemʿ idüp oğlanların[1] söyledi
Dedeñüziñ nāmesin görñ didi

Bunı didi doymadı [hem] ağladı
Cümle oğlanları bile ağladı

[94a] Turdı anda yine anlara varur
Bir nāme var-idi anı getürür

Yūsuf'ı şatdıkları vaqt yazdılar
Mālik'e Yūsuf'la bile virdiler

2380 Yūsuf Mālik'den anı almış-idi (*)
Bunlarıñ gelecegin bilmiş-idi

Çardaşları eline virdiler anı (*)
Şandık içre bulmuşam didi anı

ʿİmrāni dilidür anı kimse bilmez (*)
Bu yirde anı kimse okuyamaz (*)

Hele Yahūda bildi vü aldı görür (*)
Biraz baqdı Rübīl eline virür (*)

Gördi Rübīl kendüler yazdıkları
Yūsuf'ı hem şatıcağ düzdükleri

2385 Didi sulţānım bu dili bilmezüz
Ne didüğünü tefekkür kılmazuz

Aldı Yūsuf anı bir bir okudı
Nice şatdılar Yūsuf'ı heb didi

Uğruluk adın aña şatdıkların
On tokuz bula anı şatdıkların

Bazirgān bunlara inanmaduğın (*)
Yūsuf da ulun diyü soyledüđün (*)

Diñledi bunlar bunu inkār ider
Yazmadığ biz bunu diyü zār ider

2390 Bir ‘aceb ası var-idi Yūsuf’uñ
ıñındār-idi diñle hūnerin anıñ (*)

[94b] Da‘vāsına bile inkār ideniñ
‘Ayıbı aar-idi bilgil anıñ

Bir māl-ile urdı anı ıñladı
Soyledüđün bu asıñ diñle didi

Didiler bilmezüz anıñ didigün
İşde bilürüz hemān ıñladugun

Meger anı siz diyēsiniñize bize
Ne didise inanuruz biz size

2395 Urdı Yūsuf yine ol as ıñladı
Döndi Yūsuf anı bunlara didi

Didi bunlar on iki ardaş-idi
Bir atadan cümlesi heb iş-idi

Bir kiçi ardaşları key hūb idi
Babası severdi_anı maħbūb idi

Bunlar ol ardaşların gönüledi
Diñle imdi bunlar aña ne didi

Yūsuf eydür iş bu as gerek midür
Yalan midur yoħsa sözi ha mıdur (*)

2400 Didiler cümlesi gerek soyledi
Döndi Yūsuf anı bunlara didi

Bir dağı vurdı yine ol soyledi
Döndi Yūsuf anı bunlara didi

Bu as eydür Yūsuf’udı_anıñ adı

Diyüvirem bunlar aña n'eyledi

Bir gün anı babasından aldılar
Bir ırakda تنها yire geldiler

[95a] Etmegi var-idi ite atdılar
Südücegizin yabāña dökdüler

2405 Söyledikçe hem yüzüne vurdılar
Kaşd kıldılar kim anı_öldürelər

Yahūda idi biriniñ hem adı
Kurtarup öldürmege ol qomadı

Qanqıñızdur Yahūda söyleñ didi
Gerçekdür didi Yahūda söyledi (*)

Bir dağı_urdı Yūsuf'a yine anı
Döndi anlara didi diñle anı

Didi anı bir quyuya atdılar
Çıkarup kul diyübene şatdılar

2410 Yidi pül aqçeye [anı] virdiler
Ağlaşaraq dönüp eve geldiler

Babalarını gelüp aldadılar
Qurda yidürdük diyü söylediler

Buniñ sözine heb gerçek dir misiz (*)
İtdiñiz mi ya iqrār ider misiz (*)

Gerçek idi diyü iqrār itdiler
İllā qorqup kendülerden gitdiler

Yūsuf eydür böyle [iş] idersiñiz
Biz nebî oğlanlarıyuz dirsiniñiz

2415 Kul diyüben şatdıñız qardaşıñız
Dökeyin qanı keseyin başıñız

Emr idüp cellādlar[1] getürdiler
Bunları anıñ eline virdiler

- [95b] Ellerin ayakların kes didiler
Cümlesini iletüp aş didiler
- Ellerin ayakların bağladılar
Korqar bunlar āh idüp ağladılar (*)
- Didiler suçumuz[1] ‘afv eylegil
Bizi қо babamuzı esirgegil
- 2420 Bir oğuldan ötürü yanardı ol
Bizden ayrılıcağaz nice_ola ol
- Biz de tevbe eyledik işimüze
Bişmān olduq ol geçen tüşümüze
- Şol kadar ağlaşuban[1] düşdiler
Bī-mecāldür kendülerden geçdiler
- Bu yaña cellādda durmayup sürer
Gāh vurur gāh yüzün yire sürer
- Nite-kim bunlar Yūsuf’a itdiler
Hem bular dağı anlara itdiler (*)
- 2425 Didiler ‘afv it suçumuz ey şehā
Tevbe kıldıq yalvaruruz Allāh’a
- Yūsuf’ı eger şimdi göreydük (*)
Yüzümüz ayağına süre-idik
- Umar-ıduq ol bizi ‘afiv idüp
Kerā[m]-idi ol bize raḥim idüp
- Bunı işidecegez Yūsuf güler
Didi bular kendüleri bildiler
- Didi Yūsuf tevbe_iden ‘afiv olur
Haq katında suçları heb maḥv olur
- [96a] 2430 Bunda bularıñ suçunu ‘afv eyleyem
Bunlara şimden girü_iyü söyleyem
- Güldi Yūsuf dişlerini gördiler
Yūsuf’ı_[ol]duğun orada bildiler

Dişlerinden bir ‘alāmet var-idi
Şu‘ le vurur şanki ol gevher-idi

Gine yir yirden kamu ağlaşdılar
Gelüben taht öñine heb düşdiler

Didiler hāşā Yūsuf sen ola mı
Başımıza gine devlet gele mi

2435 Aç yüzüñi suçumuz ‘afv eylegil
Hı̄b cemālīñe cānumuz toylağıl

Görelüm görklü yüzüñi görelüm
Cānumuz yoluña qurbāñ virelüm

Yūsuf anlara terahhüm eyledi
Ellerin çiziñ diyüben söyledi

Haq Te‘ālā hikmetin gör n’eyledi
İşde saña cümlemüz kul eyledi

Yūsuf anlarıñ suçın bağışladı
Her birine dürlü hil‘ at eyledi

2440 Dürlü tonları olara geydürür
Leziz ni‘metler getürdi yidürür (*)

Şordı babamıñ hāli nedür didi
Aña qardaşları ol-dem söyledi

Gözleri görmez olubdur heb anıñ
Bilini büküb-durur derdiñ seniñ

[96b] Dağı ağlar ol seni unutmadı
Hiç birimüziñ yüzine bakmadı

Yūsuf anı işidüp ağlar-idi
‘Aceb anı-da görem mi dir idi

2445 Didi imdi tırmayuban gidesiz
Babama gömlegimi iletmez

Gömlegimi süre babam yüzine

Umarım-ki nūrı gele gözine

Zīrā gömlek uçmağdan gelmiş-idi (*)
Yūsuf anıñ hālını bilmiş-idi

Cebrā'il getürdi uçmağdan anı
Kuyuda oyudı Yūsuf' uñ tonı

Yūsuf'ı çün kuyudan çıkardılar
Bir gözsüz gömlegi gözine sürer (*)

2450 Gözleri açıluban gördi idi
Yūsuf anı orada bildi idi

Çıkarup gömlegi anlara virür
Babama_iletün diyüben gönderür

Hağ Te'ālā Cebrā'il'e_emr eyledi
İn Yūsuf'a bu sözi söyle didi

Gömlegi Yūsuf yine alsın didi
Kim Beşir'den anı göndersin didi

Yine Yūsuf gömlegi_anlardan alur
Beşir ile babasına gönderür

2455 Diñle imdi ol Beşir'i söyleyem
Aşlını saña hikāyet eyleyem

[97a] Yūsuf'[uñ] anasına ecel gelür
İbni Yāmin iki aylıcağ qalur

İbni Yāmin çünki anasuz qalur
Ya'qub oğulluca cāriye alur

Oğlu ile şatun aldı bil bunı
Didi bile emzür İbni Yāmin'i

Oğlunu çok emzürür bildi anı
Aldı şatdı cāriyeniñ oğlunu

2460 Ol oğlanıñ adı bil Beşir idi (*)
Mısr'a iletdi bāzırgān ey ebī

.---/.---/..--

Şatun aldı Yūsuf ol-ķulı ğördi
Ħocaya anı oķumağa virdi

-.---/-.---/..--

Oķuyuban Şöyle k̄a[mi]l oldu ol
Ħullar arasında f̄azıl oldu ol

Tańrı emri ile BeŐri ğönderür
Babama_ilet ğömleği dir buyurur

BeŐ[i]r'iń [de] anası dińle i yār
Oğlı Şatıldı ķılur āh-ıla zār

2465 Dir İlahī yaķdı Ya'ķūb n'ideyin
Ħuzıcağım Őatdı Ya'ķūb n'ideyin

Ayrı düşdüm ķuzucağım özlerim
Bilimi dal itdi bükdi n'ideyin

Bu yalıńuz baŐımıń iŐ-idi ol
Ħözüm ķanlı yaşını dökdi n'ideyin (*)

Yā İlahī Ya'ķūb ińletdi beni
Kuzusından sen-de ayırdıń bunu

[97b] Ol-da bencileyin zārī eylesin (*)
Gice ğündüz oğul diyü ağlasın (*)

2470 İńiler ol ķaravaŐ zārī ķılur
Ħulağına Tańrı'dan bir ün ğelür

Ağlama [ey] bi-ķāre didi ańa
Cümle Ħācetüńi virem heb sańa

Anı-da sencileyin ağladayın
Ayrılıķdan düni ğün ińledeyin

Oğluń[1] alub[an] ińletdi_ol seni
Ağlamaķdan ğözsüz ideyin anı

Seniń oğluńı yine öńden virem

Anı soñra oğluna kavışdıram

2475 Diñle imdi Yūsuf' uñ aħvālını
Çünki Beşir'e virür gömlegini

Biti yazdı gömlegi ile bile
Viridi Beşir'e anı girdi yola

Çünki Beşir Mışr'dan çıkdı yola
Diñle imdi Kudretullāh ne ider

Çün Ken' ān'a üç gün kalıcaķ [Beşir]
Gömlegiñ koķusı Ya' k̄ub'a varur

Otururken çıkarup tırdı öri
Güldi ol-dem oldı feraħ gözleri

2480 Yūsuf' um diri imiř didi cānum
Koķusı uş burnuma girdi benim

Ođluniñ oğlanları söylediler
Ey dede sen buñadıñ bil didiler

[98a] Yūsuf ölelden olubdur çok zamān
Unud anı şim[di]den girü i cān

Ya' k̄ub eydür ben ümīdim kesmezem
Tā ölünce Yūsuf'ımı umaram

Böyle didi dağı diñle [ne] olur
Sürdi yolu Beşir Ken' ān'a gelür (*)

2485 Köy yanında şu kuyusı var-idi
Anda bir hatun gelüp ton yur-idi

Don yur-iken iñledi āh eyledi
Meded eyle baña yā Allāh didi

Eydür idi kuzucağım kandasın
Günden güne artdı derdim kandasın (*)

Her seğer bülbül gibi zār iderim
Ārzumānım gülcügezim kandasın

Gice gündüz end̄şem fikrim oğul
Gönlüm evinde turağım kandasın

2490 K̄orqaram yüzüñi görmeden ölem
Āh n'ideyin geçdi çağım kandasın

Ben ġarīb avāre düşdim ağlarım
Ey benim k̄utlu tağım kandasın (*)

Senden ayrılalı oldum bī-ķarār
Düni gün oldu işim āh-ıla zār

K̄uzucağım diyübeni iñiler
Durdı Beşir anıñ sözün diñler (*)

[98b] Geldi Beşir hoş selām virdi aña
Ya' k̄ızb evin diyüvir didi aña

2495 Ĥatun eydür n'idesin şimdi anı
İşi efgāndur anıñ düni günü

Ağlamağdan gözleri görmez anıñ
Kimse hālın hātırın şormaz anıñ

Bes anı şimdi n'idersin ey yigit
Ne kişisin neye geldiñ baña it

Beşir eydür ben aña muştıçıyam
Ağlar-iken ben anı sevindürem

Oğlı Yūsuf göndürüb-dur[ur] beni
Diyüvirgil nirededür evini

2500 Bunı_ışitdi şayha itdi bi-çāre
Dur[a]madı kendüni vurdı yire

Yüzünü göge tutup itdi fiğān
Gözleri yaşı olur sil u revān

Yā İlahī kanı va' diñ dir aña
Oğlumı virseñ gerek-idi baña

Umar-idim bir gün ol va' de gele
Düni gün yüz dutar-idim ben saña

İşde Ya' kızb̄ Yūsuf'ı bulubdur
İmdi sulṭānım ṭurasın va' de_ aña

2505 Öñ baña virseñ gerek-idi_ oğlumı
İşde oğlumı virisersin aña

[99a] Bunı didi yavı kıldı kendüzin
Durdı Beşîr diñledi anıñ sözün

Didi kim anacığım söyle baña
Tañrı nice va' di eyledi saña

Ḥatun eydür va' deyi diñle cānum
Süd emer oğlanuğum vardı benim

Ya' kıb̄ aldı şatdı ol oğlanı (*)
İñ[i]letdi yaqdı benim cānumı

2510 Ben-de Ḥaḫ Ḥazret'ine kıldım du' ā
Didi olsun ol-da oğlundın cüdā

Ol-da ağlasın didim bencileyin
Ben-de anıñ ağladuğun bileyin

Ḥaḫ Te' ālā baña eyledi nidā
Anı-da sencileyin kılam cüdā

Ol-daḫı hem sevdüğinden ayrıla
Gice gündüz ağlaya gözsüz ola

Gine seniñ oğluñı öñdin virem
Ya' kızb̄'a oğlumı şoñra gösterem

2515 Baña böyle Ḥaḫḫ'ıñ emri va' desi
İşde geldi Ya' kıb̄'a oğlusı (*)

Va' de giçdi oğlumı bulamadım
Ḳandadır hiç ḫaberin bilemedim

Anıñ-[i]çün ağlayup zār iderin
Ḥaḫ Te' ālā va' desini güderim

Döndi Beşîr aña yine söyledi

Ođluññ adı nedür söyle didi

[99b] H̄atun eydür ođlumuñ adı Beşir
Güldi anı işidicegez Beşir

2520 Didi Beşir muştuluğ olsun saña
Ođluñam ben gel-berü benden yaña

Tañrı'nıñ ol va' desı oldı tamām
Toğrul yuğaru görüşelüm ey anam (*)

Ol bi-çäre çün bu sözi işidür
Tiz yirinden şıçradı örü turur

Geldi öpübeni oğlun[nı] kucar
Yüzünü sürer қоқusunu қоқar

Yüzin yüzine қоyuban ağladı (*)
Қанда idiñ ey қоzıcađım didi

2525 Ey beni dertli қılan yavrıcağım
Düni gün derdim olan yavrıcağım

Küçücekden ayrılık derdin çeken
Anasın yavı қılan yavrıcağım

Anasından ayrı çok derdler çeken
Anasın añup gelen yuvrucağım

Gözi yaşı sil olup aқar-iken
Gelüben yaşın silen yuvrucağım

Ben ğarīb[i] ağlar-iken güldüren
Düşmişñ elin alan yuvrucağım

2530 Bunı söyledi anası doydılar
Anası_oğlın alup eve geldiler

[100a] Evde Ya' k̄üb ağlayuban oturur
Beşir anasıyla içerü girür

Girdi cāriye aña muştuladı
İşde Yūsuf'dan ҳaber geldi didi

Ya'kūb anı işidicek haykırur
Aql gitdi kendüyi yire urur

Aklı geldi tırdı yine oturur
İlerü vardı Beşîr selâm virür

2535 Yūsuf' uñ gömlegin[i] aña şunar
Aldı Ya'kūb anı yüzine sürer

Çünkü sürdi Ya'kūb anı yüzüne
Tañrı nūr viridi hem iki gözine

Açılup bayakı oldı gözleri
Bağdı gördi gökdeki yıldızları

Gördi Ya'kūb Beşîr'i bir hoş yigit
Didi aña ne kişisin baña it

Ben kuluyam Yūsuf' uñ didi Beşîr
Hizmete gönderdi beni ol emir

2540 Biti yazdı gömlek içinde bile
Ne didiyse andadur alñ ele

Ya'kūb açdı gömlegi biti çıkar
Kendü oqudı anı açdı bakar

Bitide yazmış babasına selâm
Yūsuf oğluñ Mısr'da sulţandır tamām

Kim seniñ du' añ-ıla irdim aña
İllā müştākam didi baba saña

Murādım hūb yüzini görmek didi
El kavşurup qarşuña durmaq didi (*)

[100b]2545 İn-şā allāh naşîb ide varavüz
İkimüz birbirimizi görevüz

Ya'kūb oqur biti[yi] ağlar-idi
Ne vaqıt görem Yūsuf'ı dir-idi

Yine Beşîr'e şorar ol mu' teber
Kimiñ oğlusın baña virgil haber

Yūsuf-ıla mı tūrursın di baña
Nice bulduñ nice ulaşdıñ aña

Beşr̄ eydür bil seniñ ben k̄ulunam
H̄izmet iden cāriyeniñ oğluyam

2550 Beni_anamdan ayırıp şatdıñ-idi
Süd emer diyü yabāna_atdıñ-idi

Tañrı beni uş yine k̄avışdurur
Her kişi n'ider-ise anı bulur

Ya'k̄ub eydür oğul gerçek söylediñ (*)
Her kişi_ider-ise bulur haq didiñ

Bunı didi Ya'k̄ub gine görüşür (*)
Helāl eyle oğul diyü barışur (*)

Beşr̄ eydür heb helāl olsun [saña]
Çok du'ālar eyleyēsın sen baña

2555 Ya'k̄ub oña çok du'ālar eyledi
Berhudār ol oğul diyü söyledi (*)

Bunı didi Ya'k̄ub oldı şāzumān
Vir şalavāt Muştafa'ya ve's-selām

[101a] Cümle kardaşlarına h̄il'at virür
Dürlü dürlü anlara ni' met virür

Çok libāslar virdi hem evlādına
Varuban geydüre oğlanlarına

Bunları esenledi vü gönderür
On biri-de çıkdı Ken'ān'a yürür

2560 Birbiri-ile bular söylër-idi
Babamuza ne diyevüz dir-idi

İbni Yāmin dir-[i]di kayırmañız
'Afv ider suçunuzu [ol] k̄orqmañız

Bunı işidüp sevinüp gitdiler

Şağ esen heb evlerine yitdiler

Ya‘ kızb-ıla heb gelüp görüşdiler
Utanup terler içine düşdiler

Didiler suçumuzu bağışlağıl
Biz haṭā itdik keremler eylegil

2565 Biz Yūsuf’ı senden ayırduğ-udı
Şatuban bezirgāna virdüğ-idi

Tańrı anı Mısr’a sulṭān eylemiş
Hükmi dād issi ulu ḥān eylemiş

Sen aña didiñdi sulṭān olasın
Cümle ‘ālem hükmine kırbān olasın (*)

Heb seniñ hikmetiñ-ile bulmuş ol
Didüğünden dağı artık olmuş ol

[101b] Böyle diyüp cümlesi ağlaşdılar
Heb gelüben ayağına düşdiler

2570 Didiler haqqıñ bize eyle ḥelāl
Zira biz bunda kazandıq çok vebāl²⁷⁶

Ya‘ kızb eydür suçunız bağışladım
Cürmünüz heb eylüğe sağlaşdım

Tańrı’[nuñ] taqđiri heb olsa gerek
Her kişi yazılanı görse gerek

Bunı didi Ya‘ kızb elin kaldurur
Haq Te‘ālā ḥazretine yalvarur

Yā İlahī bunları ‘afv eylegil
Şuçların yazusın maḥv eylegil

2575 Ya‘ kızb anlara du‘ālar eyledi
Geldi Cebrā’il inüben söyledi

²⁷⁶ Metinde “bebal” şeklinde transkribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelimenin “vebal” olması gerektiği düşünülerek “bebal” kelimesi yerine “vebal” kelimesi yazılmıştır.

Didi Tañrı ħācetiñ kıldı revā
Anlarıñ derdine hem oldu devā

Atası ʿafv eyleyicek oğlunu
Tañrı yarlığar kıamu ūçlarını

Dağı Cebrāʿil Yaʿkıbʿa ol-dem söyledi (*)
Didi Rabbʿiñ bil saña _emir eyledi

Mıūrʿa gitmek yarağın idesin
Durmayuban ħasretüñe gidesin

2580 Çün bunu işitdi Yaʿkıb tiz durur
Ehl-i beytin cemʿ idüp yola girür

Yitmiş iki kiūi-ile gitdiler
Vardılar ūehr-i Mıū[ı]rʿa yitdiler

[102a] Yūsufʿa bir muūtucı varıbdı
Uū atañ kıardaūlarıñ geldi didi

Yūsuf anı işidüb[en] ūāz olur
Cümle ħalk çıksın diyü āğāz olur

Cümle begler diriliben geldiler
Cemʿ olup ūablı negāre çaldılar

2585 Çıkdı Yūsuf anları kıarūladı
Kıarūu çıkuñ kimse kıalmasın didi

Yaʿkıbʿa kıarūu bunlar yüridiler
Birbirine çünki yakın vardılar

Deve ile Yaʿkıb ilerü varur
Gördi Yūsuf leūker öñünce gelür

Yūsufʿı gördi vü oldu bī-kıarar
ūıçrayup indi devesinden i yār

İndi Yūsuf Yaʿkıbʿa kıarūu varur
Elin öbdi ayağına yüz sürür

2590 Yaʿkıb anda Yūsufʿuñ ħālin görür

Eli-ile tutdı başın kaldurur

Yā Yūsuf dir kalk göreyin yüzüni
İşideyin tatlu şeker sözüni

Çucdı Ya' kûb Yūsuf'ı ağlaşdılar
İki hasret yir yire kavışdılar

Şāzusunđan Ya' kûb anda ağladı
Gözi yaşı sil oluban çağladı

Yidi gökler cümle maḥlûk ne-ki var
Bunlarıñ derdinden oldı bi-ķarār

[102b]2595 Geldi bu ḥalk Ya' kûb-ıla görüşür
Cümle varuban ilerü tıruşur

Ya' kûb üzre çok [şaçular] saçdılar
Zirā geldüğine heb sevindiler

Yūsuf eydür ta' bîr-i düş itdiñiz
Cümle oldı her ne kim siz didiñiz

Çok şükürler Tañrı'ya kim ol bizi
Getürdi bir araya cümlemüzi (*)

Bunı didi şāz oluban gitdiler
Şehr-i Mış[ı]r'a varuban yitdiler

2600 Şehriñ içi şanki tınanmış-idi
Şanki uçmaķ gibi bezenmiş-idi

Gördiler anı temāşā kıldılar
Şoñra dönüben sarāya vardılar

Geçdi Yūsuf atasıyla oturur
Cümle ķardaşın yanına getürür

Yūsuf atası dizin öbër-idi
Ķardaşlarıñ yüzün öbër-idi (*)

Çok şükür Tañrı'ya bizi bir itdi (*)
Şeytānı merdūd idüben kör iddi (*)

2605 Çünkü Ya'küb Yūsuf'a vāşıl oldu (*)
Diñle imdi ihtilāf nice oldu (*)

Ba'zılar kırk yılda buldı didiler
Ba'zılar yetmişde buldı didiler

[103a] Çünkü şāzumān oldu ey cān
Vir şalavāt Muştafā'ya ve's-selām

Zelha bir gün Ya'küb'ı göre varur
On iki oğlanları bile varur

Geldi Zeliha öbdi Ya'küb'ın elin
Öbdi hem oğlanları birin birin

2610 Aya beñzer Yūsuf'ın oğlanları
Gördi Ya'küb öbdi kuçdı anları

Şordı Ya'küb Yūsuf'a dir ey cānım
Bu yigitler neñdür seniñ digil seniñ (*)

Yūsuf eydür Tañrı virdi bunları
Ya'küb oğlu Yūsuf'ın oğlanları

Bildi Ya'küb Zeliha'yı oğlanları
Zelha'dan olduğunu hem anları

..--/.-./..-

Hasret ü miñnetā devr-i felek
Her kime kim vire diline dilek

2615 Bir iki gün eyler anı hürrem şād (*)
Nice virānesin kıılır ābād

Bahtı tahtını bāyidār eyler
İzzeti [burcun] üstüvār²⁷⁷ eyler

Tā ki irüp debūru idbārın
Der [ü] dīvārı qalmaz ol dārın

²⁷⁷ Kelimenin ilk iki hecesi ötreli olması gerekirken esre ile yazılmıştır. Bu durum tarafımızca düzeltilmiştir.

[103b] Ravza-yı vaşla çün girer küstāh
Anda şābit kımaz ne biḡ ü ne şāḡ

Çünki Ya‘ kûb’a ḡāşıl oldu vişāl
Giçdi zevki sürür ile nice sāl

2620 İtdi aḡir ecel debûrı ‘ubûr
Ne şafā kıdı yakmadık ne sürür

Yıkmadın daḡı ‘ömri bünyādın
Da‘vet itdi kıtına evlādın

Didi ben gidicek bu ‘ālemden
Rāḡat eyleye menzil-i ḡamdan

Neye ḡabarsız olabilsem ben
Didiler aña kim ḡabardıñ sen

Ki ol ecdādıñıñ [ila]ḡıdur
ḡalkı ḡalk itdi bādişāḡıdur

2625 Didi ḡaḡ virdi size dīn-i ḡüzin
‘Ādet oldu size hemişe bu dīn

Çün ecel göndere ḡakīm-ü ‘Alīm
Cānı İslām-ile kılıñ teslīm

Size her kim ki ide iḡsānı
ḡarşulamañ isā‘at-ile anı

Her ehli-kim ol dāniş insāndur (*)
Bilür iḡsān cezāsını iḡsāndur

Seyyie görseñiz bir ādemden
Ketm idüñ cümle anı ‘ālemden

2630 Şaḡınıñ zālime mu‘in olmañ
Belki anıñla hem-nişān olmañ

[104a] Çün bu ḡarra²⁷⁸ vaşiyet oldu tamām

²⁷⁸ metinde fotoḡraftaki şekilde geçen kelime okunamamıştır. Bu kelime yerine Hamdullah Hamdi’nin Yûsuf u Züleyhası’nda “garra” olduḡu görülmüştür (Hamdi, 1991: 430).

‘Azm-i dārü’s-selām itdi ĩmām

Çaldı ehli ‘ayālı dĩn üzere
Oldılar şābit ol-yakĩn üzre

Çaldı Yūsuf velĩ ħazĩn ansız
İřtiyāk-ıla pür-enĩn ansız

İreli añā ħurrem olmuş-durur (*)
Dā’im anĩla hem-dem olmuşdur

2635 Girdi miĥrāba bir gece ħalvet
İde Mevlā’ya tā ‘ubūdiyyet

Çeşmine geldi ħāb-ı [bĩ]-ġaflet
İtdi seyrān ‘ālem-i ġaybet

Bederi oldı mā’deri ile ‘ayān
Yüzleri ġüyı[yā] mäh-ı tābān

Didiler Yūsuf’a ki ey ferzend
Cān hümāsına ten nice ola bend

Tab giriftār it anı_eteġiñ-ile
Uçur anı cihān-u cān ü dile

2640 Ĥasretüz vařlıña mekānĩña gel
Mürg-i cennetsin ařiyānĩña gel

Çünkü Yūsuf uyandı ħābından
Sĩnesi tıldı şevk-i tābından

Çıkdı miĥrābdan o serv-i revān
Tā Zeliĥa ħatına geldi revān

Añā ol gördüğün beyān itdi
Sĩnesi řevķımı ‘ayān itdi

[104b] Bür-ġam oldı dili Zeliĥā’mñ
Bu kelāmın işitdi çün anĩñ

2645 řevķ-ı Yūsuf dili füzün itdi
Bu cihāndan dili birün itdi

Nazarı kesdi dār-ı miḥnetden
Toldı şevḳ-i sarāy-ı ḳurbetden

Yimedi ḡam fenā şafāsı-[i]çün
El götürdi du‘ ā beḳāsı-[i]çün

K’ey ḳamuya murādı ḡaşıl iden
Vatanına ḡaribi vāşıl iden

Leşker-i Mısr’a eylediñ beni şāh
‘ İlm-i ta‘ bire eylediñ āḡāh

2650 Baña sensiz velī dü ‘ ālemde
Beni ḳoma bu hāne-i ḡamda

Cānumı raḡmetüne ıḡrāḳ it
Zümre-i şālihīne ilḡāḳ it

Yūsuf’ uñ bu işi Zeliḡā’ya
Oldı biñ dürlü ḡuşşaya māya

Bildi-kim bu du‘ ā-yı ḡayr-ı resül
Tiz bulur ḡayyiz-i ḳapüle vüşül

Nice def‘ ā şınayup ol bizi (*)
Tiz bulur bilmiş-idi te’şiri

2655 Vardı bir küşeye dili gibi teng
Çözdi ser-bend-ü sünbül-ü şeb-reng

Ḳoydı geh paşa aḡlayup ḡāki
Sürdi geh ḡāki çehre-i pāki

[105a] Didi ey derde luḡfını em iden
Sīneler yāresine merhem iden

Ey murādı ḳamu murādlarıñ
Fatih-i‘ uḡdesi küşād[e]leriñ

Ey-dürüst idiçi şikesteleri
Açıcı luḡfi-ıla besteleri

2660 Mazhar-ı luḡf idiçi maḡhūrı

Ḥasrete irgüriçi mehcūrī²⁷⁹

Yine derd eyledi beni ḥayrān
Olmışam çarḥ gibi ser-gerdān

Dūr itme bu cānı Yūsuf’dan
Evvel öñ belki anı Yūsuf’dan

Bulmayam tā ki cānı Yūsufsuz
Görmeyem bu cihānı Yūsufsuz

Beni Yūsufsuz eyleme zinde
‘Ömrümi ansız itme pāyende

2665 Mevtdür baña her ḥayāt ansız
Ḥoş kerāmet-durur memāt ansız

Baña ansız semūm olur nefesim
Dā’imā vaşlıdur anıñ hevesim

Yağdı bu resme bir nice günde gün (*)
Ne gicesi gice_idi ne günü gün

Bir seḥer kim nesīm esüp ḥazān (*)
Çalmadı reng-i ravza-yı bostān

[105b] İtdi²⁸⁰ ‘üryān kamu dıraḥtı o bād
Tār u mār itdi nice raḥtı o bād

2670 Ey nice sünbülü tağıtdı o bād
Ey nice bergi ḥāk itdi o bād

Ey nice gül yüzünü gerd itdi
Bülbülü bür-belā vü gerd itdi

Lālesinden ayırdı her bāğı
Eşeri çalmadı meger dāğı

²⁷⁹ Metinde “mehhuru” şeklinde transkribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelimenin “mehcuru” olması gerektiği düşünülerek “mehhuru” kelimesi yerine “mehcuru” kelimesi yazılmıştır.

²⁸⁰ Metinde “işıtdi” şeklinde transkribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelimenin “itdi” olması gerektiği düşünülerek “işıtdi” kelimesi yerine “itdi” kelimesi yazılmıştır.

Nergisiñ bür-ḥumār olup ‘aynı²⁸¹
Qalması ne nişān u ne ‘aynı

Çıkmadı seyre āfitāb-u cihān
Çıkdı seyrāna ol māh-ı tābān

2675 Qodı bir ayağın rikābına şāh
Tā süvār ola eblağa nā-gāh

Zahir oldı hemān o dem Cebrā’il
Didi yā Yūsuf eyleme te‘cīl

Eceliñ kim amānı yo bir dem
Qoyasın bu rikāba iki qadem

Qademiñi ecel rikābına baş
Oq atıldı emel kemānını yaş

Çek ‘inānını kamu_ emellerden
Fāriğ ol guşşa-yı ‘amellerden

2680 Bu beşāret irişdi çün şāha
Eyledi ḥamdı minnet Allāh’a

Buldı ‘adli_ itmege bir ehl-i temīz
Kendü yirine [anı] itdi ‘azīz

[106a] Eyledi ‘adli_ itmege bir ehl-i temīz
Kendü yirine anı itdi ‘azīz

Eyledi aña çok vaşiyetler
Söyledi dürlü dürlü ḥikmetler

Da‘vet eyleñ didi Zeliḥā’yı
Tā vida‘ eyleyeydi ol ayı

2685 Didiler ol zebūn olmışdur
Guşşadan bağı ḥūn olmışdur

Doyamaz bu muşibete cānı

²⁸¹ Metinde “gaynı” şeklinde transkribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelimenin “aynı” olması gerektiği düşünülerek “gaynı” kelimesi yerine “aynı” kelimesi yazılmıştır.

Kendü hâlinde kıoyalum anı

Didi şâyed ki bu nedâmet anıñ
Dura kıalbinde tâ kıyamet anıñ

Hoş meşeldür cihân içinde bu söz
Ki gönül kıatlanur çü görmeye göz

Emr olup Rûh-u Kıudse hâzretten
Bir hoş elma getürdi cennetden

2690 Yûsuf'a şordı anı Rûh-u Emîn
Aldı çün kıokdı [verdi] cânı hemîn

Âferinler yaradına anı
Ki kıoқан virdi yoluna cânı

Büyı ol meyveniñ nice hoş-imiş
Ki 'aceb dil[r]übâ vü cân-keş imiş

Görđi büy-ıla beķâ bāğın
Kesdi cāndan revān [fenā] bāğın

[106b] Yûsuf ol büya virdi çün cânı
Toldı 'ālem muşibet efğānı

2695 Çün Zeliḫā fiğānı gūş itdi
Yüregi oynadı vü cūş itdi

Didi hâzırlara nedür bu fiğān
Toldı ğavğa ile zemîn u zamān

Didiler ğitdi rahmete Yûsuf
Ĝoçdi şaḫra-yı cennete Yûsuf

'Ālem-i fāniden yumulđı ğozi
Taḫtdan taḫtaya yöneldi yüzi

Cānı terk-i ğam-ı cihân itdi
'Azm-i iqlīm-i lâ-mekān itdi

2700 Çün Zeliḫā bu derdi eyledi gūş
Üç ğün üç gece oldı ol bî-hūş

Yine dördüncü gün öğün dirdi
Dağı huddâma Yūsuf'ı şordı

Çün aradı²⁸² o cān [u] dil kuvvetin
Bulmadı ne tenin ne tábütin

Didiler çekme isteyüp anı renc
Ki kara tobrağa gömüldi o genc

Evvelâ ahı derdi-nāk itdi
Yağasın hasret-ile çāk itdi

2705 Şubh-ı şādık gibi ol-^c aşık-ı pāk
Devr elinden yağasın eyledi çāk

Ol odı kim tutardı dilde nihān
İtdi ol çākden cihāna ^c ayān

[107a] Geh yıkup ^c ālemi o táb-ıla
Gāh gark itdi işki āb-ıla

Gerçi-kim itdi çāk s̄mne-i pāk
Tā buhārī ola ol oda bu çāk

İllā yanduxça cānınıñ düğünü
Depesinden çıkar-idi tütünü

2710 Yire urup hilāl ayla bedre
Meşt²⁸³ ururdu helākı_ içün şadre

Ya^c n̄ görmez çü şūret-ı yāri
Tahtını dağı yıkayın pāri

Hüsne nāhun ile virdi hālel
Şanasın cān gözüne düşdi sebel

İtdi n̄lüferini n̄l-i kebūd
Nūr-iken virdi aña zulmet-i dūd

Güheri çışmini ^c aşik itdi

²⁸² Metinde “emradı” şeklinde transkribe edilen ve harekelenen bu sözcük beyitte ifade edilen anlam bütünlüğüne uymadığı ve kelimenin “aradı” olması gerektiği farklı çalışmalardan kontrol edilerek görülmüş ve “emradı” kelimesi yerine “aradı” kelimesi yazılmıştır (Hamdi, 1991: 567).

²⁸³ Kelime ötreli olması gerekirken üstün ile yazılmıştır. Bu durum tarafımızca düzeltilmiştir.

Çün ciger anına arık itdi

2715 Yadı bu cevheri glistānı
Yillere virdi snblistānı

Hsni bağında omayup riān
Baqladı itmege bu resme fięān

Ki anı Ysuf' uñ yzi nrı
em' in anda yaar ola hri

anı ol serv- nāz u ho bālā
Sāye oldı ola aña tbā

anı anıñ o tāze riānı
Snbl- cennet ola ayrānı

[107b]2720 anı ol ım-i mest  mestāne
Dār-ı cennetdr eger yiri (*)

anı anıñ o tāze lāleleri
Lāle-i cennet ola lāleleri

anı ol ehd-i tāze irin-leb
imdi keverdr aña hem-mereb

andadur ol ğazāl-i Ken' āni
Cennet āhsına oriñ anı

Tā kıyāmet yiter bu ğua baña
Bamadım bir nazar o demde saña

2725 Bu dğn ben de yle [tutdı] arār
Tobrağımdan ıar meger ki bu hār

Tolanurken ol āfitāb gibi
Ayağın bmedim rikāb gibi

Ben-de eblağ gibi siyāh bahtım
Cān-ıla gerçi ' aına tahtım

Eblağ olsun sheyl yirine zār
anda bulur anıñ miāl svār

Zeyneti zeyni yire_ urdı ol at
Ki yire urdı şāhını āfāt

2730 Kolumı yaşdıķ itmedim serine
Döşemedim yüzümü besterine

Huşkı_ olduķça o tāze ‘unnābı
Gözden aña aķıtmadım ābı

Tahta-yı sīnem üzre ben anı
Yumadım gözden akıdup kıanı

[108a] Öyle ki rişte olmış-idi bu ter
Tenim-ile urmadım aña nefer

Bile olaydı tā ten-ile benim
Cānım anıñladır nite ki benim

2735 Öyle diyüp ‘imāriye girdi
Şevķ-ile kıabr-i Yūsuf’a girdi

Gördi mestūr olup ol gevher-i [pā]k
Yok nişānı meger ki püşte²⁸⁴-i hāk

Görüp ol hayreti bu ğayret-cūr
Anıñ üstine düşdi nite-ki nūr

Şokdı çişmi devātı_ içre kıalem
Çekdi levh-i vücūda hātı-ı ‘adem

Cānına eyleyüp bu āsībi
Didi ‘āşıklarıñ budur sībi

2740 Gör gönül ‘āşıkıñ bu cūdını
‘Aşķa bağışladı vücūdını

İrmek-[i]çün vişāl-i canāna
Nazar itmedi başa vü cāna

Huş rızā virdi olmağa cānsız
Razı olmadı olmağa ansız

²⁸⁴ Kelimenin ilk iki hecesi ötreli olması gerekirken üstün ile yazılmıştır. Bu durum tarafımızca düzeltilmiştir

Dir işidüp kıılup o cānı du‘ā
Rażıya’llāhü Rabbenā ‘anhümā

Şükr [ü] minnet Hüdā-yı sübhāna
Ki bu nazmı yitürdi bāyāna

-.--/-.--/-.--

2745 Her kim eline alup kılsa nazar
Raḥmet itsün aña Allāh şad hezār

[108b] İlahî raḥmetiñ erzāni kılasın (*)
Ḳamu dertlilere dermān kılasın

İrişdi bu meclis intihāya (*)
Raḥmet olsun yazana bi-nihāya

Yazdıranı dilerem ey kirdigār
Oḳuyana raḥmet eyle bi-şimār

Diñleyenler görmeye aşla ‘azāb
Bunda ḥatm oldu bu meclisü’l kitāb

-.--/-.--/..-

2750 Ger severseñ Muḥammed Muştafā’yı
Şalavat vir uçmaḳda bul şafāyı

Temmet didüm söyledim ḳalem
Bu kışşa bu yirde oldu temām²⁸⁵

Temmetü’l Kitāb Bi-avni’llāhi’l Melik[ü’l] Vehhāb
Kātibi’l Ḳurūf Ḳāfız ‘Oşmān
Bin ‘Ömer Efendi Vaḳtü’l ‘Aşr
Yevm Ezine İrtesi
Ḳarye Şa‘bān Özi

²⁸⁵ Beytin vezni bulunamadı

SONUÇ

Yûsuf hikayesi, tarihin en eski hikayelerinden biridir, belki de eskimemesi dolayısıyla birincisidir. Hem Doğu'da hem de Batı'da farklı zaman ve zeminde işlenegelen bu hikaye, özellikle Eski Türk Edebiyatı içinde pek çok şair tarafından işlenen konulardan olmuştur.

Çalışmamızı oluşturan eserin yazarının belli olmaması eserin hangi dönemde yazılmış olabileceği sorusunu beraberinde getirmiştir. Kullanılan dilin yapısı, ses özellikleri, tercih edilen kelimelerin ve eklerin yapısal hususiyetleri göz önüne alınarak eserin, Eski Anadolu Türkçesi Dönemi eserleri arasında sayılabileceği değerlendirilmiştir.

Eserin çalıştığımız nüsha haricinde on dört farklı nüshası tespit edilmiştir. Bu nüshalar kullanılıp esere yazar atfedilerek ve farklı adlandırmalarla eser hakkında makale ve tez formatında çalışmalar ortaya konulmuştur ancak bu çalışmaların hiçbirinde çalışmamızı oluşturan nüsha üzerinde durulmamış, sözü dahi edilmemiştir. Dolayısıyla şimdiye kadar herhangi bir çalışmanın konusu olmayan "Hikâyet-i Ya'kûb u Yûsuf 'Aleyhi's-selâm" adlı eserin çeviriyazılı metni, ilk kez bu çalışma ile ortaya konulmuştur.

Çalışmamızı diğer Yûsuf hikayelerinden ayıran taraf eserin adlandırmasında karşımıza çıkmaktadır. Yûsuf hikayesinin konu edildiği eserlerde "Kıssa-i Yûsuf", "Yûsuf u Zeliha", "Yûsuf u Züleyha" şeklinde adlandırmalara tesadüf edilmesi karşın Yûsuf'un ve Ya'kub'un adının zikredilerek eserin adının oluşturulmuş olması farklı bir hususiyet olarak değerlendirilmiştir. Bu adlandırma, eserde ilk olarak Ya'kub'un Tevrat'ta zikredilen kardeşi ile olan hikayesine yer verilmiş olması, ikinci olarak da Yûsuf'un baba, kardeşler ve Zeliha bağlamında anlatıla(gele)n hikayesinin aktarılması eserin başlığının şekillenmesini açıklamaktadır.

Giriş ve dört bölümden oluşan çalışmamızda ilk olarak Yûsuf hikayesinin Kur'an, Tevrat, İncil ve Zebur'da işlenişine yer verilmiş, Yûsuf ve Ya'kub'un -

özellikle ilahî kitapların kaynaklığıyla- hayatları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Doğu ve Batı edebiyatlarında Yûsuf kıssasını işleyen çalışmalar bazen özellikleriyle bazen de ismen zikredilerek ifade edilmiştir. Burada Eski Türk Edebiyatı'nda Yûsuf kıssası hakkında eser kaleme alan şairlere geniş yer ayrılarak 13. yy'dan 19. yy'a kadar eser ortaya koyan şairler ve eserleri aktarılmıştır.

İkinci bölümde eserin şekli özellikleri irdelenmiştir. Bu noktada eserin adı, yazarı, yazıldığı dönem farklı çalışmalarda yer alan bilgilerle beraber verilerek diğer çalışmalarla mukayese yapılmıştır. Ayrıca çok çeşitli kusurları barındırmasıyla beraber eserin vezni, nazım şekli ve kafiye ile ilgili özelliklere yer verilmiştir.

Üçüncü bölüm mesnevinin muhtevasına ayrılmıştır. Şahıslar, zaman ve mekan, sosyal hayat, nasihatler, vecizeler gibi başlıklarla bölüm tasnif edilerek eserin detaylı bir incelemesi yapılmıştır.

Tezin dördüncü ve son bölümü, bu konuda eski edebiyat sahasında uygulanagelen yöntemle hazırlanmış çeviriyazı metnine ayrılmıştır. Müstensihin eseri istinsah ederken dalgınlık, dikkatsizlik, bilgisizlik gibi sebeplerle yer yer hatalar yapması, bazen beyitte geçen sözcüğü yanlış yazması, bazen harekelemeyi yanlış yapması veya olması gereken sözcüğü yazmaması beytin anlamsızlaşmasına sebebiyet vermiştir. Bu sayılan olumsuzluklara ek olarak eserin bozuk bir nesihle yazılmış olmasının doğurduğu diğer problemlerin giderilmesine gayret edilmiş, bu bölümde "Hikâyet-i Ya' kub u Yûsuf ' Aleyhisselam"ın mümkün olduğu kadar doğru okunmuş bir çeviriyazısının hazırlanmasına çalışılmıştır. Bu amaçla çalışmamızdan önce Burcu Karakaya tarafından hazırlanan eserin tenkitli metin çalışmasından yararlanılmıştır.

Bu eser meclislerde okunmak üzere Türk edebiyatında tanzim edilmiş eserlerin genel hüviyetini anlama noktasında önem arz etmektedir. Müstensihin vezin, kafiye, mesnevi tertip hususiyetleri gibi eserlerin şekli özelliklerini oluşturan kıstaslara dikkat etmeden, nüshayı sanatsal kaygılar taşımadan istinsah ettiği görülmektedir. Nitekim eserin son kısmı Hamdî'nin Yûsuf u Züleyhası'ndan

alınmadır. Bu alıntıdan önce Yûsuf, babası ve kardeşleriyle buluşur ancak bu karakterlerin vefatları söz konusu edilmemiştir. Müstensih eksik olan bu kısmı Hamdî'nin eserinden aktararak eserini tamamlamıştır.

Bu çalışmayla Türk edebiyatında Yûsuf kıssası yazma geleneğinin bir halkası daha gün yüzüne çıkarılmış ve bilim âleminin takdirlerine sunulmuştur.

KAYNAKÇA

Ahmed Cevdet (1985) *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevarih-i Hûlefa*, Haz. Mahir İz, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara.

Ajaj, Azar (2010) “The Joseph Story in the Qur’an and the Bible, and in Muslim and Jewish Tradition”, *International Baptist Theological Seminary*, Prague.

Akdağ, Soner (2009) “Klasik Türk Edebiyatı’nda Adına Mesneviler Yazılan Kadın: Züleyha”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 40, ss. 59-74, Erzurum.

Aktaş, Şerif (1991) *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Alighieri, Dante (1998) *İlahi Komedya*, Çev. Rekin Teksoy, Oğlak Yayınları, İstanbul

Amrî (1979) *Divan*, Haz. Mehmet Çavuşoğlu, İÜEF Yayınları, İstanbul.

Ata, Aysun (2007) “Rabgûzî maddesi” *DİA*, C.34, Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 377-378, İstanbul.

Altuntaş, Halil ve Şahin Muzaffer (2011) *Kur’an-ı Kerim Meali*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Ayan, Gönül (1997) “Ahmet Yesevî Etkisiyle Yazılan İki Yûsuf u Züleyha”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.3, ss. 31-38, Konya.

Azamat, Nihat (1988) “Yeni Bir Ahmedî ve İki Eseri: Yûsuf u Zeliha, Esrar-name Tercümesi”, *Osmanlı Araştırmaları VII-VIII*, ss. 347-364, İstanbul.

Banarlı, Nihat Sami (1983) *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C.1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Behramoğlu, Ataol (2001) *Büyük Türk Şiiri Antolojisi*, Sosyal Yayınlar, İstanbul.

Beyânî (2008) *Tezkiretü’ş-Şuâra*, Haz. Aysun Sungurhan Eydurhan, Tenkitli Metin, Ankara.

Bilgin, Orhan (2013) “Yazma Maddesi” *DİA* C. 43, Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 369-373, İstanbul.

- Birişik, Abdülhamit (2013) “Tefsir maddesi” *DİA*, C.40, Diyanet Vakfı Yayınları, ss.281-290, İstanbul.
- Bozkurt, Nebi ve Kaya, Nevzat (2001) “İstinsah maddesi”, *DİA* C.23, Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 369-371, İstanbul.
- Buluç, Sadettin (1979) “Şeyyad Hamza Maddesi”, *MEB İslam Ansiklopedisi*, C.11, Milli Eğitim Basımevi, ss. 497-499, İstanbul.
- Bursalı Mehmet Tahir, (1972) *Osmanlı Müellifleri c.1-2-3*, Haz. A.Fikri Yavuz, İsmail Özen, Meral Yayınevi.
- Cevrî, (1981) *Divan*, Haz. Hüseyin Ayan, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.
- Cin, Ali (2004) Ali, *Kıssa-i Yûsuf (İnceleme-Metin-Dizin)*, Ankara Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, Ankara
- Cin, Ali (2011) “İbn-i Abbas’tan Rivayet Edilen Bir Yûsuf ve Züleyha Hikâyesi”, *Mediterranean Journal of Humanities* 1/2, ss. 47-58.
- Cumalı, Necati (1983) *Bütün Şiirleri*, Yazarlar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi, İstanbul.
- Çamlıbel, Faruk Nafiz (1969) *Han Duvarları*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Çağbayır, Yaşar (2007) *Ötüken Türkçe Sözlük 1-2-3-4-5*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Çelebioğlu, Âmil (1999) *Türk Edebiyatında Mesnevi (XV. Yüzyıla Kadar)*, Kitabevi, İstanbul.
- Çelik, İsa (2010) “Mesnevi-i Manevi”, *Tasavvuf Klasikleri*, Editör Ethem Cebecioğlu, Erkam Matbaacılık, ss. 399-446, Ankara.
- Çetin, Nurullah (2000) “Yeni Türk Şairinin Yûsuf ve Züleyha Hikâyesi Duyarlılığı”, *Türkoloji Dergisi*, C.13, S.1, ss. 109-143, Ankara.
- Çığ, Muazzez İlmiye (2006) *İbrahim Peygamber, Sümer Yazılarına ve Arkeolojik Buluntulara Göre*, 5. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Çiftioğlu, Arzu (2006) *Muhammed B. Muhammed Altıparmak’ın Mensur Yûsuf ve Zelha’sı Transkripsiyonlu Metin-İnceleme-Sözlük*, Marmara Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, İstanbul,

- Daşdemir, Özkan (2012) *Halk Hikâyesi Olarak Yûsuf ile Züleyha*, Atatürk Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, Erzurum.
- Demir, Recep (2006) *Hatâyî-i Tebrizî ve Mollâ Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevîleri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme (İnceleme-Metin)*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, Van.
- Develioğlu Ferit (1998) *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara.
- Dilçin, Dehri (1946) *Şeyyad Hamza, Yûsuf ve Zeliha*, TDK Yayınları, İstanbul.
- Dilçin, Cem (1983) *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara.
- Doğan, Muhammed Nur (2009) *Fuzûlî'nin Poetikası*, Yelkenli Yayınevi, İstanbul.
- Dolu, Halide Cemil (1952) “Yûsuf Hikâyesi Hakkında Birkaç Söz ve Bazı Türkçe Nüshalar”, *İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C.4, Mayıs*, ss.421-445, İstanbul.
- Dolu, Halide Cemil (1953) Menşe'nden Beri Yûsuf Hikâyesi ve Türk Edebiyatındaki Versiyonları, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi İstanbul.
- Ebu İsa Muhammed bin İsa Tirmizi, (1994) *Sünen*, Beyrut.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2007) *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Erdem, Ömer (2011) *Kör*, Everest Yayınları, İstanbul.
- Ergin, Muharrem (1985) *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Ergun, Sadettin Nüzhet (1936) *Türk Şairleri, C.1*, Suhulet Kütüphanesi, İstanbul.
- Ertaylan, İsmail Hikmet (1960) Yûsuf ile Züleyha, İÜEF Yayınları, İstanbul.
- Ertaylan, İsmail Hikmet (1949) “Türk Dilinde Yazılan İlk Yûsuf ve Züleyha”, *İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C. 3, S.1-2*, ss. 212-230, İstanbul.
- Evliya Çelebi (1938) *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Devlet Basımevi, İstanbul.
- Faroqhi, Suraiya (2007) *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam*, Çev. Elif Kılıç, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Fehîm-i Kadîm, (1991) *Divan*, Haz. Tahir Üzgör, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara.

- Feridüddin Attar, (1998) *Mantık'ut-Tayr*, Çev. Yaşar Keçeci, Kırkambar Yayınları, İstanbul.
- Firdevsî, (1994) *Şehname (Şark İslam Klasikleri)*, MEB Yayınları, İstanbul.
- Furat, Ahmet Subhi (1986) “Ya’kûb Maddesi”, *MEB İslam Ansiklopedisi, C.13*, Milli Eğitim Basımevi, s. 351, İstanbul.
- Gelibolulu Mustafa Ali, (1997) *Kitâbü't-Târih-i Künhü'l-Ahbâr c.1 2.Kısım*, Haz. Ahmet Uğur, Mustafa Çuhadar, Ahmet Gül, İbrahim Hakkı Çuhadar, Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Genç, Nurullah (2016) *Rüveyda*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Giritli Sırrı Paşa, (2005) *Hikâyelerin En Güzeli, Ahsenü'l-Kasas, Güzel İnsan Yûsuf, Yûsuf Sûresi Tefsiri*, Haz. Tahir Galip Seratlı, Selis Kitaplar, İstanbul.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1969) *100 Soruda Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatler*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Güler, Zülfi (2006) *Divan Şiirinde Peygamber Hikayelerine Telmihler*, Uğurel Matbaası, Malatya.
- Gülsevin, Gürer (2007) *Eski Anadolu Türkçesi’nde Ekler*, TDK Yayınları, Ankara.
- Gülsevin, Gürer ve Boz Erdoğan (2004) *Eski Anadolu Türkçesi*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Gümüş, Kadri Safa (2014) “İbn-i Abbas’tan Rivâyet Edilen Yûsuf u Züleyha Hikâyesinin Nüshaları ve Nüshalardan Hareketle Eserin Değerlendirilmesi” *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. 2, S.1*, ss. 244-255, Manisa.
- Gürer, Dilaver (2008) “Hz. Yûsuf’un Gördüğü Rüyanın Fusûsu’l Hikem’deki Yorumu”, *Tasavvuf (İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-1), Yıl: 9, S.21*.
- Hadislerle İslam*, (2014) C.1-C.6, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara.
- Hamdî, (1991) *Yûsuf u Züleyha*, Haz. Naci Onur, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Harman, Ömer Faruk (2013) “Yûsuf Maddesi”, *DİA C.44*, Diyanet Vakfı Yayınları, , s.1-5, İstanbul.

- Havva, Said (1987) *İslam'da Nefis Tezkiyesi*, Çev. Bekir Ali Bilgiç, Petek Yayınları, İstanbul.
- Hayâlî, (1945) *Divan*, Haz. Ali Nihat Tarlan, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Hayyampûr, Abdurresul Tahbazzade (1945) *Türk ve İran Edebiyatlarında Yûsuf ve Züleyha Mesnevileri*, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Helâkî, (1982) *Divan*, Haz. Mehmet Çavuşoğlu, İÜEF Yayınları, İstanbul.
- İçli, Ahmet (2008) “Yûsuf u Züleyha Mesnevisinde Mekân”, *İlahiyat Fakültesi Dergisi Yıl: 13, S.2*, ss. 339-351.
- İsen, Mustafa (1999) *Latiff Tezkiresi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999.
- İslamoğlu, Mustafa (2008) *Hayat Kitabı Kur'an (Gerekçeli Meal-Tefsir)*, Düşün Yayıncılık, İstanbul.
- İsmail Belig, (1985) *Nuhbetü'l-Âsâr li-zeyli Zübdeti'l Eş'âr*, Haz. Abdülkerim Abdulkadiroğlu, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Johnson, Paul (2001) *Yahudi Tarihi*, Çev. Filiz Orman, Pozitif Yayınları, İstanbul.
- Kadı Burhanettin, (1980) *Divan*, Haz. Muharrem Ergin, İÜEF Yayınları, İstanbul.
- Kahraman, Seyit Ali (1999) *Muallim Naci Eserlerinden Seçmeler*, Morpa Yayınları, İstanbul.
- Kanar, Mehmet (1996) “Firdevsi maddesi”, *DİA, C.13*, Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 125-127, İstanbul.
- Kanık, Orhan Veli (1982) *Bütün Şiirleri*, 18. Baskı, Can Yayınları, İstanbul.
- Karahan, Leyla (1994) *Erzurumlu Darir Kıssa-i Yûsuf (Yûsuf u Züleyha) İnceleme-Metin-Dizin*, TDK Yayınları, Ankara.
- Karakaya, Burcu (2012) *Garib'in Yûsuf u Züleyhası, İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin*, Ahi Evren Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir.
- Karataş, Turan (2001) *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Yedigece Kitapları, İstanbul.

- Karatay, Fehmi Edhem (1961) *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu C.2*, Küçükaydın Matbaası, İstanbul.
- Kartal, Ahmet (2014) *Doğunun Uzun Hikayesi 2. Baskı*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul.
- Kaşkaya, Mehtap (2004) *Yûsuf u Zeliha*, Cumhuriyet Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
- Kavcar, Cahit (1968) “Kemal Paşa-zâde’nin Şairliği ve Yûsuf u Züleyhâ’sı”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, ss. 227-249.
- Kırşehirli Yûsuf bin Nizameddin, (2014) *Risâle-i Mûsıkî*, Haz. Ubeydullah Sezikli, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Kınalı-zâde Hasan Çelebi, (2009) *Tezkiretü’ş-Şuâra*, Haz. Aysun Sungurhan Eyduran, Tenkitli Metin A, Ankara.
- Kiraz, Celil (2011) “Vani Mehmed Efendi’ye Göre Hz. Yûsuf Kıssası’ndan Çıkarılacak Dersler ve İncelikler” *Vani Mehmed Efendi Sempozyumu 7-8 Kasım 2009*, Bildiriler Kitabı, Editörler Mehmet Yalar, Celil Kiraz, Bursa.
- Kitab-ı Mukaddes (Eski ve Yeni Ahit)*, (200) Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul.
- Kocatürk, Vasfi Mahir (1964) *Türk Edebiyatı Tarihi*, Edebiyat Yayınevi, Ankara.
- Koncu, Hanife (2013) “Yûsuf u Züleyha maddesi”, *DİA*, C.44, Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 38-40, İstanbul.
- Koncu, Hanife (2007) “Yûsuf ve Züleyhâ Bibliyografyası”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 5, S. 10, ss. 617-630.
- Korkmaz, Zeynep (1966) “Eski Anadolu Türkçesinin İki Ürünü ve Yazarları Üzerine”, *XI. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler*, Ankara, ss. 17-27.
- Köksal, Mehmet Fatih (2012) “Metin Tamiri (Usul ve Esaslar, Uygulamalar ve Bazı Teklifler)” *Türklük Bilgisi Araştırmaları, (TÜBAR)-XXXI-/Bahar*, ss. 179-209.
- Köksal Mehmet Fatih (2009) “Metin Neşrinde Vezinle İlgili Problemler, Bazı Tespit ve Teklifler”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 3, ss. 63-86, İstanbul.
- Köktekin, Kazım (1996) “Bir Yûsuf ve Zeliha Şairi: Süle Fakih ve Eseri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 4, ss. 173-179, Erzurum.

- Köprülü, Mehmet Fuat (1966) *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Köprülü, Mehmet Fuat (1980) *Türk Edebiyat Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Kurdakul, Şükran (2003) *Cezaevinden Babıali'ye Babıali'den Tip'e*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul.
- Kurtoğlu, Orhan (2009) "Klasik Türk Şiirinde Saçı Geleneği", *Milli Folklor, Yıl:21, S. 81*, ss. 89-99.
- Kut, Günay (1977) "Bursa ve Manisa İl Halk Kütüphanelerindeki Bazı Türkçe Yazmalar Üzerine", *Journal of Turkish Studies, I. Cambridge, Mass: Harvard Üniversitesi*, ss.121-147.
- Levend, Agah Sırrı (1959) *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnun Hikâyesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Levend, Agah Sırrı (1984) *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- Levend, Agah Sırrı (1984) *Türk Edebiyatı Tarihi, C. 1*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Levend, Agah Sırrı (1960) "Tutmacının Gül ü Hüsrev Mesnevisinde Dil Özellikleri", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, ss.49-77.
- Levend, Agah Sırrı (1967) "Divan Edebiyatında Hikaye", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı -Belleten*, ss. 71-117.
- Levend, Agah Sırrı (1968) "Hamdî'nin Yûsuf u Züleyhası", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı -Belleten*, ss.173-211.
- Levend, Agah Sırrı (1969) "Kemal Paşa-zâde'nin Yûsuf u Züleyhâ'sı", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, ss. 251-281.
- Mehmed, (1965) *Işk-name (İnceleme-Metin)*, Haz. Sedit Yüksel, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Mengi, Mine (2002) *Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Mesîhî, (1995) *Divan*, Haz. Mine Mengi, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

- Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, (1983) *Mesnevî, c. 1-2-3-6*, Haz. Abdülbaki Gölpınarlı, İnkılap Yayınevi, İstanbul.
- Michel, Thomas (1992) *Hristiyan Tanrıbilimine Giriş*, Lütuf Yayıncılık, İstanbul.
- Moran, Berna (1983) *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Muhyiddin İbni Arabî, (2007) *Hatmu'l Kur'an (Kur'an Mührü)*, Der. Abdülbaki Miftah Çev. Vahdettin İnce, Kitsan, İstanbul.
- Muş, Züleyha (2000) Arap ve Türk Edebiyatlarında “Yûsuf u Züleyhâ” Hikâyelerinin Mukayesesi, Marmara Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Nâbî, (1996) *Hayriyye (İnceleme-Metin)*, Haz. Mahmut Kaplan, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- Necatigil, Behcet (2009) *Şiirler -Bütün Yapıtları, 4. Baskı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Nedîm, (1951) *Divan*, Haz. Abdülbaki Gölpınarlı, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Nev'î, (1977) *Divan*, Haz. Mertol Tulum, M. Ali Tanyeri, İÜEF Yayınları, İstanbul.
- Nıkubaht, Nasır Ve Yeşil, Ahmet (2013) “Abdurrahman Cami, Şeyyad Hamza, Erzurumlu Darir, Hamdullah Hamdi Ve Taşlıcalı Yahya Yûsuf Ve Züleyha Mesnevilerinde Yer Alan Tema ve Motiflerin İncelenmesi”, *Doğu Araştırmaları, S. 11*, ss. 5-24, İstanbul.
- Olgun, Tahir (1949) *Germiyanlı Şeyhî ve Har-nâmesi*, Giresun.
- Olgun, Tahir (1994) *Edebiyat Lügatı*, Haz. Kemâl Edib Kürkçüoğlu, Enderun, İstanbul.
- Onay, Ahmet Talat (2013) *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Haz. Cemal Kurnaz, Kurgan Edebiyat, İstanbul.
- Onur, Naci (Tarihsiz) *Yûsuf ve Züleyha'dan İnceleme ve Seçmeler*, Ertem Matbaacılık, Ankara.
- Özkan, Mustafa ve Tören, Hatice ve Esin, Osman (2006) *Yüksek Öğretimde Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım*, Filiz Kitabevi, İstanbul.

- Öztürk, Zehra (2005) “On Beşinci Yüzyıl Şairlerinden Akşemsettin Hamdullah Hamdi'nin Yûsuf ve Zeliha Mesnevisinde İşlenen Değerler”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, C.3, S. 10, ss.41-72.
- Öztürk, Zehra (2003) “Eğitim Tarihinde Okuma Toplantılarının Yeri ve Okunan Kitaplar”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, C. 1, S. 4, ss. 131-155.
- Öztürk, Zehra (2007) “Osmanlı Döneminde Kıraat Meclislerinde Okunan Halk Kitapları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 5, S. 9, ss. 401-445.
- Pala, İskender (2015) *Divan Edebiyatı*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2015.
- Pala, İskender (2015) *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Peygamberler Tarihi Ansiklopedisi 1*, Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul, 2004.
- Sami, Şemsettin (1318) *Kamus-ı Türkî*, İkdam Matbaası, İstanbul.
- Saraç, M. Ali Yekta (2007) *Klasik Edebiyat Bilgisi / Biçim-Ölçü-Kafiye*, 3F Yayınları, İstanbul.
- Settari, Celal (2013) *Züleyha'nın Aşk Derdi*, Çev. Mehmet Kanar, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Seyyit Vehbî, (1939) *Sur-nâme (Üçüncü Ahmed'in Oğullarının Sunnet Düğünü)*, Haz. Reşat Ekrem Koçu, Çığır Kitabevi, İstanbul.
- Soysal, İlhami (2009) *20 yy. Türk Şiiri Antolojisi*, 11. Baskı, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- Süreya, Cemal (2015) *Sevda Sözleri 59. Baskı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Szerb, Antal (2008) *Dünya Yazın Tarihi C.1*, Çev. Vural Yıldırım, Dost Yayınları, Ankara.
- Şâhî, (1999) *Divanı*, Haz. Filiz Kılıç, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- Şahin, Hatice (2003) *Eski Anadolu Türkçesi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Şanlı, İsmet (2010) “Molla Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sının Bilinmeyen İki Türkçe Şerhi”, *Turkish Studies*, Volume 5/1, Winter, ss. 1328-1345.
- Sefercioğlu, Mustafa Nejat (2001) *Nev'î Divanının Tahlili*, 2. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara.

- Şentürk Ahmet Atilla ve Kartal Ahmet (2013) *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergah Yayınları, İstanbul.
- Şentürk, Ahmet Atilla (2002) *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebi Tasvirler*, Kitabevi, İstanbul.
- Şeyhülislâm Es'ad Efendi, (1997) *Divan*, Haz. Muhammet Nur Doğan, MEB Yayınları, İstanbul.
- Şihabuddin Sühreverdî, (2010) *Gerçek Tasavvuf (Avarifü'l Mearif)*, Haz. Dilaver Selvi, Semerkand Yayınları, İstanbul.
- Şimşek, Sait (1993) *Kur'an Kıssalarına Giriş*, Yöneliş Yayınları, İstanbul.
- Taberî, (1991) *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi C.2*, MEB Yayınları, İstanbul.
- Tanyu, Hikmet (1972) *Tevfik Fikret ve Din*, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1972.
- Tarlan, Ali Nihat (1985) *Fuzûlî Divanı Şerhi, C. 2*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Tarlan, Ali Nihat (1950) *Fuzûlî'nin Farsça Divan Tercümesi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Tekin, Mehmet (2009) *Roman Sanatı*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Timurtaş, Faruk Kadri (2005) *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Timurtaş, Faruk Kadri (1990) *Osmanlı Türkçesi Grameri III 4. Baskı*, İÜEDF Yayınları, İstanbul.
- Tolasa, Harun (1979) *Şeyhülislam Bahâyî Efendi Divanından Seçmeler*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul.
- Tolasa, Harun (2001) *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası, 2. Baskı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Tolstoy, (2007) *Sanat Nedir*, Çev. Mazlum Beyhan, İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Tosun, Necdet (2012) "Çağatayca Yazılmış Menâkıb-nâmeler", *İslami Edebiyat Sempozyumu*, Editör Yalçın Yaman, Sütun Yayınları, ss. 437-455, İstanbul.
- Turan, Lokman ve Kütük, Rıfat (2009) "Türk Mesnevi Geleneğinde Gazelin Kullanımı" *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/7 Fall*.

Türkçe Sözlük, (2005) TDK Yayınları, Ankara.

Türkdoğan, M. Gökcan (2008) *Klasik Türk Edebiyatında Yûsuf ile Züleyha Mesnevileri Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma*, Atatürk Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.

Uç, Himmet (2006) *Roman Eleştirisi Terimleri*, Bizim Büro Basımevi, Ankara.

Uludağ, Süleyman (1998) “Herevî Hacı Abdullah” *DİA*, C.17, Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 222-226, İstanbul.

Uyar, Turgut (2011) *Büyük Saat*, 11. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Ünver, İsmail (1986) “Mesnevi”, *Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, Sayı: 415-417, ss. 430-563.

Ünver, İsmail (2001) “Sulı, Suli, Sula, Sule, Süle ve Süli Fakih Rivayetleri Üzerine” *Türkoloji Dergisi*, C. 14, S.1, ss. 15-20, Ankara.

ÜNVER, İsmail (1993) “Çevriyazıda Yazı Birliği Üzerine Öneriler”, *Türkoloji Dergisi*, C. 9, S. 1, Ankara.

Ünver, Mustafa (2001) “Yûsuf Kıssası Açısından Ahd-i Atik ve Kur’an-ı Kerim’e Karşılaştırmalı Bir Bakış”, *Diyanet İlmî Dergi*, C. 37, S. 2, ss.73-108.

Üst, Sibel (2007) “Nahîfî’nin Yûsuf u Zelihâ Mesnevisi”, *Turkish Studies*, Volume 2/4, ss. 823-957.

Yahya Bey, (1977) *Divan*, Haz. Mehmet Çavuşoğlu, İÜEF yayınları İstanbul.

Yıldırım, Ali (2006) *Divan Edebiyatında Mahlas ve Mahlas-nameler*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Yûnus Emre, (1977) *Divan*, Haz. Hüseyin Arif, Esmâ Yayınları, İstanbul.

Elektronik Kaynak

<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr;>